

P. Fr. GERARDUS M. PARIS, O. P.

S. Theologiae Magister

SYNOPSIS

TOTIUS SUMMAE THEOLOGICAE

S. THOMAE

SEU

DIVISIO QUAESTIONUM

TOTIUS SUMMAE THEOLOGICAE ANGELICI DOCTORIS

CUM

RESPONSIONIBUS RATIONIBUSQUE FUNDAMENTALIBUS

AD UNIVERSOS ET SINGULOS ARTICULOS

PARS TERTIA

SEMINARIO
SAN MIGUEL ARCANGEL
BIBLIOTECA
SAN LUIS

NEAPOLI (ITALIA)

M. D'AURIA - S. SEDIS APOSTOLICAE TYPOGRAPHUS

1950

Nos infrascripti attente perlegimus opus P. Fr. Bacc. GERARDI MARIE PARIS O. P., cui titulus «*Synopsis totius Summæ Theologicæ S. Thomæ seu Divisio Quaestionum totius Summæ Theologicæ Angelici Doctoris cum Responsionibus Fundamentalibus ad universos singulosque Articulos*», in quo Tertia Pars et Supplementum continentur; et dignum judicamus hoc opus ut typis mandetur utpote utilissimum ad majorem D. Thomæ doctrinæ divulgationem.

Datum Melitæ, die 1 Novembris 1947.

FR. THOMAS M. ZAMMIT, O. P., S. Th. Mag.
FR. VINCENTIUS JOS. BONELLO, O. P., S. Th. Lect

Et Nos imprimi permittimus. Die 29 Decembris 1947.

FR. J. M. GAUCI, O. P.
Provincialis.

Neapoli, ex Curia Archiepiscopalis
die 11 Martii 1950

Nihil obstat

ALOYSIUS RINALDI, Can. Theol.

Censor delegatus

Imprimatur

✠ JOSEPH M^a. DE NICOLA

Ep. Tit. Pergamen, Vic. Gen.

JUS PROPRIETATIS VINDICABITUR

RATIONES FUNDAMENTALES ARTICULORUM SUMMAE THEOLOGICAE SANCTI THOMAE AQUINATIS

PARS TERTIA

(Totalitas Quaestionum, 192. — Totalitas Articulorum, 1001)

PROLOGUS

Quia Salvator noster Dominus JESUS CHRISTUS, teste angelo (Mt. i, 20), populum salvum faciens a peccatis eorum, viam veritatis nobis in seipso demonstravit, per quam ad beatitudinem immortalis vitae resurgendo pervenire possimus; necesse est ad consummationem totius theologici negotii, post considerationem ultimi finis humanae vitae et virtutum ac vitiorum, de ipso omnium Salvatore ac beneficiis ejus humano generi praestitis nostra consideratio subsequatur. Circa quam *primo* considerandum occurrit de ipso Salvatore; *secundo*, de sacramentis ejus, quibus salutem consequimur; *tertio*, de fine immortalis vitae ad quam per ipsum resurgendo pervenimus. Circa primum duplex consideratio occurrit; prima est de ipso incarnationis mysterio, secundum quod Deus pro nostra salute factus est homo; secunda de his quae per ipsum Salvatorem nostrum, id est Deum incarnatum, sunt acta et passa.

QUAESTIO I

De convenientia incarnationis

Circa primum tria consideranda occurrunt: primo quidem de convenientia incarnationis Christi; secundo, de modo unionis verbi incarnati; tertio, de his quae consequuntur ad hanc unionem. Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum conveniens fuerit Deum incarnari.*

RESP.* AFF. – R. EST: quia natura Dei est essentia bonitatis. Quidquid ergo pertinet ad actionem boni, conveniens est Deo. Ad rationem autem boni pertinet ut se aliis communicet, ut patet per Dionysium (De Div. Nom., cap. 4). Unde ad rationem summi boni pertinet quod summo modo se creaturae communicet: quod quidem maxime fit per hoc quod « naturam creatam sic sibi conjungit, ut una persona fiat ex tribus, Verbo, anima et carne », sicut dicit Augustinus (De Trin. lib. xiii, cap. 17). Unde manifestum est quod conveniens fuit Deum incarnari. – incarnatio autem non fuit conveniens ex parte naturae humanae, quia hoc erat supra dignitatem ipsius; sed ex parte Dei secundum infinitam excellentiam bonitatis ejus, ut sibi eam uniret pro salute humana. (Ad 2m).

NOTANDUM: Incarnationis mysterium non est impletum per hoc quod Deus sit aliquo modo a suo statu immutatus, in quo ab aeterno fuit; sed per hoc quod novo modo se creaturae univit, vel potius eam sibi. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum necessarium fuerit ad reparationem generis humani Verbum Dei incarnari.*

RESP. AFF. – Scil. : a) non necessitate absoluta, sicut necesse est sumere cibum ad conservacionem humanae vitae; b) sed necessitate convenientiae, per quod melius et convenientius pervenitur ad finem; sicut equus necessarius est ad iter.

R. PRIMI EST: quia Deus per suam omnipo-

(*) Significationes abbreviationum:

Resp. = respondetur; Aff. = affirmative; Neg. = negative; Scil. = scilicet; R. = ratio; RR. = rationes.

N. B. – Vide nostram *Divisionem schematicam totius Summae*, Romae-Taurini. An. 1931.

tentem virtutem poterat humanam naturam multis aliis modis reparare.

R. SECUNDI EST: quia per hoc promovetur homo in bonum et removetur a malo. Promovetur in bonum quidem, quantum ad fidem, spem et charitatem. Ad fidem autem, quia per incarnationem Verbi fides magis certificatur ex hoc quod homo ipsi Deo loquenti credit. Quantum ad spem, quia per hoc spes maxime erigitur, ut Aug. dicit (De Trin. l. xiii): « Nihil tam necessarium fuit ad erigendam spem nostram, quam ut demonstraretur nobis quantum diligeret nos Deus ». Quantum autem ad charitatem, quia haec maxime per hoc excitatur; unde dicit ipse Augustinus (De catechiz. rudibus, c. 4): « Quae major est causa adventus Domini, nisi ut ostenderet Deus dilectionem suam in nobis? » et postea subdit: « Si amare pigebat, saltem redamare non pigeat ». — Insuper et quantum ad rectam operationem, quia Deus incarnatus exemplum nobis se prae-buit; et quantum ad plenam participationem Divinitatis, quae vera est hominis beatitudo et finis humanae vitae, quia hoc collatum est nobis per Christi humanitatem; dicit enim Augustinus (In Serm. de nativ. Domini): « Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus ». — Et removetur a malo: Primo, quidem, quia per hoc homo instruitur ne sibi diabolum praeferat, et eum veneretur, qui est auctor peccati. Secundo, quia per hoc instruimur quanta sit dignitas humanae naturae, ne eam inquinemus peccando. Unde Leo papa dicit (In sermone de nativ.): « Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam; et divinae conscrs factus naturae, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire ». Tertio, quia « ad praesumptionem hominis tollendam gratia Dei, in nobis nullis meritis praecedentibus, in homine Christo

commendatur », ut dicit Augustinus (De Trin. l. xiii, c. 17). Quarto, quia « superbia hominis quae maxime impedimento est ne inhaereatur Deo, per tantam Dei humilitatem redargui potest atque sanari », ut dicit Augustinus (L. c.). Quinto, ad liberandum hominem a servitute peccati; quod quidem, ut Augustinus dicit (De Trin. l. xiii, c. 13): « fieri debuit sic ut diabolus justitia hominis Jesu Christi superaretur ». – Sunt autem et aliae plurimae utilitates quae consecutae sunt supra apprehensionem sensus humani.

NOTANDA: 1. Neque purus homo neque multi homines simul poterant *perfecte* satisfacere pro peccato: tum quia tota natura erat per peccatum corrupta; tum etiam quia peccatum contra Deum commissum quamdam infinitatem habet ex infinitate divinae majestatis. Unde oportuit ad condignam satisfactionem ut actus satisfaciens haberet efficaciam infinitam, utpote Dei et hominis existens. *Imperfecte* tamen homo purus satisfacere potest scil. secundum acceptationem ejus qui est ea contentus, quamvis non sit condigna. Et quia omne imperfectum praesupponit aliquid perfectum, a quo sustentetur, inde est quod omnis puri hominis satisfactio efficaciam habet a satisfactione Christi. (Ad 2m).

2. Deus assumendo carnem, suam majestatem non minuit; et per consequens non minuitur ratio reverentiae ad ipsum, sed augetur per augmentum cognitionis ipsius. Ex hoc autem quod nobis appropinquare voluit per carnis assumptionem, magis nos ad se cognoscendum attraxit. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum si homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset.*

RESP. NEG. – *Scil.*: convenientius dicitur quod si homo non peccasset, Deus incarnatus non fuisset.

R. EST: quia ea quae ex sola Dei voluntate proveniunt supra omne debitum creaturae, nobis innotescere non possunt, nisi quatenus in sacra Scriptura traduntur, per quam divina volun-

tas nobis innotescit. Unde cum in sacra Scriptura ubique incarnationis ratio ex peccato primi hominis assignetur, convenientius dicitur incarnationis opus ordinatum esse a Deo in remedium contra peccatum; ita quod, peccato non existente, incarnatio non fuisset.

Art. IV. - *Utrum principalius Christi incarnatio facta fuerit ad tollendum peccatum originale quam actuale.*

RESP. AFF. - *Scil. :* Christus principalius venit ad tollendum originale, quam actuale peccatum.

R. EST: quia tanto principalius ad alicujus peccati deletionem Christus venit, quanto illud peccatum majus est. Peccatum autem originale majus est *extensive* peccatum, per quod totum genus humanum inficitur, quam quodlibet peccatum actuale, quod est proprium singularis personae, quamquam *intensive*, i. e., de ratione voluntarii, possit esse majus quam originale. - Tamen illud peccatum naturae ita perfecte curatum est in unoquoque, ac si in uno solo esset curatum. Et ideo propter unionem charitatis totum quod omnibus est impensum, unusquisque debet sibi adscribere. (Ad 3m).

NOTANDUM: Poenalitates, quae sensibiliter in hac vita patimur, sicut famem, sitim, mortem et alia hujusmodi, ex peccato originali procedunt. Et ideo Christus, ut plene pro peccato originali satisfaceret, sensibilem dolorem pati voluit, ut mortem et alia hujusmodi in seipso consumeret. (Ad 1m).

Art. V. - *Utrum conveniens fuerit Deum incarnari ab initio mundi.*

RESP. NEG. - **R. EST:** quia ante peccatum non fuit conveniens Deum incarnatum fuisse: non enim datur medicina nisi jam infirmis. Unde ipse Dominus dicit (Mt. ix, 12): *Non est opus valen-*

tibus medico, sed male habentibus; non enim veni vocare justos, sed peccatores. Sed nec etiam statim post peccatum conveniens fuit Deum incarnari. Primo, ut homo humiliatus cognosceret se liberatore indigere. Secundo, propter ordinem promotionis in bonum, secundum quem ab imperfecto ad perfectum proceditur. Tertio, propter dignitatem Verbi incarnati: quia super illud Galat. iv: *At ubi venit plenitudo temporis, dicit Glossa (S. Aug., tract. 31 in Joaa.):* Quanto major iudex veniebat, tanto praeconum series longior praecedere debebat. Quarto, ne fervor fidei temporis prolixitate tepesceret, quia circa finem mundi frigescet charitas multorum (Lc. xviii, 8).

Art. VI. - *Utrum incarnatio differri debuerit usque ad finem mundi.*

RESP. NEG. - PRIMA R. sumitur ex unione divinae et humanae naturae: quia in eo quod de imperfecto fit perfectum, imperfectum tempore praecedit perfectum; in eo vero quod est causa perfectionis efficiens, perfectum tempore praecedit imperfectum. In opere autem incarnationis utrumque concurrit, quia natura humana in ipsa incarnatione est perducta ad summam perfectionem; et ideo non decuit quod a principio humani generis incarnatio facta fuisset. Sed ipsum Verbum incarnatum est perfectionis humanae naturae causa efficiens, secundum illud Jn. i, 16: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus;* et ideo non debuit incarnationis opus in finem mundi differri; sed perfectio gloriae, ad quam perducenda est ultimo natura humana per Verbum incarnatum, erit in fine mundi.

SECUNDA R. sumitur ex effectu humanae salutis: quia, cum jam gentes legem Moysis spreverant, si hoc remedium incarnationis differretur

usque in finem mundi, totaliter Dei notitia et reverentia, et morum honestas abolita fuisse in terris.

TERTIA R. sumitur ex convenientia ad manifestationem divinae virtutis: quia sic virtus divina homines pluribus modis salvavit: scil. non solum per fidem futuri, sed etiam per fidem praesentis et praeteriti.

QUAESTIO II

De modo unionis Verbi incarnati

Deinde considerandum est de modo unionis Verbi incarnati: et primo, quantum ad ipsam unionem; secundo, quantum ad personam assumptam; tertio, quantum ad naturam assumptam. Circa primum quaeruntur duodecim:

Art. 1. - *Utrum unio Verbi incarnati sit facta in natura.**

RESP. NEG. - *Scil. :* loquendo nunc de natura, secundum quod natura significat essentiam, vel quod quid est, sive quidditatem speciei, impossibile est unionem Verbi incarnati esse factam in natura.

(*) Nomen naturae a nascendo est dictum vel sumptum; unde primo est impositum hoc nomen ad significandum generationem viventium: deinde translatum est ad significandum principium hujus generationis: deinde ulterius ad significandum quodlibet principium intrinsecum motus: ita Philosophus (Phys. 1. ii, text. 3): « natura est principium motus in eo in quo est per se, et non secundum accidens ». Deinde significat essentiam speciei quam significat definitio. Ita Boetius (Lib. de Duab. nat.). « Natura est unamquamque rem informans specifica differentia ». Et sic nunc loquimur de natura.

R. EST: quia tripliciter aliquid unum ex duobus vel pluribus constituitur: uno modo ex duobus integris perfectis remanentibus; et sic impossibile est incarnationem fuisse: quia sequeretur quod unio incarnationis non esset per se, sed per accidens; nec forma talium esset natura, sed magis ars, sicut forma domus. - Alio modo fit aliquid unum ex perfectis, sed transmutatis, sicut ex elementis fit mixtum. Sed hoc dici nequit de unione Verbi incarnati: primo quidem, quia natura divina est omnino immutabilis (P. I., qu. ix, art. 1 et 2). Secundo, quia id quod est ita commixtum, nulli miscibilium est idem specie; et sic Christus non esset ejusdem naturae cum Patre, nec cum matre. Tertio, quia ex his quae plurimum distant, non potest fieri commixtio; solvitur enim species unius eorum; puta si quis guttam aquae amphorae vini apponat. Et secundum hoc, cum natura divina in infinitum excedat humanam naturam, non potest esse mixtio, sed remanebit sola natura divina. - Tertio modo fit aliquid ex aliquibus non permixtis vel permutatis, sed imperfectis; sicut ex anima et corpore fit homo; et similiter ex diversis membris unum corpus constituitur. Sed hoc dici non potest de incarnationis mysterio. Primo quidem, quia utraque natura est secundum rationem suam perfecta, divina scilicet et humana. Secundo, quia natura divina et humana non possunt constituere aliquid per modum partium quantitativarum, sicut membra constituunt corpus; quia natura divina est incorporea; neque per modum formae et materiae, quia natura divina non potest esse forma alicujus, praesertim corporis; sequeretur enim quod species resultans esset communicabilis pluribus, et ita essent plures Christi. Tertio, quia Christus non esset humanae naturae, neque divinae naturae. Differentia enim addita variat speciem, sicut unitas numerum.

Art. II. - *Utrum unio Verbi incarnati sit facta in persona.**

RESP. AFF. - R. EST: quia si humana natura Verbo Dei non unitur in persona, nullo modo ei unitur: et sic totaliter tollitur incarnationis fides, quod est subruere totam fidem christianam. Quia ergo Verbum habet naturam humanam sibi unitam, non autem ad suam naturam divinam pertinentem, consequens est quod unio sit facta in Verbi persona, non autem in natura: omne enim quod inest alicui personae, sive pertineat ad naturam ejus sive non, unitur ei in persona.

NOTANDUM: Licet haec humana natura Christi sit quoddam individuum in genere substantiae, quia tamen non per se separatim existit, sed in quodam perfectiori, scilicet in persona Dei Verbi, consequens est quod non habeat personalitatem propriam. Et ideo facta est unio in persona. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum unio Verbi incarnati facta sit in supposito, vel hypostasi.*

RESP. AFF. - Scil.: haeresis est olim ab Ecclesia damnata, dicere, quod in Christo sunt duae hypostases, vel duo supposita, sive quod unio non sit facta in hypostasi vel supposito.

(*) *Natura*, ut dictum est (art. praec.), significat hic essentiam speciei, quam significat definitio. *Suppositum* est individuum subsistens in natura illa. In illis rebus in quibus aliquid inveniri potest quod non pertinet ad rationem speciei, scil. accidentia et principia individuantia, natura et suppositum differunt secundum rem, sicut maxime apparet in his quae sunt ex materia et forma composita; unde in his natura non praedicatur de supposito: non enim dicimus quod hic homo sit sua humanitas. Si qua vero res est in qua omnino nihil aliud est praeter rationem speciei vel naturae suae, in ea nihil est aliud secundum rem suppositum et naturam, sed solum secundum rationem intelligendi, sicut in Deo. Quod autem est dictum de supposito, intelligendum est de *persona* in creatura rationali vel intellectuali; quia nihil aliud est persona quam « rationalis naturae individua substantia ».

R. EST: quia persona nihil addit super hypostasim nisi determinatam naturam, scil. rationalem, secundum quod Boetius dicit (Lib. De Duab. Natur.): « persona est rationalis naturae individua substantia »: et ideo idem est attribuere propriam hypostasim humanae naturae in Christo et propriam personam. – Item, si detur quod persona aliquid addat super hypostasim, hoc nihil aliud est quam proprietas ad dignitatem perti- nens. Si ergo facta sit unio in persona, et non in hypostasi, consequens erit quod non facta sit unio nisi secundum dignitatem quamdam. Et hoc est, approbante synodo Ephesina (Gener. iii, p. 3, can. 3), damnatum a Cyrillo. – Item, quia si alia sit hypostasis in Christo praeter hyposta- sim Verbi, sequeretur quod de aliquo alio quam de Verbo verificentur ea quae sunt hominis, puta esse natum de Virgine, passum, crucifixum et sepultum. Et hoc est etiam damnatum appro- bante concilio Ephesino (L. c., can. 4). Nam, tan- tum hypostasis est cui attribuuntur operationes et proprietates naturae, et ea etiam quae ad natu- rae rationem pertinent in concreto: dicimus enim quod *hic* homo ratiocinatur, et est risibilis, et est animal rationale.

NOTANDUM: In rebus creatis non contingit quod idem numero subsistere possit diversis essentiis vel naturis; sed unus et idem Christus subsistit in duabus naturis. Unde sicut quod dicitur alte- rum et alterum in creaturis, non significat diver- sitatem suppositi, sed solum diversitatem forma- rum accidentalium; ita quod dicitur Christus aliud et aliud, non importat diversitatem suppositi vel hypostasis, sed diversitatem naturarum. (Ad 1m). Et quamvis humana natura in Christo sit substan- tia particularis, quia tamen venit in unionem cu- jusdam completi, scil. totius Christi, prout est Deus et homo, non potest dici hypostasis vel sup- positum; sed illud completum, ad quod concurrat, dicitur esse hypostasis vel suppositum. (Ad 2m).

Art. IV. - *Utrum persona vel hypostasis Christi post incarnationem sit composita.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) considerata persona vel hypostasis non secundum illud quod est in se; sed b) secundum rationem personae vel hypostasis, ad quam pertinet subsistere in aliqua natura.

R. PRIMI EST: quia persona vel hypostasis Christi, considerata secundum illud quod est in se, est omnino simplex, sicut et natura Verbi.

R. SECUNDI EST: quia persona Christi subsistit in duabus naturis. Unde licet sit ibi unum subsistens, est tamen ibi alia et alia ratio subsistendi: et sic dicitur persona composita, inquantam unum duobus subsistit.

Art. V. - *Utrum sit facta aliqua unio animae et corporis in Christo.*

RESP. AFF. - R. EST: quia Christus dicitur homo univoce cum aliis hominibus, utpote ejusdem speciei existens, secundum illud Apostoli (Phil. ii, 7): *In similitudinem hominum factus.* Pertinet autem ad rationem speciei humanae quod anima corpori uniatur. Unde necesse est dicere quod in Christo fuerit anima corpori unita: et contrarium est haereticum, utpote derogans veritati humanitatis Christi. - In Christo autem anima et corpus uniuntur ad invicem, ut adjuncta alteri principaliori, quod subsistit in natura ex eis composita. Et propter hoc ex unione animae et corporis in Christo non constituitur nova hypostasis seu persona; sed advenit ipsum conjunctum personae seu hypostasi praeexistenti. Nec propter hoc sequitur quod sit minoris efficaciae unio animae et corporis in Christo, quam in nobis; quia ipsa conjunctio ad nobilius non adimit virtutem aut dignitatem, sed auget. (Ad 1m).

NOTANDUM: Ad quaestionem quomodo corpus Christi Verbo Dei vivificatur, dicendum est quod duplex est principium vitae corporalis: unum quidem *effectivum*, et hoc modo Verbum Dei est principium omnis vitae; alio modo est aliquid principium vitae *formaliter*, cum enim « vivere viventibus sit esse », ut dicit Philosophus (De anima, l. ii, text. 37), sicut unumquodque formaliter est per formam suam, ita corpus vivit per animam: et hoc modo non ponitur corpus vivere per Verbum; quod non potest esse corporis forma. (Ad 3m).

Art. VI. — *Utrum natura humana fuerit unita Verbo Dei accidentaliter.*

RESP. NEG. — *Scil.:* neque secundum essentiam vel naturam, neque etiam secundum accidens, sed medio quodam modo secundum subsistentiam seu hypostasim, naturam humanam Verbo Dei unitam fuisse, Ecclesia catholica docet.

R. EST: quia in quinta Synodo (i. e., Constantinopolitana II, gener. 5, collat. 8, can. 5) sic dicitur: « Cum multis modis unitas intelligatur, qui impietatem Apollinarii et Eutychetis sequuntur, interemptionem eorum quae convenerunt colentes, id est, interimentes utramque naturam, unionem secundum confusionem dicunt; Theodori autem et Nestorii sequaces, divisione gaudentes, affectualem unitatem introducunt (inquantum scil. voluntas illius hominis Christi est semper conformis voluntati Verbi Dei). Sancta vero Dei Ecclesia utriusque perfidiae impietatem rejiciens, unionem Verbi Dei ad carnem secundum compositionem confitetur, quod est secundum subsistentiam ».

NOTANDUM: Verbum Dei, ab aeterno, esse completum habuit, secundum hypostasim, sive personam; ex tempore autem advenit ei natura humana, non quasi assumpta ad unum esse, prout est naturae; sicut corpus assumitur ad esse animae; sed ad unum esse, prout est hypostasis vel personae. Et ideo humana natura non unitur accidentaliter Filio Dei. (Ad 2m).

Art. VII. - *Utrum unio naturae divinae et humanae sit aliquid creatum.*

RESP. AFF. - *Scil.*: haec unio de qua loquimur, non est in Deo realiter, sed secundum rationem tantum; in humana autem natura, quae creatura quaedam est, realiter est. Et ideo oportet dicere quod sit quiddam creatum.

R. EST: quia unio de qua loquimur, est relatio quaedam, quae consideratur inter divinam naturam et humanam, secundum quod conveniunt in una persona Filii Dei. Quae quidem relatio in creatura innascitur per mutationem ejus, et est realis; in Deo vero non innascitur secundum mutationem Dei, et ideo non est realis, sed secundum rationem tantum. - Dicitur ergo Deus unitus creaturae ex hoc quod creatura est realiter unita Deo absque ejus mutatione. (Ad 1m).

Art. VIII. - *Utrum unio Verbi incarnati sit idem quod assumptio.*

RESP. NEG. - **PRIMA R. EST:** quia unio, de qua loquimur, importat relationem, ut dictum est in articulo praec.; assumptio autem importat actionem, secundum quod dicitur aliquis assumens; vel passionem, secundum quam dicitur aliquid assumptum.

SECUNDA R. EST: quia assumptio dicitur sicut in fieri, unio autem in facto esse: et ideo uniens dicitur unitum, assumens autem non dicitur esse assumptum. Natura autem humana significatur ut in termino assumptionis ad hypostasim divinam.

TERTIA R. EST: quia relatio, praecipue aequiparentiae, non magis se habet ad unum extremum quam ad aliud; actio autem et passio diversimode se habent ad agens et patiens, et ad diversos terminos. Et ideo assumptio determinat

terminum *a quo* et *ad quem*. Unio autem nihil horum determinat: unde indifferenter dicitur quod humana natura est unita divinae, et e converso. Non autem dicitur divina natura assumpta ab humana.

NOTANDUM: Uniens et assumens non omnino sunt idem. Nam omnis persona assumens est uniens, non autem e converso. Nam persona Patris univit naturam humanam Filio, non autem sibi; et ideo dicitur uniens, non assumens, quasi ad se sumens; persona autem Filii, quae sibi humanam naturam univit, est uniens et assumens. Et similiter non est idem unitum et assumptum: nam divina natura dicitur unita et non assumpta. (Ad 2m).

Art. IX. - *Utrum unio duarum naturarum in Christo sit maxima unio.*

RESP. AFF. - *Scil.:* ex parte ejus in quo duae naturae conjunguntur; non autem ex parte eorum (i. e. naturarum) quae conjunguntur.

R. EST: quia duae naturae conjunguntur in persona divina, cujus unitas est maxima; extrema autem quae conjunguntur (scil. natura divina et natura humana) infinite distant, siquidem unum est infinitum, alterum finitum.

NOTANDA: 1. Unitas divinae personae est major quam unitas numeralis, quae scilicet est principium numeri. Nam unitas divinae personae est unitas increata per se subsistens, non recepta in aliquo per participationem: est etiam in se completa, habens in se quicquid pertinet ad rationem unitatis; et ideo non competit ei ratio partis, sicut unitati numerali, quae est pars numeri, et quae participatur in rebus numeratis. Et ideo quantum ad hoc unio incarnationis praeminet unitati numerali, ratione scilicet unitatis divinae personae. (Ad 1m).

2. Humana natura non est magis in Filio Dei quam Filius Dei in Patre, sed multo minus. Sed ipse *homo* quantum ad aliquid est in Filio magis quam Filius in Patre; in quantum scilicet idem

supponitur in hoc quod dico *homo*, prout sumitur pro Christo, et in hoc quod dico *Filius Dei*; non autem est idem suppositum Patris et Filii. (Ad 3m).

Art. X. - *Utrum unio duarum naturarum in Christo sit facta per gratiam.*

RESP. AFF. - *Scil.:* inquantum gratia accipitur ipsa Dei voluntas gratis aliquid faciens, vel gratum seu acceptum aliquem habens; non autem prout gratia accipitur illa habitualis qua mediante fit unio sanctorum ad Deum per cognitionem et amorem.

R. EST: quia humana natura indiget gratuita Dei voluntate ad hoc quod elevetur in Deum, cum hoc sit supra facultatem suae naturae. Elevatur autem humana natura in Deum dupliciter: uno modo per operationem, qua scilicet sancti cognoscunt et amant Deum: alio modo per esse personale: qui quidem modo est singularis Christo, in quo humana natura assumpta est ad hoc quod sit in persona Filii Dei. Manifestum est autem quod ad perfectionem operationis requiritur quod potentia sit perfecta per habitum; sed quod natura habeat esse in supposito suo, non fit mediante aliquo habitu.

Art. XI. - *Utrum unionem Verbi incarnati aliqua merita praecesserint.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) neque ipse Christus meruit talem unionem; b) neque alii homines eam meruerunt de condigno; c) sed sancti Patres eam meruerunt ex congruo, incarnationem desiderando et petendo.

R. PRIMI EST: quia omnis operatio Christi subsequuta est unionem; nam, ille homo Christus vere fuit Filius Dei a principio suae conceptionis, utpote non habens aliam hypostasim quam Filii Dei, secundum illud Luc. i, 35: *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei.*

R. SECUNDI EST: quia opera meritoria hominis proprie ordinantur ad beatitudinem. Unio autem incarnationis, cum sit in esse personali, transcendit unionem beatae mentis ad Deum; et ideo non potest cadere sub merito. Item, quia gratia non potest cadere sub merito, cum sit principium meriti. Unde multo minus incarnatio cadit sub merito, quae est principium gratiae, secundum illud Jn. i, 17: *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Item, quia incarnatio Christi est reformativa totius humanae naturae, et ideo non cadit sub merito alicujus hominis singularis (seu naturam humanam solummodo habentis).

R. TERTII EST: quia congruum erat ut Deus sanctos Patres exaudiret, qui ei obediebant.

NOTANDUM: Beata Virgo dicitur meruisse portare Dominum omnium, non quia meruit ipsum incarnari, sed quia meruit ex gratia sibi data illum puritatis et sanctitatis gradum, ut congrue posset esse mater Dei. (Ad 3m).

Art. XII. - Utrum gratia unionis fuerit homini Christo naturalis.

RESP. AFF. - Scil. : gratia Christi sive unionis sive habitualis, non potest dici naturalis, quasi causata ex principiis humanae naturae in Christo; sed potest dici naturalis, quasi proveniens in naturam humanam Christi, causante divina natura ipsius.

R. EST: quia utraque gratia in Christo dicitur naturalis in quantum eam a nativitate (i. e., secundum quod natura a nativitate dicitur) habuit; quia ab initio conceptionis fuit natura humana divinae personae unita, et anima ejus fuit munere gratiae repleta, prout sic conceptus est ex Spiritu sancto, ut esset idem naturalis filius Dei et hominis. - Secundum vero divinam naturam gratia est Christo naturalis in quantum divina natura est principium activum hujus gratiae. (Ad 3m).

QUAESTIO III

De modo unionis ex parte personae
assumentis

Deinde considerandum est de unione ex parte personae assumentis; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. - *Utrum personae divinae conveniat assumere naturam creatam.*

RESP. AFF. - *Scil.* : propriissime competit personae assumere naturam.

R. EST: quia *assumere*, quod est quasi ad se sumere, importat principium actus et terminum. Haec autem proprie competunt personae. Principium actus quidem, quia personae proprie competit agere: hujusmodi autem sumptio carnis per actionem divinam facta est. Terminus autem, quia sicut supra dictum est (quaes. praec., art. 1 et 2), unio facta est in persona, non in natura.

Art. II. - *Utrum divinae naturae conveniat assumere.*

RESP. AFF. - *Scil.* : a) naturae divinae competit esse *principium* assumptionis secundum seipsam; b) non autem convenit ei esse *terminum* assumptionis secundum seipsam, sed ratione personae, in qua consideratur.

R. PRIMI EST: quia assumptio facta est virtute ipsius naturae divinae.

R. SECUNDI patet ex dictis in art. praec. - Unde primo et propriissime persona dicitur assumere; secundario autem potest dici quod etiam natura assumpsit naturam ad sui personam.

NOTANDUM: Natura divina non differt supposito a persona Verbi. Et ideo inquantum natura divina sumit naturam humanam ad personam Verbi,

dicitur eam ad se sumere. Sed quamvis Pater sumat naturam humanam ad personam Verbi, non tamen propter hoc sumit eam ad se; quia non est idem suppositum Patris et Verbi; et ideo non potest dici proprie quod Pater assumat naturam humanam. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum, abstracta personalitate per intellectum, natura possit assumere.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) non in quantum intellectus cognoscat Deum sicut est; sed b) in quantum cognoscit per modum suum, scil. multipliciter et divisim, id quod in Deo est unum.

R. PRIMI EST: quia sic impossibile est quod circumscribatur per intellectum aliquid a Deo, ita quod aliud remaneat; nam, totum, quod est in Deo, est unum, salva distinctione personarum, quarum tamen una tollitur, sublata alia; quia distinguuntur solum relationibus, quas oportet esse simul.

R. SECUNDI EST: quia per hunc modum potest intellectus noster intelligere bonitatem et sapientiam divinam, et alia hujusmodi, quae dicuntur essentialia attributa, non intellecta paternitate vel filiatione, quae dicuntur personalitates. Et secundum hoc, abstracta personalitate per intellectum, possumus adhuc intelligere naturam assumentem.

Art. IV. - *Utrum una persona possit sine alia naturam creatam assumere.*

RESP. AFF. - *Scil. :* una persona potest naturam creatam assumere, alia non assumente, non quidem ratione principii assumentis, sed ratione termini.

R. EST: quia actus assumentis procedit ex divina virtute, quae est communis tribus personis; et ideo, secundum hoc, id quod est actionis in assumptione, commune est tribus personis; sed

terminus assumptionis est persona, sicut dictum est (art. praec.); et ideo id quod pertinet ad rationem termini, convenit ita uni personae, quod non alii: tres autem personae fecerunt ut humana natura iniretur uni personae, scil. Filii.

Art. V. - *Utrum quaelibet persona divina potuerit humanam naturam assumere.*

RESP. AFF. - *Scil.:* Pater vel Spiritus sanctus potuit carnem assumere, sicut et Filius.

R. EST: quia ratio personalitatis in tribus personis est communis, licet proprietates personales sint differentes. Sic ergo divina virtus potuit naturam humanam unire personae Patris vel Spiritus sancti, sicut univit eam personae Filii.

Art. VI. - *Utrum plures personae divinae possint assumere unam numero naturam.*

RESP. AFF. - R. EST: quia est talis divinarum personarum conditio, quod una earum non excludit aliam a communionem ejusdem naturae, sed solum a communionem ejusdem personae: nam unio fit per potentiam divinae personae, quae est communis tribus personis, ut dictum est (art. praec.). Sic ergo non est impossibile divinis personis, ut duae vel tres assumant unam naturam humanam; esset tamen impossibile ut assumerent unam hypostasim vel unam personam humanam.

NOTANDUM: Hac positione facta, scil. quod tres personae assumerent unam naturam humanam, verum esset dicere quod tres personae essent unus homo *propter unam naturam humanam*. Sicut enim nunc verum est dicere quod tres personae sunt unus Deus *propter unam divinam naturam*; sic verum esset dicere quod essent unus homo *propter unam naturam humanam*. Nec ly *unus* importaret unitatem personae (ac si tres personae divenirent una persona), sed unitatem in natura humana. (Ad 1m).

Art. VII. – *Utrum una persona divina possit assumere duas naturas humanas.*

RESP. AFF. – *Scil.:* sive consideremus personam divinam secundum virtutem, quae est principium unionis, sive secundum suam personalitatem, quae est terminus unionis, oportet dicere quod persona divina praeter humanam naturam quam assumpsit, possit aliam numero naturam humanam assumere.

R. EST: quia potentia divina, cum sit infinita, non potest limitari ad aliquid creatum; nec increatum a creato comprehendi potest. (Sicut igitur unam humanam naturam divina persona assumpsit, potest et alias numero tales naturas assumere). – Quantum autem ad rationem suppositi, considerandum est quod incarnationis unio formae et materiae, id est, animae et corporis, non constituit novum suppositum, ut supra dictam est (art. praec.). Et ideo posset esse multitudo secundum numerum ex parte naturae propter divisionem materiae, absque distinctione suppositorum. (Ad 1m). – Unde si persona divina assumeret duas naturas humanas, propter unitatem suppositi diceretur *unus homo* habens duas naturas humanas. (Ad 2m).

Art. VIII. – *Utrum fuerit magis conveniens quod persona Filii assumeret humanam naturam quam alia persona divina.*

RESP. AFF. – *Scil.:* convenientissimum fuit personam Filii incarnari.

PRIMA R. EST ex parte unionis: quia sicut per participationem Verbi, quod est conceptus Dei aeternus, creaturae sunt in propriis speciebus institutae, sed mobiliter; ita per unionem non participatam, sed personalem, Verbi ad creaturam, conveniens fuit reparari creaturam in ordine ad aeternam et immobilem perfectionem: nam et

artifex per formam artis conceptam, qua artificiatum condidit, ipsum, si collapsum fuerit, restaurat.

SECUNDA R. EST ex eo quod Verbum est conceptus aeternae sapientiae, a qua omnis sapientia hominum derivatur: quia sicut homo in sapientia perficitur per hoc quod participat Verbum Dei; ita ad consummatam hominis perfectionem conveniens fuit ut ipsum Verbum Dei humanae naturae personaliter uniretur. – Ratio hujus congruentiae potest etiam accipi ex fine unionis, qui est impletio praedestinationis: quia congruum fuit ut per eum qui est filius naturalis, homines participarent similitudinem hujus filiationis secundum adoptionem; nam, praedestinatio non debetur nisi filiis, secundum illud Rom. viii, 17: *Si filii, et haeredes.* – Item, potest accipi ratio hujus congruentiae ex peccato primi parentis, cui per incarnationem remedium adhibetur. Peccaverat enim primus homo appetendo scientiam (Gen. ii). Unde conveniens fuit per Verbum verae sapientiae homo reduceretur in Deum, qui per inordinatum appetitum scientiae recesserat a Deo.

QUAESTIO IV

De modo unionis ex parte naturae humanae assumptae

Deinde considerandum est de unione ex parte assumpti. Circa quod primum considerandum occurrit de his quae sunt a Verbo Dei assumpta. Secundo de coassumptis, quae sunt perfectiones et defectus. Assumpsit autem Dei Filius humanam naturam et partes ejus. Unde circa primum triplex consideratio occurrit. Prima est quantum ad ipsam naturam humanam. Secunda est quantum ad partes ejus. Tertia quantum ad ordinem assumptionis. Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum natura humana fuerit magis assumptibilis a Filio Dei quam aliqua alia natura.*

RESP. AFF. - *Scil.* : a) et secundum dignitatem; b) et secundum necessitatem humanae naturae.

R. PRIMI EST: quia humana natura, in quantum est rationalis et intellectualis, nata est attingere aliquo modo ipsum Verbum per suam operationem, cognoscendo scilicet et amando ipsum. Et secundum hoc magis fuit assumptibilis quam quaecumque alia creatura irrationalis.

R. SECUNDI EST: quia humana natura indigebat reparatione, cum subjaceret originali peccato. Et secundum hoc magis fuit assumptibilis quam natura angelica. Nam, etsi natura angelica in aliquibus peccato subjacet, est tamen ejus peccatum irremediabile, ut in Prima Parte (Quaes. lxiv, art. 2) habitum est. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum Filius Dei assumpserit personam.*

RESP. NEG. - R. EST: quia illud quod assumitur, oportet praeintelligi assumptioni. Persona autem non praeintelligitur in humana natura assumptioni, sed magis se habet ut terminus assumptionis, ut dictum est (qu. praec., art. 1 et 2). Si enim praeintelligeretur, vel oporteret quod corrumperetur; et sic frustra esset assumpta: vel quod remaneret post unionem; et sic essent duae personae, una assumens, et alia assumpta; quod est erroneum (imo, et haereticum).

NOTANDUM: Naturae assumptae non deest propria personalitas propter defectum alicujus quod ad perfectionem humanae naturae pertineat; sed propter additionem alicujus, quod est supra humanam naturam, quod est unio ad divinam personam. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum persona divina assumpserit hominem.*

RESP. NEG. - R. EST: quia hoc nomen *homo* significat humanam naturam, prout nata est in

supposito esse. Et ideo non est proprie dictum quod Filius Dei assumpsit hominem, supponendo (sicut rei veritas se habet) quod in Christo sit tantum unum suppositum et una hypostasis. — Locutiones autem quaedam sacrorum doctorum non sunt extendendae tamquam propriae; sed pie sunt exponendae, ut dicamus hominem assumptum, quia ejus natura est assumpta, et quia assumptio terminata est ad hoc ut Filius Dei sit homo. (Ad 1m).

Art. IV. — *Utrum Filius Dei debuerit assumere humanam naturam abstractam ab omnibus individuis.*

RESP. NEG. — *Scil. :* a) sive si consideretur humana natura abstracta ab omnibus individuis ut per se ipsam esse habens, sicut Platonici posuerunt; b) sive si consideretur ut in mente divina existens; c) sive prout est in humano intellectu.

R. PRIMI EST: quia ad naturam speciei rerum sensibilibum pertinet materia sensibilis, quae ponitur in ejus definitione, sicut carnes et ossa in definitione hominis; et ideo talis natura abstracta per se subsistere non potest.

R. SECUNDI EST: quia sic nihil aliud est humana natura quam natura divina: et per hunc modum ab aeterno esset in Filio Dei humana natura.

R. TERTII EST: quia hoc nihil aliud esset quam quod intelligeretur assumere naturam humanam; et sic si non assumeret eam in rerum natura, esset intellectus falsus; nec esset aliud ista naturae humanae assumptio quam fictio quaedam incarnationis.

Art. V. — *Utrum Filius Dei naturam humanam assumere debuerit in omnibus individuis.*

RESP. NEG. — **PRIMA R. EST:** quia sic tolleretur multitudo suppositorum humanae naturae. Cum

enim in natura assumpta non sit considerare aliud suppositum praeter personam assumentem, sequeretur quod non esset nisi unum suppositum humanae naturae, quod est persona assumens.

SECUNDA R. EST: quia hoc derogaret dignitati Filii Dei incarnati, prout est primogenitus in multis fratribus: essent enim tunc omnes homines aequalis dignitatis.

TERTIA R. EST: quia conveniens est quod sicut unum suppositum divinum est incarnatum, ita unam solam naturam humanam assumeret.

Art. VI. - *Utrum conveniens fuerit quod Filius Dei humanam naturam assumeret ex stirpe Adae.*

RESP. AFF. - PRIMA R. EST: quia hoc videtur ad justitiam pertinere, ut ille satisfaciat qui peccavit. Et ideo de natura per peccatum corrupta debuit assumi id per quod satisfactio erat implenda pro tota natura.

SECUNDA R. EST: quia hoc etiam pertinet ad majorem hominis dignitatem; dum ex illo genere victor diaboli nascitur, quod per diabolum fuerat victum.

TERTIA R. EST: quia per hoc etiam Dei potentia magis ostenditur, dum de natura corrupta et infirma assumpsit id quod in tantam virtutem et dignitatem est promotum.

QUAESTIO V

De modo unionis ex parte partium humanae naturae

Deinde considerandum est de assumptione partium humanae naturae: et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum Dei Filius debuerit assumere verum corpus.*

RESP. AFF. – PRIMA R. EST: quia secus neque umanam naturam veram assumeret.

SECUNDA R. EST: quia si non fuit verum corpus quod Verbum assumpsit, sed phantasticum, sequeretur quod nec veram mortem sustinuit, nec fuerit vera salus hominis subsecuta; oportet enim effectum causae proportionari.

TERTIA R. EST: quia cum persona assumens sit ipsa veritas, non decuit ut in ejus opere aliqua fictio esset. – Unde et Dominus hunc errorem per seipsum excludere dignatus est (Lc. ult. 39), cum discipuli conturbati et conterriti putabant se spiritum videre, et non verum corpus: et ideo se eis palpandum praebuit, dicens: *Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.*

Art. II. – *Utrum Dei Filius debuerit assumere corpus terrenum, scilicet carnem et sanguinem.*

RESP. AFF. – *Scil.*: propter easdem rationes quas exposuimus in art. praec.

Scil. quia secus veritas naturae humanae non salvaretur in Christo; quia assumptio corporis caelestis derogaret veritati eorum quae Christus in corpore gessit; et quia etiam derogaret veritati divinae.

Art. III. – *Utrum Filius Dei assumpserit animam.*

RESP. AFF. – *Scil.*: propter tria.

PRIMA R. EST: quia secus dicere repugnat auctoritati Scripturae, in qua Dominus de sua anima facit mentionem, (Matth. xxvi, 38): *Tristis est anima mea usque ad mortem*; et (Jn. x, 18): *Potestatem habeo ponendi animam meam.* Et Evangelistae narrant quod miratus est Jesus, et iratus,

et contristatus, et quod esuriit. Quae quidem ita demonstrant eum veram habuisse animam, sicut ex hoc quod comedit, et dormivit, et fatigatus est, demonstratur eum habuisse verum corpus humanum. Si autem haec ad metaphoram referuntur, sicut Apollinaris vult ea referre, per comparisonem ad aliqua similia quae de Deo leguntur in Veteri Testamento, peribit fides evangelicae narrationis.

SECUNDA R. EST: quia praedictus error (Apollinaris) derogat utilitati incarnationis, quae est liberatio hominis: quae magis est secundum animam, in qua est culpa, quam secundum corpus.

TERTIA R. EST: quia positio contraria esset contra ipsam incarnationis veritatem. Caro enim et caeterae partes hominis sortiuntur speciem humanam per animam. Unde, recedente anima, non est os aut caro, nisi aequivoce, ut patet per Philosophum (De an. l. ii, text. 9).

NOTANDUM: Ad objectionem quod superfluum fuisset animam in Christo adesse, Verbo praesente, cum Verbum sit fons vitae, considerandum est quod Verbum est fons vitae, sicut prima causa vitae effectiva; sed anima est principium vitae corporis, tanquam forma ipsius; forma autem est effectus agentis. Unde ex praesentia Verbi magis concludi posset, quod corpus esset animatum; sicut ex praesentia ignis potest concludi quod corpus cui ignis adhaeret, sit calidum. (Ad 2m).

Art. IV. - *Utrum Filius Dei assumere debuerit intellectum.**

RESP. AFF. - PRIMA R. EST: quia, ut diximus in art. praec., contrarium dicere adversatur nar-

(*) Hic articulus ponitur contra Apollinaristas, qui in quaestione de anima Christi testimoniis evangelicis victi, dixerunt mentem defuisse animae Christi et pro hac ipsum Verbum in ea fuisse dixerunt.

rationali evangelicae, quae commemorat Christum fuisse miratum, etc.

SECUNDA R. EST: quia contrarium repugnat utilitati incarnationis, quae est justificatio hominis a peccato. Anima enim humana non est capax peccati, nec gratiae justificantis, nisi per mentem. Unde praecipue oportuit mentem humanam assumi.

TERTIA R. EST: quia secus tenere repugnat veritati incarnationis. Cum enim corpus proportionetur animae, sicut materiae propriae formae, non est vere caro humana quae non esset perfecta anima humana, scil. rationali. Et ideo si Christus animam sine mente habuisset, non habuisset veram carnem humanam, sed bestialem; quia per solam mentem anima nostra differt ab anima bestiali.

NOTANDUM: Intellectus seu mens hominis est quasi lux illuminata a luce divini Verbi; et ideo per praesentiam Verbi non evacuatur mens hominis, sed magis perficitur. (Ad 2m).

QUAESTIO VI

De modo assumptionis quantum ad ordinem

Deinde considerandum est de ordine assumptionis praedictae; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. - Utrum Filius Dei assumpserit carnem mediante anima.

RESP. AFF. - Scil.: a) non ordine temporis, sed naturae, et quidem b) cum secundum ordinem dignitatis, c) tum secundum ordinem causalitatis.

R. PRIMI EST: quia secundum ordinem temporis non dicitur in mysterio Incarnationis aliquid medium; quia totam humanam naturam simul

sibi Verbum Dei univit, ut infra patebit (qu. xxxiii, art. 3).

R. SECUNDI EST: quia anima media invenitur inter Deum et carnem: et secundum hoc dici potest quod Filius Dei univit sibi carnem, mediante anima.

R. TERTII EST: quia ipsa anima est aequaliter (i. e. secundum aptitudinem et congruitatem) causa carnis uniendae Filio Dei. Caro enim non esset assumptibilis, nisi per ordinem quem habet ad animam rationalem, secundum quam habet quod sit caro humana.

NOTANDUM: Ad objectionem quod separata per mortem anima, adhuc remanet unio Verbi ad carnem, ut infra patebit (Qu. 1, art. 2 et 3), dicendum est quod nihil prohibet aliquid esse causam alicujus quantum ad aptitudinem et congruitatem; quo tamen remoto, illud non tollitur: quia etsi fieri alicujus dependet ex aliquo, postquam tamen est in facto esse, ab eo non dependet: sicut si inter aliquos amicos amicitia causatur aliquo mediante; eo recedente, adhuc amicitia remanet. Et similiter separata anima Christi per mortem, remanet unio Verbi Dei ad carnem. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum Filius Dei assumpserit animam mediante spiritu sive mente (seu intellectu).*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) ratione congruitatis; et b) ratione dignitatis.

R. PRIMI EST: quia anima * non est assumptibilis secundum congruitatem, nisi per hoc quod est capax Dei, ad imaginem ejus existens; quod est secundum mentem, quae spiritus dicitur, secundum illud Ephes. iv, 23: *Renovamini spiritu mentis vestrae.*

(*) Animae, inter quam et Dei Verbum ponitur medium intellectus, non accipitur pro essentia animae, quae est omnibus potentiis communis; sed pro potentiis inferioribus quae sunt omni animae communes. (Ad 3m).

R. SECUNDI EST: quia intellectus inter caeteras partes animae est superior et dignior, et Deo similior. Intellectus enim est quid animae purissimum; sed et Deus est intellectus, ut Damascenus dicit (Orth. fid. lib. iii, cap. 6).

Art. III. – *Utrum anima a Dei Filio prius fuerit assumpta quam caro.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia anima Christi non fuit prius creata quam corpori infusa (sicut Origenes docuit de omnibus animabus illa Christi inclusa. Periarch. lib. i, cap. 7 et 8); secus sequeretur quod anima illa aliquando habuisset propriam subsistentiam sine Verbo: et sic non fuisset a Verbo assumpta, vel non esset facta unio secundum subsistentiam, vel corrupta fuisset subsistentia animae praeevens. – Item, sequeretur quod anima Christi non fuisset ejusdem naturae cum nostris, quae simul creantur, dum corporibus infunduntur.

Art. IV. – *Utrum caro Christi fuerit prius a Verbo assumpta quam animae unita.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia caro non debuit ante assumi quam esset caro humana: quod factum est, anima rationali adveniente. Sicut igitur anima non est prius assumpta quam caro, quia contra naturam animae est, ut prius sit quam corpori uniatur; ita caro non debuit prius assumi quam anima; quia non prius est caro humana quam habeat animam rationalem.

Art. V. – *Utrum tota humana natura sit assumpta mediantibus partibus.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Verbum Dei assumpsit partes humanae naturae, i. e., corpus et animam, mediante toto, in ordine naturae, et quidem ex parte agentis, seu secundum intentionem, non autem ex parte materiae.

R. EST: quia secundum intentionem facientis prius est completum quam incompletum, et per consequens totum quam partes. Et ideo sicut Verbum assumpsit corpus propter ordinem quem habet ad animam rationalem; ita assumpsit corpus et animam propter ordinem quem habent ad humanam naturam. In Incarnatione autem oportet maxime attendere ordinem qui est ex parte agentis: quia, ut Augustinus dicit (In ep. ad Volusianum, 137, al. 3): « in talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis ». — Ex parte materiae autem et in via operationis assumptio partium est prius, intellectu quidem, non tempore. (Ad 1m).

Art. VI. — *Utrum humana natura sit assumpta mediante gratia.*

RESP. NEG. — *Scil.:* gratia non potest intelligi ut medium assumptionis humanae naturae, sive loquamur de gratia unionis, sive de gratia habituali.

R. EST: quia gratia unionis est ipsum esse personale quod *gratis* divinitus datur humanae naturae in persona Verbi; gratia autem habitualis pertinens ad spiritualem sanctitatem illius hominis, est *effectus* quidam *consequens* unionem. — Si autem intelligatur gratia voluntas Dei aliquid gratis faciens vel donans, sic unio facta est per gratiam, non sicut per medium, sed sicut per causam efficientem.

QUAESTIO VII

De gratia Christi, prout est quidam singularis homo

Deinde considerandum est de coassumptis a Filio Dei in humana natura: et primo de his quae pertinent ad perfectionem; secundo de his quae

pertinent ad defectum. Circa primum consideranda sunt tria: primo, de gratia Christi; secundo, de scientia ejus; tertio, de potentia ipsius. - De gratia autem Christi considerandum est dupliciter: primo quidem de gratia ejus, secundum quod est quidam singularis homo; secundo de gratia ejus, secundum quod est caput Ecclesiae; nam de gratia unionis jam dictum est (qu. ii). Circa primum quaeruntur tredecim:

Art. I. - *Utrum in anima Christi fuerit aliqua gratia habitualis.*

RESP. AFF. - *Scil. :* necesse est ponere in Christo gratiam habitualement propter tria.

PRIMA R. EST: propter unionem animae Christi ad Verbum Dei: quia quanto aliquid receptivum est propinquius causae influenti, tanto magis participat de influenza ipsius. Influxus autem gratiae a Deo est. Et ideo maxime fuit conveniens ut anima illa reciperet influxum divinae gratiae.

SECUNDA R. EST: propter nobilitatem animae Christi: quia per cognitionem et amorem propinquissime attingebat ad Deum, ad quod necesse est elevari humanam naturam per gratiam.

TERTIA R. EST: propter habitudinem ipsius Christi ad genus humanum: quia Christus in quantum homo, *est mediator Dei et hominum* (I. Tim. ii); et ideo oportebat quod haberet gratiam etiam in alios redundantem, secundum illud Joan. i, 16: *De plenitudine ejus omnes accepimus, et gratiam pro gratia.*

NOTANDUM: Christus est verus Deus secundum personam et naturam divinam. Sed quia cum unitate personae remanet distinctio naturarum, ut ex supra dictis patet (qu. II, art. 1 et 2), anima Christi non est per suam essentiam divina. Unde oportet quod fiat divina per participationem, quae est secundum gratiam (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum in Christo fuerint virtutes.*

RESP. AFF. - *Scil.*: virtutes, sive intellectuales sive morales, quae imperfectionem non important, Christus perfectissime ultra communem modum habuit. (Ad 2m).

R. EST: quia sicut potentiae animae derivantur ab ejus essentia, ita virtutes sint quaedam derivationes gratiae. Unde cum gratia Christi fuerit perfectissima, consequens est quod ex ipsa processerint virtutes ad perficiendum singulas potentias animae, quantum ad omnes animae actus: et ita Christus habuit omnes virtutes.

Art. III. - *Utrum in Christo fuerit fides.*

RESP. NEG. - R. EST: quia Christus a primo instanti suae conceptionis plene vidit Deum per essentiam, ut infra dicitur (qu. xxxiv, art. 4). Unde in eo fides esse non potuit.

NOTANDUM: Quantum ad meritum fidei, dicendum est quod hoc consistit in hoc quod homo ex obedientia Dei assentit illis quae non videt. Obedientiam autem ad Deum plenissime habuit Christus, secundum illud Philip. ii, 8: *Factus est obediens usque ad mortem.* Et sic nihil ad meritum pertinens docuit, quod ipse excellentius non impleteret. (Ad 2m).

Art. IV. - *Utrum in Christo fuerit spes.*

RESP. NEG. - *Scil.*: Christus non habuit spem circa fruitionem Dei, sed circa quaedam, quae non plene fuerat adeptus.

R. EST: quia Christus a principio suae conceptionis plene habuit fruitionem divinam, ut infra dicitur (qu. xxxiv, art. 4); et ideo virtutem spei non habuit; habuit tamen spem respectu aliquorum quae nondum erat adeptus, licet non habuerit fidem respectu quorumcumque; quia, licet plene cognosceret omnia, per quod totaliter fides excludebatur ab eo, non tamen adhuc

plene habebat omnia quae ad ejus perfectionem pertinebant, quam poterat sperare.

Art. V. - *Utrum in Christo fuerint dona.*

RESP. AFF. - R. EST: quia dona proprie sunt perfectiones quaedam potentiarum animae, secundum quod sunt natae moveri a Spiritu sancto. Anima autem Christi perfectissime a Spiritu sancto movebatur. Unde manifestum est quod in Christo fuerunt excellentissime dona.

Art. VI. - *Utrum in Christo fuerit donum timoris.*

RESP. AFF. - Scil. : secundum quod ei attribuit Scriptura plenitudinem timoris Domini.

R. EST: quia in Christo fuit timor Dei, non quidem secundum quod respicit malum separationis a Deo per culpam, neque etiam secundum quod respicit malum punitionis pro culpa; sed secundum quod respicit ipsam divinam eminentiam, prout scilicet anima Christi quodam affectu reverentiae movebatur in Deum a Spiritu sancto acta. Unde Hebr. v, 7 dicitur quod in omnibus *exauditus est pro sua reverentia*. Hunc autem affectum reverentiae ad Deum Christus, secundum quod homo, praecaeteris habuit plenior.

Art. VII. - *Utrum in Christo fuerint gratiae gratis datae.*

RESP. AFF. - Scil. : in Christo excellentissime fuerunt omnes gratiae gratis datae.

R. EST: quia gratia gratis datae ordinantur ad fidei et spiritualis doctrinae manifestationem. Oportet enim eum qui docet habere ea per quae sua doctrina manifestetur: alias ejus doctrina esset inutilis. Spiritualis enim doctrinae et fidei primus et principalis doctor est Christus. Unde in Christo omnes gratiae gratis datae fuerunt excellentissime, saltem quantum ad habitum,

(Ad 3m), sicut in primo et principali fidei doctore. — Et dum in aliis sanctis hujusmodi gratiae dividuntur, secundum quod sancti particulariter efficaciam recipiunt ad hos vel ad illos actus perficiendos, in Christo autem non dividuntur, sed sunt omnes simul. (Ad 1m).

Art. VIII. — *Utrum in Christo fuerit prophetia.*

RESP. AFF. — *Scil.:* in Christo fuit prophetia non ut comprehensor, sed ut viator.

R. EST: quia Christus ante passionem nostrum statum attingebat, in quantum non solum erat comprehensor, sed etiam viator. Et ideo propheticum erat, quod ea quae erant procul ab aliorum viatorum notitia, et cognoscebat et annuntiabat. Et hac ratione dicitur in eo fuisse prophetia. Potest ergo dici quod, etsi Christus habuit plenam et apertam notitiam quantum ad partem intellectivam; habuit tamen in parte imaginativa quasdam similitudines, in quibus etiam poterat speculari divina, in quantum non solum erat comprehensor, sed etiam viator. (Ad 1m).

Art. IX. — *Utrum in Christo fuerit plenitudo gratiae.*

RESP. AFF. — *Scil.:* Christus gratiam habuit in summo secundum capacitatem creaturae (Ad 3m): a) et quantum ad perfectissimum modum quo gratia haberi potest; b) et quantum ad virtutem gratiae.

RR. PRIMI SUNT: *primo*, ex propinquitate animae Christi ad causam gratiae: quia, ut dictum est (art. 1 hujus qu.), quanto aliquid receptivum propinquius est causae influenti, tanto abundantius recipit. Et ideo anima Christi, quae propinquius conjungitur Deo inter omnes creaturas racionales, maximam recipit influentiam gratiae

ejus. - *Secundo*, ex comparatione ad ejus (gratiae) effectum: quia sic recipiebat anima Christi gratiam, ut ex ea quodammodo transfunderetur in alios. Et ideo oportuit quod haberet maximam gratiam.

R. SECUNDI EST: quia Christus gratiam habuit ad *omnes* operationes vel effectus gratiae, qui sunt virtutes, dona et alia hujusmodi.

Art. X. - *Utrum plenitudo gratiae sit propria Christi.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) plenitudo gratiae ex parte ipsius gratiae est propria Christo; b) plenitudo gratiae ex parte habentis gratiam, seu ex parte subjecti non est propria Christo.

R. PRIMI EST: quia plenitudo gratiae ex parte ipsius gratiae dicitur ex eo quod aliquis pertingit ad summum gratiae et quantum ad essentiam et quantum ad virtutem; quia scilicet habet gratiam et in maxima excellentia qua potest haberi, et in maxima extensione ad omnes gratiae effectus. Et talis gratiae plenitudo est propria Christo.

R. SECUNDI EST: quia ex parte subjecti dicitur gratiae plenitudo, quando quis habet plene gratiam secundum suam conditionem: sive secundum intensionem, prout in eo est intensa gratia usque ad terminum praefixum ei a Deo, secundum illud Ephes. iv, 7: *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*; sive etiam secundum virtutem, in quantum scilicet habet facultatem gratiae ad omnia quae pertinent ad suum officium, sive statum; sicut Apostolus dicebat (Ephes. iii, 8): *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia haec, illuminare omnes*, etc. Et talis gratiae plenitudo non est propria Christo, sed communicatur aliis per Christum - sicut de Beata Virgine dicitur, ut esset Mater

Christi, et de beato Stephano ut esset idoneus minister et testis Dei, ad quod erat electus. Et idem dicendum est de aliis sanctis. (Ad 1m).

Art. XI. - *Utrum Christi gratia sit infinita.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) gratia unionis est infinita; b) gratia habitualis in quantum est ens quoddam non est infinita; c) gratia habitualis Christi, considerata secundum propriam rationem gratiae, dici potest infinita.

R. PRIMI EST: quia gratia unionis est ipsum uniri personaliter Filio Dei; et hanc gratiam constat esse infinitam, secundum quod ipsa persona Verbi est infinita.

R. SECUNDI EST: quia anima Christi in qua est gratia habitualis, habet capacitatem finitam. Unde esse gratiae, cum non excedat suum subiectum, non potest esse infinitum.

R. TERTII EST: quia gratia habitualis confertur animae Christi, sicut cuidam universali principio, ut habeat quidquid potest pertinere ad rationem gratiae sine limite et sine certa mensura.

Art. XII. - *Utrum gratia Christi potuerit augeri.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) neque ex parte ipsius gratiae, ut forma; b) neque ex parte subiecti, potuit gratia Christi augeri.

R. PRIMI EST: quia ex parte ipsius gratiae excellentia gratiae, sicut et formae, sumitur ex fine. Finis autem gratiae est unio creaturae rationalis ad Deum. Non potest autem esse, nec intelligi major unio creaturae rationalis ad Deum, quam quae est in persona. Et ideo gratia Christi pertingit ad summam mensuram gratiae.

R. SECUNDI EST: quia ex parte subiecti gratia augetur in ordine ad finem attingendum. Christus autem a primo instanti suae conceptionis

fuit verus et plenus comprehensor. Unde in eo non potuit esse gratiae augmentum, sicut nec in aliis beatis, quorum gratia augeri non potest, eo quod sunt in termino.

NOTANDUM: Quantum ad verba Sancti Lucae (ii, 52), quod *puer Jesus proficiebat sapientia, et aetate, et gratia apud Deum et homines*, considerandum est quod in sapientia et gratia aliquis potest proficere dupliciter. Uno modo secundum ipsos habitus sapientiae et gratiae augmentatos: et sic Christus in eis non proficiebat. Alio modo secundum effectus, inquantum scilicet aliquis sapientiora et virtuosiora opera facit; et sic Christus proficiebat sapientia et gratia, sicut et aetate; quia secundum processum aetatis perfectiora opera faciebat, ut se verum hominem demonstraret, et in his quae sunt ad Deum, et in his quae sunt ad homines. (Ad 3m).

Art. XIII. - *Utrum gratia Christi habitualis subsequatur unionem.*

RESP. AFF. - *Scil.:* non ordine temporis, sed naturae et intellectus.

PRIMA R. EST secundum ordinem principiorum utriusque naturae: quia principium unionis est persona Filii assumens humanam naturam. Principium autem gratiae habitualis, quae cum charitate datur, est Spiritus sanctus. Missio autem Filii secundum ordinem naturae prior est missione Spiritus sancti. Unde et unio personalis, secundum quam intelligitur missio Filii, est prior ordine naturae habituali gratia, secundum quam intelligitur missio Spiritus sancti.

SECUNDA R. EST ex habitudine gratiae ad suam causam: quia gratia causatur in homine ex praesentia Divinitatis, sicut lumen in aere ex praesentia solis. Praesentia autem Dei in Christo intelligitur secundum unionem humanae naturae ad divinam personam. Unde gratia habitualis

Christi intelligitur ut consequens hanc unionem, sicut splendor solem.

TERTIA R. EST ex fine gratiae: quia gratia ordinatur ad bene agendum; actiones autem sunt suppositorum et individuorum: unde actio, et per consequens gratia ad ipsam ordinans, praesupponit hypostasim operantem. Hypostasis autem non praesupponitur in humana natura ante unionem (qu. iv, art. 2). Et ideo gratia unionis secundum intellectum praecedit gratiam habitualem quae consequitur eam sicut quaedam proprietas naturalis. (Ad 2m).

QUAESTIO VIII

De gratia Christi, secundum quod est caput Ecclesiae

Deinde considerandum est de gratia Christi, secundum quod est caput Ecclesiae, et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. - Utrum Christus sit caput Ecclesiae.

RESP. AFF. - Scil.: Christus dicitur caput Ecclesiae secundum similitudinem humani capitis propter tria.

R. EST: quia in capite humano tria possunt considerari, quae secundum similitudinem Christo competunt relate ad Ecclesiam, scilicet ordo, perfectio, et virtus. *Ordo* quidem, quia sicut caput est prima pars hominis incipiendo a superiori: et inde est quod omne principium consuevit vocari caput; ita Christus est caput Ecclesiae propter ejus appropinquitatem ad Deum; et inde est quod omnes acceperunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius. - *Perfectio* autem, quia sicut in capite vigent omnes sensus et interiores et exteriores, cum in caeteris membris sit solus tac-

tus; ita in Christo est perfectio capitis, quia habet plenitudinem omnium gratiarum, secundum illud Jn. i, 14: *Vidimus eum plenum gratiae et veritatis.* - *Virtus* autem, quia sicut virtus et motus caeterorum, membrorum et gubernatio eorum in suis actibus est a capite propter vim sensitivam et motivam ibi dominantem; ita in Christo, qui virtutem habet influendi gratiam in omnia membra Ecclesiae, secundum illud Jn. i, 16: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Et sic patet quod Christus convenienter dicitur Ecclesiae caput.

NOTANDA: 1. Dare gratiam aut Spiritum sanctum convenit Christo, secundum quod est Deus, auctoritative: sed instrumentaliter convenit etiam ei, secundum quod est homo; in quantum scilicet ejus humanitas instrumentum fuit divinitatis ejus. Instrumentaliter autem, sive ministerialiter etiam alii sancti dicuntur dare Spiritum sanctum, secundum illud Gal. iii, 5: *Qui tribuit vobis Spiritum,* etc. (Ad 1m).

2. Sicut Christus comparatur capiti Ecclesiae secundum visibilem naturam, secundum quam homo hominibus praefertur; ita Spiritus sanctus comparatur cordi, qui invisibiliter Ecclesiam vivificat et unit. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum Christus sit caput hominum quantum ad corpora, vel solum quantum ad animas.*

RESP: etiam quantum ad corpora. - *Scil.:* Christi humanitas influit in homines et quantum ad animam et quantum ad corpus.

R. EST: quia humanitas Christi habet vim influendi in quantum est conjuncta Dei Verbo, cui corpus unitur per animam, ut dictum est (qu. vi, art. 1). Unde *tota* Christi humanitas, secundum scilicet animam et corpus, influit in homines et quantum ad animam, et quantum ad corpus, sed principaliter quantum ad animam, secundario quantum ad corpus. Influit autem in corpus uno

modo in quantum membra corporis exhibentur arma justitiae in anima existenti per Christum, secundum illud Apostoli (Rom. vi): *Exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes et membra vestra arma justitiae Deo*; alio modo in quantum vita gloriae ab anima derivatur ad corpus, secundum illud Rom. viii, 11: *Qui suscitavit Christum Jesum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitatem spiritum ejus in vobis.*

Art. III. – *Utrum Christus sit caput omnium hominum.*

RESP. AFF. – *Scil.*: accipiendo generaliter secundum totum tempus mundi, Christus est caput omnium hominum, sed secundum diversos gradus.

R. EST: quia primo et principaliter Christus est caput eorum qui actu uniuntur ei per gloriam; secundo, eorum qui actu iniuntur ei per charitatem; tertio, eorum qui actu uniuntur ei per fidem; quarto vero eorum qui ei uniuntur solum in potentia nondum reducta ad actum, quae tamen est ad actum reducenda secundum divinam praedestinationem; quinto vero eorum qui in potentia sunt ei uniti, quae nunquam reducetur ad actum; sicut homines in hoc mundo viventes, qui non sunt praedestinati: qui tamen ex hoc saeculo recedentes, totaliter desistunt esse membra Christi, quia jam nec sunt in potentia ut Christo uniantur.

NOTANDUM: Antiqui patres, servendo legalia sacramenta tanquam imagines et umbra futurorum ferebantur in Christum per fidem et dilectionem eandem, qua et nos in ipsum ferimur; nam idem est motus in imaginem, in quantum est imago, et in rem, ut patet per Philosophum (Lib. De memor. et reminisc., c. 2). Et ita patres antiqui pertinebant ad idem corpus Ecclesiae ad quod nos pertinemus. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum Christus sit caput angelorum.*

RESP. AFF. - *Scil.*: Christus secundum quod homo, est etiam caput Angelorum.

R. EST: quia corpus Ecclesiae mysticum, cujus caput est Christus, non solum ex hominibus consistit, sed etiam ex angelis; ad unum enim finem, qui est gloria divinae fruitionis, ordinantur et homines et angeli. De influenza Christi igitur, ex hoc quod ipse propinquius se habet ad Deum et perfectius participat Dei dona, non solum homines recipiunt, sed etiam angeli; dicitur enim Ephes. i, 20, quod *constituit eum*, scilicet Christum, Deus Pater *ad dexteram suam in caelestibus supra omnem Potestatem, et Principatum, et Virtutem, et Dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro: et omnia subiecit sub pedibus ejus.*

NOTANDUM: Humanitas Christi ex virtute spiritalis naturae, scilicet divinae, potest aliquid causare non solum in spiritibus hominum, sed etiam in spiritibus angelorum, propter maximam conjunctionem ejus ad Deum, scilicet secundum unionem personalem. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum gratia Christi, secundum quam est caput Ecclesiae, sit eadem cum gratia habituali ejus, secundum quod est quidam homo singularis.*

RESP. AFF. - *Scil.*: eadem est secundum essentiam gratia personalis, qua anima Christi est justificata, et gratia ejus, secundum quam est caput Ecclesiae justificans alios; differt tamen secundum rationem.

R. EST: quia in anima Christi recepta est gratia secundum maximam eminentiam: et ideo ex illa eminentia gratiae quam accepit, competit ei quod gratia illa ad alios derivetur, quod pertinet ad rationem capitis.

Art. VI. – *Utrum esse caput Ecclesiae sit proprium Christo.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) secundum interiorem influxum, proprium Christo est esse caput Ecclesiae; b) secundum influxum seu gubernationem exterioriorem, commune est Christo cum aliis esse caput Ecclesiae; c) differenter tamen a Christo.

R. PRIMI EST: quia interior influxus gratiae non est ab aliquo nisi a solo Christo; cuius humanitas ex hoc quod est divinitati conjuncta, habet virtutem justificandi.

R. SECUNDI EST: quia influxus in membra Ecclesiae quantum ad exterioriorem gubernationem potest aliis convenire: et secundum hoc aliqui alii possunt dici capita Ecclesiae, secundum illud Amos vi, 1: *Optimates capita populorum.*

R. TERTII EST: quia: primo, Christus est caput omnium eorum qui ad Ecclesiam pertinent secundum omnem locum et tempus, et statum; alii autem homines dicuntur capita secundum quaedam specialia, vel etiam secundum determinatum tempus, et secundum determinatum statum, prout scilicet sunt in statu viatoris; secundo, quia Christus est caput Ecclesiae propria virtute et auctoritate; alii vero dicuntur capita, in quantum vicem gerunt Christi.

Art. VII. – *Utrum diabolus sit caput omnium malorum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* secundum exterioriorem gubernationem tantum.

R. EST: quia ad gubernationem pertinet ut eos quos aliquis gubernat ad suum finem adducat. Finis autem diaboli est aversio rationalis creaturae a Deo: unde et a principio hominem ab obedientia divini praecepti remove tentavit.

Ipsa autem aversio a Deo habet rationem finis, inquantum appetitur sub specie libertatis. Et inquantum ad hunc finem aliqui adducuntur peccando, sub diaboli regimine et gubernatione cadunt, secundum illud Job xli, 25: *Ipse est rex super universos filios superbiae.*

Art. VIII. - *Utrum antichristus possit etiam dici caput omnium malorum.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) antichristus non dicitur caput omnium malorum secundum ordinem temporis; b) nec propter virtutem influendi; c) sed propter malitiae perfectionem.

R. PRIMI EST: quia ejus peccatum non praecessit omnia alia peccata, sicut peccatum diaboli praecessit.

R. SECUNDI EST: quia etsi aliquos sui temporis ad malum sit conversurus, exterius inducendo; non tamen illi qui ante eum fuerunt, ab ipso sunt in malitiam inducti, nec etiam ejus malitiam sunt imitati. Unde secundum hoc non posset dici caput omnium malorum, sed aliquorum.

R. TERTII EST: quia, ut dicit glossa, super illud II Thess. ii: *Ostendens se, tanquam sit Deus*, « sicut in Christo omnis plenitudo Divinitatis inhabitavit, ita in antichristo omnis malitiae plenitudo »; non quidem quod humanitas ejus sit assumpta a diabolo in unitatem personae, sicut humanitas Christi a Filio Dei; sed quia diabolus suam malitiam eminentius ei influet suggerendo quam omnibus aliis. Et secundum hoc omnes alii mali qui praecesserunt, sunt quasi quaedam figura antichristi, secundum illud II. Thess. ii, 7: *Mysterium jam operatur iniquitatis.*

NOTANDUM: Diabolus et antichristus non sunt duo capita, sed unum: quia antichristus dicitur esse caput, inquantum plenissime invenitur im-

pressa in eo malitia diaboli. Unde super illud II. Thess. ii: *Ostendens se, tanquam sit Deus*, dicit Glossa (Ord. Haym.): « In ipso erit caput omnium malorum, scilicet diabolus, qui est rex super omnes filios superbiae ». (Ad 1m). In eo enim diabolus quasi malitiam suam ducet ad caput, per modum quo dicitur aliquis ad caput suum propositum ducere, cum illud perfecit. (Ad 3m).

QUAESTIO IX

De scientia Christi in communi

Deinde considerandum est de scientia Christi: circa quam duo consideranda sunt. Primo quam scientiam Christus habuerit. Secundo de unaquaque scientiarum ipsius. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum Christus habuerit aliquam scientiam praeter divinam.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia Filius Dei humanam naturam integram assumpsit; id est, non solum corpus, sed etiam animam; non solum sensitivam, sed etiam rationalem. Et ideo oportuit quod haberet scientiam creatam, propter tria: Primo quidem propter animae perfectionem: alioquin anima Christi esset imperfectior animabus aliorum hominum. – Secundo, quia cum quaelibet res sit propter suam operationem, frustra haberet Christus animam intellectivam, si non intelligeret secundum illam: quod pertinet ad scientiam creatam. – Tertio, quia scientiam hic large accipimus pro qualibet cognitione intellectus humani, quae est perfectio naturalis. Nihil autem naturalium Christo defuit; quia totam humanam naturam suscepit.

NOTANDA: 1. Christus cognovit omnia per scientiam divinam *operatione increata*, quae est ipsa Dei essentia. Unde hic actus non potuit esse animae humanae Christi, cum sit alterius naturae.

Si igitur non fuisset in anima Christi aliqua alia scientia praeter divinam, nihil cognovisset. (Ad 1m).

2. Lumen scientiae in anima Christi non offuscatur, sed magis clarescit, per lumen scientiae divinae, sicut lumen illuminati, puta aëris, magis augetur, lumine illuminantis, puta solis. (Ad 2m).

3. Scientia ponitur in Christo ex parte unitorum, scilicet naturae divinae et naturae humanae, non autem ex parte ipsius unionis: nam unio illa est ad esse personale; scientia autem non convenit personae nisi ratione alicujus naturae. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum Christus habuerit scientiam quam habent beati vel comprehensores.*

RESP. AFF. - *Scil.*: Christo homini excellentissime convenit scientia beatorum.

R. EST: quia oportet causam semper potiore esse causato. Humanitas autem Christi est per quam homines ad beatitudinem reducuntur, secundum illud Hebr. ii, 10: *Decebat eum propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari.* - Unde oportuit quod scientia beatorum Christo homini excellentissimo modo conveniret. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum Christus habuerit scientiam inditam vel infusam.*

RESP. AFF. - *Scil.*: praeter scientiam beatam est in Christo alia scientia indita vel infusa, in quantum per Verbum Dei, animae Christi sibi personaliter unitae, impressae sunt species intelligibiles ad omnia quae intellectus possibilis est in potentia.

R. EST: quia omne quod est in potentia, est imperfectum, nisi reducatur ad actum. Natura autem humana a Verbo Dei assumpta imperfecta non erat. Et ideo intellectus Christi possibilis, qui erat in potentia ad omnia intelligibilia, oportet

tebat reduci ad actum, scilicet per species intelligibiles, quae sunt quaedam formae completivae ipsius; et hoc fit per Verbum Dei, ut dictum est in responsione, sicut fuit in angelis in principio creationis rerum, ut patet per Augustinum (Gen. ad litt., lib. ii, c. 8). – Sicut igitur in angelis, secundum eundem Augustinum (l. c., lib. iv, cap. 22), ponitur duplex cognitio: una scilicet matutina, per quam cognoscunt res in Verbo, et alia vespertina, per quam cognoscunt res in propria natura per species sibi inditas; ita praeter scientiam divinam et increatam, est in Christo secundum ejus animam scientia beata, qua cognoscit Verbum, et res in Verbo; et scientia infusa sive indita, per quam cognoscit res in propria natura per species intelligibiles humanae menti proportionatas. (Haec scientia autem sese extendebat ad supernaturalia et ad naturalia).

Art. IV. – *Utrum Christus habuerit aliquam scientiam acquisitam.*

RESP. AFF. – *Scil.* : in Christo fuit etiam scientia acquisita seu experimentalis.

R. EST: quia talis scientia ponitur in Christo secundum lumen intellectus agentis, quod est animae humanae connaturale, inquantum scilicet in Christo fuerint aliquae species intelligibiles, per actionem intellectus agentis super phantasmata, in intellectu possibili ejus receptae.

NOTANDUM: Duplex est modus acquirendi scientiam, scilicet inveniendo et addiscendo; modus qui est per inventionem, est praecipuus; modus autem qui est per disciplinam, est secundarius. Et ideo Christo magis competebat habere scientiam per inventionem quam per disciplinam; praesertim cum ipse daretur a Deo omnibus in doctorem, secundum illud Joel. ii: *Laetamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem justitiae.*

QUAESTIO X

De scientia beata animae Christi

Deinde considerandum est de qualibet praedictarum scientiarum. Sed quia de scientia divina dictum est in Prima Parte (qu. xiv), restat nunc dicendum de aliis tribus: primo de scientia beata; secundo de scientia indita; tertio de scientia acquisita. Sed quia etiam de scientia beata, quae in Dei visione consistit, plura dicta sunt in Prima Parte (qu. xii); hic illa sola videntur dicenda quae proprie pertinent ad animam Christi. Circa hoc ergo quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum anima Christi comprehenderit Verbum sive divinam essentiam.*

RESP. NEG. - *Scil.:* anima Christi nullo modo comprehendit divinam essentiam.

R. EST: quia sic facta est unio naturarum in persona Christi, quod tamen proprietates utriusque naturae inconfusa permanserit. Anima autem Christi est quid creatum et finitum. Finitum autem non comprehendit infinitum, ut ostensum est in Prima Parte (qu. xii, art. 1, 4 et 7). Unde anima Christi totam Dei essentiam videt, non tamen eam comprehendit; quia non totaliter eam videt, id est non ita perfecte sicut visibilis est. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum anima Christi in Verbo cognoverit omnia.*

RESP. AFF. - *Scil.:* sumendo *ly omnia* prout distribuat pro omnibus quae quocumque modo sunt, vel erunt, vel fuerunt, vel facta, vel dicta, vel cogitata a quocumque, secundum quodcumque tempus; non autem prout accipitur magis large, ut scilicet extendatur etiam ad omnia quaecumque sunt in potentia, nunquam reducenda vel reducta ad actum.

R. EST: quia unusquisque intellectus creatus in Verbo Dei cognoscit, non quidem omnia simpliciter, sed tanto plura, quanto perfectius videt Verbum. Nulli tamen intellectui beato deest quin cognoscat in Verbo omnia quae ad ipsum spectant. Ad Christum autem et ad ejus dignitatem spectant quodammodo omnia, in quantum ei subiecta sunt omnia, prout ipse est iudex omnium. Comprehendere autem omnia quae Deus facere potest, esset comprehendere divinam essentiam.

NOTANDUM: Quantum ad illa verba Christi, Mc. xiii, 32: *De die autem illa nemo scit, neque angeli in caelo, neque Filius, nisi Pater*, dicendum est quod dicitur nescire diem et horam iudicii, quia non facit scire: interrogatus enim super hoc ab Apostolis (Act. i), hoc eis noluit revelare; (secundum illud Mc. xiii, 6: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta quae Pater posuit in sua potestate*): quia, ut Chrysostomus argumentatur (Hom. lxxviii in Mt.), si Christo homini datum est ut sciat qualiter oporteat iudicare, quod est majus, multo magis datum est ei scire quod minus est, scilicet tempus iudicii. (Ad 1m).

Art. III. - Utrum anima Christi in Verbo cognoverit infinita.

RESP. AFF. - Scil.: a) anima Christi non scit in Verbo infinita, prout sunt in actu; sed b) prout sunt in potentia.

R. PRIMI EST: quia non sunt infinita in actu, etiamsi accipiantur omnia quaecumque sunt in actu, secundum quodcumque tempus; eo quod status generationis et corruptionis non durat in infinitum. Unde est certus numerus non solum eorum quae sunt absque generatione et corruptione, sed etiam generabilium et corruptibilium.

R. SECUNDI EST: quia anima Christi scit omnia quae sunt in potentia creaturae, ut dictum est (art. praec.). Unde cum in potentia creaturae sint infinita, per hunc modum anima Christi scit infi-

nita, quasi quadam scientia simplicis intelligentiae, non autem scientia visionis.

Art. IV. - *Utrum anima Christi videat Verbum sive divinam essentiam clarius qualibet alia creatura.*

RESP. AFF. - R. EST: quia visio divinae essentiae convenit omnibus beatis secundum participationem luminis derivati in eos a fonte Verbi Dei, secundum illud Eccli. i, 5: *Fons sapientiae, Verbum Dei in excelsis.* Huic autem Verbo Dei propinquius conjungitur anima Christi, quae est unita Verbo in persona, quam quaevis alia creatura. Et ideo plenius recipit influentiam luminis, in quo Deus videtur ab ipso Verbo, quam quaecumque alia creatura. Et ideo prae caeteris creaturis perfectius videt ipsam primam veritatem, quae est Dei essentia, licet absolute considerando, possit esse aliquis gradus altior sublimiorque secundum infinitam divinae potentiae. (Ad 3m).

QUAESTIO XI

De scientia indita vel infusa animae Christi

Deinde considerandum est de scientia indita vel infusa animae Christi; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum secundum scientiam inditam vel infusam Christus omnia sciat.*

RESP. AFF. - *Scil.:* omnia, sive secundum potentialitatem naturalem animae ejus, sive secundum potentialitatem obedientialem.

R. EST: quia, ut dictum est (qu. ix, art. 1), conveniens fuit ut anima Christi omnino esset perfecta per hoc quod ejus potentialitas sit re-

ducta ad actum. In anima autem humana, sicut in qualibet creatura, est duplex potentia passiva: una quidem naturalis, per comparisonem ad agens naturale; alia vero per comparisonem ad agens primum, et haec consuevit vocari potentia obedientiae in creatura. Utraque autem potentia animae Christi fuit reducta in actum, secundum hanc scientiam divinitus inditam. – Et primo quidem cognovit quaecumque ab homine cognosci possunt per virtutem luminis intellectus agentis, sicut sunt quaecumque pertinent ad scientias humanas; secundo vero omnia illa quae per revelationem divinam hominibus innotescunt.

NOTANDUM: Christus ante passionem non solum fuit viator, sed etiam comprehensor; unde anima ejus poterat cognoscere substantias separatas per modum quo cognoscit anima separata. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum Christus hac scientia uti potuerit, non convertendo se ad phantasmata.*

RESP. AFF. – R. EST: quia anima hominis viatoris indiget converti ad phantasmata ex hoc quod est corpori obligata. Christus autem in statu ante passionem fuit simul viator et comprehensor, ut infra magis patebit (qu. xv, art. 10). Est autem haec conditio animae comprehensoris, ut nullo modo subdatur corpori, aut ab eo dependeat, sed totaliter ei dominetur. Et ideo animae beatæ et ante resurrectionem, et post, intelligere possunt absque conversione ad phantasmata, licet non absque specie intelligibili. (Ad 1m). Et hoc etiam oportet dicere de anima Christi, quae plene habuit facultatem comprehensoris.

NOTANDUM: Licet anima Christi potuerit intelligere non convertendo se ad phantasmata, poterat tamen intelligere, se ad phantasmata convertendo. Et ideo sensus non fuerunt frustra in

ipsa: praesertim cum sensus non dentur homini solum ad scientiam intellectivam, sed etiam ad necessitatem vitae animalis. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum haec scientia fuerit collativa.*

RESP. AFF. - *Scil.* : fuit collativa seu discursiva: a) non quantum ad hujus scientiae acquisitionem; sed b) quantum ad usum: sicut interdum scientes ex causis concludunt effectus, non ut de novo addiscant, sed volentes uti scientia quam jam habent.

R. PRIMI EST: quia haec scientia, de qua nunc loquimur, fuit Christo divinitus indita, non per investigationem rationis acquisita.

R. SECUNDI EST: quia Christus poterat ex uno aliud concludere, sicut sibi placebat.

NOTANDUM: Quantum ad objectionem quod in angelis non est scientia discursiva seu collativa, ut patet per Dionysium (De Div. Nom. c. 7), dicendum est quod beati conformantur angelis quantum ad dona gratiarum; manet tamen differentia quae est secundum naturam: et ideo uti collatione et discursu est connaturale animabus beatorum, consequenter et animae Christi, non autem angelis. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum haec scientia in Christo fuerit major scientia angelorum.*

RESP. NEG. - *Scil.* : a) ex parte causae influentis haec scientia Christi indita fuit multo excellentior quam scientia angelorum, et quantum ad multitudinem cognitorum, et quantum ad scientiae certitudinem; b) ex parte autem subjecti recipientis, i. e., quantum ad modum cognoscendi, haec scientia Christi est infra scientiam angelorum.

R. PRIMI EST: quia lumen spiritualis gratiae, quod est inditum animae Christi, est multo excellentius quam lumen quod pertinet ad naturam angelicam.

R. SECUNDI EST: quia modus cognoscendi hujus scientiae, quod est per conversionem ad phantasmata et per collationem et discursum, est animae humanae naturalis.

Art. V. – *Utrum haec scientia fuerit habitualis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia scientia Christi indita fuit ejusdem rationis cum scientia nostra; nam receptum est in recipiente per modum recipientis. Modus autem connaturalis animae humanae est ut recipiat scientiam per modum habitus. Et ideo dicendum est quod scientia indita animae Christi fuit habitualis; et poterat ea uti quando volebat.

Art. VI. – *Utrum haec scientia fuerit distincta per diversos habitus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia scientia indita animae Christi habuit modum connaturalem animae humanae. Est autem connaturale animae humanae ut recipiat species in minori universalitate quam angeli: ita scilicet quod diversas naturas specificas per diversas species intelligibiles cognoscat. Ex hoc autem contingit quod in nobis sint diversi habitus scientiarum. Et ideo scientia indita animae Christi fuit distincta secundum diversos habitus.

QUAESTIO XII

De scientia animae Christi acquisita

Deinde considerandum est de scientia animae Christi acquisita vel experimentalis; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum secundum hanc scientiam Christus cognoverit omnia.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut ad perfectionem intellectus possibilis, quo est omnia fieri, ponitur

in anima Christi scientia indita, qua scivit omnia illa ad quae intellectus possibilis est quocumque modo in potentia; ita ad perfectionem intellectus agentis, quo est omnia facere, conveniens est ut ponatur in anima Christi scientiam acquisitam, qua scivit omnia illa quae possunt sciri per actionem intellectus agentis.

NOTANDUM: Licet sensibus corporalibus Christi non fuerint subjecta omnia sensibilia, fuerint tamen sensibus ejus subjecta aliqua sensibilia, ex quibus propter excellentissimam vim rationis ejus, potuit in aliorum notitiam devenire. (Ad 2m). Et ideo secundum istam scientiam anima Christi non simpliciter cognovit omnia, sed illa omnia quae per lumen intellectus agentis homini sunt cognoscibilia. Unde per hanc scientiam non cognovit essentias substantiarum separatarum, nec singularia praeterita, praesentia et futura, quae tamen cognovit per scientiam inditam, ut supra dictum est (in corp. art. et qu. praec.). - (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum Christus in hac scientia profecerit.**

RESP. AFF. - *Scil.:* Christus in hac scientia acquisita profecit et quantum ad essentiam seu habitum hujus scientiae, et quantum ad effectum.

R. PRIMI EST: quia inconveniens videtur quod aliqua naturalis actio intelligibilis Christo deesset. Cum autem extrahere species intelligibiles a phantasmatis sit quaedam naturalis actio hominis secundum intellectum agentem, conveniens videtur hanc etiam actionem in Christo ponere. Et ex hoc sequitur quod in anima Christi aliquis habitus scientiae fuerit, qui per hujusmodi abstractionem specierum potuerit augmentari; ex hoc scilicet quod intellectus agens post primas

(*) De fide est scientiam beatam et infusam in Christo non profecisse, sed quoad scientiam acquisitam res inter theologos controversatur.

species intelligibiles abstractas a phantasmatibus poterat etiam alias et alias abstrahere.

R. SECUNDI EST: quia Christus in scientia et gratia profecit, sicut et in aetate; quia scilicet secundum augmentum aetatis opera majora faciebat, quae majorem scientiam et gratiam demonstrabant.

NOTANDUM: Haec scientia acquisita in Christo semper fuit perfecta secundum tempus; licet non semper fuerit perfecta simpliciter et secundum naturam, et ideo potuit habere augmentum. (Ad 2m).

Art. III. – Utrum Christus aliquid ab homine didicerit.

RESP. NEG. – R. EST: quia Christus constitutus est a Deo caput Ecclesiae, quinimo omnium hominum, ut supra dictum est (qu. viii, art. 3), ut non solum omnes per ipsum gratiam acciperent, sed etiam ut omnes ab eo doctrinam veritatis reciperent. Et ideo non fuit conveniens ejus dignitati ut a quocumque homine doceretur; quod si aliquando alios interrogabat, hoc faciebat, non ut aliquid addisceret, sed ut interrogans erudiret. (Ad 1m). Quod si aliquando etiam auditum suum sermonibus aliorum accomodavit, hoc fecit Dominus quia quod congruebat aetati ejus faciebat. (Ad 3m).

Art. IV. – Utrum Christus aliquid acceperit ab angelis.

RESP. NEG. – Scil. : a) neque quantum ad scientiam experimentalem; b) neque quantum ad scientiam infusam.

R. PRIMI EST: quia ad scientiam experimentalem seu acquisitam non requiritur lumen angelicum, sed sufficit lumen intellectus agentis; et haec scientia fuit in Christo perfecta.

R. SECUNDI EST: quia etiam scientia indita seu infusa fuit in Christo perfecta. Sicut enim supra communem modum creaturae anima illa Christi unita est Verbo in unitate personae; ita supra communem modum hominum immediate ab ipso Dei Verbo repleta est scientia et gratia. Angeli autem etiam ex influentia Verbi rerum scientiam in sui principio acceperunt.

NOTANDUM: Illa confortatio angeli, de qua Lc. xxii, 43, non fuit per modum instructionis, sed ad demonstrandam proprietatem humanae naturae, et ut in nobis fides incarnationis confirmetur. (Ad 1m).

QUAESTIO XIII

De potentia animae Christi

Deinde considerandum est de potentia animae Christi; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum anima Christi habuerit omnipotentiam simpliciter.*

RESP. NEG. - R. EST: quia potentia activa cujuslibet rei consequitur naturam ipsius. Natura autem divina est ipsum esse Dei incircumscriptum; et inde est quod habet potentiam activam respectu omnium quae possunt habere rationem entis: quod est habere omnipotentiam. Cum igitur anima Christi sit pars humanae naturae, impossibile est quod omnipotentiam habeat.

Art. II. - *Utrum anima Christi habuerit omnipotentiam respectu immutationis creaturarum.*

RESP. NEG. - R. EST: quia si loquamur de anima Christi secundum propriam naturam et virtutem sive naturalem, sive gratuitam, potentiam habuit ad illos effectus faciendos qui sunt animae convenientes; puta ad gubernandum corpus, et ad

disponendos humanos actus; et etiam ad illuminandum per gratiae et scientiae plenitudinem omnes creaturas racionales ab ejus perfectione deficientes, per modum quo est conveniens creaturae rationali. Si autem loquamur de anima Christi, secundum quod est instrumentum Verbi sibi uniti, sic habuit instrumentalem virtutem ad omnes immutationes miraculosas faciendas, ordinabiles ad incarnationis finem, qui est instaurare omnia, sive quae in caelis, sive quae in terris sunt. Immutationes vero creaturarum, secundum quod sunt vertibiles in nihil, correspondent creationi rerum; prout scilicet producentur ex nihilo. Et ideo sicut solus Deus potest creare, ita solus potest creaturas in nihilum redigere; qui etiam solus eas in esse conservat, ne in nihilum decendant. Sic ergo dicendum est quod anima Christi non habet omnipotentiam respectu immutationis creaturarum.

NOTANDUM: Gratia virtutum seu miraculorum data est animae Christi excellentissimo modo, ut scilicet non solum ipse miracula faceret, sed etiam ut hanc gratiam in alios transfunderet. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum anima Christi habuerit omnipotentiam respectu proprii corporis.*

RESP. NEG. - *Scil.:* anima Christi, secundum propriam naturam et virtutem, sicut non poterat immutare exteriora corpora a cursu et ordine naturae, ita etiam non poterat immutare proprium corpus a naturali dispositione.

R. EST: quia anima Christi, secundum propriam naturam, habet *determinatam* proportionem ad suum corpus. - Secundum autem quod anima Christi est instrumentum unitum Verbo Dei in persona, sic subditur ejus potestati totaliter omnis dispositio proprii corporis: talis tamen omnipo-

tentia magis attribuitur Verbo Dei quam animae Christi.

Art. IV. - *Utrum anima Christi habuerit omnipotentiam respectu executionis suae voluntatis.*

RESP. AFF. - *Scil.:* anima Christi virtute propria ea omnia efficere potuit, quae per seipsam efficere voluit.

R. EST: quia non conveniret sapientiae Christi animae ut aliquid vellet per se facere quod suae virtuti non subjaceret. Quaedam vero, sicut resurrectio proprii corporis et alia hujusmodi miraculosa opera, non poterat propria virtute, sed secundum quod erat instrumentum Divinitatis, ut dictum est (art. 2 huj. qu.).

NOTANDUM: Quantum ad illa quae fiebant ab hominibus contra voluntatem Christi, e. g. quod ipsi patefaciebant miracula ejus, potest dici quod haec voluntas Christi non fuit de eo quod per eam fiendum erat, sed de eo quod erat fiendum per alios, quod non subiacebat humanae voluntati ipsius. (Ad 1m). Item, praeceptum illud designabat voluntatem ipsius, qui humanam gloriam refugiebat, secundum illud Jn. viii, 50: *Ego gloriam meam non quaero*. Volebat tamen *absolute*, praesertim secundum divinam voluntatem, ut publicaretur miraculum factum propter aliorum utilitatem. (Ad 2m).

QUAESTIO XIV

De defectibus corporis assumptis a Filio Dei

Deinde considerandum est de defectibus quod Christus in humana natura assumpsit: et primo, de defectibus corporis; secundo, de defectibus animae. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum Filius Dei in humana natura assumere debuerit corporis defectus.*

RESP. AFF. - *Scil.:* conveniens fuit corpus assumptum a Filio Dei humanis infirmitatibus

et defectibus subjacere; et praecipue propter tria.

PRIMA R. EST propter *finem* incarnationis: quia ad hoc Filius Dei, carne assumpta, venit in mundum, ut pro peccato humani generis satisfaceret. Unus autem pro peccato alterius satisfacit, dum poenam pro peccato alterius debitam in se suscipit. Unde de Christo dicit Is. liii, 4, quod *Vere languores nostros ipse tulit*.

SECUNDA R. EST propter *fidem* incarnationis: quia si sine his defectibus Filius Dei humanam naturam assumpsisset, videretur non fuisse verus homo, nec veram carnem habuisse, sed phantasticam, ut Manichaei posuerunt.

TERTIA R. EST propter *exemplum*: quia passionibus et defectibus humanos fortiter tolerando, nobis exemplum exhibuit patientiae; unde dicitur Hebr. xii, 3: *Sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut non fatigemini animis vestris deficientes*.

NOTANDUM: Quantum ad difficultatem quomodo corpus Christi pati potuit, si anima Christi erat beata, dicendum est quod secundum naturalem habitudinem, quae est inter animam et corpus, ex gloria animae redundat gloria ad corpus. Sed haec naturalis habitudo in Christo subiacebat voluntati Divinitatis ipsius, ex qua factum est quod beatitudo remaneret in anima et non derivaretur ad corpus; sed caro pateretur quae conveniunt naturae passibili, secundum illud quod Damascenus dicit (Orth. fid. lib. iii, c. 15), quod «beneplacito divinae voluntatis permittebatur carni pati, et operari quae propria». (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum Christus necessitatem his defectibus subjacendi assumpserit.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) non assumpsit necessitatem coactionis, secundum quod talis necessitas repugnat voluntati divinae vel voluntati Christi

humanae absolute; sed *b*) assumpsit talem necessitatem (coactionis) secundum quod repugnat naturali motui voluntatis; *c*) assumpsit etiam necessitatem naturalem quae consequitur materiam, scil. corporis Christi.

R. PRIMI EST: quia necessitas defectibus subjacendi in Christo sequebatur ejus rationem deliberantem.

R. SECUNDI EST: quia naturalis motus voluntatis Christi naturaliter refugit mortem, et etiam corporis nocumenta.

R. TERTII EST: quia corpus Christi subjectum fuit necessitati mortis et aliorum hujusmodi defectuum: quia, sicut dictum est (art. praec. ad 2m), «beneplacito divinae voluntatis carni Christi permittebatur agere, et pati quae propria». Haec autem necessitas causatur ex principiis humanae naturae.

Art. III. - *Utrum Christus defectus corporales contraxerit.*

RESP. NEG. - R. EST: quia contrahi illud proprie dicitur quod simul cum sua causa ex necessitate trahitur. Causa autem mortis et horum defectuum in humana natura est peccatum. Christus autem accepit naturam humanam absque peccato in illa puritate in qua erat in statu innocentiae: et simili modo potuisset assumere humanam naturam absque defectibus. Sic igitur patet quod Christus non contraxit hos defectus corporales, quasi ex debito peccati eos suscipiens, sed ex propria voluntate.

NOTANDUM: Causa mortis et aliorum corporali-um defectum in humana natura est duplex: una quidem remota, quae accipitur ex parte principiorum materialium humani corporis, inquantum est ex contrariis compositum. Sed haec causa impedi-

batur per originalem justitiam. Et ideo proxima causa mortis et aliorum defectuum est peccatum, per quod subtracta est originalis justitia. Et propter hoc, quia Christus fuit sine peccato, dicitur non contraxisse hujusmodi defectus, sed voluntarie assumpsisse. (Ad 2m).

Art. IV. - *Utrum Christus omnes defectus corporales hominum assumere debuerit.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) Christus non assumpsit defectus scientiae et gratiae, puta ignorantiam, pronitatem ad malum, et difficultatem ad bonum; b) neque defectus illos qui ex quibusdam particularibus causis consequuntur, sicut lepra, et morbus caducus, et alia hujusmodi; c) sed illos defectus assumpsit qui in omnibus hominibus communiter inveniuntur ex peccato primi parentis, sicut mors, fames, sitis, et alia hujusmodi.

R. PRIMI EST: quia perfectio scientiae et gratiae requirebatur in Christo ad satisfaciendum pro peccato humanae naturae.

R. SECUNDI EST: quia tales defectus quandoque causantur ex culpa hominis, puta ex inordinato victu; quandoque autem ex defectu virtutis formativae: quorum neutrum convenit Christo: quia et caro ejus de Spiritu sancto concepta est, qui est infinitae sapientiae et virtutis, errare et deficere non potens; et ipse nihil inordinatum in regimine suae vitae exercuit.

R. TERTII EST: quia Christus illos defectus assumere debuit, qui consequuntur ex peccato communi totius naturae, qui sufficiebant ad satisfaciendum pro ipso peccato totius humanae naturae (ad 2m), et ideo dicuntur naturales et indetractabiles: quia consequuntur communiter totam naturam humanam, et defectum scientiae et gratiae in Christo non important.

QUAESTIO XV

De defectibus animae a Christo assumptis

Deinde considerandum est de defectibus pertinentibus ad animam; et circa hoc quaeruntur decem:

Art. I. - *Utrum in Christo fuerit peccatum.*

RESP. NEG. - *Scil. :* Christus nullo modo assumpsit defectum peccati nec originalis, nec actualis, secundum illud quod dicitur I. Petr. ii, 22: *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.*

R. EST: quia Christus suscepit defectus nostros, ut pro nobis satisfaceret, et ut veritatem humanae naturae comprobaret, et ut nobis fieret exemplum virtutis. Secundum quae tria manifestum est quod defectum peccati assumere non debuit, ut patet.

Art. II. - *Utrum in Christo fuerit fomes peccati.*

RESP. NEG. - R. EST: quia ad rationem fomitis pertinet inclinatio sensualis appetitus in id quod est contra rationem, et ideo in id quod est contra rationem virtutis. In Christo autem fuit virtus secundum perfectissimum gradum. Unde in Christo fomes peccati non fuit. Nec iste defectus (fomitis) est ordinabilis ad satisfaciendum, sed potius inclinatur ad contrarium satisfactionis.

Art. III. - *Utrum in Christo fuerit ignorantia.*

RESP. NEG. - R. EST: quia sicut in Christo fuit plenitudo gratiae et virtutis, ita in ipso fuit plenitudo omnis scientiae, ut ex praedictis patet (qu. vii, art. 9, et qu. ix, art. 1).

Art. IV. - *Utrum anima Christi fuerit passibilis.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) cum passione corporali, b) tum passione animali, seu secundum operationem animae, quae vel est propria animae, vel principalius est animae quam corporis.

R. PRIMI EST: quia cum anima sit forma corporis, consequens est quod unum sit esse animae et corporis; et ideo corpore perturbato per aliquam corpoream passionem, necesse est quod anima per accidens perturbetur; scilicet quantum ad esse, quod habet in corpore.

R. SECUNDI EST: quia in Christo fuerint affectiones appetitus sensitivi, quae propriissime passionibus dicuntur, sicut et caetera quae ad naturam hominis pertinent. - Sciendum tamen est quod hujusmodi passionibus aliter fuerunt in Christo quam in nobis, quantum ad tria. Primo quidem quantum ad objectum: quia in nobis plerumque hujusmodi passionibus feruntur ad illicita, quod in Christo non fuit. Secundo, quantum ad principium: quia hujusmodi passionibus frequenter in nobis praeveniunt iudicium rationis; sed in Christo omnes motus sensitivi appetitus oriebantur secundum dispositionem rationis. Tertio, quantum ad effectum; quia in nobis quandoque hujusmodi motus non sistunt in appetitu sensitivo, sed trahunt rationem, quod in Christo non fuit.

Art. V. - *Utrum in Christo fuerit dolor sensibilis.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ad veritatem doloris sensibilis requiritur laesio corporis, et sensus laesionis. Corpus autem Christi laedi poterat, quia erat passibile et mortale; nec defuit ei sensus laesionis, cum anima Christi perfecte haberet omnes potentias naturales. Unde nulli dubium debet esse quin in Christo fuerit verus dolor.

NOTANDUM: Dolor tamen fuit in Christo non ex necessitate reatus peccati: quae quidem necessitas in Christo non fuit, sed solum necessitas naturalium principiorum. (Ad 2m).

Art. VI. - *Utrum in Christo fuerit tristitia.*

RESP. AFF. - R. EST: quia motivum tristitiae est nocivum, seu malum interius apprehensum sive per rationem, sive per imaginationem, ut in secunda parte habitum est (I-II, qu. xxxiii, art. 2), sicut cum aliquis tristatur de amissione gratiae vel pecuniae. Anima autem Christi potuit interius aliquid apprehendere ut nocivum et quantum ad se, sicut passio et mors ejus fuit, et quantum ad alios, sicut peccatum discipulorum, vel etiam Judaeorum occidentium ipsum. Et ideo sicut in Christo potuit esse verus dolor, ita potuit in eo esse vera tristitia; alio tamen modo quam in nobis, secundum illa tria quae supra assignata sunt. (Art. 4 huj. qu.).

NOTANDUM: Tristitia fuit in Christo non secundum perfectam passionem, avertentem scilicet hominem ab eo quod est rationis; sed secundum propassionem. Unde dicitur (Mt. xxvi, 37): *Caepit contristari, et maestus esse.* « Aliud est enim contristari, et aliud incipere contristari », ut Hieronymus dicit (in Mt. l. c.). - (Ad 1m).

Art. VII. - *Utrum in Christo fuerit timor.*

RESP. AFF. - Scil.: in Christo fuit timor: a) respectu imminentis futuri mali; b) non autem quoad eventus incertitudinem.

R. PRIMI EST: quia in Christo appetitus sensitivus naturaliter refugit corporis laesionem, per tristitiam quidem si laesio est praesens, per timorem vero si est futura: quem timorem, sicut et tristitiam, Christus voluntarie assumpsit ad comprobendam veritatem humanae naturae (Ad 2m). - Talis tamen timor fuit in Christo non ut

perfecta passio, sed secundum propassionem, ut dictum est de tristitia. (Ad 1m).

R. SECUNDI EST: quia in Christo, cum omnia sciret, non fuit incertitudo eventuum.

Art. VIII. - *Utrum in Christo fuerit admiratio.*

RESP. AFF. - *Scil.*: in Christo fuit admiratio secundum scientiam experimentalem, non autem secundum scientiam beatam vel etiam infusam.

R. EST: quia secundum scientiam experimentalem poterant ei quotidie aliqua nova occurrere. Unde licet Christus nihil ignoraret, poterat tamen aliquid de novo occurrere experimentali ejus scientiae, ex quo admiratio causaretur. (Ad 1m). Secundum autem scientiam divinam et etiam inditam non poterat aliquid in Christo esse novum et insolitum.

Art. IX. - *Utrum in Christo fuerit ira.*

RESP. AFF. - *Scil.*: fuit in Christo ira per zelum, secundum illud (Ps. lxxviii, 10): *Zelus domus tuae comedit me*; non autem fuit in ipso ira per vitium.

R. EST: quia ira per zelum provenit ex tristitia et recto appetitu vindictae: scilicet sequitur ipsam rationem et est secundum ordinem justitiae. Haec autem fuerunt in Christo. Non autem fuit in Christo ira per vitium, quae est per appetitum vindictae absque ordine rationis, et ideo est peccatum.

Art. X. - *Utrum Christus simul fuerit viator et comprehensor.*

RESP. AFF. - *Scil.*: Christus habebat beatitudinem quantum ad id quod est proprium animae, et sic fuit comprehensor; sed quantum ad alia deerat ei beatitudo, et secundum hoc fuit viator.

R. PRIMI EST: quia Christus ante passionem *secundum mentem* plene videbat Deum; et sic habebat beatitudinem quantum ad id quod est proprium animae.

R. SECUNDI EST: quia et anima ejus erat passibilis et corpus passibile et mortale, ut supra dictum est (art. 4, huj. qu., et qu. xiv, art. 1 et 2).

QUAESTIO XVI

De consequentibus unionem, quantum ad ea quae conveniunt Christo secundum esse et fieri - Seu de communicatione idiomatum, sive de modo loquendi de mysterio incarnationis

Deinde considerandum est de his quae consequuntur unionem: et primo, quantum ad ea quae conveniunt Christo secundum se; secundo, de his quae conveniunt Christo per comparisonem ad Deum Patrem; tertio, de his quae conveniunt Christo per comparisonem ad nos. Circa primum duplex consideratio occurrit. Prima, quidem, de his quae conveniunt Christo secundum esse et fieri; secunda, de his quae conveniunt Christo ratione unitatis. Circa primum quaeruntur duodecim:

Art. I. - *Utrum haec sit vera: Deus est Homo.*

RESP. AFF. - *Scil.:* supponendo, secundum veritatem catholicae fidei, quod vera natura divina unita est cum vera natura humana, non solum in persona, sed etiam in supposito vel hypostasi, dicimus hanc propositionem esse veram et propriam: *Deus est homo*, non solum propter veritatem terminorum, quia scilicet Christus est verus Deus et verus homo, sed etiam propter veritatem praedicationis.

R. EST: quia nomen significans naturam communem in concreto, potest supponere pro quo-

libet contentorum sub natura communi; sicut hoc nomen *homo* potest supponere pro quolibet homine singulari. Et ita hoc nomen *Deus* ex ipso modo suae significationis potest supponere pro persona Filii Dei, ut etiam in prima parte habitum est (qu. xxxix, art. 4). De quolibet autem supposito alicujus naturae potest vere et proprie praedicari nomen significans illam naturam in concreto; sicut de Socrate et Platone proprie et vere praedicatur *homo*. Quia ergo persona Filii Dei, pro qua supponit hoc nomen *Deus*, est suppositum naturae humanae, vere et proprie hoc nomen *homo* potest praedicari de hoc nomine *Deus*, secundum quod supponit pro persona Filii Dei. – Hinc dicitur in symb. Athanas.: « Perfectus Deus et perfectus homo ex anima rationali et humana carne subsistens ».

Art. II. – *Utrum haec sit vera: Homo est Deus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* supposita veritate utriusque naturae, divinae scilicet et humanae, et unione in persona, et hypostasi, haec est vera et propria: *Homo est Deus*, sicut et ista: *Deus est homo*.

R. EST: quia hoc nomen *homo* potest supponere pro qualibet hypostasi humanae naturae; et ita potest supponere pro persona Filii Dei, quam dicimus esse hypostasim humanae naturae. Manifestum est autem quod de persona Filii Dei vere et proprie praedicatur hoc nomen *Deus*, ut in prima parte habitum est (qu. xxxix, art. 3 et 4). Unde relinquitur quod haec sit vera et propria: *Homo est Deus*.

Art. III. – *Utrum Christus possit dici homo dominicus.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia de persona Filii Dei praedicatur *Deus* et *Dominus* essentialiter; et

ideo non debet praedicari denominative (et participative); quia hoc derogat veritati unionis. Unde cum *dominicus* dicatur denominative a Domino, non potest vere et proprie dici quod homo ille sit dominicus, sed magis quod sit Dominus. E contra, humana natura non dicitur essentialiter *dea*, sed *deificata*, non quidem per conversionem ipsius in divinam naturam, sed per conjunctionem ad divinam naturam in una hypostasi.

Art. IV. – *Utrum ea quae conveniunt Filio hominis possint praedicari de Filio Dei, et e converso.*

RESP. AFF. – Contra Nestorium, qui ponebat in Christo duae hypostases.

R. EST: quia cum sit eadem hypostasis utriusque naturae, eadem hypostasis supponitur nomine utriusque naturae. Sive ergo dicatur homo, sive Deus, supponitur hypostasis divinae et humanae naturae. Et ideo de homine possunt dici ea quae sunt divinae naturae tanquam de hypostasi divinae naturae; et de Deo possunt dici ea quae sunt humanae naturae, tanquam de hypostasi humanae naturae. Tamen ea quae sunt divinae naturae praedicantur de Christo secundum divinam naturam; ea autem quae sunt humanae naturae, praedicantur de eo secundum humanam naturam. Unde si ea quae ad defectum pertinent, Deo attribuerentur secundum divinam naturam, esset blasphemia, quasi pertinens ad diminutionem honoris ipsius; non autem pertinet ad Dei injuriam, si attribuantur ei secundum naturam assumptam. (Ad 2m).

Art. V. – *Utrum ea quae conveniunt Filio hominis possint praedicari de divina natura, et de humana ea quae conveniunt Filio Dei.*

RESP. NEG. – R. EST: quia ea quae sunt unius naturae non possunt de alia praedicari, secundum

quod in abstracto significantur. Unde ea quae sunt divinae naturae dicuntur de humana natura, non secundum quod essentialiter competunt divinae naturae, sed secundum quod participative derivantur ad humanam naturam: unde ea quae participari non possunt a natura humana (sicut esse increatum aut omnipotentem), nullo modo de humana natura dicuntur. Divina autem natura nihil participative accipit ab humana natura: et ideo ea quae sunt humanae naturae, nullo modo possunt dici de divina natura. (Ad 3m).

Art. VI. - *Utrum haec sit vera: Deus factus est homo.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia unumquodque dicitur esse factum illud quod de novo incipit praedicari de ipso. Esse autem hominem vere praedicatur de Deo, sicut dictum est (art. 1 hujus quaes.); ita tamen quod non convenit Deo esse hominem ab aeterno, sed ex tempore per assumptionem humanae naturae.

NOTANDUM: Esse hominem non convenit Deo absolute, ut patet, sed relative, scil. ratione unionis. Et ideo esse hominem praedicatur de novo de Deo absque ejus mutatione per mutationem humanae naturae, quae assumitur in divinam personam. Et ideo cum dicitur *Deus factus est homo*, non intelligitur aliqua mutatio ex parte Dei, sed solum ex parte humanae naturae. (Ad 2m).

Art. VII. - *Utrum haec sit vera: Homo factus est Deus.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) haec propositio: *Homo factus est Deus*, est falsa si *ly factus* determinet absolute vel subjectum vel praedicatum; b) est vera si *ly factus* determinet compositionem; c) est falsa si proprie intelligatur, scil. secundum quod hoc participium *factus* ponat fieri circa hominem in respectu ad Deum, sicut ad terminum factionis.

R. PRIMI EST: quia neque homo ille de quo Deus praedicatur, est factus, neque Deus est factus, ut infra dicetur (art. 8 et 9 seq.): et sub eodem sensu haec est falsa: *Deus factus est homo*.

R. SECUNDI EST: quia sic sensus esset: factum est ut ex illa susceptione incarnationis, homo sit Deus. Et sub hoc sensu utraque est vera, et *Homo factus est Deus*, et *Deus factus est homo*.

R. TERTII EST: quia secundum hunc sensum, cum dicitur: *Homo factus est Deus*, *ly homo* habet personalem suppositionem. Esse autem Deum non verificatur de homine ratione humanae naturae, sed ratione suppositi sui. Suppositum autem illud humanae naturae, de quo verificatur esse Deum, est idem quod hypostasis, seu persona Filii Dei, quae semper fuit Deus. Unde non potest dici quod iste homo incoepit esse Deus, vel quod fiat Deus, aut quod factus sit Deus. Si vero esset alia persona vel hypostasis Dei et hominis, ita quod esse Deum praedicaretur de homine, et e converso, per quamdam conjunctionem suppositorum, vel dignitatis personalis, vel affectionis, vel inhabitationis, ut Nestoriani dixerunt; tunc pari ratione posset dici quod homo factus est Deus, id est, conjunctus Deo, sicut et quod Deus factus est homo, id est, conjunctus homini.

Art. VIII. - *Utrum haec sit vera: Christus est creatura.*

RESP. NEG. - *Scil.*: non est absolute dicendum quod Christus *sit creatura*, vel *minor Patre*; sed cum determinatione, *scil.* secundum humanam naturam.

R. EST: quia ea de quibus suspicari non potest quod divinae personae convenient secundum seipsam, possunt simpliciter dici de Christo ratione humanae naturae; sicut simpliciter dicimus

Christum esse passum, mortuum et sepultum. Ea vero quae in dubitationem venire possunt an convenient toti vel parti, si insunt alicui parti, non attribuimus toti simpliciter, id est, sine determinatione; sed attribuimus toti, cum determinatione, ut non sit confusio, nec occasio detur haereticis dicentibus Christum esse minorem Patre etiam ratione divinae personae.

Art. IX. – *Utrum haec sit vera: Iste homo, demonstrato Christo, incoepit esse.*

RESP. NEG. – *Scil.:* non est dicendum quod *ille homo*, demonstrato Christo, *incoeperit esse*, si nihil addatur.

PRIMA R. EST: quia in hoc quod dicitur, *iste homo*, demonstrato Christo, designetur suppositum, scil. aeternum: unum est enim suppositum in Christo. Aeternitati autem repugnat incipere esse.

SECUNDA R. EST: quia etiamsi esset vera, non tamen esset ea utendum absque determinatione, ad evitandam haeresim Arii; quia personae Filii Dei attribuit quod esset creatura, et quod esset minor Patre, ita attribuit ei quod esse incoeperit, dicens quod erat quando non erat, i. e. quod erat aliqua duratio quando non erat adhuc Filius Dei.

NOTANDUM: Hoc nomen *homo*, secundum quod accipitur pro Christo, licet significet humanam naturam, quae incoepit esse, tamen supponit suppositum aeternum, quod esse non incoepit. Et ideo, quia secundum quod ponitur in subjecto, tenetur pro supposito, secundum autem quod ponitur in praedicato, refertur ad naturam; ideo haec est falsa: *Homo Christus esse incoepit*; sed haec est vera: *Christus incoepit esse homo*. (Ad 3m).

Art. X. – *Utrum haec sit vera: Christus, secundum quod homo, est creatura.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) si in hac propositione hoc nomen *homo* resumatur in reduplicatione ra-

tionem suppositi, est falsa; *b*) si resumatur in ratione humanae naturae, est vera.

R. PRIMI EST: quia suppositum humanae naturae in Christo est aeternum et increatum.

R. SECUNDI EST: quia ratione humanae naturae, sive secundum humanam naturam, convenit Christo esse creaturam, ut supra dictum est (art. 8 huj. qu.).

Art. XI. - *Utrum haec sit vera: Christus, secundum quod homo, est Deus.*

RESP. NEG. - *Scil.:* etiam in reduplicatione suppositi sumpta, haec propositio magis est neganda, quam affirmanda.

R. EST: quia quamvis verum sit quod Christus, secundum quod homo, ratione suppositi, est Deus; tamen terminus *homo* in reduplicatione positus magis proprie tenetur pro natura quam pro supposito; resumitur enim in vi praedicati, non autem in vi subjecti: natura autem humana Christi non est Deus.

Art. XII. - *Utrum haec sit vera: Christus, secundum quod homo, est hypostasis vel persona.*

RESP. NEG. - *Scil.:* *a*) cum dicitur: *Christus, secundum quod homo, est persona*, si accipiatur, ratione suppositi, manifestum est quod Christus secundum quod homo, est persona; *b*) si autem accipiatur ratione naturae, ut intelligatur quod naturae humanae competat esse in aliqua persona, hoc etiam modo verum est: *c*) si autem *ly homo* accipiatur ratione naturae ut intelligatur quod naturae humanae competat esse in Christo, ut ipsi naturae humanae propria personalitas debeat, est falsa.

R. PRIMI EST: quia suppositum humanae naturae in Christo nihil est aliud quam persona Filii Dei.

R. SECUNDI EST: quia omne quod subsistit in humana natura, est persona.

R. TERTII EST: quia humana natura Christi non est per se seorsum subsistens a divina natura, quod requirit ratio personae.

QUAESTIO XVII

De pertinentibus ad unitatem in Christo quantum ad esse

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad unitatem in Christo in communi. Nam de his quae pertinent ad unitatem vel pluralitatem in speciali, suis locis determinatum est; sicut supra determinatum est (quaes. ix), quod in Christo non est una tantum scientia, et infra determinabitur (qu. xxxv), quod in Christo non est una tantum nativitas. Considerandum est ergo: primo, de unitate Christi quantum ad esse; secundo, quantum ad velle; tertio, quantum ad operari. Circa primum quaeruntur duo:

Art. I. - *Utrum Christus sit unum vel duo.*

RESP.: Christus non est duo; sed est unus, et unum. - *Scil.:* Christus non solum est unus masculine, sed etiam est unum neutraliter.

R. EST: quia in Christo una est persona, et secundum hoc est *unus*; et unum suppositum, et secundum hoc est *unum*. Neutrum autem genus (suppositum) designat quiddam informe et imperfectum: genus autem masculinum (persona) designat quiddam formatum et perfectum. Dualitas autem in Christo poneretur circa ipsas naturas. Sed quia duae naturae non praedicantur de Christo, nisi prout significantur in supposito, oportet secundum rationem suppositi praedicari de Christo.

Art. II. - *Utrum in Christo sit tantum unum esse.*

RESP. AFF. - R. EST: quia natura humana conjungitur Filio Dei non accidentaliter, sicut quidam haeretici posuerunt, sed hypostatice vel personaliter, ut supra dictum est (qu. ii, art. 5 et 6). Consequens ergo est quod secundum humanam naturam non adveniat ei novum esse personale, sed solum nova habitudo esse personalis praeexistentis ad naturam humanam, ut scilicet persona illa jam dicatur subsistere non solum secundum divinam naturam, sed etiam secundum humanam.

QUAESTIO XVIII**De pertinentibus ad unitatem in Christo quantum ad voluntatem**

Deinde considerandum est de unitate quantum ad voluntatem; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum in Christo sint duae voluntates.*

RESP. AFF. - Scil.: necesse est dicere quod in Christo sint duae voluntates, una scilicet divina, et alia humana.

R. EST: quia Filius Dei assumpsit humanam naturam perfectam, sicut supra ostensum est (qu. ii, art. 5). Ad perfectionem autem humanae naturae pertinet voluntas, quae est naturalis ejus potentia, sicut et intellectus, ut patet ex his quae in prima parte dicta sunt (qq. lxxix et lxxx). Unde necesse est dicere quod Filius Dei humanam voluntatem assumpserit cum humana natura.

NOTANDUM: Praeter voluntatem divinam oportet in Christo ponere voluntatem humanam, non solum prout est potentia naturalis, aut prout est motus naturalis, sed etiam prout est motus rationalis. (Ad 3m). Tamen quidquid fuit in humana

natura Christi, semper movebatur motu voluntatis divinae: non tamen sequitur quod in Christus non fuerit motus voluntatis proprius naturae humanae: quia etiam aliorum sanctorum piaae voluntates moventur secundum voluntatem Dei, *qui operatur in eis velle et perficere* (Philipp. ii). - (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum in Christo fuerit aliqua voluntas sensualitatis praeter rationis voluntatem.**

RESP. AFF. - R. EST: quia Filius Dei humanam naturam assumpsit cum omnibus quae pertinent ad perfectionem ipsius naturae humanae. In humana autem natura includitur etiam natura animalis, sicut in specie includitur genus. Unde oportet quod Filius Dei assumpserit cum humana natura etiam ea quae pertinent ad perfectionem naturae animalis: inter quae est appetitus sensitivus, qui voluntas sensualitatis dicitur, in quantum scil. est nata obedire rationi; et voluntas dicitur per participationem.

Art. III. - *Utrum in Christo fuerint duae voluntates quantum ad rationem.*

RESP. NEG. - *Scil.:* si loquamur de potentia voluntatis, in Christo est una voluntas humana essentialiter, et non participative dicta; si vero loquamur de voluntate quae est actus, sic distinguitur in Christo voluntas quae est ut natura, quae dicitur *θέλησις*, et fertur in finem; et voluntas quae est ratio, quae dicitur *βούλησις*, seu consiliativa.

R. EST: quia alterius rationis est actus voluntatis, secundum quod fertur in aliquid, quod est secundum se volitum, ut sanitas, quod a Damasceno vocatur *θέλησις*, i. e., simplex voluntas, et a magistris vocatur voluntas ut natura; et

(*) Nomine *sensualitatis* non intelligitur hic potentia appetitiva aut vitiosa et repugnans rationi, sed ipsa facultas naturalis.

alterius rationis est actus voluntatis, secundum quod fertur in aliquid quod est volitum solum ex ordine ad alterum, sicut est sumptio medicinae: quem quidem voluntatis actum Damascenus vocat βούλησις, i. e., consiliativam voluntatem; a magistris autem vocatur voluntas ut ratio. Haec autem diversitas actus non diversificat potentiam; quia uterque actus attenditur ad unam communem rationem objecti, quod est bonum.

Art. IV. - *Utrum in Christo fuerit liberum arbitrium.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia proprius actus liberi arbitrii est electio seu voluntas ut ratio (βούλησις) ut dictum est (qu. lxxxiii, art. 3 et 4). Et ideo cum in Christo ponatur voluntas ut ratio, i. e., consiliativa, necesse est etiam ponere electionem, et per consequens liberum arbitrium.

NOTANDUM: Voluntas Christi licet sit determinata ad bonum, non tamen est determinata ad hoc vel ad illud bonum. Et ideo pertinet ad Christum eligere per liberum arbitrium confirmatum in bono, sicut ad beatos. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum voluntas humana Christi fuerit omnino conformis divinae voluntati in volito.*

RESP. NEG. - *Scil.:* Christus secundum voluntatem sensualitatis, et secundum voluntatem rationis, quae consideratur per modum naturae, aliud poterat velle quam Deus; sed secundum voluntatem quae est per modum rationis, semper idem volebat quod Deus; quod patet ex hoc ipso quod dicit: *Non sicut ego volo, sed sicut tu.*

R. EST: quia ex quadam dispensatione Filius Dei ante suam passionem permittebat carni agere et pati quae sunt ei propria: et similiter etiam permittebat omnibus viribus animae agere et

pati quae sunt ei propria, ut dictum est (qu. xiv, art. 1). Volebat tamen, secundum rationem, voluntatem divinam impleri; quamvis aliud dicat se velle secundum quamdam aliam ejus voluntatem.

NOTANDUM: Christus per voluntatem rationalem voluit ut divina voluntas impleretur; non autem per voluntatem sensualitatis, cujus motus non se extendit usque ad voluntatem Dei; neque per voluntatem quae consideratur per modum naturae, quae fertur in aliqua objecta absolute considerata, et non in ordine ad divinam voluntatem. (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum in Christo fuerit contrarietas voluntatum.*

RESP. NEG. – Scil.: licet voluntas naturalis et voluntas sensualitatis in Christo aliquid aliud voluerit quam voluntas divina, et voluntas rationis ipsius, non tamen fuit aliqua contrarietas voluntatum.

R. EST: quia neque voluntas naturalis (i. e., ut natura), neque voluntas sensualitatis repudiabat illam rationem, scilicet qua divina voluntas, et voluntas rationis humanae in Christo passionem volebat. Volebat enim etiam voluntas absoluta (seu absolute ac secundum se considerata ut natura) in Christo salutem humani generis, sed ejus non erat velle hoc in ordine ad aliud; motus autem sensualitatis ad hoc se extendere non valebat. Item, neque voluntas divina, neque voluntas rationis in Christo impediabatur aut retardabatur per voluntatem naturalem, aut per appetitum sensualitatis. Similiter etiam nec e contrario voluntas divina, vel voluntas rationis in Christo refugiebat, aut retardabat motum voluntatis naturalis humanae et motum sensualitatis in Christo. Placebat enim Christo secundum voluntatem divinam, et etiam secundum volun-

tatem rationis, ut voluntas naturalis in ipso, et voluntas sensualitatis secundum ordinem suae naturae moverentur. Unde patet quod in Christo nulla fuit repugnantia, vel contrarietas voluntatum.

NOTANDA: 1. Hoc ipsum quod aliqua voluntas humana in Christo aliud volebat quam ejus voluntas divina, procedebat ex ipsa voluntate divina, cujus beneplacito natura humana motibus propriis movebatur in Christo. (Ad 1m).

2. Agonia non fuit in Christo quantum ad partem animae rationalem, secundum quod importat concertationem voluntatum ex diversitate rationum procedentem; puta cum aliquis, secundum quod ratio considerat unum, vult hoc; et secundum quod considerat aliud, vult contrarium. Hoc enim contingit propter debilitatem rationis, quae non potest dijudicare quid sit simpliciter melius; quod in Christo non fuit, quia per suam rationem judicabat simpliciter esse melius quod per ejus passionem impleretur voluntas divina circa salutem generis humani. Fuit tamen in Christo agonia quantum ad partem sensitivam, secundum quod importat timorem infortunii imminantis. (Ad 3m).

QUAESTIO XIX

De pertinentibus ad unitatem Christi quantum ad operationem

Deinde considerandum est de unitate operationis Christi; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum in Christo sit una tantum operatio divinitatis et humanitatis.*

RESP. NEG. - R. EST: quia ubicumque movens et motum habent diversas formas, seu virtutes operativas, ibi oportet quod sit alia operatio moventis, et alia operatio propria moti; licet motum participet operationem moventis, et movens utatur operatione moti, et sic utrumque agat cum

communione alterius. Sic igitur in Christo humana natura habet propriam formam et virtutem, per quam operatur; et similiter divina. Unde humana natura habet propriam operationem distinctam ab operatione divina, et e converso. Et tamen divina natura utitur operatione naturae humanae, sicut operatione sui instrumenti; et similiter humana natura participat operationem divinae naturae, sicut instrumentum participat operationem principalis agentis. Et hoc est quod dicit Leo papa (in Epis. ad Flavian.): « Agit utraque forma, scilicet tam natura divina quam humana in Christo, cum alterius communione quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exequente quod carnis est. Unde cum Dionysius ponit in Christo operationem *θεανδρικὴν*, id est, divinam virilem vel divinam humanam, non per aliquam confusionem operationum, seu virtutum utriusque naturae; sed per hoc quod divina operatio ejus utitur humana, et humana ejus operatio participat divinae virtutem operationis, ut dictum est. (Ad 1m). – Nec pluralitas operationum praejudicat unitati personali (Ad 4m), quia quaelibet operationum est una numero in Christo simul facta, sicut ambulatio super aquas, et sanatio leprosi. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum in Christo sint plures operationes humanae.*

RESP. NEG. – *Scil. :* multo magis est una operatio (humana) in Christo quam in quocumque alio homine.

R. EST: quia in quocumque alio homine, praeter operationem quae est propria humana, illa scil. quae a ratione procedit per voluntatem, sunt aliae operationes, scil. operatio elementaris (seu

elementorum) corporis, sicut ferri deorsum; et operatio animae vegetabilis, sicut nutritio et augeri, quae non procedunt a ratione et voluntate, et ideo non sunt simpliciter humanae; et sunt etiam operationes animae sensitivae quae aequaliter tantum sunt rationales et humanae, inquantum scil. obediunt rationi. E converso, in homine Jesu Christo nullus erat motus sensitivae partis, qui non esset ordinatus a ratione. Ipsae etiam operationes naturales et corporales aequaliter ad ejus voluntatem pertinebant, inquantum voluntatis ejus erat ut caro ejus ageret et pateretur quae sunt sibi propria, ut dictum est supra (quaes. praec., art. 5).

Art. III. - *Utrum actio humana Christi potuerit esse sibi meritoria.*

RESP. AFF. - *Scil. :* Christus nec gratiam, nec scientiam, nec beatitudinem animae, nec Divinitatem meruit; sed gloriam corporis, et ea quae pertinent ad exteriorem ejus excellentiam, sicut est ascensio, veneratio et alia hujusmodi, habuit per meritum.

R. EST: quia nobilius est quod aliquis habeat aliquod bonum per seipsum quam per aliud. Unde nobilius habetur id quod habetur per meritum, quam id quod habetur sine merito. Quia autem omnis perfectio et nobilitas Christo est attribuenda, consequens est quod ipse per meritum habuerit illud quod alii per meritum habent: nisi sit tale quid, cujus carentia magis dignitati Christi et perfectioni praejudicet quam per meritum accrescat. Unde nec gratiam, nec scientiam, etc. meruit: quia cum meritum non sit nisi ejus quod nondum habetur, oporteret quod Christus aliquando istis caruisset; quibus carere magis diminuit dignitatem Christi, quam augeat me-

ritum. Sed gloria corporis, vel si quid aliud hujusmodi est, minus est quam dignitas merendi, quae pertinet ad virtutem charitatis.

NOTANDUM: Prima causa omnium bonorum nostrorum per auctoritatem est Deus. Potest tamen secundario aliquis esse causa sibi alicujus boni habendi, inquantum scilicet in hoc ipso Deo cooperatur; et sic ille qui habet aliquid per meritum proprium, habet quodammodo illud per seipsum (In corp. art.).

Art. IV. - Utrum Christus aliis mereri potuerit.

RESP. AFF. - Scil. : ut caput Ecclesiae.

R. EST: quia in Christo non solum fuit gratia sicut in quodam homine singulari, sed sicut in capite totius Ecclesiae, cui omnes uniuntur, sicut capiti membra, ex quibus constituitur mystice una persona. Et exinde est quod meritum Christi se extendit ad alios, inquantum sunt membra ejus; sicut etiam in uno homine actio capitis aliquo modo pertinet ad omnia membra ejus, quia non solum sibi sentit, sed omnibus membris.

QUAESTIO XX

De convenientibus Christo secundum quod Patri fuit subjectus

Deinde considerandum est de his quae conveniunt Christo per comparisonem ad Patrem; quorum quaedam dicuntur de ipso secundum habitum ipsius ad Patrem, puta quod est ei subjectus, quod ipsum oravit; quod ei in sacerdotio ministravit; quaedam vero dicuntur vel dici possunt secundum habitum Patris ad ipsum, puta, si Pater eum adoptasset, et quod eum praedestinavit. Primo igitur considerandum est de subjectione Christi ad Patrem; secundo, de ejus oratione; tertio, de ejus sacerdotio; quarto, de adoptione, an ei conveniat; quinto, de ejus praedestinatione. Circa primum quaeruntur duo:

Art. I. - *Utrum dicendum sit Christum esse subjectum Patri.*

RESP. AFF. - Scil. : Christus non simpliciter, sed secundum humanam naturam subjectus fuit Patri: et hoc secundum bonitatem, servitutem et obedientiam.

R. EST: quia natura humana ex sui conditione habet triplicem subjectionem ad Deum. Unam quidem secundum gradum bonitatis: prout scilicet divina natura est ipsa essentia bonitatis. Natura autem creata habet quamdam participationem divinae bonitatis, quasi radiis illius bonitatis subjecta. Secundo, quantum ad Dei potestatem, prout scilicet natura humana, sicut et quaelibet creatura, subjacet operationi divinae dispositionis. Tertio, quantum ad proprium suum actum, inquantum scilicet propria voluntate obedit mandatis ejus. Et hanc triplicem subjectionem ad Patrem Christus de seipso confitetur. Primam quidem apud Mattheum, xix, 17: *Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus*; per quod dedit intelligere quod ipse secundum humanam naturam non pertingebat ad gradum bonitatis divinae. Secunda enim subjectio (scilicet servitutis) Christo attribuitur, inquantum omnia quae circa humanitatem Christi acta sunt, divina dispositione gesta creduntur: unde Dionysius dicit (De cael. hier. c. 4), quod Christus subjicitur Dei Patris ordinationibus. Et haec est subjectio servitutis, secundum quod omnis creatura Deo servit, ejus ordinationi subjecta, secundum illud Sap. xvi, 24: *Creatura tibi factori deserviens*. Et secundum hoc etiam Filius Dei dicitur formam servi accepisse (Phill. ii, 10). Tertiam autem subjectionem attribuit sibiipso (Jn. viii, 29), dicens: *Quae placita sunt ei, facio semper*. Et haec est subjectio obedientiae Patri usque ad mortem: unde dici-

tur (Phil. ii, 8): *Factus est obediens Patri usque ad mortem.*

Art. II. – *Utrum Christus sit subjectus sibiipsi.*

RESP. AFF. – *Scil.:* secundum diversitatem naturarum in una persona vel hypostasi Christi, dici potest Christum sibiipsi subjectum esse, secundum naturam humanam.

R. EST: quia Christus secundum naturam divinam, in qua cum Patre convenit, simul cum Patre praeest et dominatur; secundum vero naturam humanam, in qua nobiscum convenit, Divinitati subest et servit.

QUAESTIO XXI

De oratione Christi

Deinde considerandum est de oratione Christi; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum Christo competat orare.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia in Christo praeter voluntatem divinam est etiam voluntas humana: haec autem non est per seipsam efficax ad implendum quae vult, nisi per virtutem divinam; inde est quod Christo, secundum quod est homo et humanam voluntatem habens, competit orare: oratio enim est quaedam explicatio propriae voluntatis apud Deum, ut eam impleat. Item, Christus oravit propter nostram instructionem, ut nobis exemplum orandi daret. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum Christo conveniat orare secundum suam sensualitatem.*

RESP. NEG. – *Scil.:* a) Christus non oravit secundum suam sensualitatem, si oratio sumatur pro illo actu sensualitatis; b) oravit autem se-

cundum sensualitatem, in hoc sensu quod ejus oratio orando Deo proponit quod est in appetitu sensualitatis ipsius.

R. PRIMI EST: quia sensualitas in Christo fuit ejusdem naturae et speciei ac in nobis. In nobis autem non potest sensualitas orare: cum quia motus sensualitatis non potest sensibilia transcendere, tum quia oratio importat quamdam ordinationem: prout scil. aliquis desiderat aliquid quasi a Deo implendum: et hoc est solius rationis.

R. SECUNDI EST: quia secundum hoc, oratio ejus exprimebat sensualitatis affectum, tanquam sensualitatis advocata, sicut cum dixit (Mt. xxvi, 39): *Transeat a me calix iste.*

Art. III. - Utrum fuerit conveniens Christum pro se orare.

RESP. AFF. - Scil.: conveniens fuit Christum orare non modo exprimendo affectum sensualitatis, vel etiam voluntatis simplicis, quae consideratur ut natura; sicut cum oravit a se calicem passionis transferri, ut dictum est (art. praec.); sed etiam exprimendo affectum voluntatis deliberatae, quae consideratur ut ratio: sicut cum petiit gloriam resurrectionis.

R. EST: quia hoc conveniens erat ut Christus nobis daret exemplum orandi, et ut ostenderet Patrem suum esse auctorem a quo et aeternaliter processit secundum divinam naturam, et secundum naturam humanam ab eo habet quidquid boni habet. Et ideo sicut pro bonis jam perceptis in humana natura gratias agebat Patri, recognoscendo eum auctorem, ut patet Mt. xxvi, et Jn. xi, 41, ita etiam ut Patrem auctorem recognosceret, ab eo orando petebat ea quae sibi deerant secundum humanam naturam, puta glo-

riam corporis, et alia hujusmodi. Et in hoc etiam nobis dedit exemplum, ut de perceptis a nobis muneribus gratias agamus, et etiam nondum habita orando postulemus.

Art. IV. – *Utrum oratio Christi semper fuerit exaudita.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) omnis absoluta voluntas Christi, seu voluntas rationis, fuit impleta; b) non vero omnis ejus voluntas sensualitatis vel etiam ut natura.

R. PRIMI EST: quia voluntas rationis, quae simpliciter voluntas dicitur, est illa secundum quam absolute volumus; et haec fuit in Christo semper Deo conformis; et per consequens omnis ejus oratio fuit exaudita.

R. SECUNDI EST: quia voluntas sensualitatis vel etiam ut natura non est proprie dicenda voluntas sed velleitas, qua scilicet homo hoc vellet, si aliud non obsisteret.

QUAESTIO XXII

De sacerdotio Christi

Deinde considerandum est de sacerdotio Christi; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum Christo conveniat esse sacerdotem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* maxime convenit Christo esse sacerdotem.

R. EST: quia proprie officium sacerdotis est esse mediatorem inter Deum et populum, in quantum scilicet divina populo tradit; unde dicitur sacerdos, quasi *sacra dans*; et in quantum preces populi Deo offert, et pro eorum peccatis Deo aequaliter satisfacit; unde Apostolus dicit (Hebr.

v, 1): *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Hoc autem maxime convenit Christo; nam per ipsum divina dona hominibus sunt collata, secundum illud II Petri, i, 4: *Per quem, scilicet Christum, maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per haec efficiamini divinae consortes naturae.* Ipse etiam humanum genus Deo reconciliavit, secundum illud Coloss. i, 19: *In ipso, scilicet Christo, complacuit omnem plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia.*

Art. II. - Utrum Christus simul fuerit sacerdos et hostia.

RESP. AFF. - Scil. : Christus, in quantum homo, non solum fuit sacerdos, sed etiam hostia perfecta, simul existens hostia pro peccato, et hostia pacifica, et holocaustum.

R. EST: quia per humanitatem Christi, quam Ipse pro nobis Deo immolabat, nostra peccata deleta sunt, *traditus est enim propter delicta nostra* (Rom. iv, 25); - gratiam autem nos salvantem per Ipsum accepimus, secundum Illud Hebr. v, 9: *Factus est omnibus optemperantibus sibi causa salutis aeternae;* - et per Ipsum perfectionem gloriae adepti sumus (Hebr. x, 19): *Habemus fiduciam per sanguinem ejus in introitum sanctorum,* scilicet in gloriam caelestem. Haec autem habent rationem hostiae perfectae: nam propter haec tria sacrificium Deo offertur: primo quidem ad remissionem peccati, per quod a Deo avertitur; secundo ut homo in statu gratiae conservetur, semper Deo inhaerens: in quo ejus pax et salus consistit; et tertio ad hoc quod spiritus hominis perfecte Deo uniatur; quod maxime erit in gloria.

Art. III. – *Utrum effectus sacerdotii Christi sit expiatio peccatorum.*

RESP. AFF. – *Scil.*: Christi sacerdotium habet plenam vim expiandi peccata.

R. EST: quia per sacerdotium Christi non solum deletur macula culpae, scil. per gratiam, qua corda nostra convertuntur ad Deum, secundum illud Rom. iii, 24: *Justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quae est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius*; sed etiam totaliter tollitur reatus poenae per hoc quod Ipse pro nobis plenarie satisfecit, inquantum Ipse *languores nostros tulit, et dolores nostros ipse portavit* (Is. liii, 4).

NOTANDUM: Licet Christus non fuerit sacerdos, secundum quod Deus, sed secundum quod homo, unus tamen et idem fuit sacerdos et Deus. Et ideo inquantum ejus humanitas operabatur in virtute divinitatis, illud sacrificium erat efficacissimum ad delenda peccata. (Ad 1m). Quod si peccata in nova lege commemorantur, hoc fit quantum ad illos qui vel ejus sacrificii nolunt esse participes, vel etiam quantum ad illos qui post participationem hujus sacrificii ab eo deviant qualitercumque peccando. (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum effectus sacerdotii Christi non solum ad alios pertinuerit, sed etiam ad ipsum.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia Christus per seipsum ad Deum accedere potuit, secundum illud ad Hebr. vii, 25: *Accedens per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis*; et ideo non indigebat medio. Sacerdos autem dicitur per hoc quod constituitur medius inter Deum et hominem. Et ideo non competit Christo effectum sacerdotii recipere. Quod etiam apparet ex hoc quod agens in quolibet genere non est recipiens in genere illo; sicut sol illuminat, sed non

illuminatur: Christus autem est fons totius sacerdotii.

NOTANDUM: Alii sacerdotes effectum sacerdotii sui participant, non inquantum sacerdotes, sed inquantum peccatores, ut infra dicitur (art. seq. Arg. primo). Christus autem simpliciter loquendo peccatum non habuit. Habuit tamen similitudinem peccati in carne, ut dicitur Rom. viii. Et ideo non simpliciter dicendum est quod Ipse effectum sacerdotii participaverit, sed secundum quid, scilicet secundum passibilitatem carnis. Unde signanter dicit: *Qui possit illum salvum facere a morte.* (Ad 1m).

Art. V. - *Utrum sacerdotium Christi permaneat in aeternum.*

RESP. AFF. - *Scil. :* non ratione ipsius sacrificii oblationis; sed ratione sacrificii consummationis.

R. EST: quia consummatio sacrificii consistit in hoc quod illi pro quibus sacrificium offertur, finem sacrificii consequuntur. Talis autem finis sunt bona *aeterna* quae per Christi mortem adipiscimur. Unde dicitur Hebr. ix, 12, quod *Christus est assistens Pontifex futurorum bonorum*, ratione cujus Christi sacerdotium dicitur esse aeternum.

Art. VI. - *Utrum sacerdotium Christi fuerit secundum ordinem Melchisedech.*

RESP. AFF. - *Scil. :* sacerdotium Christi dicitur esse secundum ordinem Melchisedech propter excellentiam veri sacerdotii ad figurale sacerdotium legis.

R. EST: quia ipsa excellentia sacerdotii Christi ad sacerdotium leviticum fuit figurata in sacerdotio Melchisedech, qui ab Abraham decimas sumpsit, in cujus lumbis decimatus est quodammodo ipse sacerdos legalis.

NOTANDUM: Sacerdotium legale seu leviticum, quod erat figura sacerdotii Christi, neque munda-
bat peccata, neque erat aeternum, et in hoc a sa-

cerdotio Christi multum deficiebat. (In corp. art.) – Quantum autem ad ipsam oblationem, expressius figurabat sacerdotium Christi sacerdotium legale per sanguinis effusionem, quam sacerdotium Melchisedech, in quo sanguis non effundabatur. Sed quantum ad participationem hujus sacrificii et ejus effectum, in quo praecipue attenditur excellentia sacerdotii Christi ad sacerdotium legale, expressius praefigurabatur per sacerdotium Melchisedech, qui offerebat panem et vinum, « significantia », ut Augustinus dicit (Tract. 26 in Jn.), « ecclesiasticam unionem, quam constituit participatio sacrificii Christi ». Unde etiam in nova lege verum Christi sacrificium communicatur fidelibus sub specie panis et vini. (Ad 2m).

QUAESTIO XXIII

De adoptione Christi

Deinde considerandum est an adoptio Christo conveniat; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – Utrum Deo conveniat filios adoptare.

RESP. AFF. – R. EST: quia aliquis alium adoptat sibi in filium, in quantum ex sua bonitate admittit eum ad participationem suae haereditatis. Deus autem ex infinita sua bonitate, creaturas racionales ad participationem bonorum suorum admittit, i. e., ad fruitionem suiipsius, per quam etiam ipse Deus beatus est.

NOTANDUM: Plus habet adoptatio divina quam humana: Deus enim hominem quem adoptat, idoneum facit per gratiae munus ad haereditatem caelestem percipiendam: homo autem non facit idoneum eum quem adoptat; sed potius eum jam idoneum eligit adoptando (In fine art.). – Item, sicut per actum creationis communicatur bonitas divina omnibus creaturis secundum quamdam similitudinem; ita per actum adoptionis communicatur similitudo naturalis filiationis hominibus, secundum illud Rom. viii, 29: *Quos praescivit conformes fieri imaginis Filii sui.* (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum adoptare conveniat toti Trinitati.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia quamvis generare in divinis sit proprium personae Patris, tamen facere quemcumque effectum in creaturis est commune toti Trinitati propter unitatem naturae: ubi est enim una natura, oportet quod sit una virtus et una operatio. Unde Dominus dicit (Jn. v, 19): *Quaecumque Pater facit, haec et Filius similiter facit.* Licet tamen adoptatio sit communis toti Trinitati, appropriatur tamen Patri ut auctori, Filio ut exemplari, Spiritui sancto ut imprimenti in nobis hujus exemplaris similitudinem. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum adoptari sit proprium rationalis creaturae.*

RESP. AFF. - *Scil. :* per gratiam et charitatem.

R. EST: quia in adoptione creatura Verbo Dei *assimilatur* secundum unitatem quam Verbum ipsum habet ad Patrem. Hoc autem fit per gratiam et charitatem, secundum illud (Jn. xvii, 22): *Ut sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus.* Talis autem assimilatio perficit rationem adoptionis, quia sic assimilatis debetur haereditas aeterna. Et ideo (Rom. viii) Spiritus sanctus dicitur *Spiritus adoptionis filiorum.*

Art. IV. - *Utrum Christus, secundum quod homo, sit Filius Dei adoptivus.*

RESP. NEG. - *Scil. :* Christus, qui est Filius Dei naturalis, nullo modo potest dici filius adoptivus.

R. EST: quia filatio proprie convenit hypostasi vel personae, non autem naturae: filiatio enim est proprietas personalis. In Christo autem non est alia persona vel hypostasis quam increata, cui convenit esse filium per naturam. Adoptio autem est participata similitudo filiationis na-

turalis. Unde, sicut filiatio non proprie convenit naturae, ita nec adoptio (sed convenit personae). – (Ad 1m).

NOTANDUM: Gratia habitualis in Christo non facit de non filio filium adoptivum; sed est quidam effectus filiationis naturalis in anima Christi, secundum illud Jn. i, 14: *Vidimus gloriam ejus quasi unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis.* (Ad 2m).

QUAESTIO XXIV

De praedestinatione Christi

Deinde considerandum est de praedestinatione Christi; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum Christo conveniat praedestinatum esse.*

RESP. AFF. – *Scil.*: ratione unionis naturarum in Persona Christi, quae facta est in tempore.

R. EST: quia praedestinatio proprie accepta est quaedam divina praeordinatio ab aeterno de his quae per gratiam Dei sunt fienda in tempore. Unio autem naturarum quae facta est in persona Christi per gratiam unionis in tempore, praeordinata fuit a Deo ab aeterno: secus sequeretur quod divinae menti aliquid de novo accideret.

NOTANDUM: Praedestinatio Christi non est intelligenda secundum naturam humanam ejus, sed secundum personam: non enim dicimus naturam alicujus praedestinari, sed ipsum suppositum. Tamen praedestinatio attribuitur personae Christi, non quidem secundum se, vel secundum quod subsistit in divina natura, sed secundum quod subsistit in humana natura. (Ad 2m); quia scilicet persona illa etsi ab aeterno fuerit Filius Dei, hoc

tamen non fuit semper quod subsistens in natura humana fuerit Filius Dei; nam aliquando incoepit esse quod in natura humana existens esset Filius Dei. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum haec sit falsa: Christus, secundum quod homo, est praedestnatus esse filius Dei.*

RESP. NEG. - *Scil.:* praedestinatio attribuitur Christo ratione solius humanae naturae, et hoc cum ex parte ipsius praedestinationis aeternae secundum quod importat antecessionem quamdam respectu ejus quod sub praedestinatione cadit; tum ex parte effectus temporalis, qui quidem est aliquod gratuitum Dei donum.

R. EST: quia humana natura non semper fuit Verbo unita; et ei etiam hoc per gratiam est colatum, ut Filio Dei in persona uniretur. Et ideo solum ratione humanae naturae praedestinatio competit Christo. Et secundum hoc dicendum quod « Christus, secundum quod homo, est praedestnatus esse Filius Dei ». - Dicimus etiam Christum esse praedestinatum ratione humanae naturae: quia praedestinatio refertur ad exaltationem humanae naturae in ipso. (Ad 2m). Non autem verba *secundum quod homo*, sumenda sunt materialiter, ut sit sensus, quod praedestinatum sit ut Christus, secundum quod homo, sit Filius Dei, quod est evidenter falsum. (Ad 1m).

NOTANDUM: Quia illa susceptio naturae humanae a Verbo Dei cadit sub praedestinatione, tanquam gratuita, dici potest quod et Filius Dei praedestnatus sit esse homo, et filius hominis praedestnatus sit esse Filius Dei. Quia tamen gratia non est facta Filio Dei ut esset homo, sed potius humanae naturae ut Filio Dei uniretur; magis proprie potest dici quod Christus, secundum quod homo, est praedestnatus esse Filius Dei, quam quod Christus, secundum quod Filius Dei, sit praedestnatus esse homo. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum praedestinatio Christi sit nostrae praedestinationis exemplar.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) non ex parte actus ipsius praedestinationis; b) sed ex parte illius ad quod aliquis praedestinatur, i. e., ex parte termini et effectus, et ex parte modi.

R. PRIMI EST: quia Deus praedestinavit nos et Christum uno modo eodemque actu.

R. SECUNDI EST: quia ipse (Christus) est praedestinatus ad hoc quod esset Dei Filius naturalis: nos autem praedestinamur ad filiationem adoptionis, quae est quaedam participata similitudo filiationis naturalis. Unde dicitur Rom. viii, 29: *Quos praescivit, hos praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.* Et hoc est quantum ad bonum (effectum) ad quod praedestinamur. Quantum autem ad modum consequendi istud bonum quod est per gratiam, praedestinatio Christi est etiam exemplar nostrae praedestinationis: quia natura humana in Christo nullis suis praecedentibus meritis est Filio Dei unita, ut patet: de plenitudo gratiae ejus autem nos omnes accepimus, ut dicitur Jn. i, 16.

Art. IV. – *Utrum praedestinatio Christi sit causa nostrae praedestinationis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non secundum actum, sed secundum terminum praedestinationis.

R. EST: quia secundum actum, uno et eodem actu Deus praedestinavit Christum et nos. Secundum terminum autem quia sub praedestinatione aeterna non solum cadit id quod est fiendum in tempore, sed etiam modus et ordo, secundum quod est complendum in tempore, et sic praedestinatio Christi est causa nostrae praedestinationis.

QUAESTIO XXV

De adoratione Christi

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad Christum in comparatione ad nos: et primo, de adoratione Christi, qua scilicet nos eum adoramus; secundo, de hoc quod est mediator noster ad Deum. Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum una et eadem adoratione sit adoranda divinitas Christi et ejus humanitas.*

RESP. AFF. - *Scil.* : a) ex parte ejus qui adoratur, una et eadem est adoratio divinitatis Christi et ejus humanitatis; b) *causae* tamen adorationis et honoris in Christo sunt duae.

R. PRIMI EST: quia in Christo est una tantum persona divinae et humanae naturae. Honor autem et adoratio proprie non exhibentur partibus, sed toti rei subsistentis: non enim honoratur pes vel vestis, nisi ratione ejus cujus est pes vel vestis.

R. SECUNDI EST: quia in Christo sunt duae operationes (Ad 2m), quae sunt duae causae ejusdem honoris et adorationis: debetur enim Christo honor et adoratio et propter excellentiam sapientiae increatae, et propter excellentiam sapientiae creatae ejus.

Art. II. - *Utrum humanitas Christi adoranda sit adoratione latriae.*

RESP. AFF. - *Scil.* : a) Christi humanitas adoratur adoratione latriae ratione illius cujus est humanitas; b) adoratur adoratione duliae, imo et hyperduliae, ratione ipsius humanitatis.

R. PRIMI EST: quia sic adorare carnem Christi nihil est aliud quam adorare Verbum Dei incarnatum; sicut adorare vestem regis nihil est aliud quam adorare regem vestitum. Et secundum hoc adoratio humanitatis Christi est adoratio latriae.

R. SECUNDI EST: quia humanitas Christi habet excellentiam et perfecta est omni munere gratiarum. Unde humanitati Christi sic intellectae, debetur ei adoratio duliae, non cujuscumque, puta quae communiter exhibetur aliis creaturis, sed cujusdam excellentioris, quam hyperduliam vocant. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum imago Christi sit adoranda adoratione latriae.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) imagini Christi, in quantum est res quaedam (puta lignum sculptum vel pictum), nulla reverentia exhibetur; sed b) exhibetur ei reverentia in quantum est imago Christi.

R. PRIMI EST: quia reverentia non nisi rationali naturae debetur.

R. SECUNDI EST: quia eadem reverentia exhibetur imagini Christi, et ipsi Christo. Motus enim in imaginem, in quantum est imago, est unus et idem cum illo qui est in rem, ut Philosophus dicit (De Memoria et Remin., c. 2). Cum ergo Christus adoratur adoratione latriae, consequens est quod ejus imago sit adoratione latriae adoranda.

NOTANDUM: Creaturae rationali debetur reverentia propter seipsam: et ideo si creaturae rationali, in qua est imago Dei, exhiberetur adoratio latriae, possit esse erroris occasio: ut scilicet motus adorantis sisteret in homine, in quantum est res quaedam, et non referretur in Deum, cujus est imago; quod non potest contingere de imagine sculpta vel picta in materia. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum crux Christi sit adoranda adoratione latriae.*

RESP. AFF. - Scil. : cum crux in qua Christus crucifixus est, tum quaecumque alia effigies crucis Christi, est adoranda adoratione latriae.

R. EST: quia crux in qua Christus crucifixus est repraesentat nobis figuram Christi extensi in ea; et insuper contactum habet ad membra Christi, et ejus sanguine est perfusa. Effigies autem crucis Christi in quacumque alia materia, puta lapidis vel ligni, argenti vel auri, sunt imagines Christi, quas adoratione latriae veneramus, ut supra dictum est (art. praec.).

NOTANDUM: Crux Christi, licet non fuerit unita Verbo Dei in persona, fuit tamen ei unita aliquo alio modo, scilicet per repraesentationem et contactum. (Ad 2m). Et quantum ad rationem contactus membrorum Christi, adoramus non solum crucem, sed etiam omnia quae sunt Christi, scilicet clavos, indumenta, lanceam, et sacra ejus tabernacula, quae sunt praesepe, spelunca et hujusmodi. Ista tamen non repraesentant imaginem Christi, sicut crux, quae dicitur signum Filii hominis. Et inde est quod crucem Christi veneramus in quacumque materia, non autem imaginem clavorum, vel quorumcumque hujusmodi. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum Mater Christi sit adoranda adoratione latriae.*

RESP. NEG. - R. EST: quia nulli purae creaturae rationali debetur cultus latriae. Cum igitur Beata Virgo sit pura creatura rationalis, non debetur ei adoratio latriae, sed solum veneratio dulciae; eminentius tamen quam caeteris creaturis, inquantum ipsa est Mater Dei: et ideo dicitur quod debetur ei non qualiscumque dulcia, sed hyperdulcia.

NOTANDUM: Crux non est capax venerationis prout in se consideratur, ut dictum est (art. praec.): sed B. Virgo secundum seipsam est venerationis capax, et ideo non est similis ratio. (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum reliquiae sanctorum sint adorandae.*

RESP. AFF. – *Scil. :* congruo honore.

R. EST: quia qui habet affectum ad aliquem, etiam ea quae de ipso post mortem relinquuntur, veneratur, non solum corpus aut partes corporis ejus, sed etiam alia exteriora, puta vestes et similia. Manifestum est autem quod sanctos Dei in veneratione habere debemus, tanquam membra Christi, Dei filios, et amicos, et nostros intercessores. Et ideo eorum reliquias qualescumque honore congruo in eorum memoriam venerari debemus; et praecipue eorum corpora, quae fuerunt templa et organa Spiritus sancti in eis habitantis et operantis, et sunt corpori Christi configuranda per gloriosam resurrectionem. Unde et ipse Deus hujusmodi reliquias convenienter honorat, in earum praesentia miracula faciendo.

QUAESTIO XXVI

De eo quod Christus mediator Dei et hominum dicitur

Deinde considerandum est de hoc quod dicitur Christus Dei et hominum mediator; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum esse mediatorem Dei et hominum sit proprium Christo.*

RESP. AFF. – *Scil. :* Christo convenit esse mediatorem simpliciter et perfective; aliis autem dispositive et ministerialiter.

R. EST: quia ad mediatorem proprie pertinet conjungere et unire eos inter quos est mediatori. Unire autem homines Deo perfective convenit Christo, per quem homines sunt conjuncti et

uniti Deo, inquantum per suam mortem humanum genus Deo reconciliavit. Unde cum Apostolus dixisset: *Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus*, subjunxit: *Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus*. Alii autem cooperantur ad unionem hominum cum Deo dispositive vel ministerialiter, inquantum scilicet sunt ministri veri mediatoris, vice ipsius salutaria sacramenta hominibus exhibentes. (Ad 1m).

NOTANDUM: Angeli boni non recte dicuntur mediatores inter Deum et homines, quia cum hominibus non habent commune neque miseras neque mortalitatem. Dicuntur tamen mediatores ministerialiter et dispositive inquantum secundum gradum naturae sunt infra Deum, et supra homines constituti, et mediatoris officium exercent. Daemones autem habent cum hominibus miseriam, et ad immortalem miseriam volunt eos perducere; et sic daemon est malus medius, qui separat amicos, Christus autem cum hominibus habet mortalitatem, ut mortalitate transacta, et ex mortuis faceret immortales (quod in se resurgendo monstravit), et ex miseris beatos efficeret; unde nunquam ipse decessit. Et ideo ipse est bonus mediator qui reconciliat inimicos. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum Christus, secundum quod homo, sit mediator Dei et hominum.*

RESP. AFF. - Scil.: Christus verissime dicitur mediator, secundum quod homo.

R. EST: quia ad rationem mediatoris duo requiruntur, scil. ut distet ab utroque extremorum, et ut conjungat ea quae unius sunt, ea deferendo ad alterum. Neutrum autem horum potest convenire Christo, secundum quod Deus, sed solum secundum quod homo. Nam secundum quod Deus, non distat a Patre, nec Pater habet aliquid quod non est Filii. Secundum quod homo autem, distat ab homine in dignitate gratiae et gloriae; et convenit ei conjungere homines Deo,

praecepta et dona Dei hominibus exhibendo, et pro hominibus Deo satisfaciendo et interpellando.

QUAESTIO XXVII

De B. Virginis Mariae sanctificatione

Post praedicta, in quibus de unione Dei et hominis, et de his quae unionem consequuntur, tractatum est, restat considerandum de his quae Filius Dei incarnatus in natura humana sibi unita gessit vel passus est. Quae quidem consideratio quadripartita erit: nam primo considerabimus de his quae pertinent ad ingressum ejus in mundum: secundo de his quae pertinent ad progressum vitae ipsius in hoc mundo; tertio de exitu ipsius ab hoc mundo; quarto de his quae pertinent ad exaltationem ipsius post hanc vitam. — Circa primum quatuor consideranda occurrunt: primo quidem de conceptione Christi; secundo de ejus nativitate; tertio de ejus circumcisione; quarto de ejus baptismo. — Circa conceptionem autem ejus oportet primo aliqua considerare quantum ad matrem concipientem; secundo, quantum ad modum conceptionis; tertio, quantum ad perfectionem prolis conceptae. — Ex parte autem matris occurrunt quinque consideranda: primo quidem de sanctificatione ejus; secundo de virginitate ejus; tertio de desponsatione ejusdem; quarto de annuntiatione ipsius; quinto de praeparatione ipsius ad concipiendum. — Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. — *Utrum B. Virgo Mater Dei fuerit sanctificata ante nativitatem ex utero.*

RESP. AFF. — *Scil.:* rationabiliter creditur, Beatam Virginem Mariam fuisse in utero sanctificatam.*

(*) Post definitionem dogmaticam anni 1854 de fide tenetur B. Virginem fuisse sanctificatam non solum ante nativitatem, sed in ipso primo instanti conceptionis suae, et hoc speciali privilegio, et ex previsis meritis Christi, ut expresse declaratur in ipsa definitione dogmatica.

R. EST: quia quamvis in Scriptura canonica de hoc nihil tradatur, tamen rationabiliter creditur quod illa quae genuit *Unigenitum a Patre, plenum gratiae et veritatis*, prae omnibus aliis majora privilegia gratiae acceperit. Unde, ut legitur Luc. i, 28, *Angelus ei dixit: Ave, gratia plena*. Invenimus autem quibusdam aliis privilegium esse concessum, ut in utero sanctificarentur; sicut Jeremiae cui dictum est (Jerem. i, 5): *Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suae*. Unde rationabiliter creditur quod B. Virgo sanctificata fuerit, antequam ex utero nasceretur.

Art. II. - Utrum B. Virgo fuerit sanctificata ante animationem.

RESP. NEG. - *Scil. :* B. Virgo non fuit (nec fieri poterat) sanctificata *ante*, sed fuit sanctificata post, animationem ejus. - (Notandum est quod secundum S. Thomam *ly post*, potest esse *naturae* vel *temporis*. Sententia S. Thomae autem videtur interpretanda esse secundum sensum definitionis dogmaticae, sumendo *ly post* ut significet *post naturae*, id est, *simul cum*, ut videndum est in nota subsequenti).

PRIMA R. EST: quia culpa non potest emundari nisi per gratiam, cujus subjectum est sola creatura rationalis. (Creatura autem fit rationalis per animationem, i. e., per infusionem animae in corpus, et in ipsa animatione). Et ideo *ante* infusionem animae rationalis beata Virgo sanctificata non fuit. - (Quod autem B. V. fuit sanctificata *in ipsa* animatione, hoc S. D. minime negat. Imo in responsione ad 3m dicit quod celebritas Conceptionis B. Virginis *non est totaliter reprobanda quia quo tempore sanctificata fuit ignoratur*).

SECUNDA R. EST: quia cum sola creatura rationalis sit susceptiva culpa, *ante* infusionem

animae rationalis proles concepta non est culpae obnoxia.

TERTIA R. EST: quia si *ante* animationem B. Virgo quocumque modo sanctificata fuisset, nunquam incurrisset maculam originalis culpae (ne quidem quantum ad conceptionem corporis *),

(*) Bene considerandum est ad intelligendum mentem S. Thomae in hoc quam maxime gravi articulo, quod S. Doctor clare distinguit inter *conceptionem* et *animationem*. Dicit enim « caro nostra prius concipitur quam animatur ». (P. III, q. VI, art. 4, ad 2m): scilicet « prius quam animatur *anima rationali* ». Unde S. D. videtur admittere B. Virginem incurrere in peccatum, quasi dispositive, in ipsa conceptione secundum carnis concupiscentiam, scilicet ex commixtione parentum ejus, non vero in animatione ejus. Dicit enim in hoc nostro art. ad 4m: « Beata Virgo peccatum originale contraxit cum fuerit concepta secundum carnis concupiscentiam ex commixtione maris et feminae ». Anima autem humana cum immediate a Deo creetur et simul in corpus infundatur, non est, certo certius, peccato obnoxia; sed talis fit in primo instanti animationis corporis corrupti, seu in peccato concepti. B. Virgo, speciali divinae providentiae privilegio, in sua animatione corporis, peccatum non incurrit. In definitione dogmatica non habetur verbum *animatio*, sed habetur verbum *conceptio*, sed mihi videtur certum esse quod verbum *conceptio* in definitione dogmatica idem significat ac *animatio*: non enim videtur recte dicere B. Virginem praeservatam immunem fuisse ante creationem et infusionem ipsius animae; neque enim ipsa B. V. existebat ante creationem ejus animae. Si ergo, secundum S. Thomam, prae oculis teneamus distinctiomen conceptionem inter et animationem ut dictum est, nihil videtur contra definitionem dogmaticam haberi.

Haec distinctio S. Thomae inter conceptionem et animationem magis magisque apparet in duobus articulis, scil. in primo et secundo, quaestionis xxxiii, in hac Tertia Parte. In primo art. quaerit « Utrum Corpus Christi fuerit formatum in primo instanti *conceptionis* ». In secundo autem quaerit « Utrum corpus Christi fuerit *animatum* in primo instanti suae *conceptionis* ». Jam, igitur, apparet distinctio inter conceptionem et animationem in mente S. Doctoris. In conceptione corporis sunt tria: primo quidem motus localis sanguinis ad locum generationis (art. 1 hujus quaes.), et hic motus fit ex ipsa commixtione maris et feminae, et habet impuritatem libidinis (qu. xxxi, art. 5. ad 3m); secundo, formatio corporis ex tali materia; tertio

et ita non indignisset redemptione et salute, quae est per Christum. B. Virgo autem concepta fuit (non dicitur *animata*) secundum carnis concupiscentiam ex commixtione maris et feminae. Dicit autem Augustinus (De nuptiis et concup. lib. I, c. 12): «Omnem, quae de concubitu nascitur, carnem esse peccati». (Ad 3m).

augmentum, quo perducitur ad quantitatem perfectam (qu. xxxlii, art. 1). Ratio autem propria conceptionis habetur in medio. Sed ad hoc ut anima infundatur in corpus, requiritur debita quantitas in materia (l. c., ad 2m). Haec autem fiunt omnia ante animationem. Quando scilicet anima adhuc non existit. - Item S. D. variarum animarum successionem in formatione hominis admisit. Dicit enim (qu. xxxiii, art. 2, ad 3m): «In generatione aliorum hominum (i. e. exceptione facta in Christi generatione) locum habet quod dicit Philosophus, scilicet quod in generatione hominis requiritur prius et posterius, propter hoc quod successive corpus formatur et disponitur ad animam; unde primo tanquam imperfecte dispositum recipit *animam imperfectam*, et postmodum, quando perfecte est dispositum, recipit *animam perfectam*, id est, animam rationalem». Unde secundum S. D. in generatione hominum, propterea etiam in generatione B. Virginis, datur animationum successio, in quibus est corruptio libidinis peccati originalis, antequam pervenitur ad infusionem animae rationalis, quae sola est capax gratiae et redemptionis. S. D. autem minime negat quod B. V. fuit sanctificata in primo instanti suae animationis perfectae, cum in illo primo instanti anima ipsius fuit capax gratiae: fuit enim B. V. sanctificata postquam, id est, quando cuncta ejus perfecta sunt, scilicet et corpus et anima, ut ipse dicit hic in nostro articulo (qu. xxvii, art. 2. in *Sed contra*). Sic videtur salvari potest sententia S. Thomae, nisi in definitione dogmatica, per verba «in primo instanti conceptionis», intelligatur conceptio ante perfectam animationem, ac si dicatur quod B. V. fuit sanctificata *ante* animationem per animam rationalem; vel quod per verbum «conceptionis» intelligatur ipsamet animationem, ac si dicatur quod anima rationalis statim infunditur in illo primo instanti conceptionis, id est, fecundationis ovuli. Quod non videtur esse verosimile: nam, in primo casu, esset de fide quod B. V. fuisset capax gratiae ante creationem suae animae rationalis; in secundo casu, esset de fide quod perfecta animatio fiat statim in ipsomet primo instanti fecundationis: quod autem non est de fide, ut patet, quia secus dicere esset haereticum. Quantum autem scimus, haec quaestio de momento infusionis

Art. III. – Utrum per sanctificationem fuerit Beatæ Virginis fomes totaliter sublatus.

RESP. AFF. – Scil. : remansit fomes in beata Virgine post sanctificationem secundum essentiam, ligatus tamen quoad exercitium sive operationem, usque ad Filii Dei conceptionem, in qua fuit totaliter sublatus.

animæ rationalis in corpus est adhuc libera. Unde per ly « conceptionem », ut in definitione dogmatica expressum, congruum est intelligere « animationem », i. e., infusionem animæ rationalis; et tunc in sententia S. Thomae, quam ipse in Summa Theologica exponit, nihil habetur contra fidem, sed magis dogma ipsum explicatur. Haec est nostra S. Thomae brevis defensio, quam tamen certo certius altissimo Ecclesiae iudicio humiliter et simpliciter subiicimus.

Cum autem S. D. dicit B. Virginem sanctificatam fuisse *post* animationem, minime negat quod fuit sanctificata *in ipsa* animatione: *post enim naturæ* simultaneitatem indicat causæ et effectus, sicut sol et radii ejus. (Cfr. P. III., q. xxxiv, art. 2, ad 1).

Quod autem talis fuit mens S. D. videtur constare ex sequentibus: 1) Quia in *Sed contra* hujus articuli dicit: « Beata Virgo non fuit sanctificata nisi postquam cuncta ejus perfecta sunt, scilicet et corpus et anima ». Haec autem « cuncta perfecta sunt » in illo primo instanti animationis, ut patet. Ergo, secundum Sanctum Doctorem, B. V. sanctificata fuit in illo primo instanti animationis suæ. – 2) Quia in aliis locis S. D. expresse docet B. Virginem a peccato originali immunem fuisse: ita, e. g., in Sent. lib. I, Dist. 44, quaes. I., ubi dicit: « Talis fuit puritas Beatæ Virginis, quæ a peccato originali et actuali immunis fuit » Nec hanc sententiam unquam retractasse videtur S. D. – 3) Quia S. D. clare docet quod si alii sancti fuerunt sanctificati ante nativitatem, B. V., cujus sub Christo « maxima fuit puritas », debebat *plus* quam illi hanc gratiam habere et quidem gratiam majorem. – 4) In resp. ad 3m in hoc art. dicit quod « quo tempore sanctificata fuerit ignoratur »; et ideo celebritas festi *Conceptionis* B. V., dicit, non est totaliter reprobanda. (Non loquitur hic de animatione, sed de conceptione; si igitur celebritas festi *Conceptionis* non est totaliter reprobanda, quanto magis celebritas festi ejus animationis est admittenda?) – 5) Quia, si contra sanctificationem in primo instanti B. Virginis sensisset S. D., ad talem suam opinionem corroborandam adduxisset auctoritatem Ecclesiae Doctorum, uti S. Bernardi, qui aliam sententiam tenebant. – Unde verba S. D. in responsione

R. EST: quia immunitas damnationis *secundum carnem* debuit primo apparere in ipsa incarnatione Christi, et non ante. Sicut enim ante immortalitatem carnis Christi resurgentis nullus adeptus fuit carnis immortalitatem, ita inconueniens videtur dicere, quod ante Christi *carnem*, in qua nullum fuit peccatum, *caro* Virginis matris ejus vel cujuscumque alterius fuerit absque fomite, qui dicitur lex carnis sive membrorum.* Et ideo videtur melius dicendum quod per sanctificationem in utero non fuerit sublatus B. Virgini fomes secundum essentiam, sed remansit ligatus: non quidem per actum rationis suae, sicut in viris sanctis; quia non statim habuit usum liberi arbitrii, adhuc in ventre matris existens, hoc enim est speciale privilegium Christi; sed per abundantiam gratiae, quam in sanctificatione recepit, et etiam perfectius per divinam providentiam, sen-

ad 2m, quod scilicet « anima B. Virginis fuit contagio originalis peccati inquinata, secus derogaret dignitatem Christi, secundum quam est universalis omnium Salvator », intelligenda sunt secundum S. Thomae distinctionem (si revera haec verba sint ipsius S. D., quia de hoc valde a criticis dubitatur), quod scil. anima B. Virginis *dispositive* fuit peccato inquinata ratione conceptionis « secundum carnis concupiscentiam ex mixtione maris et feminae ». Secundum hoc enim incurrere debebat in peccatum; tamen minime incurrit, quia sanctificata fuit in ipsa animatione. Sic igitur, quamvis in hoc articulo S. D. videtur primo aspectu contrariam sententiam docere ad illam quam postea Ecclesia definivit, scil. post sex saecula, tamen omnibus bene consideratis, dicendum est S. Doctoris verba, distinctione facta inter conceptionem et animationem, conformiter ad definitionem dogmaticam interpretari possunt et debent. Haec autem nostra humilis opinio de doctrina S. Thomae corroborari videtur subsequenter articulis hujus quaestionis. — (De his vide, si vis, Del Prado, *Divus Thomas et bulla dogmatica*; et C. Driethoff., O. P., « Angelicum », An. X, pp. 321-334).

(*) Relegendum est Sanctum Doctorem docuisse carnem B. Virginis in peccato concepta fuisse *ante* creationem et infusionem ipsius animae: in ipsa autem animatione sanctificata est et fomes carnis ligatus.

sualitatem ejus ab omni inordinato motu prohibentem. Postmodum vero in ipsa conceptione carnis Christi, in qua primo debuit refulgere peccati immunitas, credendum est quod ex prole redundaverit in matrem, totaliter fomite subtracto.

Art. IV. – *Utrum per hujusmodi sanctificationem fuerit consecuta ut nunquam peccaret.*

RESP. AFF. – *Scil.:* simpliciter fatendum est quod beata Virgo nullum actuale peccatum commisit, nec mortale, nec veniale; ut sic in ea impleatur quod dicitur Cant. iv, 7: *Tota pulcra es, amica mea, et macula non est in te.*

R. EST: quia secus B. V. non fuisset idonea mater Dei, si scilicet peccasset aliquando. Nam, honor parentum redundat in prolem: unde et per oppositum ignominia matris ad filium redundasset; * tum etiam quia singularem affinitatem habuit ad Christum, qui ab ea carnem accepit. Dicitur autem II. Corinth. vi, 15: *Quae conventio Christi ad Belial?* tum etiam quia singulari modo Dei Filius, qui est Dei sapientia, in ipsa habitavit, non solum in anima, sed etiam in utero. Dicitur autem Sap. i, 4: *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.*

Art. V. – *Utrum Beata Virgo per hujusmodi sanctificationem adepta fuerit plenitudinem omnium gratiarum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* per hujusmodi sanctificationem B. V. prae caeteris obtinuit a Christo gratiae plenitudinem, sive perfectionem.

(*) Quomodo verba haec S. Doctoris reconciliari possunt cum illa doctrina, quae tenet S. Doctorem admisisse realem culpam originalem in B. V. ?

R. EST: quia B. V. propinquissima Christo fuit secundum humanitatem; ex ea enim accepit humanam naturam. Quanto enim aliquid magis appropinquat principio in quolibet genere, tanto magis participat effectum illius principii.

NOTANDA: 1. Beata Virgo Maria tantam gratiae obtinuit plenitudinem, ut esset propinquissima auctori gratiae: ita quod eum qui est plenus omni gratia, in se reciperet, et eum pariendo, quodammodo gratiam ad omnes derivaret. (Ad 1m). - En plenitudo gratiae quam B. V. in primo instanti suae animationis (seu, in verbis definitionis dogmaticae, «in primo instanti suae conceptionis») recepit.

2. Triplex perfectio gratiae fuit in Beata Virgine. Prima quasi *dispositiva*, per quam reddebatur idonea ad hoc quod esset mater Christi: et haec fuit *perfectio sanctificationis*. Secunda perfectio gratiae fuit in B. V. *ex praesentia* Filii Dei in ejus utero incarnati. Tertia est *perfectio finis*, quam habet in gloria. In prima perfectione fuit *liberata* (dicit *liberata*; non autem dicit *mundata*) a culpa originali. In secunda fuit totaliter a fomite *mundata*. In tertia *liberata* etiam fuit ab omni miseria. (Ad 2m).

3. Non est dubitandum quin B. Virgo acceperit excellenter donum sapientiae, et gratiam virtutum, et etiam gratiam prophetiae: non tamen accepit ut haberet omnes usus harum et similium gratiarum sicut habuit Christus, sed secundum quod conveniebat conditioni ipsius. (Ad 3m).

Art. VI. - Utrum sic sanctificari fuerit proprium Beatae Virgini.

RESP. NEG. - *Scil.*: sanctificari in utero post Christum non fuit proprium B. Virgini.

R. EST: quia de Joanne Baptista legitur (Luca, i, 15): *Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suae*, et de Jeremia expresse dicitur (Jer. i, 5): *Antequam exires de vulva, sanctificavi te*, quibus verbis asserendum videtur eos sanctificatos in utero. - Beata Virgo autem, quae fuit

a Deo electa in matrem, ampliorem sanctificationis gratiam obtinuit quam Joannes Baptista et Jeremias. Cujus signum est quod B. Virgini praestitum est ut de caetero non peccaret, nec mortaliter, nec venialiter; aliis autem sanctificatis creditur praestitum esse ut de caetero mortaliter non peccarent, divina eos gratia protegente. (Ad 1m).

QUAESTIO XXVIII

De virginitate B. Mariae

Deinde considerandum est de virginitate matris Dei; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum Beata Maria fuerit Virgo in concipiendo.*

RESP. AFF. – *Scil.:* simpliciter confitendum est matrem Christi virginem concepisse.

R. EST: quia contrarium pertinet ad haeresim Ebionitarum et Cerenthi, qui Christum purum hominem arbitrabantur, et de utroque sexu eum natum putaverunt. – Rationes autem convenientiae sunt quatuor: 1) Propter dignitatem Patris mittentem conservandam. Cum enim Christus sit verus et naturalis Dei Filius, non fuit conveniens quod alium patrem haberet quam Deum, ne dignitas Dei Patris transferretur ad alium. 2) Propter dignitatem Filii, qui est Verbum Dei. Sicut enim Verbum sine corruptione cordis concipitur, ita conveniens fuit ut etiam caro Verbi Dei sine corruptione matris conciperetur. 3) Propter dignitatem humanitatis Christi: non enim debuit peccatum locum habere in humanitate Christi, per quam peccatum mundi tollebatur. 4) Propter ipsum finem incarnationis Christi:

incarnatio enim facta est ad hoc ut homines renascerentur in filios Dei (Jn. I). Exemplar autem hujus regenerationis apparere debuit in ipsa conceptione Christi. Unde Aug. dicit (Lib. De Sancta Virg., cap. 6): « Oportebat caput nostrum insigni miraculo secundum carnem nasci de virgine, quo significaret membra sua de virgine Ecclesia secundum spiritum nascitura ».

NOTANDUM: Sicut Beda dicit super Lucam (Lib. i, cap. 7), « pater Salvatoris appellatur Joseph, non quod vere juxta Photinianos pater fuerit ei, sed quod ad famam Mariae conservandam pater sit ab omnibus aestimatus ». Unde et Lucae iii, 23 dicitur: *Ut putabatur, filius Joseph.* (Ad 1m).

Art. II. - Utrum Mater Dei fuerit Virgo in partu.

RESP. AFF. - R. EST: quia propheta (Is. vii, 14) non solum dicit: *Ecce virgo concipiet*; sed etiam addit: *Et pariet filium.* - Adducuntur autem tres rationes convenientiae: 1) quia Verbum non solum in corde absque corruptione concipitur, sed etiam absque corruptione ex corde procedit. Unde ut ostenderetur quod illud esset corpus ipsius Verbi Dei, conveniens fuit ut de incorrupto virginis utero nasceretur. 2) Quia Christus ad hoc venit ut nostram corruptionem tolleret: unde non fuit conveniens ut virginitatem matris nascendo corrumperet. 3) Quia hoc fuit conveniens ne matris honorem nascendo diminueret qui parentes praeceperat honorandos. - Et ideo dicendum est quod omnia ista facta sunt miraculose per virtutem divinam. (Ad 3m).

Art. III. - Utrum Mater Dei permanserit Virgo post partum.

RESP. AFF. - Scil.: Mater Dei sicut Virgo concepit, et virgo peperit, ita etiam et virgo post partum in sempiternum permansit.

PRIMA R. EST: quia hoc conveniens fuit perfectioni Christi: nam sicut secundum divinam naturam unigenitus est Patris, tanquam perfectus per omnia filius ejus; ita decuit ut esset unigenitus matris, tanquam perfectissimum germen ejus.

SECUNDA R. EST: quia contrarium dicere faceret injuriam Spiritui sancto, cujus sacrarium fuit uterus virginalis, in quo carnem Christi formavit. Unde non decebat quod de caetero violaretur per commixtionem virilem.

TERTIA R. EST: quia hoc fuit etiam conveniens dignitati et sanctitati matris Dei, quae ingrattissima videretur, si tanto Filio contenta non esset, et si virginitatem, quae in ea miraculose conservata fuerat, sponte perdere vellet per carnis concubitum.

QUARTA R. EST: quia etiam ipsi Joseph esset ad maximam praesumptionem imputandum, si eam quam revelante angelo de Spiritu sancto Deum concepisse cognoverat, polluere attentaret.

NOTANDA: 1. Quantum ad verba (Mt. i, 18): *Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto*, haec dicuntur non quia postea convenerint, sed quia dum viderentur conventuri, praeventit conceptio per Spiritum sanctum; ex quo factum est ut ulterius non convenirent. (Ad 1m).

2. Quantum autem ad verba (Mt. i, 24-25): *Et accepit conjugem suam, et non cognoscebat eam, donec peperit filium primogenitum*, Sanctus Hieronymus (Lib. advers. Helvid. c. 3) concedit hoc esse intelligendum de cognitione coitus; sed dicit quod *usque vel donec* in Scripturis dupliciter potest intelligi. Quandoque enim designat certum tempus, secundum illud Gal. iii, 19: *Propter transgressiones lex posita est, donec veniret semen cui promiserat*. Quandoque autem signat infinitum tempus, secundum illud Psal. cxxii, 2: *Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur no-*

stri: ex quo non est intelligendum quod post impetratam misericordiam oculi avertantur a Deo. Et secundum hunc modum loquendi significantur ea de quibus posset dubitari, si scripta non fuissent; * caetera vero nostrae intelligentiae derelinquuntur. Et secundum hoc Evangelista dicit matrem Dei non esse cognitam a viro usque ad partum, ut multo magis intelligamus cognitam non fuisse post partum. (Ad 3m). - Quod autem Jesus filius Mariae *primogenitus* dicitur, dicendum est quod mos Scripturarum divinarum est ut primogenitum vocent non solum eum quem fratres sequuntur, sed eum qui primus natus sit; alioquin si non est primogenitus, nisi quem sequuntur fratres, tamdiu secundum legem primogenita non debentur, quamdiu et alia fuerint procreata: quod patet esse falsum, cum intra unum mensem primogenita redimi mandarentur secundum legem. (Ad 4).

3. Quantum ad sic dictos « fratres Domini » (Jn. ii, 12) considerandum est quod quatuor modis in Scripturis fratres dicuntur: scil. natura, gente, cognatione et effectu. Unde fratres Domini dicti sunt, non secundum naturam, quasi ab eadem matre nati, sed secundum cognationem, quasi consaguinei ejus existentes. Joseph autem, sicut Hieronymus dicit (Contra Helvidium c. 9), « magis credendum est virgo permansisse, quia aliam uxorem habuisse non scribitur, et fornicatio in sanctum virum non cadit ». (Ad 5m).

Art. IV. - *Utrum Mater Dei virginitatem voverit.*

RESP. AFF. - R. EST: quia perfectionis opera magis sunt laudabilia, si ex voto celebrentur. Virginitas autem in matre Dei praecipue debuit pollere. Et ideo conveniens fuit ut virginitas ejus ex voto esset Deo consecrata. Mater Dei tamen

(*) Mens sacri Scriptoris ad hoc fuit praecipue intenta ut nobis diceret quod Jesus non ex semine Joseph natus fuit, sed divinitus. Verba igitur « non cognoscebat eam, donec peperit filium », in hoc sensu intelligenda sunt; non autem significant quod postea eam cognovit. Quid factum fuit postea, Scriptura non dicit: quasi hoc secundarium fuit; sed caetera nostrae intelligentiae relinquuntur, ut dicit S. D.

non creditur, antequam desponsaretur Joseph, absolute virginitatem vovisse; sed licet eam in desiderio habuerit, super hoc tamen voluntatem suam divino commisit arbitrio. Postmodum vero, accepto sponso secundum quod mores illius temporis exigebant, simul cum eo votum virginitatis emisit.

QUAESTIO XXIX

De Matris Dei desponsatione

Deinde considerandum est de desponsatione matris Dei; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum Christus nasci debuerit de virgine desponsata.*

RESP. AFF. – *Scil.:* conveniens fuit Christum de desponsata Virgine nasci, tum propter ipsum, tum propter matrem, tum etiam propter nos.

R. PRIMI (propter ipsum Christum) est quadruplex: 1) Ne ab infidelibus tanquam illegitime natus abjiceretur. 2) Ut consueto modo ejus genealogia per virum describeretur. Unde dicit Ambrosius (Sup. Luc. c. iii): « Qui in saeculum venit, saeculi debuit more describi. Viri autem persona quaeritur, qui in senatu et reliquis curiis civitatum generis asserit dignitatem ». 3) Ad tutelam pueri nati, ne diabolus contra eum vehementius nocumenta procuraret. 4) Ut a Joseph nutriretur; unde et pater ejus dictus est, quasi nutritius.

R. SECUNDI (propter matrem) est triplex: 1) quia per hoc redditur immunis a poena, « ne scilicet lapidaretur a Judaeis tanquam adultera ». 2) Ut per hoc ab infamia liberaretur. 3) Ut ei a Joseph ministerium exhiberetur.

R. TERTII (propter nos) est quintuplex: 1) Quia testimonio Joseph comprobatum est Christum ex virgine natum. 2) Quia ipsa verba Virginis Matris magis credibilia redduntur suam virginitatem asserentis: quae quidem duo pertinent ad firmitatem fidei nostrae. 3) Ut tolleretur excusatio virginibus, quae propter suam incautelam non vitant infamiam. 4) Quia per hoc significatur universa Ecclesia, quae « cum virgo sit, desponsata tamen est uni viro Christo », ut Augustinus dicit (In Lib. de Sancta Virginitate, c. 12). Potest etiam et 5) (quinta) ratio esse, quod Mater Domini fuit desponsata et Virgo, quia in persona ipsius et virginitas et matrimonium honoratur contra haereticos alteri horum detrahentes.

Art. II. - Utrum inter Mariam et Joseph fuerit verum matrimonium.

RESP. AFF. - *Scil. :* quantum ad primam perfectionem matrimonii, quae est secundum formam matrimonii, et consistit in quadam indivisibili conjunctione animorum; non autem fuit verum matrimonium, i. e., perfectum, quantum ad secundam perfectionem quae consistit in operatione relate ad finem matrimonii, i. e., quantum ad procreationem prolis, nisi quantum ad educationem prolis.

R. EST: quia uterque (B. Virgo et sanctus Joseph) consensit in copulam conjugalem, non autem expresse in copulam carnalem, nisi sub conditione, si Deo placeret. Unde et angelus vocat Mariam conjugem Joseph, dicens ad Joseph (Mt. i, 20): *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Quantum vero ad secundam perfectionem, quae est per actum matrimonii, si hoc referatur ad carnalem concubitum, per quem proles generatur, non fuit illud matrimonium consumma-

tum. Habuit tamen illud matrimonium etiam secundam perfectionem quantum ad prolis educationem.

QUAESTIO XXX

De B. Mariae Virginis annuntiatione

Deinde considerandum est de annuntiatione B. Virginis; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum necessarium fuerit annuntiari B. Virgini quod in ea erat generandum.*

RESP. AFF. - *Scil.:* congruum fuit B. Virgini annuntiari quod esset Christum conceptura.

PRIMA R. EST: quia sic servatus est congruus ordo conjunctionis Filii Dei ad Virginem: ut scil. prius mens ejus de ipso instrueretur quam carne eum conciperet.

SECUNDA R. EST: quia sic B. Virgo potuit esse certior testis hujus sacramenti, quando super hoc divinitus erat instructa.

TERTIA R. EST: quia sic B. Virgo voluntaria sui obsequii munera Deo offerre potuit; ad quod se promptam obtulit, dicens: *Ecce ancilla Domini.*

QUARTA R. EST: quia sic ostensum est esse quoddam spirituale matrimonium inter Filium Dei et humanam naturam. Et ideo per annuntiationem expectabatur consensus Virginis loco totius humanae naturae.

Art. II. - *Utrum annuntiatio B. Virgini fieri debuerit per angelum.*

RESP. AFF. - **PRIMA R. EST:** quia sic servata est divina ordinatio, secundum quam mediantibus angelis divina ad homines perveniunt.

SECUNDA R. EST: quia hoc fuit conveniens reparationi humanae, quae futura erat per Christum; quia angelus fuit prima perditionis causa.

TERTIA R. EST: quia hoc congruebat virginitati matris Dei: semper enim est angelis cognata virginitas. Profecto, in carne praeter carnem vivere, non terrena vita est, sed caelestis, ut dicit Hieronymus (In Serm Assump.).

QUARTA R. EST: quia B. Virgo non fuit sub potestate viri, illa scil. quae integerrimis visceribus de Spiritu sancto Christum suscepit. (Ad 2m).

NOTANDA: 1. Mater Dei superior erat angelis quantum ad dignitatem, ad quam divinitus eligebatur; sed quantum ad statum praesentis vitae inferior erat angelis, quia et ipse Christus ratione passibilis vitae *modico ab angelis minoratus est*, ut dicitur (Hebr. ii, 9). - (Ad 1m).

2. Quidam dicunt Gabrielem fuisse de supremo ordine angelorum. Sed Ecclesia eum archangelum nominat. Satis ergo est credibile quod sit summus in ordine archangelorum. Et, sicut Greg. dicit (In Hom. de centum ovibus), « hoc nomen officio ejus congruit. Gabriel enim Dei fortitudo nominatur. Per Dei ergo fortitudinem nuntiandus erat qui virtutum Dominus et potens in praelio ad debellandas potestates aëreas veniebat ». (Ad 4m).

Art. III. - Utrum Angelus annuntians debuerit B. Virgini visione corporali apparere.

RESP. AFF. - Scil. : Angelus annuntians apparuit matri Dei corporea visione; et hoc conveniens fuit: a) quantum ad id quod annuntiabatur; b) quantum ad dignitatem Matris Dei; c) quantum ad certitudinem ejus quod annuntiabatur.

R. PRIMI EST: quia angelus venerat annuntiare incarnationem invisibilis Dei, per quam visibilis fieret: unde etiam conveniens fuit ut ad hujus rei declarationem invisibilis creaturae formam assumeret, in qua visibiliter appareret.

R. SECUNDI EST: quia B. Virgo non solum in mente, sed in corporeo ventre erat Dei Filium receptura: et ideo non solum mens ejus, sed etiam sensus corporei erant visione angelica refovendi.

R. TERTII EST: quia ea quae sunt oculis subjecta certius apprehendimus quam ea quae imaginamur.

Art. IV. - *Utrum annuntiatio convenienti fuerit ordine perfecta.*

RESP. AFF. - R. EST: quia convenienti ordine angelus in annuntiatione primo B. Virginem attentam reddidit per novam et insolitam salutationem, postea vero de mysterio intruit dicens: *Ecce concipies in utero*: et postremo eam ad consentiendum induxit, scil. exemplo Elisabeth, et ratione ex divina omnipotentia sumpta.

QUAESTIO XXXI

De conceptione Salvatoris quoad materiam de qua corpus ejus conceptum est

Deinde considerandum est de ipsa conceptione Salvatoris: primo, quantum ad materiam de qua ejus corpus conceptum est; secundo, quantum a conceptionis auctorem; tertio, quantum ad modum et ordinem conceptionis. Circa primum quaeruntur octo:

Art. I. - *Utrum caro Christi fuerit sumpta de Adam.*

RESP. AFF. - R. EST: quia Christus humanam naturam assumpsit, ut eam a corruptione purgaret. Non autem purgatione indigebat humana natura, nisi secundum quod infecta erat per originem vitiatam, qua ex Adam descendebat. Et ideo conveniens fuit ut carnem sumeret ex ma-

teria ex Adam derivata, ut ipsa natura per assumptionem curaretur.

NOTANDUM: Corpus Christi fuit in Adam secundum corpulentam substantiam: quia scil. ipsa materia corporis Christi derivata est ab Adam; non autem fuit ibi secundum seminalem rationem, quia non est conceptum ex virili semine, et ideo non contraxit originale peccatum, sicut caeteri (excepta B. Maria Virgine) qui ab Adam per viam virilis seminis derivantur. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum caro Christi fuerit sumpta de David.*

RESP. AFF. - *Scil.:* Christus specialiter duorum antiquorum patrum filius dicitur esse, Abrahae scil. et David, ut patet Mt. i. Cujus est multiplex ratio.

PRIMA R. EST: quia ad hos specialiter de Christo facta est promissio. (Gen. xxii, 18; Gal. iii, 16; Ps. cxxxii, 2; Mt. xxi, 9).

SECUNDA R. EST: quia Christus futurus erat rex, propheta et sacerdos. Abraham autem sacerdos fuit, ut patet ex hoc quod Dominus dixit ad eum (Gen. xv, 9): *Sume tibi vaccam triennem*, etc. Fuit etiam propheta, secundum illud quod dicitur Gen. xx, 7: *Propheta est et orabit pro te*. David autem rex fuit et propheta.

TERTIA R. EST: quia in Abraham primo incoepit circumcisio; in David autem maxime manifestata est Dei electio, secundum illud quod dicitur I Reg. xiii, 14: *Quaesivit Dominus sibi virum juxta cor suum*. Et ideo utriusque filius Christus specialissime dicitur, ut ostendatur esse in salutem et circumcisioni, et electioni gentilium.

NOTANDUM: Manichaei probare volebant Christum non fuisse filium David, quia non fuit conceptus ex Joseph, usque ad quem seriem generationis Matthaeus perducit. Sed, ut dicit Hierony-

mus (Super Mt. i), « ex una tribu fuit Joseph et Maria; unde ex lege eam accipere cogebatur ut propinquam: propter quod et simul censentur in Bethlehem, quasi simul de una stirpe generati ». Maria autem de cognatione David fuit: unde dicitur Christum esse ex semine David (Rom. i, 3). Propter dignitatem virilem autem ordo generationum usque ad Joseph perducitur, ut Aug. dicit (Cont. Faust. lib. xxiii, c. 8). - (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum convenienter genealogia Christi ab evangelistis texatur.*

RESP. AFF. - R. EST: quia, sicut dicitur II Tim. iii, 16, *Omnis Scriptura sacra divinitus est inspirata*. Quae autem divinitus fiunt, ordinatissime fiunt, secundum illud Rom. xiii, 1: *Quae a Deo sunt, ordinata sunt*. Unde convenienti ordine genealogia Christi est ab Evangelista scripta (Lc. i). - (Quantum ad particularia videndus est textus proprius in responsionibus).

Art. IV. - *Utrum decuerit Christum nasci de femina.*

RESP. AFF. - *Scil.:* licet Filius Dei carnem humanam assumere potuerit de quacumque materia voluisset, convenientissimum tamen fuit ut de femina carnem acciperet.

PRIMA R. EST: quia per hoc tota humana natura nobilitata est. Unde Augustinus dicit (In lib. 83 Quaest., qu. 11): « Hominis liberatio in utroque sexu debuit apparere. Ergo quia virum oportebat suscipere, qui sexus honorabilior est, conveniens erat ut feminei sexus liberatio hinc appareret, quod ille vir de femina natus est ».

SECUNDA R. EST: quia per hoc veritas incarnationis adstruitur.

TERTIA R. EST: quia per hunc modum compleretur omnis diversitas generationis humanae. Nam primus homo productus est ex limo terrae

sine viro et femina; Eva vero producta est ex viro sine femina. Alii vero homines nascuntur ex viro et femina. Unde hoc quartum quasi Christo proprium relinquebatur, ut produceretur ex femina sine viro.

NOTANDUM: Quia sexus masculinus est nobilior quam femineus, ideo humana natura in masculino sexu assumpsit. Ne tamen sexus femineus contemneretur, congruum fuit ut carnem assumeret de femina. (Ad 1m).

Art. V. - *Utrum corpus Christi de purissimis sanguinibus Virginis formatum fuerit.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut ad supernaturalem modum generationis Christi (scil. in quantum nascitur ex virgine) pertinet quod activum principium in generatione illa fuerit virtus supernaturalis divina; ita ad naturalem modum generationis ejus (scil. in quantum nascitur ex femina) pertinet quod materia, de qua corpus ejus conceptum est, sit conformis materiae quam aliae feminae subministrant ad conceptionem prolis. Haec autem materia, secundum Philosophum (De gen. animal. lib. I, cap. 19 in fine), est sanguis mulieris, non quicumque, sed productus ad quamdam ampliorem digestionem per virtutem generativam matris, ut sit materia apta ad conceptum. Et ideo ex tali materia fuit corpus Christi conceptum.

NOTANDUM: In conceptione corporis Christi non fuit semen feminae. Tale autem semen non est aptum generationi, sed est quiddam imperfectum in genere seminis. Et ideo tale semen non est materia, quae de necessitate requiritur ad conceptum. Et ideo in conceptione corporis Christi non fuit: praesertim quia, licet sit imperfectum in genere seminis, tamen cum quadam concupiscentia resolvitur, sicut et semen maris. In illo autem conceptu virginali concupiscentia locum habere non potuit. Et ideo Damascenus dicit (Orth. fid.

lib. I, cap. 18), quod corpus Christi non seminaliter conceptum est. Ex menstruato sanguine autem, quod natura repudiat, non formatur conceptus; sed hoc est purgamentum quoddam illius puri sanguinis, qui digestionem quadam est praeparatus ad conceptum, quasi purior et perfectior alio sanguine. Habet tamen impuritatem libidinis in conceptione aliorum hominum, in quantum ex ipsa commixtione maris et feminae talis sanguis ad locum generationi congruum attrahitur. Sed hoc in conceptione Christi non fuit, quia operatione Spiritus sancti talis sanguis in utero Virginis adunatus est et formatus in prolem. Et tunc dicitur corpus Christi ex castissimis et purissimis sanguinibus Virginis formatum. (Ad 3m).

Art. VI. - *Utrum Corpus Christi in antiquis Patribus fuerit secundum aliquid signatum.*

RESP. NEG. - *Scil. :* Corpus Christi non fuit in Adam et aliis patribus secundum aliquid signatum, ita scil. quod aliqua pars corporis Adae vel alicujus alterius posset designari determinate, ut diceretur quod ex hac materia determinate formabitur corpus Christi: sed fuit ibi secundum originem, sicut et caro aliorum hominum.

R. EST: quia corpus Christi habet relationem ad Adam et alios patres mediante corpore matris ejus. Corpus autem matris non fuit in patribus secundum materiam signatam, sicut nec corpora aliorum hominum. Unde nec corpus Christi fuit in patribus secundum materiam signatam.

NOTANDUM: Cum dicitur Christus fuisse in Adam secundum corpulentam substantiam, non est intelligendum hoc modo quod corpus Christi in Adam fuerit quaedam corpulenta substantia; sed quia corpulenta substantia corporis Christi, id est, materia quam sumpsit ex Virgine, fuit in Adam sicut in principio activo, non autem sicut in materiali principio: quia scil. per virtutem generativam Adae et aliorum ab Adam descendentium usque ad B. Virginem, factum est ut illa materia praepareretur ad conceptum corporis Christi. Non

autem fuit materia illa formata in corpus Christi per virtutem seminis ab Adam derivatam, sed virtute Spiritus sancti. Et ideo Christus dicitur fuisse in Adam originaliter secundum corpulentam substantiam, non autem secundum seminalem rationem. (Ad 1m). - Mediante autem B. Virgine, Christus secundum carnem dicitur esse ex semine David per modum originis (Ad 2m).

Art. VII. - *Utrum caro Christi in patribus fuerit peccato obnoxia.*

RESP. AFF. - *Scil.*: tametsi tota caro patrum fuit obnoxia peccato, tamen caro Christi, non virili semine, sed opere Spiritus sancti ad Christum deducenda, extitit immunis a peccato.

R. EST: quia caro humana peccato inficitur ex hoc quod est per concupiscentiam concepta: sicut ergo tota caro alicujus hominis per concupiscentiam concipitur, ita etiam tota peccato inquinatur. Unde tota caro antiquorum patrum fuit peccato obnoxia. Et secundum hoc caro Christi in patribus fuit peccato infecta. Christus tamen non derivatur a patribus secundum legem concupiscentiae, sive secundum rationem seminalem (art. praec. ad 1m); et ideo Christus non assumpsit carnem humani generis peccato subjectam, sed ab omni infectione peccati mundatam.*

Art. VIII. - *Utrum Christus in lumbis Abrahae fuerit decimatus.*

(Nota: Decimari prout hic accipitur, nihil aliud est quam praefigurari liberatione indigere).

(*) Dicitur *mundata* respective ad carnem ut sic et generali sensu sumptam: sic enim a peccato mundata dici potest; quia infectionem communem non habuit in Christo: sed respective ad carnem hanc individuum quae praecise in Christo fuit, *munda* potius debet dici, quia in singulari nihil habuit unde mundari eam oporteret.

RESP. NEG. - **R. EST:** quia per hoc quod Abraham Melchisedech decimas dedit, praefiguravit se velut in peccato conceptum, et omnes qui ab eo descensuri erant, ea ratione ut peccatum originale contraherent, indigere curatione; hoc autem de Christo dici non potest, qui in Abraham fuit non secundum rationem seminalem, sed secundum corpulentam substantiam tantum. Et ideo non fuit in Abraham sicut curatione indigens, sed magis sicut vulneris medicina. Et ideo non fuit in lumbis Abrahae decimatus.

QUAESTIO XXXII

De conceptione Christi quoad activum principium

Deinde considerandum est de principio activo in conceptione Christi; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum Spiritus sanctus fuerit principium activum conceptionis Christi.*

RESP. AFF. - *Scil.:* conceptionem corporis Christi, sicut et omnes alias operationes quae dicuntur ad extra, tota Trinitas est operata. Attribuitur tamen hoc Spiritui sancto, triplici ratione.

PRIMA R. EST: quia hoc congruit causae incarnationis, quae consideratur ex parte Dei. Spiritus enim sanctus est amor Patris et Filii, ut in prima parte habitum est (qu. xxxvii, art. 1). Hoc autem ex maximo Dei amore provenit ut Filius Dei carnem sibi assumeret in utero virginali. Unde dicitur Jn. iii, 16: *Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret.*

SECUNDA R. EST: quia hoc congruit causae incarnationis ex parte naturae assumptae. Per hoc enim datur intelligi quod humana natura

assumpta est a Filio Dei in unitatem personae, non ex aliquibus meritis, sed ex sola gratia, quae Spiritui sancto attribuitur.

TERTIA R. EST: quia hoc congruit termino incarnationis. Ad hoc enim terminata est incarnatio, ut homo ille qui concipiebatur, esset sanctus et Filius Dei. Utrumque autem horum attribuitur Spiritui sancto. Nam per ipsum efficiuntur homines filii Dei (Gal. iv, 6). Sicut ergo alii per Spiritum sanctum sanctificantur spiritualiter, ut sint filii Dei adoptivi, ita Christus per Spiritum sanctum est in sanctitate conceptus, ut esset Filius Dei naturalis, secundum illud Lc. i, 35: *Spiritus sanctus superveniet in te, et concludit: Ideoque et quod nascitur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.*

NOTANDUM: Sicut virtus animae, quae est in semine, per spiritum qui in semine includitur, format corpus in generatione aliorum hominum, ita virtus Dei quae est ipse Filius, secundum illud I. Cor. i, 24: *Christum Dei virtutem, per Spiritum Sanctum corpus formavit quod assumpsit.* (Ad 1m).

Art. II. – Utrum Christus debeat dici conceptus de Spiritu sancto.

RESP. AFF. – Scil.: secundum quod praepositio *de* indicat habitudinem ad corpus Christi et ad ipsum Christum ratione ipsius corporis.

R. EST: quia Spiritus sanctus habet ad corpus Christi habitudinem causae efficientis; et ad ipsum Filium Dei, qui dicitur conceptus, habet habitudinem consubstantialitatis. Et sic efficientia Spiritus sancti refertur ad corpus assumptum, consubstantialitas vero ad personam assumptam.

NOTANDUM: Quia corpus Christi non est consubstantiale Spiritui sancto, non proprie potest dici de Spiritu sancto conceptum, sed magis ex Spiritu

sancto, (scil. ex potestate ejus), sicut Ambrosius dicit (De Spir. sancto, lib. ii, c. 5): « Quod ex aliquo est, aut ex substantia, aut ex potestate ejus est: ex substantia, sicut Filius, qui a Patre est; ex potestate, sicut ex Deo omnia, quomodo et in utero habuit Maria ex Spiritu sancto ». (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum Spiritus sanctus dici debeat Pater Christi secundum carnem.*

RESP. NEG. – *Scil. :* Christus nullo modo dici debet Filius Spiritus sancti, nec etiam totius Trinitatis.

R. EST: quia Christus, quamvis secundum humanam naturam sit creatus et justificatus; non tamen debet dici Filius Dei neque ratione creationis, neque ratione justificationis, sed solum ratione generationis aeternae, secundum quam est Filius Patris solius. Christus enim est Filius Dei secundum perfectam rationem filiationis, propter perfectam similitudinem ad Patrem a quo generatur; quod autem de aliquo dicitur secundum rationem perfectam, non est dicendum de eo secundum rationem imperfectam. Christus autem, secundum quod homo, conceptus est de Spiritu sancto sicut de activo principio, non tamen secundum similitudinem speciei, sicut homo nascitur de patre suo: et ideo Christus non dicitur filius Spiritus sancti. – Dicitur tamen filius Mariae Virginis quia conceptus est de ea materiam ministrante in similitudinem speciei. (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum Beata Virgo aliquid active egerit in conceptione corporis Christi.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia, ut in naturalibus habetur, tota virtus activa in generatione est ex parte maris, passio autem ex parte feminae. Quia igitur B. Virgo non hoc accepit ut esset pater Christi, sed mater, consequens est quod non accepit potentiam activam in conceptione Christi,

sive aliquid egerit, ex quo sequitur ipsam fuisse patrem Christi; sed solam materiam ministravit. Operata tamen est ante conceptionem aliquid active, praeparando materiam, ut esset apta conceptui.

QUAESTIO XXXIII

De modo et ordine conceptionis Christi

Deinde considerandum est de modo et ordine conceptionis Christi; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum corpus Christi fuerit formatum in primo instanti conceptionis.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) non quantum ad motum sanguinis ad locum generationis, quod est praeambulum conceptionis; nec quantum ad augmentum, quod conceptionem sequitur; b) sed ipsa formatio corporis Christi, in qua principaliter ratio conceptionis consistit, fuit in instanti.

R. PRIMI EST: quia motus localis non fit nisi in tempore.

R. SECUNDI EST: quia a) virtus agentis (i. e. Spiritus sancti) est infinita. Nam, aliquid agens citius materiam disponere potest, quanto majoris virtutis est: unde agens infinitae virtutis potest in instanti materiam disponere ad debitam formam; b) congruum non erat ut Filius Dei corpus humanum assumeret, nisi formatum: si enim ante formationem perfectam aliquid tempus conceptionis praecessisset, non posset tota conceptio attribui Filio Dei, quae non attribuitur ei nisi ratione assumptionis.

Art. II. - *Utrum corpus Christi fuerit animatum in primo instanti suae conceptionis.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia in primo instanti suae conceptionis, corpus Christi assumptum est

a Verbo Dei. Verbum autem Dei assumpsit corpus mediante anima (qu. VI, art. 1 et 2). Unde oportuit quod in primo instanti conceptionis corpus Christi esset animatum anima rationali.

NOTANDUM: Secundum Philosophum (De Generat. animalium. lib. ii, cap. 3), in generatione hominis prius est vivum, et postea animal, et postea homo, propter hoc quod successive corpus formatur et disponitur ad animam. Sed corpus Christi propter infinitam virtutem agentis fuit perfecte dispositum in instanti: unde statim in primo instanti recepit formam perfectam, i. e., animam rationalem. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum corpus Christi in primo instanti suae conceptionis fuerit a Verbo assumptum.*

RESP. AFF. - *Scil.:* Caro Christi non fuit prius concepta et postmodum assumpta; sed in eodem primo instanti suae Conceptionis fuit assumpta.

R. EST: quia si caro Christi fuisset concepta, antequam susciperetur a Verbo, habuisset aliquando aliquam hypostasim praeter hypostasim Verbi Dei; quod est contra rationem incarnationis, secundum quam ponimus, Verbum Dei esse unitum humanae naturae et omnibus partibus ejus in unitate hypostasis. Nec fuit conveniens quod hypostasim praexistentem humanae naturae, vel alicujus partis ejus Verbum Dei sua assumptione destrueret. Et ideo contra fidem est dicere quod caro Christi prius fuerit concepta, et postmodum assumpta a Verbo Dei.

Art. IV. - *Utrum conceptio Christi fuerit naturalis vel miraculosa.*

RESP.: conceptio Christi dici debet simpliciter miraculosa et supernaturalis; secundum aliquid autem fuit naturalis.

R. EST: quia si consideremus id quod est ex parte materiae conceptus, quam mater mini-

stravit, totum est naturale. Si vero consideremus id quod est ex parte virtutis activae, totum est miraculosum. - Sed quia unumquodque magis judicatur secundum formam quam secundum materiam, et similiter secundum agens quam secundum patiens, inde est quod conceptio Christi debet dici simpliciter miraculosa et supernaturalis, sed secundum aliquid naturalis.

QUAESTIO XXXIV

De perfectione prolis conceptae

Deinde considerandum est de perfectione prolis conceptae; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum Christus in primo instanti suae conceptionis fuerit sanctificatus per gratiam.*

RESP. AFF. - R. EST: quia abundantia gratiae sanctificantis in animam Christi derivatur ex ipsa Verbi unione. Ostensum est autem supra (quaes. praec.), quod in primo instanti suae conceptionis corpus Christi animatum fuit, et a Verbo Dei assumptum. Unde consequens est quod in primo instanti suae conceptionis Christus habuerit plenitudinem gratiae sanctificantis animam et corpus ejus.

Art. II. - *Utrum Christus in primo instanti suae conceptionis habuerit usum liberi arbitrii.*

RESP. AFF. - R. EST: quia Christus in primo instanti suae conceptionis, propter perfectionem humanae naturae quam assumpsit, habuit illam operationem animae quae potest in instanti haberi. Talis autem est operatio voluntatis et intellectus, in qua consistit usus liberi arbitrii. Subito enim et in instanti perficitur operatio intellectus et

voluntatis, magis quam visio corporalis; eo quod intelligere, velle et sentire non est motus qui sit actus imperfecti (quod successive perficitur), sed est actus jam perfecti, ut dicitur (Arist. De anima, lib. iii, text. 28).

NOTANDA: 1. Christus in primo instanti suae conceptionis, sicut habuit plenitudinem gratiae sanctificantis, ita habuit plenitudinem veritatis cognitae, secundum illud Jn. i, 14: *Plenum gratiae et veritatis*. Unde quasi habens omnium certitudinem, potuit statim in instanti eligere. (Ad 2m).

2. In primo instanti conceptionis potuit etiam in Christo esse operatio sensus, maxime quantum ad sensum tactus: quō sensu proles concepta sentit in matre, etiam antequam animam rationalem obtineat, ut dicitur (Arist. De generatione animal., lib. ii, cap. 3). Unde cum Christus in primo instanti suae conceptionis habuerit animam rationalem, formato jam et organizato corpore ejus, multo magis in eodem instanti poterat habere operationem sensus tactus. (Ad 3m).

Art. III. - Utrum Christus in primo instanti suae conceptionis mereri potuerit.

RESP. AFF. - R. EST: quia cum Christus, in primo instanti conceptionis suae, sic sanctificatus fuerit, ut esset aliorum sanctificator, sanctificatio ejus in eodem instanti perfectissima fuit. Perfectior est autem sanctitas quam quis acquirit actu proprio quam illa quam quis acquirit actu aliorum. Et ideo, Christus, in illo primo instanti conceptionis suae, sanctificatus fuit secundum proprium motum liberi arbitrii in Deum; qui quidem motus liberi arbitrii est meritorius.

NOTANDUM: Gloriam immortalitatis, quam Christus in primo instanti suae conceptionis meruit, potuit etiam posterioribus actibus et passionibus mereri, non quidem ut esset sibi magis debita, sed ut sibi ex pluribus causis deberetur. Nam nihil prohibet idem esse alicujus ex diversis causis. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum Christus fuerit perfectus comprehensor in primo instanti suae conceptionis.*

RESP. AFF. - *Scil.:* Deum per essentiam clarius videndo caeteris creaturis.

R. EST: quia in primo instanti suae conceptionis Christus gratiam accepit non ad mensuram, sicut caeteri sancti (qu. vii, art. 9, 10 et 12). Unde manifestum est quod Christus in primo instanti suae conceptionis accepit non solum tantam gratiam quantum comprehensores habent, sed etiam omnibus comprehensoribus majorem. Et quia gratia illa non fuit sine actu (art. praec.), consequens est quod actu fuerit comprehensor, videndo Deum per essentiam clarius caeteris creaturis.

NOTANDUM: Christus non meruit gloriam animae, secundum quam dicitur comprehensor, sed gloriam corporis, ad quam per suam passionem pervenit. (Ad 1m).

QUAESTIO XXXV

De nativitate Christi

Consequenter post Christi conceptionem agendum est de ejus nativitate: et primo quantum ad ipsam nativitatem; secundo, quantum ad navitatis manifestationem. Circa primum quaeruntur octo:

Art. I. - *Utrum nativitas sit naturae vel personae.*

RESP.: nativitas, tanquam subjecto nascenti, proprie attribuitur personae vel hypostasi; tanquam termino attribuitur naturae.

R. EST: quia nasci est quoddam generari: sicut ergo aliquid generatur ad hoc quod sit, ita nascitur aliquid ad hoc quod sit. Esse autem proprie est rei subsistentis; et ideo nativitas, tan-

quam subjecto nascenti, proprie attribuitur personae vel hypostasi, quae significatur per modum subsistentis. - Terminus autem cujuslibet nativitatis est forma. Natura autem significatur per modum formae: terminatur enim naturae intentio ad formam seu naturam speciei. Et secundum hoc nativitas attribuitur naturae.

Art. II. - *Utrum attribuenda sit Christo aliqua nativitas temporalis.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia nativitas attribuitur naturae, scilicet ut termino (art. praec.). In Christo autem sunt duae naturae, divina scil. et humana, quarum unam accepit ab aeterno a Patre, alteram accepit temporaliter a matre. Et ideo necesse est attribuere Christo duas nativitates, unam qua aeternaliter natus est a Patre, aliam qua temporaliter natus est a matre.

Art. III. - *Utrum secundum temporalem Christi nativitatem B. Virgo possit dici Mater ejus.*

RESP. AFF. - **Scil. :** B. V. est vera et naturalis mater Christi.

R. EST: quia Corpus Christi non est de caelo allatum, sicut Valentinus haereticus posuit; sed de Virgine matre sumptum, et ex purissimis sanguinibus ejus formatum, ut dictum est (quaes. v, art. 2).

Art. IV. - *Utrum B. Virgo debeat dici mater Dei.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia cum unio incarnationis sit facta in hypostasi, (quaes. ii, art. 2 et 3) manifestum est quod hoc nomen *Deus* potest supponere pro hypostasi habente humanam naturam et divinam. Et ideo quidquid convenit divinae naturae vel humanae, potest attribui illi personae. Concipi autem et nasci personae

attribuitur et hypostasi, secundum naturam illam in qua concipitur et nascitur. Consequens est quod vere possit dici Deum esse conceptum et natum de Virgine, secundum naturam humanam. Unde consequens est quod B. Virgo vere dicatur mater Dei. - Dicendum est enim quod B. Virgo dicitur mater Dei, non quia sit mater Divinitatis, sed quia personae habentis Divinitatem et humanitatem est mater secundum humanitatem. (Ad 2m).

Art. V. - *Utrum in Christo sint duae filiationes.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) si attendamus ad causam filiationis, quae est nativitas, oportet in Christo ponere duas filiationes; b) si vero attendamus ad subjectum filiationis, quod est persona vel hypostasis, sic in Christo unam tantum filiationem esse dicimus.

R. PRIMI EST: quia non una et eadem nativitate Christus est natus ex Patre ab aeterno, et ex matre ex tempore; nec nativitas est unius speciei. Unde quantum ad hoc, oportet dicere in Christo esse diversas filiationes, unam temporalem et aliam aeternam.

R. SECUNDI EST: quia subjectum filiationis non est natura aut pars naturae, sed solum persona vel hypostasis, in Christo autem non est persona vel hypostasis, nisi aeterna; non potest in Christo esse aliqua filiatio, nisi quae in hypostasi aeterna.

NOTANDUM: Cum omnis relatio quae ex tempore de Deo dicitur, non ponit in ipso Deo aeterno aliquid secundum rem, sed secundum rationem tantum. filiatio qua Christus refertur ad matrem, non potest esse realis relatio (ex parte Dei), sed ex parte matris. Et sic Christus dicitur realiter filius Virginis matris ex relatione reali maternitatis ad ipsum (in fine art.).

Art. VI. – *Utrum Christus fuerit natus sine dolore matris.*

RESP. AFF. – R. EST: quia dolor parientis causatur ex apertione meatuum, per quos proles egreditur. Dictum est autem supra (qu. xxviii, art. 2), quod Christus est egressus ex clauso utero matris (quod quidem miraculose factum est – qu. xxviii, art. 2, ad 3m): et sic nulla violentia apertionis meatuum ibi fuit. Et propter hoc in illo partu nullus fuit dolor, sicut nec aliqua corruptio; sed fuit ibi maxime jucunditas ex hoc quod homo Deus est natus in mundum, secundum illud Isa. xxxv, 2: *Germinans germinabit, sicut lilium, et exultabit laetabunda et laudans.*

Art. VII. – *Utrum Christus debuerit in Bethlehem nasci.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Christus in Bethlehem nasci voluit, duplici ratione.

PRIMA R. EST: quia Christus factus est ex semine David secundum carnem, ut dicitur Rom. i, 3, cui etiam facta fuerat repromissio specialis de Christo (II Reg. xxiii, 1). Et ideo in Bethlehem, de qua natus fuit David, nasci voluit, ut ex ipso loco nativitatis promissio ei facta impleta ostenderetur.

SECUNDA R. EST: quia, ut Gregorius dicit (In Hom. viii, in Evang.), «Bethlehem domus panis interpretatur. Ipse autem Christus est qui ait: *Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi*».

NOTANDUM: Jesus Christus in Bethlehem voluit quasi peregre nasci; in Nazareth, quae flos interpretatur, educari voluit et nutriri; in Jerusalem autem, quae civitas regalis et sacerdotalis fuit, pati voluit et mori. (Passim ad 1m et ad 2m). In fine, ut suam potestatem magis ostenderet, in ipsa Roma, quae caput mundi erat, etiam caput

Ecclesiae suae statuit, in signum perfectae victoriae, ut exinde fides derivaretur ad universum mundum. (Ad 3m).

Art. VIII. – *Utrum Christus fuerit tempore congruo natus.*

RESP. AFF. – Secundum illud Galat. iv, 4: *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filius suum, factum ex muliere, factum sub lege.*

R. EST: quia Christus non est natus necessitati temporis subjectus, sicut alii homines, sed tanquam dominus et conditor omnium temporum, elegit sibi tempus in quo nasceretur, sicut et matrem, et locum. Et quia *Quae a Deo sunt, ordinata sunt* et convenienter disposita, consequens est quod convenientissimo tempore Christus nasceretur.

NOTANDUM: Rationes particulares quae in *responsionibus* habentur sic breviter exponi possunt: 1. voluit nasci tempore census, ut adscriberetur censui Caesaris; et ob nostram liberationem ipse servitio subderetur. – 2. Quia tempore illo, cum totus orbis sub uno principe vivebat, maxima pax fuit in mundo. – 3. Quia congruebat Christum nasci quando lex Dei sub potestate regis alienigenae erat: magna enim et desperabilis infirmitas medicum artificiosorem quaerebat. – 4. Natus est Christus die illa Decembris, quia tunc lux diei crementum incipit accipere: ipse enim venit *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent.* (Lc. I, 79).

QUAESTIO XXXVI

De manifestatione Christi nati

Deinde considerandum est de manifestatione Christi nati, et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum nativitas Christi debuerit esse omnibus manifesta.*

RESP. NEG. – PRIMA R. EST: quia per hoc impedita fuisset humana redemptio, quae per cru-

cem ejus peracta est: quia, ut dicitur I. Corinth. ii, 8, *Si cognovissent, numquam Dominum gloriae crucifixissent.*

SECUNDA R. EST: quia si manifestis indiciis, Christo nascente, ejus nativitas omnibus appareret, jam tolleretur ratio fidei, quae est *argumentum non apparentium*, ut dicitur Hebr. xi.

TERTIA R. EST: quia per hoc venisset in dubium veritas humanitatis ipsius.

Art. II. - *Utrum nativitas Christi debuerit aliquibus manifestari.*

RESP. AFF. - *Scil.:* secundum ordinem divinae sapientiae, nativitas Christi non omnibus, sed tantum aliquibus a Deo praeordinatis testibus manifestari debuit.

R EST: quia ad ordinem divinae sapientiae pertinet ut Dei dona et secreta sapientiae ejus non aequaliter ad omnes, sed immediate ad quosdam perveniant, et per quos ad alios deriverentur, sicut de mysterio resurrectionis dicitur: *Deus dedit Christum resurgentem manifestum fieri non omni populo, sed testibus praeordinatis a Deo* (Act. x, 40).

NOTANDUM: Quantum ad verba Mt. ii, 3: *Turbatus est Herodes, et omnis Jerosolyma cum illo*, dicendum est quod ipsa turbatio subsequuta ex nativitate Christi manifestata congruebat Christi nativitati. Primo quidem, quia per hoc manifestatur caelestis Christi dignitas. Secundo, quia per hoc figurabatur judiciaria Christi potestas; unde dicit Augustinus (In quodam. serm. Epiph., 30 de Temp.): « Quid erit tribunal judicantis, quando superbos reges cunabula terrebant infantis? ». Tertio, quia per hoc figurabatur dejectio regni diaboli: quia, ut Leo Papa dicit (In serm. Epiph): « Non tantum Herodes in semetipso turbabatur, quantum diabolus in Herode ». (Ad 3m.,

Art. III. - *Utrum sint convenienter electi illi quibus est Christi nativitas manifestata.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia quae secundum Dei sapientiam fiunt, convenienter fiunt. Sic nativitas Christi omnibus hominum conditionibus est manifestata, quibus salus per Christum erat futura. Nam, pastores fuerunt Israelitae, Magi autem gentiles; illi simplices et viles, isti autem sapientes et potentes. Manifestatus etiam est justis, scilicet Simeoni et Annae, et peccatoribus, scilicet Magis. Manifestatus est etiam et viris et mulieribus, ut per hoc ostenderetur nullam conditionem hominum excludi a Christi salute.

Art. IV. - *Utrum Christus per seipsum nativitatem suam manifestare debuerit.*

RESP. NEG. - **R. EST:** quia oportet nativitatem Christi ita manifestari, ut demonstratio divinitatis ejus fidei humanitatis ipsius non praejudicaret. Hoc autem factum est dum Christus in seipso nativitatem similem infirmitati humanae exhibuit, et tamen per Dei creaturas Divinitatis virtutem in se monstravit.

Art. V. - *Utrum nativitas Christi debuerit per angelos et stellam manifestari.*

RESP. AFF. - *Scil.:* convenienter Christi nativitas manifestata est pastoribus per angelos, Magis per stellam; justis autem per inspirationem.

R. EST: quia Judaei consueti erant divina responsa per angelos accipere; gentiles vero, et maxime astrologi, consueti sunt stellarum cursus inspicere: justis autem familiare et consuetum est interiori Spiritus sancti instinctu edoceri, sicut Simeoni et Annae factum est.

Art. VI. - *Utrum nativitas Christi ordine convenienti fuerit manifestata.*

RESP. AFF. - *Scil.:* convenientissimo ordine fuit Salvatoris nostri nativitas manifestata, ut primo pastoribus, secundo Magis, tertio justis, scilicet Simeoni et Annae.

R. EST: quia per pastores significantur apostoli et alii credentes ex Judaeis, quibus primo manifestata est fides Christi, inter quos *non* fuerunt *multi potentes, nec multi nobiles*, ut dicitur I. Corinth. i. Secundo autem fides Christi pervenit ad plenitudinem gentium, quae est praefigurata per Magos. Tertio autem pervenit ad plenitudinem Judaeorum, quae est praefigurata per justos: unde et in templo Judaeorum est eis Christus manifestatus.

Art. VII. - *Utrum stella quae Magis apparuit, fuerit una de caelestibus stellis.*

RESP. NEG. - *Scil.:* consonum rationi esse videtur, non fuisse unam caelestium stellarum, sed ad hoc a Deo de novo creatam.

PRIMA R. EST: quia nulla alia stellarum hac via incedit; haec enim stella ferebatur a septentrione in meridiem; ita enim Judaea jacet ad Persidem, unde Magi venerunt.

SECUNDA R. EST: quia non solum apparebat in nocte, sed etiam in media die, quod non est virtutis stellae, sed nec etiam lunae.

TERTIA R. EST: quia quandoque apparebat, et quandoque occultabatur.

QUARTA R. EST: quia non habebat continuum motum; sed cum oportebat ire Magos, ibat, cum oportebat stare, stabat.

QUINTA R. EST: quia non sursum manens partum Virginis demonstrabat, sed deorsum descen-

dens hoc faciebat. Non autem potuisset distincte domum demonstrare, nisi esset terrae vicina. – Unde videtur haec stella virtutis invisibilis fuisse in talem apparentiam transformata. Et probabilius videtur quod fuerit stella de novo creata, non in caelo, sed in aëre vicino terrae, quae secundum divinam voluntatem movebatur.

Art. VIII. – *Utrum Magi convenienter ad Christum adorandum venerint.*

RESP. AFF. – *Scil.:* credendum est Magos a Spiritu sancto inspiratos, sapienter ad adorandum Christum natum venisse.

R. EST: quia Magi sunt primitiae gentium in Christum credentium; in quibus apparuit, sicut in quodam praesagio, fides et devotio gentium venientium a remotis ad Christum. Et ideo sicut devotio et fides gentium est absque errore per inspirationem Spiritus sancti; ita etiam credendum est Magos a Spiritu sancto inspiratos sapienter (i. e., absque errore) Christo reverentiam exhibuisse.

QUAESTIO XXXVII

De legalibus circa puerum Jesum observatis

Deinde considerandum est de circumcissione Christi. Et quia circumcisio est quaedam professio legis observandae, secundum illud Galat. v. 3: *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universae legis faciendae*, simul cum hoc quaerendum est de aliis legalibus circa puerum Jesum observatis. Unde quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum Christus debuerit circumcidi.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia hoc valde congruum erat. – Primo quidem quia sic veritatem ostendit

carnis humanae, contra Manichaeum, qui dixit eum habuisse corpus phantasticum; et contra Apollinarium, qui dixit Corpus Christi esse divinitati consubstantiale; et contra Valentinum, qui dixit Christum de caelo corpus attulisse. - Secundo, ut approbaret circumcisionem, quam olim Deus instituerat. - Tertio, ut comprobaret se esse de genere Abrahae. - Quarto, ut Judaeis excusationem tolleret, ne eum reciperent, si esset incircumcisus. - Quinto, ut obediendi virtutem nobis suo commendaret exemplo. - Sexto, ut, quia in similitudinem carnis peccati advenerat, remedium, quo caro peccati consueverat mundari, non respueret. - Septimo, ut legis onus in se sustinens, alios a legis onere liberaret, secundum illud Gal. iv, 4: *Misit Deus Filium suum factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret.*

NOTANDUM: Circumcisio per remotionem carnalis pelliculae in membro generationis facta, significabat spoliationem vetustae generationis, a qua quidem vetustate liberamus per passionem Christi, in quo, ut Apostolus dicit (Co'os. ii, 11) *circumcisi sumus circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Domini nostri Jesu Christi.* (Ad 1m et 2m).

Art. II. - Utrum convenienter fuerit Christo nomen impositum.

RESP. AFF. - R. EST: quia nomina debent proprietatibus rerum respondere. « Ratio enim quam significat nomen, est definitio », quae designat propriam rei naturam. Quia igitur Christo hoc munus gratiae collatum erat ut per ipsum omnes salvarentur, ideo convenienter vocatum est nomen ejus *Jesus*, id est, *Salvator*, angelo hoc nomen praenuntiante, non solum matri, sed etiam Joseph, qui erat futurus ejus nutritius.

NOTANDUM: In nomine Emmanuel, sicut in aliis similibus nominibus a Sacra Scriptura Christo impositis, quodammodo hoc nomen *Jesus* significatur. Nam, in hoc quod dicitur *Emmanuel*, quod interpretatur *Nobiscum Deus*, designatur *causa salutis*, quae est unio divinae et humanae naturae in persona Filii Dei, per quam factum est ut Deus esset nobiscum, quasi particeps nostrae naturae. Et sic de caeteris nominibus. (Ad 1m).

Art. III. - Utrum convenienter fuerit in templo oblatus Christus.

RESP. AFF. - R. EST: quia Christus voluit sub lege fieri, *ut eos qui sub lege erant redimeret*, et ut justificatio legis in suis membris spiritualiter impleretur.

NOTANDUM: Sicut Filius Dei non propter seipsum factus est homo et circumcisus in carne, sed ut nos per gratiam faceret Deos, et ut spiritualiter circumcidamur: sic propter nos sistitur Domino, ut discamus Deo praesentare nosmetipsos: et hoc post circumcisionem ejus factum est, ut ostendat, neminem, nisi circumcisum vitiis, dignum esse divinis conspectibus. (Ad 2m).

Art. IV. - Utrum Mater Dei convenienter ad templum purganda accesserit.

RESP. AFF. - Scil.: non propter indigentiam, sed propter legis praeceptum.

R. EST: quia sicut plenitudo gratiae a Christo derivatur in matrem, ita decuit ut mater humilitati filii conformaretur. Et ideo sicut Christus, licet non esset legi obnoxius, voluit tamen circumcisionem et alia legis onera subire, ad demonstrandum humilitatis et obedientiae exemplum, et ut approbaret legem, et ut calumniae occasionem Judaeis tolleret: propter easdem rationes voluit et matrem suam implere legis observantias, quibus tamen non erat obnoxia.

QUAESTIO XXXVIII

De baptismo Joannis

Deinde considerandum est de baptismo quo Christus baptizatus est; et quia Christus baptizatus est baptismo Joannis, primo considerandum est de baptismo Joannis in communi; secundo de baptizatiōne Christi. - Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum fuerit conveniens Joannem baptizare.*

RESP. AFF. - **PRIMA R. EST:** quia oportebat Christum a Joanne baptizari, ut baptismum consecraret, ut Aug. dicit (Super Joan. simplic. tract. 5).

SECUNDA R. EST: ut Christus manifestaretur, sicut ipse Joannes dicit (Jn. i, 31): concurrentibus enim turbis ad baptismum annuntiabat Christum.

TERTIA R. EST: ut suo baptismo assuefaceret homines ad baptismum Christi.

QUARTA R. EST: ut ad poenitentiam homines inducens, homines praepararet ad digne suscipiendum baptismum Christi.

NOTANDUM: Baptismus Joannis non erat per se sacramentum, sed quasi quoddam sacramentale disponens ad baptismum Christi; et ideo aliquantulum pertinebat ad legem Christi, non autem ad legem Moysi (Ad 1m). Joannes enim fuit terminus legis et initium Evangelii (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum baptismus Joannis fuerit a Deo.*

RESP. AFF. - *Scil.:* quantum ad ritum fuit a Deo, non autem quantum ad effectum.

R. EST: quia Deus familiari Spiritus sancti revelatione Joannem ad baptizandum misit (quod patet ex illis dictis, Luc. iii: *Factum est verbum Domini super Joannem et venit praedicare baptismum poenitentiae*). Quantum vero ad effectum, nihil in illo baptismo efficiebatur quod homo

facere non posset (siquidem effectus illius baptismi consistebat in sola corporis externa ablutione). Unde non fuit a solo Deo, nisi in quantum Deus in homine operatur.

Art. III. - *Utrum in baptismo Joannis gratia daretur.*

RESP. NEG. - R. EST: quia tota doctrina et operatio Joannis praeparatoria erat ad Christum, sicut ministri et inferioris artificis est praeparare materiam ad formam, quam inducit principalis artifex. Gratia autem conferenda erat hominibus per Christum, secundum illud Joan. i, 17: *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.*

NOTANDUM: Baptismus Joannis praeparabat ad gratiam tripliciter: uno quidem modo per doctrinam Joannis inducentem homines ad fidem Christi; alio modo assuefaciendo homines ad ritum baptismi Christi; tertio modo per poenitentiam praeparando homines ad suscipiendum effectum baptismi Christi. (In corp. art.).

Art. IV. - *Utrum alii, praeter Christum, baptismo Joannis baptizari debuerint.*

RESP. AFF. - PRIMA R. EST: quia si solus Christus baptismo Joannis baptizatus esset, non deessent qui dicerent, baptismum Joannis, quo Christus est baptizatus, digniorem esse baptismo Christi, quo alii baptizantur.

SECUNDA R. EST: quia oportebat per baptismum Joannis alios ad baptismum Christi praeparari.

Art. V. - *Utrum baptismus Joannis debuerit cessare, Christo baptizato.*

RESP. NEG. - PRIMA R. EST: quia si cessasset Joannes baptizare, Christo baptizato, existimaretur quod zelo vel ira hoc faceret, ut Chrysostomus dicit (Hom. xxviii in Joan.).

SECUNDA R. EST: si Joannes cessasset a baptizando, Christo baptizante, discipulos suos in majorem zelum immisisset.

TERTIA R. EST: quia, persistens in baptizando, Joannes suos auditores mittebat ad Christum.

QUARTA R. EST: quia, ut dicit Beda (Glossa ord. Jn. iii), « Adhuc permanebat umbra veteris legis: nec debuit praecursor cessare, donec veritas manifestaretur ».

QUINTA R. EST: quia nondum Christus erat plene manifestatus eo baptizato: et ideo adhuc necessarium erat quod Joannes baptizaret (Ad 1m).

Art. VI. – Utrum baptizati baptismo Joannis essent postea baptismo Christi baptizandi.

RESP. AFF. – R. EST: quia baptismus Joannis neque gratiam conferebat, neque characterem imprimebat, sed erat solum in aqua, ut ipsemet dicit (Mt. iii). Unde baptizati etiam fides vel spes, quam habebat in Christum, non poterat hunc defectum supplere. Requirebatur etiam impositio manum ut daretur eis Spiritus Sanctus: de necessitate enim baptismi Christi est ut fiat non solum in aqua, sed etiam in Spiritu sancto, secundum illud Jn. iii, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.*

QUAESTIO XXXIX

De baptizazione Christi

Deinde considerandum est de baptizazione Christi: et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. – Utrum fuerit conveniens Christum baptizari.

RESP. AFF. – PRIMA R. EST: quia, ut Ambrosius dicit (Super illud Luc. iii: *Factum est autem,*

etc.), «Baptizatus est Dominus, non mundari volens, sed mundare aquas, ut ablutae per carnem Christi qui peccatum non cognovit, baptismatis vim (vel jus) haberent, et ut sanctificatas aquas relinqueret postmodum baptizandis ».

SECUNDA R. EST: quia, sicut Chrysostomus dicit super Matth.* «quamvis ipse non esset peccator, tamen naturam suscepit peccatricem, et similitudinem carnis peccati: propterea etsi pro se baptizatus non indigebat, tamen in aliis carnalis natura opus habebat ».

TERTIA R. EST: quia, sicut Augustinus dicit (In serm. de Epiph.), «Voluit (Christus) facere quod faciendum omnibus imperavit ».

Art. II. - *Utrum Christus baptismo Joannis debuerit baptizari.*

RESP. AFF. - PRIMA R. EST: quia Joannes solum in aqua baptizavit, non autem in Spiritu: et sic Dominus baptizatus aqua, baptizabat Spiritu.

SECUNDA R. EST: quia, ut dicit Beda (Cap. iv in Marc.): «baptizatus est (Dominus) baptismo Joannis, ut baptismo suo baptismum Joannis comprobaret ».

TERTIA R. EST: quia, sicut Gregorius Nazianzenus dicit (In orat. 39): «accedit Christus ad baptismum Joannis sanctificaturus baptismum ». (Tunc enim dedit aquis virtutem regenerandi animas).

QUARTA R. EST: ut «nemo refugiat lavacrum gratiae, quando Christus lavacrum poenitentiae non refugit », ut Ambrosius dicit (Super Lucam, cap. iii). - (Ad 1m).

(*) Alius auctor, Hom. iv in Op. imperf., a princ.

Art. III. – *Utrum Christus convenienti tempore fuerit baptizatus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Christus convenienter fuit in trigesimo annuo suae aetatis baptizatus.

PRIMA R. EST: quia Christus baptizabatur, quasi ex tunc incipiens docere et praedicare; ad quod requiritur perfecta aetas, qualis est triginta annorum. Unde legitur (Gen. xli, 46), quod *triginta annorum erat Joseph, quando accepit regimen Aegypti.* Similiter etiam legitur (II Reg. v, 4) de David quod *triginta annorum erat cum regnare caepisset.* Ezechiel etiam in trigesimo anno coepit prophetizare, ut habetur apud Ezech. i.

SECUNDA R. EST: quia, sicut Chrysostomus dicit (Super Matth. hom. x), futurum erat ut post baptismum Christi lex cessare inciperet. Et ideo hac aetate Christus ad baptismum venit, quae potest omnia peccata suscipere, ut lege servata nullus dicat quod ideo eam solvit, quia implere non potuit.

TERTIA R. EST: quia per hoc quod Christus in aetate perfecta baptizatur, datur intelligi quod baptismus parit viros perfectos, secundum illud Ephes. iv, 13: *Donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi.*

Art. IV. – *Utrum Christus debuerit in Jordane baptizari.*

RESP. AFF. – *Scil.:* conveniens fuit propter figuram.

R. EST: quia sicut fluvius Jordanis fuit per quem filii Israel in terram promissionis intraverunt, ita hoc habet baptismus Christi speciale prae omnibus baptismatibus, quod introducit in regnum Dei, quod per terram promissionis signi-

ficatur; unde dicitur Jn. iii, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest intriorem in regnum Dei.*

NOTANDUM: Nomen Jordanis *descensum* significat; et hoc bene dicitur quia bapismus requirit descensum humilitatis, ad ascensum per profectum gratiae, secundum illud Jac. iv, 6. *Humilibus autem dat gratiam.* (Ad 2m).

Art. V. - *Utrum, Christo baptizato, caeli debuerint aperiri.*

RESP. AFF. - *Scil.:* ut Scriptura dicit (Luc. iii, 21): *Jesu baptizato et orante, apertum est caelum.*

PRIMA R. EST: ut ostenderetur quod de caetero caelestis virtus baptismum sanctificaret.

SECUNDA R. EST: ut ostenderetur quod ad efficaciam baptismi operatur fides Ecclesiae et ejus qui baptizatur. Per fidem enim inspicimus caelestia, quae sensum et rationem humanam excedunt.

TERTIA R. EST: quia per baptismum Christi specialiter aperitur nobis introitus regni caelestis, qui primo homini praecclusus fuerat per peccatum.

NOTANDUM: Post baptismum necessaria est homini jugis oratio ad hoc quod caelum introeat. Licet enim per baptismum remittantur peccata, remanet tamen fomes peccati, nos impugnans interius, et mundus, et daemones, qui impugnant exterius: et ideo signanter dicitur Luc. iii, quod *Jesu baptizato et orante, apertum est caelum;* quia scil. fidelibus necessaria est oratio post baptismum: vel etiam ut detur intelligi quod hoc ipsum quod per baptismum caelum aperitur credentibus, est ex virtute orationis Christi. (In corp. art.).

Art. VI. - *Utrum convenienter Spiritus sanctus super Christum baptizatum descenderit in specie columbae.*

RESP. AFF. - R. EST: quia cum columba sit simplex animal, conveniens fuit ut super Chri-

stum baptizatum Spiritus sanctus in specie hujus animalis appareret, ut significaretur quod omnes baptismo Christi baptizandos, si simplici corde et non ficto accedant, gratiam Spiritus sancti recepturos esse.

NOTANDA: 1. Praeter hanc principalem rationem, quae est in conclusione articuli, S. D., in responsione ad 4m, sic diffuse alias quatuor convenientiae rationes exponit: Primo, propter dispositionem quae requiritur in baptizato, ut scilicet non fictus accedat: quia, sicut dicitur Sap. i, 5, *Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum*. Columba autem est animal simplex, astutia et dolo carens; unde dicitur Matth. x, 16: *Estote simplices sicut columbae*. - Secundo, ad designandum septem dona Spiritus sancti, quae columba suis proprietatibus significat. (Ad singula vide textum). - Tertio, propter effectum baptismi, qui est remissio peccatorum, et reconciliatio ad Deum. Columba enim est animal mansuetum: et sicut apparuit in diluvio, ramum ferens olivae, et tranquillitatem annuntians; ita et in bapismo Christi apparuit liberatorem nobis demonstrans. - Quarto, ad designandum commune effectum baptismi, qui est constructio ecclesiasticae unitatis (Ephes. v, 25). De Ecclesia autem dicitur in Cant. vi, 8. *Una est columba mea*. Est enim columba animal amicabile et gregale.

2. Illa columba ad hoc tantum significandum repente extitit, et postea cessavit, sicut flamma quae in rubo apparuit Moysi. (Ad 2m).

Art. VII. - *Utrum illa columba, in qua apparuit Spiritus sanctus, fuerit verum animal.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut non decebat ut Filius Dei, qui est veritas Patris, aliqua fictione uteretur, et ideo non phantasticum, sed verum corpus accepit; ita, quia Spiritus sanctus dicitur *spiritus veritatis*, ut patet Joan. xvi, ideo etiam ipse veram columbam formavit, in qua appareret, licet non assumeret ipsam in unitatem personae. Dicitur autem Spiritum sanctum descendisse *in specie* vel similitudine columbae,

non ad excludendam veritatem columbae, sed ad ostendendum quod ipse non apparuit in specie suae substantiae. (Ad 1m).

Art. VIII. - *Utrum convenienter, Christo baptizato, fuerit vox Patris audita Filium protestantis.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia in baptismo Christi, qui fuit exemplar nostri baptismi, demonstrari debuit quod in nostro baptismo perficitur. Noster autem baptismus perficitur in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. ult., 19). Et ideo «in baptismo Christi mysterium Trinitatis demonstratur. Dominus enim in natura humana baptizatur: Spiritus sanctus descendit in specie columbae: Patris vox testimonium Filio perhibentis auditur», ut Hieronymus dicit (In Matth. iii). Et quia proprium est Patri producere Verbum, quod est dicere, vel loqui, ideo convenientissime Pater per vocem manifestatus est. (Ad 2m).

NOTANDUM: Sicut Hilarius dicit (Super Matth. can. 1, in fine), «super Jesum baptizatum descendit Spiritus sanctus, et vox Patris audita est **dicentis: Hic est filius meus dilectus**; ut ex his quae consummabantur in Christo, cognosceremus post aquae lavacrum, et de caelestibus portis sanctum in nos Spiritum involare, et paternae vocis adoptione Dei filios fieri». (Ad 3m).

QUAESTIO XL

De modo conversationis Christi

Consequenter post ea quae pertinent ad ingressum Christi in mundum, vel ad ejus principium, considerandum restat de his quae pertinent ad progressum ipsius: et primo considerandum est de modo conversationis ipsius; secundo, de tentatione ejus; tertio de doctrina; quarto, de miraculis. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum convenienter fuerit Christum inter homines conversari.*

RESP. AFF. – R. EST: quia conversatio Christi inter homines conveniebat fini incarnationis, secundum quem Christus venit in mundum. Et hoc tripliciter: nam, primo: Christus venit in mundum ad manifestandum veritatem (Jn. xviii, 37); secundo, ut homines a peccato liberaret (I Tim. i, 15); tertio, ut per ipsum habeamus accessum ad Deum (Rom. v.). Et ideo Christus non debeat se occultare, vitam solitariam agens, sed in publicum procedere, publice praedicando et cum hominibus conversando.

Art. II. – *Utrum Christus austeram vitam in hoc mundo ducere debuerit.*

RESP. NEG. – R. EST: quia ille qui cum hominibus conversatur, convenientissimum est ut se eis in conversatione conformet, secundum illud Apostoli (I. Cor. ix, 22): *Omnibus omnia factus sum*. Et ideo convenientissimum fuit ut Christus in cibo et potu communiter se, sicut alii, haberet.

NOTANDUM: Utraque autem vita est licita et laudabilis; ut scilicet aliquis a communi consortio hominum segregatus abstinentiam servet, et ut in societate aliorum positus communi vita utatur. (Ad 1m). Unde, ut Beda dicit (Super Marci ii): « Jejunavit Christus, ne praeceptum declinaret; manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cernens agnosceres potestatem ». (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum Christus in hoc mundo debuerit pauperem vitam ducere.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Christum decuit in hoc mundo pauperem vitam ducere.

PRIMA R. EST: quia hoc erat congruum praedicationis officio, propter quod venisse se dicit (Mc. i, 38). Oportet autem praedicatores verbi

Dei, ut omnino vacent praedicationi, omnino a saecularium rerum cura esse absolutos: quod facere non possunt qui divitias possident.

SECUNDA R. EST: quia sicut mortem corporalem assumpsit, ut nobis vitam largiretur spiritualem; ita corporalem paupertatem sustinuit, ut nobis divitias spirituales largiretur, secundum illud II. Cor. viii, 9: *Propter vos egenus factus est, ut illius inopia vos divites essetis.*

TERTIA R. EST: ne si divitias haberet ejus cupiditati praedicatio adscriberetur.

QUARTA R. EST: quia tanto major virtus Divinitatis ejus ostenderetur, quanto per paupertatem videbatur abjectior.

Art. IV. - Utrum Christus in hac vita secundum legem conversatus fuerit.

RESP. AFF. - Scil.: Christus in omnibus secundum legis praecepta conversatus est.

R. EST: quia per suam conversationem secundum legem Christus voluit: *a)* ipsam veterem legem approbare; *b)* eam observando, in seipso consummare et terminare, ostendens quod ad ipsum erat ordinata; *c)* Judaeis occasionem calumniandi subtrahere; *d)* homines a servitute liberare, secundum illud Galat. iv, 4: *Misit Deus Filium suum factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret.*

NOTANDUM: Quantum ad objectionem Judaeorum quod Christus sabbatum non custodiebat (Jn. ix, 16), considerandum est primo, quod per praeceptum de sanctificatione sabbati, non interdicitur opus divinum, sed quoddam opus humanum. Secundo, illo praecepto non prohibentur opera quae sunt de necessitate salutis etiam corporalis. Miracula autem, quae Christus faciebat, ad salutem animae et corporis pertinebant. Tertio, illo praecepto non prohibentur opera quae perti-

ment ad Dei cultum. Quod autem Christus paralytico mandavit ut lectum suum sabbato portaret, ad cultum Dei pertinebat, id est, ad laudem virtutis divinae. (Ad 1m).

QUAESTIO XLI

De tentatione Christi

Deinde considerandum est de tentatione Christi; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – Utrum conveniens fuerit Christum tentari.

RESP. AFF. – Scil. : Christus tentari voluit propter quatuor rationes.

PRIMA R. EST: ut nobis contra tentationes auxilium ferret.

SECUNDA R. EST: ut nullus quantumcumque sanctus, se aestimet securum et immunem a tentatione, praesertim si accedat ad servitum Dei (Eccli. ii, 1).

TERTIA R. EST: propter exemplum: ut scilicet nos instrueret, qualiter diaboli tentationes vincamus.

QUARTA R. EST: ut nobis fiduciam de sua misericordia largiretur, unde dicitur Hebr. iv, 15: *Non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.*

NOTANDUM: Conveniens fuit etiam Christum a diabolo tentari:

a) ut, manifesta Christi humana infirmitate, secundum quod ipse voluit, diabolus de ejus divinitate dubitaret. (Ad 1m);

b) quia Christus voluit diabolum superare justitia, non autem potestate. (Ad 2m);

c) quia tentatio ab hoste, cum fit per solam exteriorem suggestionem, potest esse sine peccato. (Ad 3m). Tentatio autem carnis non fit sine peccato. *

(*) Saltem ratione causae inordinationis.

Art. II. - *Utrum Christus in deserto tentari debuerit.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia diabolus magis attentat aliquem cum est solitarius: dicitur enim Eccle. iv, 12, *si quispiam praevaluerit contra unum, duo resistunt ei.* Et inde est quod Christus in desertum exivit, quasi ad campum certaminis, ut ibi a diabolo tentaretur. Item, hoc factum est ut nobis ostenderetur diabolus ad meliora tendentibus invidere.

Art. III. - *Utrum Christi tentatio debuerit esse post jejunium.*

RESP. AFF. - **Scil. :** Convenienter Christus post jejunium tentari voluit propter tria.

PRIMA R. EST: propter exemplum: quia cum omnibus immineat se contra tentationes tueri, per hoc quod ipse ante tentationem futuram jejunavit, docuit quod per jejunium nos oportet contra tentationes armari.

SECUNDA R. EST: ut ostenderet quod etiam jejunantes diabolus aggreditur ad tentandum, sicut alios qui bonis operibus vacant.

TERTIA R. EST: quia post jejunium secuta est esuries, quae dedit diabolo audaciam eum aggrediendi.

Art. IV. - *Utrum fuerit conveniens ordo et modus tentationis Christi.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia ordo tentationis a diabolo est ut hominem spirituales non statim tentet de gravibus peccatis, sed paulatim a levioribus incipit, ut postmodum ad graviora perducat. Et sic fuit tentatio Christi. Nam, primo tentavit ipsum de eo quod appetunt quantumcumque spirituales viri, scilicet de sustentatione corporalis naturae per cibum. Secundo, processit ad

id quo spirituales viri quandoque deficiunt, ut scilicet aliqua ad ostentationem operentur, quod pertinet ad inanem gloriam. Tertio, perduxit tentationem ad id quod jam non est spiritualium virorum, sed carnalium; scilicet ut divitias, et gloriam mundi concupiscant usque ad contemptum Dei.

NOTANDA: 1. Hunc idem ordinem servaverat diabolus in tentatione primi hominis. Nam, primo sollicitavit mentem ejus de ligni vetiti esu. Secundo, de inani gloria, cum dixit: *Aperientur oculi vestri*. Tertio, perduxit tentationem ad extremam superbiam, cum dixit: *Eritis sicut Dii, scientes bonum et malum*. (In corp. art.).

2. Christus cum passus fuisset tentationis injuriam, dicente sibi diabolo: *Si Filius Dei es, mitte te deorsum*, non est turbatus, nec diabolum increpavit. Quando vero diabolus Dei sibi usurpavit honorem, dicens: *Haec omnia tibi dabo, si cadens, adoraveris me*, exasperatus est et repulit eum, dicens: *Vade, Satana*; ut nos illius discamus exemplo, nostras quidem injurias aequanimiter sustinere, Dei autem injurias nec usque ad auditum sufferre. (Ad 6m).

QUAESTIO XLII

De doctrina Christi

Deinde considerandum est de doctrina Christi; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum conveniens fuerit Christum Judaeis, et non Gentilibus praedicare.*

RESP. AFF. – *Scil.*: conveniens fuit praedicationem Christi tam per ipsum quam per apostolos a principio solis Judaeis exhiberi; et hoc propter quatuor rationes:

PRIMA R. EST: ut ostenderet per suum adventum impleri promissiones antiquitus factas Judaeis, non autem gentilibus.

SECUNDA R. EST: ut ejus adventus ostenderetur esse a Deo. Quae enim *a Deo sunt, ordinata sunt* (Rom. xiii, 1.). Hoc autem debitus ordo exigebat, ut Judaeis, qui Deo erant propinquiore per fidem et cultum unius Dei, prius doctrina Christi proponeretur, et per eos transmitteretur ad gentes

TERTIA R. EST: ut Judaeis auferret calumniandi materiam: ne scilicet justam haberent excusationem dicentes, ideo se Dominum rejecisse, quia ad gentes et Samaritanos apostolos miserit.

QUARTA R. EST: quia Christus per crucis victoriam meruit potestatem et dominium super gentes; et ideo ante passionem suam noluit gentibus praedicari suam doctrinam; sed post passionem dixit discipulis (Matth. ult., 19): *Euntes docete omnes gentes.*

Art. II. - Utrum Christus debuerit Judaeis sine eorum offensione praedicare.

RESP. NEG. - R. EST: quia quando aliqui sua perversitate multitudinis salutem impediunt, non est timenda eorum offensio a praedicatore vel doctore, ad hoc quod multitudinis saluti provideat. Scribae autem, et pharisaei, et principes Judaeorum sua malitia plurimum impediabant populi salutem, tum quia repugnabant Christi doctrinae, per quam solam poterat esse salus, tum etiam quia pravis suis moribus vitam populi corrumpebant. Et ideo Dominus, nonobstante offensione eorum, publice veritatem docebat, quam illi oderant, et eorum vitia arguebat.

Art. III. - Utrum Christus omnia publice docere debuerit.

RESP. AFF. - R. EST: quia in Christo non habuit locum invidia (Sap. vii, 13); et doctrina ejus

neque est de errore, neque de immunditia, sed vera et honesta: et ideo vel toti turbae, vel omnibus suis discipulis in communi ejus doctrina proponitur. - Quantum autem ad modum docendi, sic Christus quaedam turbis loquebatur in occulto, parabolis utens ad annuntianda spiritualia mysteria, ad quae capienda non erant idonei vel digni: et tamen melius erat eis, vel sic sub tegumento paraboliarum, spiritualium doctrinam audire, quam omnino ea privari. Harum tamen paraboliarum apertam et nudam veritatem Dominus discipulis exponebat, per quos deveniret ad alios, qui essent idonei.

Art. IV. - *Utrum Christus debuerit doctrinam suam scripto tradere.*

RESP. NEG. - *Scil.:* conveniens fuisse Christum doctrinam suam non scripsisse propter tria:

PRIMA R. EST *propter dignitatem*: quia excellentiori doctori excellentior modus doctrinae debetur. Et ideo Christo, tanquam excellentissimo doctori, hic competebat modus, ut doctrinam suam auditorum cordibus (immediate) imprimeret. Scriptura enim ordinatur ad impressionem doctrinae in cordibus auditorum, (mediate) sicut ad finem.

SECUNDA R. EST *propter excellentiam doctrinae Christi*: quia tanta est excellentia Christi doctrinae, quod litteris comprehendi non potest. Si autem Christus scripto doctrinam suam mandasset, nihil altius de ejus doctrina homines aestimarent quam quod scriptura contineret.

TERTIA R. EST *propter ordinem quemdam*: ut scilicet ordine quodam ab ipso doctrina ad omnes perveniret; dum ipse scilicet discipulos suos im-

mediate docuit, qui postmodum alios verbo et scripto docuerunt.

NOTANDUM: Quia lex vetus in sensibilibus figuris dabatur, ideo etiam convenienter sensibilibus signis scripta fuit. Sed doctrina Christi, quae est *lex spiritus vitae*, scribi debuit *non atramento, sed Spiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*, ut Apostolus dicit. (II. Cor. iii, 3). - (Ad 2m).

QUAESTIO XLIII

De miraculis a Christo factis

Deinde considerandum est de miraculis a Christo factis: et primo in generali; secundo, in speciali de singulis miraculorum generibus; tertio, in particulari de transfiguratione ipsius. - Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum Christus debuerit facere miracula.*

RESP. AFF. - R. EST: quia homini divinitus conceditur miracula facere propter duo, scil.: primo et principaliter ad confirmandam virtutem fidei quam aliquis docet in nomine Dei; secundo ad ostendendam praesentiam Dei in homine per gratiam Spiritus sancti. Utrumque autem circa Christum erat hominibus manifestandum; scil. quod Deus esset in eo per gratiam, non adoptionis, sed unionis, et quod eius supernaturalis doctrina esset a Deo. Et ideo convenientissimum fuit ut miracula faceret, prout ipse dicit (Jn. x, 38; v, 36).

Art. II. - *Utrum Christus fecerit miracula divina virtute.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut in prima parte habitum est (qu. cx, art. 4), vera miracula sola virtute divina fieri possunt, quia solus Deus potest mutare naturae ordinem; quod pertinet ad

rationem miraculi. — Natura Christi humana instrumentum est divinae actionis, et actio humana virtutem accipit a natura divina, sicut supra habitum est (qu. xiii, art. 3).

NOTANDUM: Quia oportebat de Christo credi quoniam a Patre est, et quod ei aequalis est; ideo ut utrumque ostendat, nunc quidem cum potestate, nunc autem orans miracula facit: et in minoribus quidem respicit in caelum, puta in multiplicatione panum; in majoribus autem quae sunt solius Dei, cum potestate a se ipso agit, puta quando peccata dimisit, mortuos suscitavit. Quod autem dicitur Jn. xi, quod in suscitatione Lazari oculos seorsum levavit, non propter necessitatem suffragii, sed propter exemplum hoc fecit; unde dicit: *Propter populum qui circumstat, dixi, ut credant quia tu me misisti.* (Ad 2m).

Art. III. — *Utrum Christus incaeperit facere miracula in nuptiis.*

RESP. AFF. — *Scil.:* Christus in nuptiis Canae incaepit miracula facere non propter confirmationem doctrinae, sed ad ostendendum virtutem divinam in ipso.

R. EST: quia non debuit ante miracula facere quam docere inciperet: non autem debuit incipere docere ante perfectam aetatem. Quantum autem ad secundum, sic debuit per miracula Deitatem ostendere ut crederetur veritas humanitatis ipsius.

Art. IV. — *Utrum miracula per Christum facta sufficienter ejus divinitatem ostenderint.*

RESP. AFF. — *Scil.:* miracula quae Christus fecit, sufficientia erant ad manifestandam divinitatem ipsius propter tria:

PRIMA R. EST ratione operum: quia opera quae Christus faciebat transcendebant omnem potestatem creatae virtutis: et ideo non poterant fieri nisi virtute divina. Et propter hoc caecus

illuminatus dicebat (Jn. ix, 32): *A saeculo non est auditum, quia aperuit quis oculos caeci nati: nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam.*

SECUNDA R. EST propter modum miracula faciendi: quia quasi ex propria potestate miracula faciebat, non autem orando, sicut alii; unde dicitur Lc. vi, 19, quod *virtus de illo exibat, et sanabat omnes.*

TERTIA R. EST ex ipsa doctrina qua se Deum dicebat: quia nisi vera esset, non confirmaretur miraculis divina virtute factis; et ideo dicitur Mc. i, 27: *Quaenam doctrina haec nova, quia in potestate spiritibus immundis imperat, et obediunt ei?*

QUAESTIO XLIV

De singulis miraculorum speciebus

Deinde considerandum est de singulis miraculorum speciebus: et 1. De miraculis quae fecit circa spirituales substantias. 2. De miraculis quae fecit circa caelestia corpora. 3. De miraculis quae fecit circa homines. 4. De miraculis quae fecit circa creaturas irracionales.

Art. I. - *Utrum miracula facta per Christum circa spirituales substantias fuerint convenientia.*

RESP. AFF. - *Scil.*: conveniens fuit quod inter alia miracula etiam obsessos a daemonibus liberaret.

R. EST: quia miracula quae Christus fecit, argumenta quaedam fuerunt fidei quam ipse docebat. Futurum autem erat ut per virtutem divinitatis ejus excluderet daemonum potestatem ab hominibus credituris in eum, secundum illud Joan. xii, 31: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Et ideo conveniens fuit quod inter alia miracula etiam obsessos a daemonibus liberaret.

Art. II. - *Utrum convenienter facta fuerint miracula per Christum circa caelestia corpora.*

RESP. AFF. - *Scil.:* sive quando nova stella in ejus nativitate apparuit; sive quando tenebrae factae sunt in ejus morte.

R. EST: quia miracula Christi talia esse debent ut sufficienter eum esse Deum ostenderent. Hoc autem non ita evidenter ostenditur per transmutationes corporum inferiorum, quae etiam ab aliis causis moveri possunt, sicut per transmutationem cursus caelestium corporum, quae a solo Deo sunt immobiliter ordinata. Et ideo conveniens fuit ut Christus miracula faceret etiam circa caelestia corpora; praesertim quando in eo maxime apparebat infirmitas secundum humanam naturam, sicut in ejus nativitate, quando stella nova in caelo apparuit, et in passione, quando miracula ostendit circa principalia mundi luminaria. (Ad 3m).

NOTANDUM: Secundum quosdam, inter quos Hieronymus (Super Mt., cap. xxvii), illae tenebrae vel solis obscuratio, quae in passione Christi accidit, fuit propter hoc quod sol suos radios retraxit. Secundum Origenem (Super Mt., tract. 32) hoc accidit per interpositionem nubium. Sed circa hoc magis credendum est Dionysio, qui oculata fide inspexit hoc accidisse per interpositionem lunae inter nos et solem, quod ex multiplici aspectu miraculosum fuit, quia tunc luna erat plena, et naturaliter in oppositione ad solem erat, quinta-decima existens, quia erat Pascha Judaeorum. Haec autem omnia ipsemet Dionysius narrat, tanquam testis ocularis, in epist. ad Polycarpum (Septima, a medio). - (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum convenienter Christus circa homines miracula fecerit.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia conveniens fuit ut Christus (particulariter) homines miraculose cu-

rando, ostenderet se esse universalem et spiritua-
lem hominum salvatorem.

Art. IV. - *Utrum convenienter Christus fecerit
miracula circa creaturas irracionales.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia miracula Christi
ad hoc ordinabantur ut homines virtutem divi-
nitatis in ipso esse cognoscerent. Virtuti autem
divinitatis omnis creatura subjicitur. Et ideo in
omnibus creaturarum generibus miracula eum
facere oportuit, et non solum in hominibus, sed
etiam in irrationalibus creaturis.

QUAESTIO XLV

De transfiguratione Christi

Deinde considerandum est de transfiguratione
Christi; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum fuerit conveniens Christum transfi-
gurari.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia conveniens fuit ut
discipulis suis gloriam suae claritatis ostenderet
quod est ipsum transfigurari, ad hoc ut eos in-
duceret ad suae passionis sequelam. Oportet
enim ad hanc quod aliquis directe procedat in via,
quod finem aliquo modo praecognoscat; et hoc
praecipue necessarium est, quando via est diffi-
cilis et aspera, et iter laboriosum, finis vero
jucundus.

Art. II. - *Utrum claritas Christi in transfigura-
tione fuerit claritas gloriosa.*

RESP. AFF. - *Scil.:* claritas illa quam Christus
in transfiguratione assumpsit, fuit claritas glo-
riae quantum ad essentiam, non tamen quantum
ad modum essendi.

R. EST: quia ad corpus Christi in transfiguratione derivata est claritas a divinitate et anima ejus, non per modum qualitatis immanentis et afficientis ipsum corpus, sicut accidit in corpore glorificato; sed magis per modum passionis transeuntis, sicut cum aer illuminatur a sole: unde ille fulgor tunc in corpore Christi apparens miraculosus fuit, sicut et hoc ipsum quod ambulavit super undas maris. Nam, corpus Christi miraculose habuit ea quae pertinent ad dotes corporis gloriosi: corpus enim Christi nondum erat immortale. (Ad 1m).

NOTANDUM: Sicut claritas quae erat in corpore Christi, repraesentabat futuram claritatem corporis ejus; ita claritas vestimentorum ejus designabat futuram claritatem sanctorum ejus, quae superabitur a claritate Christi, sicut candor nivis superatur a splendore solis. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum testes transfigurationis convenienter fuerint inducti.*

RESP. AFF. - R. EST: quia Christus transfigurari voluit, ut gloriam suam hominibus ostenderet, et ad eam desiderandam homines provocaret. Homines autem qui per Christum ad gloriam aeternae beatitudinis adducuntur, sunt non solum qui post eum fuerunt, sed etiam qui eum praecesserunt. Et ideo conveniens fuit ut de praecedentibus ipsum testes adessent, scil. Moyses et Elias; et de sequentibus ipsum, scil. Petrus, et Jacobus, et Joannes, ut in ore duorum vel trium staret hoc verbum.

NOTANDUM: Sicut Chrysostomus dicit (Super Mt. hom. lvii), Moyses et Elias in medium adducuntur propter multas rationes, inter quas haec est prima et principalis: « quia scil. turbae dicebant eum esse Eliam vel Jeremiam, aut unum ex prophetis, capita prophetarum secum ducit, ut saltem hinc appareat differentia servorum et Domini ». - Quantum vero ad discipulos, tres assump-

sit tanquam potiores. Nam, Petrus in dilectione, Joannes in praerogativa virginitatis et evangelicae doctrinae, Jacobus, vero, in praerogativa martyrii, excellens fuit. (Ad 3m, et ad 4m).

Art. IV. - *Utrum convenienter auditum fuerit testimonium paternae vocis in transfiguratione.*

RESP. AFF. - *Scil.:* Tam in baptismo quam in transfiguratione conveniens fuit manifestari naturalem Christi filiationem testimonio Patris, ad designandum adoptionem nostram in filios Dei.

R. EST: quia per baptismum consequimur gratiam viae, quae est conformitas imperfecta imaginis ad Dei Filium naturalem; per transfigurationem autem praemonstrata est claritas futurae gloriae, quae erit conformitas perfecta, ut dicitur I. Jn. iii, 2. Adoptio enim filiorum Dei est per quamdam conformitatem ad Dei Filium naturalem.

NOTANDUM: Sicut in baptismo, ubi declaratum fuit mysterium primae regenerationis, ostensa est operatio totius Trinitatis, per hoc quod fuit ibi Filius incarnatus, apparuit Spiritus sanctus in specie columbae, et Pater fuit ibi declaratus in voce; ita etiam in transfiguratione, quae est sacramentum secundae regenerationis, tota Trinitas apparuit, Pater in voce, Filius in homine, Spiritus sanctus in nube clara, in qua designatur claritas gloriae futurae et refrigerium ab omni malo. (Ad 2m).

QUAESTIO XLVI

De passione Christi

Consequenter considerandum est de his quae pertinent ad exitum Christi de mundo, et primo de passione ejus; secundo, de morte; tertio, de sepultura; quarto, de descensu ad inferos. Circa passionem occurrit triplex consideratio. Prima de ipsa passione; secunda, de causa efficiente passionis; tertia, de fructo passionis. Circa primum quaeruntur duodecim:

Art. I. – *Utrum fuerit necessarium Christum pati pro liberatione humani generis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) fuit necessarium Christum pati non necessitate coactionis; sed b) necessitate finis, et hoc tum ex parte nostra, tum ex parte Christi, tum ex parte Dei.

R. PRIMI EST: quia Deus non coactive, sed libere definivit Christum pati; et Christus voluntarie passus est.

R. SECUNDI EST: a) ex parte nostra: quia passione Christi liberati sumus (Jn. iii, 14); – b) ex parte ipsius Christi: quia Christus per humilitatem passionis meruit gloriam exaltationis (Lc. ult., 26); – c) ex parte Dei: quia quod Deus prae-definivit et in Scripturis praenuntiavit, et prae-figuratum fuit in observantia veteris Testamenti, oportebat impleri (Lc. xxii, 22, et ult., 44).

NOTANDUM: Hominem liberari per passionem Christi conveniens fuit et misericordiae, et justitiae ejus. Justitiae quidem, quia per passionem suam Christus satisfecit pro peccato humani generis; et ita homo per justitiam Christi liberatus est: misericordiae vero, quia cum homo per se satisfacere non posset pro peccato totius humanae naturae, ut supra dictum est (qu. I, art. 2), Deus ei satisfactorem dedit Filium suum (Rom. iii, 24); et hoc fuit abundantioris misericordiae quam si peccata absque satisfactione dimisisset, ut dicitur Ephes. ii, 4.

Art. II. – *Utrum fuerit possibilis alius modus liberationis humanae quam per passionem Christi.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) simpliciter et absolute loquendo possibile fuit Deo alio modo hominem liberare quam per passionem Christi; sed b) suppositione facta ex parte Dei, fuit impossibile alio modo hominem liberare.

R. PRIMI EST: quia non est impossibile apud Deum omne verbum (Lc. i, 37).

R. SECUNDI EST: quia cum impossibile sit Dei praescientiam falli et ejus voluntatem seu dispositionem cassari, supposita praescientia et praeordinatione Dei de passione Christi, non erat simul possibile Christum non pati, vel hominem alio modo quam per ejus passionem liberari.

NOTANDUM: Si Deus voluisset absque omni satisfactione hominem a peccato liberare, contra justitiam non fecisset; quia Deus non habet aliquem superiorem, sed ipse est supremum et commune bonum totius universi. Et ideo si dimittat peccatum, quod habet rationem culpae, ex eo quod contra ipsum committitur, nulli facit injuriam: sicut quicumque homo qui remittit offensam in se commissam absque satisfactione, misericorditer, et non injuste agit. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum fuerit aliquis modus convenientior ad liberationem humani generis quam per passionem Christi.*

RESP. NEG. – *Scil.:* convenientius fuit quod per passionem Christi liberaremur quam per solam Dei voluntatem.

R. EST: quia per hoc quod homo per Christi passionem est liberatus, multa concurrerunt ad salutem hominis pertinentia praeter liberationem a peccato. – Primo quidem quia per hoc homo cognoscit quantum Deus hominem diligat, ut Apostolus dicit (Rom. v, 8). – Secundo, quia per hoc dedit nobis exemplum obedientiae, humilitatis, constantiae, justitiae et caeterarum virtutum in passione Christi ostensarum, ut dicitur I. Pet. ii, 21. – Tertio, quia Christus per passionem suam non solum hominem a peccato liberavit, sed etiam gratiam justificantem et gloriam beatitudinis ei promeruit, ut infra dicetur (qu. xlviij). – Quarto, quia per hoc est homini inducta major necessitas se immunem a peccato conservandi, qui se sanguine Christi redemptum cogitat

a peccato, ut dicit Apostolus, I. Cor. vi, 20: *Empti enim estis pretio magno: glorificate et portate Deum in corpore vestro.*

Art. IV. – Utrum Christus pati debuerit in cruce.

RESP. AFF. – Scil.: convenientissimum fuit Christum pati mortem crucis, et hoc propter septem rationes:

PRIMA R. EST: propter exemplum virtutis: quia cum sint homines qui quamvis mortem ipsam non timeant, genus tamen mortis horrescunt, ideo, ut nullum genus mortis recte viventi homini metuendum esset, illius hominis cruce ostendendum fuit. Nihil enim erat inter omnia genera mortis illo genere execrabilius et formidabilius.

SECUNDA R. EST: quia conveniens fuit quod Christus ad satisfaciendum pro illo peccato Adami quod fuit ex eo quod pomum ligni vetiti sumpsit, Christus seipsum pateretur ligno affigi, quasi restituens quod Adam sustulerat.

TERTIA R. EST: quia, ut Chrysostomus dicit (in sermone de Passione), «in excelso ligno et non sub tecto passus est, ut etiam ipsius aëris natura mundetur. Sed et ipsa terra simile beneficium sentiebat, decurrentis de latere sanguinis stillatione mundata».

QUARTA R. EST: quia per hoc quod in alto moritur, ascensum nobis parat in caelum.

QUINTA R. EST: quia hoc competit universali salvationi totius mundi.

SEXTA R. EST: quia per hoc genus mortis diversae virtutes designantur.

SEPTIMA R. EST: quia hoc genus mortis plurimis figuris veteris Testamenti respondet, sicut arcae diluvii, virgae Moysis, arcae Testamenti, et similia, quae de lignis erant.

Art. V. - *Utrum Christus omnes passiones sustinuerit.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) quantum ad speciem non oportuit Christum omnem passionem pati; sed b) quantum ad genus passus est omnem passionem humanam.

R. PRIMI EST: quia multae passionem species sibi invicem contrariantur, sicut combustio in igne, et submersio in aqua: loquimur enim nunc de passionibus ab extrinseco illatis; quia passiones ab intrinseco causatas, sicut sunt aegritudines corporales, non decuit eum pati, ut supra dictum est (qu. xiv, art. 4).

R. SECUNDI EST: quia a) *ex parte hominum* a quibus passus est: passus est aliquid et a gentilibus, et a Judaeis, et a masculis, et a foeminis, ut patet de ancillis accusantibus Petrum. Passus est etiam a principibus, et a ministris eorum, et a popularibus; a familiaribus et notis, sicut patet de Juda eum prodente, et Petro ipsum negante;

b) *ex parte eorum* in quibus homo potest pati: passus est enim Christus in suis amicis eum deserentibus; in fama per blasphemias contra eum prolatas; in honore et gloria per irrisiones et contumelias ei illatas; in rebus per hoc quod etiam vestibus spoliatus est; in anima per tristitiam, taedium et timorem; in corpore per vulnera et flagella;

c) quantum ad corporis membra: passus est enim Christus in capite pungentium spinarum coronam; in manibus et pedibus fixationem clavorum; in facie alapas et sputa, et in toto corpore flagella;

d) quantum ad omnem sensum corporeum: passus est enim secundum tactum, flagellatus et clavis confixus; secundum gustum, felle et ace-

to potatus; secundum olfactum, in loco foetido cadaverorum mortuorum, qui dicitur calvariae appensus patibulo; secundum auditum, lacessitus vocibus blasphemantium et irridentium; secundum visum, videns matrem et discipulum *quem diligebat*, flentes. – Et ideo sicut sublimatus est in donis gratiarum super alios, ita dejectus est infra alios per ignominiam passionum. (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum dolor passionis Christi fuerit major omnibus doloribus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* cum dolor sensibilis, qui causatur ex corporali nocivo, tum dolor interior, qui causatur ex apprehensione alicujus nocu-menti, qui tristitia dicitur, fuit in Christo maximus inter dolores praesentis vitae, et hoc propter quatuor rationes.

PRIMA R. EST propter causas doloris: quia quantum ad dolorem sensibilem, mors confixorum in cruce est acerbissima; configuntur enim in locis nervosis et maxime sensibilibus, scilicet in manibus et pedibus, et ipsum pondus corporis pendentis continue auget dolorem; et cum hoc etiam est doloris diurnitas, quia non statim moriuntur, sicut hi qui gladio interficiuntur. – Doloris autem interioris causa fuit, primo quidem omnia peccata humani generis, pro quibus satisfaciebat patiendo; secundo, specialiter casus Judaeorum et aliorum in ejus morte delinquentium, et praecipue discipulorum, qui scandalum passi sunt in Christi passione; tertio etiam amissio vitae corporalis, quae naturaliter est horribilis humanae naturae.

SECUNDA R. EST propter perceptibilitatem patientis, et secundum animam et secundum corpus: quia, secundum corpus erat optime complexio-

natus, cum corpus ejus fuerit formatum miraculose operatione Spiritus sancti. Anima etiam secundum vires interiores efficacissime apprehendit omnes causas tristitiae.

TERTIA R. EST: propter puritatem doloris et tristitiae: quia in aliis patientibus mitigatur tristitia interior, et etiam dolor exterior ex aliqua consideratione rationis, per quamdam derivationem, seu redundantiam a superioribus viribus ad inferiores: quod in Christo patiente non fuit, quia « unicuique virium permisit agere quod est ei proprium », ut Damascenus dicit (Orth. fid., lib. iii, cap. 15).

QUARTA R. EST ex hoc quod passio illa et dolor a Christo fuerunt assumpta voluntarie: et tantam quantitatem doloris assumpsit, quae esset proportionata magnitudini fructus qui inde sequebatur. — Ex his igitur causis omnibus simul consideratis manifeste apparet quod dolor Christi fuerit maximus.

NOTANDUM: Vita corporalis Christi fuit tantae dignitatis, et praecipue propter divinitatem unitam, quod de ejus amissione etiam ad horam magis esset dolendum quam de amissione vitae alterius hominis per quantumcumque tempus. Unde et Philosophus dicit (Ethic. lib. iii, cap. 9), quod virtuosus tanto plus diligit vitam suam, quanto scit eam esse meliorem; et tamen eam exponit propter bonum virtutis. Et similiter Christus vitam suam maxime dilectam exposuit propter bonum charitatis, secundum illud Jer. xii, 7: *Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus.* (Ad 4m).

Art. VII. — Utrum Christus passus fuerit secundum totam animam.

RESP. AFF. — Scil. : a) ratione suae essentiae tota anima Christi passa est; b) secundum potentias ejus anima Christi patiebatur secundum omnes vires inferiores; c) non vero secundum

rationem superiorem, nisi ex parte subjecti, i. e. animae.

R. PRIMI EST: quia tota essentia animae conjungitur corpori, ita quod tota est in toto, et tota in qualibet parte ejus. Et ideo, corpore patiente et disposito ad separationem ab anima, tota anima patiebatur.

R. SECUNDI EST: quia in singulis viribus inferioribus animae, quae circa temporalia operantur, inveniebatur aliquid quod erat causa doloris Christi, sicut ex supra dictis patet (art. praec.).

R. TERTII EST: quia objectum rationis superioris in anima Christi, scil. Deus, non erat animae Christi causa doloris, sed delectationis et gaudii. Sed ex parte subjecti, i. e. animae, omnes potentiae animae Christi patiebantur; quia omnes potentiae animae radicantur in essentia ejus, ad quam pervenit passio, passo corpore, cujus est actus.

Art. VIII. – *Utrum tota anima Christi in passione fruereetur fruitione beata.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) tota anima Christi secundum suam essentiam fruebatur fruitione beata, in quantum est subjectum superioris partis animae; b) ratione autem omnium potentiarum ejus non tota anima fruebatur, nec directe, nec per redundantiam; tamen c) superior pars animae perfecte fruebatur, Christo patiente.

R. PRIMI EST: quia superior partis animae est frui Divinitate; sed ratione hujus superioris partis fruitio attribuitur essentiae animae; sicut e converso ratione essentiae animae passio attribuitur (etiam) superiori parti animae. Et secundum hoc, tota anima Christi fruebatur secundum suam essentiam.

R. SECUNDI EST: quia fruitio non potest esse actus cujuslibet partis seu potentiae animae; et ideo non omnes potentiae animae Christi directe fruebatur. Item, dum Christus erat viator, non fiebat redundantia gloriae a superiori parte in inferiorem, nec ab anima in corpus.

R. TERTII EST: quia superior pars animae non impediabatur circa id quod est sibi proprium per inferiorem partem. - Et sic in ipsamet passione superior pars animae Christi fruebatur gaudio vitae aeternae. Nam gaudium fruitionis non contrariatur directe dolori passionis, quia non sunt de eodem. Nihil autem prohibet, contraria eidem inesse non secundum idem. Et sic gaudium fruitionis potest pertinere ad superiorem partem rationis *per proprium actum*; dolor autem passionis *secundum subjectum*. Ad essentiam vero animae pertinet dolor passionis ex parte corporis, cujus est forma; gaudium vero fruitionis ex parte potentiae, cui subjicitur. (Ad 1m).*

Art. IX. - *Utrum Chirstus fuerit convenienti tempore passus.*

RESP. AFF. - R. EST: quia passio Christi subjecta erat ejus voluntati. Voluntas autem ejus regebatur divina sapientia, quae omnia convenienter et suaviter disponit (Sap. viii). Et ideo Christus passus est die *in quo necesse erat occidi Pascha* (Lc. xxii, 7), et in perfectissima aetate sua. (Ad 1m et ad 4m).

Art. X. - *Utrum Christus fuerit convenienti loco passus.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut omnia tempora sunt in manu ejus, ita etiam omnia loca: et ideo

(*) Quantum ad derelictionem a Patre, vide infra, q. XLVII, art. III, Rationem Tertiam.

sicut convenienti tempore Christus passus est, ita etiam convenienti loco. - Et ideo Christus convenientissime in Jerusalem passus est, quae erat locus a Deo electus ad sacrificia sibi offerenda (Ad 1m); extra portam passus est, non vero in templo, quia sacrificium erat commune et totius terrae oblatio. (Ad 2m); in calvariae autem locis, quae decollatorum sumpsere nomen, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii. (Ad 3m).

Art. XI. - *Utrum fuerit conveniens Christum cum latronibus crucifigi.*

RESP. AFF. - R. EST: quia, ut Augustinus dicit (Super Joan. tract. 31), « Ipsa crux tribunal fuit; in medio enim iudice constituto, unus qui credidit, liberatus, alter qui insultavit, damnatus est. Jam significabat quid facturum est de vivis et mortuis, alios posituros ad dexteram, alios vero ad sinistram ».

Art. XII. - *Utrum passio Christi sit ejus divinitati attribuenda.*

RESP. NEG. - R. EST: quia, supposito divinae naturae, i. e., Verbo Dei, attribuenda est passio, non ratione divinae naturae, quae est impassibilis, sed ratione humanae naturae assumptae, quae est passibilis.

QUAESTIO XLVII

De causa efficiente passionis Christi

Deinde considerandum est de causa efficiente passionis Christi: et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum Christus fuerit ab alio occisus, an a seipso.*

RESP.: a) directe causa mortis Christi fuerunt

persecutores; b) indirecte vero ipsemet Christus fuit causa suae passionis et mortis.

R. PRIMI EST: quia persecutores directe agendo sufficientem causam mortis ei intulerunt, cum intentione occidendi ipsum, et effectu subsequente; quia scilicet ex illa causa est mors subsecuta.

R. SECUNDI EST: quia Christus poterat, si hoc vellet, suam passionem et mortem impedire, scil. adversarios reprimendo, ut eum aut non vellent, aut non possent interficere; vel conservando naturam carnis suae, ne a quocumque laesivo inflicto opprimeretur; quod quidem habuit anima Christi, quia erat Verbo Dei conjuncta in unitate personae.

NOTANDUM: Ut Christus ostenderet quod passio illata per violentiam ejus animam non eripiebat, naturam corporalem in sua fortitudine conservavit, ut etiam in extremis positus voce magna clamaret; quod inter alia miracula mortis ejus computatur. (Ad 2m).

Art. II. - Utrum Christus fuerit ex obedientia mortuus.

RESP. AFF. - Scil.: convenientissimum fuit quod Christus ex obedientia pateretur, et hoc propter tres rationes:

PRIMA R. EST: quia hoc conveniebat justificationi humanae, ut *sicut per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per unius hominis obedientiam justii constituentur multi, ut dicitur* (Rom. v, 19.).

SECUNDA R. EST: quia hoc conveniens fuit reconciliationi Dei ad homines, ut sacrificium passionis et mortis Christi ex obedientia Patri procederet: *Melior est enim obedientia quam victimae* (I Reg., xv, 22).

TERTIA R. EST: quia hoc conveniens fuit ejus victoriae, qua de morte et auctore mortis trium-

phavit. Homo Christus enim victoriam obtinuit per hoc quod Deo fuit obediens, secundum illud Prov. xxi, 28: *Vir obediens loquitur victorias.*

Art. III. – *Utrum Deus Pater tradiderit Christum passioni.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Deus Pater tradidit Christum passioni secundum tria:

PRIMA R. EST: quia Deus Pater sua aeterna voluntate praeordinavit passionem Christi ad humani generis liberationem, secundum illud quod dicitur Isaiae liii, 6: *Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum.*

SECUNDA R. EST: quia Deus Pater inspiravit Christo voluntatem patiendi pro nobis, infundendo ei charitatem; unde ibidem sequitur: *Oblatus est quia ipse voluit.*

TERTIA R. EST: quia Deus Pater non protexit eum a passione, sed exposuit persequentibus. Unde dicitur Rom. viii, 32: *Proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum;* et Matth. xxvii, 46 legitur, quod pendens in cruce Christus dicebat: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* quia scilicet potestati persequentium eum exposuit.

NOTANDUM: Christus, secundum quod Deus, tradidit semetipsum in mortem eadem voluntate et actione qua et Pater tradidit eum; sed in quantum homo, tradidit seipsum voluntate a Patre inspirata. (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum fuerit conveniens Christum pati a gentilibus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia in ipso modo passionis Christi praefiguratus est effectus ipsius (passionis): primo enim passio Christi effectum

habuit in Judaeis, quorum plurimi in morte Christi baptizati sunt, ut patet Act. ii et iii. Secundo vero, Judaeis praedicantibus, effectus passionis Christi transivit ad gentes. Et ideo conveniens fuit ut Christus a Judaeis pati inciperet, et postea Judaeis tradentibus, per manus gentilium ejus passio finiretur.

Art. V. - Utrum Christi persecutores eum cognoverint.

RESP. NEG. - *Scil.:* a) majores seu Principes Judaeorum sicut et daemones cognoverunt eum esse Christum promissum in lege, tamen mysterium divinitatis ejus ignorabant; b) minores vero, seu populares non plene cognoverunt ipsum esse nec Christum, nec Filium Dei.

R. PRIMI EST: quia majores videbant signa in eo quae Prophetiae dixerunt futura. Eorum autem ignorantia de ejus divinitate non excusabat eos a crimine, quia erat quodammodo ignorantia affectata: videbant enim evidentia signa divinitatis ipsius, sed ex odio et invidia Christi ea pervertebant; et verbis ejus, quibus se Dei Filium fatebatur, credere noluerunt. Unde ipse de eis dicit (Jn. xv, 22): *Si non venissem, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Et postea subdit: *Si opera non fecissem in eis, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Et sic ex persona eorum accipi potest quod dicitur Job. xxi, 14: *Dixerunt Deo: Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.*

R. SECUNDI EST: quia minores, seu populares, mysteria Scripturae non noverant. Licet enim aliqui eorum in eum crediderint, multitudo tamen non credidit; et si aliquando dubitaverunt an ipse esset Christus, propter signorum multitu-

dinem et efficaciam doctrinae, ut habetur Jn, vii, tamen postea decepti fuerunt a suis principibus, ut eum non crederent neque Filium Dei, neque Christum. Unde et Petrus eis dixit (Act. iii. 17): *Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri*, quia scil. per principes seducti erant.

NOTANDUM: Ignorantia affectata non excusat a culpa, sed magis videtur culpam aggravare: ostendit enim hominem sic vehementer esse affectum ad peccandum, quod vult ignorantiam incurrere, ne peccatum vitet. Et ideo Judaei peccaverunt, non solum tanquam hominis Christi, sed etiam tanquam Dei crucifixores; (occiderunt enim *Dominum gloriae*, ut ait Apostolus, I, Cor. ii, 8). - (Ad 3m).

Art. VI. - *Utrum peccatum Christum crucifigentium fuerit gravissimum.*

RESP. AFF. - Scil. : a) peccatum majorum fuit gravissimum tum ex genere peccati, tum ex malitia voluntatis; b) peccatum autem minorum fuit gravissimum ex genere peccati: in aliquo tamen diminuebatur eorum peccatum propter eorum ignorantiam.

R. PRIMI EST: quia principes Judaeorum cognoverunt Christum: et si aliqua ignorantia fuit in eis, fuit ignorantia affectata, quae eos non poterat excusare.

R. SECUNDI EST: quia minores non cognoverunt eum fuisse Christum, ut dictum est art. praecedenti; eorum tamen peccatum fuit majus Pilati, qui ex timore Christum tradidit. (Ad 2m).

QUAESTIO XLVIII

De modo passionis Christi quantum ad effectum

Deinde considerandum est de effectu passionis Christi; et primo, de modo efficiendi; secundo, de ipso effectu. Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum passio Christi causaverit nostram salutem per modum meriti.*

RESP. AFF. - *Scil.:* Christus per suam passionem non solum sibi, sed etiam omnibus membris suis meruit salutem.

R. EST: quia ut dictum est supra (qu. viii), Christo data est gratia non solum sicut singulari personae, sed in quantum est caput Ecclesiae, ut scilicet ab ipso redundaret ad membra; et ideo hoc modo quicumque in gratia constitutus propter justitiam patitur, ex hoc ipso meretur sibi salutem, secundum illud Mt. v, 10: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.*

NOTANDUM: Christus a principio suae conceptionis meruit nobis salutem aeternam; sed ex parte nostra erant quaedam impedimenta, quibus impediebamur consequi effectum praecedentium meritorum: unde ad removendum illa impedimenta, oportuit Christum pati. (Ad 2m). Et ideo passio Christi habuit aliquem effectum, quem non habuerunt praecedentia merita, non propter majorem charitatem, sed propter genus operis, quod erat conveniens tali effectui, ut patet ex rationibus supra inductis de convenientia passionis Christi (qu. xlvi). - (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum passio Christi causaverit nostram salutem per modum satisfactionis.*

RESP. AFF. - *Scil.:* passio Christi non solum sufficiens, sed etiam superabundans satisfactio fuit pro peccatis humani generis.

R. EST: quia Christus ex charitate et obedientia patiendo, majus aliquid Deo exhibuit quam exigeret recompensatio totius offensae humani generis: primo quidem propter magnitudinem charitatis, ex qua patiebatur; secundo, propter dignitatem vitae suae, quam pro satisfactione ponebat, quae erat vita Dei et hominis; tertio, propter generalitatem passionis et magnitudinem doloris assumpti, ut supra dictum est (qu. xlvi, art. 6).

NOTANDUM: Caput et membra sunt quasi una persona mystica; et ideo satisfactio Christi ad omnes fideles pertinet sicut ad sua membra. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum passio Christi operata sit per modum sacrificii.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sacrificium proprie dicitur aliquid (sensibile et externum) factum in honorem proprie Deo debitum, ad eum placandum. Christus autem seipsum Deo obtulit in passione pro nobis; et hoc ipsum quod voluntarie passionem sustinuit, Deo maxime acceptum fuit, utpote ex charitate maxima proveniens. Unde manifestum est quod passio Christi fuerit verum sacrificium.

Art. IV. - *Utrum passio Christi operata sit nostram salutem per modum redemptionis.*

RESP. AFF. - Secundum illud Galat. iii: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.*

R. EST: quia per peccatum homo obligatus est et servituti diaboli et poenae justitiae Dei, quae est etiam servitus quaedam, quia poena homo patitur quod non vult. Passio autem Christi fuit quasi quoddam pretium, per quod liberati sumus ab utraque obligatione. Nam Christus satisfecit

pro nobis, non quidem pecuniam dando aut aliquid hujusmodi, sed dando id quod fuit maximum, seipsum scilicet pro nobis. Ei ideo passio Christi dicitur esse nostra redemptio.

Art. V. - *Utrum esse Redemptorem sit proprium Christi.*

RESP. AFF. - *Scil. :* esse immediate Redemptorem, proprium est Christi, inquantum est homo; quamvis ipsa redemptio possit attribui toti Trinitati sicut primae causae.

R. EST: quia pretium redemptionis nostrae est sanguis Christi, vel vita ejus corporalis, quae est in sanguine, quam ipse Christus immediate exsolvit. Ad totam Trinitatem autem haec redemptio pertinet sicut ad causam primam et remotam, cujus erat et ipsa vita Christi, sicut primi auctoris, et a qua inspiratum fuit ipsi homini Christo, ut pateretur pro nobis. Et ideo redemptio immediate pertinet ad hominem Christum, principaliter autem ad Deum, ut ad primordiale auctorem. (Ad 1m et 2m).

Art. VI. - *Utrum passio Christi operata sit nostram salutem per modum efficientiae.*

RESP. AFF. - *Scil. :* passio Christi operata est nostram salutem per modum efficientiae instrumentaliter.

R. EST: quia cum humanitas Christi sit instrumentum divinitatis, ideo ex consequenti omnes actiones et passiones Christi instrumentaliter operantur in virtute divinitatis ad salutem humanam. Et secundum hoc passio Christi efficienter causat salutem humanam. Efficiens autem principale salutis nostrae est Deus, ut diximus supra (art. praec.).

NOTANDUM: Passio Christi, secundum quod comparatur ad divinitatem ejus, agit per modum *efficientiae*; in quantum vero comparatur ad voluntatem animae Christi, agit per modum *meriti*; secundum vero quod consideratur in ipsa carne Christi, agit per modum *satisfactionis*, in quantum per eam liberamur a reatu poenae; per modum vero *redemptionis*, in quantum per eam liberamur a servitute culpae: per modum autem *sacrificii*, in quantum per eam reconciliamur Deo, ut infra dicetur (qu. seq., art. 4). - (Ad 3m).

QUAESTIO XLIX

De effectibus passionis Christi

Deinde considerandum est de ipsis effectibus passionis Christi; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum per passionem Christi simus liberati a peccato.*

RESP. AFF. - *Scil.*: passio Christi est propria causa remissionis peccatorum tripliciter:

PRIMA R. EST per modum provocantis ad charitatem: quia passio Christi provocat in nobis charitatem. Per charitatem autem consequimur veniam peccatorum, secundum illud Luc. vii, 47: *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.*

SECUNDA R. EST per modum redemptionis: quia per passionem suam, quam ex charitate et obedientia sustinuit, Christus liberavit nos tanquam membra sua a peccatis, quasi per pretium suae passionis, sicut si homo per aliquod opus meritorium quod manu exerceret, redimeret se a peccato quod pedibus commisisset. Sumus enim mystice quasi una persona cum Christo, qui est caput Ecclesiae,

TERTIA R. EST per modum efficientiae: quia caro, secundum quam Christus passionem sustinuit, est instrumentum divinitatis, ex quo ejus passiones et actiones operantur in virtute divina ad expellendum peccatum.

NOTANDUM: Christus sua passione nos a peccatis liberavit causaliter, id est, instituens causam nostrae liberationis, ex qua possent quaecumque peccata quaecumque remitti, vel praeterita, vel praesentia, vel futura; sicut si medicus faciat medicinam, ex qua possint quicumque morbi sanari, etiam in futurum. (Ad 3m). Hoc autem fit per baptismum et poenitentiam et alia sacramenta, quae habent virtutem ex passione Christi, ut infra patebit (qu. lxii, art. 5). - (Ad 4m). Per fidem autem charitate formatam applicatur nobis passio Christi ad percipiendum fructum ipsius. (Ad 5m).

Art. II. - Utrum per passionem Christi simus liberati a potestate diaboli.

RESP. AFF. - Scil.: per passionem Christi sumus liberati a triplici potestate diaboli.

R. EST: quia ante Christi passionem sub triplici potestate diaboli erant homines. Primo quidem ex parte hominis, quia suo peccato homo meruit ut in potestatem traderetur diaboli, per cujus tentationem fuerat superatus; et ab hac diaboli potestate liberavit nos Christus per passionem suam, inquantum est causa remissionis peccatorum. Secundo, ex parte Dei, quia homo peccando Deum offenderat, qui per suam justitiam hominem reliquerat potestati diaboli; et ab hoc liberavit nos Christus, inquantum per passionem suam nos Deo reconciliavit, ut infra dicitur (art. 4, hujus qu.). Tertio, ex parte ipsius diaboli, qui sua nequissima voluntate hominem a consecutione salutis impediabat; et ab hoc liberavit nos Christus per suam passionem, inquantum in passione Christi diabolus excessit

modum potestatis sibi traditae a Deo, machinando in mortem Christi, qui non habebat meritum mortis, cum esset absque peccato. Unde justum est ut debitores quos tenebat, liberi dimittantur, in Christum credentes, ut Augustinus dicit (De Trin. lib. xiii, cap. 14).

NOTANDUM: Diabolus etiam nunc potest quidem Deo permittente homines tentare quantum ad animam, et vexare quantum ad corpus; sed tamen praeparatum est homini remedium ex passione Christi, quo se potest tueri contra hostis impugnationes, ne deducatur in interitum mortis aeternae. (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum per passionem Christi homines sint liberati a poena peccati.*

RESP. AFF. – *Scil.:* per passionem Christi liberati sumus a reatu poenae dupliciter: tum directe, tum indirecte.

R. PRIMI EST: quia exhibita satisfactione sufficienti, directe tollitur reatus poenae.

R. SECUNDI EST: quia passio Christi est causa remissionis peccati, in quo fundatur reatus poenae.

NOTANDUM: Ad hoc quod consequamur effectum passionis Christi, oportet nos ei configurari. Configuramur autem ei in baptismo sacramentaliter, secundum illud Rom. vi, 4: *Consepulti sumus ei per baptismum in mortem.* Unde baptizatis nulla poena satisfactoria imponitur, quia sunt totaliter liberati per satisfactionem Christi. Quia vero *Christus semel tantum pro peccatis nostris mortuus est*, ut dicitur I. Pet. iii, 18, ideo non potest homo secundario configurari morti Christi per sacramentum baptismi. Unde oportet quod illi qui post baptismum peccant, configurentur Christo patienti per aliquod poenalitatis vel passionis, quam in se ipsis sustineant; quae tamen multo minor sufficit quam esset condigna peccato, cooperante satisfactione Christi. – (Sancti autem poenas sustinent, et ali-

quando gravissimas, cum quia etiam pro aliis patiuntur, tum quia magis Christo incorporantur: oportet enim membra capiti confirmari. Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum per passionem Christi simus Deo reconciliati.*

RESP. AFF. - ut Apostolus dicit Rom. v, 10: *Reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus*, et quidem dupliciter:

R. EST: quia passio Christi removet peccatum, per quod homines constituuntur inimici Dei; et est sacrificium Deo acceptissimum.

NOTANDUM: Major fuit charitas Christi patientis quam iniquitas occisorum. Et ideo passio Christi magis valuit ad reconciliandum Deum toti humano generi quam ad provocandum ad iram (ex parte occisorum). - (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum Christus sua passione aperuerit nobis januam caeli.*

RESP. AFF. - R. EST: quia Christus sua passione nos liberavit et a peccato communi primi parentis, per quod praecludebatur homini aditus regni caelestis (Gen. iii, 24); et a peccato speciali uniuscujusque personae, quod per proprium actum committitur uniuscujusque hominis, qui communicant Christi passioni per fidem, et charitatem, et fidei sacramenta.

NOTANDUM: Elias sublevatus est in caelum aëreum, non autem in caelum empyreum, qui est locus sanctorum: et similiter etiam Enoch. (Ad 2m).

Art. VI. - *Utrum Christus per suam passionem meruerit exaltari.*

RESP. AFF. - *Scil.*: quantum ad quatuor.

R. EST: quia cum aliquis sibi ex justa voluntate subtrahit quod debebat habere, meretur ut sibi

amplius superaddatur, quasi merces justae voluntatis. Christus autem in sua passione seipsum humiliavit infra suam dignitatem quantum ad quatuor: primo quidem quantum ad passionem et mortem, cujus debitor non erat; secundo, quantum ad locum, quia corpus ejus positum est in sepulcro et anima in inferno; tertio, quantum ad confusionem et opprobria, quae sustinuit; quarto quantum ad hoc quod est traditus humanae potestati. Et ideo per suam passionem meruit exaltationem quantum ad quatuor. Primo quidem quantum ad resurrectionem gloriosam; secundo, quantum ad ascensionem in caelum; tertio, quantum ad consessum paternae dexteræ et manifestationem divinitatis ipsius; quarto, quantum ad judicariam potestatem.

QUAESTIO L

De morte Christi

Deinde considerandum est de morte Christi: et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum conveniens fuerit Christum mori.*

RESP. AFF. – *Scil.:* propter quinque rationes.

PRIMA R. EST ad satisfaciendum pro humano genere: quia genus humanum erat morti adjudicatum propter peccatum (Gen. ii, 17). Est autem conveniens satisfaciendi pro alio modo, cum aliquis se subjicit poenae quam alius meruit.

SECUNDA R. EST ad ostendendum veritatem naturae assumptae: quia « si aliter post conversationem cum hominibus evanescens, subito evolaret fugiens mortem, ab hominibus compareretur phantasmati », ut Eusebius dicit (In Orat. de laudibus Constantini, cap. 15).

TERTIA R. EST: quia moriendo Christus nos a timore mortis liberavit.

QUARTA R. EST: quia Christus corporaliter moriendo similitudini peccati, id est, poenalitati, dedit nobis exemplum moriendi spiritualiter peccato.

QUINTA R. EST: quia Christus a mortuis resurgendo et veritatem suam ostendit qua mortem superavit, et nobis spem resurgendi a mortuis dedit.

Art. II. - *Utrum in morte Christi fuerit separata Divinitas a carne.*

RESP. NEG. - R. EST: quia quod per gratiam Dei conceditur, nunquam absque culpa revocatur. Si igitur unio affectualis ad Deum, quae est per gratiam adoptionis, nunquam perditur sine culpa; multo minus unio divinitatis ad carnem Christi, quae est unio personalis, et ideo magis permanens, solvitur. In Christo autem nullum peccatum fuit possibile. Et ideo sicut ante mortem caro Christi unita fuit secundum personam et hypostasim Verbo Dei, ita et remansit unita post mortem.

NOTANDA: 1. Verbum Dei est unitum carni mediante anima, inquantum caro per animam pertinet ad humanam naturam, quam Filius Dei assumpsit; non autem ita quod anima sit quasi medium ligans unita. Habet autem caro ab anima quod pertineat ad humanam naturam, etiam postquam anima separatur ab ea, inquantum scilicet in carne mortua remanet ex divina ordinatione quidam ordo ad resurrectionem. Et ideo non tollitur unio divinitatis ad carnem. (Ad 2m).

2. Divinitas non habet vim vivificandi formaliter, sed effective: non enim potest esse corporis forma: et ideo non est necesse quod manente unione divinitatis ad carnem, caro sit viva, quia Deus non ex necessitate agit, sed ex voluntate. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum in morte Christi fuerit facta separatio Divinitatis ab anima.*

RESP. NEG. - R. EST: quia anima unita est Verbo Dei immediatius, et per prius quam corpus. Cum ergo Verbum Dei non sit separatum in morte Christi a corpore, multo minus separatum est ab anima.

NOTANDUM: In morte Christi est separata anima a carne, sed non est una hypostasis in duas hypostases divisa: nam et corpus et anima Christi secundum idem ex principio in Verbi hypostasi habuerunt existentiam, et in morte invicem divisa singulum eorum mansit, unam hypostasim Verbi habens, ut dicit Damascenus (Orth. fid. lib. III, cap. 27). - (Ad 4m).

Art. IV. - *Utrum Christus in triduo mortis fuerit homo.*

RESP. NEG. - R. EST: quia pertinet ad veritatem mortis hominis vel animalis, quod per mortem desinat esse homo vel animal: mors enim hominis vel animalis provenit ex separatione animae, quae complet rationem animalis vel hominis. Et ideo dicere Christum in triduo mortis hominem fuisse, simpliciter et absolute loquendo, erroneum est. - Potest tamen dici quod in Christus in triduo fuit homo mortuus.

Art. V. - *Utrum fuerit idem numero corpus Christi viventis et mortui.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) fuit idem corpus simpliciter et absolute, i. e., nullo addito; b) non autem fuit simpliciter idem et omnino vel totaliter.

R. PRIMI EST: quia dicitur aliquid esse idem numero simpliciter absolute quando est supposito idem. Corpus autem Christi vivum et mortuum fuit supposito idem, nullo alio supposito addito: nam, corpus Christi vivum et mortuum,

non habuit aliam hypostasim praeter hypostasim Verbi Dei, ut dictum est supra (art. 2).

R. SECUNDI EST: quia corpus Christi mortuum et vivum non fuit totaliter idem, cum vita sit aliquid de essentia corporis viventis; est enim praedicatum essentiale, non accidentale: unde consequens est quod corpus quod desinit esse vivum non totaliter idem remaneat. - Et ideo in Christo mortuo non remansit idem corpus secundum speciem humanam, remansit tamen idem numero secundum suppositum Verbi Dei. (Ad 2m).

NOTANDUM: Corpus Christi fuit corruptum corruptione mortis, i. e., separationis animae a corpore; non vero corruptione per perfectam dissolutionem in elementa: secundum hoc enim corpus Christi, ratione hypostasis divinae permanentis, fuit incorruptibile (In fine art. et ad 1m).

Art. VI. - *Utrum mors Christi aliquid operata sit ad nostram salutem.*

RESP. AFF. - *Scil. :* mors Christi *in facto esse*, i. e., jam facta separatio animae et corporis, fuit causa nostrae salutis, non per modum meriti, ut patet, sed per modum efficientiae.

R. EST: quia nec per mortem Divinitas separata fuit a Christi carne; et ideo quidquid contigit circa carnem Christi, etiam anima separata, fuit nobis salutiferum virtute Divinitatis unitae. Et sic per mortem Christi dicitur esse destructa in nobis et mors animae, quae est per peccatum nostrum, et mors corporis, quae consistit in separatione animae. Quamvis enim mors Christi fuerit corporalis, tamen corpus illud fuit instrumentum Divinitatis sibi unitae, operans in virtute ejus *etiam mortuum*. (Ad 3m). - Mors autem Christi *in fieri* idem est ac ejus passio, de qua jam locuti sumus (qu. XLIX).

QUAESTIO LI

De sepultura Christi

Deinde considerandum est de sepultura Christi: et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum fuerit conveniens Christum sepeliri.*

RESP. AFF. – *Scil.*: propter tria:

PRIMA R. EST: quia per sepulturam comprobata est veritas mortis Christi.

SECUNDA R. EST: quia per hoc quod Christus de sepulcro resurrexit, datur spes resurgendi per ipsum, his qui sunt in sepulcro, secundum illud Jn. v, 28: *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.*

TERTIA R. EST: quia sepultura Christi est tamquam exemplum eorum qui per mortem Christi spiritualiter moriuntur peccatis, qui scilicet absconduntur a conturbatione hominum.

Art. II. – *Utrum convenienti modo Christus fuerit sepultus.*

RESP. AFF. – *Scil.*: quantum ad tria:

R. EST: quia modus sepulturae Christi fuit conveniens ad confirmandam fidem mortis et resurrectionis ipsius; ad commendandam pietatem eorum qui eum honorifice sepelierunt; et ad mysterium per quod informantur illi qui Christo consepeliuntur in mortem.

Art. III. – *Utrum corpus Christi in sepulcro fuerit incineratum.*

RESP. NEG. – *Scil.*: non fuit conveniens corpus Christi putrefieri, vel quocumque modo incinerari.

R. EST: quia putrefactio cujuscumque corporis provenit ex infirmitate naturae illius corporis, quae non potest amplius corpus continere in unum. Et ideo Christus, ne mors ejus naturae infirmitati adscriberetur, noluit corpus suum qualitercumque putrefieri, aut qualitercumque resolvi; sed ad ostensionem virtutis divinae voluit corpus illud incorruptum permanere.

Art. IV. - *Utrum Christus fuerit in sepulcro solum una die et duabus noctibus.*

RESP. AFF. - *Scil.*: conveniens fuit quod Christus una die et duabus noctibus esset in sepulcro.

R. EST: quia per mortem Christi liberati sumus a duplici morte, scilicet a morte animae, et a morte corporis: et hoc significatur per duas noctes, quibus Christus in sepulcro permansit. Mors autem ejus, quia non fuit ex peccato proveniens, sed ex charitate suscepta, non habuit rationem noctis, sed diei: et ideo significatur per diem integrum, quo Christus fuit in sepulcro.

QUAESTIO LII

De descensu Christi ad inferos

Deinde considerandum est de descensu Christi ad inferos: et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. - *Utrum fuerit conveniens Christum ad infernum descendere.*

RESP. AFF. - *Scil.*: propter tria:

PRIMA R. EST: quia ex peccato homo incurerat non solum mortem corporis, sed etiam descensum ad inferos. Et ideo sicut fuit conveniens Christum mori, ut nos liberaret a morte; ita conveniens fuit eum descendere ad inferos, ut nos a

descensu ad inferos liberaret. Unde dicitur Osee xiii, 14: *Ero mors tua, o mors; ero morsus tuus, inferne.*

SECUNDA R. EST: quia conveniens erat ut victo diabolo per passionem, vinctos ejus eriperet, qui detinebantur in inferno, secundum illud Zachar. ix, 11: *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu.*

TERTIA R. EST: quia sicut Christus potestatem suam ostendit in terra vivendo et moriendo, ita etiam conveniens fuit ut potestatem suam ostenderet in inferno, ipsum visitando et illuminando.

Art. II. – *Utrum Christus descenderit ad infernum damnatorum.*

RESP. NEG. – *Scil. :* a) anima Christi *per essentiam* suam descendit solum ad locum inferni, in quo justii detinebantur; b) *per effectum* autem descendit Christus in quemlibet infernorum.

R. PRIMI EST: quia conveniens fuit ut quos ipse per gratiam interius visitabat secundum divinitatem, eos etiam secundum animam visitaret et loco.

R. SECUNDI EST: quia sicut in uno loco terrae passus, totum mundum sua passione liberavit, ita in una parte inferni existens, effectum suum aliquantulum ad omnes inferni partes derivavit: aliter tamen et aliter; nam in infernum damnatorum habuit hunc effectum quod descendens ad inferos, eos de sua incredulitate et malitia confutavit; illis vero, qui detinebantur in purgatorio, spem glorie consequendae dedit; sanctis autem patribus, qui pro solo peccato originali detinebantur in inferno, lumen aeternae glorie infudit.

Art. III. - *Utrum Christus fuerit totus in inferno.*

RESP. AFF. - *Scil.* : ratione hypostasis divinae, sed non totaliter.

R. EST: quia masculinum genus refertur ad hypostasim vel personam. Et ideo in illo triduo mortis Christi dicendum est, quod totus Christus fuit in sepulcro, quia tota persona fuit ibi per corpus sibi unitum; et similiter totus fuit in inferno, quia tota persona Christi fuit ibi ratione animae sibi unitae, totus etiam Christus tunc erat ubique ratione divinae naturae.

NOTANDUM: Persona Christi est tota in quolibet loco, sed non totaliter, quia nullo loco circumscriptur; sed nec omnia loca simul accepta ejus immensitatem comprehendere possunt, quinimo ipse sua immensitate omnia comprehendit. Hoc autem locum habet in his quae corporaliter et circumscriptive sunt in loco, quod si totum sit alicubi, nihil ejus sit extra. Sed hoc in Deo locum non habet. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum Christus aliquam moram traxerit in inferno.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut corpus ejus mansit in sepulcro per diem integrum et duas noctes, ad comprabandum veritatem mortis suae; ita etiam tantumdem credendum est animam ejus fuisse in inferno, ut simul anima ejus educeretur de inferno, et corpus de sepulcro. - Tempore quo Christus erat in inferno justis, et cum istis etiam anima boni latronis, divinitate Christi fruebantur, eos luce gloriae illustrando. (Ad 1m et 3m passim).

Art. V. - *Utrum Christus descendens ad inferos sanctos patres inde liberaverit.*

RESP. AFF. - *Scil.* : Christus descendens ad inferos virtute suae passionis a reatu poenae

peccati originalis sanctos absolvit, quo erant a vita gloriae exclusi.

R. EST: quia Christus descendens ad inferos operatus est in virtute suae passionis, per quam genus humanum non solum a peccato sed etiam a reatu poenae liberatum est, ut supra dictum est (qu. xlix). Sancti patres autem detinebantur in inferno propter reatum poenae culpae originalis.

NOTANDUM: Sancti patres, dum adhuc viverent, liberati fuerunt per fidem Christi ab omni peccato tam originali quam actuali, et a reatu poenae actualium peccatorum, non tamen a reatu poenae originalis peccati, per quem excludebantur a gloria, nondum soluto pretio redemptionis humanae. Et ideo ante Christi descensum in inferno non erant doloribus subjecti; sed erant beati in spe, licet nondum essent perfecto beati in re. (Ad 2m et 1m).

Art. VI. - *Utrum Christus aliquos damnatos ab inferno liberaverit.*

RESP. NEG. - R. EST: quia descensus Christi ad inferos illis solis liberationis contulit fructum qui fuerant passioni Christi conjuncti per fidem charitate formatam, per quam peccata tolluntur. Damnati autem charitatem non habent, nec habere possunt, cum sint confirmati in malo. (Ad 3m).

Art. VII. - *Utrum pueri qui cum originali peccato decesserant, fuerint a Christo liberati.*

RESP. NEG. - R. EST: quia pueri qui cum originali peccato decesserant, nullo modo fuerant conjuncti passioni Christi per fidem et dilectionem: neque enim fidem propriam habere potuerunt, quia non habuerant usum liberi arbitrii, neque per fidem parentum, aut per aliquod fidei sacramentum (i. e., per baptismum), fuerant a peccato originali mundati.

NOTANDUM: Sicut peccatum Adae ad eos tantum pervenit qui per seminalem rationem carnaliter ab eo descenderunt, ita gratia Christi ad illos tantum pervenit qui spirituali regeneratione ejus membra sunt facti: quod non competit pueris decedentibus cum originali peccato. - (Ad 2m).

Art. VIII. - *Utrum Christus suo descensu liberaverit animas a purgatorio.*

RESP. NEG. - R. EST: quia passio Christi, in virtute cujus animae liberantur, non habuit tunc majorem efficaciam quam habet nunc. Et ideo illi qui fuerunt tales quales nunc sunt, qui in purgatorio detinentur, non fuerunt a purgatorio liberati per descensum Christi ad inferos. - Si qui autem inventi sunt tales, quales etiam nunc virtute passionis Christi a purgatorio liberantur, tales nihil prohibet per descensum Christi ad inferos a purgatorio esse liberatos.

NOTANDUM: Virtus Christi operatur in sacramentis per modum sanationis et expiationis cujusdam. Unde sacramentum Eucaristiae liberat hominem a purgatorio, inquantum est sacrificium quoddam satisfactorium pro peccato. Descensus autem Christi ad inferos non fuit satisfactorius; operabatur tamen in virtute passionis, quae fuit satisfactoria, ut supra habitum est (qu. xlix, art. 1, 2 et 3); sed erat satisfactoria in genere, cujus virtutem oportebat applicari ad unumquemque per aliquid specialiter ad ipsum pertinens. Et ideo non oportet quod per descensum Christi ad inferos omnes fuerint a purgatorio liberati. - (Ad 2m).

QUAESTIO LIII

De resurrectione Christi

Cosenquenter considerandum est de his quae pertinent ad exaltationem Christi: et primo de ejus resurrectione; secundo, de ejus ascensione; tertio, de ejus sessione ad dexteram Patris; quarto de judiciaria potestate ipsius. - Circa primum occurrit quadruplex consideratio Quarum prima

est de ipsa Christi resurrectione. Secunda de qualitate resurgentis. Tertia de manifestatione resurrectionis. Quarta de ejus causalitate. - Circa primum quaeruntur quatuor: De necessitate resurrectionis Christi; de tempore; de ordine et de causa.

Art. I. - *Utrum fuerit necessarium Christum resurgere.*

RESP. AFF. - *Scil.:* propter quinque rationes.

PRIMA R. EST: quia per resurrectionem Christi commendatur justitia divina, ad quam pertinet exaltare illos qui se propter Deum humiliant (Luc. i, 52). Quia igitur Christus propter charitatem et obedientiam Dei se humiliavit usque ad mortem crucis, oportebat quod exaltaretur a Deo usque ad gloriosam resurrectionem, secundum illud Ps. cxxxviii, 1: *Tu cognovisti sessionem, i. e. humilitatem, meam, et resurrectionem meam, i. e., gloriam meam in resurrectione.*

SECUNDA R. EST: quia per resurrectionem Christi habetur instructio nostrae fidei. Per ejus enim resurrectionem confirmata est fides nostra circa divinitatem Christi; quia ut dicitur II. Cor. ult., 4, *etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Et ideo I. Cor. xv, 14 dicitur: *Si Christus non resurrexit, inanis est praedicatio nostra, inanis est et fides vestra.*

TERTIA R. EST: quia per Christi resurrectionem sublevata est spes nostra; dum enim videmus Christum resurgere, qui est caput nostrum, speramus et nos resurrecturos, ut dicitur I. Cor. xv, 12, et Job xix, 25.

QUARTA R. EST: quia per Christi resurrectionem confirmatur vita fidelium, secundum illud Rom. vi, 4: *Quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris; ita et nos in novitate vitae ambulemus; et infra: Christus resurgens ex mortuis*

jam non moritur : ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo.

QUINTA R. EST: quia per resurrectionem Christi habetur complementum nostrae salutis: nam, sicut per hoc quod mala sustinuit humiliatus est moriendo, ut nos liberaret a malis; ita glorificatus est resurgendo, ut nos promoveret ad bona, secundum illud Rom. iv, 25: *Traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.*

Art. II. – Utrum fuerit conveniens Christum tertia die resurgere.

RESP. AFF. – R. EST: quia ad veritatem mortis Christi manifestandam sufficebat quod usque ad tertium diem ejus resurrectio differretur; non enim contingit quin infra hoc tempus in homine, qui mortuus videtur cum vivat, appareant aliqua indicia vitae.

NOTANDA: 1. Caput et membra conformantur in natura, sed non in virtute; excellentior est enim virtus capitis quam membrorum. Et ideo ad demonstrandam excellentiam virtutis Christi conveniens fuit ipsum tertia die resurgere, aliorum resurrectione dilata usque ad finem mundi. – (Ad 1m).

2. Christus resurrexit circa diluculum illucescente jam die, ad significandum quod per suam resurrectionem nos ad lucem gloriae inducebat; sicut mortuus est advesperascente jam die, et recedente in tenebras, ad ostendendum quod per suam mortem destrueret tenebras culpae et poenae. – (Ad 3m).

Art. III. – Utrum Christus primo resurrexerit.

RESP. AFF. – Scil. : loquendo de resurrectione perfecta, Christus est primus resurgentium.

R. EST: quia ipse resurgendo primo pervenit ad vitam penitus immortalem, secundum illud Rom. vi, 9: *Christus resurgens ex mortuis jam non*

moritur. Sed resurrectione imperfecta (i. e., quae adhuc retinet necessitatem vel saltem possibilitatem moriendi), quidam alii resurrexerunt ante Christum.

Art. IV. – *Utrum Christus fuerit causa suae resurrectionis.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Christus fuit causa suae resurrectionis secundum virtutem divinitatis ejus, non autem secundum virtutem naturae creatae.

R. EST: quia per mortem non fuit separata divinitas nec ab anima Christi, nec ab ejus carne. Secundum igitur unitae divinitatis virtutem et corpus resumpsit animam quam deposuerat, et anima corpus resumpsit quod dimiserat; et sic Christus propria virtute (i. e., divina) resurrexit. Et ideo secundum virtutem divinam corpus et anima mutuo se resumpserunt, non autem secundum virtutem naturae creatae, secundum autem talem virtutem oportuit Christum resuscitari a Deo. (Ad 3m).

QUAESTIO LIV

De qualitate Christi resurgentis

Deinde considerandum est de qualitate Christi resurgentis: et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum Christus post resurrectionem habuerit verum corpus.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia oportuit ad hoc quod esset vera Christi resurrectio, ut *idem Corpus* Christi iterato eidem animae uniretur.

NOTANDUM: Corpus Christi post resurrectionem non ex miraculo, sed ex conditione gloriae, sicut quidam dicunt, clausis januis ad discipulos introivit. (Ad 1m). Item, dicitur quod Christus ab oculis discipulorum evanuit, non quia corrumpetur, aut resolveretur in aliqua invisibilia; sed

quia sua voluntate desiit ab eis videri, vel eo praesente, vel etiam eo abscedente velociter per dotem agilitatis. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum Christi corpus resurrexerit integrum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia corpus Christi in resurrectione fuit ejusdem naturae, sed alterius gloriae. Unde quidquid ad naturam corporis humani pertinet, totum fuit in corpore Christi resurgentis. Manifestum est autem quod ad naturam corporis humani pertinent carnes, et ossa, et sanguis, et alia hujusmodi. Et ideo omnia ista in corpore Christi resurgentis fuerunt, et etiam integraliter absque omni diminutione: alioquin non fuisset perfecta resurrectio, si non fuisset redintegratum quicquid per mortem ceciderat.

Art. III. - *Utrum Christi corpus resurrexerit gloriosum.*

RESP. AFF. - *Scil.:* propter tria:

PRIMA R. EST: quia resurrectio Christi fuit exemplar et causa nostrae resurrectionis, ut habetur I. Cor. xv, 43. Sancti autem in resurrectione habebunt corpora gloriosa, sicut ibidem dicitur: *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria.* Unde cum causa sit potior causato, et exemplar exemplo, multo magis corpus Christi resurgentis fuit gloriosum.

SECUNDA R. EST: quia per humilitatem passionis meruit gloriam resurrectionis, ut dictum est supra (qu. xlix, art. vi).

TERTIA R. EST: quia, sicut supra habitum est (qu. xxxiv, art. 4), anima Christi a principio suae conceptionis fuit gloriosam per fruitionem divinitatis perfectam. Est autem dispensative factum, sicut supra dictum est (qu. xiv, art. 1), ut ab anima gloria non redundaret in corpus, ad

hoc quod mysterium nostrae redemptionis sua passione impleret. Et ideo, peracto mysterio passionis et mortis Christi, statim anima in corpus in resurrectione resumptum suam gloriam derivavit; et ita factum est corpus illud gloriosum.

Art. IV. – *Utrum corpus Christi debuerit cum cicatricibus resurgere.*

RESP. AFF. – *Scil.:* conveniens fuit animam Christi in resurrectione corpus cum cicatricibus resumere, et hoc propter quinque rationes.

PRIMA R. EST: quia in hoc fuit gloria ipsius Christi. Dicit enim Beda (Super Luc., cap. 97 sec. ejus ordinem), quod « non ex impotentia curandi cicatrices servavit, sed ut in perpetuum victoriae suae circumferat triumphum ».

SECUNDA R. EST: quia fuit hoc conveniens ad confirmandum corda discipulorum circa fidem suae resurrectionis.

TERTIA R. EST: ut Patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro hominibus pertulerit, semper ostendat.

QUARTA R. EST: ut sua morte redemptis, quam misericorditer sint adjuti, propositis ejusdem mortis indiciis, insinuet.

QUINTA R. EST: ut in judicio, quam juste damnentur, ibidem denuntiet.

QUAESTIO LV

De manifestatione resurrectionis

Deinde considerandum est de manifestatione resurrectionis Christi, et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum resurrectio Christi debuerit omnibus manifestari.*

RESP. NEG. – *Scil.:* resurrectio Christi sicut est ad communem omnium salutem, ita in noti-

tiam omnium pervenit; non quidem sic quod immediate omnibus manifestaretur, sed quibusdam, per quorum testimonium deferretur ad omnes.

R. EST: quia ea quae pertinent ad futuram gloriam, communem hominum cognitionem excedunt. Et ideo hujusmodi ab homine non cognoscuntur, nisi divinitus revelata. Inter haec autem est Christi gloriosa resurrectio: et ideo ejus resurrectio non omni populo manifestata est, sed quibusdam, quorum testimonio deferretur in aliorum notitiam, secundum illud Act. x, 40: *Quem Deus suscitavit tertia die, et dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus praeordinatis a Deo.*

NOTANDUM: Primo mulieribus Christus apparuit, ut mulier, quae primo nuntium mortis ad hominem detulit, primo etiam vitam resurgentis Christi in gloria nuntiaret. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum fuisset conveniens quod discipuli viderent Christum resurgere.*

RESP. NEG. - *Scil.:* resurrectio Christi non debuit immediate ab hominibus videri, sed eis ab angelis nuntiari.

R. EST: quia hic est ordo divinitus institutus ut ea quae supra homines sunt, hominibus per angelos revelentur. Christus autem resurgens non rediit ad vitam communem hominibus notam, sed ad vitam quamdam immortalem, et Deo conformem, secundum illud Rom. vi, 10: *Quod enim vivit, vivit Deo.* Et ideo ipsa Christi resurrectio debuit hominibus non immediate, sed ab angelis, nuntiari. - Apostoli autem potuerunt testificari Christi resurrectionem etiam de visu; quia Christum post resurrectionem viventem oculata fide viderunt, quem mortuum sciverant. (Ad 1m).

Art. III. *Utrum Christus post resurrectionem debuerit continue cum discipulis conversari.*

RESP. NEG. - R. EST: quia ad veritatem resurrectionis manifestandam sufficit quod pluries eis apparuit, et cum eis familiariter est locutus, et comedit, et bibit, et se eis palpandum prae-buit. - Conversatio autem continua eos potuisset ducere in errorem, ut ad similem vitam eum resurrexisse crederent, quam prius habuerat. Consolationem autem de continua sui praesentia eis in alia vita repromisit (Jn. xvi, 22).

Art. IV. *Utrum Christus debuerit discipulis in alia effigie apparere.*

RESP. AFF. - R. EST: quia divina innotescunt hominibus diversimode, secundum quod diversimode sunt affecti. Nam illi qui habent mentem bene dispositam, secundum veritatem divina percipiunt; illi autem qui non habent mentem bene dispositam, divina percipiunt cum quadam confusione dubietatis, vel erroris. Et ideo Christus quibusdam ad credendum dispositis post resurrectionem apparuit in sua effigie; illis autem in alia effigie apparuit, qui jam videbantur circa fidem tepescere. Et ideo in effigie peregrini duobus discipulis in via Emmaus apparuit, qui de ejus resurrectione dubitabant, secundum illud Lucae ult. 21: *Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel.*

Art. V. *Utrum Christus veritatem resurrectionis debuerit argumentis declarare.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) Christus probavit discipulis suam resurrectionem per argumenta, non secundum quod argumentum dicitur quaecumque ratio rei dubiae faciens fidem; sed b) secundum quod argumentum dicitur aliquod sen-

sibile signum quod inducitur ad alicujus veritatis manifestationem.

R. PRIMI EST: quia talis probatio argumentativa processisset ex aliquibus principiis quae si non essent nota discipulis, nihil per ea eis manifestaretur, quia ex ignotis non potest aliquid fieri notum; si autem essent eis nota, non transcenderent rationem humanam, et ita non essent efficacia ad fidem resurrectionis adstruendam, quae rationem humanam excedit; oportet enim principia ex eodem genere assumi. Probavit autem eis resurrectionem suam per auctoritatem sacrae Scripturae, quae est fidei fundamentum, cum dixit: *Oportet impleri omnia quae scripta sunt in lege, et psalmis, et prophetis de me*, ut habetur Luc. ult. 44.

R. SECUNDI EST: quia Christus per quaedam evidentialia signa se vere resurrexisse ostendit; quae quidem signa Christus ostendit discipulis propter duo: primo quidem quia non erant corda eorum disposita ad hoc quod de facili fidem resurrectionis acciperent. Unde ipse *exprobravit illis incredulitatem eorum et duritiam cordis*. (Marc. ult., 14). Secundo ut per hujusmodi signa eis ostensa efficacius eorum testimonium redderetur, secundum illud I. Joan. i, 1: *Quod vidimus et audivimus, et manus nostrae contractaverunt...*, *hoc testamur*.

Art. VI. - *Utrum argumenta quae Christus induxit, sufficienter manifestaverint resurrectionem ejus.*

RESP. AFF. - *Scil.*: Christus resurrectionem suam testimoniis signisque (sive argumentis) in suo genere sufficientibus ostendit.

R. EST: quia, quantum ad testimonia, Christus usus est duplici testimonio ad manifestan-

dam suam resurrectionem discipulis, quorum neutrum potest refelli. Primum est testimonium angelorum, qui mulieribus resurrectionem annuntiaverunt, ut patet per omnes evangelistas; aliud autem est testimonium Scripturarum, quas ipse proposuit ad ostensionem suae resurrectionis, ut dicitur Luc. ult. - Quantum vero ad argumenta vel signa, etiam haec fuerunt sufficientia ad ostendendam veram resurrectionem, et gloriosam. Haec autem argumenta sunt tum ex parte corporis, tum ex parte animae. Ex parte corporis autem tria ostendit: primo quidem quod esset corpus verum et solidum, non corpus phantasticum vel rarum, sicut est aër. Unde dixit discipulis (Luc. ult. 39): *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Secundo ostendit quod esset corpus humanum, ostendendo eis veram effigiem, quam oculis intuerentur. Tertio ostendit eis quod esset idem numero corpus quod prius habuerat, ostendendo eis vulnerum cicatrices; unde, ut legitur Luc. ult., 39, dixit eis: *Videte manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum.* - Ex parte autem animae iterato corpori unitae veram eam ostendit, primo quidem per opus vitae nutritivae in hoc quod cum discipulis manducavit et bibit, ut legitur Luc. ult. Secundo per opera vitae sensitivae in hoc quod discipulis ad interrogata respondebat, et praesentes salutabat; in quo ostendebat se videre et audire. Tertio per opera vitae intellectivae in hoc quod eis loquebatur, et de Scripturis disserebat. Et ne quid deesset ad perfectionem manifestationis, ostendit etiam se habere divinam naturam per miraculum, quod fecit in piscibus capiendis, et ulterius per hoc quod eis videntibus ascendit in caelum: quia, ut dicitur Joan. iii, 13, *nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo.* -

Gloriam etiam suae resurrectionis ostendit discipulis per hoc quod eos januis clausis intravit. Haec argumenta *omnia simul accepta* perfecte Christi resurrectionem manifestant. (Ad 1m).

QUAESTIO LVI

De resurrectionis Christi causalitate

Deinde considerandum est de causalitate resurrectionis Christi; et circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. - *Utrum resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia in genere verae (i. e. perfectae) resurrectionis, resurrectio Christi fuit primum, sicut ex supra dictis patet (qu. liii, art. 3). Quod autem est primum in quolibet genere, est causa omnium quae sunt post, ut dicitur (Metaph. lib. ii, text. 4). Unde oportet quod resurrectio Christi sit causa nostrae resurrectionis; et hoc est quod Apostolus dicit (I. Cor. xv, 20): *Christus resurrexit a mortuis primitiae dormientium: quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.* - Sic, verbum Dei, quod est principium humanae vivificationis, primo tribuit vitam immortalem corpori sibi naturaliter unito, et per ipsum operatur resurrectionem in omnibus aliis.

NOTANDA: 1. Causa prima nostrae resurrectionis est justitia Dei; resurrectio Christi est causa secundaria, et quasi instrumentalis (Ad 2m), tamen efficiens et exemplaris. Efficiens quidem, in quantum humanitas Christi, secundum quam resurrexit, est quodammodo instrumentum divinitatis ipsius, et operatur in virtute ejus, ut supra dictum est (qu. xiii, art. 2 et 3). Est autem causa exemplaris, quia resurrectio corporis Christi, sicut est prima tempore, ita etiam est prima digni-

tate et perfectione. (Ad 3m). Causa autem meritoria nostrae resurrectionis est passio Christi. (Ad 4m, et qu. xlviij, art. 1).

2. Quia primordialis causa resurrectionis humanae est divina justitia, ex qua Christus habet potestatem iudicium facere, in quantum Filius hominis est; virtus effectiva resurrectionis ejus se extendit non solum ad bonos, sed etiam ad malos, qui sunt ejus iudicio subjecti. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) est causa effectiva; et b) exemplaris.

R. PRIMI EST: quia virtus divina, in qua Christi resurrectio agit, est per quam et anima vivat per gratiam, et corpus per animam. Et ideo resurrectio Christi habet instrumentaliter virtutem effectivam, non solum respectu resurrectionis corporum, sed etiam respectu resurrectionis animarum.

R. SECUNDI EST: quia Christo resurgenti debemus etiam secundum animam conformari, ut Apostulus dicit (Rom. vi, 4).

NOTANDUM: Efficientia resurrectionis Christi pertingit ad animas, non per propriam virtutem ipsius corporis resurgentis, sed per virtutem divinitatis, cui personaliter unitur. (Ad 2m).

QUAESTIO LVII

De ascensione Christi

Deinde considerandum est de ascensione Christi; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum fuerit conveniens Christum ascendere.*

RESP. AFF. - *Scil.:* non fuit conveniens quod Christus post resurrectionem remaneret in ter-

ris, ubi est locus generationis et corruptionis; sed conveniens fuit quod ascenderet in caelum, ubi est locus incorruptionis.

R. EST: quia locus debet esse proportionatus locato. Christus autem per resurrectionem inchoavit vitam immortalem et incorruptibilem.

Art. II. - *Utrum conveniat Christo ascendere in caelum secundum divinam naturam.*

RESP. NEG. - *Scil.:* secundum conditionem ascendentis, ascendere non potest convenire Christo secundum conditionem divinae naturae, sed secundum quod homo, virtute tamen divina.

R. EST: quia nihil est divinitate altius, quo possit ascendere. Etiam quia ascensio est motus localis, qui divinae naturae non competit, quae est immobilis et inlocalis. Sed per hunc modum ascensio competit Christo secundum humanam naturam, quae continetur loco, et motui subijci potest.

NOTANDUM: De Deo autem dicitur quod descendit de caelo, non quidem secundum motum localem, sed secundum exinanitionem, qua, cum in forma Dei esset, servi formam suscepit; sicut enim dicitur exinanitus, non ex eo quod suam plenitudinem amiserit, sed ex eo quod nostram parvitatem suscepit, ita dicitur descendisse de caelo, non quod caelum deseruerit, sed quia naturam terrenam assumpsit in unitatem personae. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum Christus ascenderit propria virtute.*

RESP. AFF. - *Scil.:* Christus ascendit in caelum propria virtute, primo quidem virtute divina, secundo virtute animae glorificatae moventis corpus, prout vult.

R. EST: quia anima fit beata participatione Dei: ex parte autem animae glorificatae est re-

dundantia qua corpus glorificatur, et tanta obedientia corporis gloriosi, sit ad animam beatam, ut, sicut Augustinus dicit (De Civ. Dei lib. xxii, cap. ult.), «ubi volet spiritus, ibi protinus erit corpus; nec volet aliquid spiritus, quod nec spiritum possit decere, nec corpus». Decet enim corpus gloriosum et immortale esse in loco caelesti, sicut dictum est (art. 1 hujus qu.). Et ideo ex virtute animae volentis, corpus Christi ascendit in caelum.

Art. IV. – *Utrum Christus ascenderit super omnes caelos.*

RESP. AFF. – *Scil.:* convenientissimum est corpori Christi quod sit supra omnia corpora constitutum in alto.

R. EST: quia quanto aliqua corpora perfectius participant bonitatem divinam, tanto sunt superiora corporali ordine, qui est ordo localis. Plus autem participat de divina bonitate corpus per gloriam, quam quodcumque corpus naturale per formam suae naturae; et inter caetera corpora gloriosa manifestum est quod corpus Christi majori refulget gloria.

NOTANDUM: Nubes illa non praebuit adminiculum Christo ascendenti per modum vehiculi, ut Gregorius dicit (Hom. xxvi in Evang., a princ.); sed apparuit in signum divinitatis, secundum quod gloria Dei Israel apparebat super tabernaculum in nube. (Ad 4m).

Art. V. – *Utrum Corpus Christi ascenderit super omnem creaturam spiritualem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* secundum quamdam congruentiam.

R. EST: quia corpus Christi, licet, considerando conditiones naturae corporeae, sit infra spirituales substantias, considerando tamen dignitatem

unionis, qua est personaliter Deo conjunctum, excellit dignitatem omnium spiritualium substantiarum.

Art. VI. - *Utrum ascensio Christi sit causa nostrae salutis.*

RESP. AFF. - *Scil. :* cum ex parte nostra, tum ex parte ipsius Christi.

R. PRIMI EST: quia per Christi ascensionem mens nostra movetur in ipsum. Nam per ascensionem Christi datur locus fidei, spei et charitati; et reverentia nostra augetur ad ipsum, dum jam non existimamus eum sicut hominem terrenum, sed sicut Deum caelestem.

R. SECUNDI EST: quia Christus ascendens propter nostram salutem, primo quidem viam nobis praeparavit ascendendi in caelum, secundum quod ipse dicit (Jn. xiv, 2): *Vado parare vobis locum.* Et in hujus signum animas sanctorum, quas de inferno eduxerat, in caelum traduxit. Secundo, sicut pontifex in veteri Testamento intrabat sanctuarium, ut assisteret Deo pro populo, ita et Christus *intravit caelum ad interpellandum pro nobis*, ut dicitur Hebr. vii. Ipsa enim repraesentatio sui ex natura humana, quam in caelum intulit, est quaedam interpellatio pro nobis; ut ex quo Deus humanam naturam sic exaltavit in Christo, etiam eorum misereatur pro quibus Filius Dei humanam naturam assumpsit. Tertio, ut in caelorum sede quasi Deus et Dominus constitutus, exinde divina dona hominibus mitteret, secundum illud Ephes. iv, 10: *Ascendit super omnes caelos, ut adimpleret omnia*, scil. « donis suis », secundum Glossam (inter l.).

NOTANDUM: Ascensio Christi est causa nostrae salutis, non per modum meriti, sed per modum efficientiae, sicut supra de resurrectione dictum est (qu. praec. art. 1). Passio autem Christi est

causa nostrae ascensionis in caelum, proprie loquendo, per remotionem peccati prohibentis, et per modum meriti; ascensio autem Christi est directe causa nostrae ascensionis (per modum efficientiae), quasi inchoando ipsam in capite nostro, cui oportet membra conjungi. (Ad 1m et 2m).

QUAESTIO LVIII

De sessione Christi ad dexteram Patris

Deinde considerandum est de sessione Christi ad dexteram Patris; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum Christo conveniat sedere ad dexteram Dei Patris.*

RESP. AFF. – *Scil.:* Christo convenit sedere ad dexteram Patris cum ratione quietis, tum ratione potestatis regiae et judicariae.

R. PRIMI EST: quia Christus aeternaliter manet incorruptibilis in beatitudine Patris, quae ejus dextera dicitur, secundum illud Psal. xv, 10: *Delectationes in dextera tua usque in finem.*

R. SECUNDI EST: quia Christus Patri conregnat, et ab eo habet judicariam potestatem; sicut ille qui considet regi ad dexteram, assidet ei in regnando, et judicando. Unde Augustinus dicit. (De symb., lib. ii, cap. 7): « Ipsam dexteram intelligite potestatem, quam accepit ille homo susceptus a Deo, ut veniat judicaturus, qui prius venerat judicandus ». – Dexteram autem Patris dicimus etiam gloriam et honorem divinitatis. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum sedere ad dexteram Patris conveniat Christo, secundum quod est Deus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sedere ad dexteram Patris, nihil aliud est quam simul cum Pa-

tre habere gloriam divinitatis, et beatitudinem, et judicariam potestatem, et hoc immutabiliter et regaliter. Hoc autem convenit Filio Dei secundum quod Deus. Unde manifestum est quod Christus, secundum quod Deus, sedet ad dexteram Patris; ita tamen quod haec praepositio *ad*, quae transitiva est (i. e., quae indicat transitum ab uno ad aliud), solam distinctionem personalem importat, et originis ordinem, non autem gradum naturae vel dignitatis, qui nullus est in divinis personis.

NOTANDUM: Filius Dei dicitur dextera Patris appropriate, per modum quo etiam dicitur virtus Patris; sed dextera Patris, secundum tres significationes praedictas, est aliquid commune tribus personis. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum sedere ad dexteram Patris conveniat Christo secundum quod homo.*

RESP. AFF. - *Scil.* : cum ratione regiae et judicariae potestatis, tum ratione suppositi.

R. PRIMI EST: quia accessus ad Patrem, qui per praepositionem *ad* designatur, potest intelligi secundum gratiam habituales, quae abundantior est in Christo prae omnibus aliis creaturis, in tantum quod ipsa natura humana in Christo est beatior caeteris creaturis, et super omnes alias creaturas habens regiam et judicariam potestatem.

R. SECUNDI EST: quia praepositio *ad* designat etiam gratiam unionis, quae importat distinctionem naturae et unitatem personae. Et secundum hoc Christus, secundum quod homo, est Filius Dei, et per consequens sedens ad dexteram Patris; ita tamen quod *ly secundum quod* non designet conditionem naturae, sed unitatem suppositi.

Art. IV. – Utrum sedere ad dexteram Patris sit proprium Christi.

RESP. AFF. – R. EST: quia Christus dicitur sedere ad dexteram Patris, inquantum secundum naturam divinam est in aequalitate Patris, secundum autem humanam naturam in excellenti possessione divinorum bonorum prae caeteris aliis creaturis. Utrumque autem soli Christo convenit. Unde nulli alii nec angelo, nec homini convenit sedere ad dexteram Patris, nisi soli Christo.

NOTANDUM: Quia dextera est divina beatitudo, sedere in dextera non significat simpliciter esse in beatitudine, sed habere beatitudinem cum quadam dominativa potestate, et quasi propriam et naturalem; quod soli Christo convenit, nulli autem alii creaturae. Potest tamen dici quod omnis sanctus qui est in beatitudine, est ad dexteram Dei constitutus: unde et dicitur Matth. xxv, 33, quod *statuet oves a dextris*. (Ad 2m).

QUAESTIO LIX

De judiciaria potestate Christi

Deinde considerandum est de judiciaria potestate Christi; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – Utrum judiciaria potestas sit specialiter Christo attribuenda.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ad iudicium faciendum tria requiruntur; primo quidem potestas subditos coercendi; secundo rectitudinis zelus, ut scil. aliquis non ex odio vel livore, sed ex amore justitiae iudicium proferat; tertio requiritur sapientia, secundum quam formatur iudicium. Prima autem duo praeexiguntur ad iudicium; sed proprie tertium est secundum quod accipitur

(*) *Specialiter* in hac quaestione idem sonat ac secundum appropriationem.

forma iudicii, quia ipsa ratio iudicii est lex sapientiae vel veritatis, secundum quam iudicatur. Et quia Filius est sapientia genita, et veritas a Patre procedens, et ipsum perfecte repraesentans, ideo proprie judiciaria potestas attribuitur Filio Dei.

NOTANDUM: Auctoritas iudicandi attribuitur Patri in quantum est principium Filii; sed ipsa ratio iudicii attribuitur Filio, qui est ars et sapientia Patris, ut scilicet sicut Pater facit omnia per Filium, in quantum est ars ejus, ita etiam iudicet omnia per Filium, in quantum est sapientia et veritas ejus. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum judiciaria potestas conveniat Christo, secundum quod est homo.*

RESP. AFF. - R. EST: quia quamvis apud Deum remaneat primaeva auctoritas iudicandi, hominibus tamen committitur a Deo judiciaria potestas respectu eorum qui eorum jurisdictioni subiciuntur. Christus autem etiam in natura humana est caput totius Ecclesiae, et sub pedibus ejus Deus omnia subiecit. Unde ad eum pertinet, etiam secundum naturam humanam, habere judiciariam potestatem.

NOTANDUM: Competit Christo judiciaria potestas propter tria: primo quidem propter convenientiam et affinitatem ipsius ad homines; sicut enim Deus per causas medias, tanquam propinquiores effectibus, operatur, ita iudicat per hominem Christum homines, ut sit suavius iudicium hominibus. - Secundo, quia in finali iudicio, ut Augustinus dicit (Super Joan. tract. 23), erit resurrectio corporum mortuorum, quae suscitabit Deus *per Filium hominis*; sicut per eundem Christum suscitatur animas, in quantum est Filius Dei. - Tertio, quia, ut Augustinus dicit (In lib. De verbis Domini, serm. ult., cap. 7), « rectum erat ut iudicandi viderent iudicem. Iudicandi autem erant boni et mali. Restabat ergo ut in iudicio forma servi et bonis et malis ostenderetur, forma Dei solis bonis servaretur ». (In fine art.).

Art. III. – *Utrum Christus ex meritis adeptus fuerit judicariam potestatem.*

RESP. AFF. – R. EST: quia quamquam iudiciaria potestas debeatur Christo propter divinam personam et capitis dignitatem, et gratiae plenitudinem, eam tamen promeruit, ut secundum Dei justitiam iudex esset, qui pro justitia pugnavit et vicit, et injuste iudicatus est.

Art. IV. – *Utrum Christo conveniat iudiciaria potestas quantum ad omnes res humanas.*

RESP. AFF. – *Scil.:* sive si de Christo loquamur secundum divinam naturam, sive si de ipso loquamur secundum humanam.

R. PRIMI EST: quia sicut Pater facit omnia Verbo suo, ita et omnia iudicat Verbo suo.

R. SECUNDI EST triplex: Primo quidem ex habitudine animae Christi ad Verbum Dei; si enim *spiritualis iudicat omnia* (I. Cor. ii, 15), in quantum mens ejus Verbo Dei inhaeret, multo magis anima Christi, quae est plena veritate Verbi Dei, super omnia iudicium habet. – Secundo ex merito mortis ejus: quia, ut dicitur Rom. xiv, 9, *in hoc Christus mortuus est et resurrexit, ut vivorum et mortuorum dominetur*. Et ideo super omnes habet iudicium; propter quod et Apostolus ibi subdit quod *omnes stabimus ante tribunal Christi*. – Tertio, ex comparatione rerum humanarum ad finem humanae salutis: quia cuicumque committitur principale, committitur et accessorium. Omnes autem res humanae ordinantur in finem beatitudinis, quae est salus aeterna, ad quam homines admittuntur, vel a qua etiam repelluntur iudicio Christi (Mt. xxv). Et ideo manifestum est quod ad iudicariam potestatem Christi pertinent omnes res humanae.

NOTANDUM: Christus, quamvis esset rex constitutus a Deo, non tamen in terris vivens terrenum regnum temporaliter administrare voluit; unde ipse dicit. (Jn. xviii, 36): *Regnum meum non est de hoc mundo*. Similiter etiam judiciariam potestatem exercere noluit super res temporales, qui venerat homines ad divina transferre. (Ad 1m).

Art. V. - Utrum post iudicium quod agitur in praesenti tempore, restet aliud iudicium.

RESP. AFF. - R. EST: quia alicujus hominis de his quae de ipso remanent post mortem, sicut fama, filii, opera, et alia hujusmodi, iudicium perfecte dari non potest quamdiu hujus temporis cursus durat. Et ideo oportet esse finale iudicium in novissimo die, in quo perfecte id quod ad unumquemque hominem pertinet quocumque modo, perfecte et manifeste iudicetur.

NOTANDUM: Quantum ad ea quae sunt animae, homo sortitur quemdam immutabilem statum; et ideo quantum ad praemium animae non oportet ulterius differri iudicium. Sed quia quaedam alia sunt ad hominem pertinentia, quae toto temporis cursu aguntur, quae non sunt aliena a divino iudicio, oportet iterum in fine temporis omnia haec in iudicium adduci. Licet enim homo secundum haec non mereatur neque demereatur, tamen pertinent ad aliquod ejus praemium vel poenam. Unde oportet haec omnia aestimari in finali iudicio. (Ad 1m).

Art. VI. - Utrum judiciaria potestas Christi se extendat ad angelos.

RESP. AFF. - Scil. : Angeli subsunt judiciariae potestati Christi, non solum quantum ad divinam naturam, prout est Verbum Dei, sed etiam ratione humanae naturae, et hoc propter tria.

PRIMA R. EST ex propinquitate naturae assumptae ad Deum: quia, ut dicitur Hebr. ii, 16, *nusquam Verbum Dei angelos apprehendit, sed semen Abrahae apprehendit*. Et ideo anima Christi magis est repleta virtute Verbi Dei, quam aliquis

angelorum: unde et angelos illuminat, et de eis habet judicare.

SECUNDA R. EST ex sua exaltatione: quia per humilitatem passionis humana natura in Christo meruit exaltari super angelos: ita ut, sicut dicitur Phill. ii, 10, *in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium et infernorum*. Et ideo Christus habet judiciariam potestatem etiam super omnes angelos et bonos et malos; in cujus signum dicitur Apoc. vii, 11 quod *omnes angeli stabant in circuitu throni*.

TERTIA R. EST ex ratione eorum quae circa homines per angelos operantur, quorum Christus speciali quodam modo est caput.

NOTANDUM: Christus habet iudicium non solum super angelos, sed etiam super administrationem totius creaturae. Si enim, ut Aug. dicit. (De Trin. lib. iii, c. 4), «inferiora quodam ordine reguntur a Deo per superiora», oportet dicere quod *omnia* reguntur per animam Christi, quae est supra omnem creaturam. Unde et Apostolus dicit (Hebr. ii, 5): *Non enim angelis subiecit Deus orbem terrae futurum, scilicet subjectum ei, de quo loquimur, id est, Christo*. Nec tamen propter hoc *alium constituit Deus super terram*; quia unus et idem est Deus et homo, Dominus *Jesus Christus*. De cujus incarnationis mysterio ad praesens dicta sufficiant. (Ad 3m).

QUAESTIO LX

De sacramentis in communi *

Post considerationem eorum quae pertinent ad mysteria Verbi incarnati, considerandum est de Ecclesiae sacramentis, quae ab ipso Verbo incarnato efficaciam habent; et prima consideratio

(* Incipit hic tractatus de Sacramentis. Ad divisionem schematicam hujus tractatus quod attinet, vide nostram « Divisionem Schematicam totius Summae ». Tab. XXIX.

erit de sacramentis in communi; secunda de unoquoque sacramentorum in speciali. – Circa primum quinque considerata sunt: 1. Quid sit sacramentum; 2. de necessitate sacramentorum; 3. de effectibus sacramentorum; 4. de causa eorum; 5. de numero. – Circa primum quaeruntur octo.:

Art. I. – *Utrum sacramentum sit in genere signi.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sacramentum potest aliquid dici, vel quia in se habet aliquam sanctitatem occultam, et secundum hoc sacramentum idem est quod sacrum secretum; vel quia habet aliquem ordinem ad hanc sanctitatem, vel causae, vel signi, vel secundum quamcumque aliam habitudinem. Specialiter autem nunc loquimur de sacramentis, secundum quod important habitudinem signi; et secundum hoc sacramentum ponitur in genere signi.

NOTANDUM: Secundum antiquos sancta vel sacrosancta dicebantur quaecumque violari non licebat; sicut etiam muri civitatis, et personae in dignitatibus constitutae; et ideo illa secreta, sive divina, sive humana, quae non licet violari, quibuslibet publicando, dicuntur sacra vel sacramenta. (Ad 1m). Sic etiam juramentum dicitur sacramentum, inquantum habet habitudinem quamdam ad res sacras, et secundum hoc analogice dicitur sacramentum. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum omne signum rei sacrae sit sacramentum.*

RESP. AFF. – *Scil.*: non omne signum rei sacrae est sacramentum, sed tantum illud rei sacrae quatenus homines sanctificat.

R. EST: quia proprie dicitur sacramentum quod est signum alicujus rei sacrae ad homines pertinentis; ut scil. proprie dicatur sacramentum secundum quod nunc de sacramentis loquimur, quod est « signum rei sacrae, inquantum est sanctificans homines ».

Art. III. – *Utrum sacramentum sit signum unius rei tantum.*

RESP. AFF. – *Scil.* : sacramentum est signum rememorativum passionis Christi, et divinae gratiae demonstrativum, ac futurae gloriae prognosticum.

R. EST: quia sacramentum proprie dicitur quod ordinatur ad significandam nostram sanctificationem, in qua tria possunt considerari: videlicet ipsa causa sanctificationis nostrae, quae est passio Christi; et forma nostrae sanctificationis, quae consistit in gratia et virtutibus; et ultimus finis sanctificationis nostrae, qui est vita aeterna. Et haec omnia per sacramenta significantur.

Art. IV. – *Utrum sacramentum sit semper aliqua res sensibilis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia est homini connaturale ut per sensibilia perveniat in cognitionem intelligibilium. Signum autem est per quod aliquis devenit in cognitionem alterius. Unde cum res sacrae, quae per sacramenta significantur, sint quaedam spiritualia et intelligibilia bona, quibus homo sanctificatur, consequens est ut per aliquas res sensibiles significatio sacramenti impleatur.

Art. V. – *Utrum requirantur determinatae res ad sacramenta.*

RESP. AFF. – R. EST: quia non pertinet ad aliquem determinare illud quod est in potestate alterius, sed solum id quod est in sua potestate. Sanctificatio autem hominis, quae est per sacramenta, est in potestate Dei sanctificantis. Et ideo non pertinet ad hominem suo iudicio assumere res quibus sanctificetur; sed hoc debet esse

ex divina institutione determinatum. Et ideo in sacramentis novae legis, quibus homines sanctificantur, secundum illud I. Cor. vi, 11, *abluti estis, sanctificati estis*, oportet uti rebus ex divina institutione determinatis.

Art. VI. - *Utrum in significatione sacramentorum requirantur verba.*

RESP. AFF. - PRIMA R. EST ex parte causae sanctificantis, quae est Verbum incarnatum: quia per hoc quod rei sensibili Verbum adhibetur, sacramentum quodammodo Verbo incarnato conformatur, quod est carni sensibili unitum.

SECUNDA R. EST ex parte hominis, qui sanctificatur: quia sacramentalis medicina proportionatur homini, qui ex anima et corpore componitur: nam, per rem visibilem sacramentum tangit corpus, et per verbum ab anima creditur. Et ideo, ut Augustinus dicit (Tract. 80 in Joan.), «unde est ista tanta virtus aquae, ut corpus tangat, et cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur?».

TERTIA R. EST ex parte ipsius significationis sacramentalis: quia ad perfectionem significationis sacramentalis necesse fuit ut significatio rerum sensibilibus determinaretur per aliqua verba. Nam per verba magis distincte possumus exprimere quod mente concepimus. Sic aqua significare potest et abluionem propter suam humiditatem, et refrigerium propter suam frigiditatem; sed cum dicitur: *Ego te baptizo*, manifestatur quod aqua utimur in baptismo ad significandam emundationem spiritualem. - Et ideo ex verbis et rebus fit quodammodo unum in sacramentis, sicut ex forma et materia, in quantum scilicet per verba perficitur significatio rerum. (Ad 2m).

NOTANDUM: Alia debent esse sacramenta rei praesentis, et alia rei futurae. Sacramenta autem veteris legis praenuntia erant Christi venturi; et ideo non ita expresse significabant Christum, sicut sacramenta novae legis, quae ab ipso Christo effluunt, et quamdam similitudinem ipsius in se habent. (Ad 3m).

Art. VII. – Utrum requirantur determinata verba in sacramentis.

RESP. AFF. – R. EST: quia cum in sacramentis requirantur determinatae res sensibiles, quae se habent in sacramentis sicut materia, multo magis requiritur in eis determinata forma verborum. Nam in omnibus compositis ex materia et forma principium determinationis est ex parte formae, quae est quodammodo finis et terminus materiae.

NOTANDA: 1. Sicut dicit Augustinus (Tract. 80 super Joan.), « Verbum operatur in sacramentis, non quia dicitur, id est, non secundum exteriorem sonum vocis, sed quia creditur », id est, secundum sensum verborum, qui fide tenetur. Et hic quidem sensus est idem apud omnes, licet non eadem voces sint quantum ad sonum. Et ideo, cujuscumque linguae verbis proferatur talis sensus, perficitur sacramentum. (Ad 1m).

2. Ille qui corrupte profert verba sacramentalia, si hoc ex industria facit, non videtur intendere facere quod facit Ecclesia, et ita non videtur perfici sacramentum. Si autem hoc faciat ex errore vel lapsu linguae, si sit tanta corruptio quod omnino auferat sensum locutionis, non videtur perfici sacramentum, et hoc praecipue contingit quando fit corruptio ex parte principii dictionis, puta si loco ejus quod est: *In nomine Patris*, dicat: *In nomine matris*. Si vero non totaliter auferatur sensus locutionis per hujusmodi corruptelam, nihilominus perficitur sacramentum; et hoc praecipue contingit quando fit corruptio ex parte finis, puta si aliquis dicat: *In nomine patrias, et filias*; quamvis enim hujusmodi verba corrupte prolata nihil significant ex virtute impositionis, accipiuntur tamen ut significantia ex accomodatione usus; et ideo licet mutetur sonus sensibilis, remanet tamen idem sensus. (Ad 3m).

Art. VIII. - *Utrum liceat aliquid addere verbis in quibus consistit forma sacramentorum.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) ex parte ejus qui profert verba, cujus intentio requiritur ad sacramentum, si intendat per hujusmodi additionem vel diminutionem alium ritum inducere, qui non sit ab Ecclesia receptus, non videtur perfici sacramentum; - b) ex parte autem significationis verborum, oportet considerare utrum per talem mutationem tollatur debitus sensus verborum.

R. PRIMI EST: quia in hoc casu non videtur quod intendat facere id quod facit Ecclesia.

R. SECUNDI EST: quia cum verba operentur in sacramentis quantum ad sensum quem faciunt, si per talem mutationem tollatur debitus sensus verborum, manifestum est quod tollitur veritas sacramenti. - Quantum autem ad additionem vel subtractionem verborum, quae non addat aliquid aut subtrahat sensui debito, et ideo non tollit speciem sacramenti, contingere potest quod ille qui addit vel praetermittit, peccet ex negligentia vel contemptu.

QUAESTIO LXI

De necessitate sacramentorum

Deinde considerandum est de necessitate sacramentorum; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum sacramenta sint necessaria ad humanam salutem.*

RESP. AFF. - *Scil. :* ex triplici ratione.*

PRIMA R. EST ex conditione humanae naturae:

(*) Nota: Ex rationibus in hoc articulo deductis patet B. Thomam non loqui de necessitate absoluta, sed tantum de necessitate congruentiae.

quia proprium est humanae naturae per corporalia et sensibilia in spiritualia et intelligibilia deducatur. Et ideo convenienter divina sapientia homini auxilia salutis confert sub quibusdam corporalibus et sensibilibus signis, quae sacramenta dicuntur.

SECUNDA R. EST ex statu hominis: quia homo peccando se subdidit per affectum corporalibus rebus: et ideo conveniens fuit ut Deus per quaedam corporalia signa homini spiritualem medicinam adhiberet; nam si spiritualia nuda ei proponerentur, eis animus applicari non posset, corporalibus deditus.

TERTIA R. EST ex studio actionis humanae: quia haec precipue circa corporalia versatur. Ne ergo esset homini durum, si totaliter a corporalibus actibus abstraheretur, proposita sunt ei exercitia in sacramentis, quibus salubriter exerceatur ad evitanda superstitiosa exercitia, quae consistunt in cultu daemonum, vel qualitercumque noxia, quae consistunt in actibus peccatorum.

NOTANDUM: Passio Christi est sufficiens causa humanae salutis; nec propter hoc sequitur quod sacramenta non sint necessaria ad humanam salutem, quia operantur in virtute passionis Christi: et passio Christi quodam modo applicatur hominibus per sacramenta, secundum illud Rom. vi, 3: *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus.* (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum etiam ante peccatum fuerint homini necessaria sacramenta.*

RESP. NEG. - *Scil. :* in statu innocentiae homo sacramentis non indigebat, non solum in quantum sacramenta ordinantur ad remedium peccati, sed etiam in quantum ipsa ordinantur ad animae perfectionem.

R. EST: quia ante peccatum homo erat rectus, et sicut mens suberat Deo, ita menti suberant inferiores animae vires, et ipsi animae corpus. Contra hunc autem ordinem esset, si anima perficeretur, vel quantum ad scientiam, vel quantum ad gratiam, per aliquid corporale, quod fit in sacramentis.

NOTANDUM: Homo in statu innocentiae gratia indigebat; non tamen ut eam consequeretur per aliqua sensibilia signa, sed spiritualiter et invisibiliter. (Ad 1m). Post peccatum autem anima, etiam quantum ad superiorem partem, indiget accipere aliquid a corporalibus rebus ad sui perfectionem. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum post peccatum ante Christum sacramenta debuerint esse.*

RESP. AFF. - R. EST: quia nullus sanctificari potest post peccatum, nisi per Christum (Rom. iii, 25). Oportebat igitur ante Christi adventum esse quaedam signa visibilia, quibus homo fidem suam protestaretur de futuro Salvatoris adventu. Et hujusmodi signa dicuntur sacramenta, (quae tamen, ut Concilium Tridentinum, sess. vii, can. 2, definivit, essentialiter differebant a sacramentis novae legis).

Art. IV. - *Utrum post Christum debuerint esse aliqua sacramenta.*

RESP. AFF. - R. EST: quia aliis signis significari oportet futura, praeterita et praesentia. Et ideo praeter sacramenta veteris legis, quibus praenuntiabantur futura, quaedam alia sacramenta oportet esse in nova lege, quibus significantur ea quae praecesserunt in Christo.

NOTANDUM: Sacramenta veteris legis nec continebant gratiam, nec causabant; et ideo Apostolus (Galat. iv) ea vocat *egena et infirma elementa*, quia scil. nihil aliud erant quam elementa hujus mundi.

Nostra autem sacramenta gratiam continent et causant. (Ad 2m). Sacramenta veteris legis fuerunt congrua gratiae praefigurandae, haec autem sunt congrua gratiae praesentialiter demonstrandae. (Ad 3m).

QUAESTIO LXII

De principali effectu sacramentorum, qui est gratia

Deinde considerandum est de effectu sacramentorum; et primo de effectu eorum principali, qui est gratia; secundo de effectu secundo, qui est character. - Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum sacramenta sint causa gratiae.*

RESP. AFF. - *Scil.:* sacramenta novae legis: a) causant gratiam; b) aliquid operando, i. e., physice; c) tamen instrumentaliter.

R. PRIMI EST: quia per sacramenta novae legis homo Christo incorporatur (Gal. iii, 27); non autem efficitur homo membrum Christi, nisi per gratiam.

R. SECUNDI EST: quia secus sacramenta novae legis nihil plus essent quam signa gratiae; cum tamen ex multis sanctorum auctoritatibus habeatur quod sacramenta novae legis non solum significant, sed causant gratiam.

R. TERTII EST: quia causa principalis operatur per virtutem suae formae cui assimilatur effectus, sicut ignis suo calore calefacit; et hoc modo nihil potest causare gratiam, nisi Deus; quia gratia nihil est aliud quam quaedam participata similitudo divinae naturae (II. Pet. i, 4). Sacramenta autem sunt instrumenta gratiae cum ex divina ordinatione hominibus adhibeantur ad gratiam in eis causandam.

NOTANDA: 1. Causa instrumentalis non agit per virtutem suae formae, sed solum per motum quo movetur a principali agente. Unde effectus non assimilatur instrumento, sed principali agenti; sicut lectus non assimilatur securi, sed arti, quae est in mente artificis. Et hoc modo sacramenta novae legis gratiam causant. (In corp. art.).

2. Causa instrumentalis, si sit manifesta, potest dici signum effectus occulti, eo quod non solum est causa, sed etiam quodammodo effectus, inquantum movetur a principali agente. Et secundum hoc sacramenta novae legis simul sunt causae et signa; et inde est quod, sicut communiter dicitur, «efficiunt quod figurant». Ex quo etiam patet quod habent perfecte rationem sacramenti, inquantum ordinantur ad aliquid sacrum, non solum per modum signi, sed etiam per modum causae. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum gratia sacramentalis aliquid addat super gratiam virtutum et donorum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut virtutes et dona addunt super gratiam communiter dictam quamdam perfectionem determinate ordinatam ad proprios actus potentiarum, ita gratiam sacramentalis addit super gratiam communiter dictam, et super virtutes et dona, quoddam divinum auxilium ad consequendum sacramenti finem, scil. quantum ad quosdam effectus speciales, qui requiruntur in vita christiana (Ad 1m), sicut aqua baptismi abluendo corpus secundum propriam virtutem abluit animam, inquantum est instrumentum virtutis divinae. (Ad 2m, art. praec.).

Art. III. – *Utrum sacramenta novae legis contineant gratiam.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) sicut in signo; b) sicut in causa.

R. PRIMI EST: quia sacramentum est signum gratiae.

R. SECUNDI EST: quia sacramentum novae legis est causa instrumentalis gratiae. (Art. 1 hujus qu.). - Unde gratia est in sacramento novae legis, non quidem secundum similitudinem speciei, sicut effectus est in causa univoca; neque etiam secundum aliquam formam propriam et permanentem, et proportionatam ad talem effectum, sicut sunt effectus in causis non univocis, puta res generatae in sole, sed secundum quamdam instrumentalem virtutem, quae est fluens et incompleta in esse naturae, ut infra dicetur (art. seq.).

Art. IV. - *Utrum in sacramentis sit aliqua virtus gratiae causativa.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ponendo quod sacramentum est instrumentalis causa gratiae, necesse est simul ponere quod in sacramento sit quaedam virtus instrumentalis ad inducendum sacramentalem effectum. Et haec quidem virtus proportionatur instrumento, i. e., habet esse transiens ex uno in aliud, et incompletum; sicut motus qui est actus imperfectus ab agente in patiens.

NOTANDUM: Virtus spiritualis non potest esse in re corporea per modum virtutis permanentis et completae, sicut ratio probat. Nihil tamen prohibet in corpore esse virtutem spiritualem instrumentaliter, inquantum scil. corpus potest moveri ab aliqua substantia spirituali ad aliquem effectum spiritualem inducendum; sicut et in ipsa voce sensibili est quaedam vis spiritualis ad excitandum intellectum hominis, inquantum procedit a conceptione mentis. Et hoc modo vis spiritualis est in sacramentis, inquantum ordinantur a Deo ad effectum spiritualem. (Ad 1m).

Art. V. - *Utrum sacramenta novae legis habeant virtutem ex passione Christi.*

RESP. AFF. - *Scil.:* sacramenta Ecclesiae specialiter habent virtutem ex passione Christi,

cujus virtus quodammodo nobis copulatur per susceptionem sacramentorum.

R. EST: quia humanitas Christi est sicut instrumentum conjunctum Divinitati, quae est principalis causa efficiens gratiae, et per eam operantur sacramenta, sicut instrumenta separata. Et ideo oportet quod virtus salutifera a divinitate Christi per ejus humanitatem in ipsa sacramenta derivetur; inquantum scilicet per passionem Christi duo praecipui effectus sacramentales consequuntur, videlicet remissio peccatorum, et perfectio animae in his quae pertinent ad cultum Dei secundum religionem vitae christianae. Nam Christus *offerens seipsum oblationem et hostiam Deo* (Ephes. v), non solum liberavit nos a peccatis nostris, sed etiam initiavit ritum christianae religionis. Et secundum hoc sacramenta novae legis virtutem habent ex passione Christi.

Art. VI. – *Utrum sacramenta veteris legis gratiam causarent.*

RESP. NEG. – *Scil.:* sacramenta veteris legis non habebant in se aliquam virtutem qua operarentur ad conferendam gratiam justificantem; sed solum significabant fidem per quam justificabantur.

R. EST: quia si sacramenta veteris legis causarent gratiam per se ipsa, id est, virtute propria, non fuisset necessaria passio Christi, secundum illud Gal. ii, 21: *Si ex lege est justitia, Christus gratis mortuus est.* Sed nec potest dici quod ex passione Christi virtutem haberent conferendi gratiam justificandi; quia ad effectus sacramentorum, praeter fidem, requiritur etiam usus exteriorum rerum. Illud autem quod nondum est in rerum natura, non movet secundum usum exte-

riorum rerum. Unde causa efficiens non potest esse posterior in esse ordine durationis. E contra, fides, quae fit per actum animae, potest respicere futurum, sicut et causa finalis. Unde manifestum est quod a passione Christi, quae est causa humanae justificationis, convenienter derivatur virtus justificativa ad sacramenta novae legis, non autem ad sacramenta veteris legis. Et tamen per fidem passionis Christi justificabantur antiqui patres, sicut et nos. Sacramenta autem veteris legis erant quaedam illius fidei protestationes, inquantum significabant passionem Christi et effectus ejus.

NOTANDUM: Circumcisi, sicut et alia sacramenta veteris legis, erat solum signum fidei justificantis. Unde Apostolus dicit (Rom. iv, 11), quod Abraham *accepit signum circumcisionis, signaculum justitiae fidei*. Et ideo in circumcisione conferebatur gratia, inquantum erat signum passionis Christi futurae, ut infra patebit, in qu, lxx, art. 4. (Ad 3m).

QUAESTIO LXIII

De effectu sacramentorum, qui est character

Deinde considerandum est de alio effectu sacramentorum, qui est character; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum sacramentum imprimat aliquem characterem in anima.*

RESP. AFF. – R. EST: quia quicumque ad aliquid certum deputatur, consuevit ad illud consignari; sicut milites, qui adscribebantur ad militiam antiquitus, solebant quibusdam characteribus corporalibus insigniri, eo quod deputabantur ad aliquid corporale. Et ideo cum homines

per sacramenta deputentur ad aliquid spirituale pertinens ad cultum Dei, ut supra dictum est (qu. praec. art. 1 et 5), consequens est quod per ea fideles aliquo spirituali characterē insignantur.

NOTANDUM: Character animae impressus habet rationem signi, in quantum per sensibile sacramentum imprimitur; per hoc enim scitur aliquis esse baptismali characterē insignitus, quod est ablutus aqua sensibili. (Ad 2m). Sacramenta autem veteris legis non habebant in se spiritualementem virtutem ad aliquem spiritualementem effectum operandum; et ideo in illis sacramentis non requirebatur aliquis spiritualis character, sed sufficebat illis corporalis circumcisio, quam Apostolus (Rom. iv) signaculum nominat. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum character sit spiritualis potestas.*

RESP. AFF. - R. EST: quia divinus cultus christianae religionis, ad quem character ordinatur, consistit vel in recipiendo aliqua divina, vel in tradendo aliis. Ad utrumque autem horum requiritur quaedam potentia: nam ad tradendum aliquid requiritur quaedam potentia activa; ad accipiendum autem requiritur potentia passiva. Et ideo character importat quamdam potentiam spiritualementem ordinatam ad ea quae sunt divini cultus.

NOTANDA: 1. Sicut virtus quae est in sacramentis, non est in genere per se, sed per reductionem, eo quod est quiddam fluens et incompletum; ita etiam character non proprie est in genere vel specie, sed reducitur ad secundam speciem qualitatis (In fine art.), quae est *potentia* et *impotentia*.

2. Character habet rationem signi per comparisonem ad sacramentum sensibile a quo imprimitur; sed secundum se consideratus habet rationem principii per modum jam dictum (Ad 4m), id est, per modum potentiae. Et ideo character sacramentalis non pertinet ad primam speciem qualitatis, quae est habitus et dispositio, habet enim rationem principii; neque pertinet ad tertiam speciem, quae est passio et patibilis qualitas, quia

character non est lumen sensibile (Ad 2m); neque ad quartam, quae est forma et figura, quia character non est proprie in genere vel specie (Ad 1m), sicut necesse est ut sint figura et forma; sed pertinet ad secundam speciem qualitatis, ut dictum est hic supra (Notandum 1).

Art. III. - *Utrum character sacramentalis sit character Christi.*

RESP. AFF. - R. EST: quia totus ritus christianae religionis, ad quem proprie character sacramentalis deputatur, derivatur a sacerdotio Christi. Et ideo manifestum est quod character sacramentalis specialiter est character Christi, cujus sacerdotio configurantur fideles secundum sacramentales characteres, qui nihil aliud sunt quam quaedam participationes sacerdotii Christi ab ipso Christo derivatae.

NOTANDUM: Character sacramentalis est res respectu sacramenti exterioris, et est sacramentum respectu ultimi effectus. Et ideo dupliciter potest aliquid characteri attribui: uno modo secundum rationem sacramenti; et hoc modo est signum invisibilis gratiae, quae in sacramento confertur: alio modo secundum propriam rationem characteris, et hoc modo est signum configurativum alicui principali, apud quem residet auctoritas ejus ad quod aliquis deputatur; sicut milites, qui deputantur ad pugnam, insigniuntur signo ducis, quo quodammodo ei configurantur. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum christianum, cujus auctor est Christus, characterem accipiunt, quo Christo configurantur; unde proprie est character Christi (Ad 2m).

Art. IV. - *Utrum character sit in potentiis animae sicut in subjecto.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut dictum est (art. praec.), character est quoddam signaculum quo anima insignitur ad suscipiendum vel aliis tradendum ea quae sunt divini cultus. Divinus autem cultus in quibusdam actibus consistit. Ad

actus autem proprie ordinantur potentiae animae sicut essentia ordinatur ad esse. Et ideo character non est sicut in subjecto in essentia animae, sed in ejus potentia: et quidem in potentia cognitiva, in qua est fides; nam divinus cultus, ad quem character ordinatur, quaedam fidei protestatio est per exteriora signa (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum character insit animae indelibiliter.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia omnis sanctificatio quae fit per sacerdotium Christi, quod manet in aeternum (Ps. cix, 4), est perpetua, re consecrata manente. Character autem sacramentalis, quae participatio est sacerdotii Christi, est in potentia intellectiva animae (art. praec.), quae est perpetua et incorruptibilis. Et ideo character indelibiliter manet in anima.

NOTANDA: 1. Christo non competit habere characterem, sed potestas sacerdotii ejus comparatur ad characterem, sicut id quod est plenum et perfectum, ad aliquam sui participationem. (In corp. art.).

2. Aliter est in anima gratia, et aliter character. Nam gratia est in anima sicut quaedam forma habens esse completum in ea; character autem est in anima sicut quaedam virtus instrumentalis (art. 2 hujus qu.). Forma autem completa est in subjecto secundum conditionem subjecti. Et quia anima est mutabilis secundum liberum arbitrium, quamdiu est in statu viae, consequens est quod gratia insit animae mutabiliter. Sed virtus instrumentalis magis attenditur secundum conditionem principalis agentis; et ideo character indelibiliter inest animae, non propter suam perfectionem, sed propter perfectionem sacerdotii Christi, a quo derivatur character, sicut quaedam instrumentalis virtus (Ad 1m). Et ideo quantumcumque voluntas moveatur in contrarium, character non removetur, propter immobilitatem principalis moventis. (Ad 2m).

3. Quamvis post hanc vitam non remaneat ex-

terior cultus, remanet tamen finis illius cultus. Et ideo post hanc vitam remanet character et in bonis ad eorum gloriam, et in malis ad eorum ignominiam; sicut etiam militaris character remanet in militibus post adeptam victoriam, et in his qui vicerunt, ad gloriam, et in his qui sunt victi, ad poenam (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum per omnia sacramenta novae legis imprimatur character.*

RESP. NEG. – R. EST: quia quamvis omnia sacramenta ordinentur in remedium peccati, tamen non omnia ordinantur *directe* ad cultum divinum, sed tria tantum, scil. baptismus, quia per ipsum homo accipit potestatem recipiendi alia Ecclesiae sacramenta; ordo, per quod deputantur homines ad sacramenta aliis tradenda; et confirmatio, ut infra suo loco dicitur (qu. lxxii, art. 7). – Eucharistia, ut patet, non ordinatur ad aliud, quia est « finis et consummatio omnium sacramentorum ». Per sacramentum autem poenitentiae non exhibetur homini aliquid de novo pertinens ad divinum cultum, sed restituitur in statum pristinum.

QUAESTIO LXIV

De causa sacramentorum

Deinde considerandum est de causa sacramentorum sive per auctoritatem, sive per ministerium; et circa hoc quaeruntur decem:

Art. I. – *Utrum solus Deus operetur interius ad effectum sacramenti.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) per modum principalis agentis, solus Deus operatur interiorem effectum sacramenti; b) per modum instrumenti autem potest homo operari ad interiorem effectum sa-

cramenti, inquantum operatur per modum ministri.

R. PRIMI EST: quia solus Deus illabitur animae, in qua sacramenti effectus existit; non autem potest aliquid immediate operari ubi non est. Item, quia gratia, quae est interior sacramenti effectus, est a solo Deo, ut dictum est (I-II, qu. cxii, art. 1). Character etiam, qui est interior quorundam sacramentorum effectus, est virtus instrumentalis, quae manat a principali agente, quod est Deus.

R. SECUNDI EST: quia eadem ratio est ministri et instrumenti: utriusque enim actio exterius exhibetur, sed sortitur effectum interiorem ex virtute principalis agentis, quod est Deus. – Unde effectus sacramenti non datur melior per meliorem ministrum. Aliquid tamen annexum impetrari potest recipienti sacramentum per devotionem ministri; nec tamen minister illud operatur, sed impetrat operandum a Deo. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum sacramenta sint solum ex institutione divina.*

RESP. AFF. – R. EST: quia virtus sacramenti, quae spiritualis est, a solo Deo est; nec potest esse ab eo qui utitur sacramento, quia non operatur nisi per modum ministerii. Unde solus Deus est sacramentorum institutor.

NOTANDA: 1. Illa quae aguntur in sacramentis, per homines instituta, non sunt de necessitate sacramenti; ea vero quae sunt de necessitate sacramenti, ab ipso Christo instituta sunt, qui est Deus et homo. Et licet non sint omnia tradita in Scripturis, habet tamen ea Ecclesia ex familiari apostolorum traditione, sicut Apostolus dicit: *Caetera, cum venero, disponam.* (I. Cor. xi, 34).

2. Apostoli et eorum successores sunt vicarii Dei quantum ad regimen Ecclesiae constitutae per fidem et fidei sacramenta. Unde sicut non licet

eis constituere aliam Ecclesiam; ita non licet eis tradere aliam fidem, neque instituere alia sacramenta; sed per sacramenta, quae de latere Christi pendentis in cruce fluxerunt, dicitur esse fabricata Ecclesia Christi. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum Christus, secundum quod homo, habuerit potestatem operandi interiorem effectum sacramentorum.*

RESP. NEG. – *Scil.:* Christus, secundum quod Deus operatur in sacramentis *per auctoritatem*; secundum quod homo, *instrumentaliter* operatur Christus ad interiores effectus sacramentorum *meritorie et efficienter*.

R. EST: quia, ut dictum est (qu. xlviij et qu. xlix), passio Christi, quae competit ei secundum humanam naturam, causa est nostrae justificationis et meritorie et effective, non quidem per modum principalis agentis, sive per auctoritatem, sed per modum instrumenti, in quantum humanitas est instrumentum divinitatis ejus. Sed tamen quia est instrumentum conjunctum divinitati in persona, habet quamdam principalitatem et causalitatem respectu instrumentorum extrinsecorum, qui sunt ministri Ecclesiae (art. i hujus qu.). Et ideo Christus, in quantum Deus, habet potestatem auctoritatis in sacramentis, in quantum homo habet potestatem ministerii principalis, sive potestatem excellentiae. – Haec autem *potestas excellentiae* consistit in quatuor: primo quidem in hoc quod meritum et virtus passionis ejus operatur in sacramentis, ut supra dictum est (qu. lxii, art. 5). Secundo ad potestatem excellentiae, quam Christus habet in sacramentis, pertinet quod in ejus nomine sacramenta sanctificentur. Tertio ad hanc potestatem Christi pertinet quod ipse qui dedit virtutem sacramentis, potuit instituere sacramenta. Quarto quod ipse potuit

effectum sacramentorum sine exteriori sacramento conferre.

Art. IV. - *Utrum Christus potestatem suam quam habuit in sacramentis potuerit ministris communicare.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) potestas auctoritatis nulli creaturae potuit communicari; b) potestas autem excellentiae potuit Christus ministris communicare, dando scil. eis tantam gratiae plenitudinem, ut eorum meritum operaretur ad sacramentorum effectus, ut ad invocationem nominum ipsorum sanctificarentur sacramenta, et ut ipsi possent sacramenta instituere, et sine ritu sacramentorum effectum sacramentorum conferre solo imperio.

R. PRIMI EST: quia potestas auctoritatis in sacramentis competit Christo secundum quod Deus, et talis potestas nulli creaturae potuit communicari, sicut nec divina essentia.

R. SECUNDI EST: quia instrumentum conjunctum, quanto fuerit fortius, tanto magis virtutem suam instrumento separato tribuere potest, sicut manus baculo.

NOTANDUM: Potestatem excellentiae Christus ministris Ecclesiae praetermisit communicare propter fidelium utilitatem, ne in homine spem ponerent, et ne essent diversa sacramenta, ex quibus divisio in Ecclesia oriretur. (Ad 1m).

Art. V. - *Utrum per malos ministros sacramenta conferri possint.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia sicut dictum est (art. 1 et 3 huj. qu.), ministri Ecclesiae instrumentaliter operantur in sacramentis. Instrumentum autem non agit secundum propriam formam aut virtutem, sed secundum virtutem ejus a quo movetur. Et ideo accidit instrumento, in quantum est instrumentum, qualemcumque formam vel

virtutem habeat, praeter id quod exigitur ad rationem instrumenti, sicut quod fistula, per quam transit aqua, sit argentea vel plumbea.

Art. VI. – Utrum mali ministrantes sacramenta peccent.

RESP. AFF. – *Scil.*: et tale peccatum est mortale ex genere suo.

R. EST: quia ministri debent Domino conformari, secundum illud Levit. xix, 2: *Sancti eritis* (Vulg. «estote»), *quoniam ego sanctus sum*. Et ideo non est dubium quin mali exhibentes se ministros Dei et Ecclesiae in dispensatione sacramentorum peccent. Et quia hoc peccatum pertinet ad irreverentiam Dei et contaminationem sacramentorum, quantum est ex parte ipsius peccatoris (licet sacramenta secundum seipsa incontaminabilia sint), consequens est quod tale peccatum ex genere suo sit mortale.

NOTANDUM: Ille qui est in peccato mortali, non est perplexus simpliciter, si ex officio ei incumbat sacramenta dispensare, quia potest poenitere de peccato, et licite ministrare. Non est autem inconveniens quod sit perplexus, supposito quodam, scilicet quod velit remanere in peccato. In articulo tamen necessitatis non peccaret, baptizando in casu in quo etiam posset laicus baptizare;* sic enim patet quod non exhiberet se ministrum Ecclesiae, sed subveniret necessitatem patienti. Secus est autem in aliis sacramentis quae non sunt tantae necessitatis, sicut baptismus, ut infra patebit (qu. lxvii, art. 3). – (Ad 3m).

Art. VII. – Utrum angeli possint sacramenta ministrare.

RESP. NEG. – R. EST: quia tota virtus sacramentorum a passione Christi derivatur, quae est

(*) Haec sententia, ait Liguori, est quidem probabilis: sed spectata ratione, videtur probabilior sententia contraria, quam tenent recentiores,

Christi secundum quod est homo, cui in natura conformantur homines, non autem angeli, sed potius secundum passionem dicitur *modico ab angelis minoratus*, ut patet Hebr. ii. Et ideo ad homines pertinet dispensare sacramenta, et in eis ministrare, non autem ad angelos. – Si tamen aliquod sacramentale ministerium a bonis angelis perficeretur, esset ratum habendum: quia deberet constare hoc fieri voluntate divina; sicut quaedam templa dicuntur angelico ministerio consecrata. Si vero daemones, qui sunt spiritus mendacii, aliquod sacramentale ministerium exhiberent, non esset ratum habendum. (In fine art.).

NOTANDUM: Sancti qui sunt in coelo possunt ministrare in sacramentis, quia character sacramentalis est indelibilis. Sunt enim similes angelis quantum ad participationem gloriae, non autem quantum ad conditionem naturae, et per consequens neque quantum ad sacramenta. (Ad 2m).

Art. VIII. – *Utrum intentio ministri requiratur ad perfectionem sacramenti.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia quando aliquid se habet ad multa, oportet quod per aliquid determinetur ad unum, si illud effici debeat. Ea vero quae in sacramentis aguntur, possunt diversimode agi, sicut ablutio aquae, quae fit in baptismo, potest ordinari et ad munditiam corporalem, et ad sanitatem corporalem, et ad ludum, et ad multa alia huiusmodi; et ideo oportet quod determinetur ad unum, id est, ad sacramentalem effectum per intentionem abluentis; et haec intentio exprimitur per verba quae in sacramentis dicuntur, puta cum dicit: *Ego te baptizo in nomine Patris*, etc. – Non autem requiritur intentio actualis, « quia praeter intentionem, cum homo vult multum intendere, incipit alia cogitare »; sed sufficit intentio virtualis quae ex praecedenti non

interrupta per actum contrarium, ordinat et dirigit actionem. (Vide Ad 2m).

NOTANDUM: Ad objectionem quod intentio alicujus hominis non potest esse alteri nota, respondetur quod minister sacramenti agit in persona totius Ecclesiae, quae sufficit ad intentionem sacramenti, nisi contrarium exterius exprimat ex parte ministri, vel recipientis sacramentum. (Ad 2m).

Art. IX. – *Utrum fides ministri sit de necessitate sacramenti.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia minister in sacramentis instrumentaliter operatur, non agit in virtute propria, sed in virtute Christi. Sicut igitur non requiritur ad perfectionem sacramenti quod minister sit in charitate (art. 5 hujus qu.), ita non requiritur ad perfectionem sacramenti fides ejus; sed infidelis potest verum sacramentum praebere, dummodo caetera adsint quae sunt de necessitate sacramenti. – Unde non obstante infidelitate, minister potest intendere facere id quod facit Ecclesia, licet aestimet id nihil esse. Et talis intentio sufficit ad sacramentum, quia, ut dictum est, minister sacramenti agit in persona totius Ecclesiae, ex cujus fide suppletur id quod deest fidei ministri.

Art. X. – *Utrum intentio recta ministri requiratur ad perfectionem sacramenti.**

RESP. NEG. – *Scil.:* a) intentio ministri perversa et mala respectu sacramenti, tollit veritatem sacramenti; b) non autem, si sit mala intentio respectu illorum quae sequuntur sacramentum, puta si sacerdos intendat aliquam foe-

(*) Recta intentio circa sacramenta Ecclesiae est, et quantum ad sacramentum perfectionem, et quantum ad sacramentum usum: prima rectitudo perficit sacramentum, secunda operatur ad meritum. (Ad 1m).

minam baptizare, ut abutatur ea, vel si intendat conficere corpus Christi, ut eo ad venificia utatur.

R. PRIMI EST: quia in hoc casu minister non intendit conferre sacramentum, praecipue quando hanc suam perversam intentionem exterius manifestat.

R. SECUNDI EST: quia prius non dependet a posteriori: et ideo talis intentionis perversitas veritatem sacramenti non tollit; sed ipse minister ex tali intentione graviter peccat.

QUAESTIO LXV

De numero sacramentorum

Deinde considerandum est de numero sacramentorum, et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum debeant esse septem sacramenta Ecclesiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) cum in quantum sacramenta ordinantur ad perficiendum hominem in his quae pertinent ad cultum Dei secundum religionem christianae vitae; b) tum in quantum sacramenta ordinantur in remedium contra defectum peccati.

R. PRIMI EST: quia vita spiritualis conformitatem aliquam habet ad vitam corporalem. In vita autem corporali dupliciter aliquis perficitur: uno modo quantum ad personam propriam; alio modo per respectum ad totam communitatem societatis in qua vivit. Respectu autem sui ipsius perficitur homo in hac vita corporali dupliciter: uno modo per se, acquirendo scilicet aliquam vitae perfectionem; alio modo per accidens, sci-

licet removendo impedimenta vitae, puta aegritudines, vel aliquid hujusmodi. Per se autem perficitur corporalis vita tripliciter: primo quidem per generationem, per quam homo incipit esse et vivere; et loco hujus in spirituali vita est *baptismus*, qui est spiritualis generatio. Secundo per augmentum, quo aliquis perducitur ad perfectam quantitatem et virtutem; et loco hujus in spirituali vita est *confirmatio*, in qua datur Spiritus sanctus ad robur. Tertio per nutritionem, qua conservatur in homine vita et virtus; et loco hujus in vita spirituali est *Eucharistia*. — Curatio autem ab infirmitate est duplex: una quidem est sanatio, quae sanitatem restituit, et loco hujus in spirituali vita est *poenitentia*, secundum illud Psal. xl, 5: *Sana animam meam, quia peccavi tibi*; alia autem est restitutio valetudinis pristinae per convenientem dietam et exercitium, et loco hujus in spirituali vita est *extrema unctio*, quae removet peccatorum reliquias, et hominem paratum reddit ad finalem gloriam.

Perficitur autem homo in ordine ad totam communitatem dupliciter: uno modo per hoc quod accipit potestatem regendi multitudinem, et exercendi actus publicos: et loco hujus in spirituali vita est *sacramentum ordinis*. Secundo quantum ad naturalem propagationem; quod fit per *matrimonium* tam in corporali quam in spirituali vita, eo quod est non solum sacramentum, sed etiam naturae officium.

R. SECUNDI sic patet: nam *baptismus* ordinatur contra carentiam vitae spiritualis; *confirmatio* contra infirmitatem animi, quae in nuper natis invenitur; *Eucharistia* contra labilitatem animi ad peccandum; *poenitentia* contra actuale peccatum post baptismum commissum; *extrema unctio* contra reliquias peccatorum, quae scili-

cet non sunt sufficienter per poenitentiam sublatae, aut ex negligentia, aut ex ignorantia; *ordo* contra dissolutionem multitudinis; *matrimonium* in remedium contra concupiscentiam personalem, et contra defectum multitudinis, qui per mortem accidit.

NOTANDA: 1. Idem agens principale utitur diversis instrumentis ad diversos effectus, secundum congruentiam operum. Et similiter virtus divina et passio Christi operantur in nobis per diversa sacramenta, quasi per diversa instrumenta (Ad 1m). Sacramenta autem in veteri lege plura fuerunt numero, propter diversitatem sacrificiorum et caeremoniarum. (Ad 4m).

2. Aqua benedicta et aliae consecrationes sunt dispositiones quaedam ad sacramenta, vel removendo prohibens, sicut aqua benedicta ordinatur contra insidias daemonum, et contra peccata venialia; vel etiam idoneitatem quamdam faciendo ad sacramenti perfectionem et perceptionem, sicut consacratur altare et vasa propter reverentiam Eucharistiae. (Ad 6m).

Art. II. - *Utrum sacramenta convenienter ordinentur secundum modum praedictum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut unum est prius quam multitudo, ita sacramenta quae ordinantur ad perfectionem unius personae, naturaliter praecedunt ea quae ordinantur ad perfectionem multitudinis. Et ideo ultimo inter sacramenta ponuntur ordo et matrimonium. Inter ea vero quae ordinantur ad perfectionem unius personae, naturaliter sunt priora illa quae *per se* ordinantur ad perfectionem spiritualis vitae quam illa quae ordinantur *per accidens*, scilicet ad removendum accidens nocivum superveniens, cujusmodi sunt poenitentia et extrema unctio. Inter alia vero tria manifestum est quod baptismus, qui est spiritualis regeneratio, est prius; et deinde

confirmatio, quae ordinatur ad formalem perfectionem virtutis; et postmodum Eucharistia, quae ordinatur ad perfectionem finis.

NOTANDUM: Poenitentia non ex necessitate requiritur, ut praeparatoria ad Eucharistiam. Nam si aliquis esset sine peccato mortali, non indigeret poenitentia ad sumptionem Eucharistiae; et sic patet quod per accidens poenitentia praeparat ad Eucharistiam, scil. supposito peccato. Unde dicitur II. Paralip. ult.: *Tu, Domine, Deus justorum, non posuisti poenitentiam justi.* (Ad 4m).

Art. III. - *Utrum sacramentum Eucharistiae sit potissimum inter sacramenta.*

RESP. AFF. - *Scil.:* simpliciter loquendo, sacramentum Eucharistiae est potissimum inter alia sacramenta, et hoc propter tria:

PRIMA R. EST ex eo quod in eo continetur: quia in sacramento Eucharistiae continetur ipse Christus substantialiter; in aliis autem sacramentis continetur quaedam virtus instrumentalis participata a Christo.

SECUNDA R. EST ex ordine sacramentorum ad invicem: nam omnia alia sacramenta ordinari videntur ad hoc sacramentum, sicut ad finem.

TERTIA R. EST ex ritu sacramentorum: quia fere omnia sacramenta in Eucharistia consumantur, sicut patet quod ordinati communicant, et etiam baptizati, si sint adulti.

NOTANDA: 1. In via necessitatis baptismus est potissimum sacramentorum; in via autem perfectionis, sacramentum ordinis; medio autem modo se habet sacramentum confirmationis; sacramentum vero poenitentiae et extremae unctionis sunt inferioris gradus a praedictis sacramentis, quia ordinantur in remedium supervenientis defectus; inter quae poenitentia est majoris necessitatis,

sed extrema unctio est majoris perfectionis. (In fine art.). – Matrimonium autem ponitur ultimo quia minimum habet de spiritualitate (art. praec. ad 1m). Ratione tamen significationis, i. e., unionis inter Christum et Ecclesiam, excellentiam habet (Ad 4m).

2. Per ordinem et confirmationem deputantur fideles Christi ad aliqua specialia officia quae pertinent ad officium principis; et ideo tradere hujusmodi sacramenta pertinet ad solum episcopum qui est quasi princeps in Ecclesia. (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum omnia sacramenta sint de necessitate salutis.*

RESP. NEG. – R. EST: quia tria sunt sacramenta ad salutem necessaria: baptismus absolute; poenitentia, existenti in peccato mortali; ordo respectu Ecclesiae; caetera vero sacramenta sunt eatenus necessaria, quatenus per ea commodius effectum salutis consequimur; nam confirmatio quodammodo perficit baptismum; extrema unctio poenitentiam; matrimonium vero Ecclesiae multitudinem per propagationem conservat.

QUAESTIO LXVI

De pertinentibus ad sacramentum baptismi

Deinde considerandum est de singulis sacramentis in speciali: primo de baptismo; secundo de confirmatione; tertio de Eucharistia; quarto de poenitentia; quinto de extrema unctione; sexto de ordine; septimo de matrimonio. – Circa primum occurrit duplex consideratio: prima de ipso baptismo; secunda de praeparatoriis ad baptismum. – Circa primum quatuor considerata occurrunt: primo de his quae pertinent ad sacramentum baptismi; secundo de ministro hujus sacramenti; tertio de recipientibus hoc sacramentum; quarto de effectu hujus sacramenti. Circa primum quaeruntur duodecim:

Art. I. - *Utrum baptismus sit ipsa ablutio.**

RESP. AFF. - *Scil.:* sacramentum *tantum* in baptismo non est ipsa aqua, sicut quidam existimaverunt; sed ablutio.

R. EST: quia sacramentum *tantum* est aliquid visibile exterius existens, quod scil. est signum interioris effectus; hoc enim pertinet ad rationem sacramenti: exterius autem suppositum sensui in baptismo est ipsa aqua, et ejus usus, qui est ablutio. Cum autem sacramenta novae legis sanctificationem quamdam operentur, ibi perficitur sacramentum, ubi perficitur sanctificatio. In aqua autem non perficitur sanctificatio, sed est ibi quaedam sanctificationis virtus instrumentalis, non permanens, sed fluens in hominem, qui est verae sanctificationis subjectum; et ideo sacramentum non perficitur in ipsa aqua, sed in applicatione aquae ad hominem, quae est ablutio. - *Res autem et sacramentum* est character baptismalis, qui est res significata per exteriorem ablu-tionem; et est signum sacramentale interioris justificationis quae est *res tantum* hujus sacramenti, scil. significata, et non significans. - Id quod est sacramentum tantum in baptismo, transit; permanet autem et id quod est sacramentum et res tantum, scil. character, et id quod est res tantum, scil. interior justificatio; sed character permanet indelibiliter, justificatio autem permanet, sed amissibiliter. (Ad 1m). - Baptismus autem est quaedam fidei protestatio, et secundum hoc dicitur *fidei sacramentum*. (Ad 1m).

(*) Juxta mentem D. Thomae sacramentum baptismi definiri potest: « Ablutio corporis sub praescripta verborum forma ». - Baptismus metaphysice sumptus, ait Billuart, recte definitur a catechismo romano: « Sacramentum regenerationis per aquam in Verbo »; quidam addunt ad majorem explicationem *expres-sivo sanctissimae Trinitatis*.

Art. II. - *Utrum baptismus fuerit institutus post Christi passionem.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) baptismus, in quantum sacramentum est, fuit institutus in Christi baptismo; b) ejus tamen necessitas post passionem hominibus indicta est.

R. PRIMI EST: quia sacramentum videtur institui, quando accipit virtutem producendi suum effectum. Hanc autem virtutem accepit baptismus, quando Christus est baptizatus. Unde tunc vere baptismus institutus fuit quantum ad ipsum sacramentum.

R. SECUNDI EST: quia in passione Christi terminata sunt figuralia sacramenta, quibus succedit baptismus, et alia sacramenta novae legis; item, quia per baptismum configuratur homo passioni et resurrectioni Christi, in quantum moritur peccato, et incipit novam justitiae vitam. Et ideo oportuit prius Christum pati et resurgere, quam hominibus indiceretur necessitas se configurandi morti et resurrectioni ejus.

NOTANDUM: Etiam ante passionem Christi baptismus habebat efficaciam a Christi passione, in quantum eam praefigurabat, aliter tamen quam sacramenta veteris legis: nam illa erant figurae tantum; baptismus autem ab ipso Christo virtutem habebat justificandi, per cujus virtutem ipsa etiam passio salutifera fuit. (Ad 1m). Tamen ante passionem suam baptismum institutum non posuit sub praecepto, sed voluit ad ejus exercitium homines assuefieri, et praecipue in populo Judaeorum, apud quem omnia facta figuralia erant. Post passionem vero et resurrectionem non solum Judaeis, sed etiam gentilibus sub praecepto necessitatem baptismi imposuit, dicens. (Mt. ult., 19): *Euntes docete omnes gentes*, etc. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum aqua sit propria materia baptismi.*

RESP. AFF. - *Scil. :* ex institutione divina aqua est propria materia baptismi; et hoc convenienter propter quatuor:

PRIMA R. sumitur ex ipsa ratione baptismi: quia baptismus est regeneratio in spiritualem vitam, quod maxime congruit aquae. Unde et semina, ex quibus generantur omnia viventia, scilicet plantae et animalia, humida sunt, et ad aquam pertinent.

SECUNDA R. sumitur ex effectibus baptismi: quia istis competunt aquae proprietates, quae sua humiditate lavat; ex quo conveniens est ad significandam et causandam ablutionem peccatorum; sua frigiditate etiam temperat superfluitatem caloris, et ex hoc competit ad mitigandam concupiscentiam fomitis; sua diaphaneitate est luminis susceptiva, unde competit baptismi, in quantum est fidei sacramentum.

TERTIA R. sumitur ex convenientia ad repraesentandum mysteria Christi, quibus justificamur: quia, ut dicit Chrysostomus super illud Joan. iii: *Nisi quis renatus fuerit*, etc. (Hom. xxiv in Joan.), «sicut in quodam sepulcro, in aqua submergentibus nobis capita, vetus homo sepelitur, et submersus deorsum occultatur, et deinde novus rursus ascendit».

QUARTA R. EST: quia ratione suae communitatis et abundantiae aqua est conveniens materia necessitati hujus sacramenti.

Art. IV. – Utrum ad baptismum requiratur aqua simplex.*

RESP. AFF. – Scil.: a) aqua transmutata per artem non amittit suam puritatem seu simplicitatem, unde in tali aqua potest fieri baptismus;

(*) Aqua simplex ea est quae naturam seu speciem aquae elementaris habet.

b) transmutatio autem aquae quae fit per naturam aliquando tollit simplicitatem aquae, aliquando non tollit.

R. PRIMI EST: quia natura dat formam substantialem, quod ars facere non potest; sed omnes formae artificiales sunt accidentales, nisi forte apponendo proprium agens ad propriam materiam, sicut ignem combustibili. Quaecumque igitur transmutatio circa aquam facta est per artem, sive commiscendo, sive alterando, non transmutatur species aquae. Unde in tali aqua potest fieri baptismus; nisi forte aqua admisceatur per artem in tam parva quantitate alicui corpori, quod compositum magis sit aliud quam aqua, sicut lutum magis est terra quam aqua, et vinum lymphatum magis est vinum quam aqua.

R. SECUNDI EST: quia transmutatio, quae fit a natura, quandoque quidem speciem aquae solvit; et hoc fit quando aqua efficitur per naturam de substantia alicujus corporis mixti, sicut aqua conversa in liquorem uvae est vinum, unde non habet speciem aquae; aliquando autem fit per naturam transmutatio aquae sine solutione speciei: et hoc tam per alterationem, sicut patet de aqua calefacta a sole, quam etiam per mixtionem, sicut patet de aqua fluminis turbida ex permixtione terrestrium partium. Sic ergo dicendum est quod in qualibet aqua qualitercumque transmutata, dummodo non solvatur species aquae, potest fieri baptismus; si vero solvatur species aquae, non potest fieri baptismus. - Hinc docet S. Doctor baptismum fore validum in aqua maris, in lixivio, in aquis balneorum sulphureorum, in aqua decoctionis carniū; sed notandum est, talem aquam non esse promiscue assumendam, nisi in casu necessitatis (Passim in responsionibus).

Art. V. – *Utrum haec sit conveniens forma baptismi: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.*

RESP. AFF. – R. quia in hac forma tum causa praecipua, tum causa instrumentalis baptismi convenienter exprimitur. Nam causa principalis, a qua baptismus virtutem habet, est ipsa S. Trinitas; causa vero instrumentalis est ipse minister, qui exterius trādit sacramentum. In verbis autem *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, utraque causa exprimitur. – Additur *ego* in forma nostra, ad majorem expressionem intentionis, non est autem de substantia formae. Apud Graecos, per verba: *Baptizetur servus Christi*, talis, *in nomine Patris*, etc., exprimitur actus exterius per ministrum cum invocatione Trinitatis; et ideo verum perficitur sacramentum. (Ad 1m).

NOTANDA: 1. Plures simul non possunt baptizare, quia actus multiplicatur secundum multiplicationem agentium, si perfecte ab unoquoque agatur. Et sic si convenirent duo, quorum unus est mutus, qui non posset proferre verba, et alius carens manibus, qui non posset exercere actum, non possunt ambo simul baptizare, uno dicente verba, et alio exercente actum. Possunt autem, si necessitas exigit, plures simul baptizari, quia nullus eorum reciperet nisi unum baptismum; sed tunc oportebit dicere: *Ego baptizo vos*; nec erit mutatio formae, quia *vos* nihil aliud est quam *te* et *te*; quod autem dicitur *nos*, non est idem dicere quod *ego* et *ego*, sed *ego* et *tu*, et sic jam mutaretur forma.* Similiter autem mutaretur, si diceretur: *Ego baptizo me*. Et ideo nullus potest baptizare seipsum. Propter quod et Christus a Joanne voluit baptizari. (Ad 4m).

(*) Si quis autem honoris causa utitur pro singulari, verbo *vos*, vel *nos*, non variaret substantiam formae, ut censet Cajetanus, sed id vitandum est.

2. Etsi sint tria nomina personalia trium personarum, est tamen nomen unum essentielle. Virtus autem divina, quae operatur in baptismo, ad essentiam pertinet, et ideo dicitur *in nomine* et non *in nominibus*. (Ad 6m).

Art. VI. - *Utrum in nomine Christi possit dari baptismus.*

RESP. NEG. - *Scil.*: nisi hoc fiat ex speciali dispensatione Christi, qui virtutem suam sacramentis non alligavit.

R. EST: quia Christus instituit sacramentum baptismi dari cum invocatione Trinitatis. Et ideo quidquid desit ad plenam invocationem Trinitatis, tollit integritatem baptismi. Nec obstat quod in nomine unius personae intelligitur alia (sicut in nomine Patris intelligitur Filius), aut quod ille qui nominat unam solam personam, potest habere rectam fidem de tribus; quia sicut ad sacramentum requiritur materia sensibilis, ita et forma sensibilis; unde non sufficit intellectus, vel fides Trinitatis ad perfectionem sacramenti, nisi sensibilibus verbis Trinitas exprimat. Unde et in baptismo Christi, ubi fuit origo sanctificationis nostri baptismi, affuit Trinitas in sensibilibus signis, scil. Pater in voce, Filius in humana natura, Spiritus sanctus in columba.

Art. VII. - *Utrum immersio in aqua sit de necessitate baptismi.*

RESP. NEG. - *Scil.*: quamvis tutius sit baptizare per modum immersionis (quia hoc habet communior usus),* potest tamen fieri baptismus per modum aspersionis, vel etiam per modum effusionis, secundum illud Ezech. xxxvi, 25: *Effundam super vos aquam mundam.*

(*) Ita tempore Sancti Thomae.

R. EST: quia ablutio per aquam, quae per se requiritur ad baptismum, fieri potest non solum per immersionem, sed etiam per modum aspersionis vel effusionis.

NOTANDA: 1. Immersione expressius repraesentatur figura sepulturae Christi; et ideo hic modus baptizandi est communior et laudabilior. Sed in aliis modis baptizandi repraesenteretur aliquo modo, licet non ita expresse: nam quocumque modo fiat ablutio, corpus hominis, vel aliqua pars ejus aquae supponitur, sicut corpus Christi sub terra fuit positum. (Ad 2m).

2. In veteri lege remedium contra originale peccatum institutum erat in membro generationis, quia adhuc ille per quem originale erat amovendum, nasciturus erat ex semine Abrahae, cujus fidem circumcisio significabat, ut dicitur Rom. iv. (Ad 3m).

Art. VIII. - *Utrum trina immersio sit de necessitate baptismi.*

RESP. NEG. - R. EST: quia ad baptismum per se requiritur ablutio aquae, quae est de necessitate sacramenti; modus autem abluitionis per accidens se habet ad sacramentum. Tamen, diversis causis, secundum ordinationem Ecclesiae, quandoque institutus est unus modus, quandoque alius.

Art. IX. - *Utrum baptismus possit iterari.*

RESP. NEG. - PRIMA R. EST: quia baptismus est quaedam spiritualis regeneratio (Jn. iii, 5). Unius autem non est nisi una generatio. Et ideo non potest baptismus iterari, sicut nec carnalis generatio.

SECUNDA R. EST: quia Christus, in cujus morte baptizamur, semel tantum mortuus est. Sacramentum enim repraesentativum est dominicae passionis et mortis. Et ideo baptismus iterari non debet.

TERTIA R. EST: quia baptismus imprimit characterem qui est indelibilis, et cum quadam consecratione datur. Unde sicut aliae consecrationes non iterantur in Ecclesia, ita nec baptismus.

QUARTA R. EST: quia baptismus principaliter datur contra originale peccatum. Et ideo sicut originale peccatum non iteratur, ita etiam nec baptismus.

NOTANDUM: Utrumque sacramentum, baptismi scilicet et Eucharistiae, est repraesentativum dominicae mortis et passionis, aliter tamen et aliter: nam in baptismo commemoratur mors Christi, in quantum homo Christo commoritur, ut in novam vitam regeneretur; sed in sacramento Eucharistiae commemoratur mors Christi, in quantum ipse Christus passus exhibetur nobis, quasi paschale convivium, secundum illud. I. Cor. v, 7: *Pascha nostrum immolatus est Christus; itaque epulemur.* Et quia homo semel nascitur, multoties autem cibatur, semel tantum datur baptismus, multoties autem Eucharistia. (Ad 5m).

Art. X. - *Utrum ritus quo Ecclesia in baptizando utitur, sit conveniens.*

RESP. AFF. - *Scil. :* ad solemnitatem hujus sacramenti, Ecclesia convenienter utitur ritu, propter tria:

PRIMA R. EST: quia per hunc ritum excitatur devotio fidelium et reverentia ad sacramentum. Si enim simpliciter fieret ablutio in aqua absque solemnitatem, de facili ab aliquibus aestimaretur quasi quaedam communis ablutio.

SECUNDA R. EST: quia per hoc instruuntur fideles. Simples enim, qui litteris non erudiuntur, oportet erudire per aliqua sensibilia signa.

TERTIA R. EST: quia per orationes et benedictiones et alia hujusmodi cohibetur vis daemonis ab impedimento sacramentalis effectus.

NOTANDUM: Usus aquae adhibetur in baptismo quasi pertinens ad substantiam sacramenti; sed usus olei vel chrismatis adhibetur ad quamdam solemnitatem. Nam primo baptizandus inungitur oleo sancto et in pectore et in scapulis, quasi athleta Dei, ut Ambrosius dicit (De Sacramentis, lib. i, cap. 2), sicut pugiles inungi consueverunt. Post baptismum vero, ut Rabanus dicit (Lib. Institut. cleric. cap. 28), « statim signatur in cerebro a presbytero cum sacro chrismate, sequente simul et oratione, ut Christi regni particeps fiat, et a Christo Christianus possit vocari »; vel, sicut Ambrosius dicit (l. c., lib. iii, cap. 1), « unguentum super caput effunditur, quia sapientis sensus in capite ejus, in vertice inungitur, ut sit paratus omni petenti de fide reddere rationem ». (Ad 2m).

Art. XI. - *Utrum convenienter describantur tria baptismata.*

RESP. AFF. - *Scil. :* baptismus aquae seu fluminis, sanguinis et flaminis. Utrumque autem baptismatorum, scil. sanguinis et flaminis nominatur baptismus inquantum supplet vicem baptismi aquae, non sunt enim sacramenta.

R. EST: quia baptismus aquae efficaciam habet a passione Christi, cui aliquis configuratur per baptismum, et ulterius sicut a prima causa a Spiritu sancto. Et ideo praeter baptismum aquae potest aliquis consequi sacramenti effectum ex passione Christi, inquantum quis ei conformatur, pro Christo patiendo, et per virtutem Spiritus sancti, inquantum alicujus cor per Spiritum sanctum movetur ad credendum et diligendum Deum, et poenitendum de peccatis; unde etiam dicitur baptismus poenitentiae. Licet enim effectus dependeat a prima causa, causa tamen superexcedit effectum, nec dependet ab effectu. Unde latroni, qui baptizatus non erat, Dominus dixit: *Hodie mecum eris in paradiso.*

Art. XII. - *Utrum baptismus sanguinis sit potissimus inter alia baptismata.*

RESP. AFF. - *Scil. :* baptismus sanguinis prae-eminentiam habet: a) non solum ex parte passionis Christi; sed b) etiam ex parte Spiritus sancti.

R. PRIMI EST: quia in baptismo sanguinis passio Christi operatur per imitationem operis, dum in baptismo aquae operatur per quamdam figuralem repraesentationem; et in baptismo flaminis seu poenitentiae per quamdam affectionem.

R. SECUNDI EST: quia virtus Spiritus sancti in baptismo aquae operatur per quamdam virtutem latentem; in baptismo flaminis per commutationem cordis; sed in baptismo sanguinis per potissimum dilectionis et affectionis fervorem, secundum illud Jn. xv, 13: *Majorem hac dilectionem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.*

QUAESTIO LXVII

De ministris per quos traditur baptismi sacramentum

Deinde considerandum est de ministris, per quos traditur sacramentum baptismi. Circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. - *Utrum ad officium diaconi pertineat baptizare.*

RESP. NEG. - *Scil. :* ad diaconum non pertinet, quasi ex proprio officio, tradere sacramentum baptismi, sed in collatione hujus sacramenti et aliorum assistere, et ministrare majoribus.

R. EST: quia, ut ex ipsa nominis ratione clarum est, ad diaconos seu ministros non pertinet

aliquod sacramentum principaliter et quasi ex proprio officio praebere, sed adhibere ministerium aliis majoribus in sacramentorum exhibitione. - Ad diaconum etiam pertinet recitare Evangelium in ecclesia, et praedicare ipsum per modum catechizantis, immundos repellere, vel disponere eos ad sacramenti susceptionem. (Ad 1m et 2m passim).

Art. II. - *Utrum baptizare pertineat ad officium presbyterorum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut ad sacerdotem pertinet consecrare Eucharistiam (ad quod principaliter sacerdotium ordinatur), ita ad proprium officium sacerdotis pertinet baptismum conferre, quo aliquis fit particeps ecclesiasticae unitatis, et accipit jus ad mensam Domini accedendi: ejusdem enim videtur esse operari totum, et partem in toto disponere.

NOTANDUM: In baptismo nihil operatur meritum et sapientia ministri, sicut in docendo. Et ideo docere et praedicare Evangelium proprium est officium Apostolorum (Unde Apostolus dicit. I. Cor. i, 17: *Non misit me Christus baptizare, sed evangelizare*), et Episcoporum, qui sunt successores eorum; baptizare autem est per alios exercendum, qui sunt minores principes Ecclesiae, i. e., ad presbyteros qui tenent locum septuaginta duorum discipulorum Christi, ut dicit glossa Luc. x. Per baptismum enim non adipiscitur aliquis nisi infimum gradum in populo Christiano. (Ad 1m et ad 2m passim).

Art. III. - *Utrum laicus possit baptizare.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ad misericordiam ejus qui vult omnes homines salvos fieri, pertinet ut in his quae sunt de necessitate salutis, homo de facili remedium inveniat. Inter omnia autem sacramenta maximae necessitatis est baptismus, qui est regeneratio hominis in vitam spiritualem.

Et ideo ut homo circa remedium tam necessarium defectum pati non possit, institutum est ut materia baptismi sit communis, scil. aqua, et minister baptismi etiam sit quicumque non ordinatus, ne propter defectum baptismi homo salutis suae dispendium patiat. – Unde etiamsi extra necessitatis articulum laicus baptizet, peccat quidem, tamen sacramentum baptismi confert; nec est rebaptizandus ille qui sic est baptizatus. (Ad 1m).

Art. IV. – *Utrum mulier possit baptizare.*

RESP. AFF. – R. EST: quia cum Christus sit qui principaliter baptizat, sequitur quod sicut masculus laicus potest baptizare, quasi minister Christi; ita etiam et foemina. – Quia tamen *caput mulieris est vir, et caput viri est Christus*, ut dicitur I. Cor. xi, non debet mulier baptizare, si adsit copia viri; * sicut nec laicus praesente clerico, nec clericus praesente sacerdote.

Art. V. – *Utrum non baptizatus possit sacramentum baptismi conferre.*

RESP. AFF. – *Scil. :* dummodo in forma Ecclesiae baptizet.

R. EST: quia sicut ex parte materiae, quantum ad necessitatem sacramenti, sufficit quaecumque aqua, ita etiam sufficit ex parte ministri quicumque homo. Et ideo etiam non baptizatus in articulo necessitatis baptizare potest. – Baptismus enim non est baptizantium, sed Christi. (Ad 1m).

(*) Nisi, ut animadvertit Rituale Romanum, pudoris gratia, deceat foeminam potius quam virum baptizare infantem, non omnino editum; vel nisi melius foemina sciret formam et modum baptizandi.

Art. VI. – *Utrum plures possint simul unum baptizare.*

RESP. NEG. – R. EST: quia per hanc formam, *Nos te baptizamus*, exprimitur talis intentio quod plures conveniant ad unum baptismum conferendum; quod quidem videtur esse contra rationem ministerii: homo enim non baptizat nisi ut minister Christi, et vicem ejus gerens; unde sicut unus est Christus, ita oportet esse unum ministrum, qui Christum repraesentet. Si vero uterque diceret: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, uterque exprimeret suam intentionem, quasi ipse singulariter baptismum conferret. Tunc manifestum est quod ille qui prius verba proferret, daret baptismi sacramentum; alius vero, quantumcumque jus baptizandi haberet, nihil faceret. Si autem omnino simul ambo verba proferrent, et hominem immergerent aut aspergerent, uterque, quantum est in se, baptizaret. Nec traderent aliud et aliud sacramentum; sed Christus, qui est unus interius baptizans, unum sacramentum per utrumque conferret.

NOTANDUM: Sicut supra dictum est (qu. lvi, art. 3 et 5), integritas baptismi consistit in forma verborum et in usu materiae. Et ideo neque ille qui tantum verba profert baptizat, neque ille qui immergit. Si enim duo sint qui unus unam partem libri scribat, et alius aliam, non erit propria locutio: *Nos scripsimus librum istum*, sed synecdochica, inquantum totum ponitur pro parte. (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum in baptismo requiratur aliquis qui baptizatum levet de sacro fonte.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut in generatione carnali parvulus nuper natus indiget nutrice et paedagogo; ita et in spirituali generatione baptismi requiritur aliquis qui fungatur vice nutricis et paedagogi, informando et instruendo eum,

quasi novitium in fide, de his quae pertinent ad fidem et vitam christianam; ad quod praelati Ecclesiae vacare non possunt circa communem curam populi occupati.

Art. VIII. – *Utrum ille qui aliquem levat de sacro fonte, teneatur ad ejus instructionem.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ille qui suscipit aliquem de sacro fonte, assumit sibi officium paedagogi; et ideo obligatur ad habendam curam de ipso, si necessitas immineret. – Inter paternos autem unus debet esse principalis susceptor et instructor, ut non sit confusio disciplinae. (Ad 3m).

QUAESTIO LXVIII

De suscipientibus baptismum

Deinde considerandum est de suscipientibus baptismum; et circa hoc quaeruntur duodecim:

Art. I. – *Utrum omnes teneatur ad susceptionem baptismi.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sine baptismo homines salutem consequi non possunt. Per baptismum enim incorporamur Christo, in quo solo est salus (Act. ii, 12). Unde dicitur Galat. iii, 27: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

NOTANDA: 1. Ante adventum Christi homines Christo incorporabantur per fidem futuri adventus: cujus fidei signaculum erat circumcisio (Rom. iv); ante vero quam circumcisio instrueretur, sola fide ut Gregorius dicit (Moral. lib. iv, c. 3), cum sacrificiorum oblatione, quibus suam fidem antiqui patres profitebantur, homines Christo incorporabantur. Et ideo licet ipsum sacramentum baptismi non semper fuerit necessarium ad salutem, fides tamen, cujus baptismus sacramentum est, semper necessaria fuit. (Ad 1m).

2. Illi qui sunt sanctificati in utero, consequuntur quidem gratiam emundantem a peccato originali; non tamen ex hoc ipso consequuntur characterem, quo Christo configurentur. Et propter hoc si aliqui nunc sanctificarentur in utero, necesse est eos baptizari, ut per susceptionem characteris aliis membris Christi conformarentur. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum sine baptismo aliquis possit salvari.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) hi quibus baptismus deest tum re tum voto salutem consequi non possunt; b) hi quibus baptismus deest re tantum, sed non voto, salvari possunt.

R. PRIMI EST: quia tales nec sacramentaliter, nec mentaliter Christo incorporantur, per quem solum est salus.

R. SECUNDI EST: quia isti habent desiderium baptismi, quod procedit ex fide per dilectionem operante, per quam Deus interioriter hominem sanctificat, cujus potentia sacramentis visibilibus non alligatur.

NOTANDUM: Nullus pervenit ad vitam aeternam, nisi absolutus ab omni culpa et reatu poenae; quae quidem universalis absolutio fit in perceptione baptismi et in martyrio. Si quis ergo catechumenus sit habens desiderium baptismi, quia aliter in bonis operibus non moreretur, quae non possunt esse sine fide per dilectionem operante, talis decedens non statim pervenit ad vitam aeternam, sed patietur poenam pro peccatis praeteritis; ipse tamen *salvus erit sic quasi per ignem*, ut dicitur I. Cor. iii, 5. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum baptismus sit differendus.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) si pueri sint baptizandi, non est differendum baptismum; b) adultis autem ordinarie non statim cum convertentur, est sacramentum baptismi conferendum, sed oportet differre usque ad aliquod certum tempus.

R. PRIMI EST: quia non expectatur in pueris major instructio, aut etiam plenior conversio. Item, propter periculum mortis, quia non potest eis alio remedio subveniri, nisi per sacramentum baptismi.

R. SECUNDI EST triplex: a) propter cautelam Ecclesiae ne decipiatur, sacramentum fecte accedentibus conferens; - b) ad utilitatem eorum qui baptizantur; ad hoc scil. quod plene instruantur de fide et exercitentur in his quae pertinent ad vitam christianam; - c) ad quamdam reverentiam sacramenti, dum in solemnitatibus praecipuis, scil. Paschae et Pentecostes, homines ad baptismum admittuntur, et ita devotius sacramentum suscipiunt. - Si tamen baptizandus appareat jam instructus in fide et ad baptismum idoneus, vel etiam si in mortis periculum versetur, baptismus non est differendus.

Art. IV. - *Utrum peccatores sint baptizandi.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) illi qui peccatores dicuntur propter maculam et reatum praeteritum, sunt baptizandi; b) illi vero qui peccatores dicuntur ex voluntate peccandi, et proposito persistendi in peccato, non est sacramentum baptismi conferendum.

R. PRIMI EST: quia sacramentum baptismi ad hoc specialiter institutum est, ut per ipsum peccatorum sordes mundentur, secundum illud Ephes. v, 26: *Mundans eam, scil. Ecclesiam, lavacro aquae in verbo vitae.*

R. SECUNDI EST triplex: a) quia quamdiu aliquis habet voluntatem peccandi, non potest esse Christo conjunctus; b) quia nullus habens voluntatem peccandi simul potest a peccato mundari, ad quod ordinatur baptismus; c) quia in sacramentalibus signis non debet esse aliqua falsitas.

Ex hoc autem quod aliquis lavandum se praebet per baptismum, significatur quod se disponat ad interiorem ablutionem; quod non contingit de eo qui habet propositum persistendi in peccato.

NOTANDUM: Quamvis peccator obstinatus, si baptismum recipiat, imprimetur ei character baptismalis, tamen per impressionem characteris non disponderetur ad gratiam, quamdiu in eo remanet voluntas peccandi. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum peccatoribus baptizatis sint imponenda opera satisfactoria.*

RESP. NEG. - R. EST: quia homo per baptismum incorporatur ipsi morti Christi, quae est sufficienter satisfactoria pro peccatis, *non solum nostris, sed etiam totius mundi* (I. Jn. ii, 2). Et ideo aliquam satisfactionem injungere ei qui baptizatur, esset injuriam facere passioni et morti Christi, quasi ipsa non esset sufficiens ad plenariam satisfactionem pro peccatis baptizatorum.

Art. VI. - *Utrum peccatores ad baptismum accedentes teneantur sua peccata confiteri.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) confessio interior quae Deo fit, requiritur ante baptismum; b) confessio autem peccatorum exterior, quae fit sacerdoti, non requiritur ante baptismum.

R. PRIMI EST: quia non potest aliquis novam vitam inchoare, nisi poenitet eum veteris vitae. Confessio autem interior in hoc consistit quod homo sua peccata recogitans de eis doleat.

R. SECUNDI EST triplex: a) quia talis confessio, cum respiciat personam ministri, pertinet ad poenitentiae sacramentum, quod non requiritur ante baptismum, quia est janua omnium sacramentorum; - b) quia confessio exterior, quae fit sacerdoti, ordinatur ad hoc quod sacerdos confitentem absolvat a peccatis, et liget ad opera

satisfactoria, quae baptizatis non sunt imponenda, ut dictum est (art. praec.) nec etiam baptizati indigent remissione peccatorum per claves Ecclesiae, quibus omnia remittuntur per baptismum; - c) quia ipsa particularis confessio homini facta, est poenosa propter verecundiam confidentis. Baptizato autem nulla exterior poena imponitur. - Et ideo a baptizatis non requiritur specialis confessio peccatorum; sed sufficit generalis, quam faciunt, cum secundum ritum Ecclesiae abrenuntiant Satanae et omnibus pompis ejus. - Si qui tamen baptizandi ex devotione sua peccata confiteri vellent, esset eorum confessio audienda, non ad hoc quod eis satisfactio imponeretur, sed ad hoc quod contra peccata consueta eis spiritualis informatio vitae traderetur.

Art. VII. - *Utrum ex parte baptizati requiratur intentio suscipiendi sacramentum baptismi.*

RESP. AFF. - R. EST: quia, sicut requiritur, in habente usum liberi arbitrii, voluntas, qua eum veteris vitae poeniteat; ita requiritur voluntas, qua intendat vitae novitatem, cujus principium est ipsa susceptio sacramenti; et ideo ex parte baptizati requiritur voluntas, sive intentio suscipiendi sacramentum.

Art. VIII. - *Utrum fides requiratur ex parte baptizati.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) recta fides ex necessitate requiritur ad baptismum, quantum ad consecutionem gratiae, quae est ultimus effectus sacramenti; b) non autem ex necessitate requiritur fides recta ad impressionem characteris, sicut nec ex parte baptizantis.

R. PRIMI EST: quia, sicut dicitur Rom. iii, 22, *justitia Dei est per fidem Jesu Christi.*

R. SECUNDI EST: quia sacramentum non perficitur per justitiam hominis dantis vel suscipientis baptismum, sed per virtutem Dei.

NOTANDUM: Etiam non habens rectam fidem circa alios articulos, potest habere rectam fidem circa sacramentum baptismi, et ita non impeditur quin possit habere intentionem suscipiendi sacramentum baptismi. Si tamen etiam circa hoc sacramentum non recte sentiat, sufficit ad perceptionem sacramenti generalis intentio, qua intendit suscipere baptismum, sicut Christus instituit, et sicut Ecclesia tradit. (Ad 3m).

Art. IX. - *Utrum pueri sint baptizandi.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut per Adam pueri damnationem incurrunt nascendo, ita per Christum salutem consequuntur renascendo, secundum illud Apostoli (Rom. v, 17): *Si unius delicto mors regnavit per unum, scil. per Adam, multo magis abundantiam gratiae, et donationis, et justitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.* - Fuit etiam conveniens pueros baptizari, ut a pueritia nutriti in his quae sunt christianae vitae, firmiter in ea perseverent, secundum illud Prov. xxii, 6: *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.*

NOTANDUM: Regeneratio spiritualis, quae fit per baptismum, est quodammodo similis natiuitati carnali, quantum ad hoc quod sicut pueri in maternis uteris constituti non per seipsos nutrimentum accipiunt, sed ex nutrimento matris sustentantur; ita etiam pueri nondum habentes usum rationis, quasi in utero matris Ecclesiae constituti, non per seipsos, sed per actum Ecclesiae salutem suscipiunt. (Ad 1m).

Art. X. - *Utrum pueri Judaeorum vel aliorum infidelium sint invitis parentibus baptizandi.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) Judaeorum vel aliorum infidelium filii, qui jam usum rationis habent, moneri possunt et induci ad suscipiendum bap-

tismum etiam invitis parentibus; b) si vero usum rationis nondum habent, Ecclesia consuetudinem non habet, quod tales invitis parentibus baptizentur.

R. PRIMI EST: quia filii qui usum rationis habent, jam incipiunt suae potestatis esse quantum ad ea quae sunt juris divini vel naturalis; et ideo propria voluntate, invitis parentibus, possunt baptismum suscipere, sicut et matrimonium contrahere.

R. SECUNDI EST: quia si nondum habent usum liberi arbitrii, secundum jus naturale sunt sub cura parentum, quamdiu ipsi sibi providere non possunt. Et ideo contra justitiam naturalem esset, si tales pueri invitis parentibus baptizarentur. Nec aliquis debet irrumpere ordinem juris naturae, quo filius est sub cura patris, ut eum liberet a periculo mortis aeternae. (Ad 1m). Esset etiam periculosum taliter filios infidelium baptizare, quia de facili ad infidelitatem redirent propter naturalem affectum ad parentes.

Art. XI. - *Utrum pueri in maternis uteris positi sint baptizandi.*

RESP. NEG. - R. EST: quia de necessitate baptismi est quod corpus baptizandi aliquo modo aqua abluatur, cum baptismus sit quaedam ablutio, ut supra dictum est (qu. lxvi, art. 1). Corpus autem infantis, antequam nascatur ex utero, non potest aliquo modo abluī aqua.* - Possunt tamen tales infantes subjici operationi Dei apud quem vivunt, ut quodam privilegio gratiae sanctificationem consequantur, sicut patet de sanctificatis in utero. (Ad 1m).

(* Tamen ex observationibus hodiernorum medicorum constat posse abluī et manu tangi.

Art. XII. – *Utrum furiosi et amentes debeant baptizari.*

RESP. AFF. – *Scil. :* a) amentes a nativitate, qui nulla lucida intervalla habent, sunt baptizandi in fide Ecclesiae, sicut dictum est de pueris, qui usum rationis non habent (art. 9 hujus qu.); – b) amentes qui ex sana mente in amentiam inciderunt, sunt judicandi secundum voluntatem quam habuerunt, dum sanae mentis existerent; – c) illi qui habent aliqua lucida intervalla, si ipsi voluerint, baptizari possunt; – d) de illis vero qui etsi non omnino sanae mentis existant, intantum tamen ratione utuntur quod possunt de sua salute cogitare, et intelligere sacramenti virtutem, idem est iudicium sicut de his qui sanae mentis existunt, qui baptizantur volentes, non autem inviti.

Rationes horum patet ex supradictis in articulis praecedentibus hujus quaestionis.

QUAESTIO LXIX

De effectibus baptismi

Deinde considerandum est de effectibus baptismi, et circa hoc quaeruntur decem:

Art. I. – *Utrum per baptismum tollantur omnia peccata.*

RESP. AFF. – R. EST: quia omne peccatum ad pristinam vetustatem pertinet, cui homo moritur per baptismum. Unde dicit Apostolus (Rom. vi, 3): *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus; et postea concludit: Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro.*

NOTANDUM: Nullius peccati remissio fieri potest nisi per virtutem passionis Christi; unde et Apostolus dicit (Hebr. ix, 22), quod *sine sanguinis effusione non fit remissio*. Unde motus humanae voluntatis, qui est in poenitente, non sufficeret ad remissionem culpae, nisi adesset fides passionis Christi, et propositum participandi ipsam, vel suscipiendo baptismum, vel subjiciendo se clavibus Ecclesiae. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum per baptismum liberetur homo ab omni reatu peccati.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia passio Christi, cui aliquis per baptismum incorporatur (Rom. vi, 8), est sufficiens satisfactio (qu. praec. art. 5): et ideo ille qui baptizatur, liberatur a reatu totius poenae sibi debitae pro peccatis, ac si ipse sufficienter satisfacisset pro omnibus peccatis suis.

Art. III. - *Utrum per baptismum debeant auferri poenalitates praesentis vitae.*

RESP. NEG. - *Scil. :* baptismus habet virtutem auferendi poenalitates praesentis vitae, non tamen eas auferit in praesenti vita; sed ejus virtute auferentur a justis in resurrectione, quando *mortale hoc induet immortalitatem* (I. Cor. xv, 54); et hoc rationabiliter propter tria:

PRIMA R. EST: quia conveniens est ut id agatur in membro incorporato quod est actum in capite, i. e., passio et mors. Unde Apostolus dicit (Rom. viii, 17): *Haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi; si tamen compatimur, ut et simul glorificemur.*

SECUNDA R. EST: quia hoc est conveniens propter spirituale exercitium, ut videlicet, Deo adjuvante, contra concupiscentiam et alias passibilitates pugnans homo, victoriae coronam acciperet.

TERTIA R. EST: quia hoc fuit conveniens ne homines ad baptismum accederent propter impassibilitatem praesentis vitae, et non propter gloriam vitae aeternae.

NOTANDUM: Quamvis poenalties praesentis vitae, uti mors, fames, sitis, et alia hujusmodi, non auferuntur hic per baptismum, tamen tum concupiscentia, tum pronitas ad malum et difficultas ad bonum, diminuuntur (Art. subsequenti ad 3m). Tales enim poenalties respiciunt naturam, ex cujus principiis causantur, prout est destituta originali justitia, et ideo non tolluntur, nisi in ultima reparatione naturae per resurrectionem gloriosam. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum per baptismum conferantur homini gratia et virtutes.*

RESP. AFF. - R. EST: quia a capite Christo derivatur in omnia membra ejus plenitudo gratiae et virtutis, secundum illud (Jn. i, 16): *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.*

NOTANDUM: Sicut aqua baptismi per suam abluitionem significat emundationem culpae, et per suum refrigerium significat liberationem a poena; ita per naturalem claritatem significat splendorem gratiae et virtutum. (Ad 1m).

Art. V. - *Utrum convenienter attribuantur baptismi quidam actus virtutum.*

RESP. AFF. - Scil.: baptismi attribuantur illuminatio a Christo circa cognitionem veritatis; et fecundatio bonorum operum per infusionem gratiae.

R. EST: quia sicut a capite naturali derivatur ad membra sensus et motus; ita a capite spirituali, quod est Christus, derivatur ad membra ejus sensus spiritualis, qui consistit in cognitione veritatis, et motus spiritualis, qui est per gratiae influxum. Unde Jn. i, 16: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus.*

NOTANDUM: Adulti prius credentes in Christum sunt ei incorporati mentaliter; sed postmodum, cum baptizantur, incorporantur ei quodammodo corporaliter, scil. per visibile sacramentum, sine cuius proposito nec mentaliter incorporari potuissent. (Ad 1m).

Art. VI. - *Utrum pueri in baptismo consequantur gratiam et virtutes.*

RESP. AFF. - R. EST: quia pueri, sicut et adulti, in baptismo efficiuntur membra Christi; unde necesse est quod a capite percipiant influxum gratiae et virtutis: secus pueri decedentes post baptismum non pervenirent ad vitam aeternam, quia, ut dicitur Rom. vi, 23, *gratia Dei est vita aeterna*; et ita non profuisset eis ad salutem, baptizatos fuisse.

NOTANDUM: Impotentia operandi non accidit pueris ex defectu habituum, sed ex impedimento corporali; sicut etiam dormientes, quamvis habeant habitus virtutum, impediuntur tamen ab actibus propter somnum. (In fine art.). - Pueri autem credunt non per actum proprium, sed per fidem Ecclesiae, quae eis communicatur; et hujus fidei virtute conferuntur eis gratia et virtutes. (Ad 3m).

Art. VII. - *Utrum effectus baptismi sit apertio januae regni caelestis.*

RESP. AFF. - R. EST: quia impedimentum quo quis impeditur regnum caeleste introire, est culpa et reatus poenae. Per baptismum autem omnis culpa et omnis reatus poenae tollitur.

NOTANDUM: Quando passio Christi nondum erat realiter perfecta, sed solum in fide credentium, baptismus proportionaliter causabat januae apertionem, non quidem in re, sed in spe; baptizati enim tunc decedentes ex certa spe introitum regni caelestis expectabant. (Ad 2m).

Art. VIII. – *Utrum baptismus habeat in omnibus aequalem effectum.*

RESP. AFF. – *Scil.* : pueri omnes aequales effectus percipiunt in baptismo, non vero adulti.

R. EST: quia omnes pueri aequaliter se habent ad baptismum; non enim in fide propria, sed in fide Ecclesiae baptizantur. Adulti vero, quia per propriam fidem ad baptismum accedunt, non aequaliter se habent ad baptismum: quidam enim cum majori, quidam cum minori devotione ad baptismum accedunt, et ideo quidam plus, quidam minus de gratia novitatis accipiunt, sicut etiam ab eodem igne accipit plus caloris qui plus ei appropinquat; licet ignis, quantum est de se, aequaliter ad omnes suum calorem effundat. – Effectus autem qui miraculose operantur in baptismo, per accidens se habent ad baptismum, et non aequaliter, etiamsi cum aequali devotione accedant; sed dispensantur hujusmodi effectus secundum ordinem providentiae divinae.

Art. IX. – *Utrum fictio impediatur effectum baptismi.**

RESP. AFF. – R. EST: quia ad hoc quod aliquis justificetur per baptismum, requiritur quod voluntas hominis amplectatur baptismum et baptismi effectus. Dicitur autem aliquis fictus per hoc quod voluntas ejus contradicit vel baptismo, vel ejus effectui. Unde manifestum est quod fictio impedit effectum baptismi.

NOTANDUM: Etiam illi qui fecte recipiunt baptismum induunt Christum per configurationem characteris, non autem per conformitatem gratiae. (Ad 1m).

(*) Fictio est simulatio qua quis exterius demonstrat se velle quod revera non vult, sive quia non habet voluntatem suscipiendi baptismum, sive quia non habet dispositionem quae ad gratiam baptismalem est necessaria.

Art. X. - *Utrum fictione recedente baptismus suum effectum consequatur.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut cum aliquid generatur, simul cum forma recipit effectum formae, nisi sit aliquid impediens, quo remoto, forma rei generatae perficit suum effectum; ita quando aliquis baptizatur, accipit characterem quasi formam, et consequitur proprium effectum, qui est gratia remittens omnia peccata. Impeditur autem quandoque per fictionem. Unde oportet quod remota ea per poenitentiam, baptismus statim consequatur suum effectum.

NOTANDUM: Effectus baptismi non est tollere peccata futura, sed praesentia vel praeterita; et ideo, recedente fictione, peccata sequentia remittuntur quidem, sed per poenitentiam, non per baptismum. Unde non remittuntur quantum ad totum reatum, sicut peccata praecedentia baptismum. (Ad 3m).

QUAESTIO LXX

De circumcissione quae praecessit baptismum

Deinde considerandum est de praepparatoriis ad baptismum; et primo, de praepparatorio quod praecessit baptismum, id est, de circumcissione; secundo de praepparatoriis quae concurrunt simul cum baptismo, scil. de catechismo et exorcismo. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum circumcisio fuerit praepparatoria et figurativa baptismi.*

RESP. AFF. - R. EST: quia circumcisio erat quaedam protestatio fidei; unde dicitur Rom. iv, 11, quod *Abraham accepit circumcisionem, tanquam signaculum fidei*, sicut et baptismus est professio fidei et dicitur fidei sacramentum: una

enim est fides nostra et antiquorum patrum. Antiquis patribus autem omnia in figuram futuri contingebant, ut dicitur I. Cor. x, sicut et fides eorum erat de futuro.

NOTANDUM: Circumcisio habebat similitudinem cum baptismo, quantum ad spiritualem effectum baptismi; nam sicut per circumcisionem auferebatur quaedam carnalis pellicula, ita per baptismum homo expoliatur a carnali conversatione. (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum circumcisio fuerit convenienter instituta.*

RESP. AFF. - *Scil.:* circumcisio fuit convenienter instituta in Abraham.

R. EST: quia inter antiquos patres primus Abraham promissionem accepit de Christo nascituro, cum dictum est ei (Gen. xxii, 18): *In semine tuo benedicentur omnes gentes terrae.* Ipse etiam primus se a societate infidelium segregavit, secundum mandatum Dei dicentis sibi (Gen. xii, 1): *Egredere de terra tua et de cognatione tua.*

NOTANDA: 1. Immediate post peccatum primi parentis, propter doctrinam ipsius Adae, qui plene instructus fuerat de divinis, adhuc fides et ratio naturalis in tantum vigeat in homine, quod non oportebat determinari hominibus aliqua signa fidei et salutis; sed unusquisque pro suo libito fidem suam aliquibus signis protestabatur. Sed circa tempus Abrahae diminuta erat fides, plurimis ad idololatriam declinantibus: obscurata etiam erat ratio naturalis per augmentum carnalis concupiscentiae usque ad peccatum contra naturam. Et ideo convenienter tunc, et non ante, fuit instituta circumcisio ad profitendum fidem, et ad minuendum carnalem concupiscentiam. (Ad 1m).

2. Baptismus in se continet perfectionem salutis, ad quam Deus omnes homines vocat; et ideo baptismus omnibus populis proponitur. Circumcisio autem non continebat perfectionem salutis, sed figurabat ipsam ut fiendam per Christum, qui erat ex Judaeorum populo nasciturus, et ideo

illi soli populo data est circumcisio. (Ad 3m). Item, circumcisio instituta est ut signum fidei Abrahae, qui credidit se patrem futurum Christi sibi re-promissi: et ideo convenienter solis maribus competebat. Peccatum etiam originale, contra quod specialiter circumcisio ordinabatur, a patre trahitur, non a matre, ut dictum est (I-II, qu. lxxxii, art. 5). Sed baptismus continet virtutem Christi, qui est universalis causa salutis omnium, et remissionis omnium peccatorum. (Ad 4m).

Art. III. - *Utrum ritus circumcissionis fuerit conveniens.*

RESP. AFF. - R. EST: quia circumcisio quoddam signum est fidei, quod est institutum a Deo, cujus sapientia non est numerus.

NOTANDUM: Circumcisio convenienter fiebat in membro generationis, primo quidem quia signum erat fidei qua Abraham credidit Christum ex suo semine nasciturum; secundo quia erat in remedium peccati originalis, quod per actum generationis traducitur; tertio quia ordinabatur ad diminutionem carnalis concupiscentiae, quae praecipue in membris illis viget, propter abundantiam delectationis venereorum. (Ad 1m). - Fiebat autem die octavo, et quidem sub praecepto (Jn. vii, 23), tum propter mysterium, quia in octava aetate, quae erit aetas resurgentium, quasi in octavo die perficietur per Christum spiritualis circumcisio, quando auferet de electis non solum culpam, sed etiam omnem poenalitatem; tum etiam propter teneritudinem infantis ante octavum diem, sicut etiam de animalibus praecipitur (Levit. xxii, 37).

Art. IV. - *Utrum circumcisio conferebat gratiam justificantem.*

RESP. AFF. - *Scil.:* in circumcissione conferebatur: a) gratia justificans; b) et haec ad omnes gratiae effectus; c) aliter tamen quam in baptismo.

R. PRIMI EST: quia ut ab omnibus communiter ponitur, circumcisio peccatum originale remittebat; culpa autem non remittitur nisi per gra-

tiam, secundum illud Rom. iii, 24: *Justificati gratis per gratiam*, etc.

R. SECUNDI EST: quia minima gratia potest resistere cuilibet concupiscentiae, et vitare omne peccatum mortale quod committitur in transgressione mandatorum legis.

R. TERTII EST: quia in baptismo confertur gratia ex virtute ipsius baptismi quam habet, inquantum est instrumentum passionis Christi jam perfectae; in circumcissione autem conferebatur gratia non ex virtute circumcissionis, sed ex virtute fidei passionis Christi, cujus signum erat circumcisio. Et quia baptismus operatur instrumentaliter in virtute passionis Christi, non autem circumcisio; ideo baptismus imprimit characterem incorporantem hominem Christo, et copiosicrem gratiam confert quam circumcisio. Unde adulti quando circumcidebantur, consequencebantur remissionem non solum originalis peccati, sed etiam actualium peccatorum, non tamen ita quod liberarentur ab omni reatu poenae, sicut in baptismo, in quo confertur copiosior gratia. (Ad 5m). Major enim est effectus rei jam praesentis quam spei.

QUAESTIO LXXI

De praepparatoriis quae simul concurrunt cum baptismo

Deinde considerandum est de praepparatoriis quae simul concurrunt cum baptismo; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum catechismus debeat praecedere baptismum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia baptismus est fidei professio. Ad hoc autem quod aliquis fidem acci-

piat, requiritur quod in fide instruatur. Et ideo ante baptismum convenienter praecedit catechismus. - Unde et Dominus praeeptum baptizandi discipulis tradens, praemittit dictrinam baptismo, dicens (Mt. ult., 19): *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*, etc.

Art. II. - *Utrum exorcismus debeat praecedere baptismum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia omnes non baptizati potestati daemonum subjiuntur, saltem propter originalis peccati reatum. (Ad 1m). Et ideo conveniens est quod ante baptismum praecedat exorcismus quo daemones expelluntur, ne salutem hominis impediunt, inquantum impediunt hominem a perceptione hujus sacramenti.

NOTANDUM: Expulsio daemonis significatur per exsufflationem. Benedictio autem cum manus impositione praeccludit expulso viam, ne redire possit. Sal autem in os missum, et narium et aurium sputo linitio, significat receptionem doctrinae fidei quantum ad aures, et confessionem quantum ad os. Olei vero inunctio significat aptitudinem hominis ad pugnandum contra daemones. * (In fine art.).

Art. III. - *Utrum ea quae aguntur in exorcismo aliquid efficiant.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) quae aguntur in exorcismo non solum significant, sed etiam efficiunt; b) differenter tamen ab ipso baptismo.

(*) Exsufflationis meminit Ambrosius (cap. 1, lib. De iis qui initiuntur) et Augustinus (De peccato orig. cap. 40). - Impositionis manuum, Dion. (Eccles. hierar. c. 11), Conc. IV Carthag. (c. 85), et conc. II Hispal. (can. 7). - Usus salis, Isid. (Off. lib. II, c. 20), Augustinus (Confess. lib. I, c. 11), conc. III. Carthag. (can. 5). - Linitionis aurium et marium, Ambros. (De sacram. lib. I, c. 1). - Inunctionis olei, Ambros. (De sacram. lib. I, c. 2, et lib. III, cap. 1), Cyrill. (Catech. 2).

R. PRIMI EST: quia Ecclesia in exorcismis imperativis verbis utitur ad expellendam daemonis potestatem, puta cum dicit: *Ergo, maledicte diabole, exi ab eo*, etc. Et ideo dicendum est quod aliquem effectum habeant.

R. SECUNDI EST: quia per baptismum datur homini gratia ad plenam remissionem culparum; per ea vero quae in exorcismo aguntur, excluditur tantum duplex impedimentum salutaris gratiae percipiendae. Quorum unum est extrinsecum, prout daemones hominis salutem impedire conantur, et hoc impedimentum excluditur per exsufflationes. Aliud est intrinsecum, prout scil. homo ex infectione originalis peccati habet sensus praeclosos ad percipienda salutis mysteria, et hoc impedimentum excluditur per salivam typicam et sacerdotis tactum, per quod sapientia et virtus divina salutem catechumeni operantur, ut scil. aperiantur ei nares ad percipiendum odorem notitiae Dei, ut aperiantur ei aures ad audiendum mandata Dei, ut aperiantur illi sensus in intimo corde ad respondendum, ut Rabanus dicit (De instit. cleri. lib. i, c. 27, ad finem.).

NOTANDUM: Quamvis exorcismus non sit de necessitate baptismi, tamen non est praetermittendus, nisi in necessitatis articulo; et tunc, cessante periculo debet suppleri, ut servetur uniformitas in baptismo. Nec frustra suppletur post baptismum, quia sicut impeditur effectus baptismi, antequam percipiatur, ita potest impediri postquam fuerit perceptus. (Ad 3m).

Art. IV. - Utrum sit officium sacerdotis catechizare et exorcizare baptizandum.

RESP. AFF. - *Scil.:* principaliter est officium sacerdotis; ministerialiter autem catechizare pertinet etiam ad lectores, et exorcizare ad exorcistas.

R. EST: quia agens secundarium non agit sine principali agente, sed cooperatur principali agenti in operando. Unde dicit Isidorus (in epist. ad Laudefred.), quod ad inferiores ministri pertinet cooperare sacerdotibus in his quae sunt praeparatoria ad sacramentum, sicut lectores in catechismo, et exorcistae in exorcismo.

QUAESTIO LXXII

De sacramento confirmationis

Consequenter considerandum est de sacramento confirmationis, et circa hoc quaeruntur duodecim:

Art. I. - *Utrum confirmatio sit sacramentum.*

RESP. AFF. - *Scil.:* confirmatio est speciale sacramentum.

R. EST: quia ubi occurrit aliquis specialis effectus gratiae, ibi ordinatur speciale sacramentum. Sicut autem in corporali vita, praeter motum generationis, quo aliquis recipit vitam corporalem, est motus augmenti, quo aliquis perducitur ad perfectam aetatem, in qua homo perfectas actiones hominis agere possit; ita et in vita spirituali, praeter baptismum, qui est spiritualis regeneratio est confirmatio per quam homo accipit quasi quamdam perfectam aetatem spiritualis vitae. Unde confirmatio est speciale sacramentum distinctum a baptismo.

NOTANDA: 1. Cum institutio novi sacramenti pertinet ad potestatem excellentiae, quae soli Christo competit, dicendum est quod hoc sacramentum non fuit ab Apostolis institutum, sicut quidam dixerunt, * sed ab ipso Christo, non quidem exhibendo, sed promittendo, secundum illud

(*) Scil. in concilio Meldensi an. 845, ut voluerunt Alex. Halens. et S. Bonav.

Jn. xvi, 7: *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. Et hoc ideo, quia in hoc sacramento datur plenitudo Spiritus sancti, quae non erat danda ante Christi resurrectionem et ascensionem, secundum illud Jn vii, 39: Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.* (Ad 1m).

2. Quia confirmatio est sacramentum plenitudinis gratiae, non potuit habere aliquid sibi respondens in veteri Testamento, quia *nihil ad perfectum adduxit lex*, ut dicitur Hebr. vii, 19. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum chrisma sit conveniens materia hujus sacramenti.*

. RESP. AFF. - R. EST: quia in oleo designatur gratia Spiritus sancti; unde Christus dicitur esse *unctus oleo laetitiae* (Psalm. xlv), propter plenitudinem Spiritus sancti quam habuit. Et ideo oleum competit materiae hujus sacramenti, quod est sacramentum plenitudinis gratiae. - Admisceatur autem balsamum propter fragrantiam odoris, quae redundat ad alios; unde Apostolus dicit (II. Cor. ii, 15): *Christi bonus odor sumus Deo*, etc. Et licet multa alia sint odorifera, tamen praecipue accipitur balsamum, propter hoc quod habet praecipuum odorem, et quia etiam incorruptionem praestat.

NOTANDUM: Tempore Apostolorum non erat necessaria sensibilis materia sacramentalis, ubi sensibilia signa miraculose exhibebantur divinitus. Utebantur tamen Apostoli communiter chrismate in exhibitione sacramenti, quando hujusmodi visibilia signa non exhibebantur. Dicit enim Dionysius (Eccl. hier. c. 4): «Est quaedam perfecta operatio, quam duces nostri, id est, apostoli, chrisomatis hostiam nominant». (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum sit de necessitate hujus sacramenti quod chrisma fuerit prius per Episcopum consecratum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia unctionibus visibilibus Christus non est usus, ne fieret injuria in-

visibili unctioni, qua est *unctus prae consortibus suis* (Psal. xliv). Et ideo tam chrisma quam oleum sanctum infirmorum prius benedicuntur quam adhibeantur ad usum sacramenti. Usus est autem Christus materia baptismi et Eucharistiae; et ideo ex ipso usu Christi, materiae horum sacramentorum aptitudinem acceperunt ad perfectionem sacramenti. Et propter hoc non est de necessitate horum sacramentorum quod materia prius benedicatur, quia sufficit benedictio Christi. Si qua vero benedictio adhibeatur, pertinet ad solemnitatem sacramenti, non autem ad necessitatem. - Materia autem sacramenti confirmationis consecratur ab Episcopo, qui gerit in Ecclesia personam Christi. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum haec sit conveniens forma hujus sacramenti: Consigno te signo crucis, etc.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia forma sacramenti continere debet quidquid pertinet ad speciem sacramenti. Ad speciem autem hujus sacramenti, in quo datur Spiritus sanctus ad robur spiritualis pugnae, tria requiruntur, quae in praedicta forma continentur: scil. *a)* causa conferens plenitudinem roboris spiritualis, quae est sancta Trinitas, et haec exprimitur cum dicitur: *In nomine Patris, etc.*; *b)* ipsum robur spirituale quod homini confertur per sacramentum materiae visibilis ad salutem, quod quidem tangitur cum dicitur: *Confirmo te chrisma salutis*; *c)* signum quod pugnatore datur, sicut et in pugna corporali milites insigniis ducum insigniuntur, et quantum ad hoc dicitur: *Consigno te signo crucis*, in quo scil. Rex noster triumphavit, ut dicitur Coloss. ii.

NOTANDUM: Ad objectionem quod neque Christum hanc formam instituisse, nec apostolos ea usos fuisse legitur, dicendum est quod quando-

que per ministerium apostolorum dabatur effectus hujus sacramenti, scil. plenitudo Spiritus sancti, quibusdam visibilibus signis miraculose a Deo effectis, et tunc non erat necessaria nec materia, nec forma hujus sacramenti. Quandoque autem tamquam ministri sacramentorum, hoc sacramentum praebebant, et tunc sicut materia, ita et forma ex mandato Christi utebantur. Multa enim servabant apostoli in sacramentorum collatione, quae in Scripturis communiter propositis non sunt tradita, ut Dionysius dicit in fine Ecclesiast. hierarch. (Cap. ult. inter medium et finem). - (Ad 1m).

Art. V. - *Utrum sacramentum confirmationis imprimat characterem.*

RESP. AFF. - R. EST: quia character est quaedam spiritualis potestas ad aliquas actiones sacras ordinata. Manifestum est autem ex similitudine corporalis vitae, quod alia est actio hominis statim nati, et alia actio quae competit ei, cum ad perfectam aetatem pervenerit. Et ideo in baptismo accipit homo potestatem ad ea agenda quae ad propriam pertinet salutem, prout scil. secundum seipsum vivit; sed in confirmatione accipit homo potestatem ad agendum ea quae pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes fidei, sicut patet exemplo apostolorum. Unde manifestum est quod in sacramento confirmationis imprimitur character, ad fidem Christi publice profitendum, quasi ex officio. (Ad 2m).

NOTANDUM: Sacramenta veteris legis quae dicuntur *justitiae carnis* (Hebr. ix), interius nihil efficiebant; et ideo in circumcisione imprimebatur character solum in corpore, non autem in anima. Sed in confirmatione cum characterе corporali imprimitur simul character spiritualis, eo quod est sacramentum novae legis. (Ad 3m).

Art. VI. - *Utrum character confirmationis praesupponat characterem baptismi.*

RESP. AFF. - Scil.: character confirmationis ex necessitate praesupponit characterem bap-

tismalem, ita scil. quod si aliquis non baptizatus confirmaretur, nihil reciperet, sed oportet ipsum confirmari post baptismum.

R. EST: quia ita se habet confirmatio ad baptismum, sicut augmentum ad generationem (art. I, hujus quaes.). Manifestum est autem quod nullus potest promoveri in aetatem perfectam, nisi primo fuerit natus.

Art. VII. - *Utrum per sacramentum confirmationis conferatur gratia gratum faciens.*

RESP. AFF. - *Scil. :* ad effectum specialem ad quod ordinatur hoc sacramentum.

R. EST: quia in hoc sacramento datur baptizato Spiritus sanctus ad robur (art. 4 hujus qu.). Ostensum est autem in prima parte (qu. xliii, art. 3), quod missio, seu datio Spiritus sancti non est nisi cum gratia gratum faciente. Unde manifestum est quod gratia gratum faciens confertur in hoc sacramento. Gratia enim gratum faciens non solum datur ad remissionem culpae, sed etiam ad augmentum et firmitatem justitiae. (Ad 1m). - Tamen sicut ex ipso nomine apparet, hoc sacramentum datur ad confirmandum quod prius invenerit; et ideo non debet dari his qui non habent gratiam; sed si aliquis adultus in peccato existens, cujus conscientiam non habet, vel si etiam non perfecte contritus accedat, per gratiam collatam in hoc sacramento consequetur etiam remissionem peccatorum. (Ad 2m).

Art. VIII. - *Utrum hoc sacramentum sit omnibus exhibendum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut de intentione naturae est ut omnis qui corporaliter nascitur, ad perfectam aetatem perveniat; ita multo magis de intentione Dei est, ut anima, ad quam pertinet spiritualis nativitas per baptismum, perve-

niat ad spiritualem aetatis perfectam, quod fit per confirmationem.

NOTANDUM: Quia anima ad quam pertinet spiritualis aetas, immortalis est, ideo est quod etiam morituris hoc sacramentum est dandum, ut in resurrectione perfecti appareant. Unde Hugo de S. Victore dicit (De sacram. lib. ii, part. 7, cap. 3): « Omnino periculosum esset, si ab hac vita sine confirmatione migrare contingeret »; non quia damnaretur, nisi forte propter contemptum, sed quia detrimentum perfectionis pateretur. Et ideo etiam pueri confirmati decedentes majorem gloriam consequuntur, sicut et hic majorem obtinent gratiam. (Ad 4m).

Art. IX. – Utrum hoc sacramentum sit conferendum homini in fronte.

RESP. AFF. – Scil.: propter duo.

PRIMA R. EST: quia inter omnia loca corporis humani maxime frons manifesta est, quae quasi nunquam obtegitur; et ideo linitur confirmatus chrismate in fronte, ut in manifesto demonstraret se esse christianum, sicut et apostoli post acceptum Spiritum sanctum se manifestaverunt, qui prius in coenaculo latebant.

SECUNDA R. EST: quia aliquis impeditur a libera confessione nominis Christi propter duo, scil. propter timorem, et propter verecundiam. Utriusque autem horum signum maxime manifestatur in fronte; unde « verecundati erubescunt, timentes autem pallescunt », ut dicitur (Ethic. lib. iv, cap. ult.). Et ideo in fronte signatur chrismate, ut neque propter timorem, neque propter erubescientiam nomen Christi confiteri praetermittat.

Art. X. – Utrum ille qui confirmatur debeat teneri ab alio.

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut aliquis de novo nato indiget instructore in his quae pertinent ad

conservationem vitae; ita illi qui assumuntur ad pugnam, indigent eruditoribus, a quibus instruuntur de his quae pertinent ad modum certaminis.

Art. XI. - *Utrum solus Episcopus hoc sacramentum conferre possit.*

RESP. AFF. - *Scil.:* hoc sacramentum Episcopis reservatur.

R. EST: quia sicut praeparatio materiae pertinet ad inferiores artifices, superior autem dat formam; ita in quolibet opere ultima consummatio supremae arti aut virtuti reservatur. Hoc autem confirmationis sacramentum est quasi ultima consummatio sacramenti baptismi. Et ideo collatio hujus sacramenti Episcopis reservatur, qui obtinent summam potestatem in Ecclesia, sicut et in primitiva Ecclesia per impositionem manus apostolorum, quorum vicem gerunt Episcopi, plenitudo Spiritus sancti dabatur, ut habetur Act. viii. - Attamen papa, qui in Ecclesia habet plenitudinem potestatis, sicut quibusdam presbyteris concedit conferre minores ordines, quod pertinet ad potestatem episcopalem; ita et concedere potest quod simplices sacerdotes hoc sacramentum conferrent, quamdiu scandalum tolleretur. (Ad 1m). - Istis diebus nostris, decreto diei 14 septembris 1946, concessa est facultas parrochis et curatis hoc sacramentum administrare in casibus urgentibus, in quibus solitum est sacramentum extremae unctionis conferre.

Art. XII. - *Utrum ritus hujus sacramenti sit conveniens.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ordinationes Ecclesiae diriguntur secundum sapientiam Christi,

secundum illud Mt. xviii, 20: *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Et propter hoc certum esse debet ritus quos Ecclesia observat in hoc et in aliis sacramentis esse convenientes.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIAE*

Consequenter considerandum est de sacramento Eucharistiae; et primo de ipso sacramento; secundo de materia; tertio de forma; quarto de effectibus; quinto de recipientibus hoc sacramentum; sexto de ministro; septimo de ritu.

QUAESTIO LXXIII

De sacramento Eucharistiae secundum se

Et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum Eucharistia sit sacramentum.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia sacramenta Ecclesiae ordinantur ad subveniendum homini in vita spirituali. Vita autem spiritualis vitae corporali conformatur, ut diximus (qu. lxi, art. 1). Cum igitur ad vitam corporalem praeter generationem, et augmentum quo homo perducitur ad perfectionem vitae, requiritur etiam alimentum quo homo conservatur in vita; ita ad spiritualem vitam praeter baptismum, qui est spiritualis generatio, et confirmatio, quae est spirituale augmentum, requiritur etiam sacramentum Eucharistiae, quod est spirituale alimentum.

NOTANDUM: Sacramentum dicitur ex eo quod continet aliquid sacrum. Eucharistia autem continet aliquid sacrum absolute, scil. ipsum corpus Christi; alia vero sacramenta continet aliquid sa-

(*) Vide nostram « Divisionem Schematicam », Tab. XXX.

crum in ordine ad aliud, scil. virtutem ad sanctificandum. Unde sacramentum Eucharistiae perficitur in ipsa consecratione materiae; alia vero sacramenta perficiuntur in applicatione materiae ad hominem sanctificandum. Ex hoc etiam consequitur quod id quod est res et sacramentum Eucharistiae, est in ipsa materia, scil. ipsum corpus Christi; id autem quod est res tantum, scil. gratia quae confertur, est in suscipiente; in baptismo autem utrumque est in suscipiente, scil. character, qui est res et sacramentum, et gratia remissionis peccatorum, quae est res tantum. Et eadem ratio est de aliis sacramentis. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum hoc sacramentum sit unum vel plura.*

RESP.: hoc sacramentum multa est quidem materialiter, sed unum formaliter et perfective.

R. EST: quia unum dicitur non solum quod est indivisibile, vel quod est continuum, sed etiam quod est perfectum, sicut dicitur una domus et unus homo. Est autem unum perfectione, ad cujus integritatem concurrunt omnia quae requiruntur ad finem ejusdem. Et sic hoc sacramentum dicitur unum. Sicut enim ad unam eandemque refectionem duo requiruntur, scil. cibus, qui est alimentum siccum, et potus, qui est alimentum humidum; ita etiam ad integritatem hujus sacramenti duo concurrunt, scil. spiritualis cibus et spiritualis potus, secundum illud Jn. vi, 56: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Unde perfective et formaliter hoc sacramentum est unum.

Art. III. - *Utrum Eucharistia sit de necessitate salutis.*

RESP. NEG. - R. EST: quia id quod in hoc sacramento est de necessitate salutis, est res hujus sacramenti, quae consistit in gratia et unitate corporis mystici, sine qua non potest esse salus.

Dictum est autem (qu. lxviii, art. 2), quod res alicujus sacramenti haberi potest ante perceptionem sacramenti ex ipso voto sacramenti percipiendi. Unde ante perceptionem hujus sacramenti potest homo habere salutem ex voto percipiendi hoc sacramentum, sicut et ante baptismum ex voto baptismi (qu. lxviii, art. 2). Cum hac tamen differentia: quia perceptio baptismi est necessaria ad inchoandam spiritualem vitam, perceptio autem Eucharistiae est necessaria ad consummandam ipsam, non ad hoc quod simpliciter habeatur (sicut de baptismo dictum est), sed sufficit eam habere in voto, sicut et finis habetur in desiderio et intentione.

NOTANDA: 1. Quantum ad verba (Jn. vi, 54): *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, dicendum est quod per haec verba, ut Augustinus dicit (Tract. 26 in Jn.), «societatem vult intelligi corporis, et membrorum suorum, quod est Ecclesia in praedestinatiis, etc.». Unde sicut ipse dicit in epist. ad Bonifacium, «nulli est aliquatenus ambigendum, tunc unumquemque fidelium corporis sanguinisque Domini participem fieri, quando in baptismo membrum Christi efficitur». (Ad 1m). *

2. Baptismus est sacramentum mortis et passionis Christi, prout homo regeneratur in Christo virtute passionis ejus; sed Eucharistia est sacramentum passionis Christi, prout homo perficitur in unione ad Christum passum. Unde sicut baptismus dicitur sacramentum fidei, quae est fundamentum spiritualis vitae, ita Eucharistia dicitur sacramentum charitatis, quae est vinculum perfectionis, ut dicitur Coloss. iii, 14. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum convenienter hoc sacramentum pluribus nominibus nominetur.*

RESP. AFF. - *Scil.:* quod nominatur Sacrificium, Communio vel Synaxis, et Eucharistia vel Viaticum.

(*) Vide infra qu. LXXIX, art. 1. Notandum 1. (pag. 312).

R. EST: quia hoc sacramentum habet triplicem significationem: unam quidem respectu praeteriti, in quantum scilicet est commemorativum dominicae passionis, quae fuit verum sacrificium (qu. xlviij, art. 3), et secundum hoc nominatur *Sacrificium*; aliam autem significationem habet respectu rei praesentis, scilicet ecclesiasticae unitatis, cui homines aggregantur per hoc sacramentum, et secundum hoc nominatur *Communio* vel *synaxis*; tertiam significationem habet respectu futuri, in quantum scilicet hoc sacramentum est praefigurativum fruitionis Dei, quae erit in patria, et secundum hoc dicitur *Viaticum*, quia praebet nobis viam illuc perveniendi; et secundum hoc etiam dicitur *Eucharistia*, id est, *bona gratia*, quia *gratia Dei vita aeterna* (Rom. vi, 23). Dicitur etiam in graeco *metalepsis*, id est, *assumptio*, quia, ut Damascenus dicit (Orth. fid. lib. iv, c. 14), « per hoc Filii Deitatem assumimus ».

Art. V. - Utrum institutio hujus sacramenti fuerit conveniens.

RESP. AFF. - *Scilicet*: convenientissimum hoc sacramentum institutum fuit in coena, in qua Christus ultimo cum suis discipulis fuit conversatus, et hoc propter tria:

PRIMA R. EST: quia ipse Christus continetur in Eucharistia sicut in sacramento. Et ideo quando ipse Christus in propria specie a discipulis discessurus erat, in sacramentali specie seipsum eis reliquit; sicut in absentia imperatoris exhibetur veneranda ejus imago.

SECUNDA R. EST: quia sine fide passionis nunquam potuit esse salus (Rom. iii, 25). Et ideo oportuit omni tempore apud homines esse aliquid repraesentativum dominicae passionis; cujus quidem in veteri Testamento praecipuum sacra-

mentum erat agnus paschalis. Unde conveniens fuit ut imminente passione, celebrato priori sacramento, novum sacramentum institueret, ut in futurum esset memoriale dominicae passionis, secundum illud: *Haec quotiescumque feceritis*, etc. (I. Cor. xi, 25, aequivalenter). (Ad 3m).

TERTIA R. EST: quia ea quae ultimo dicuntur, maxime ab amicis recedentibus, magis memoriae commendatur, praesertim quia tunc magis inflammatur affectus ad amicos; ea vero ad quae magis afficimur, profundius animo imprimuntur. Unde Augustinus dicit in libro Responsionum ad Januarium: « Salvator quo vehementius commendaret mysterii hujus altitudinem, ultimum hoc voluit arctius infigere cordibus et memoriae discipulorum, a quibus ad passionem disgressurus erat ».

Art. VI. – *Utrum Agnus Paschalis fuerit praecipua figura hujus sacramenti.*

RESP. AFF. – R. EST: quia Agnus Paschalis repraesentat hoc sacramentum, non secundum aliquid tantum, sicut oblatio Melchisedech quae repraesentabat eum ut sacramentum tantum, vel sicut sacrificia veteris Testamenti, quae ipsum repraesentabant quantum ad rem et sacramentum tantum, vel sicut manna, quae eum repraesentabat quantum ad rem tantum; sed secundum haec omnia simul: nam, quantum ad sacramentum tantum (quod est panis et vinum), quia Agnus Paschalis manducabatur cum panis azymis (Exod. xii, 8); quantum vero ad rem et sacramentum (quod est corpus Christi verum), quia immolabatur ab omni multitudine filiorum Israel quarta decima luna, quod fuit figura passionis Christi, qui propter innocentiam dicitur Agnus; quantum autem ad rem tantum (i. e., effectum gratiae), quia per sanguinem agni

paschalis protecti sunt filii Israel a devastante angelo, et educti de Aegyptiaca servitute. Et ideo figura praecipua hujus sacramenti fuit Agnus Paschalis.

QUAESTIO LXXIV

De materia Eucharistiae quantum ad speciem

Deinde considerandum est de materia hujus sacramenti; et primo de specie materiae; secundo de conversione panis et vini in corpus Christi; tertio de modo existendi Christi in hoc sacramento; quarto de accidentibus panis et vini, quae in hoc sacramento remanent. Circa primum quaeruntur octo:

Art. I. - *Utrum materia hujus sacramenti sit panis et vinum.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia Christus hoc sacramentum sub specie panis et vini instituit, ut patet Mt. xxvi. Unde panis et vinum sunt materia conveniens hujus sacramenti. Et hoc rationabiliter propter quatuor: primo quidem quantum ad usum hujus sacramenti, qui est manducatio: quia sicut aqua assumitur in sacramento baptismi ad usum spiritualis ablutionis, ita panis et vinum quibus communius homines reficiuntur, assumuntur in hoc sacramento ad usum spiritualis manducationis. Secundo quantum ad passionem Christi, in qua sanguis est a corpore separatus, et ideo in hoc sacramento, quod est memoriale dominicae passionis, seorsum sumitur panis ut sacramentum corporis, et vinum ut sacramentum sanguinis. Tertio quantum ad effectum consideratum in unoquoque sumentium, quia, ut Ambrosius dicit super Epist. I ad Cor.*, «hoc

(*) Alius auctor sub illud cap. xi: *Hic calix novum, etc.*

sacramentum valet ad tuitionem animae et corporis; et ideo corpus Christi sub specie panis pro salute corporis, sanguis vero sub specie vini pro salute animae offertur». Quarto quantum ad effectum respectu totius Ecclesiae, quae constituitur ex diversis fidelibus, «sicut panis conficitur ex diversis granis, et vinum fluit ex diversis uvis», ut dicit Glossa Ord. S. Aug., tract. 26 in Jn., super illud I. Cor. x: *Multi unum corpus sumus*, etc.

Art. II. - *Utrum requiratur determinata quantitas panis et vini ad materiam hujus sacramenti.*

RESP. NEG. - R. EST: quia finis hujus sacramenti est usus fidelium. Unde oportet quod quantitas materiae hujus sacramenti determinetur per comparisonem ad usum fidelium, scil. absolute; quia numerus fidelium est indeterminatum.

Art. III. - *Utrum requiratur ad materiam hujus sacramenti quod sit panis triticus.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ad usum sacramentorum assumitur talis materia quae communius apud homines in talem usum venit. Inter alios autem panes communius homines utuntur pane triticeo. Et ideo Christus creditur in hujus panis specie hoc sacramentum instituisse. Alii autem panes videntur esse introducti in hujus panis defectum. Tamen ex talibus frumentis, quae nullo modo possunt ex semine tritici generari, non potest confici panis, qui sit debita materia hujus sacramenti. (Ad 2m).

NOTANDUM: Modica admixtio alterius frumenti non solvit speciem panis tritici; sed si magna sit permixtio, puta ex aequo, vel quasi, talis permixtio speciem mutat; unde panis exinde confectus non erit debita materia hujus sacramenti. (Ad 3m). - Similiter si corruptio panis est tanta, quod solvitur species panis, sicut cum continuitas solvitur, et sapor, et color, et alia accidentia mutantur; ex tali materia non potest confici corpus Christi. Ali-

quando vero non est tanta corruptio quae speciem solvat, sed est aliqua dispositio ad corruptionem, quod declarat aliqualis immutatio saporis, et ex tali pane potest confici corpus Christi; sed peccat conficiens propter irreverentiam sacramenti. (Ad 4m).

Art. IV. - *Utrum hoc sacramentum debeat confici ex pane azymo.*

RESP. AFF. - *Scil.:* quamvis conveniens sit ut unusquisque servet ritum suae Ecclesiae in sacramenti celebratione, tamen consuetudo de pane azymo celebrandi rationabilior est, quam illa de pane fermentato, quae est graecorum: et hoc propter tria:

PRIMA R. EST: quia Christus hoc sacramentum instituit *prima die azymorum*, ut habetur Mt. xxvi, et Mc. xiv, et Lc. xxii, qua die nihil fermentatum in domibus Judaeorum esse debebat, ut habetur Exodi xii.

SECUNDA R. EST: quia panis est proprie sacramentum corporis Christi, quod sine corruptione conceptum est, magis quam divinitatis ipsius, ut infra patebit (qu. lxxvi, art. 1). Graecae Ecclesiae autem offerunt fermentatum, pro eo quod Verbum Patris indutum est carne, sicut fermentum miscetur farinae.

TERTIA R. EST: quia hoc magis competit sinceritati fidelium, quae requiritur ad usum hujus sacramenti, secundum illud I. Cor. v, 7: *Pascha nostrum immolatus est Christus; itaque epulemur in azymis sinceritatis et veritatis.*

Art. V. - *Utrum vinum vitis sit propria materia hujus sacramenti.*

RESP. AFF. - *Scil.:* de solo vino vitis potest confici hoc sacramentum, et hoc propter tria:

PRIMA R. EST: quia Christus hoc sacramentum instituit in vino vitis, ut patet ex eo quod ipse

dicit circa institutionem hujus sacramenti (Mt. xxvi 29): *Non bibam amodo de hoc geminime vitis.*

SECUNDA R. EST: quia, sicut dictum est (art. 3 hujus qu.), ad materiam sacramentorum assumitur id quod proprie et communiter habet talem speciem. Proprie autem vinum dicitur quod de vite sumitur.

TERTIA R. EST: quia vinum vitis magis competit ad effectum hujus sacramenti, qui est spiritualis laetitia, quia scriptum est (Psal. ciii, 15), quod *vinum laetificat cor hominis.*

NOTANDA: 1. Sicut de pane totaliter corrupto non potest confici hoc sacramentum, ita nec de aceto. Potest tamen confici de vino acescenti, sicut et de pane qui est in via ad corruptionem, licet peccet conficiens, ut prius dictum est (art. 3). - (Ad 2m).

2. Agresta est in via generationis, et ideo nondum habet speciem vini: et propter hoc de ea non potest confici hoc sacramentum. Mustum autem jam habet speciem vini: nam ejus dulcedo attestatur digestionem, quae est completio a naturali calore; et ideo de musto potest confici hoc sacramentum. Non tamen debent uvae integrae huic sacramento misceri, quia jam esset ibi aliquid praeter vinum. Prohibetur etiam ne mustum statim expressum in calice offeratur, quia hoc est indecens propter impuritatem musti. Potest tamen in necessitate fieri; dicitur enim a Julio papa (Decr. 7): « Si necesse fuerit, botrus in calice comprimatur ». (Ad 3m).

Art. VI. - Utrum aqua sit vino permiscenda.

RESP. AFF. - *Scil.:* propter quatuor:

PRIMA R. EST: quia probabiliter creditur quod Dominus hoc sacramentum instituerit in vino aqua permixto secundum morem illius terrae; unde et Prov. ix, 5 dicitur: *Bibite vinum quod miscui vobis.*

SECUNDA R. EST: quia in passione Christi ex latere ejus profluxisse legitur non solum

sanguis, aut aqua sola, sed utrumque permixtum.

TERTIA R. EST: quia hoc convenit ad significandum effectum hujus sacramenti, qui est unio populi Christiani ad Christum, quia, ut Julius I papa dicit (Decr. 7), « videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendit sanguinem Christi. Ergo cum in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur ».

QUARTA R. EST: quia hoc competit ad ultimum effectum hujus sacramenti, qui est introitus ad vitam aeternam; unde Ambrosius dicit (De sacram. lib. v, c. 1), « redundat aquam in calicem, et salit in vitam aeternam ».

Art. VII. - *Utrum permixtio aquae sit de necessitate hujus sacramenti.*

RESP. NEG. - R. EST: quia appositio aquae ad vinum refertur ad significandum participationem hujus sacramenti a fidelibus. Usus autem fidelium non est de necessitate sacramenti, sed est aliquid consequens ad sacramentum. Et ideo appositio aquae non est de necessitate sacramenti.

NOTANDUM: Effusio sanguinis a latere Christi directe pertinebat ad ipsam Christi passionem: est enim naturale corpori humano vulnerato quod ex eo profluat sanguis. Sed effusio aquae non fuit de necessitate passionis, sed ad demonstrandum effectum passionis, qui est ablutio a peccatis, et refrigerium contra ardorem concupiscentiae. (Ad 2m).

Art. VIII. - *Utrum aqua debeat in magna quantitate apponi.**

RESP. NEG. - R. EST: quia cum aqua apposita convertatur in vinum, et vinum in sanguinem,

(*) Aqua miscenda est in parva quantitate ne vinum corrumpatur; juxta conc. Triburiensem, saec. ix, tertiam partem calicis excedere non debet.

semper tutius est parum de aqua apponere, et praecipue si vinum sit debile, quia si tanta fieret appositio aquae ut solvetur species vini, non posset perfici sacramentum.

NOTANDUM: Si aqua apponeretur dolio, non sufficeret ad significationem hujus sacramenti, sed oportet aquam vino apponi circa ipsam celebrationem sacramenti. (Ad 3m).

QUAESTIO LXXV

De conversione panis et vini in corpus et sanguinem Christi

Deinde considerandum est de conversione panis et vini in corpus et sanguinem Christi, et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. - *Utrum in hoc sacramento sit corpus Christi secundum veritatem.**

RESP. AFF. - *Scil.:* verum corpus Christi et sanguinem esse in hoc sacramento, neque sensu, neque intellectu deprehendi potest, sed sola fide, quae auctoritati divinae innititur, dicenti (Lc. xxii): *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et hoc convenienter propter tria:

PRIMA R. EST: quia hoc competit perfectioni Novae Legis. Nam sacrificia veteris legis illud verum sacrificium passionis Christi continebant solum in figura. Et ideo oportuit ut aliquid plus haberet sacrificium novae legis a Christo institutum, ut scilicet contineret ipsum Christum passum, non solum in significatione vel figura, sed etiam in rei veritate. Et ideo hoc sacramentum,

(*) Evidens est quod hic S. Doctor non modo apologetico probat praesentiam Christi realem in hoc sacramento, sed modo dogmatico.

quod ipsum Christum realiter continet, ut Dionysius dicit (Eccl. hier. c. 3), est perfectivum omnium sacramentorum, in quibus virtus Christi participatur.

SECUNDA R. EST: quia hoc competit charitati Christi, ex qua pro salute nostra corpus verum nostrae naturae assumpsit. Nam maxime proprium amicitiae est convivere amicis; nec sua praesentia corporali nos in hac peregrinatione destituit. Et ideo per veritatem corporis et sanguinis sui nos sibi conjungit in hoc sacramento. Unde ipse dicit (Jn. vi, 37): *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem in me manet, et ego in eo.*

TERTIA R. EST: quia hoc competit perfectioni fidei: nam sicut fides est de divinitate Christi, ita est (hic) de ejus humanitate. Et quia fides est invisibilium, sicut divinitatem suam nobis exhibet Christus invisibiliter, ita et in hoc sacramento carnem suam nobis exhibet invisibili modo.

NOTANDUM: Corpus Christi non est eodem modo in hoc sacramento, sicut corpus in loco, quod suis dimensionibus loco commensuratur; sed quodam speciali modo, qui est proprius huic sacramento. Unde dicimus quod corpus Christi est in diversis altaribus, non sicut in diversis locis, sed sicut in sacramento; per quod non intelligimus quod Christus sit ibi solum sicut in signo, licet sacramentum sit in genere signi; sed intelligimus corpus Christi hic esse, sicut dictum est secundum modum proprium huic sacramento; (Ad 3m) i. e., spiritualiter, seu invisibili modo, et virtute spiritus. (Ad 4m).

Art. II. - Utrum in hoc sacramento remaneat substantia panis et vini post consecrationem.

RESP. NEG. - R. EST: quia, primo, corpus Christi non incipit esse in hoc sacramento per motum localem; nam, a) sequeretur quod desineret esse in caelo: non enim quod localiter movetur, per-

venit de novo ad aliquem locum, nisi deserat priorem; *b*) quia omne corpus localiter motum pertransit omnia media, quod hic dici non potest; *c*) quia impossibile est quod unus motus ejusdem corporis localiter moti terminetur simul ad diversa loca, cum tamen in pluribus locis corpus Christi sub hoc sacramento simul esse incipiat. Et ideo, secundo, relinquitur quod non possit aliter corpus Christi incipere esse de novo in hoc sacramento nisi per conversionem substantiae panis in ipsum; quod autem convertitur in aliquid, facta conversione, non manet. Unde relinquitur quod salva veritate hujus sacramenti, substantia panis post consecrationem remanere non possit. — Item, haec positio contrariatur formae hujus sacramenti, in qua dicitur: *Hoc est corpus meum*, quod non esset verum, si substantia panis ibi remaneret; nunquam enim substantia panis est corpus Christi; sed potius esset dicendum: *Hic est corpus meum*. — Item, contrariatur venerationi hujus sacramenti, si aliqua substantia creata esset ibi, quae non posset adorationi latriae adorari. — Et ultimo, contrariatur ritui Ecclesiae, secundum quem post corporalem cibum non licet sumere corpus Christi, cum tamen post unam hostiam consecratam liceat sumere aliam. Unde haec positio vitanda est tamquam haeretica.

Art. III. — *Utrum substantia panis vel vini post consecrationem hujus sacramenti annihilatur.*

RESP. NEG. — *Scil.:* substantia panis et vini, post consecrationem, *a*) neque resolvitur in materiam primam; *b*) neque in pristinam praejacentem materiam elementorum; *c*) neque annihilatur.

R. PRIMI EST: quia materia quae reducitur ad materiam primam, existeret sine forma; sine forma autem materia esse non potest.

R. SECUNDI EST: quia si fiat resolutio in praejacentem materiam elementorum, hoc esset per motum localem; quod sensu perciperetur. - Item, substantia panis et vini manet usque ad ultimum instans consecrationis; in ultimo autem instanti consecrationis jam est ibi substantia corporis vel sanguinis Christi. Unde non erit dare aliquod instans in quo sit ibi praejacens materia.

R. TERTII EST: quia si substantia panis et vini post consecrationem annihilatur, non esset ibi conversio substantiae panis et vini in substantiam corporis et sanguinis Christi. - Item, non est dare unde talis annihilatio in hoc sacramento causetur, cum effectus sacramenti significetur per formam; neutrum autem horum (i. e., neque resolutio, neque annihilatio) significatur per haec verba formae: *Hoc est corpus meum*.

Art. IV. - *Utrum panis possit converti in corpus Christi.*

RESP. AFF. - *Scil.*: virtute divina, tota substantia panis in hoc sacramento convertitur in totam substantiam corporis Christi, et tota substantia vini in totam substantiam sanguinis Christi; et haec conversio non est formalis, sicut in naturalibus, i. e., per mutationem formae; sed substantialis: nec continetur inter species motus naturalis, sed proprio nomine potest dici transubstantiatio.

R. EST: quia cum in hoc sacramento sit verum corpus Christi, nec incipiat ibi esse de novo per motum localem, cum etiam nec corpus Christi sit ibi sicut in loco, ut ex dictis patet (art. 2 hujus qu.), necesse est dicere quod incipiat ibi esse per conversionem substantiae panis in ipsum. Unde in hoc sacramento recte dicitur quod panis *convertitur* in corpus Christi. - Haec tamen conversio

non est similis conversionibus naturalibus sed est omnino supernaturalis, sola Dei virtute effecta. Deus enim est actus infinitus, et ideo ejus actio se extendit ad *totam naturam* entis. Non igitur solum potest perficere conversionem formalem, ut scil. diversae formae sibi in eodem subjecto succedant, sed conversionem totius entis, ut scil. tota substantia hujus convertatur in totam substantiam illius; in conversione autem totius substantiae, non est accipere aliquod subjectum. (Ad 2m).

NOTANDUM: Virtute agentis finiti non potest forma in formam mutari, nec materia in materiam; sed virtute agentis infiniti (quod habet actionem in totum ens) potest talis conversio fieri, quia utriusque formae et utriusque materiae est communis natura entis; et id quod est entitatis in una, potest auctor entis convertere in id quod est entitatis in altera, sublato eo per quod ab illa distinguebatur. (Ad 3m).

Art. - V. - *Utrum in hoc sacramento remaneant accidentia panis et vini post conversionem.*

RESP. AFF. - R. EST: quia, facta consecratione, sensu apparet, omnia accidentia panis et vini remanere. Quod quidem rationabiliter per divinam providentiam fit propter tria: primo quidem quia non est consuetum hominibus, sed horribile carnem hominis comedere, et sanguinem bibere. Secundo ne hoc sacramentum ab infidelibus irrideretur, si sub specie propria Dominum nostrum manducaremus. Tertio ut dum invisibiliter corpus et sanguinem Domini nostri sumimus, hoc proficiat ad meritum fidei.

NOTANDUM: Sicut dicitur in lib. De causis (Prop. 1), effectus plus dependent a causa prima quam a causa secunda. Et ideo virtute Dei, qui est causa prima omnium, fieri potest ut remaneant posteriora, prioribus sublatis. (Sic virtute Dei in hoc sacramento, remanent accidentia panis, sublata substantia panis.). - (Ad 1m).

Art. VI. - *Utrum facta consecratione, remaneat in hoc sacramento forma substantialis panis.*

RESP. NEG. - **PRIMA R. EST:** quia si forma substantialis panis remaneret, nihil de pane converteretur in corpus Christi, nisi sola materia; et ita sequeretur quod non converteretur in corpus Christi totum, sed in ejus materiam, quod repugnat forma sacramenti, qua dicitur: *Hoc est corpus meum.*

SECUNDA R. EST: quia si forma substantialis panis remaneret, aut remaneret in materia, aut a materia separata. Si remaneret in materia panis, tunc tota substantia panis remaneret, quod est contra praedicta (art. 2 hujus qu.). Si autem remaneret a materia separata, jam esset forma intelligibilis actu, et etiam intelligens; nam omnes formae a materia separatae sunt tales.

TERTIA R. EST: quia esset inconveniens huic sacramento; nam accidentia panis in hoc sacramento remanent, ut sub eis videatur corpus Christi, non autem sub propria specie, ut dictum est (art. praec.).

NOTANDUM: Quamvis forma substantialis corporis Christi est ipsa anima Christi, tamen forma substantialis panis non convertitur in animam Christi, nisi inquantum anima Christi dat corpori Christi esse corporeum, non autem inquantum dat ei esse animatum tali anima. (Ad 2m).

Art. VII. - *Utrum ista conversio fiat in instanti.*

RESP. AFF. - *Scil.:* tum ex parte formae, quae est terminus mutationis; tum ex parte subjecti; tum etiam ex parte agentis, haec conversio fit in instanti.

R. PRIMI EST: quia substantia corporis Christi, ad quam terminatur ista conversio, non suscipit magis neque minus, sed subito fit (per totum); et ideo fit in instanti.

R. SECUNDI EST: quia in hac conversione non est aliquod subjectum, quod successive praeparatur, ut dictum est (art. 4 hujus qu.).

R. TERTII EST: quia haec conversio fit virtute Dei infinita, cujus actio se extendit ad totam naturam entis (art. 4).

NOTANDUM: Quia conversio panis in corpus Christi consequitur prolationem verborum (consecrationis), ideo necesse est inter quaelibet duo instantia circa istam conversionem signata esse tempus medium, quod motu caeli mensuratur. Cum tamen tempus non componitur ex instantibus consequenter se habentibus (ut probatur in Phys. lib. vi), ideo est quod datur primum instans in quo est corpus Christi in hoc sacramento, quod est ultimum instans prolationis verborum; sed non datur ultimum instans in quo sit substantia panis, sed datur ultimum tempus. Et idem est in mutationibus naturalibus. (Ad 1m passim).

Art. VIII. – *Utrum haec sit falsa: Ex pane fit corpus Christi.*

RESP. NEG. – R. EST: quia illud ex quo fit aliquid, quandoque quidem importat simul subjectum cum uno extremorum transmutationis, sicut cum dicitur: *Ex albo fit nigrum*, et secundum hoc esset falsa locutio dicentis *ex pane fit corpus Christi*; quia hujus conversionis non est aliquod subjectum, ut dictum est; – quandoque vero importat solum oppositum vel extremum, sicut cum dicitur: *Ex mane fit dies*. Et sic non conceditur quod mane fiat dies. Et ita etiam in proposito, licet proprie dicatur quod *ex pane fiat corpus Christi*, non tamen proprie dicitur quod *panis fiat corpus Christi*, nisi secundum quamdam similitudinem, scilicet ratione accidentium quae remanent, facta consecratione, ubi nomine panis non intelligitur substantia panis, sed in universali hoc quod sub speciebus panis continetur, sub quibus prius continetur substantia panis, et postea corpus Christi.

NOTANDUM: Quia in hoc sacramento tota substantia in totam substantiam mutatur, propter hoc haec conversio proprie transubstantiatio vocatur. Haec autem conversio habet hoc commune cum creatione quod non fit in aliquo subjecto; differt tamen, quia non fit ex nihilo. Similiter, habet commune cum trasmutatione naturali in hoc, quod in utraque unum extremorum transit in aliud, sicut panis in corpus Christi, et album in nigrum, et in utroque remanet aliquid idem, scil. in trasmutatione naturali remanet materia, et in hoc sacramento remanent eadem accidentia: differunt tamen, quia in hoc sacramento *tota* substantia panis transit in *totum* corpus Christi, dum in trasmutatione naturali materia unius suscipit formam alterius, priori forma deposita. (In corp. passim).

QUAESTIO LXXVI

De modo quo Christus est in hoc sacramento

Deinde considerandum est de modo quo Christus existit in hoc sacramento; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. - *Utrum totus Christus contineatur sub hoc sacramento.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) in hoc sacramento totus Christus continetur directe quidem quantum ad corpus et sanguinem, concomitanter vero etiam quantum ad animam et divinitatem; - b) totalitas corporis et sanguinis non est in hoc sacramento per modum quantitatis dimensionis, sed per modum substantiae.

R. PRIMI EST: quia vi hujus sacramenti est sub speciebus id in quod directe convertitur substantia panis et vini praeexistens, prout significatur per verba formae, quae sunt effectiva; et ideo in hoc sacramento, vi verborum formae, conti-

netur totus Christus quantum ad corpus et sanguinem. Ex naturali tamen concomitantia est in hoc sacramento etiam illud quod realiter est conjunctum ei in quod praedicta conversio terminatur. Conversio autem panis et vini terminatur in corpus et sanguinem Christi, quibus realiter conjuncta sunt anima et divinitas ejus. Nam anima Christi post resurrectionem semper est realiter corpori unita, secundum illud Rom. vi, 9: *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur*; - et divinitas, quae corpus assumpsit, nunquam id deposuit, unde ubicumque est corpus Christi, necesse est et ejus divinitatem esse. (In corp. art. et ad 1m passim).

R. SECUNDI EST: quia Corpus Christi est in hoc sacramento per modum substantiae, et non per modum quantitatis. Proprie autem totalitas substantiae continetur indifferenter in parva vel magna quantitate; sicut tota natura hominis in magno vel parvo homine. Unde et tota substantia corporis et sanguinis Christi continetur in hoc sacramento post consecrationem, sicut ante consecrationem continebatur ibi tota substantia panis et vini. (Ad 3m). - Notandum est tamen quod quamvis vi sacramenti est in hoc sacramento substantia corporis Christi, tamen quantitatis dimensiona est ibi ex vi realis concomitantiae; et ideo corpus Christi est in hoc sacramento per modum quo substantia est sub dimensionibus, non autem per modum dimensionum, id est, non per modum illum quo quantitas dimensiona alicujus corporis est sub quantitate dimensiona loci. (Infra, in art. III, hujus qu.).

NOTANDUM: Si in illo triduo mortis fuisset hoc sacramentum celebratum, non fuisset ibi anima Christi nec ex vi sacramenti, nec ex vi reali concomitantia. (Ad 1m). - Item, ex vi sacramenti sub hoc sacramento continetur, quantum ad spe-

cies panis, non solum caro, sed etiam corpus Christi, scil. ossa, nervi, et alia hujusmodi. Et hoc apparet ex forma hujus sacramenti, in qua non dicitur: *Haec est caro mea*; sed: *Hoc est corpus meum*. Et ideo cum Dominus dixit (Jn. vi, 56): *Caro mea vere est cibus*, caro ponitur ibi pro toto corpore, quia secundum consuetudinem humanam videtur esse magis manducationi accomodata, prout scil. homines carnibus animalium vescuntur communiter, non autem ossibus, vel aliis hujusmodi. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum totus Christus contineatur sub utraque specie hujus sacramenti.*

RESP. AFF. - *Scil.*: certissime tenendum est quod sub utraque specie sacramenti totus est Christus; aliter tamen et aliter.

R. EST: quia sub speciebus panis est quidem corpus Christi ex vi sacramenti, sanguis autem ex reali concomitantia, sicut supra dictum est (art. praec.) de anima et de divinitate Christi; sub speciebus vero vini est quidem sanguis Christi ex vi sacramenti, corpus autem Christi ex reali concomitantia, sicut anima et divinitas.

NOTANDUM: Quamvis totus Christus sit sub utraque specie, non tamen frustra. Nam, primo, hoc valet ad repraesentandam passionem Christi, in qua seorsum fuit sanguis a corpore separatus; unde et in forma consecrationis sanguinis fit mentio de ejus effusione. Secundo hoc est conveniens usui hujus sacramenti, ut seorsum exhibeatur fidelibus corpus Christi in cibum, et sanguis in potum. Tertio quantum ad effectum, secundum quod supra dictum est (qu. lxxiv, art. 1), quod corpus exhibetur pro salute corporis, et sanguis pro salute animae. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum sit totus Christus sub qualibet parte specierum panis vel vini.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia natura substantiae tota est sub qualibet parte dimensionum, sub quibus continetur; sicut sub qualibet parte panis est tota natura panis; et hoc indifferenter, sive

sint dimensiones actu divisae (sicut cum panis secatur), vel etiam sint actu indivisae, divisibiles tamen potentia. Et ideo manifestum est quod totus Christus est sub qualibet parte specierum panis, etiam hostia integra manente, et non solum cum frangitur. — Tamen quamdiu quantitas manet indivisa actu, neque substantia rei est pluries sub dimensionibus propriis; nam numerus sequitur divisionem. (Ad 1m).

NOTANDUM: Distantia partium corporis Christi in hoc sacramento comparatur secundum modum suae substantiae; nam proprie et directe corpus Christi est in hoc sacramento secundum modum substantiae ejus ad quam directe terminatur conversio substantiae panis. (Ad 2m).

Art. IV. — *Utrum tota quantitas dimensiva corporis Christi sit in hoc sacramento.*

RESP. AFF. — *Scil.*: non ex vi sacramenti, sed ex vi realis concomitantiae.

R. EST: quia ex vi hujus sacramenti est in hoc sacramento illud in quod directe conversio terminatur, scil. substantia corporis Christi. Quia tamen substantia corporis Christi realiter non dividitur a sua quantitate dimensiva et ab aliis accidentibus, inde est quod ex vi realis concomitantiae est in hoc sacramento tota quantitas dimensiva corporis Christi, et omnia accidentia ejus. — Haec autem quantitas dimensiva corporis Christi non est in hoc sacramento secundum proprium modum (ut scil. sit tota in toto, et singulae partes in singulis partibus), sed per modum substantiae, cujus natura est tota in toto, et tota in qualibet parte. (Ad 1m).

Art. V. — *Utrum corpus Christi sit in hoc sacramento sicut in loco.*

RESP. NEG. — *Scil.*: corpus Christi in hoc sacramento non est in loco secundum modum quanti-

tatis dimensionivae propriae, sed per modum substantiae, eo scil. modo quo substantia continetur a dimensionibus non propriis.

R. EST: quia substantia corporis Christi comparatur ad locum illum (specierum) mediantibus dimensionibus alienis, scil. panis; substantia enim corporis Christi non est subjectum illarum dimensionum sicut erat substantia panis. Dum, e converso, dimensiones propriae corporis Christi comparantur ad locum illum mediante substantia, quod est contra rationem corporis locati. – Unde corpus Christi non habet habitudinem ad medium quod circumstat hoc sacramentum, mediantibus propriis accidentibus, sed mediantibus speciebus sacramentalibus. (Art. VII, hujus qu. ad 1m).

Art. VI. – *Utrum corpus Christi sit mobiliter in hoc sacramento.*

RESP. NEG. – *Scil* : non per se, sed solum per accidens, est mobiliter corpus Christi in hoc sacramento.

R. EST: quia quod non est in loco, non movetur per se in loco, sed solum ad motum ejus in quo est. Unde dicimus Christum moveri in hoc sacramento secundum esse quod habet in hoc sacramento. (Ad 1m).

NOTANDA: 1. Cum Christus habeat de se esse indeficiens et incorruptibile, non desinit esse sub hoc sacramento neque per hoc quod ipsum desinat esse, neque etiam per motum localem sui, ut ex dictis patet (art. praec.), sed solum per hoc quod species hujus sacramenti desinunt esse; sicut Deus, cujus esse est indeficiens et immortale, desinit esse in aliqua creatura corruptibili per hoc quod creatura corruptibilis desinit esse. (In corp. art.).

2. Sicut omnes aliae consecrationes immobiliter manent, permanentibus rebus consecratis, ita corpus Christi remanet in hoc sacramento non so-

lum in crastino, sed etiam in futuro, quousque species sacramentales manent; quibus cessantibus, desinit esse corpus Christi sub eis, non quia ab eis dependeat, sed quia tollitur habitudo corporis Christi ad illas species; per quem modum Deus desinit esse Dominus creaturae desinentis. (Ad 3m).

Art. VII. - *Utrum corpus Christi, prout est in hoc sacramento, possit videri ab aliquo oculo saltem glorificato.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) a nullo oculo corporali corpus Christi potest videri, prout est in hoc sacramento; b) potest tamen videri solo intellectu, qui dicitur oculus spiritualis, et quidem supernaturali.

R. PRIMI EST: quia corpus Christi est in hoc sacramento per modum substantiae. Substantia autem, in quantum hujusmodi, non est visibilis oculo corporali, neque subjacet alicui sensui, nec etiam imaginationis, sed soli intellectui, cujus objectum est *quod quid est*, ut dicitur. (De anima, lib. iii, text. 26). - Item quia, ut dictum est (art. v), accidentia corporis Christi in hoc sacramento non habent immediatam habitudinem neque ad hoc sacramentum, neque ad corpora quae ipsum circumstant, sed solum ad ipsam substantiam; et ideo non possunt immutare medium, ut sic ab aliquo corporali oculo videri possint.

R. SECUNDI EST: quia modus essendi quo Christus est in hoc sacramento, est penitus supernaturalis; et ideo a supernaturali intellectu, scilicet divino, secundum se visibilis est, et per consequens ab intellectu beato vel angeli vel hominis, qui secundum participatam claritatem divini intellectus videt ea quae supernaturalia sunt per visionem divinae essentiae. - Ab intellectu autem hominis viatoris non potest conspici nisi

per fidem, sicut caetera supernaturalia. Sed nec etiam intellectus angelicus secundum sua naturalia sufficit ad hoc intuendum.

NOTANDUM: Oculus corporalis Christi videt seipsum sub sacramento existentem, non tamen potest videre ipsum modum essendi quo est sub sacramento, quod pertinet ad solum intellectum. Non tamen est simile de alio oculo glorioso, quia etiam ipse oculus Christi est sub hoc sacramento, in quo non conformatur ei alius oculus gloriosus. (Ad 2m).

Art. VIII. - *Utrum quando in hoc sacramento apparet miraculose caro vel puer, sit ibi vere corpus Christi.*

RESP. AFF. - *Scil.:* remanet ibi vere corpus Christi cum quando haec apparitio contingit ex parte videntium tantum, divinitus immutato oculo eorum; tum quando haec apparitio contingit non per solam immutationem videntium, sed specie quae videtur realiter exterius existente, sicut quando sub tali specie (carnis, pueri, etc.) ab omnibus videtur, et non ad horam, sed per longum tempus ita permanet.

R. PRIMI EST: quia per hunc modum nulla immutatio fit ex parte sacramenti, sed ex parte videntium tantum: unde non desinit Christus esse sub hoc sacramento, tali apparitione facta. Nec hoc tamen pertinet ad aliquam deceptionem, sicut accidit in magorum praestigiis, quia, talis species divinitus formatur in oculo ad aliquam veritatem figurandam, ad hoc scil. quod manifestetur vere corpus Christi esse sub hoc sacramento.

R. SECUNDI EST: quia corpus Christi non potest in propria specie videri nisi in uno loco, in quo definitive continetur. Unde cum videatur in propria specie, et adoretur in caelis, sub propria specie non videtur in hoc sacramento. Et ideo non

desinit corpus Christi esse sub hoc sacramento, facta apparitione secundo modo. Item, quia corpus gloriosum, quod apparet ut vult, post apparitionem, cum voluerit disparet. Hoc autem quod sub specie carnis in hoc sacramento apparet, diu permanet; quinimo legitur quandoque esse inclusum, et multorum episcoporum consilio in pyxide reservatum, quod nefas esset de Christo sentire, secundum propria speciem. Et ideo dicendum est quod manentibus dimensionibus quae prius fuerant, fit miraculose quaedam immutatio circa alia accidentia, puta figuram et colorem, et alia hujusmodi, *ut videatur* caro, vel sanguis, aut etiam puer. Et his dimensionibus remanentibus, quae sunt fundamenta aliorum accidentium, ut infra dicetur (qu. seq., art. 2), remanet vere corpus Christi in hoc sacramento. Immutatio autem fit quantum ad accidentia, ut dictum est (q. lxxv, art. 5). - (Ad 3m).

QUAESTIO LXXVII

De accidentibus remanentibus in hoc sacramento

Deinde considerandum est de accidentibus remanentibus in hoc sacramento; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. - *Utrum accidentia remaneant sine subjecto in hoc sacramento.*

RESP. AFF. - *Scil.*: accidentia quae remanent in hoc sacramento non sunt sicut in subjecto, *a*) neque in substantia panis et vini, *b*) neque in substantia corporis Christi.

R. PRIMI EST: quia post consecrationem substantia panis et vini non remanet, ut supra dictum est (qu. lxxv, art. 2 et 6): neque etiam forma substantialis manet, et si remaneret, subjectum esse

non posset accidentium, ut patet per Boetium (De Trin., lib. 1).

R. SECUNDI EST: quia substantia humani corporis nullo modo potest his accidentibus affici; neque etiam est possibile quod corpus Christi gloriosum et impassibile existens alteretur ad suscipiendas hujusmodi qualitates.

NOTANDA: 1. Dici non potest quod accidentia remaneant in aere circumstante sicut in subjecto; aer enim non est susceptivus hujusmodi accidentium. Sed manent sine subjecto, quod quidem virtute divina fieri potest; quia Deus, qui est prima causa substantiae et accidentis, per suam infinitam virtutem conservare potest in esse accedens, subtracta substantia per quam conservabatur in esse sicut per propriam causam; sicut etiam alios effectus naturalium causarum potest producere sine naturalibus causis, sicut humanum corpus formavit in utero Virginis sine virile semine. (In corp. art.).

2. Accidentia, manente substantia panis et vini, non habebant ipsa esse, sed subjecta eorum habebant hujusmodi esse per ea, sicut nix est alba per albedinem; sed post consecrationem ipsa accidentia, quae remanent, habent esse, unde sunt composita ex esse et quod est, sicut de angelis dictum est (prima Parte, qu. 1, art. 2), et cum hoc habent compositionem partium quantitativarum. (Ad 4m).

Art. II. - *Utrum in hoc sacramento quantitas dimensiva panis vel vini sit aliorum accidentium subjectum.*

RESP. AFF. - *Scil.*: necesse est dicere accidentia alia quae remanent in hoc sacramento, esse sicut in subjecto in quantitate dimensiva panis et vini remanente, et hoc propter tria:

PRIMA R. EST: quia in hoc sacramento ad sensum apparet aliquid *quantum* esse ibi coloratum, et aliis accidentibus affectum, nec in talibus sensus decipitur.

SECUNDA R. EST: quia prima dispositio materiae est quantitas dimensiva. Et quia primum subjectum est materia, consequens est quod omnia alia accidentia referantur ad subjectum mediante quantitate dimensiva. Et quia subtracto subjecto remanent accidentia secundum esse quod prius habebant, consequens est quod omnia accidentia remaneant fundata super quantitatem dimensionalem.

TERTIA R. EST: quia, cum subjectum sit principium individuationis accidentium, oportet id quod ponitur aliquorum accidentium subjectum, esse aliquo modo individuationis principium. Quantitas autem dimensiva est quoddam individuationis principium. Nam, divisio accidit substantiae ratione quantitatis; unde diversae formae numero sunt in diversis partibus materiae ratione quantitatis dimensionalis, quae se habet secundum quamdam individuationem. Et ideo quantitas dimensiva panis et vini est in hoc sacramento aliorum accidentium subjectum. - Quando enim accidenti datur divinitus ut per se sit, potest etiam per se alterius accidentis subjectum esse. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum species quae remanent in hoc sacramento possint immutare aliquid extrinsecum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia unumquodque agit in quantum est ens actu; et ideo consequens est quod unumquodque sicut se habet ad esse, ita se habet ad *agere*. Speciebus autem sacramentalibus datum est divina virtute ut remaneant in suo esse quod habebant, substantia panis et vini existente, consequens est quod etiam remaneant in suo *agere*; et ideo omnem actionem quam poterant agere, substantia panis et vini existente,

possunt etiam agere, substantia panis et vini transeunte in corpus et sanguinem Christi. Et ideo sicut divina virtute datur speciebus sacramentalibus ut possint esse sine substantia, ita datur eis ut possint agere sine forma substantiali virtute Dei, a quo sicut a primo agente dependet omnis actio formae et substantialis et accidentalis. (Ad 2m).

Art. IV. - *Utrum species sacramentales possint corrumpi.*

RESP. AFF. - R. EST: quia, ut dictum est supra (art. praec.), species sacramentales retinent idem esse quod prius habebant, substantia panis et vini existente. Et ideo sicut esse horum accidentium poterat corrumpi, substantia panis et vini existente, ita etiam potest corrumpi, illa substantia abeunte.

NOTANDA: 1. Quantum ad corruptionem specierum hujus sacramenti, notandum est quod haec potest fieri tum per se, i. e., per additionem vel divisionem: quia ipsa quantitas dimensiva remanens potest divisionem et additionem suscipere; et cum sit subjectum qualitatum sensibilium, potest etiam esse subjectum alterationis earum, puta si alteretur color aut sapor panis et vini: - tum per accidens, i. e., per corruptionem subjecti: quia quamvis in hoc sacramento non remaneat subjectum, tamen remanet esse quod habebant hujusmodi accidentia in subjecto, quod quidem est proprium et conforme subjecto; et ideo hujusmodi esse potest corrumpi a contrario agente, sicut corrumpebatur substantia panis et vini, quae etiam non corrumpebatur, nisi praecedente alteratione circa accidentia. Unde si talis sit immutatio specierum, sive ex parte qualitatis, sive ex parte quantitatis, quod fuisset corrupta substantia panis aut vini, non remanent corpus et sanguis Christi sub hoc sacramento. Ex parte qualitatis species hujus sacramenti immutantur per colorem, et saporem, et alia hujusmodi, quae nullo modo possunt compati naturam panis et vini. Ex parte

quantitatis autem puta si pulverizetur panis, vel vinum in tam minutas partes dividatur, ut jam non remaneant species panis vel vini. (In corp. art. passim).

2. Corruptio illarum specierum non est miraculosa, sed naturalis; praesupponit tamen miraculum quod est factum in consecratione, scilicet quod illae species sacramentales retineant esse sine subjecto, quod prius habebant in subjecto, sicut et caecus miraculose illuminatus naturaliter videt. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum ex speciebus sacramentalibus aliquid possit generari.*

RESP. AFF. - R. EST: quia corruptio unius est generatio alterius; et ideo cum species in hoc sacramento corrumpantur, ut dictum est (art. praec.), necesse est quod ex eis aliquid generetur; non enim sic corrumpuntur ut omnino dispareant, quasi in nihilum redigantur; sed manifeste aliquid sensibile eis succedit.

NOTANDUM: Quantum ad id quod ex corruptione specierum generatur, melius videtur dicendum quod hoc accidit ex eo quod in ipsa consecratione miraculose datur quantitati dimensionis panis et vini omne illud quod ad materiam pertinet; et ideo quidquid possit generari ex materia panis et vini, si adesset, totum potest generari ex praedicta quantitate dimensionis panis et vini, non quidem novo miraculo, sed ex vi miraculi prius facti. (In corp. art.). - Quantitas enim dimensionis panis et vini retinet naturam propriam, et accipit miraculose vim et proprietatem substantiae; et ideo potest transire in utrumque, i. e., in substantiam et dimensionem. (Ad 3m).

Art. VI. - *Utrum species sacramentales possint nutrire.*

RESP. AFF. - R. EST: quia cibus nutrit ex hoc quod convertitur in substantiam nutriti, ut dicitur (De anima, lib. ii, text. 45 et 46). Dictum est autem (art. praec.) quod species sacramentales

possunt converti in substantiam aliquam, quae ex eis generatur; per eandem autem rationem possunt converti in corpus humanum per quam possunt converti in cineres vel in vermes. Et ideo manifestum est quod nutriunt. Quamvis enim species sacramentales non sint substantia, habent tamen virtutem substantiae. (Ad 3m).

Art. VII. – *Utrum species sacramentales frangantur in hoc sacramento.*

RESP. AFF. – R. EST: quia in hoc sacramento veritatis sensus non decipitur circa ea quorum iudicium ad ipsum pertinet, inter qua est fractio per quam ex uno fiunt multa: quae quidem sunt sensibilia communia. Talis fractio tamen non fit in ipso corpore Christi, quod est incorruptibile et impassibile, sed fit in quantitate dimensiva panis, sicut alia accidentia. Et sicut species sacramentales sunt sacramentum corporis Christi veri, ita fractio huiusmodi specierum est sacramentum dominicae passionis, quae fuit in corpore Christi vero.

Art. VIII. – *Utrum aliquis liquor possit vino consecrato commisceri.*

RESP. AFF. – R. EST: quia species in hoc sacramento remanentes, sicut adipiscuntur virtute consecrationis modum essendi substantiae, ita etiam consequuntur modum agendi et patiendi, ut scil. agere et pati possint quidquid ageret vel pateretur substantia, si ibi praesens existeret. Manifestum est autem quod si esset ibi substantia vini, liquor aliquis posset ei permisceri.

NOTANDA: 1. Sicut supra dictum est (in art. 4 hujus qu.), corpus et sanguis Christi remanent in hoc sacramento quamdiu illae species manent eadem numero; consecratur enim *hic* panis et *hoc* vinum. Unde si fiat tanta permixtio liquoris cujuscumque quod pertingat ad totum vinum

consecratum, et fiat permixtum, erit aliud numero, et non permanebit ibi sanguis Christi; si vero fiat tam parva alicujus liquoris adjunctio quod non possit diffundi per totum, sed usque ad aliquam partem specierum, desinet esse sanguis Christi sub illa parte vini consecrati, remanebit tamen sub alia. (In fine art.).

2. Liquor appositus vino consecrato nullo modo miscetur substantiae sanguinis Christi; miscetur tamen speciebus sacramentalibus ita tamen quod permixtione facta, corrumpuntur praedictae species vel in toto vel in parte, secundum modum quo hic supra dictum est. (Ad 2m).

QUAESTIO LXXVIII

De forma sacramenti Eucharistiae

Deinde considerandum est de forma hujus sacramenti; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum haec sit forma hujus sacramenti:*

Hoc est corpus meum; *et*: Hic est calix sanguinis mei.

RESP. AFF. - *Scil.*: cum haec forma importet solum consecrationem materiae, quae in transubstantiatione consistit, et profertur quasi ex persona ipsius Christi loquentis, est conveniens huic sacramento Eucharistiae.

R. EST: quia hoc sacramentum ab aliis sacramentis differt in duobus: primo quidem, quantum ad hoc quod hoc sacramentum perficitur in consecratione materiae; alia vero sacramenta perficiuntur in usu materiae consecratae. Unde forma hujus sacramenti debet importare solam consecrationem materiae, puta cum dicitur: *Hoc est corpus meum*, vel: *Hic est calix sanguinis mei*. Secundo quia in aliis sacramentis consecratio materiae consistit solum in quadam benedictione, ex qua materia consecrata accipit instrumenta-

liter quamdam spiritualem virtutem, quae per ministrum, qui est instrumentum animatum, potest ad instrumenta inanimata procedere; sed in hoc sacramento consecratio materiae consistit in quadam miraculosa conversione substantiae, quae a solo Deo perfici potest; unde minister in hoc sacramento perficiendo non habet alium actum nisi prolationem verborum. Et ideo dum in aliis sacramentis formae proferuntur ex persona ministri, sive per modum exercentis actum, sicut cum dicitur: *Ego te baptizo*, vel: *Ego te confirmo*, etc.; sive per modum imperantis, sicut cum in sacramento ordinis dicitur: *Accipe potestatem*, etc.; sive per modum deprecantis, sicut cum in sacramento extremae unctionis dicitur: *Per istam unctionem et nostram intercessionem*, etc.; in hoc sacramento forma recte profertur quasi ex persona ipsius Christi loquentis ut detur intelligi quod minister in perfectione hujus sacramenti nihil agit, nisi quod profert verba Christi.

NOTANDUM: In verbis: *Accipite et comedite*, intelligitur usus materiae consecratae, qui non est de necessitate hujus sacramenti, ut supra habitum est (qu. lxxiv art. 7). Et ideo nec haec verba sunt de substantia formae. Per omnia ista verba tamen exprimitur tota perfectio hujus sacramenti. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum haec sit conveniens forma consecrationis panis*: Hoc est corpus meum.

RESP. AFF. - **R. EST:** quia haec forma convenientissime significat id quod in hoc sacramento efficitur; scil. conversionem substantiae panis in corpus Christi. In conversione autem tria considerantur: scil. ipsa conversio, et terminus *a quo*, et terminus *ad quem*. Conversio autem recte exprimitur in hoc sacramento non ut *in fieri*, sed *in facto esse*; quia haec conversio non est successiva, sed instantanea. Terminus autem *a quo*

convenienter exprimitur per pronomen demonstrativum (*hoc*) relatam ad accidentia sensibilia quae manent. Et terminus *ad quem* (*corpus meum*) convenienter exprimitur per nomen significans naturam ejus in quod fit conversio, quod quidem est totum corpus Christi, et non sola caro ejus, ut dictum est (qu. lxxvi, art. 1 et 2). Unde haec forma est convenientissima: *Hoc est corpus meum*.

NOTANDUM: Haec conjunctio *enim* apponitur in hac forma secundum consuetudinem Romanae Ecclesiae, a B. Petro apostolo derivatam; et hoc propter continuationem ad verba praecedentia; et ideo non est de forma, sicut nec verba praecedentia formam. (Ad 5m).

Art. III. - *Utrum haec sit conveniens forma consecrationis vini*: Hic est calix sanguinis mei, etc.

RESP. AFF. - *Scil.*: conveniens forma consecrationis vini non consistit solum in verbis, *Hic est calix sanguinis mei*, sicut quidam volunt; sed consistit etiam in caeteris verbis usque ad verba *remissionem peccatorum*, et hoc est de substantia formae.

R. EST: quia verba quae sequuntur, scil. *novi et aeterni testamenti*, etc. sunt quaedam determinationes praedicati, id est sanguinis Christi; unde pertinent ad integritatem ejusdem locutionis.* Verba autem quae postea sequuntur: *Haec quotiescumque feceritis*, etc., pertinent ad usum hujus sacramenti; unde non sunt de substantia formae.

NOTANDA: 1. Per verba: *Hic est calix sanguinis mei*, significatur ipsa conversio vini in sanguinem, eo modo quo dictum est (art. praec.), in forma consecrationis panis; per verba autem sequentia designatur virtus sanguinis effusi in passione, quae

(*) Circa hanc quaestionem controversia est inter theologos. Partem affirmativam tenent plures et insignes Thomistae; negativam alii etiam Thomistae, et inter se de mente S. Thomae, qui videtur utrique sententiae favere, contendunt.

operatur in hoc sacramento, quae quidem ad tria ordinatur: primo ad adipiscendam aeternam hereditatem; unde dicitur: *Novi et aeterni Testamenti*; - secundo ad justitiam gratiae, quae est per fidem; et quantum ad hoc subditur, *Mysterium fidei*; - tertio autem ad removendum impedimenta, scil. peccata; et quantum ad hoc subditur: *Qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* (In corp. art.).

2. Cum dicitur: *Hic est calix sanguinis mei*, est locutio figurativa, et potest dupliciter intelligi: uno modo secundum metonymiam, qua ponitur continens pro contento; - alio modo secundum metaphoram, prout per calicem similitudinarie intelligitur passio Christi, ut sit sensus: *Hic est calix passionis meae, de qua fit mentio in sanguine seorsum a corpore consecrato*; quia separatio sanguinis a corpore fuit per passionem. (Ad 1m).

3. Evangelistae non intendebant tradere formas sacramentorum; sed intenderunt historiam de Christo texere. Tamen haec omnia fere verba ex diversis Scripturae locis accipi possunt. Nam quod dicitur: *Hic est calix*, habetur Luc. xxii, et I. Cor. xxi; Matth. autem xxvi dicitur: *Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Quod autem additur *aeterni*, et iterum *mysterium fidei*, ex traditione Domini habetur, quae ad Ecclesiam per Apostolos pervenit, secundum illud I. Cor. xi, 23: *Ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis*; ut et I. Timoth. iii, 9: *Habentes mysterium fidei.* (Ad 9m).

Art. IV. - *Utrum praedictis verbis formarum insit aliqua vis creata effectiva consecrationis.*

RESP. AFF. - *Scil.*: in verbis formalibus hujus sacramenti est quaedam virtus creata ad conversionem hujus sacramenti faciendam, instrumentalis tamen, sicut et in aliis sacramentis.

R. EST: quia, ut dictum est (qu. lxii, art. 1, 2 et 3), sicut caetera Christi facta vel dicta habent instrumentaliter salutiferam virtutem, ab ipso Christo emanantem; ita, cum haec verba ex persona Christi proferantur, ex ejus mandato con-

sequuntur virtutem instrumentalem a Christo; et praesertim in hoc sacramento quod est caeteris dignius.

Art. V. - *Utrum praedictae locutiones sint verae.*

RESP. AFF. - R. EST: quia hae locutiones habent virtutem factivam conversionis panis in corpus Christi et vini in sanguinem ejus, ut dictum est (art. praec.). Et ideo non habent vim significativam tantum; quia in sacramentis hoc efficitur quod significatur. Unde per verbum demonstrativum *hoc*, non datur intelligi *hic panis*, ac si sensus esset. *Hic panis est corpus meum*, vel quod sensus sit *Id quod est significatum per hoc est corpus meum*, vel etiam quod *Hoc* scil. *corpus meum est corpus meum*; sed locutio est in generali, scil. *Hoc est corpus meum*, nullo nomine apposito a parte subjecti, sed solo pronomine, quod significat substantiam in communi, sine qualitate, id est, forma determinata, ut sit sensus: *Hoc quod continetur sub istis speciebus est corpus meum*.

NOTANDUM: Propter infinitam virtutem Christi, sicut ex contactu carnis suae vis regenerativa pervenit non solum ad illas aquas quae Christum tetigerunt sed ad omnes ubique terrarum per omnia futura saecula, ita etiam ex prolatione ipsius Christi haec verba virtutem consecratiivam sunt consecuta, a quocumque sacerdote dicantur, ac si Christus ea praesentialiter proferret. (In corp. art.).

Art. VI. - *Utrum forma consecrationis panis consequatur suum effectum, antequam perficiatur forma consecrationis vini.*

RESP. AFF. - R. EST: quia, sicut dictum est (art. 2 et 5 hujus qu.), ad veritatem hujus locutionis: *Hoc est corpus meum*, requiritur propter verbum praesentis temporis quod res significata

simul tempore sit cum ipsa significatione locutionis; alioquin locutio non esset vera. Unde et Ecclesia statim post prolationem verborum corpus Christi adorat. Tamen, ut dictum est (qu. lxxiii, art. 2), hoc sacramentum est unum perfectione inquantum constituitur ex duobus, scilicet cibo et potu.

QUAESTIO LXXIX

De effectibus sacramenti Eucharistiae

Deinde considerandum est de effectibus hujus sacramenti; et circa hoc quaeruntur octo:

Art. I. - *Utrum per hoc sacramentum conferatur gratia.*

RESP. AFF. - *Scil.*: propter quatuor:

PRIMA R. EST: quia in hoc sacramento sumitur ipse Christus qui est auctor gratiae. Sicut igitur in mundum visibiliter veniens contulit mundo vitam gratiae, secundum illud Jn. i, 17: *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est*, ita in hominem sacramentaliter veniens vitam gratiae operatur, secundum illud Jn. vi, 58: *Qui manducat me, vivet propter me.*

SECUNDA R. EST: quia per hoc sacramentum repraesentatur (et applicatur) passio Christi; et ideo effectum, quem passio Christi fecit in mundo, hoc sacramentum facit in homine.

TERTIA R. EST: quia hoc sacramentum traditur per modum cibi et potus. Et ideo omnem effectum quem cibus et potus materialis facit quantum ad vitam corporalem, quod scilicet sustentat, auget, reparat et delectat, hoc totum facit hoc sacramentum quantum ad vitam spiritualem. Unde et ipse Dominus dicit (Jn. vi, 56):

Caro mea vere est cibus, sanguis meus vere est potus.

QUARTA R. EST: quia, ut ipsae species indicant, scil. panis, qui « ex multis granis in unum constat », et vini, qui « in unum ex multis acinis confluit », hoc sacramentum pietatis est « signum unitatis » et « vinculum charitatis », ut Sanctus Augustinus dicit (In Jn. tract. 26). Charitas autem esse non potest sine gratia.

NOTANDA: 1. Hoc sacramentum ex seipso virtutem habet gratiam conferendi; nec aliquis habet gratiam ante susceptionem hujus sacramenti, nisi ex aliquo voto ipsius, vel per seipsum, sicut adulti, vel voto Ecclesiae, sicut parvuli, sicut supra dictum est (qu. lxxiii, art. 3). Unde ex efficacia virtutis ipsius est quod etiam ex voto ipsius aliquis gratiam consequatur (scil. in baptismo), per quam spiritualiter vivificetur. Per hoc autem sacramentum augetur gratia, et perficitur spiritualis vita, ad hoc quod homo in seipso perfectus existat per conjunctionem ad Deum. (Ad 1m). — Item, hoc sacramentum confert gratiam spiritualiter cum virtute charitatis. Et quia « amor Dei non est otiosus: magna enim operatur, si est », ut dicit Gregorius (In Hom. Pent.), ideo est quod per hoc sacramentum quantum est ex sui virtute, non solum habitus gratiae et virtutis confertur, sed etiam excitatur in actum, secundum illud II. Cor. v, 14: *Charitas Christi urget nos*. Et inde est quod ex virtute hujus sacramenti anima spiritualiter reficitur, per hoc quod anima spiritualiter delectatur, et quodammodo inebriatur dulcedine bonitatis divinae, secundum illud Cantic. v, 1: *Comedite, amici, et bibite, et inebriamini, charissimi*. (Ad 2m).

2. Quia sacramenta operantur salutem quam significant, ideo secundum quamdam assimilationem dicitur quod in hoc sacramento corpus offertur pro salute corporis, et sanguis pro salute animae; quamvis utrumque ad salutem utriusque operetur. Et licet corpus non sit immediatum subjectum gratiae, ex anima tamen redundat effectus gratiae ad corpus, dum in praesenti membra nostra exhibemus *arma justitiae* Deo (Rom. vi), et in futuro corpus nostrum sortietur incorruptionem et gloriam animae. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum effectus hujus sacramenti sit adeptio gloriae.*

RESP. AFF. - *Scil.* : tum ex parte ipsius Christi contenti in hoc sacramento, et ex parte passionis ejus in hoc sacramento rapraesentata; tum ex usu hujus sacramenti et speciebus ejus.

R. PRIMI EST: quia ipse Christus, qui est in hoc sacramento, per suam passionem aperuit nobis aditum vitae aeternae, ut dicitur (Hebr. ix, 15).

R. SECUNDI EST: quia refectio cibi spiritualis et unitas significata per species panis et vini habentur quidem in praesenti, sed imperfecte; perfecte autem in statu gloriae.

Art. III. - *Utrum effectus hujus sacramenti sit remissio peccati mortalis.*

RESP. NEG. - *Scil.* : a) virtus hujus sacramenti secundum se considerata remittit quaecumque peccata; b) considerata per comparisonem ad eum qui recipit hoc sacramentum, in eo qui conscientiam habet peccati mortalis, non solum non operatur remissionem peccatorum, sed magis aggravat; c) in eo autem qui est in peccato mortali, cujus tamen conscientiam et affectum non habet, remittit peccatum.

R. PRIMI EST: quia virtus hujus sacramenti est ex passione Christi, quae est fons et causa remissionis (omnium) peccatorum.

R. SECUNDI EST: quia ille qui conscientiam, peccati mortalis habet, habet impedimentum percipiendi effectum hujus sacramenti, eo quod non est conveniens susceptor hujus sacramenti; tum quia non vivit spiritualiter, et ita non debet spirituale nutrimentum suscipere, quod non est nisi viventis; tum quia non potest uniri Christo (quod fit per hoc sacramentum), dum est in affectu

peccandi mortaliter. Talis enim *judicium sibi manducat et bibit*, ut dicit Apostolus (I. Cor. xi, 28).

R. TERTII EST: quia forte primo non fuit sufficienter contritus, sed devote et reverenter accedens consequetur per hoc sacramentum gratiam charitatis, quae (in hoc casu) contritionem perficiet, et remissionem peccati.

NOTANDUM: Hoc sacramentum in voto perceptum ab eo qui prius justificatur, sicut cum aliquis credens in Christum baptismum petit, remittit etiam peccatum mortale. (In corp. art.).

Art. IV. – *Utrum per hoc sacramentum remittantur peccata venialia.*

RESP. AFF. – *Scil.*: tum ex parte ipsius sacramenti; tum ex parte rei hujus sacramenti.

R. PRIMI EST: quia hoc sacramentum sumitur sub specie cibi nutrientis, cujus actio est ad restituendum id quod in nobis quotidie spiritualiter deperditur, scil. fervorem charitatis, ex calore concupiscentiae per peccata venialia. Unde et Ambrosius dicit (De sacram., lib. v, c. 4) quod «iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianae infirmitatis»; sicut et cibus materialis sumitur ad restaurandum id quod quotidie deperditur per actionem caloris naturalis.

R. SECUNDI EST: quia res hujus sacramenti est charitas, non solum quantum ad habitum, sed etiam quantum ad actum, qui excitatur in hoc sacramento, per quem peccata venialia solvuntur.

Art. V. – *Utrum per hoc sacramentum tota poena peccati remittatur.*

RESP. NEG. – *Scil.*: a) sub ratione sacramenti, quod effectum habet in eo qui sumit non directe, sed ex consequenti per quamdam concomitantiam ad principalem effectum, hoc sacramentum

remittit remissionem poenae, non quidem totius, sed secundum modum devotionis et fervoris recipientis; b) sub ratione sacrificii autem, hoc sacramentum habet vim satisfactivam secundum affectum offerentis.

R. PRIMI EST: quia quamvis hoc sacramentum directe institutum est non ad satisfaciendum, sed ad spiritualiter nutriendum per unionem ad Christum; tamen haec unitas fit per charitatem, ex cujus fervore aliquis consequitur remissionem non solum culpae, sed etiam poenae.

R. SECUNDI EST: quia quamvis haec oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni poena, tamen fit satisfactoria illis pro quibus offertur, vel etiam offerentibus secundum quantitatem suae devotionis, et non pro tota poena.

Art. VI. - *Utrum per hoc sacramentum praeservetur homo a peccatis futuris.*

RESP. AFF. - *Scil. :* per hoc sacramentum praeservatur homo a peccato futuro sicut a morte futura, et hoc dupliciter.

R. EST: quia sicut vita corporis praeservatur interius a morte per cibum contra interiora corruptiva, exterius autem per arma contra exteriores impugnationes; ita per hoc sacramentum praeservatur homo a morte spirituali, primo quidem in quantum hoc sacramentum est cibus et medicina spiritualis, secundum illud Ps. ciii, 5: *Panis cor hominis confirmat*; secundo autem in quantum est signum quoddam passionis Christi, qua daemones sunt victi, et daemonum impugnationes repelluntur. Unde Chrysostomus dicit (Super Joan. hom. 45): « Ut leones flammam spirantes, sic ab illa mensa discedimus terribiles effecti diabolo ».

NOTANDUM: Licet hoc sacramentum, quantum est de se, habeat virtutem praeservativam a peccato, non tamen aufert homini possibilitatem peccandi, quia homo in statu viae est hujus conditionis, quod liberum arbitrium ejus potest flecti in bonum et malum. Directe tamen hoc sacramentum confirmat cor hominis in bono, per quod etiam praeservatur homo a peccato; indirecte tamen et ex quadam consequentia diminuit fomitem, inquantum auget charitatem, quia sicut Augustinus dicit (Quaest. lib. lxxxiii, qu. 36), « augmentum charitatis est diminutio cupiditatis ». (In respon. passim).

Art. VII. - *Utrum hoc sacramentum prosit aliis quam sumentibus.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) sumentibus hoc sacramentum prodest et per modum sacramenti et per modum sacrificii; b) non sumentibus autem prodest per modum sacrificii, inquantum pro salute eorum offertur.

R. PRIMI EST: quia hoc sacramentum pro omnibus sumentibus offertur. Dicitur enim in canone missae: *Quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus et sanguinem sumpserimus, omni benedictione caelesti et gratia repleamur.*

R. SECUNDI EST: quia secundum verba ipsius Christi: *pro vobis.* i. e. sumentibus, *et pro multis,* scil. aliis, *effundetur in remissionem peccatorum.* Unde et in canone missae dicitur: *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, pro quibus tibi offerimus vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suis que omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suae.* - Hoc tamen sacrificium, quod est memoriale dominicae passionis, non habet effectum nisi in illis qui conjunguntur huic sacramento per fidem et charitatem. (Ad 2m).

NOTANDUM: Hoc sacramentum habet rationem sacramenti in quantum sumitur et in eo traditur invisibilis gratia sub visibili specie; habet rationem sacrificii in quantum offertur et in hoc sacramento repraesentatur passio Christi, qua Christus *obtulit se hostiam Deo* (Ephes. v). – (In corp. art.).

Art. VIII. – *Utrum per veniale peccatum impediatur effectus hujus sacramenti.*

RESP. AFF. – *Scil. :* a) peccata venialia praeterita nullo modo impediunt effectum hujus sacramenti; b) peccata venialia actu exercita non ex toto impediunt hujus sacramenti effectum, sed in parte.

R. PRIMI EST: quia potest contingere quod aliquis post multa peccata venialia commissa, devote accedat ad hoc sacramentum, et plenarie hujus sacramenti consequatur effectum.

R. SECUNDI EST: quia effectus hujus sacramenti non solum est adeptio habitualis gratiae vel charitatis, sed etiam quaedam actualis refectio spiritualis dulcedinis, quae quidem impeditur, si aliquis accedat ad hoc sacramentum per peccata venialia mente distractus; non autem tollitur augmentum habitualis gratiae vel charitatis.

NOTANDUM: Habitualis effectus hujus sacramenti est augmentum gratiae et charitatis. Actualis autem effectus est fervor charitatis, et actualis dulcedo, est enim refectio. (Ad 1m et 2m passim).

QUAESTIO LXXX

De usu, seu sumptione hujus sacramenti in commune

Deinde considerandum est de usu sive sumptione hujus sacramenti, et primo quidem in communi; secundo, quomodo Christus est usus hoc sacramento. Circa primum quaeruntur duodecim:

Art. I. – *Utrum distingui debeant duo modi manducandi corpus Christi.*

RESP. AFF. – *Scil.* : sicut perfecta et imperfecta manducatio.

R. EST: quia hoc sacramentum potest sumi cum effectu ipsius, quo spiritualiter homo Christo conjungitur per fidem et charitatem; et haec est perfecta manducatio hujus sacramenti; – vel potest sumi sine effectu, et haec est manducatio imperfecta.

NOTANDUM: Sicut effectus sacramenti potest ab aliquo percipi, si sacramentum habeat in voto, quamvis non accipiat in re, ut dictum est de baptismo fluminis (qu. lxxiii, art. 3); ita et hoc sacramentum potest aliquis per desiderium spiritualiter, et non sacramentaliter manducare. Nec tamen frustra adhibetur sacramentalis manducatio, quia plenius inducit sacramenti effectum ipsa sacramenti susceptio quam solum desiderium, sicut supra circa baptismum dictum est (qu. lxxix, art. 4). – (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum solius hominis sit hoc sacramentum spiritualiter sumere.*

RESP. AFF. – *Scil.* : prout est in hoc sacramento, Christus non manducatur ab angelis, sed solum ab homine.

R. EST: quia in hoc sacramento ipse Christus continetur non quidem in specie propria, sicut est in coelo, sed in specie sacramenti. Et ideo licet angeli spiritualiter manducant Christum, non tamen convenit eis spiritualiter manducare hoc Sacramentum. Dicitur autem hoc sacramentum *panis angelorum* quia primo et principaliter est angelorum, qui eo fruuntur in specie propria; secundario autem est hominum, qui Christum sub sacramento accipiunt. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum solus homo justus possit Christum sacramentaliter manducare.*

RESP. NEG. - *Scil.* : contra illos qui credebant quod corpus Christi quam cito labiis peccatoris contingitur, tam cito desinit esse sub speciebus sacramentalibus.

R. EST: quia hoc derogat veritati hujus sacramenti, ad quam pertinet quod manentibus speciebus corporis Christi, sub eis esse non desinat (Qu. lxxvi, art. 6).*

NOTANDA: 1. Si quis corpus Christi sumens non utatur eo quod accipit ut sacramento, sed ut simplici cibo, non manducaret eum sacramentaliter, nisi ex parte manducati. (Ad 2m).

2. Etiam si mus vel canis hostiam consecratam manducet, substantia corporis Christi non desinit esse sub speciebus, quamdiu species illae manent, hoc est, quamdiu substantia panis maneret; sicut etiam si projiceretur in lutum. Nec hoc vergit in detrimentum dignitatis corporis Christi, qui voluit a peccatoribus crucifigi absque diminutione suae dignitatis, praesertim cum mus aut canis non tangat ipsum corpus Christi secundum propriam speciem, sed solum secundum species sacramentales. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum peccator sumens corpus Christi sacramentaliter peccet.*

RESP. AFF. - *Scil.* : quicumque cum peccato mortali hoc sacramentum sumit, falsitatem in hoc sacramento comittit; et ideo incurrit sacrilegium, tanquam sacramenti violator, et propter hoc mortaliter peccat.

R. EST: quia quicumque hoc sacramentum sumit, ex hoc ipso significat se esse Christo unitum, et membris ejus incorporatum; quod quidem fit

(*) Unde in officio ven. sacr. sic canitur: « Sumunt boni, sumunt mali sorte temen inaequali, vitae vel interitus. Mors est malis, vita bonis; vide parvis sumptionis quam sit dispar exitus ».

per fidem formatam, quam nullus habet cum peccato mortali.*

Art. V. – *Utrum accedere ad hoc sacramentum cum conscientia peccati sit gravissimum omnium peccatorum.*

RESP. NEG. – *Scil. :* a) per se et ex parte objecti hoc peccatum non est gravissimum omnium; b) per accidens et ex parte recipientis, potest esse in quibusdam gravius, in aliis minus grave.

R. PRIMI EST: quia ex parte objecti quanto id contra quod peccatur est majus, tanto peccatum est gravius. Et quia divinitas Christi est major humanitate ipsius, et ipsa humanitas est potior quam sacramenta humanitatis, inde est quod gravissima peccata sunt quae committuntur in ipsam divinitatem, sicut est peccatum infidelitatis et blasphemiae; (et generatim omnia peccata quae virtutibus theologicis opponuntur). Secundario autem sunt gravia peccata quae committuntur in humanitatem Christi. Tertio autem loco sunt peccata quae committuntur contra sacramenta, quae pertinent ad humanitatem Christi; et post haec sunt alia peccata contra puras creaturas.

R. SECUNDI EST: quia peccatum quod est ex ignorantia vel infirmitate, est levius peccato quod est ex contemptu, vel ex certa scientia; et eadem ratio est de aliis circumstantiis.

NOTANDUM: Peccatum infidelitatis, quod funditus separat hominem ab Ecclesiae unitate, simpliciter loquendo, maxime hominem ineptum red-

(*) In Sent. iv, dist. 9, qu. i, art. 3, S. D. dicit: « Si quis facta diligenti discussione suae conscientiae, quamvis forte non sufficienti, ad corpus Christi accedat, aliquo peccato mortali in ipso manente, quod ejus cognitionem praeterfugiat, non peccat; imo magis ex vi sacramenti remissionem consequitur ».

dit ad susceptionem hujus sacramenti; quod est sacramentum ecclesiasticae unitatis, ut supra dictum est (qu. lxxiii, art. 4). Unde et gravius peccat infidelis accipiens hoc sacramentum, quam fidelis peccator. Secundum quid tamen peccatum fornicationis magis reddit hominem ineptum ad perceptionem hujus sacramenti, inquantum scilicet per hoc peccatum spiritus maxime carni subjicitur et ita impeditur fervor dilectionis, qui requiritur in hoc sacramento. (Ad 2m).

Art. VI. - *Utrum sacerdos debeat denegare corpus Christi peccatori petenti.*

RESP. NEG. - *Scilicet:* a) manifestis peccatoribus non debet etiam petentibus sacra communio dari; b) si vero non sunt manifesti peccatores, sed occulti, non potest eis petentibus sacra communio denegari.

R. PRIMI EST: quia hoc nec majestati divinae, nec evangelicae disciplinae congruit, ut pudor et honor Ecclesiae tam turpi et infami contagione foedetur, ut dicit S. Cyprianus (Epist. 10, lib. i).

R. SECUNDI EST: quia cum quilibet christianus, ex hoc ipso quod est baptizatus, sit admissus ad dominicam mensam, non potest ei jus suum tolli, nisi pro aliqua causa manifesta. - Potest tamen sacerdos, qui est conscius criminis, occulte monere peccatorem occultum, vel etiam in publico generaliter omnes, ne ad mensam Domini accedant, antequam de peccatis poeniteant et Ecclesiae reconcilientur.

NOTANDUM: Nullo modo corpus Christi debet dari alicui suspecto de crimine, quasi ad examinationem, quia in omnibus talibus esse videtur Dei tentatio; unde sine peccato fieri non possunt. Et gravius videretur, si in hoc sacramento, quod est institutum ad remedium salutis, aliquis incurreret iudicium mortis. (Ad 3m).

Art. VII. - *Utrum nocturna pollutio aliquem impediatur a sumptione hujus sacramenti.*

RESP. AFF. - *Scil.:* secundum pollutionis causae gravitatem.

R. EST: quia quamvis nocturna pollutio secundum se considerata peccatum mortale esse non possit, nihilominus tamen ratione suae causae quandoque habet peccatum mortale annexum. Et ideo consideranda est causa pollutionis nocturnae, quae si sit cum peccato mortali, impedit ex necessitate; ex quadam vero congruentia impedit quantum ad duo: quorum unum semper accidit, scilicet quaedam foeditas corporis, cum qua, propter reverentiam sacramenti, non decet ad altare accedere; aliud autem est evagatio mentis, quae sequitur pollutionem nocturnam, praecipue quando cum turpi imaginatione contigit. Et licet per contritionem et confessionem auferatur reatus culpaе, non tamen auferitur corporalis immunditia, et distractio mentis ex pollutione consecuta. (Ad 4m).

Art. VIII. - *Utrum cibus vel potus praeassumptus impediatur sumptionem hujus sacramenti.*

RESP. AFF. - *Scil.:* propter prohibitionem Ecclesiae, et hoc ex triplici ratione.

PRIMA R. EST in honorem hujus sacramenti, ut scil. in os hominis intret (hoc sacramentum) nondum aliquo cibo vel potu infectum.

SECUNDA R. EST propter significationem, ut scil. detur intelligi quod Christus, qui est res hujus sacramenti, et charitas ejus, debet primo fundari in cordibus nostris, secundum illud Mt. vi, 33: *Quaerite primum regnum Dei.*

TERTIA R. EST propter periculum vomitus et ebrietatis, quae quandoque contingunt ex hoc

quod homines inordinate cibis utuntur, sicut et Apostolus dicit (I. Cor. xi, 21): *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.* Ab hac tamen generali regula excipiuntur infirmi, qui statim communicandi sunt, etiam post cibum, si de eorum periculo dubitatur ne sine communione decedant, quia necessitas legem non habet.

NOTANDA: 1. Dominus ultimum *post* coenam dedit hoc sacramentum discipulis, ut vehementius commendaret mysterii illius altitudinem. Non tamen praecepit quo deinceps ordine sumeretur, ut apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, servaret hunc modum, ut Augustinus dicit (Epis. 54, al. 118, cap. 6). - (Ad 1m).

2. Jejunium quod ad hoc sacramentum requiritur propter praedicta, est jejunium naturae, quod importat privationem cujuscumque praeassumpti per modum cibi vel potus (Ad 4m), a principio diei in quo assumitur, qui, secundum Ecclesiam Romanam, a media nocte incipit. (Ad 5m). - Reliquiae tamen cibi remanentes in ore, si causaliter transglutiantur, non impediunt sumptionem hujus sacramenti, quia non trajiciuntur per modum cibi, sed per modum salivae, et eadem ratio est de reliquis aquae vel vini, quibus os abluitur, dummodo non trajiciantur in magna quantitate, sed permixtae salivae, quod vitari non potest. (Ad 4m). - Inter sumptionem autem hujus sacramenti et reliquos cibos debet esse aliqua mora (saltem donec species sint consumptae). - (Ad 6m).

Art. IX. - *Utrum non habentes usum rationis debeant suscipere hoc sacramentum.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) illis qui habent debilem usum rationis hoc sacramentum non est dene-gandum; b) illis qui totaliter usum rationis non habent nec unquam habuerunt non est hoc sacramentum exhibendum; c) si vero prius, quando erant compotes suae mentis, apparuit in eis devotio hujus sacramenti, debet eis in articulo mortis hoc sacramentum exhiberi, nisi forte timeatur periculum vomitus vel expuitionis.

R. PRIMI EST: quia tales possunt aliquam devotionem hujus sacramenti concipere.

R. SECUNDI EST: quia in talibus nullo modo praecessit devotio hujus sacramenti.

R. TERTII EST: quia talis eorum devotio consideratur ut ultima eorum dispositio, ut supra diximus de suscipientibus baptismum (qu. lxxviii, art. 12).

Art. X. - *Utrum liceat quotidie hoc sacramentum suscipere.*

RESP. AFF. - *Scil.:* tum ex parte ipsius sacramenti; tum ex parte sumentis, si ipse sit convenienter praeparatus.

R. PRIMI EST: quia virtus hujus sacramenti est hominibus salutaris, et ideo utilis est quotidie ipsum sumere, ut homo quotidie ejus fructum percipiat. Unde Ambrosius dicit (De sacram. lib. iv, cap. 6): « Si quotiescumque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper accipere, qui semper pecco,* debeo semper habere medicinam ».

R. SECUNDI EST: quia ex parte sumentis requiritur ut cum magna devotione et reverentia ad hoc sacramentum accedat. Et ideo si aliquis se quotidie ad hoc paratum inveniat, laudabile est quod quotidie sumat. Unde Augustinus cum dixisset: « Accipe quotidie, ut quotidie tibi prosit », subjungit: « Sic vive ut quotidie merearis accipere ». Sed quia multoties in pluribus hominum multa impedimenta hujus devotionis occurrunt, propter corporis indispositionem vel animae, non est utile omnibus hominibus quotidie

(*) Ita communiter. Nicolajus ex Ambrosio sic: *Debeo semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur qui semper pecco, etc.*

ad hoc sacramentum accedere; sed quotiescumque se ad illud homo invenerit praeparatum.

NOTANDUM: Reverentia hujus sacramenti habet timorem amori conjunctum: ex amore autem provocatur desiderium sumendi, ex timore vero consurgit humilitas reverendi. Et ideo utrumque pertinet ad reverentiam hujus sacramenti, et quod quotidie sumatur, et quod aliquando abstinenceatur. Amor tamen et spes, ad quae semper Scriptura nos provocat, praeferuntur timori. Unde et cum Petrus dixisset: *Exi a me, Domine, quia homo peccator sum*, respondit Jesus: *Noli timere*. (Ad 3m). - Per hoc autem quod aliquis *semel* in die communicat, representatur unitas passionis Christi. (Ad 4m).

Art. XI. - *Utrum liceat omnino a communione cessare.*

RESP. NEG. - *Scil.*: non solum ex statuto Ecclesiae, sed ex mandato Domini dicentis (Luc. xxii, 19): *Hoc facite in meam commemorationem*, tenetur homo hoc sacramentum sumere.

R. EST: quia sine voto percipiendi hoc sacramentum non potest aliquis Christo incorporari, secundum illud Joan. vi, 54: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, ut dictum est supra (qu. lxxiii, art. 3). Frustra autem esset votum, nisi impleretur quando opportunitas adesset.

Art. XII. - *Utrum liceat sumere corpus Christi sine sanguine.*

RESP. AFF. - *Scil.*: a) sacerdos nullo modo debet corpus Christi sumere sine sanguine; - b) in quibusdam ecclesiis* provide observatur ut populo sanguis sumendus non detur.

R. PRIMI EST: quia ad sacerdotem pertinet hoc sacramentum consecrare et perficere; ad perfec-

(*) Tempore S. Thomae adhuc vigeat usus in quibusdam Ecclesiis sumendi Eucharistiam sub utraque specie.

tionem autem hujus sacramenti requiritur ut utrumque, scil. corpus et sanguis, sumatur.

R. SECUNDI EST: quia in sanguinis sumptione de facili potest sanguis effundi, praecipue si senibus, et juvenibus, et parvulis administretur, quorum quidam non sunt tantae discretionis, ut cautelam debitam circa usum hujus sacramenti adhibeant.

NOTANDUM: Perfectio hujus sacramenti non est in usu fidelium, sed in consecratione materiae, (ubi etiam repraesentatur Domini passio). Et ideo nihil derogat perfectioni hujus sacramenti, si populus sumat corpus sine sanguine, dummodo sacerdos consecrans sumat utrumque. (Ad 2m).

QUAESTIO LXXXI

De modo quo Christi usus est hoc sacramento

Deinde considerandum est de usu hujus sacramenti, quo Christus usus est in prima sui institutione; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum Christus sumpserit suum corpus et sanguinem.*

RESP. AFF. – *Scil.* : primo ipse corpus suum et sanguinem sumpsit, et postea discipulis sumendum tradidit.

R. EST: quia Christus ea quae ab aliis observanda instituit, ipse primitus observavit. Unde et ipse prius baptizari voluit quam aliis baptismum imponeret, secundum illud Act. i, 1: *Coepit Jesus facere et docere.* Unde cum discipulis dixerit: *Accipite et comedite*: et iterum, *Accipite et bibite*, intelligendum est quod ipse accipiens comederit et biberit.

Art. II. – *Utrum Christus dederit Judae corpus suum.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia Christus debuit esse nobis exemplum justitiae; et ideo non conveniebat ejus magisterio ut Judam occultum peccatorem sine accusatore et evidenti probatione ab aliorum communione separaret; ne per hoc daretur exemplum praelatis Ecclesiae similia faciendi, et ipse Judas exasperatus inde sumeret occasionem peccandi. – Tamen sine dubio Judas sub pane intincto corpus Christi non sumpsit, sed simplicem panem. Nam, ut Augustinus dicit (Super Joan. tract. lxxii), Dominus jam antea distribuerat omnibus discipulis suis sacramentum corporis et sanguinis sui, ubi et ipse Judas erat, sicut Lucas narrat; ac deinde ad hoc ventum est, ubi secundum narrationem Joannis Dominus per buccellam tinctam atque porrectam suum exprimit proditorem. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum Christus sumpserit et discipulis dederit corpus suum impassibile.*

RESP. NEG. – *Scil.:* a) corpus ipsum quod Christus discipulis suis tunc dedit erat passibilis; b) in quantum vero erat sub speciebus sacramentalibus, impassibile erat.

R. PRIMI EST: quia idem verum corpus Christi erat quod a discipulis tunc in propria specie videbatur, et in specie sacramenti sumebatur. Non autem erat impassibile, secundum quod in propria specie videbatur; quinimo erat passioni paratum. Unde nec ipsum corpus Christi, quod in specie sacramenti dabatur, impassibile erat.

R. SECUNDI EST: quia corpus Christi, secundum quod est sub sacramento, ut supra dictum est (qu. lxxvi, art. 4, 5 et 6), non comparatur ad ea quae circumstant, mediantibus propriis dimen-

sionibus, quibus corpora se tangunt, sed mediantibus dimensionibus specierum panis et vini; et ideo species illae sunt quae patiuntur et videntur, non autem ipsum corpus Christi.

Art. IV. – *Utrum si hoc sacramentum tempore mortis Christi fuisset servatum vel consecratum, ibi moreretur.*

RESP. AFF. – quia cum corpus Christi sit idem in substantia in hoc sacramento, et in propria specie, inde est quod quidquid pertinet ad Christum secundum quod in se est, potest attribui ei et in propria specie, et in sacramento existenti, sicut vivere, mori, dolere, animatum vel inanimatum esse, et caetera hujusmodi. – Et ideo si tunc fuisset hoc sacramentum consecratum vel peractum, quando anima erat a corpore realiter separata, non fuisset anima Christi, sub hoc sacramento. (Ad 3m).

NOTANDUM: Passio convenit corpori passo, non secundum quod corpus est in se, sed per comparisonem ad agens extrinsecum. Et ideo Christus, secundum quod est sub hoc sacramento, pati non potest, ut dictum est (art. praec.), potest tamen mori. (Ad 1m).

QUAESTIO LXXXII

De ministro hujus sacramenti

Deinde considerandum est de ministro hujus sacramenti; et circa hoc quaeruntur decem:

Art. I. – *Utrum consecratio hujus sacramenti sit propria sacerdotis.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia quicumque aliquid agit in persona alterius, oportet hoc fieri per potestatem ab illo concessam. Hoc autem sacra-

mentum, tantae dignitatis, non conficitur nisi in persona Christi, ut dictum est (qu. lxxviii, art. 1 et 4). Et ideo proprium est sacerdotum conficere hoc sacramentum, qui cum ordinantur, in gradu eorum ponuntur quibus dictum est a Domino (Lc. xxii, 19): *Hoc facite in meam commemorationem.*

NOTANDUM: Episcopus accipit potestatem ut agat in persona Christi super corpus ejus mysticum, id est, super Ecclesiam: quam quidem potestatem non accipit sacerdos in sua consecratione, licet possit eam habere ex episcopi commissione. Et ideo ea quae non pertinent ad dispositionem corporis mystici, non reservantur episcopo, sicut consecratio hujus sacramenti. Ad episcopum vero pertinet tradere non solum populo, sed etiam sacerdotibus ea ex quibus possunt propriis officiis uti. Et quia benedictio chrismatis, et olei sancti, et olei infirmorum, et aliorum quae consecrantur, puta altaris, Ecclesiae, vestium et vasorum, praestat quamdam idoneitatem ad sacramenta perficienda, quae pertinent ad officium sacerdotum; ideo tales consecrationes episcopo reservantur, tanquam principi totius ecclesiastici ordinis. (Ad 4m).

Art. II. - *Utrum plures sacerdotes possint unam et eandem hostiam consecrare.*

RESP. AFF. - *Scil.:* dummodo simul eadem verba proferunt, et omnium intentio feratur ad idem instans consecrationis.

R. EST: quia sicut apostoli Christo coenanti concoenaverunt, ita novi ordinati episcopo ordinanti concelebrant; sacerdos enim non consecrat nisi in persona Christi, et ideo multi sunt unum in Christo. Unde non refert utrum per unum aut per multos hoc sacramentum consecretur, nisi quod oportet ritum Ecclesiae servari. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum dispensatio hujus sacramenti pertineat solum ad sacerdotem.*

RESP. AFF. - *Scil.:* propter tria.

PRIMA R. EST: quia ipse Christus sicut consecravit corpus suum in coena ita et aliis sumendum dedit. Unde sicut ad sacerdotem pertinet consecratio corporis Christi, ita ad eum pertinet dispensatio.

SECUNDA R. EST: quia sacerdos constituitur medius inter Deum et populum; unde sicut ad eum pertinet dona populi Deo offerre, ita ad eum pertinet dona sanctificata divinitus populo tradere.

TERTIA R. EST: quia in reverentiam hujus sacramenti, a nulla re contingitur nisi consecrata; unde et corporale et calix consecrantur, et similiter manus sacerdotis, ad tangendum hoc sacramentum; unde nulli alii tangere licet, nisi in necessitate, puta si caderet in terram, vel in aliquo alio necessitatis casu.

NOTANDUM: Diaconum licet dispensare sanguinem, qui in vase continetur et non oportet quod tangatur, non autem corpus, nisi in necessitate. Item, quia sanguis designat redemptionem a Christo in populum derivatam; ideo diaconis, qui sunt inter sacerdotem et populum, magis convenit dispensatio sanguinis, quam dispensatio corporis. (Ad 1m passim).

Art. IV. - *Utrum sacerdos consecrans teneatur sumere hoc sacramentum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia Eucharistia non solum est sacramentum, sed etiam sacrificium (qu. lxxix, art. 5 et 7). Quicumque autem sacrificium offert, debet sacrificii fieri particeps, quia exterius sacrificium, quod offertur, signum est interioris sacrificii, quo quis seipsum offert Deo. Per hoc autem fit particeps quod de sacrificio sumit, secundum illud Apostoli (I. Cor. x, 18): *Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?*

Et ideo necesse est quod sacerdos, quotiescumque consecrat, sumat integre hoc sacramentum.*

NOTANDUM: Si miraculose corpus Christi in altari sub specie carnis appareat, aut sanguis sub specie sanguinis, non est sumendum. Nec propter hoc sacerdos transgressor efficitur, quia ea quae miraculose fiunt, legibus non subduntur. Consulendum tamen esset sacerdoti quod iterato corpus et sanguinem Domini consecraret et sumeret. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum malus sacerdos Eucharistiam consecrare possit.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sacerdos hoc sacramentum consecrat non virtute propria, sed sicut minister Christi, in cujus persona consecrat hoc sacramentum. Non autem ex hoc ipso desinit esse aliquis minister Christi, quod est malus. Et hoc ad excellentiam Christi pertinet, cui, sicut vero Deo, serviunt non solum bona, sed etiam mala, quae per ipsius providentiam in ejus gloriam ordinantur. - Et ideo benedictio sacerdotis peccatoris, inquantum ab ipso indigne fit, est maledictione digna, et quasi infamia, sive blasphemia, et non oratio reputatur; inquantum autem profertur ex persona Christi, est sancta et efficax ad sanctificandum. Unde signanter dicitur: *Maledicam benedictionibus vestris* (I. Reg. xxv, 27).

Art. VI. - *Utrum missa mali sacerdotis minus valeat quam missa sacerdotis boni.*

RESP. AFF. - *Scil.:* inquantum orationes quae fiunt in missa efficaciam habent ex devotione sacerdotis orantis, non autem ex parte ipsius sa-

(*) Unde sacerdos graviter peccaret si hostiam unicam in sua missa consecratam pro processione servaret, aliam veterem sumendo, quia tunc non integre sacrificium compleret.

cramenti, vel in quantum oratio profertur a sacerdote in persona Ecclesiae.

R. EST: quia quantum ad sacramentum ipsum sacerdos, sive bonus sive malus, idem conficit sacramentum. Orationes autem quae fiunt a sacerdote peccatore in nomine Ecclesiae, non minus valent, quia ministerium etiam in peccatoribus manet. (Art. praec.). Ex devotione autem ipsius sacerdotis, missa melioris sacerdotis magis est fructuosa, ut patet.

Art. VII. - *Utrum haeretici, schismatici et excommunicati possint consecrare.*

RESP. AFF. - R. EST: quia consecratio Eucharistiae est actus consequens ordinis potestatem. Et ideo illi (sacerdotes) qui sunt ab Ecclesia separati per haeresim aut schisma, vel excommunicationem, possunt quidem consecrare Eucharistiam, quae ab eis consecrata verum corpus et sanguinem Christi continet; non tamen hoc recte faciunt, sed peccant facientes; unde fructum sacrificii non percipiunt, quod est sacrificium spirituale.

NOTANDUM: Si sacerdos ab unitate Ecclesiae praecisus missam celebret, quia potestatem ordinis non amittit, consecrat verum corpus et sanguinem Christi; sed quia est ab Ecclesiae unitate separatus, orationes ejus efficaciam non habent. (Ad 3m).

Art. VIII. - *Utrum sacerdos degradatus possit hoc sacrificium conficere.*

RESP. AFF. - R. EST: quia potestas consecrandi Eucharistiam pertinet ad characterem sacerdotalis ordinis, qui, cum sit indelibilis, per degradationem non amittitur. - Degradatis tamen aufertur executio potestatis, quasi in perpetuum condemnatis. (Ad 3m).

Art. IX. - *Utrum liceat ab excommunicatis vel haereticis, seu peccatoribus, communionem recipere et eorum missam audire.*

RESP. NEG. - R. EST: quia quicumque communicat alicui in peccato, ipse particeps peccati efficitur. Sacerdotes autem haeretici, etc., qui sunt per sententiam Ecclesiae declarati, non recte potestate consecrandi Eucharistiam utuntur, sed peccant utentes. Et ideo non licet ab ipsis communionem accipere, et eorum missam audire. - Quantum autem ad peccatores, licet ab eis communionem accipere, et eorum missam audire usque ad sententiam Ecclesiae; quamvis enim sint suspensi quantum ad se ex sententia divina, non tamen quantum ad alios ex sententia Ecclesiae; nisi peccatum eorum sit publicum per evidentiam facti, nec aliqua tergiversatione celari potest. (Ad 3m).

Art. X. - *Utrum liceat sacerdoti omnino a consecratione Eucharistiae abstinere.*

RESP. NEG. - *Scil.:* sacerdoti, etiamsi non habeat curam animarum, non licet omnino a celebratione cessare; sed saltem videtur quod celebrare teneatur in praecipuis festis, et maxime in illis diebus in quibus fideles communicare consueverunt.

R. EST: quia unusquisque tenetur uti gratia sibi data, cum fuerit opportunum, secundum illud. II. Cor. vi, 1: *Exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Opportunitas autem sacrificium offerendi non solum attenditur per comparisonem ad fideles Christi, quibus oportet sacramenta ministrari, sed principaliter per comparisonem ad Deum, cui consecratione hujus sacramenti sacrificium offertur.

QUAESTIO LXXXIII

De ritu hujus sacramenti

Deinde considerandum est de ritu hujus sacramenti; et circa hoc quaeruntur sex.

Art. I. – *Utrum in hoc sacramento Christus immoletur.*

RESP. AFF. – *Scil. :* a) tum si consideretur hoc sacramentum ut imago repraesentativa passionis Christi; – b) tum quantum ad effectum passionis Christi qui in celebratione hujus sacramenti participatur.

R. PRIMI EST: quia, ut Augustinus dicit (Ad Simplicianum, Lib. ii, q. 3), « Solent imagines earum rerum nominibus appellari quarum imagines sunt ». Celebratio autem hujus sacramenti, sicut supra dictum est (qu. lxxix, art. 1), imago quaedam est repraesentativa passionis Christi, quae est vera ejus immolatio. Et ideo celebratio hujus sacramenti dicitur Christi immolatio; et secundum hoc poterat dici Christus immolari etiam in figuris veteris Testamenti.

R. SECUNDI EST: quia per hoc sacramentum participes efficimur fructus dominicae passionis; et secundum hoc proprium est huic sacramento quod in ejus celebratione Christus immoletur. – Unde, ut Ambrosius dicit (Ad Heb. x, super illud *Umbram enim*, etc.), « una est hostia », quam scilicet Christus obtulit, et nos offerimus, « et non multae, quia semel oblatus est Christus ». Hoc autem sacrificium exemplum est illius. (Ad 1m).

NOTANDUM: Sicut celebratio hujus sacramenti est imago repraesentativa passionis Christi, ita altare est repraesentativum crucis ipsius, in qua Christus in propria specie immolatus est. (Ad 2m). Item, per eandem rationem etiam sacerdos ge-

rit imaginem Christi, in cujus persona et virtute verba pronuntiat ad consecrandum. Et ita quodammodo idem est sacerdos et hostia. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum convenienter sit determinatum tempus celebrationis.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) quod quotidie hoc sacramentum celebratur; et b) quod solemniter celebratur a tertia hora usque ad nonam.

R. PRIMI EST: quia fructu dominicae passionis quotidie indigemus propter quotidianos defectus. Et ideo in Ecclesia regulariter hoc sacramentum quotidie offertur. Unde et Dominus nos petere docet (Lc. xi, 3): *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

R. SECUNDI EST: quia dominica passio celebrata est a tertia hora usque ad nonam. Et ideo regulariter in illa parte diei solemniter hoc sacramentum in Ecclesia celebratur.

NOTANDUM: Tempore passionis (in liturgia ecclesiastica) recolitur passio Christi solum secundum hoc quod in ipso capite nostro fuit perfecta, quod quidem factum est semel; quotidie autem fructum dominicae passionis fideles percipiunt: et ideo illa commemoratio sit semel in anno, hoc autem quotidie et propter fructum, et propter jugem memoriam. (Ad 1m). In die autem quo ipsa passio Domini recolitur, prout realiter gesta est, non celebratur consecratio hujus sacramenti, quae est figura quaedam dominicae passionis: veniente enim veritate, cessat figura. - Ne tamen Ecclesia ea etiam die sit sine fructu passionis per hoc sacramentum nobis exhibito, corpus Christi consecratum die praecedenti reservatur sumendum in illo die; non autem sanguis, propter periculum, et quia sanguis specialius est imago dominicae passionis. - In die autem Nativitatis plures missae celebrantur propter triplicem Christi nativitatem. Quarum una est aeterna. Alia autem est temporalis, sed spiritualis, qua scil. Christus oritur, *tanquam lucifer in cordibus nostris*, ut dicitur II. Petr. i. Tertia est Christi nativitas temporalis et corporalis. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum oporteat hoc sacramentum celebrari in domo et vasis sacris.*

RESP. AFF. - R. EST: quia tum propter hujus sacramenti reverentiam, tum ad repraesentandum effectum sanctitatis quae ex passione Christi provenit, convenienter adhibentur consecrationes his rebus quae hoc sacramentum circumstant. - Domus autem in qua hoc sacramentum celebratur, Ecclesiam significat, et ecclesia nominatur. Per altare autem significatur ipse Christus, de quo dicit Apostolus (Hebr. ult. 15): *Per ipsum offerimus hostiam laudis Deo*. Unde et consecratio altaris significat sanctitatem Christi. Propter quod etiam nunquam Ecclesia sine altari consecratur. Tamen sine Ecclesia quandoque consecratur altare cum reliquiis sanctorum; quorum vita *abscondita est cum Christo in Deo*. (Coloss. iii). (Ad 2m). - Ecclesia autem et altare et alia hujusmodi inanimata consecrantur, non quia sint gratiae susceptiva, sed quia ex consecratione adipiscuntur quamdam spiritualem virtutem, per quam apta redduntur divino cultui, ut scilicet homines devotionem quamdam exinde percipiant, ut sint paratiores ad divina, nisi hoc propter irreverentiam impediatur. (Ad 3m).

NOTANDUM: Consecratio altaris repraesentat sanctitatem Christi, consecratio vero domus sanctitatem Ecclesiae. Et ideo per singulos annos fiunt solemnitates dedicationum Ecclesiarum, et octo diebus celebrantur ratione perfecte dedicationis templi. (Ad 4m). - « Altaria autem, si non fuerint lapidae, chrysmatis unctione non consecrantur », quia altare significat Christum, secundum illud I. Cor. x, 3: *Petra autem erat Christus*; tum etiam quia corpus Christi in sepulcro lapideo fuit reconditum. (Ad 5m). - Calix non fit lapideus, propter porositatem; neque vitreus, propter fragilitatem: sed aureus omnino, vel argenteus (propter reverentiam et securitatem). (Ad 6m). - Corpo-

rale fit de panno lineo, quo corpus Christi fuit involutum; et propter sui munditiam, ad puritatem conscientiae significandam (Ad 7m).

Art. IV. - *Utrum convenienter ordinentur ea quae circa hoc sacramentum dicuntur.*

RESP. AFF. - R. EST: quia quaecumque circa Eucharistiae sacramentum in Missa aguntur, magna ratione instituta sunt. - (Cum valde prolixius esset si rationes omnium particularium partium missae, quas S. Doctor minute in hoc articulo exponit, hic declararentur, benevolum lectorem ad textum Summae Theologicae principalem circa hoc referimus).

Art. V. - *Utrum ea quae in celebratione hujus sacramenti aguntur, sint convenientia.*

RESP. AFF. - R. EST: quia quaecumque caeremonialia circa hoc sacramentum aguntur, sunt certa ratione statuta, scil. vel ad representandam passionem Christi (sicut cum in missa utuntur crucesignationibus cum verbis *Benedictam, adscriptam, ratam*, et alia hujusmodi); vel ad devotionem et reverentiam augendam (sicut habetur in *ablutione manuum*, in thurificatione, in conjunctione digitorum post consecrationem, scil. pollicis cum indice, quibus corpus Christi consecratum tetigerat sacerdos, et alia hujusmodi). - (Ad rationes autem omnes minutas, de quibus S. Doctor, videndus est textus principalis).

Art. VI. - *Utrum possit sufficienter occurri defectibus circa celebrationem hujus sacramenti occurrentibus, statuta Ecclesiae observando.*

RESP. AFF. - R. EST: quia quidam defectus in celebratione hujus sacramenti occurrentes, possunt praeveniri; alii autem subsequentes emendari possunt, vel remedio adhibendo, vel saltem

per poenitentiam ejus qui negligenter egit circa hoc sacramentum. – De defectibus in particulari occurrentibus videndus est textus S. Doctoris.

QUAESTIO LXXXIV

De sacramento poenitentiae

Consequenter considerandum est de sacramento poenitentiae; circa quod primum considerandum est de ipsa poenitentia; secundo de effectu ipsius; tertio de partibus ejus; quarto de suscipientibus hoc sacramentum; quinto de potestate ministrorum, quae ad claves pertinet; sexto de solemnitate hujus sacramenti. Circa primum duo consideranda sunt: primo de poenitentia, secundum quod est sacramentum; secundo de poenitentia, secundum quod est virtus. Circa primum quaeruntur decem:

Art. I. – *Utrum poenitentia sit sacramentum.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia in poenitentia ita res gesta fit quod aliquid sanctum significatur; et hoc tum ex parte peccatoris poenitentis, tum ex parte sacerdotis absolventis: nam, peccator poenitens per ea quae facit et dicit, ostendit cor suum a peccato recessisse; similiter etiam sacerdos per ea quae agit et dicit circa poenitentem, significat opus Dei remittentis peccata. « Sacramentum autem, sicut Gregorius dicit (Apud Isid. Etym., lib. v, cap. ult.), est in aliqua celebratione cum res gesta fit ut aliquid significare intelligatur quod sancte accipiendum est ». Unde poenitentia quae in Ecclesia agitur, est sacramentum.

NOTANDA: 1. Nomine corporalium rerum, quae in sacramentis adhibentur, large intelliguntur etiam ipsi exteriores actus sensibiles, qui ita se habent in hoc sacramento, sicut aqua in baptismo. In illis enim sacramentis quae habent effectum correspondentem humanis actibus, ipsi actus humani sensibiles sunt loco materiae, ut accidit in poeni-

tentia et matrimonio; sicut etiam in medicinis corporalibus quaedam sunt res exterius adhibitae, sicut emplastra et electuaria, quaedam vero sunt actus sanandorum, puta exercitationes quaedam. (Ad 1m).

2. *Sacramentum tantum* in poenitentia est actus exterius exercitus tam per peccatorem poenitentem, quam etiam per sacerdotem absolventem; *res autem et sacramentum* est poenitentia interior peccatoris; *res tantum* autem et non sacramentum est remissio peccati; quorum primum totum simul sumptum est causa secundi; primum autem et secundum sunt quodammodo causa tertii. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum peccata sint propria materia hujus sacramenti.*

RESP. AFF. - R. EST: quia, ut dictum est (art. praec.), materia hujus sacramenti sunt actus poenitentis. Materia autem horum actuum sunt peccata, de quibus poenitens dolet et quae confitetur, et pro quibus satisfacit. Unde relinquitur quod remota materia poenitentiae sint peccata, non acceptanda, sed detestanda et destruenda. (Materia autem proxima sunt actus poenitentis, qui proveniunt ex inspiratione interna; et ideo materia adhibetur ab ipso Deo interius operante: complementum autem sacramenti exhibet minister dum poenitentem absolvit). (Cfr. Ad 2m. art. praec.).

Art. III. - *Utrum haec sit forma hujus sacramenti : « Ego te absolvo ».*

RESP. AFF. - *Scil.* : est convenientissima.

R. EST: quia, cum sacramenta novae legis efficiant quod figurant, oportet quod forma sacramenti significet id quod in sacramento agitur proportionaliter materiae sacramenti. Hoc autem sacramentum, scil. poenitentiae, consistit in remotione cujusdam materiae, scil. peccati, prout peccata dicuntur esse materia poenitentiae, ut

ex supra dictis patet (art. praec.). Talis autem remotio significatur a sacerdote, cum dicitur: *Ego te absolvo*. Nam peccata sunt quaedam vincula (Prov. v, 22). Unde patet quod haec est convenientissima forma hujus sacramenti: *Ego te absolvo*.

NOTANDUM: In hoc sacramento potius dicit (sacerdos): *Ego te absolvo*, quam: *Ego tibi peccata remitto*, quia hoc magis congruit verbis quae Dominus dixit (Petro), virtutem clavium ostendens, per quas sacerdotes absolvunt; quia tamen sacerdos sicut minister absolvit, convenienter apponitur aliquid quod pertinet ad primam auctoritatem Dei, scil. ut dicatur: *Ego te absolvo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, vel per virtutem passionis Christi, vel auctoritate Dei. Quia tamen hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo, talis appositio relinquatur arbitrio sacerdotis; (standum est tamen ad usum Ecclesiae). *

Art. IV. - *Utrum impositio manuum sacerdotis requiratur ad hoc sacramentum.*

RESP. NEG. - R. EST: quia sacramentum poenitentiae non ordinatur ad consequendam aliquam excellentiam gratiae, sicut ordinatur confirmatio vel ordo, sed ad remotionem peccatorum; et ideo ad hoc sacramentum non requiritur manum impositio, sicut etiam nec ad baptismum, in quo tamen fit plenior remissio peccatorum. Unde sicut in Eucharistia sacerdos sola prolatione verborum super materiam perficit sacramentum, ita etiam sola verba sacerdotis absolventis super poenitentem perficiunt absolutionis sacramentum. Et si aliquis actus corporalis sit

(*) Haec verba « *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* » non sunt de essentia formae sacramentalis; nonnulli putant hanc omissionem fore mortalem. Sed S. Alphonsus, et alii communiter dicunt esse tantum venialem. (Theol. mor. lib. vi, N. 430).

ex parte sacerdotis, hoc tamen non est de necessitate hujus sacramenti, sicut nec de necessitate Eucharistiae. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum hoc sacramentum sit de necessitate salutis.*

RESP. AFF. - *Scil.* : non absolute, sed ex suppositione.

R. EST: quia sacramentum poenitentiae est quidem necessarium non omnibus, sed peccato subjacentibus. Nam necessarium est ad salutem peccatoris quod peccatum removeatur ab eo; quod quidem non potest fieri sine poenitentiae sacramento, in quo operatur virtus passionis Christi per absolutionem sacerdotis simul cum opere poenitentis.

NOTANDUM: Ex quo aliquis peccatum incurrit, charitas, fides et misericordia non liberant hominem a peccato sine poenitentia. Requirit enim charitas quod homo doleat de offensa in amicum commissa, et quod homo studeat satisfacere; requirit etiam ipsa fides ut per virtutem passionis Christi, quae in sacramentis Ecclesiae operatur, quaerat justificari a peccatis; requirit etiam et ipsa misericordia ordinata ut homo subveniat poenitendo suae miseriae, quam per peccatum incurrit, secundum illud Prov. xiv, 34: *Miseros facit peccatum*; unde Eccli. xxx, 24 dicitur: *Miserere animae tuae, placens Deo.* (Ad 2m).

Art. VI. - *Utrum poenitentia sit secunda tabula post naufragium.*

RESP. AFF. - *Scil.* : poenitentia tenet secundum locum respectu status integritatis qui confertur et conservatur per alia sacramenta, scil. per baptismum, confirmationem et Eucharistiam.

R. EST: quia poenitentia ordinatur ad salutem hominis, non per se, sicut alia sacramenta praedicta, sed quasi per accidens, et supposito quodam, scil. ex suppositione peccati. - Et ideo sicut pri-

num remedium mare transeuntibus est ut conserventur in navi integra, secundum autem remedium est post navem fractam ut quis tabulae (et haec est secunda tabula) adhaereat: ita etiam primum remedium in mari hujus vitae est quod homo integritatem servet; secundum autem remedium est, si per peccatum integritatem perdidit, quod per poenitentiam redeat.

Art. VII. – *Utrum hoc sacramentum fuerit convenienter in nova lege institutum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia Dominus modos actuum qui ad hoc sacramentum requiruntur determinavit. Nam, quod de jure naturali est, sicut quod aliquis poeniteat de malis quae fecit determinationem accipit ab institutione legis divinae secundum quod congruit imperfectioni veteris legis et perfectioni novae legis. Unde et poenitentia determinationem habuit in veteri lege, prout aliquo modo ministris Dei peccata sua (judaei) confiterentur, ad minus in generali, oblatione facta pro peccatis suis (Prov. xxviii, 13). In nova lege autem poenitentia determinationem habuit sub potestate clavium, quae a passione Christi derivatur. (In corp. art. et ad 2m).

Art. VIII. – *Utrum poenitentia debeat durare usque ad finem vitae.*

RESP. AFF. – *Scil. :* a) interior poenitentia debet durare usque ad finem vitae; – b) exterior vero poenitentia non oportet quod duret usque ad finem vitae, sed usque ad determinatum tempus secundum mensuram peccati.

R. PRIMI EST: quia interior poenitentia est qua quis dolet de peccato commisso: semper autem debet homini displicere, quod peccavit; si enim ei placeret peccasse, jam ex hoc ipso peccatum incurreret, et fructum veniae perderet.

R. SECUNDI EST: quia exterior poenitentia est qua quis exteriora signa doloris ostendit, et verbo tenus peccata sua confitetur sacerdoti absolventi, et juxta ejus arbitrium satisfacit.

Art. IX. - *Utrum poenitentia possit esse continua.*

RESP. AFF. - *Scil.* : secundum habitum.

R. EST: quia actu impossibile est quod homo continue poeniteat, quia necesse est quod actus poenitentis interpoletur ad minus somno. Secundum habitum autem oportet quod homo continue poeniteat, et quantum ad hoc quod homo nunquam aliquid contrarium poenitentiae faciat, per quod habitualis dispositio poenitentis tollatur, et quantum ad hoc quod debet homo in proposito genere quod semper sibi praeterita peccata displiceant.

NOTANDUM: Tristia quae in appetitu sensitivo poenitentis consequitur ex displicentia voluntatis, passio quaedam est; unde moderanda est secundum virtutem, et ejus superfluitas est vitiosa, quia inducit in desperationem; quod significat Apostolus dicens: *Consolamini, ne majori tristitia absorbeat qui hujusmodi est.* Et sic consolatio de qua ibi Apostolus loquitur, est moderativa tristitiae, non autem totaliter ablativa. (Ad 3m).

Art. X. - *Utrum sacramentum poenitentiae debeat iterari.*

RESP. AFF. - *Scil.* : contra illos qui dicunt charitatem semel habitam per primam poenitentiam, i. e., per baptismum, amitti nunquam posse; - et contra alios qui putabant adeo grave esse peccatum quod aliquis committit post veniam impetratam, quod non sit possibile ipsum remitti.

R. EST: quia charitas amitti potest propter libertatem arbitrii; et amissa reimpetrari potest per infinitam Dei misericordiam, quae superat omnem numerum et magnitudinem peccatorum.

Unde reprobatur verbum Cain dicentis (Gen. iv, 13): *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear*. Et ideo dicitur Matth. xviii, 21 Petro quaerenti: *Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies?* respondit Jesus: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*. Ergo etiam Deus saepius per poenitentiam veniam peccantibus praebet, praesertim cum doceat nos petere (Mt. vi, 12): *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. (In corp. art. et in Scd Contra). « Medicorum enim » ut Augustinus dicit (Lib. De poeniten.) « est centies infirmum centies curare ». (Ad 3m). Nam « constat Deo multum displicere peccata, qui semper praesto est ea destruere, ne solvatur quod creavit, nec corrumpatur quod amavit », scil. per desperationem. (Ad 6m).

QUAESTIO LXXXV

De poenitentia secundum quod est virtus

Deinde considerandum est de poenitentia secundum quod est virtus; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum poenitentia sit virtus.*

RESP. AFF. - *Scil.*: inquantum dolor vel tristitia de peccato consistit in voluntate, non autem ut passio.

R. EST: quia inquantum dolor consistit in voluntate est cum quadam electione, quae quidem, si sit recta, necesse est quod sit virtus vel actus virtutis. Haec autem rectitudo habetur cum poenitens assumit moderatum dolorem de peccatis praeteritis cum intentione removendi ea. - Dolor autem vel tristitia prout est passio quaedam appetitus sensitivi, non est virtus, sed passio.

NOTANDUM: In sacramento poenitentiae materialiter se habent actus humani; quod non contingit in aliis sacramentis. Et ideo cum virtus sit principium alicujus actus, potius poenitentia est virtus vel cum virtute, quam alia sacramenta. (Ad 1m).

Art. II. - Utrum poenitentia sit specialis virtus.

RESP. AFF. - R. EST: quia in poenitentia invenitur specialis ratio actus laudabilis, scil. operari ad destructionem peccati praeteriti, in quantum est Dei offensa, quod non pertinet ad rationem alterius virtutis. Unde necesse est ponere quod poenitentia est specialis virtus.

NOTANDUM: Si in actu poenitentis consideretur sola displicentia peccati praeteriti, hoc immediate ad charitatem pertinet, sicut et gaudere de bonis praeteritis; sed intentio operandi ad deletionem peccati praeteriti requirit specialem virtutem sub charitate, (et haec virtus est poenitentia). (Ad 1m).

Art. III. - Utrum virtus poenitentiae sit species justitiae.

RESP. AFF. - Scil.: est pars justitiae potentialis.

R. EST: quia emendatio offensae contra aliquem commissae, quam intendit poenitens, non fit per solam cessationem offensae; sed exigitur ulterius quaedam recompensatio, quae habet locum in offensis in alterum commissis, sicut et retributio; nisi quod recompensatio est ex parte ejus qui offendit, utpote cum satisfacit; retributio autem est ex parte ejus in quem est offensa commissa. Utrumque autem ad materiam justitiae pertinet, quia utrumque est commutatio quaedam. Unde manifestum est quod poenitentia, secundum quod est virtus, est pars justitiae, scil. pars potentialis, siquidem ad justitiam reducitur, ut imperfectum ad perfectum (cfr. II-II, qu. xlviij).

NOTANDA: 1. Justum quod in poenitentia habetur non est simpliciter, i. e., inter aequales sed secundum quid, i. e., inter illos quorum unus est sub potestate alterius. Unde in talibus ille qui est deficiens, debet facere quidquid potest. Nec tamen hoc erit sufficiens simpliciter, sed solum secundum acceptionem superioris; et hoc significatur per excessum, qui attribuitur poenitentiae, secundum illud Jeremiae vi, 26: *Luctum unigeniti fac tibi planctum amarum.* (Ad 2m).

2. Poenitentia licet sit directe species justitiae, comprehendit tamen quodammodo ea quae pertinent ad omnes virtutes; inquantum enim est justitia quaedam hominis ad Deum, oportet quod participet ea quae sunt virtutum theologicarum, quae habent Deum pro objecto. Inquantum vero est virtus moralis, participat aliquid prudentiae, quae est directiva omnium moralium virtutum, et aliarum virtutum cardinalium. (Ad 4m).

Art. IV. – *Utrum voluntas sit proprie subjectum poenitentiae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* poenitentia, secundum quod est virtus, est in voluntate sicut in subjecto.

R. EST: quia poenitentia, secundum quod est virtus, est species justitiae (art. praec.): justitia autem habet pro subjecto appetitum rationis, qui est voluntas (I-II. qu. lvi, art. 6). Unde poenitentia, secundum quod est virtus, est in voluntate sicut in subjecto, et proprius ejus actus est propositum emendandi illud quod contra Deum commissum est. – Ut passio autem, poenitentia est in concupiscibili, sicut in subjecto.

Art. V. – *Utrum principium poenitentiae sit ex timore.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) principium poenitentiae ut habitus est ipse Deus; – b) principium autem poenitentiae ut actus, prout est primus motus affectus ad poenitentiam ordinatus, est

timor servilis; proprium autem et immediatum principium actus poenitentiae est timor filialis.

R. PRIMI EST: quia poenitentia ut habitus a Deo immediate infunditur sine nobis principaliter operantibus, non tamen sine nobis dispositive cooperantibus per aliquos actus.

R. SECUNDI EST: quia peccatum prius incipit homini displicere, maxime peccatori, propter supplicia quae respicit timor servilis, quam propter Dei offensam vel peccati turpitudinem, quod pertinet ad charitatem. (Ad 1m). - Sic autem procedit actus poenitentiae: primum principium est Dei operatio convertentis cor, secundum illud Thren., 21: *Converte nos, Domine, ad te, et convertemur*; secundus actus est motus fidei; tertius est motus timoris servilis, quo quis timore suppliciorum a peccatis retrahitur; quartus actus est motus spei, quo quis sub spe veniae consequendae assumit propositum emendandi; quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet secundum seipsum, et non jam propter supplicia; sextus actus est motus timoris filialis, quo propter reverentiam Dei aliquis emendam Deo voluntarius offert. (In corp. art.).

Art. VI. - *Utrum poenitentia sit prima virtutum.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) poenitentia non est simpliciter prima virtutum nec ordine temporis, nec ordine naturae; - b) secundum quid autem et ordine temporis tantum est prima virtutum moralium.

R. PRIMI EST: quia quidam actus laudabiles etiam tempore praecedere possunt actum et habitum poenitentiae, sicut actus fidei et spei informium, et actus timoris servilis; actus autem et habitus charitatis simul sunt tempore cum actu et habitu poenitentiae. Horum tamen duorum

actuum primus naturaliter praecedit secundum; nam actus virtutis poenitentiae est contra peccatum ex amore Dei; unde primus actus est ratio et causa secundi.

R. SECUNDI EST: quia in justificatione impii simul est motus liberi arbitrii in Deum, qui est actus fidei per charitatem formatus, et motus liberi arbitrii in peccatum, qui est actus poenitentiae. Unde actus poenitentiae primus occurrit in justificatione impii. Et secundum hoc poenitentia est prima virtus inter caeteras virtutes morales ordine temporis. Sed ordine naturae videntur esse aliae virtutes priores, sicut quod est per se, est prius eo quod est per accidens; nam aliae virtutes per se videntur esse necessariae ad bonum hominis; poenitentia autem, supposito quodam, scil. peccato praeexistenti.

QUAESTIO LXXXVI

De effectu poenitentiae quoad mortali- um peccatorum remissionem

Deinde considerandum est de effectibus poenitentiae; et primo quantum ad remissionem peccatorum mortalium; secundo quantum ad remissionem peccatorum venialium; tertio quantum ad reditum peccatorum dimissorum; quarto quantum ad restitutionem virtutum. Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum per poenitentiam omnia peccata removeantur.*

RESP. AFF. - *Scil.:* cum ex parte poenitentis viatoris, tum ex parte ipsius poenitentiae.

R. PRIMI EST: quia affectus hominis viatoris non est confirmatus in malo, sicut accidit in damnatis; sed ejus liberum arbitrium est flexibile ad

bonum et ad malum; et ideo gratia Dei converti potest.

R. SECUNDI EST: quia dicere aliquod peccatum per veram poenitentiam non posse remitti divinae misericordiae repugnaret: vinceretur enim quodammodo Deus ab homine, si homo peccatum vellet deleri, quod Deus delere non vellet. Unde dicitur Ezech. xviii, 22: *Omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor amplius.* Item, derogaret virtuti passionis Christi, per quam poenitentia operatur, sicut et caetera sacramenta, cum scriptum sit (I. Jn. ii, 2): *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non solum autem nostris, sed etiam totius mundi.*

NOTANDUM: Verbum illud vel blasphemia in Spiritum sanctum, de quo Dominus apud Mt. xii, 32, est finalis impenitentia, ut Augustinus dicit (Lib. De verbis Domini, serm. xi, c. 12), quae penitus irremissibilis est; vel, si intelligatur per blasphemiam Spiritus sancti, peccatum quod fit ex certa malitia, vel etiam ipsa blasphemia Spiritus sancti dicitur non remitti, scil. de facilis vel quia tale peccatum non habet in se causam excusationis, vel quia pro tali peccato punitur aliquis et in hoc saeculo et in futuro, ut in secunda parte expositum est (II-II, qu. xiv). – (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum sine poenitentia peccatum remitti possit.*

RESP. NEG. – *Scil.:* impossibile est peccatum actuale mortale sine poenitentia remitti, loquendo de poenitentia quae est virtus.

R. EST: quia offensa peccati mortalis procedit ex hoc quod voluntas hominis est aversa a Deo per conversionem ad aliquod bonum commutabile. Unde requiritur ad remissionem divinae offensae quod voluntas hominis sic immutetur ut convertatur ad Deum cum detestatione conversionis praedictae, et proposito emendandi; quod perti-

net ad rationem poenitentiae, secundum quod est virtus. Et quia Deus est causa omnis boni creati, non potest ipse Deus remittere peccatum, quin operetur conversionem poenitentis.

Art. III. – *Utrum possit per poenitentiam unum peccatum sine alio remitti.*

RESP. NEG. – **PRIMA R. EST:** quia nullum peccatum potest remitti sine gratia: omne autem peccatum mortale contrariatur gratiae, et excludit eam. Unde impossibile est quod unum peccatum sine alio remittatur.

SECUNDA R. EST: quia non potest esse vere poenitens qui de uno peccato poenitet, et non de alio. Si enim displiceret ei illud peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum (quod requiritur ad rationem verae poenitentiae), sequeretur quod de omnibus peccatis poeniteret.

TERTIA R. EST: quia, ex parte Dei, esset contra perfectionem divinae misericordiae si cujus miseretur non totaliter misereatur.

Art. IV. – *Utrum remissa culpa per poenitentiam remaneat reatus poenae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non remanet reatus poenae aeternae; potest tamen remanere reatus alicujus poenae temporalis.

R. EST: quia reatus poenae aeternae sequitur culpam (gravem) inquantum culpa importat aversionem a bono incommutabili: nam justum est ut qui contra aeternum bonum peccavit, in aeternum puniatur. Unde sublata culpa per gratiam, tollitur etiam reatus poenae aeternae. – Conversioni autem ad bonum commutabile, quae habetur in peccato, cum hoc bonum sit finitum, non debetur poena aeterna, sed poena temporalis: justum est enim ut qui voluntati suae plus

indulsit quam debuit contra voluntatem suam aliquid patiatur: sic enim erit aequalitas. Unde Apoc. xviii, 7 dicitur: *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.*

NOTANDA: 1. In peccato veniali non habetur aversio a Deo, sed tantum conversio inordinata ad creaturam; et ideo peccatum veniale non punitur poena aeterna, sed poena temporali. (In corp. art.).

2. Aversio a Deo se habet in culpa mortali, ut formale, conversio autem ad creaturam, ut materiale. (Ad 1m). Primum tollitur per gratiam operantem; alterum per gratiam cooperantem. (Ad 2m); et solvitur reatus totius poenae, completis omnibus poenitentiae actibus, qui se habent ut materia poenitentiae, sicut aqua in baptismo, ut dictum est (qu. lxxxiv, art. 1 et 3). - (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum, remissa culpa mortali, tollantur omnes reliquiae peccati.*

RESP. NEG. - *Scil.:* nihil prohibet quin, remissa culpa, remaneant dispositiones ex praecedentibus actibus causatae, quae dicuntur peccati reliquiae; remanent tamen debilitatae et diminutae, ita quod homini non dominantur; et hoc magis per modum dispositionum quam per modum habituum, sicut etiam remanet fomes post baptismum.

R. EST: quia sublato, per gratiam, eo quod est ex parte aversionis, nihilominus remanere potest id quod est ex parte conversionis inordinatae: conversio enim inordinata ad creaturam remanere potest sine aversione a Deo, sicut sublato formali, remanere potest materiale, ut dictum est (Art. praec.).

Art. VI. - *Utrum remissio culpae sit effectus poenitentiae.*

RESP. AFF. - *Scil.:* remissio culpae est effectus poenitentiae, secundum quod est virtus, princi-

palius tamen secundum quod est sacramentum.

R. EST: quia, ut sacramentum, poenitentia, scil. ex parte ministri, qui virtutem applicat clavium, se habet ut forma; actus vero poenitentis, qui ex virtute poenitentiae procedunt, in ordine ad claves Ecclesiae, se habent ut materia. Potior est autem forma quam materia: ex utroque tamen est unum sacramentum (qu. lx, art. 6).

NOTANDUM: Ad objectionem quod remissio culpae potest esse a Deo sine poenitentiae sacramento, non autem sine poenitentia, secundum quod est virtus, dicendum est quod ex hoc non potest concludi nisi quod gratia est principalior causa remissionis culpae quam poenitentiae sacramentum. (Resp. ad objectionem in *contrarium*).

QUAESTIO LXXXVII

De remissione venialium peccatorum

Deinde considerandum est de remissione venialium peccatorum; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum peccatum veniale possit remitti sine poenitentia.*

RESP. NEG. – *Scil.:* cum per utrumque peccatum, scil. mortale et veniale, deordinetur voluntas hominis per immoderatam conversionem ad bonum creatum, ideo utrumque peccatum per poenitentiam remitti oportet, aliter tamen et aliter.

R. EST: quia per peccatum mortale mens (propter conversionem ad creaturam) omnino a Deo avertitur, utpote contra charitatem agens; per

peccatum autem veniale retardatur affectus hominis, ne prompte in Deum feratur. Et ideo ad remissionem peccati mortalis exigitur perfectior poenitentia, ut scil. homo *actualiter* peccatum mortale commissum detestetur, quantum in ipso est, ut scil. diligentiam adhibeat ad memorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur. Ad remissionem autem venialium peccatorum sufficit *virtualis* displicentia, puta eum aliquis hoc modo fertur secundum affectum in Deum, et res divinas, ut quidquid sibi occurreret quod eum ab hoc motu retardaret, displiceret ei, et doleret se commisisse, etiamsi actu de illo non cogitaret: quod tamen non sufficit ad remissionem peccati mortalis, nisi quantum ad peccata oblita post diligentem inquisitionem. - *Habitualis* autem displicentia, quae habetur per habitum charitatis vel poenitentiae virtutis, non sufficit ad remissionem peccatorum venialium; quia sic charitas non compateretur peccatum veniale, quod patet esse falsum.

Art. II. - *Utrum ad remissionem venialium peccatorum requiratur gratiae infusio.*

RESP. NEG. - R. EST: quia peccatum veniale non contrariatur habituali gratiae vel charitati, sed retardat actum ejus inquantum nimis inhaeret homo bono creato, licet non contra Deum, ut in secunda parte habitum est (I-II, qu. lxxxviii, art. 1). Et ideo ad hoc quod peccatum veniale tollatur, non requiritur, quod infundatur aliqua habitualis gratia, sed sufficit aliquis motus gratiae vel charitatis ad ejus remissionem. - Tamen quandocumque de novo gratia infunditur, peccata venialia (de quibus habetur displicentia) remittuntur.

NOTANDUM: Sicut in corpore contingit esse maculam dupliciter, uno modo per privationem ejus quod requiritur ad decorem, puta debiti coloris aut debitae proportionis membrorum, alio modo per superinductionem alicujus impediens decorem, puta luti aut pulveris; ita etiam animae inducitur macula uno modo per privationem decoris gratiae per peccatum mortale, alio modo per inclinationem affectus inordinatam ad aliquid temporale, et hoc fit per peccatum veniale. Et ideo ad tollendam maculam peccati mortalis requiritur infusio gratiae, sed ad tollendam maculam venialis peccati requiritur aliquis actus procedens ex gratia, per quam removeatur inordinata adhaesio ad rem temporalem. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum venialia peccata remittantur per aspersionem aquae benedictae, et caetera hujusmodi.*

RESP. AFF. - R. EST: quia aspersione aquae benedictae, benedictio episcopalis, oratio in Ecclesia dedicata, et si aliqua sunt hujusmodi fiunt cum aliquo moto reverentiae in Deum, in quo est saltem implicite, detestatio peccati venialis. Et hoc sufficit ad remissionem venialis peccati. - Haec autem quantum est de se, operantur ad remissionem *omnium* peccatorum venialium; potest tamen impediri remissio quantum ad aliqua peccata venialia, quibus mens actualiter inhaeret; sicut et per fictionem interdum impeditur effectus baptismi. (Ad 2m).

Art. IV. - *Utrum veniale peccatum possit remitti sine mortali peccato.*

RESP. NEG. - R. EST: quia remissio culpae sive mortalis sive venialis nunquam fit nisi per virtutem gratiae. Ille autem qui est in peccato mortali, caret gratia. Unde nullum veniale ei remittitur.

QUAESTIO LXXXVIII

De reditu peccatorum per poenitentiam dimissorum

Deinde considerandum est de reditu peccatorum per poenitentiam dimissorum; et circa hoc quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum peccata dimissa redeant per sequens peccatum.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) peccata dimissa, considerata ex parte conversionis ad bonum creatum non redeunt per sequens peccatum; - b) item, macula et reatus poenae aeternae, secundum quod causabantur ex actibus peccatorum prius dimissorum, non redeunt per peccatum sequens.

R. PRIMI EST: quia ex parte conversionis ad bonum creatum peccata mortalia sunt diversa, et interdum contraria. Unde manifestum est quod ex hac parte peccatum mortale sequens non facit redire peccata mortalia prius abolita; alioquin sequeretur quod homo per peccatum prodigalitatis reduceretur in habitum vel dispositionem avaritiae prius abolitae; et sic contrarium esset causa sui contrarii, quod est impossibile.

R. SECUNDI EST: quia opus Dei per hominis opus irritari non potest. Remissio autem peccatorum priorum (sicut etiam remissio maculae et reatus poenae aeternae) fuit opus divinae misericordiae; unde non potest irritari per sequens peccatum hominis, secundum illud Rom. iii, 3: *Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit?* - Item, quia remissio peccatorum per gratiam et gratiae sacramenta fit *absolute*; nam si non fieret absolute, sed cum quadam conditione in

futurum dependente, sequeretur quod gratia et gratiae sacramenta non essent sufficiens causa remissionis peccatorum, quod est erroneum, utpote derogans gratiae Dei. Et ideo nullo modo potest esse quod macula et reatus praecedentium peccatorum redeant, secundum quod ex talibus actibus causabantur.

NOTANDUM: Per peccatum sequens poenitentiam tamen redit quodammodo reatus peccatorum prius dimissorum, non in quantum causabatur ex illis peccatis prius dimissis, sed in quantum causatur ex peccato ultimo perpetrato, quod aggravatur ex peccatis prioribus. Et hoc non est peccata dimissa redire simpliciter, sed redire secundum quid, in quantum scil. virtualiter in peccato sequenti continentur. (In fine art.).

Art. II. – *Utrum peccata dimissa redeant per ingratitude, quae specialiter est secundum odium fraternum, apostasiam a fide, contemptum confessionis, et dolorem de poenitentia habita.*

RESP. AFF. – *Scil.*: redeunt secundum sensum explicatum in praecedenti articulo.

R. EST: quia, ut dictum est (art. praec.), peccata dimissa per poenitentiam redire dicuntur, in quantum reatus eorum ratione ingratitude virtualiter continentur in peccato sequenti. Quatuor autem genera ingratitude, scil. odium fraternum, etc. directius opponuntur beneficio remissionis peccatorum (Ad 1m); et ideo ex his major ingratitude sequitur. Sunt enim quatuor species motus gratitudinis contra quos sunt quatuor praedictae species ingratitude. Primus quidem est motus ex parte benefactoris, qui remittere debet fratri veniam petenti, contra quod est odium fraternum; alii autem sunt ex parte poenitentis: et primo quidem est motus in Deum per fidem formatam, contra quem est apostasia; secundus motus est in peccatum, contra quem

est dolor de poenitentia; et tertius motus est subjectio poenitentis Ecclesiae clavibus, contra quem est contemptus confessionis.

Art. III. - *Utrum per ingratitudinem peccati sequentis consurgat tantus reatus, quantus fuerat peccatorum prius dimissorum.*

RESP. NEG. - R. EST: quia reatus praecedentium peccatorum non redivit per peccatum sequens, inquantum sequatur ex actibus praeteritorum peccatorum, sed inquantum consequitur actum sequentis peccati. Et ideo oportet quod quantitas reatus redeuntis sit secundum gravitatem peccati subsequens. Tamen, cum proportionaliter quantitas ingratitudinis adaequetur quantitati beneficii, necesse est quod proportionaliter, quanto peccata prius dimissa fuerunt plura et majora, tanto redeat major reatus per quaecumque sequens mortale peccatum. Absolute autem non oportet quod quantitas ingratitudinis sit aequalis quantitati beneficii suscepti secundum remissionem peccatorum praeteritorum; quia, caeteris paribus, potest esse major contemptus vel major culpa subsequens in uno, quam in alio.

Art. IV. - *Utrum ingratitudo, ratione cuius sequens peccatum facit redire peccata prius dimissa, sit speciale peccatum.*

RESP. NEG. - *Scil.* : ingratitudo peccantis quandoque est speciale peccatum, sed non semper.

R. EST: quia quamvis omni peccato Deus contemnitur in suis praeceptis, tamen non omne peccatum est ex contemptu. Unde si aliquis peccator in contemptum Dei et suscepti beneficii aliquod peccatum comittat, illud peccatum trahitur ad speciem ingratitudinis. Si vero aliquis

intendens aliquod peccatum committere, puta homicidium aut adulterium, non retrahatur ab hoc propter hoc quod pertinet ad Dei contemptum, ingratitude non erit speciale peccatum, sed trahetur ad speciem alterius peccati, sicut circumstantia quaedam.

QUAESTIO LXXXIX

De virtutum recuperatione per poenitentiam

Deinde considerandum est de recuperatione virtutum per poenitentiam; et circa hoc quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum per poenitentiam virtutes restituantur.*

RESP. AFF. – R. EST: quia per poenitentiam reinfunditur gratia, ex qua, sicut potentiae ex animae essentia, consequuntur omnes virtutes gratuitae, ut dictum est (I-II, q. cx, art. 4).

NOTANDUM: Poenitentia causat gratiam in quantum est sacramentum; nam in quantum est virtus, est magis gratiae effectus. (Ad 1m). Et quia formalis vis hujus sacramenti dependet ex virtute clavium, ideo virtus clavium effective causat gratiam et virtutes, instrumentaliter tamen; sed actus primus poenitentis se habet ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scil. contritio. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum post poenitentiam resurgat homo in aequali virtute.*

RESP. NEG. – *Scil.*: potest resurgere etiam in majori, vel minori gratia.

R. EST: quia formae quae possunt recipere magis et minus, intenduntur et remittuntur secundum diversam dispositionem subjecti (I-II,

qu. lii, art. 1). Et inde est quod secundum quod motus liberi arbitrii in poenitentia est intensior vel remissior, secundum hoc poenitens consequitur majorem vel minorem gratiam; et eadem est ratio de virtutibus quae ex gratia consequuntur.

Art. III. - *Utrum per poenitentiam restituatur homo in pristinam dignitatem.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) quantum ad Deum homo per poenitentiam recuperat dignitatem filiationis; b) non autem innocentiae, sed quandoque aliquid majus; c) quantum ad dignitatem ecclesiasticam non semper eam recuperat.

R. PRIMI EST: quia in Luca xv habetur de filio prodigo quod pater poenitenti jussit restitui *stolam primam, et annulum, et calceamenta*, quae dignitatem principalem significant, qua scilicet filius prodigus computatus erat inter filios Dei per gratiam.

R. SECUNDI EST: quia, ut Gregorius dicit (In hom. de centum ovibus): « qui errasse a Deo se considerant, damna praecedentia lucris sequentibus recompensant. Major ergo gaudium de eis fit in caelo, quia et dux in praelio plus eum militem diligit qui post fugam reversus hostem fortiter premit, quam illum qui nunquam terga praebuit, et nunquam aliquid fortiter fecit ».

R. TERTII EST: quia si peccator non poenitet, vel negligenter poenitentiam facit, pristinam dignitatem ecclesiasticam non recuperat; similiter etiam propter irregularitatem et scandalum, secundum Ecclesiae canones.

Art. IV. - *Utrum opera virtutum in charitate facta possint mortificari.*

RESP. AFF. - R. EST: quia effectus operum virtuosorum, quae in charitate fiunt, est perdu-

cere ad vitam aeternam; quod quidem impeditur per peccatum mortale sequens, quod gratiam tollit. Et secundum hoc opera in charitate facta mortificari dicuntur per consequens peccatum mortale.

Art. V. – *Utrum opera mortificata per peccatum, per poenitentiam reviviscant.*

RESP. AFF. – *Scil.:* opera meritoria, etiam postquam per peccatum mortificantur, per poenitentiam, quantum est de se, reviviscunt.

R. EST: quia illa opera, prout facta fuerant, Deus semper acceptabit, et sancti de eis gaudebunt, secundum illud Apoc. iii, 11: *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.* Unde opera prius mortificata, per poenitentiam, sublato impedimento peccati, recuperant efficaciam perducendi eum qui fecit ea in vitam aeternam, quod est ea reviviscere. – Opera enim in charitate facta non mortificantur secundum se, sed solum per impedimentum superveniens ex parte operantis. (Ad 2m).

NOTANDUM: Ille qui per poenitentiam resurgit in minori charitate, consequetur quidem praemium essenziale, secundum quantitatem charitatis in qua invenitur; habebit tamen gaudium majus de operibus in prima charitate factis, quam de operibus quae in secunda fecit, quod pertinet ad praemium accidentale. (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum per poenitentiam subsequentem etiam opera mortua vivificentur.*

RESP. NEG. – *Scil.:* neque opera quae dicuntur mortua *effective*, i. e., quae causant mortem animae, quae etiam *opera mortifera* nuncupantur; neque illa quae *privative* dicuntur mortua, quae scil. non fiunt ex charitate, vivificantur per poenitentiam.

R. PRIMI EST: quia talia opera, cum sint mortifera, non vivificantur, sed proprie abolentur per poenitentiam secundum illud Hebr. vi, 1: *Non rursus facientes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis.*

R. SECUNDI EST: quia differentia mortis et vitae in operibus est secundum comparisonem ad principium a quo procedunt. Opera autem non possunt iterum a principio procedere, quia transeunt, et iterum eadem numero resumere non possunt. Unde impossibile est quod opera mortua iterum fiant viva per poenitentiam.

NOTANDUM: Deus recordatur bonorum quae quis facit in statu peccati, non ut remuneret ea in vita aeterna, quae debetur solis operibus vivis, id est, ex charitate factis; sed remunerat ea temporali remuneratione; vel etiam ad hoc quod peccator patietur tolerabilius iudicium. (Ad 3m).

QUAESTIO XC

De partibus poenitentiae in generali

Deinde considerandum est de partibus poenitentiae, et primo in generali; secundo in speciali de singulis. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum poenitentiae debeant partes assignari.*

RESP. AFF. - *Scil.* : ex parte materiae.

R. EST: quia, ut dictum est supra (qu. lxxxiv, art. 2 et 3), in sacramento poenitentiae actus humani se habent per modum materiae. Et ideo cum plures actus humani requirantur ad poenitentiae perfectionem, scilicet contritio confessio et satisfactio, ut infra patebit (art. seq.), consequens est quod sacramentum poenitentiae habeat partes.

NOTANDUM: Poenitentiae, secundum quod est virtus, non assignantur partes: actus enim humani qui multiplicantur in poenitentia, non comparantur ad habitum virtutis sicut partes, sed sicut effectus. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum convenienter assignentur partes poenitentiae, contritio, confessio et satisfactio.*

RESP. AFF. – *Scil. :* ex parte poenitentis, cujus actus sunt quasi materia hujus sacramenti.

R. EST: quia in hoc sacramento non quaeritur sola redintegratio aequalitatis justitiae, sicut in justitia vindicativa; sed magis reconciliatio amicitiae, quod fit dum offendens recompensat secundum voluntatem ejus quem offendit. Sic igitur requiritur ex parte poenitentis, primo quidem voluntas recompensandi, quod fit per contritionem; secundo quod se subjiciat arbitrio sacerdotis loco Dei, quod fit in confessione; tertio quod recompenset secundum arbitrium ministri Dei, quod fit in satisfactione. Et ideo contritio, confessio et satisfactio ponuntur partes poenitentiae.

NOTANDUM: Quia plura requiruntur ad bonum, « quod procedit ex integra causa, quam ad malum, quod procedit ex singularibus defectibus », ideo licet peccatum perficiatur in consensu cordis, ad perfectionem tamen poenitentiae requiritur et contritio cordis, et confessio oris, et satisfactio operis. (Ad 4m).

Art. III. – *Utrum praedicta tria sint partes integrales poenitentiae.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia singulis istis partibus non adest tota poenitentiae virtus, neque secundum totam virtutem, neque secundum totam ejus essentiam, sed omnibus simul: et haec est propria ratio partium integralium. – Partibus autem *subjectivis* adest tota virtus totius et simul et aequaliter, sicut tota virtus animalis salvatur

in quolibet specie animalis. Singulis autem partibus *potentialibus* adest totum secundum totam essentiam, sicut tota essentia animae adest cuilibet ejus potentiae.

NOTANDUM: Una pars integralis potest continere totum, licet non secundum essentiam; fundamentum enim quodammodo virtute continet totum aedificium, et hoc modo contritio continet virtute totam poenitentiam. (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum convenienter dividatur poenitentia in poenitentiam ante baptismum, poenitentiam mortalium, et poenitentiam venialium.*

RESP. AFF. – *Scil.*: considerata poenitentia ut virtus.

R. EST: quia species poenitentiae accipiuntur secundum diversas immutationes, quas poenitens intendit. Immutatio autem a poenitente intenta est triplex: prima quidem per regenerationem in novam vitam, et haec pertinet ad poenitentiam quae est ante baptismum; secunda autem immutatio est per reformationem vitae praeteritae jam corruptae, et haec pertinet ad poenitentiam mortalium post baptismum; tertia autem immutatio est in perfectiorem operationem vitae, et haec pertinet ad poenitentiam venialium, quae remittuntur per aliquem ferventem actum charitatis.

(Hic finitur quidquid de S. Thomae Aquinatis Tertia Parte Summae Theologicae, quam ille morte occupatus imperfectam reliquit, ad posteritatem pervenit).

S U P P L E M E N T U M
T E R T I A E P A R T I S
S U M M A E T H E O L O G I C A E
S A N C T I T H O M A E A Q U I N A T I S

DOCTORIS ANGELICI

Ex Ejusdem Auctoris Scripto In IV Sententiarum Collectum *

QUAESTIO I

De partibus poenitentiae in speciali.
Et primo de contritione

Deinde considerandum est de singulis partibus poenitentiae; et 1. de contritione; 2. de confessione; 3. de satisfactione. De contritione autem consideranda sunt quinque: 1. quid sit; 2. de quo esse debet; 3. quanta esse debet; 4. de duratione ipsius; 5. de effectu ipsius. Circa primum quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum contritio sit dolor pro peccatis assumptus cum proposito confitendi et satisfaciendi.*

RESP. AFF. – *Scil.:* sumpta contritio secundum substantiam actus, prout est actus virtutis poenitentiae et pars poenitentiae sacramenti.

R. EST: quia in praedicta definitione contritio manifestatur in quantum est actus virtutis, in hoc scil. quod ponitur genus ipsius, scil. *dolor*; et objectum, in hoc quod dicitur *pro peccatis*; et electio, quae requiritur ad actum virtutis, in hoc

(*) Collectum est probabiliter a Fratre Rainaldo a Piperno, qui fuit condiscipulus et amicus Sancti Doctoris.

quod dicitur *assumptus*; sed in quantum est pars sacramenti, per hoc quod tangitur ordo ipsius ad alias partes, cum dicitur, *cum proposito confitendi et satisfaciendi*. - Aliae autem definitiones dantur secundum quod contritio sub aliis aspectibus consideratur. Sic secundum quod est actus virtutis tantum, definitur: « Dolor voluntarius pro peccato, puniens in se quod dolet se commisisse ». - Alia definitio sumitur ex verbis Augustini (Implic. sup. Psal. xlvi), quae tangit effectum contritionis, quae est: *Contritio est dolor remittens peccatum*. Alia sumitur ex verbis Gregorii (Hom. xxii in Ezech.), quae talis est: *Contritio est humilitas spiritus, annihilans peccatum inter spem et timorem*.

NOTANDUM: Contritio est a Deo solo quantum ad formam qua informatur; sed quantum ad substantiam actus est ex libero arbitrio, et a Deo, qui cooperatur in omnibus operibus et naturae et voluntatis. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum contritio sit actus virtutis.*

RESP. AFF. - R. EST: quia contritio, specialiter sumpta, importat rectitudinem voluntatis, in quantum peccatum praeteritum ab ipsa voluntate commissum, ab eadem detestatur et destruitur. Rectitudo autem voluntatis est actus virtutis. - Materialiter autem sumpta contritio importat corporalem quamdam passionem.

NOTANDA: 1. In contritione est duplex dolor de peccato: unus in parte sensitiva, qui est passio, et hic non est essentialiter contritio, prout est actus virtutis, sed magis effectus ejus. Sed tamen hic dolor potest pertinere ad contritionem, in quantum est pars sacramenti, quia sacramenta non solum in interioribus actibus, sed etiam in exterioribus, et in rebus sensibilibus nata sunt esse. Alius dolor est in voluntate, qui nihil aliud est quam displicentia alicujus mali. Et sic est dolor per essentiam, et est actus virtutis poenitentiae. (Ad 1m).

2. Attritio dicit accessum ad perfectam contritionem; unde in corporalibus dicuntur attrita quae aliquo modo diminuta sunt, sed non adhuc perfecte sunt comminuta; sed contrita dicuntur, quando omnes partes tritae sunt simul per divisionem ad minima. Et ideo significat attritio in spiritualibus quamdam displicentiam de peccatis commissis, sed non perfectam; contritio autem perfectam. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum attritio possit fieri contritio.*

RESP. NEG. - R. EST: quia contritionis actus supponit infusionem gratiae, quam non supponit attritio. Contritionis enim principium est timor filialis, attritionis vero est timor servilis.

QUAESTIO II

De objecto contritionis

Deinde considerandum est de objecto contritionis. Circa quod quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum homo debeat conteri de poenis, et non solum de culpa.*

RESP.: de malis poenae potest esse dolor, sed non contritio, quae est solum de culpa.

R. EST: quia contritio importat comminutionem alicujus duri et integri, quod metaphorice in malo culpae invenitur. Est enim voluntas causa ipsius mali; et hujus mali displicentia *contritio* per similitudinem dicitur. Unde contritio solum est de culpa, non autem de poena, quae simul cum contritione esse potest.

Art. II. – *Utrum contritio debeat esse de peccato originali.*

RESP. NEG. – R. EST: quia contritio respicit et quodammodo comminuit duritiam voluntatis. Et ideo solum de illis peccatis potest esse quae ex duritia nostrae voluntatis in nos proveniunt. De peccato autem originali potest esse displicentia et dolor.

Art. III. – *Utrum de omni actuali peccato debeamus conteri.*

RESP. AFF. – R. EST: quia in omni actuali peccato est duritia quaedam voluntatis; et propter hoc si debeat peccatum curari, oportet quod per contritionem comminuentem remittatur.

Art. IV. – *Utrum de peccatis futuris quis debeat conteri.*

RESP. NEG. – R. EST: quia objectum proprium contritionis est peccatum commissum. Tamen, quia contritio est actus virtutis poenitentiae, et omnis virtus cum motu proprio habet aliquid de motu prudentiae, quae *auriga* virtutum dicitur, inde est quod contritio importat *cautionem* de futuro, quae est pars prudentiae contritioni adjuncta.

Art. V. – *Utrum homo debeat conteri de peccato alieno.*

RESP. NEG. – R. EST: quia illud idem conteritur quod prius durum et integrum fuit. Unde oportet quod contritio de peccato sit in eodem in quo peccati duritia praecessit; et sic de alienis peccatis non est contritio, sed dolor.

Art. VI. – *Utrum de singulis peccatis mortalibus requiratur contritio.*

RESP. AFF. – *Scil.:* quantum ad principium contritionis, oportet quod de singulis peccatis,

quae quis in memoria habet, conteratur; sed quantum ad terminum sufficit quod sit una communis de omnibus.

R. EST: quia principium contritionis est cogitatio, qua quis cogitat de peccato, et dolet. Et sic oportet de omnibus et singulis peccatis mortalibus commissis cogitare et dolere. Terminus autem contritionis est quando dolor ille jam gratia informatur; et secundum hoc sufficit quod sit una contritio de omnibus: tunc enim motus contritionis agit in vi omnium dispositionum praecedentium.

QUAESTIO III

De quantitate contritionis

Deinde considerandum est de quantitate contritionis. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum contritio sit major dolor qui esse possit in natura.*

RESP. AFF. - *Scil.*: contritio essentialiter sumpta, prout est in voluntate (seu *appretiative*) est dolor qui excedit omnes alios dolores.

R. EST: quia quantum aliquid placet, tantum contrarium ejus displicet; finis autem ultimus super omnia placet, cum omnia propter ipsum desiderentur; et ideo peccatum, quod a fine ultimo avertit, super omnia displicere debet. - Prout autem est in parte sensitiva non est maximus dolor, quia vires inferiores moventur vehementius ab objectis propriis quam ex redundantia superiorum virium.

NOTANDUM: Gaudium illud quod poenitens de dolore habet, non minuit displicentiam, quia ei non contrariatur, sed auget, secundum quod omnis operatio augetur per propriam delectationem; sicut qui delectatur in addiscendo aliquam scientiam, melius addiscit, et similiter qui gaudet de displicentia, vehementiorem displicentiam habet. Sed bene potest esse quod illud gaudium temperet dolorem ex ratione in partem sensitivam resultantem. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum possit esse nimis magnus contritionis dolor.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) contritio ex parte doloris qui est in ratione, scilicet displicentiae, quo peccatum displicet, inquantum est offensa Dei, non potest esse nimia; b) sed quantum ad dolorem sensibilem potest esse nimia, sicut etiam exterior corporis afflictio potest esse nimia.

R. PRIMI EST: quia offensa Dei est contra charitatem: et ideo sicut amor charitatis, quo intenso displicentia de peccato intenditur, non potest esse nimius; ita nec talis displicentia potest esse nimia.

R. SECUNDI EST: quia in his omnibus debet accipi pro mensura conservatio subjecti, et bonae habitudinis sufficientis ad ea quae agenda incumbunt; et propter hoc dicitur Rom. xii, 1: *Rationabile sit obsequium vestrum.*

Art. III. – *Utrum debeat esse major dolor de uno peccato quam de alio.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia ratio doloris est magis in uno quam in alio, scil. offensa Dei. Quamvis enim quodlibet peccatum mortale a Deo avertat et gratiam tollat, quoddam plus elongat quam aliud, inquantum habet majorem dissonantiam ex sua inordinatione ad ordinem divinae bonitatis quam aliud. (Ad 3m).

QUAESTIO IV

De tempore contritionis

Deinde considerandum est de tempore contritionis. Circa quod tria quaeruntur:

Art. I. - *Utrum tota haec vita sit contritionis tempus.*

RESP. AFF. - *Scil.:* quantum ad utrumque dolorem, i. e., rationis et partis sensitivae.

R. EST: quia detestatio peccati, quae est in ratione, oportet quod semper maneat in hujus vitae tempore; nam tempus illud peccati, quod deputatum erat ad currendum recuperari non potest, sicut nec innocentia. Unde semper adest ratio doloris. Similiter etiam quantum ad sensibilem dolorem, qui ut poena a voluntate assumitur: homo enim poenam aeternam peccando meruit, et contra aeternum Deum peccavit; et ideo debet poena aeterna in temporalem mutata, saltem dolor in toto hominis aeterno, id est, in statu hujus vitae, manere.

NOTANDUM: Oportet distinguere inter satisfactionem et dolorem. Satisfactio attenditur secundum poenam taxatam, quae pro peccatis injungi debet; et ideo potest terminari, ut non oporteat ulterius satisfacere. Haec autem poena praecipue proportionatur culpae ex parte conversionis, ex qua finitatem habet. Sed dolor contritionis respondet culpae ex parte aversionis, ex qua habet quamdam infinitatem; unde et contritio semper debet manere; nec est inconveniens, si remoto posteriori, remaneat prius. (Ad 5m).

Art. II. - *Utrum expediat continue de peccato dolere.*

RESP. AFF. - *Scil.:* ex parte rationis, non autem ex parte passionis.

R. EST: quia displicentia quae est in appetitu rationis, est actus virtutis poenitentiae; actus

autem virtutis non potest accipere superfluum et diminutum (Ethic. lib. ii, cap. 6 et 7). Et ideo sicut nec quantum ad intensionem, ita nec quantum ad durationem, potest in rationis dolore esse superfluum, nisi secundum quod actus unius virtutis impedit actum alterius magis necessarium pro tempore illo. – Sed passiones possunt habere superfluum et diminutum, et quantum ad intensionem, et quantum ad durationem. Et ideo sicut passio doloris, quem voluntas assumit, debet esse moderate intensa, ita debet moderate durare, ne si nimis duret, homo in desperationem, et pusillanimitatem, et hujusmodi vitia labatur.

Art. III. – *Utrum etiam post hanc vitam animae de peccatis conterantur.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia animae beatorum carent dolore propter gaudii plenitudinem. Animae autem damnatae, etsi dolorem habeant, carent tamen contritione, quia deficit in eis gratia dolorem informans. Animae vero quae in purgatorio sunt, habent dolorem de peccatis gratia informatum, sed non meritorium, quia non sunt in statu merendi, et sic deest in illis efficacia contritionis, unde ille dolor non est proprie contritionis. (Ad 2m).

QUAESTIO V

De effectu contritionis

Deinde considerandum est de effectu contritionis. Circa quod tria quaeruntur:

Art. I. – *Utrum remissio peccati sit contritionis effectus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* tum ut pars sacramenti, tum ut actus virtutis, contritio est causa remissionis peccati, sed diversimode.

R. EST: quia inquantum est pars sacramenti, primo operatur ad remissionem peccati instrumentaliter, sicut et de aliis sacramentis patet; inquantum autem est actus virtutis, sic est quasi causa materialis remissionis peccati, eo quod dispositio est quasi necessitas ad justificationem, et haec dispositio reducitur ad causam materialem; causa autem efficiens principalis remissionis peccati est solus Deus. (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum contritio possit totaliter tollere reatum poenae.*

RESP. AFF. - *Scil.*: cum ex parte charitatis, tum ex parte doloris sensibilis.

R. PRIMI EST: quia intensio contritionis quae ex parte charitatis sequitur, sic contingere potest, ut mereatur non solum culpae amotionem, sed etiam absolutionem ab omni poena.

R. SECUNDI EST: quia dolor sensibilis, quem voluntas, in contritione excitat, poena quaedam est, et tantum potest intendi quod sufficiet ad deletionem culpae et poenae. Quamvis enim dolor contritionis sit finitus, tamen virtutem habet ex charitate, qua informatur, et secundum hoc potest valere ad deletionem culpae et poenae. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum parva contritio sufficiat ad deletionem magnorum peccatorum.*

RESP. AFF. - *Scil.*: quantumcumque parvus sit dolor, dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam delet.

R. EST: quia dolor contritionis quantumcumque parvus sit, dum ad rationem contritionis sufficiat, semper importat majorem displicentiam propter separationem a fine, quamvis minorem displicentiam de peccato importet quam debet. - Unde

sicut patet de baptismo, quo et magna et parva solvuntur; ita est et de contritione, dummodo ad rationem contritionis pertingat. (Ad 1m).

QUAESTIO VI

De confessione quoad ejus necessitatem

Deinde considerandum est de confessione, de qua sex sunt consideranda: 1. de confessionis necessitate; 2. de ejus quidditate; 3. de ipsius ministro; 4. de qualitate ejus; 5. de ejus effectu; 6. de ejus sigillo. Circa primum quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum confessio sit necessaria ad salutem.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia illa sacramenta quae ordinantur contra culpam, cum qua salus esse non potest, sunt de necessitate salutis; et ideo sicut baptismus, quo deletur originale peccatum, est de necessitate salutis; ita et poenitentiae sacramentum, cujus minister hoc congruum remedium adhibere non potest, nisi peccatum cognoscat, quod fit per confessionem peccantis. Et ideo confessio, saltem in voto, est de necessitate salutis ejus qui in peccatum mortale actuale cecidit.

NOTANDA: 1. Gratiae infusio sufficit ad culpae remissionem; sed ad gratiae infusionem consequendam ordinata sunt gratiae sacramenta, ante quorum susceptionem vel actu vel proposito aliquis gratiam non consequitur, sicut in baptismo patet; et simile est de confessione. Nam ex parte aversionis peccatum habet infinitatem, et ex hac parte oportet quod peccati remissio incipiat ab alio, scil. a Deo (Ad 2m). Insuper, per confessionis erubescientiam, et vim clavium, quibus se confitens subjicit, et satisfactionem injunctam, quam sacerdos moderatur secundum qualitatem criminum sibi per confessionem innotescentium, poena

temporalis expiatur (Ad 1m). Et ideo necessaria est confessio.

2. Etsi de Petro, de Magdalena, de Paulo et caeteris non legatur quod confessi sunt, potuit tamen fieri: multa enim facta sunt quae non sunt scripta. Et praeterea, Christus habet potestatem excellentiae in sacramentis; unde sine his quae ad sacramentum pertinent, potuit rem sacramenti conferre. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum confessio sit de jure naturali.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) confessio que fit Deo per recognitionem peccati est de jure naturali; b) sed confessio sacramentalis non est de jure naturali, sed de jure divino (positivo).

R. PRIMI EST: quia cuilibet rei illud est naturale, quod ei a suo creatore imponitur, tamen proprie dicuntur naturalia quae ex principiis naturae causantur.

R. SECUNDI EST: quia cum sacramenta sunt quaedam fidei protestationes, et fides superat cognitionem rationis naturalis, ideo sacramenta sunt de jure divino, quod est supernaturale.

NOTANDUM: Confessio quamvis aliquammodo esset in lege Moysi, non tamen eodem modo sicut in lege nova, nec sicut in lege naturae; in lege enim naturae sufficiebat cognitio peccati interior apud Deum; sed in lege Moysi oportebat aliquo signo exteriori peccatum protestari, sicut per oblationem hostiae pro peccato, ex quo etiam homini innotescere poterat eum peccasse; non autem oportebat ut speciale peccatum a se commissum manifestaret, aut peccati circumstantias, sicut in nova lege oportet. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum omnes ad confessionem teneantur.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) jure divino non omnes tenentur ad confessionem, sed illi tantum qui mortaliter peccant; b) jure Ecclesiastico omnes tenentur etiam illi qui mortaliter non peccant.

R. PRIMI EST: quia jure divino, sacramentum poenitentiae, est medicina necessaria ad vitam

spiritualem recuperandam; et secundum hoc non omnes tenentur ad confessionem, sed illi tantum qui peccatum mortale incurrunt post baptismum.

R. SECUNDI EST: quia quamvis ex vi sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, tenetur tamen ex institutione Ecclesiae ad confessionem, tum ut cum majori reverentia ad Eucharistiam accedatur; tum etiam ut ecclesiarum rectoribus sui subditi innotescant, ne lupo intra gregem lateat. - Ad praeceptum tamen Ecclesiae implendum, sufficit ut quis se sacerdoti repraesentet, et se ostendat absque conscientia mortalis esse; et hoc ei pro confessione reputatur. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum aliquis licite possit confiteri peccatum quod non habet.*

RESP. NEG. - R. EST: quia ille qui sacerdoti de se loquitur aliud quam in sua conscientia habet, sive bonum, sive malum, non se sacerdoti manifestat, sed magis occultat; et ideo non est idonea confessio, sed ad hoc quod sit idonea, requiritur quod os cordi concordet, ut solum hoc os accuset quod conscientia tenet.

NOTANDA: 1. Justus non confitetur peccatum quantum ad actum, quem non commisit; sed quantum ad conditionem actus, quia in actu qui de se bonus est, formidat ne aliquis defectus ex parte sua fuerit. Et ideo ad bonam mentem etiam pertinet, ut hanc formidinem, quam corde tenet, lingua accuset. (Ad 1m).

2. Quando aliquis dubitat de aliquo peccato an sit mortale, tenetur illud confiteri dubitatione manente, quia qui aliquid committit vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, peccat mortaliter, discrimini se committens, et similiter periculo se committit qui de hoc quod dubitat esse mortale, negligit confiteri; non tamen debet asserere illud mortale esse, sed dubitative loqui, et iudicium sacerdotis expectare, cujus est discernere inter lepram et lepram. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum statim teneatur quis confiteri.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) quantum ad propositum confitendi tenetur aliquis quando tenetur ad contritionem; b) quantum autem ad confessionem actualiter faciendam, non statim aliquis tenetur nisi per accidens.

R. PRIMI EST: quia propositum confitendi annexum est contritioni. Tenetur autem aliquis ad contritionem quando peccata memoriae occurrunt, praecipue cum in periculo mortis existit, aut in aliquo articulo, in quo sine peccati remissione oporteat eum peccatum incurrere.

R. SECUNDI EST: quia praecepta affirmativa non obligant ad statim, sed ad tempus determinatum; nam impletio praecepti affirmativi obligat semper, sed non ad semper. (Ad 3m). - Per accidens tamen tenetur aliquis statim confiteri, i. e., quando ad aliquid tenetur quod non potest sine peccato facere, nisi confessus, sicut, e. g., si debeat Eucharistiam percipere, nisi desit copia sacerdotis et necessitate urgente.

Art. VI. - *Utrum possit cum aliquo dispensari ne confiteatur.*

RESP. NEG. - R. EST: quia praeceptum de confessione non est ab homine primo institutum, quamvis sit a Jacobo * promulgatum, sed a Deo institutionem habet. Et ideo sicut papa non potest dispensare ut aliquis sine baptismo salvetur, ita nec quod salvetur sine confessione, secundum quod obligat ex ipsa vi sacramenti, sed potest dispensare in confessione, secundum quod obligat ex

(*) Haec verborum S. Jacobi (v. 6: *Confitemini alterutrum peccata vestra*) expositio de confessione sacramentali probabilis est eam tradunt S. Doctor (hic et art. 1 ad 1, qu. viii), et Hugo Victorin. (De sacram. lib. ii, c. 1, p. 14), et Calixtus papa (apud Burchard. lib. xviii, c. 2).

praecepto Ecclesiae, ut possit aliquis diutius confessionem differre quam ab Ecclesia institutum est.

NOTANDUM: Quamvis expressa institutio confessionis sacramentalis non legatur, tamen quaedam praefiguratio ipsius invenitur in hoc quod Joanni confitebantur peccata sua, qui baptismo ipsius ad gratiam Christi praeparabantur, et in hoc quod Dominus sacerdotibus leprosos transmissit; qui quamvis non essent novi Testamenti sacerdotes, tamen in eis novi Testamenti sacerdotium significabatur. (Ad 2m).

QUAESTIO VII

De confessionis quidditate

Deinde considerandum est de quidditate confessionis, et circa hoc quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum Augustinus convenienter definiat confessionem.*

RESP. AFF. – *Scil.:* « confessio est per quam morbus latens spe veniae aperitur ».

R. EST: quia in confessione sunt quinque consideranda, quae omnia in definitione supradicta tanguntur. Haec sunt: *Primo*, ipsa substantia actus, sive genus ejus, quod est manifestatio quaedam, et haec exprimitur in *aperitione*; *secundo*, de quo fiat confessio, scil. de peccato: et hoc tangitur cum dicitur *morbus latens*; *tertio*, causa confessionis, quod habetur in verbis *spe veniae*. Deinde sunt *alia duo* quae in definitione S. Augustini implicite tanguntur, scil. cui fit confessio, i. e. *sacerdoti*, et effectus ejus, seu *absolutio* a parte poenae, et *obligatio* ad aliam partem exsolvendam.

Art. II. – *Utrum confessio sit actus virtutis.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia ad hoc quod aliquid dicatur actus virtutis, sufficit quod in sui

ratione aliquam conditionem implicet quae ad virtutem pertineat. Haec autem conditio ad virtutem pertinet ut aliquis ore confiteatur quod corde tenet, quod fit in confessione. Quamvis ergo confessio non importet omnia quae ad virtutem requiruntur, potest enim male fieri; tamen est bonum ex genere, et est *actus* virtutis.

NOTANDUM: Jus naturale inclinatur ad confessionem, mediante jure divino, quo circumstantiae determinantur; sicut etiam in omnibus est quae sunt de jure positivo. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum confessio sit actus poenitentiae virtutis.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) absolute loquendo confessio pertinet ad virtutem veritatis; b) sed confessio peccatorum pertinet elicitive ad virtutem poenitentiae, c) imperative potest pertinere ad multas virtutes.

R. PRIMI EST: quia est confessio veri.

R. SECUNDI EST: quia quando supra obiectum virtutis additur specialis ratio boni et difficilis, requiritur specialis virtus. Et ideo confessio peccatorum ad remissionem eorum consequendam, non pertinet elicitive ad virtutem veritatis, sed ad virtutem poenitentiae.

R. TERTII EST: quia actus confessionis potest trahi in finem multarum virtutum.

QUAESTIO VIII

De ministro confessionis

Deinde considerandum est de ministro confessionis. Circa quod quaeruntur septem:

Art. I. - *Utrum necessarium sit confiteri sacerdoti.*

RESP. AFF. - *Scil.:* soli sacerdoti, qui est minister Ecclesiae, fieri debet sacramentalis confessio.

R. EST: quia in sacramento poenitentiae confertur gratia. Sacramentorum autem, in quibus gratia datur, ille solus minister est qui habet ministerium super corpus Christi, i. e., sacerdoti qui consecrari Eucharistiam potest. Eadem enim est ratio ministri est instrumenti, quibus gratia confertur, ut dictum est supra (qu. lxiv, art. 3).

Art. II. – *Utrum in aliquo casu liceat aliis quam sacerdotibus confiteri.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non ex officio, sed ratione necessitatis, etiam laicus vicem sacerdotis supplet, ut ei confessio fieri possit.*

R. EST: quia poenitentia, sicut baptismus, est sacramentum necessitatis. Sicut igitur baptismus duplicem habet ministrum, scil. unum ex officio, i. e., sacerdotem; alium ratione necessitatis, i. e., quilibet homo; ita etiam poenitentia. Nam quando necessitas imminet debet facere poenitens quod ex parte sua est, scilicet confiteri, et confiteri cui potest; qui quamvis sacramentum perficere non possit, ut faciat id quod ex parte sacerdotis est, scil. absolvere, defectum tamen sacerdotis supplet summus sacerdos, i. e. Christus. Nihilominus confessio laico ex defectu sacerdotis facta sacramentalis est quodammodo, quamvis non sit sacramentum perfectum, quia deest ei id quod est ex parte sacerdotis. – Et ideo eum oportet quod iterum confiteatur sacerdoti, cum copiam habere potuerit. (Ad 1m et ad 3m passim).

(*) Iste autem mos qui diu ante S. Thomam viguerat et ejus temporibus adhuc vigeat, jam diu et merito exolevit, ait Billuart; censentque theologi illum nunc non expedire; partim quia hoc esset apparenter connivum haereticis hodiernis; partim quia hujusmodi confessionis nulla est necessitas nullumque praeceptum, neque expedit peccata, praesertim occulta et gravia extra sacramentum manifestare.

Art. III. - *Utrum extra casum necessitatis possit aliquis non sacerdos confessionem venialium audire.*

RESP. AFF. - R. EST: quia per peccatum veniale homo nec a Deo, nec a sacramentis Ecclesiae separatur. Et ideo non indiget novae gratiae collatione ad ejus dimissionem, neque indiget reconciliari Ecclesiae. Et propter hoc non oportet quod venialia aliquis sacerdoti confiteatur. Et quia ipsa confessio laico facta sacramentale quoddam est, quamvis non sit sacramentum perfectum, et est ex charitate procedens, talibus natum est veniale remitti, sicut per tunctionem pectoris, et per aspersionem aquae benedictae.*

Art. IV. - *Utrum sit necessarium quod homo confiteatur proprio sacerdoti.*

RESP. AFF. - Scil.: sacerdoti illi qui jurisdictionem super talem hominem habet.

R. EST: quia ille solus potest absolvere qui potest per imperium ad aliquid faciendum ligare. Imperare autem in confessione ad aliquid agendum ille solus potest qui jurisdictionem habet. Nam imperium non competit alicui in alium, nisi ei qui habet super eum jurisdictionem. Et ideo de necessitate hujus sacramenti est, non solum ut minister habeat ordinem, sicut in aliis sacramentis, sed etiam quod habeat jurisdictionem.

Art. V. - *Utrum aliquis possit alteri quam proprio sacerdoti confiteri, ex privilegio vel mandato superioris.*

RESP. AFF. - R. EST: quia quidquid potest inferior, potest superior. Sed ipse sacerdos po-

(*) Attamen, ut ait Sylvius, cum nulla sit necessitas confitendi venialia, melius est illa nunquam laico confiteri; quamvis possit super aliquo vel aliquibus ab eo consilium peti, sicut et de mortalibus.

test suo parochiano dare licentiam ut alteri confiteatur. Ergo multo fortius ejus superior hoc potest. Nec in hoc fit praejudicium proprio sacerdoti. Nam potestas jurisdictionis non est commissa alicui homini in favorem suum, sed in utilitatem plebis et honorem Dei. Et ideo si superioribus praelatis expedire videatur ad salutem plebis et honorem Dei promovendum, quod aliis quae sunt jurisdictionis committant, in nullo fit praejudicium inferioribus praelatis, nisi illis *qui quaerunt quae sua sunt, non quae Jesu Christi* (Philipp. ii, 21), et qui gregi praesunt, non ut eum pascant, sed ut ab eo pascantur. (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum poenitens possit in fine vitae a quolibet sacerdote absolvi.*

RESP. AFF. – R. EST: quia quilibet sacerdos, quantum est de virtute clavium, habet potestatem indifferenter in omnes, et quantum ad omnia peccata; sed quod non possit omnes ab omnibus peccatis absolvere, hoc est quia per ordinationem Ecclesiae habet jurisdictionem limitatam, vel omnino nullam habet. Sed quia necessitas legem non habet, ideo quando necessitatis articulus imminet, per Ecclesiae ordinationem non impeditur quin absolvere possit. Imo nec solum a peccatis tunc potest quilibet sacerdos absolvere, sed etiam ab excommunicatione, a quacumque sit lata, quia haec absolutio etiam ad jurisdictionem pertinet, quae per legem ordinationis Ecclesiae coarctatur.

Art. VII. – *Utrum poena temporalis taxetur secundum quantitatem culpae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) quantum ad debitum quantitas poenae radicaliter respondere debet quantitati culpae, antequam de ea aliquid dimit-

tatur; b) quantum ad remedium quandoque pro minori peccato injungenda est major poenitentia.

R. PRIMI EST: quia quanto per contritionem plus de poena dimissum est, tanto per confessionem minus dimittendum restat.

R. SECUNDI EST: quia peccatum unius difficilius potest resisti quam peccato alterius, et ideo juveni imponitur pro fornicatione major poena quam seni, quamvis minus peccet; vel quia in uno peccatum est periculosius, sicut in sacerdote, quam in alio; vel quia multitudo magis prona est ad illud peccatum, et ideo per poenam unius alii sunt exterrendi.

QUAESTIO IX

De qualitate confessionis

Deinde considerandum est de qualitate confessionis. Circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. – Utrum confessio possit esse informis.

RESP. AFF. – *Scil.:* non inquantum confessio est actus virtutis, sed inquantum est pars sacramenti.

R. EST: quia actus virtutis est actus meritorius proprie; et sic confessio non valet sine charitate, quae est principium merendi. Sed secundum quod est pars sacramenti, sic ordinat confitentem ad sacerdotem, qui habet claves Ecclesiae, qui per confessionem conscientiam confitentis cognoscit; et secundum hoc confessio potest esse etiam in eo qui non est contritus, quia potest peccata sua pandere sacerdoti, et clavibus

Ecclesiae se subdicere; et quamvis tunc non percipiat absolutionis fructum, tamen recedente fictione percipere incipiet,* sicut etiam in aliis sacramentis est. Unde non tenetur iterare confessionem, qui fictus accedit, sed tenetur postmodum fictionem suam confiteri.

Art. II. – *Utrum oporteat confessionem esse integram.*

RESP. AFF. – *Scil. :* de necessitate confessionis est quod homo omnia peccata confiteatur quae in memoria habet; quod si non faciat, non est confessio, sed confessionis simulatio.

R. EST: quia sicut in medicina corporali oportet quod medicus non unum solum morbum, contra quem medicinam dare debet, cognoscat, sed etiam universaliter totam habitudinem ipsius infirmi, eo quod unus morbus ex adjunctione alterius aggravatur, et medicina quae uni morbo competeret, alteri nocumentum praestaret; ita et quantum ad peccata, oportet quod sacerdos cognoscat omnia peccata mortalia poenitentia; quia unum aggravatur ex adjunctione alterius, et illud quod uni peccato esset conveniens medicina, alteri, incentivum praestaret, cum quandoque aliquis contrariis peccatis infectus sit, ut Gregorius in Pastoralis (Parte iii, c. 3) docet. – Item, quia sicut non esset contritio, nisi quis de omnibus peccatis quae memoriae occurrunt, contereretur, ita non esset confessio, nisi quis de omnibus quae memoriae occurrerint, confiteatur. (Ad 2m).

(*) Veteres Thomistae ex istis verbis S. Thomae opinati sunt sacramentum poenitentiae posse esse informe ac validum; hanc vero sententiam tacite retractavit S. Doctor (qu. xxix, art. 8), quae hodie ab omnibus theologis prorsus rejicitur.

Art. III. - *Utrum quis possit per alium, vel per scriptum confiteri.*

RESP. NEG. - *Scil.:* confessio peccatorum, quatenus pars est sacramenti, proprio ore facienda est, nisi naturae aliquod impedimentum affuerit.

R. EST: quia ut actus virtutis confessio sufficeret qualitercumque fieret; sed ut pars sacramenti est materia propria determinata hujus sacramenti prout est manifesta proprio verbo poenitentis. In eo autem qui usus linguae non habet, sufficit quod per scriptum, aut per nutum, aut per interpretem confiteatur, quia non exigitur ab homine plus quam possit.

Art. IV. - *Utrum sexdecim conditiones assignatae requirantur ad confessionem.*

RESP. AFF. - *Scil.:* oportet confessionem, ut actus virtutis, esse discretam, libentem, puram, fortem, verecundam, lacrymabilem, humilem, veram, nudam, simplicem, integram; ut pars autem sacramenti, necesse est esse accusantem, et parere paratam, atque secretam: utile deinde est illam esse frequentem et acceleratam.

R. est: quia confessio, ut actus virtutis, debet esse: primo, secundum rationem virtutis in genere, et secundum hoc debet esse *discreta* secundum prudentiam, *libens* per electionem, *pura* secundum intentionem, et *fortis* ut propter verecundiam non dimittatur. - Secundo, ut actus poenitentiae: et secundum hoc debet esse *verecunda*, prout initium sumit in horrore turpitudinis peccati: *lacrymabilis*, prout progreditur ad dolorem de peccato commisso; *humilis*, prout in abjectione sui terminatur. - Tertio, ex propria ratione hujus actus confessio debet esse: *fidelis*, id est, *vera*, prout est manifestativa; *nuda*, prout non

involvat obscuritatem verborum; *simplex*, prout non recitet nisi quod ad quantitatem peccati pertinet; *integra*, ut non substrahatur aliquid de his quae manifestanda sunt. – Ut pars sacramenti confessio debet esse: ex parte confitentis, *accusans*; per comparisonem ad sacerdotem, *parere parata*; *secreta* quantum ad conditionem fori. – De *bene esse*, autem confessionis, confessio debet esse *frequens* et *accelerata*, scil. ut statim confiteatur. – (Haec autem sexdecim ad quatuor reduci possunt, scil. ad integritatem, simplicitatem, humilitatem et charitatem.).

QUAESTIO X

De effectu confessionis

Deinde considerandum est de effectu confessionis. Circa quod quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum confessio liberet a morte peccati.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia in sacramento poenitentiae non infunditur gratia nisi per confessionem saltem in voto: per confessionem enim homo ministris Ecclesiae se subdit, qui sunt sacramentorum dispensatores. – Et ideo eo modo liberet confessio a morte peccati sicut et baptismus. Sicut enim liberat baptismus a morte peccati, non solum secundum quod actu suscipitur, sed etiam secundum quod in voto habetur, et si aliquis impedimentum non praestaret, ex ipsa collatione baptismi gratiam consequeretur remittentem peccata, si prius ei remissa non fuissent; ita dicendum est de confessione adjuncta absolutioni, quia secundum quod in voto poenitentis praecessit, a culpa liberavit; postmodum autem in actu confessionis et absolutionis gratia auge-

tur, et etiam remissio peccatorum daretur, si praecedens dolor de peccatis non sufficiens ad contritionem fuisset, et ipse tunc obicem gratiae non praeberet.

Art. II. - *Utrum confessio liberet aliquo modo a poena.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) tum vi absolutionis; b) tum ex ipsa natura actus confessionis.

R. PRIMI EST: quia poena temporalis, quae restat expianda, sublata jam poena aeterna per remissionem culpaе, quamvis sit improporcionata viribus poenitentis in hoc mundo viventis, tamen per vim clavium, i. e., meritis Christi, intantum minuitur quod proportionata viribus poenitentis remanet, ita quod satisfaciendo se in hac vita purgare potest.

R. SECUNDI EST: quia actus confitentis habet poenam erubescenciae annexam; et ideo quanto aliquis pluries de eisdem peccatis confitetur, tanto magis poena minuitur.

Art. III. - *Utrum confessio aperiat paradisum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia confessio amovet impedimenta, scil. culpam et reatum poenae, quibus aliquis a paradisi introitu prohibetur.

NOTANDUM: Contritio, quae votum confessionis importat, aperit quidem paradisum, non tamen obstaculum reatus est totaliter amotum ante confessionem et satisfactionem. (Ad 2m).

Art. IV. - *Utrum confessio spem tribuat salutis.*

RESP. AFF. - R. EST: quia homo per confessionem se subjicit clavibus Ecclesiae ex passione Christi virtutem habentibus, per quem habemus spem remissionis peccatorum.

Art. V. – *Utrum confessio generalis sufficiat ad delenda peccata mortalia oblita.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia plus ab homine requiri non potest, quam id quod memoria tenet. Unde per confessionem generalem delentur peccata mortalia oblita; quod si peccatum mortale memoria aliquis teneat, confessione speciali est opus.

QUAESTIO XI

De sigillo confessionis

Deinde quaeritur de sigillo confessionis, et circa hoc quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum in quolibet casu teneatur sacerdos celare peccata quae sub sigillo confessionis novit.*

RESP. AFF. – *Scil.:* quod sacerdos confessionem celet est de necessitate sacramenti, et tanquam violator sacramenti peccat qui confessionem revelat.

R. EST: quia confessio sacramentalis signum est interioris subjectionis, qua quis Deo subjicitur. Deus autem peccatum illius qui se subjicit per poenitentiam, tegit. Unde et hoc oportet in sacramento poenitentiae significari. – Praeter hoc autem sunt aliae utilitates hujus celandi, quia per hoc homines magis ad confessionem attrahuntur, et simplicius etiam peccata confitentur.

NOTANDUM: Sicut baptismus est sacramentum, quamvis quis fictus accedat, nec est immutatum aliquid propter hoc de essentialibus sacramenti, ita confessio non desinit esse sacramentalis, quamvis ille qui confitetur, emendationem non proponat. Et ideo nihilominus sub occulto tenenda est (Ad 1m). Praeceptum enim de confessione celanda consequitur ipsum sacramentum. Et ideo sicut praecceptum de confessione sacramentali facienda

est de jure divino, et non potest aliqua dispensatione vel jussione humana homo absolvi ab eo, ita nullus ad revelationem confessionis potest ab homine cogi vel licentiari. Hoc autem quod sacerdos scit ex confessione, non scit ut homo, sed ut Deus. (Ad 2m). Et ideo etiam sine laesione conscientiae potest jurare se nescire quod scit tantum ut Deus; homo enim non adducitur in testimonium, nisi ut homo. Similiter etiam potest praelatus sine laesione conscientiae dimittere peccatum impunitum, quod scit tantum ut Deus, vel sine aliquo remedio, quia non tenetur adhibere remedium, nisi eo modo quo ad ipsum defertur. (Ad 3m).

Art. II. *Utrum sigillum confessionis se extendat ad alia quam illa quae sunt de confessione.*

RESP. NEG. - *Scil.* : nisi indirecte.

R. EST: quia sigillum confessionis directe non se extendit nisi ad illa de quibus est sacramentalis confessio; sed indirecte id quod non cadit sub sacramentali confessione, etiam ad sigillum confessionis pertinet; sicut illa per quae posset peccator, vel peccatum deprehendi.* Nihilominus etiam illa summo studio sunt celanda, tum propter scandalum, tum propter pronitatem, quae ex consuetudine accidere posset.

Art. III. - *Utrum solus sacerdos habeat sigillum confessionis.*

RESP. AFF. - *Scil.* : proprie loquendo solus sacerdos habet sigillum confessionis.

(*). Hinc cadunt sub sigillo non solum omnia peccata mortalia et venialia, eorum objecta, complices et aliae circumstantiae, sed etiam, ut ait Billuart, poenitentia injuncta, indispositio poenitentis, negatio absolutionis ut schedae confessionis, defectus tam naturales quam morales et scrupuli ex sola confessione cogniti, ex quorum revelatione contristaretur poenitens.

R. EST: quia sigillum confessionis est de necessitate annexum sacramento poenitentiae, cujus minister est solus sacerdos. Tamen si quis aliquid de confessione sciat, participat etiam aliquo modo de actu sigilli, et tenetur celare, quamvis proprie loquendo, sigillum confessionis non habeat.

Art. IV. – *Utrum de licentia confitentis possit sacerdos ejus peccatum quod habet sub sigillo confessionis, alteri prodere.*

RESP. AFF. – R. EST: quia confitens potest facere ut sacerdos illud quod sciebat tantum ut Deus, sciat etiam ut homo, quod facit dum licentiat eum ad dicendum; et ideo si dicat, non frangit sigillum confessionis; tamen debet cavere scandalum, dicendo, ne fractor sigilli praedicti reputetur. – Insuper ille ad quem notitia peccati devenit mediante sacerdote de voluntate confitentis, participat in aliquo actu sacerdotis, et ideo simile est de eo et de interprete, nisi forte peccator, velit quod ille absolute sciat et libere. (Ad 4m).

Art. V. – *Utrum illud quod quis scit per confessionem, et etiam aliquo alio modo, possit alteri revelare.*

RESP. AFF. – R. EST: quia illud quod homo alias scit sive ante confessionem sive post, non tenetur celare quantum ad id quod scit ut homo; potest enim dicere: *Scio illud, quia vidi.* Tenetur tamen celare illud, inquantum scit ut Deus; non enim potest dicere: *Ego audivi hoc in confessione.* Tamen propter scandalum vitandum debet abstinere ne de hoc loquatur, nisi immineat necessitas, scil. ratione justitiae et veritatis.

QUAESTIO XII

De satisfactione quoad ejus quidditatem

Deine considerandum est de satisfactione, de qua quatuor consideranda sunt: primo de ejus quidditate; secundo de ipsius possibilitate; tertio de ejus qualitate; quarto de his per quae homo Deo satisfacit. Circa primum quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum satisfactio sit virtus vel actus virtutis.*

RESP. AFF. - *Scil. :* satisfactio est actus virtutis formaliter.

R. EST: quia in ipso nomine *satisfactionis*, satisfactio formam et rationem habet virtutis implicitam. Importat enim rationem medii (quod est formale cujuslibet virtutis moralis), in hoc quod importat aequalitatem, non enim dicitur aliquid satisfieri nisi secundum proportionem aequalitatis ad aliquid.

NOTANDUM: Quamvis satisfacere in se sit debitum, tamen in quantum satisfaciens voluntarie hoc pous exequitur, rationem gratuiti accipit ex parte operantis, et sic operans facit de necessitate virtutem. (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum satisfactio sit actus justitiae.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) satisfactio sacramentalis est actus justitiae formaliter; b) et quidem vindicativae.

R. PRIMI EST: quia hoc nomen *satisfactionis* adaequationem rei ad rem importat secundum proportionalitatem aliquam, sicut ex ipso verbo *satis* constat.

R. SECUNDI EST: quia nulla pars justitiae respicit offensam praecedentem, nisi justitia vindicativa, quae aequalitatem constituit in eo qui justum patitur. Satisfactio autem aequalitatem respectu offensae praecedentis in faciente, i. e., in poenitente, importat, cum ipse poenitens poenam tenet.

NOTANDUM: Sicut injuria illata immediate ad inaequalitatem justitiae pertingebat, et per consequens ad inaequalitatem amicitiae oppositam, ita et satisfactio directe ad aequalitatem justitiae perducit, et ad aequalitatem amicitiae ex consequenti. Et quia actus aliquis elicitive ab illo habitu procedit, ad cujus finem immediate ordinatur, imperative autem ab illo ad cujus finem ultimo tendit, ideo satisfactio elicitive est a justitia, sed imperative a charitate. (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum definitio satisfactionis in littera convenienter ponatur.*

RESP. AFF. – *Scil.*: satisfactio secundum quod praeservat a culpa futura, « est peccatorum causas excidere, et eorum suggestionibus aditum non indulgere ».

R. EST: quia satisfactio, quae est justitiae actus poenam inferentis, est medicina curans peccata praeterita, et praeservans a futuris. Quantum ad primum necessaria est excisio causarum; quantum autem ad secundum, necessaria est renitentia liberi arbitrii. Haec autem duo tanguntur in definitione praedicta. – Respectu autem culpae praeteritae quam satisfactio recompensando curat, sic definitur: « Illatae injuriae recompensatio secundum justitiae aequalitatem »; et ad idem redit definitio S. Anselmi, qui dicit quod « satisfacere est honorem debitum Deo impendere », ut consideretur debitum ratione culpae commissae.

QUAESTIO XIII

De satisfactionis possibilitate

Deinde considerandum est de possibilitate satisfactionis. Circa quod duo quaeruntur:

Art. I. - *Utrum homo possit Deo satisfacere.*

RESP. AFF. - *Scil.:* non secundum aequalitatem quantitatis, sed secundum aequalitatem proportionis.

R. EST: quia sicut ratione beneficii accepti, homo in honoribus qui sunt ad parentes, et Deum, impossibile est aequivalens reddere secundum quantitatem, sed sufficit ut homo reddat quod potest, quia amicitia non exigit aequivalens, sed quod possibile est; ita et ratione peccati commissi, homo in satisfactione non potest Deo debitum reddere, nisi secundum proportionem quamdam, quae consistit in hoc quod sicut se habet hoc quod Deo est debitum, ad ipsum Deum, ita hoc quod homo potest reddere ad ipsum (hominem).

NOTANDA: 1. Sicut offensa habuit quamdam infinitatem ex infinitate divinae majestatis, ita etiam satisfactio accipit quamdam infinitatem ex infinitate divinae misericordiae, prout est gratia informata, per quam acceptum redditur quod homo reddere potest. (Ad 1m).

2. Quamvis homo suum totum posse Deo debeat, non tamen ab eo exigitur de necessitate salutis ut totum quod possit faciat, quia hoc est ei impossibile secundum statum praesentis vitae, ut totum posse suum in aliquid unum expendat, cum oporteat eum circa multa esse sollicitum; sed est quaedam mensura homini adhibita, quae ab eo requiritur, scil. impletio mandatorum Dei; et super ea potest aliquid erogare, ut satisfaciat. (Ad 3m).

Art. II. – *Utrum unus pro alio possit poenam satisfactoriam explere.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) inquantum poena satisfactoria est ordinata ad solutionem debiti; – b) non autem inquantum est ordinata ad medicinam pro peccato vitando.

R. PRIMI EST: quia, mediante charitate, per quam *omnes unum sumus in Christo* (Gal. iii, 29), actus unius effici potest alterius (Ad 1m), et pro alio mereri saltem merito congrui. (Ad 3m).

R. SECUNDI EST: quia ex jejuniis unius caro alterius non domatur; nec ex actibus unius alius bene agere consuevit, nisi secundum accidens, inquantum scil. aliquis per bona opera potest alteri mereri augmentum gratiae, quae efficacissimum remedium est ad vitandum peccatum. Sed hoc est per modum meriti magis quam per modum satisfactionis.

NOTANDUM: Quia major charitas apparet in hoc quod aliquis pro altero satisfacit, quam si ipse satisfaceret, ideo minor poena requiritur in eo qui pro alio satisfacit, quam in principali requiretur. (In corp. art.).

QUAESTIO XIV

De qualitate satisfactionis

Deinde considerandum est de qualitate satisfactionis; et circa hoc quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum homo possit de uno peccato satisfacere sine alio.*

RESP. NEG. – R. EST: quia offensae ablatio est amicitiae restitutio. Et ideo si aliquid sit quod

amicitiae restitutionem impediatur, etiam apud homines, satisfactio esse non potest.

Art. II. - *Utrum quis extra charitatem existens possit satisfacere de peccatis ante contritis.*

RESP. NEG. - *Scil.*: si aliquis recte absolutus a peccatis, si ante satisfactionem peractam in peccatum decidat, et in peccato existens satisfaciatur, talis satisfactio ei non valet.*

R. EST: quia satisfactio est Deo accepta non ratione aequalitatis, sed magis secundum acceptationem ipsius, prout opera satisfactoria sint ex charitate facta. Et ideo sine charitate opera facta non sunt satisfactoria.

Art. III. - *Utrum valere incipiat satisfactio praecedens homini, postquam charitatem habuerit.*

RESP. NEG. - R. EST: quia opera quae non sunt facta ex charitate non sunt Deo grata; consequenter nec praecedens satisfactio valet, etiamsi charitas sequatur.

NOTANDUM: Aliquae satisfactiones sunt ex quibus manet aliquis effectus in satisfaciendis, etiam postquam actus satisfactionis transiit; sicut ex jejuniis manet corporis debilitatio, et ex eleemosynarum largitione substantiae diminutio; et sic de similibus. Et tales satisfactiones in peccatis factae non oportet quod iterentur, quia quantum ad hoc quod de eis manet, per poenitentiam Deo acceptae sunt. Satisfactiones autem quae non relinquunt aliquem effectum in satisfactione, postquam actus transiit, oportet quod iterentur, sicut est de oratione, et similibus. Actus autem interior, quia totaliter transit, nullo modo vivificatur, sed oportet quod iteretur. (Ad 3m).

(*) Si agatur de satisfactione sacramentali, juxta sententiam communioem potest impleri in statu peccati mortalis, sed, ut ajunt S. Alphons., Layman, Suarez et alii theologi, adest peccatum, quia parte integrali sacramentum poenitentiae privatur.

Art. IV. - *Utrum opera extra charitatem facta sint alicujus boni meritoria.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) opera extra charitatem facta non sunt meritoria ex condigno neque aeterni neque temporalis alicujus boni apud Deum; - b) tamen ex merito congrui dicitur aliquis mereri aliquod bonum per opera bona extra charitatem facta.

R. PRIMI EST: quia cum in omnibus illis quae gratis dantur, prima ratio dandi sit amor, impossibile est quod aliquis proprie sibi debitum faciat qui amicitia caret. Et ideo cum omnia temporalia, et aeterna ex divina liberalitate nobis donentur, nullus acquirere potest debitum recipiendi aliquod illorum, nisi per charitatem ad Deum.

R. SECUNDI EST: quia divinam bonitatem decet ut ubicumque dispositionem invenit, perfectionem adjiciat.

NOTANDA: 1. Sicut justitia dupliciter dicitur: una proprie, quae respicit debitum ex parte recipientis; alia similitudinarie, quae respicit debitum ex parte dantis, inquantum decet dantem dare; ita etiam duplex meritum dicitur: uno *condigni*, qui importat actum per quem efficitur ut ipse agens habeat debitum recipiendi; alius *congrui*, qui importat actum per quem efficitur ut sit debitum dandi in dante secundum decentiam ipsius, sicut Anselmus (in Prosologico, c. 10) dicit, quod « Deus justus est, cum peccatoribus parcit, quia eum decet ». (In corp. art.).

2. Per opera bona extra charitatem facta aliquis merito congrui mereri potest: consecutionem temporalium, dispositionem ad gratiam, et assuefactionem bonorum operum. (In corp. art.).

Art. V. - *Utrum opera praedicta valeant ad mitigationem poenarum infernalium.*

RESP. AFF. - *Scil.:* quatenus meritum poenae impediatur, et hoc propter duo:

PRIMA R. EST: quia homo reatu omissionis evadit, qui hujusmodi opera perficit.

SECUNDA R. EST: quia hujusmodi opera aliquo modo ad bonum disponunt, ut homo ex minori contemptu peccata faciat, atque etiam a multis peccatis per hujusmodi opera retrahatur.

QUAESTIO XV

De his per quae fit satisfactio

Deinde considerandum est de his per quae fit satisfactio. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum oporteat fieri satisfactionem per opera poenalia.*

RESP. AFF. - *Scil.:* satisfactio per opera poenalia exigitur tum respectu ad offensam praeteritam, tum ad futuram culpam, a qua per eam praeservamur.

R. EST: quia peccator, quamvis Deo, quantum est ex parte Dei nihil subtrahere potest, tamen, quantum in ipso est, aliquid ei subtrahit peccando, ut dictum est (qu. xii, art. 3). Et ideo ad hoc quod aliquod opus sit satisfactorium, oportet non solum quod sit bonum, ut in honorem Dei sit, sed etiam quod sit poenale, ut per hoc aliquid peccatori subtrahatur secundum justitiam.

NOTANDUM: Diminutio difficultatis quae est ex promptitudine voluntatis, non diminuit meritum, sed auget; et similiter diminutio poenalitatis ex promptitudine voluntatis, quam facit charitas, non diminuit efficaciam satisfactionis, sed auget. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum flagella praesentis vitae sint satisfactoria.*

RESP. AFF. - *Scil.:* si patiens ea acceptet ad purgationem peccatorum, eis (flagellis) utens patienter.

R. EST: quia sic flagella, quae pro peccatis a Deo infliguntur, fiant aliquo modo ipsius patientis, et rationem satisfactionis accipiunt. - Si autem omnino eis per impatientiam dissentiat, tunc non efficiuntur aliquo modo ipsius, et ideo non habent rationem satisfactionis, sed vindicationis tantum.*

Art. III. - *Utrum convenienter enumerentur opera satisfactoria.*

RESP. AFF. - *Scil.:* eleemosyna, jejunium et oratio.

R. EST: quia satisfactio debet esse talis, per quam aliquid nobis subtrahamus ad honorem Dei. Nos autem non habemus nisi tria bona, scilicet bona animae, et bona corporis, et bona fortunae; et his correspondent respective *oratio*, qua Deo submittimus; *jejunium*, quo subtrahimus aliquod bonum corporis; et *eleemosyna*, per quam aliquid bonae fortunae nobis diminuimus. - Haec etiam tria sunt contra tres peccatorum redices, scil. *jejunium* contra *concupiscentiam carnis*; *eleemosyna* contra *concupiscentiam oculorum*; et *oratio* contra *superbiam vitae*. - Item oratio, eleemosyna et jejunium recte ordinantur respective contra peccata in Deum, in proximum, et in nos ipsos commissa.

QUAESTIO XVI

De suscipientibus sacramentum poenitentiae

Deinde considerandum est de suscipientibus sacramentum poenitentiae. Circa quod tria quaeruntur:

(*) Hinc monendi sunt fideles, ut morbos, omnesque molestias et afflictiones patienter ferant, si velint eas sibi prodesse ad remissionem poenae purgatorii.

Art. I. - *Utrum poenitentia possit esse in innocentibus.*

RESP. AFF. - *Scil. :* in innocentibus in statu innocentiae, non potest esse poenitentia quantum ad actum, sed potest esse quantum ad habitum.

R. EST: quia in statu innocentiae deest eis materia poenitentiae; non enim habent peccata. Tamen peccata possunt habere; et circa hoc habere possunt habitum poenitentiae, qui est medius inter potentiam et actum, et ideo existere potest sine actu. Innocentes, ergo, qui gratiam habent, simul cum aliis habitibus, etiam hunc poenitentiae habitum recipiunt.

Art. II. - *Utrum sancti homines qui sunt in gloria habeant poenitentiam.*

RESP. AFF. - *Scil. :* habent poenitentiam non secundum actum, quem nunc habent.

R. EST: quia virtus poenitentiae est pars iustitiae, quae est virtus cardinalis. Virtutes autem cardinales remanebunt in patria secundum actus quos habent in fine suo (qu. lxxvii, art. 1). Unde quicumque habet habitum poenitentiae in hac vita, habebit in futura; sed non habebit eundem actum quem nunc habet, sed alium, scilicet gratias agere Deo pro misericordia relaxante peccata.

Art. III. - *Utrum angelus sit susceptivus poenitentiae.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) neque bonus, neque malus angelus est susceptivus poenitentiae virtutis; b) in malo autem angelo poenitentia est ut passio vel actus similitudinarie ad passionem quae est in concupiscibili.

R. PRIMI EST: quia in angelis beatis non praecesserunt peccata commissa, nec peccare possunt.

Et ideo non est eis locum habitus poenitentiae. In malis autem angelis peccatum est irremissibile vel inexpiabile, unde non est propria materia virtutis poenitentiae.

R. SECUNDI EST: quia in nulla creatura ordo vel inclinatio naturalis ad bonum totaliter tollitur per peccatum; et ideo etiam in damnatis detestatio mali manet, et per consequens poenitentiae passio vel similis ei, ut dicitur Sapientiae v. 3, *Intra se poenitentiam agentes*, etc.

QUAESTIO XVII

De potestate clavium

Consequenter considerandum est de potestate ministrorum hujus sacramenti, quae ad claves pertinet. Circa quod, primo, videndum est de clavibus; secundo, de excommunicatione; tertio, de indulgentia: haec enim duo sunt annexa potestati clavium. Circa primum consideranda sunt quatuor: primo de entitate et quidditate clavium, et usu earum; secundo de effectu earum; tertio de ministris clavium; quarto de his in quibus potest exerceri usus clavium. Circa primum quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum claves in Ecclesia esse debeant.*

RESP. AFF. - *Scil. :* potestas quae metaphorice clavis dicitur, et est clavis ministerii.

R. EST: quia in sacramentis Ecclesiae, quae a latere Christi in cruce dormientis fluxerunt, efficacia passionis Christi manet, quibus obstaculum removetur, id est, macula peccati et reatus poenae, quibus regni ostium nobis clauditur.

Art. II. - *Utrum clavis sit potestas ligandi et solvendi*, etc.

RESP. AFF. - *Scil. :* clavis est potestas ligandi et solvendi, qua «ecclesiasticus iudex dignos

recipere, indignos excludere debet a regno », ut ex Glossa Hieronymi Matth. xvi (Ord. sup. illud: *Tibi dabo claves*) habetur.

R. EST: quia in praedicta definitione omnia tanguntur quae ad claves significationem pertinent. Habetur enim in praedicta definitione clavis *genus*, scil. *potestas*; et subjectum potestatis, scil. *judex ecclesiasticus*; et actus, scil. *excludere* et *recipere*; secundum duos actus materialis clavis, qui sunt aperire et claudere; cujus obiectum tangitur in hoc quod dicit, a *regno*; modus autem in hoc quod dicit, *dignos* et *indignos*; nam dignitas et indignitas in illis in quos actus exercetur, pensatur.

NOTANDUM: Omnis potestas spiritualis datur cum aliqua consecratione. Et ideo clavis cum ordine (sacro) datur; sed executio clavis indiget materia debita, quae est plebs subdita per jurisdictionem; et ideo antequam jurisdictionem habeat, habet claves, sed non habet actum clavium. Et quia clavis per actum definitur, ideo in definitione clavis ponitur aliquid ad jurisdictionem pertinens. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum sint duae claves, vel tantum una.*

RESP.: sunt duae. - Scil.: una ad iudicium de idoneitate ejus qui absolvendus est, quae scientia discernendi dicitur, altera ad absolutionem ipsam pertinet, quae potestas iudicandi appellatur.

R. EST: quia in omni actu qui requirit idoneitatem ex parte recipientis, duo sunt necessaria ei qui debet actum illum exercere, scil. iudicium de idoneitate recipientis, et expletio actus. Et quia actus clavis requirit idoneitatem in eo in quem exercetur, quia *recipit* per clavem iudex ecclesiasticus *dignos*, et *excludit indignos*, ideo indiget iudicio discretionis quo idoneitatem iudicet ex ipso recipientis actu. Et secundum hoc distinguuntur duae claves supra dictae, quae

tamen non distinguuntur in essentia auctoritatis, quia utrumque ex officio eis competit sed ex comparatione ad actus, quorum unus alium praesupponit.

QUAESTIO XVIII

De effectu clavium

Deinde considerandum est de effectu clavium: circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum potestas clavium se extendat ad remissionem culpae.*

RESP. NEG. - *Scil. :* solus Deus remittit per se culpam: sacerdos vero ministerialiter virtute potestatis clavium, quae quodammodo ordinatur ad culpae remissionem.*

R. EST: quia sicut sanctificatio vel consecratio quae requiritur in sacramento baptismi est in aqua, non autem exigitur in ministro; ita et sacramentum poenitentiae sanctificatio habetur in ministro non autem in materia. Et ideo eadem est ratio causae gratiae per aquam baptismi, et per sacerdotem utentem clavibus. Sicut igitur baptismus non agit sicut principale agens, sed sicut instrumentum, non quidem pertingens ad ipsam gratiae susceptionem causandam, etiam instrumentaliter, sed disponens ad gratiam, per quam fit remissio culpae; ita est de potestate clavium. Et sic patet quod potestas clavium ordinatur aliquo modo ad remissionem culpae, non sicut causans, sed sicut disponens ad eam.

(*) Sentire hic videtur B. Thomas quod sacramenta non causent gratiam, nisi dispositive, et poenitentia solum ostendat absolutionem fieri; sed hic Magistri (Lombardi) sententiam potius quam suam exponit; doctrinam enim contrariam tradidit (P. III, qu. lxxxiv, art. 3, et in opusculo de forma absolutionis, cap. 1, 2 et 3, et lect. iv in cap. xx Joan.).

Art. II. - Utrum sacerdos possit remittere peccatum quoad poenam.

RESP. AFF. - Scil.: etsi ex vi clavium non tota poena remittitur, aliquid tamen de poena temporali sacerdos remittere potest.

R. EST: quia in poenitentia non mutatur homo in aliam vitam, sicut accidit in susceptione baptismi, per quod etiam tota poena temporalis remittitur; non est enim poenitentia regeneratio, sed sanatio quaedam. Et ideo ex vi clavium, quae operantur in sacramento poenitentiae, non tota poena remittitur, sed aliquid de poena temporali, cujus reatus post absolutionem a poena aeterna remanere potuit; nec solum de poena illa quam hic poenitens habet in confitendo, ut quidam dicunt; quia sic confessio et sacramentalis absolutio non essent nisi in onus, quod non competit sacramentis novae legis; sed etiam de illa poena quae in purgatorio debetur aliquid remittitur, ut minus in purgatorio puniatur absolutus ante satisfactionem decedens, quam si ante absolutionem decederet.

Art. III. - Utrum sacerdos per potestatem clavium possit ligare.

RESP. AFF. - Scil.: quantum ad culpam sacerdos ligare dicitur *indirecte*, inquantum non solvit; quantum autem ad poenam *directe* solvit et ligat.

R. EST: quia operatio sacerdotis in usu clavium est conformis Dei operationi, cujus minister est. Deus autem habet operationem et in culpam et in poenam; sed in culpam ad solvendum quidem *directe*, ad ligandum autem *indirecte*, inquantum obdurare dicitur, dum gratiam non largitur; sed in poenam habet operationem *directe* quantum

ad utrumque, quia et poena parcit, et poenam infligit.

Art. IV. – *Utrum sacerdos possit ligare et solvere secundum proprium arbitrium.*

RESP. NEG. – *Scil.:* arbitrium illud debet esse divino instinctu regulatum.

R. EST: quia sacerdos operatur in usu clavium sicut instrumentum et minister Dei. Nullum autem instrumentum habet efficacem actum, nisi secundum quod movetur a principali agente. Et ideo, ut habetur Joan. xx, praemittitur potestati remissionis apostolis datae Spiritus sancti donum, quo *filius Dei aguntur* (Rom. viii). Unde si quis praeter illum modum divinum uti sua potestate praesumeret, non consequeretur effectum, ut Dionysius dicit (In fine Eccl. hierarch.), et praeter hoc a divino ordine averteretur, et sic culpam incurreret.

NOTANDUM: Sicut medicus aliquando prudenter non dat medicinam ita efficacem, quae ad morbi curationem sufficiat, ne propter debilitatem naturae majus periculum oriat, ita sacerdos divino instinctu motus non semper totam poenam quae uni peccato debetur, injungit, ne infirmus aliquis ex magnitudine poenae desperet, et a poenitentia totaliter recedat. (In fine art.).

QUAESTIO XIX

De ministris clavium

Deinde considerandum est de ministris clavium et usu earum. Circa quod quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum sacerdos legalis claves habuerit.*

RESP. NEG. – *Scil.:* sacerdotes veteris legis non habebant claves, sed in eis clavium figura praecessit.

R. EST: quia potestas sacerdotii veteris legis non se extendebat ad caelestia, sed ad figuras caelestium. Unde ait Apostolus (Hebr. x): *Impossibile est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata.*

Art. II. - Utrum Christus clavem habuerit.

RESP. AFF. - *Scil.:* habuit clavem excellentiae.

R. EST: quia Christus aperit et claudit non sicut minister, sed ut per se agens ad salutem nostram; per auctoritatem quidem, in quantum est Deus, sed per meritum, in quantum est homo.

NOTANDUM: In sacerdotibus novi Testamenti potestas clavium, quae in ipsis a Christo derivata est, sequitur characterem, quo Christo conformantur; sed in Christo non sequitur characterem, sed principalem formam. (Ad 1m).

Art. III. - Utrum soli sacerdotes claves habeant.

RESP. AFF. - *Scil.:* clavis ordinis, solis presbyteris competit; clavis autem jurisdictionis, etiam aliis ecclesiasticis, uti archidiaconis et electis.

R. PRIMI EST: quia clavis ordinis est illa quae se extendit ad ipsum caelum immediate, removendo impedimenta introitus in caelum per remissionem peccati; et hanc soli sacerdotes habent, quia ipsi soli ordinantur populo in his quae directe sunt ad Deum.

R. SECUNDI EST: quia clavis jurisdictionis non directe se extendit ad ipsum caelum, sed mediante militante Ecclesia, scil. per excommunicationem et absolutionem; et hanc etiam non sacerdotes habere possunt, sicut archidiaconi et electi, et alii qui excommunicare possunt. Sed non proprie dicitur clavis caeli, sed quaedam dispositio ad ipsum.

NOTANDA: 1. Ostiarii habent clavem custodiendi ea quae in templo materiali continentur; et habent iudicium a tali templo excludendi et admittendi, non quidem sua auctoritate iudicantes qui sint digni vel indigni, sed iudicium sacerdotum exequentes, ut sic quodammodo executores potestatis sacerdotalis videantur. (Ad 1m).

2. Reges non habent aliquam potestatem in spiritualibus; et ideo clavem regni caelestis non accipiunt, sed solum in temporalibus, quae etiam non nisi a Deo esse potest, ut patet Rom. xiii. (Ad 2m). - Mulier etiam non habet neque clavem ordinis, neque clavem jurisdictionis, quia est in statu subjectionis. Sed committitur mulieri aliquis usus clavium, sicut habere correctionem in subditas mulieres, propter periculum quod imminere posset, si viri mulieribus cohabitarent. (Ad 4m).

Art. IV. - *Utrum etiam sancti homines non sacerdotes claves habeant.*

RESP. NEG. - *Scil. :* homo sanctus qui non est sacerdos, neque potest esse principale agens in actu clavium, neque agens instrumentale.

R. primi est: quia principale agens in actu clavium est solus Christus; ipse enim solus habet formam (gratiae), quam in alterum transfundere potest, ut Deus quidem per auctoritatem, et ut homo per meritum, ex ipsa plenitudine divinae bonitatis in eo, et ex perfectione gratiae.

R. SECUNDI EST: quia ille qui effectum clavium consequitur per agens instrumentale, non assimilatur utenti clavibus, sed Christo. Unde nullus potest esse minister clavium, nisi per ordinis susceptionem, per quam merita Christi applicantur. - Sancti homines tamen cooperantur ad remissionem peccatorum, non ex vi clavium, sed ex merito congrui. (Art. seq., ad 3m).

Art. V. - *Utrum mali sacerdotes usum clavium habeant.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ad rationem in-

strumenti non requiritur quod ipsum instrumentum participet formam in effectum a principale agente inducendam. Unde minister clavium, etiamsi in gratia non existens, remanet minister, quamvis incongrue potestate utatur.

Art. VI. - *Utrum schismatici, haeretici, excommunicati, suspensi et degradati usum clavium habeant.*

RESP. NEG. - *Scil.:* in omnibus praedictis manet clavium potestas quantum ad essentiam; sed usus impeditur ex defectu materiae.

R. EST: quia propria materia, in quam exercetur usus clavium, est homo subditus. Unde cum Ecclesia haereticos, et schismaticos, et alios huiusmodi privet, subtrahendo subditos vel simpliciter, vel quantum ad aliquid, quantum ad hoc quod privati sunt, non possunt usum clavium habere.

QUAESTIO XX

De his in quos usus clavium exerceri potest

Deinde considerandum est de his in quos usus clavium exerceri potest. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum sacerdos possit uti clave quam habet in quemlibet hominem.*

RESP. NEG. - *Scil.:* nisi praelationem habeat super omnes.

R. EST: quia usus clavium requirit aliquam praelationis potestatem, per quam ille in quem usus clavium communicatur, efficitur materia propria illius actus; ideo ille qui habet indistinctam potestatem super omnes, sicut Summus

Pontifex, potest uti clavibus in omnes; illi autem qui sub eo distinctas potestates acceperunt, non in quoslibet uti possunt clavibus, sed in eos tantum qui eis in sortem venerunt, nisi in necessitatis articulo, ubi nemini sacramenta sunt deneganda.

Art. II. - *Utrum sacerdos possit semper suum subditum absolvere.*

RESP. AFF. - *Scil.* : potestate ordinis, non autem jurisdictionis, potest quilibet sacerdos in omnibus peccatis absolvere.

R. est: quia potestas ordinis, quantum est de se, extendit se ad omnia peccata remittenda. Sed quia ad usum hujusmodi potestatis, requiritur jurisdictio, quae a majoribus in inferiores descendit; ideo potest superior aliqua sibi reservare, in quibus iudicium inferiori non committat.

Art. III. - *Utrum aliquis uti possit clavibus in suum superiorem.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ille (superior) qui jurisdictionem limitavit, potest extendere in quem voluerit: et propter hoc etiam potestatem ei dare potest in seipsum. Quamvis enim superior, quem simplex sacerdos absolvit, sit superior eo simpliciter, est tamen inferior eo, in quantum ei se ut peccatorem subjicit. (Ad 1m).

QUAESTIO XXI

De excommunicationis definitione

Consequenter videndum est de excommunicatione. De qua primo considerandum est de definitione excommunicatione. De qua primo considerandum est de definitione excommunicationis, et congruitate, et causa; secundo de eo qui

potest excommunicare et excommunicari; tertio de participatione cum excommunicatis; quarto de absoluteione ab excommunicatione. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum competens sit haec definitio excommunicationis: Excommunicatio est separatio a communione Ecclesiae quoad fructum, et suffragia generalia.*

RESP. AFF. - *Scil.:* excommunicatio major.

R. EST: quia sicut per baptismum aliquis adscribitur ad caetum fidelium, et ad participationem sacramentorum redditur aptus; ita potest extra Ecclesiam fieri, et in quantum a participatione sacramentorum excluditur, et haec est excommunicatio minor, et in quantum excludatur ab utroque, et haec est excommunicatio major, quae hic definitur. Praemissa autem definitio importat separationem a sacramentis, in hoc quod dicit, *quoad fructum*; et a communione fidelium quantum ad spiritualia in hoc quod dicit, *et suffragia Ecclesiae generalia seu communia.*

NOTANDUM: Quis juste excommunicari non potest nisi pro culpa mortali, per quam quis a charitate jam divisus est, etiamsi non excommunicetur. Injusta autem excommunicatio charitatem alicui auferre non potest; cum sit de maximis bonis, quae non possunt alicui invito auferri. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum Ecclesia debeat aliquem excommunicare.*

RESP. AFF. - R. EST: quia Ecclesia in excommunicationis sententia divinum iudicium imitatur. In quantum enim aliquem a communione fidelium separat, ut erubescat, imitatur divinum iudicium, quo per flagella castigat; in quantum autem a suffragiis, et aliis spiritualibus separat, imitatur divinum iudicium, quo hominem sibi

relinquit, ut per humilitatem seipsum cognoscens ad Deum redeat.

Art. III. - *Utrum aliquis pro aliquo temporali damno debeat excommunicari.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia in damnificando aliquem corporaliter, vel in rebus temporalibus, aliquis mortaliter peccat, et contra charitatem facit; ideo pro damno temporali illato Ecclesia aliquem excommunicare potest. Sed quia excommunicatio est gravissima poenarum, poenae autem medicinae sunt, sapientis autem medici est a levioribus incipere medicinis, et minus periculosus; ideo excommunicatio infligi non debet etiam pro peccato mortali, nisi contumax fuerit. Tunc enim, postquam monitus fuerit, si obedire contempserit, contumax reputatur; et excommunicari debet a iudice jam non habente quid contra ipsum faciat amplius.*

Art. IV. - *Utrum excommunicatio injuste lata aliquem effectum habeat.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) excommunicatio si sit injusta ex parte excommunicantis, in quantum ex odio, vel ira aliquem excommunicat, habet effectum suum; b) si sit injusta ex parte ipsius excommunicationis, ita quod error sententiam nullam faciat, tunc non habet effectum.

R. PRIMI EST: quia odium vel ira excommunicantis non impedit quominus excommunicatio effectum sortiatur; unde excommunicatus juste patitur, quamvis iudex injuste faciat et peccet.

R. SECUNDI EST: quia talis excommunicatio, cum sit nulla, non est excommunicatio. Si autem

(*) Ad praxim circa excommunicationem quod attinet, standum est ad Codicem Juris Canonici.

error non annullat sententiam, habet effectum suum; et debet excommunicatus humiliter obedire (et erit ei ad meritum), et vel ad superiorem judicem recurrere, vel petere ab excommunicante absolutionem. Si autem contemneret, eo ipso mortaliter peccaret. Contingit autem quandoque quod sit debita causa ex parte excommunicantis, quae non est debita ex parte excommunicati; sicut cum aliquis pro falso crimine in iudicio probato excommunicatur: et tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnum.

QUAESTIO XXII

De his qui possunt excommunicare et excommunicari

Deinde considerandum est de his qui possunt excommunicare et excommunicari. Circa quod quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum quilibet sacerdos possit excommunicare.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia excommunicatio pertinet ad forum exterioris iudicii; et ideo illi soli possunt excommunicare qui habent jurisdictionem in foro iudiciali. Et propter hoc soli episcopi propria auctoritate, et majores praelati, secundum communiorem opinionem, possunt excommunicare; sed presbyteri parochiales non nisi ex commissione eis facta.

Art. II. – *Utrum non sacerdotes excommunicare possint.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia excommunicatio non directe respicit gratiam, sed ex consequenti,

inquantum homo suffragiis Ecclesiae privatur, quae ad gratiam disponunt, vel in gratia conservant. Et ideo etiam non sacerdotes, dummodo jurisdictionem habeant in foro contentioso, possunt excommunicare.

Art. III. - *Utrum excommunicatus vel suspensus possit alium excommunicare.*

RESP. NEG. - R. EST: quia omnis excommunicatus a communione fidelium separatur; et ideo excommunicatus usu jurisdictionis privatur. Si autem suspensus aliquis sit ab ordine tantum, tunc non potest ea quae sunt ordinis, sed potest ea quae sunt jurisdictionis; et e contra si sit suspensus a jurisdictione, et non ab ordine, non potest ea quae sunt jurisdictionis, sed potest ea quae sunt ordinis: si autem ab utroque, tunc neutrum potest.

Art. IV. - *Utrum aliquis possit seipsum, vel aequalem, vel superiorem excommunicare.*

RESP. NEG. - R. EST: quia per jurisdictionem aliquis constituitur in gradu superioritatis respectu ejus in quem habet jurisdictionem, quia iudex est ejus; et ideo nullus habet in seipsum, vel superiorem, vel aequalem, jurisdictionem.

Art. V. - *Utrum in aliquam universitatem sententia excommunicationis ferri possit.*

RESP. NEG. - R. EST: quia actus (peccati) non est communitatis, sed singularium personarum, ut frequenter. Credibile enim non est communitatem totam in malitia colligari. Et ideo singuli de communitate excommunicari possunt, non autem ipsa communitas. Et in hoc Ecclesia Dei iudicium imitatur, cuius non est iudicare *omnem terram ut condemnet justum cum impio*, ut

dicitur Genes. cap. xviii. - De suspensione autem et interdicto non est similis ratio sicut de excommunicatione, quia suspensi et interdicti non fraudantur Ecclesiae suffragiis, sicut excommunicati. (Ad 2m).

Art. VI. - *Utrum ille qui semel est excommunicatus, excommunicari possit ulterius.*

RESP. AFF. - R. EST: quia potest adesse iterum causa novae excommunicationis. - Nam privatio, quamvis non recipiet *magis et minus* secundum se, recipit tamen *magis et minus* secundum causam: et secundum hoc excommunicatio potest iterari; et magis est elongatus a suffragiis Ecclesiae qui pluries est excommunicatus quam qui semel tantum. (Ad 2m).

QUAESTIO XXIII

De participatione cum excommunicatis

Deinde considerandum est de participatione cum excommunicatis. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum excommunicato liceat communicare in pure corporalibus.*

RESP. NEG. - *Scil.*: si agatur de excommunicatione majori, per se loquendo, non licet excommunicato communicare; in aliquibus autem casibus haec communicatio permittitur.

R. EST: quia excommunicatio major separat hominem a sacramentis Ecclesiae, et a communionem fidelium. Et ideo tali excommunicatione excommunicato communicare non licet. Sed quia Ecclesia excommunicationem ad medelam, et non

ad interitum, inducit, ideo excipiunt ab hac generalitate quaedam, in quibus communicare licet. Ista autem hoc versu continentur:

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Ut *utile* referatur ad verba salutis, *lex* ad matrimonium, eo scil. quod excommunicato possint communicare uxor et filii et domestici; *humile* ad subjectionem: caetera patent.

Art. II. – *Utrum participans excommunicato sit excommunicatus.*

RESP. AFF. – *Scil.:* participans cum excommunicato, excommunicatus quoque est, aliquando majori, nonnunquam minori excommunicatione.

R. EST: quia si excommunicatio feratur etiam in participantes, tunc, ut patet, omnis participans excommunicato incurrit excommunicationem. – Item, si aliquis participet ei in crimine, ei praebendo consilium, auxilium, favorem; sic iterum est excommunicatus majori excommunicatione: si autem participet in aliis, sicut in verbo, vel in osculo, vel in mensa, tunc est excommunicatus minori excommunicatione.

Art. III. – *Utrum participare cum excommunicato in casibus non concessis semper sit peccatum mortale.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia hoc videtur valde grave, quod homo pro uno verbo levi, quo excommunicatum alloquitur, mortaliter peccet, et multis communicantes laqueum damnationis injicerent, quod in eos retorqueretur; ideo probabilius videtur quod non semper peccet mortaliter, sed solum quando in crimine illi participat, vel in divinis (i. e. in sacramentis, et in officiis quae publico nomine et ministerio in ecclesiis celebrantur), vel in contemptum Ecclesiae.

QUAESTIO XXIV

De absoluteione ab excommunicatione

Deinde considerandum est de absoluteione ab excommunicatione. Circa quod tria quaeruntur:

Art. I. - *Utrum quilibet sacerdos possit subditum suum ab excommunicatione absolvere.*

RESP. NEG. - R. EST: quia in absolvendo ab excommunicatione requiritur iurisdictio in foro exteriori, quam sacerdos non semper habet in suos subditos, nisi excommunicatio sit *nemini* reservata; nam ejusdem potestatis est excommunicare, et excommunicatum absolvere.

Art. II. - *Utrum aliquis possit absolvi invitus.*

RESP. AFF. - R. EST: quia malum poenae non habet principium in voluntate patientis; et ideo sicut excommunicatio in aliquem invitum ferri potest, ita etiam invitus ab ea absolvi poterit.

Art. III. - *Utrum aliquis possit absolvi ab una excommunicatione, nisi absolvatur ab omnibus.*

RESP. AFF. - R. EST: quia excommunicationes non habent connexionem in aliquo: et ideo possibile est quod aliquis ab una absolvatur, et in altera remaneat.

QUAESTIO XXV

De indulgentia secundum se

Consequenter considerandum est de indulgentia; et primo de ea secundum se; secundo de facientibus indulgentiam; tertio de recipientibus eam. Circa primum quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum per indulgentiam possit aliquid remitti de poena satisfactoria.**

RESP. AFF. – *Scil.:* indulgentiae valent et quantum ad forum Ecclesiae, et quantum ad iudicium Dei ad remissionem poenae residuae post contritionem, et confessionem, et absolutionem, sive sit injuncta, sive non.

R. EST: quia, ut dictum est supra (qu. xiii, art. 2), ratione corporis Christi mystici, unus pro alio satisfacere potest; et sic tanta copia meritorum Christi et sanctorum communia sunt totius Ecclesiae. Ea autem quae sunt alicujus multitudinis communia, distribuuntur singulis de multitudine, secundum arbitrium ejus qui multitudini praeest.

NOTANDUM: Consulendum est eis qui indulgentias consequuntur, ne propter hoc ab operibus poenitentiae injunctis abstineant, ut etiam ex his remedium consequantur, quamvis a debito poenae essent immunes; et praecipue quia quandoque sunt plurium debitores quam credant. (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum indulgentiae tantum valeant, quantum pronuntiantur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* simpliciter dicendum est quod indulgentiae tantum valent, quantum praedicantur; dummodo ex parte dantis sit auctoritas, et ex parte recipientis charitas; et ex parte causae pietas, quae comprehendit honorem Dei, et proximi utilitatem.

R. EST: quia causa remissionis poenae in indulgentiis non est pensanda nisi in abundantia meritorum Ecclesiae. Et ideo secundum quod haec

(*) De fide est Ecclesia habere potestatem concedendi indulgentias: quod ita definivit concilium Tridentinum: « Sacrosancta synodus eos anathemate damnat qui aut inutiles esse indulgentias asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant ». (sess. xxv, Decr. *De indulgentiis*).

merita applicantur ad istum, secundum hoc remissionem consequitur. Ad hoc autem quod applicentur isti, requiritur auctoritas dispensandi hujusmodi thesaurum, et unio ejus cui dispensatur, ad eum qui merebatur (quod fit per charitatem), et ratio dispensationis, secundum quam salvetur intentio illorum qui opera meritoria fecerunt: fecerunt enim ad honorem Dei, et utilitatem Ecclesiae in generali. Unde quaecumque causa adsit quae in utilitatem Ecclesiae et honorem Dei vergat, sufficiens est ratio indulgentias faciendi.

NOTANDA: 1. Quia sacramentorum effectus non sunt determinati ab homine, sed a Deo; ideo non potest taxare sacerdos quantum per clavem ordinis in foro confessionis de poena debita dimitatur; sed tantum dimittitur, quantum Deus ordinavit. Sed clavis jurisdictionis non est quid sacramentale, et effectus ejus arbitrio hominis subiacet. Et ideo etiam legati non sacerdotes indulgentias facere possunt. Unde in arbitrio dantis indulgentiam est taxare, quantum per indulgentiam de poena remittitur. Si tamen inordinate remittat, ita quod homines quasi pro nihilo ab operibus poenitentiae revocentur, peccat faciens tales indulgentias: nihilominus quis plenam indulgentiam consequitur. (Ad 1m).

2. Quando datur indulgentia indeterminate, e. g., ei qui dat auxilium ad fabricam ecclesiae, intelligitur tale auxilium quod sit conveniens ei qui auxilium dat: et secundum quod accedit ad hoc, secundum hoc plus, vel minus de indulgentia consequitur. Unde etiam aliquis pauper dans unum denarium consequitur totam indulgentiam, non autem dives, quem non decet ad opus tam pium et fructuosum ita parum dare: sicut non diceretur rex alicui homini auxilium facere, si ei obulum daret. (Ad 3m).

Art. III. - Utrum pro temporali subsidio fieri debeat indulgentia.

RESP. AFF. - R. EST: quia temporalia ad spiritualia ordinari possunt; et ideo in hoc non est

simonia, quia non datur spirituale pro temporali, sed pro spirituali.

QUAESTIO XXVI

De his qui possunt indulgentias facere

Deinde considerandum est de his qui possunt indulgentias facere. Circa quod quatuor quaeruntur:

Art. I. – *Utrum quilibet sacerdos parochialis possit indulgentias facere.*

RESP. NEG. – *Scil. :* sacerdotes parochiales, et abbates, aut alii hujusmodi praelati non possunt indulgentias facere.

R. EST: quia tales non sunt proprie praelati. Proprie autem solus Episcopus praelatus Ecclesiae dicitur. Et ideo ipse solus quasi sponsus anulum Ecclesiae recipit: et ideo ipse habet solus potestatem plenam in dispensatione sacramentorum, et jurisdictionem in foro causarum quasi persona publica; alii autem sacerdotes qui plebibus praeficiuntur, non sunt simpliciter praelati, sed quasi coadjutores; unde in consecratione sacerdotum episcopus dicit: « Quanto fragiliores sumus, tanto magis auxiliis his indigemus ».

Art. II. – *Utrum diaconus, vel alius non sacerdos possit indulgentias facere.*

RESP. AFF. – *Scil. :* non potestate propria, sed potestate illis commissa.

R. EST: quia potestas faciendi indulgentias sequitur jurisdictionem, ut supra dictum est (qu. praec. art. 2). Et quia diaconi, et alii non sacerdotes possunt habere jurisdictionem vel commissam, sicut legati, vel ordinariam, sicut electi;

ideo possunt indulgentias facere etiam non sacerdotes, quamvis non possint absolvere in poenitentiali foro; quod est ordinis.

Art. III. - *Utrum episcopus possit indulgentias facere.*

RESP. AFF. - *Scil.:* potestas faciendi indulgentias plene residet in papa. Sed in episcopis est taxata secundum ordinationem papae.

R. EST: quia papa habet plenitudinem pontificalis potestatis, quasi rex in regno. Sed episcopi assumuntur in partem sollicitudinis quasi iudices singulis civitatibus praepositi: propter quod eos solos in suis litteris papa *fratres* vocat; reliquos autem omnes vocat *filios*.

Art. IV. - *Utrum ille qui est in peccato mortali, possit indulgentias facere.*

RESP. AFF. - R. EST: quia per peccatum homo non amittit jurisdictionem; non enim homo remittit poenam ex vi meritorum suorum, sed ex vi meritorum reconditorum in thesauris Ecclesiae.

QUAESTIO XXVII

De his quibus valent indulgentiae

Deinde considerandum est de his quibus valent indulgentiae. Circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum indulgentia valeat existentibus in peccato mortali.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) neque ad remissionem poenae, b) neque ad acquirendam gratiam, c) nisi communicatio indulgentiarum fiat per modum quemdam particularem.

R. PRIMI EST: quia qui non est consecutus operationem Dei in remissionem culpae, non potest

consequi remissionem poenae a ministro Ecclesiae neque in indulgentiis, neque in foro poenitentiali.

R. SECUNDI EST: quia quamvis merita illa quae per indulgentiam communicantur, possint valere ad merendum gratiam (de congruo et per modum impetrationis), non tamen propter hoc dispensantur, sed determinantur ad remissionem poenae. Et ideo non valent existentibus in peccato mortali. Et ideo in omnibus indulgentiis fit mentio de vere contritis et confessis.

R. TERTII EST: quia si communicatio fieret per hunc modum: «Facio te participem meritorum totius Ecclesiae, vel unius congregationis, vel unius specialis personae»; sic possent valere ad merendum aliquid illi qui est in peccato mortali.

Art. II. – *Utrum indulgentiae valeant religiosis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia religiosi non sunt minus adjuvabiles meritis aliorum quam saeculares. – Quamvis enim religiosi sint in statu perfectionis, tamen ipsi sine peccato vivere non possunt; et ideo si aliquando propter peccatum aliquod commissum sint rei alicujus poenae, possunt per indulgentias ab hac expiari. (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum ei qui non facit illud pro quo indulgentia datur, possit quandoque indulgentia dari.*

RESP. NEG. – R. EST: quia indulgentia non potest applicari ad aliquem, nisi ex intentione ejus qui dat indulgentiam. Si ergo ille qui indulgentiam dat, sub conditione det, indulgentiam non consequitur ille qui conditionem praescriptam non adimpleat.

Art. IV. - *Utrum indulgentia valeat ei qui facit (indulgentiam).*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) non valet ei si eam facit sibi tantum; b) potest tamen uti indulgentia quam pro aliis facit.

R. PRIMI EST: quia praelatus cui cura Ecclesiae utilitatis, et honoris divini propagandi est commissa, non habet causam ut seipsum ad hoc provocet, scil. ad utilitatem Ecclesiae et honorem Dei. (Jam hoc habet ex commissione ei data). - Item, quia actum jurisdictionis non potest aliquis in seipsum exercere. (Ad 1m).

R. SECUNDI EST: quia pro aliis subest causa faciendi indulgentiam, et ideo praelatus potest ea uti sicut alii.

QUAESTIO XXVIII

De solemnī ritu poenitentiae

Consequenter considerandum est de solemnī ritu poenitentiae. Circa quod tria quaeruntur:

Art. I. - *Utrum aliqua poenitentia debeat publicari, vel solemnizari.*

RESP. AFF. - *Scil. :* propter quatuor:

PRIMO, ut peccatum publicum habeat medicinam; **SECUNDO,** quia maxima confusione in hoc mundo etiam est dignus qui gravissimum scelus commisit; **TERTIO,** ut aliis sit ad terrorem; **QUARTO** ut sit ad exemplum poenitendi, ne desperent qui in gravibus peccatis detinentur.

NOTANDUM: Poenitentia solemnī, quantum ad injunctionem, non exit forum occultum; quia sicut occulte quis confitetur, ita occulte ei poenitentia injungitur: sed executio exit forum occultum; et hoc non est inconveniens. (S. Doctor hic supponit peccatum publicum esse. Nunquam enim datur poenitentia publica, nisi ob peccatum publicum)

Art. II. - *Utrum solemnis poenitentia iterari possit.*

RESP. NEG. - *Scil.*: solemnis poenitentia iterari non debet, propter tria:

PRIMO, ne ex iteratione vilescat; SECUNDO, propter significationem, quia significat expulsionem primi hominis de paradiso, quae semel tantum est facta; TERTIO, quia solemnizatio est quasi quaedam professio perpetuo poenitentiam conservandi. - Si tamen postmodum peccavit non clauditur ei locus poenitentiae, sed poenitentia solemnis iterum ei injungenda non est.

Art. III. - *Utrum solemnis poenitentia sit imponenda mulieribus, atque clericis, et utrum a quolibet sacerdote possit imponi.*

RESP.: a) solemnis poenitentia est imponenda etiam mulieribus, quin tamen eis comam abjiciatur; - b) non est imponenda clericis; - c) nec a quolibet sacerdote imponi potest, sed ab episcopo tantum.

R. PRIMI ET SECUNDI EST: quia clericis non imponitur poenitentia solemnis, quae scil. fit in capite Quadragesimae secundum ritualement, propter scandalum, et ne ordo sacer veniat in contemptum: haec autem ratio pro mulieribus non valet, sicut nec pro viris. - Quantum ad abjectionem comae considerandum est quod mulier habet comam in signum subjectionis, non autem vir. Et ideo non competit ut poenitentia mulieri coma deponatur, sicut viro. (Ad 1m).

R. TERTII EST: quia talis poenitentia solemnis non imponitur nisi pro peccato gravissimo quod totam comoverit urbem; et ideo soli episcopo reservatur.

NOTANDUM: Publica et non solemnis poenitentia est quae in facie Ecclesiae fit, sed non cum solemnitate praedicta. Et haec potest iterari, et a simplici sacerdote injungi: et potest etiam clerico imponi. (In fine art.).

QUAESTIO XXIX

De sacramento extremae unctionis quantum ad ipsius essentiam et institutionem

Post haec considerandum est de sacramento extremae unctionis: de quo quinque videnda sunt: primo, de essentialibus ipsius, et de ejus institutione; secundo, de effectu ipsius; tertio, de ministro ipsius; quarto, de eo cui conferri debet, et in qua parte; quinto, de ejus iteratione. Circa primum quaeruntur novem:

Art. I. - *Utrum extrema unctio sit sacramentum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia extrema unctio non ordinatur ad aliud sacramentum, quasi ei annexa, sicut sacramentalia ordinantur; sed pertingit (directe) ad effectum principaliter intentum in administratione sacramentorum, scil. curationem morbi peccati, ut patet ex verbis Jacobi, v., 14-15.* Et ideo extrema unctio, non est sacramentale, sed sacramentum.

NOTANDUM: Hoc sacramentum immediate hominem ad gloriam disponit, cum exeuntibus a corpore detur. Et quia in veteri lege non erat tempus adhuc perveniendi ad gloriam, quia *neminem ad perfectum adduxit lex* (Hebr. vii, 19), ideo istud sacramentum ibi prefigurari non debuit per aliquod sacramentum sibi respondens; quamvis per figuras remotas aliquo modo figuratum sit in omnibus curationibus quae leguntur in veteri Testamento. (Ad 2m).

(*) « *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus: et si in peccatis sit, remittentur ei.* »

Art. II. – *Utrum extrema unctio sit unum sacramentum.*

RESP. AFF. – *Scil.*: non ratione individualitatis, sicut punctus, et unitas; nec ratione continui, sicut linea; sed ratione perfectionis, in quantum aliquid perfectum ex pluribus partibus constituitur, sicut domus.

R. EST: quia plures actiones, seu unctiones hujus sacramenti sunt ad perfectiones ejus; ordinantur enim ad unum significandum, vel causandum, scil. curationem interiorum vulnerum quae non potest perfecte significari nisi per appositionem medicinae ad diversas vulnerum radices. – Sicut igitur Eucharistia, quamvis habeat diversitatem materiae et formae, tamen est unum sacramentum; ita etiam hoc sacramentum extremae unctionis. (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum hoc sacramentum fuerit a Christo institutum.*

RESP. AFF.: imo, et omnia sacramenta Christus instituit per seipsum.

R. EST: quia sacramenta pertinent ad fundamentum legis; et ideo ad legislatorem pertinet eorum institutio; et iterum quia ex institutione efficaciam habent, quae in eis non nisi divinitus inest.* – Quod si de hoc sacramento non fit mentio in Evangelio, dicendum est quod multum Dominus fecit et dixit, quae Evangelio non continentur. Illa enim praecipue curaverunt evangelistae tradere quae ad necessitatem salutis, et ecclesiasticae dispositionis pertinent. Et ideo potius institutionem Baptismi, et Poenitentiae,

(*) Unde Concilium Tridentinum (Sess. vii, can. 1): « Si quis dixerit sacramenta novae legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta...; anathema sit ».

et Eucharistiae, et Ordinis factam a Christo nar-
raverunt, quam Extremae unctionis, vel Confir-
mationis, quae neque sunt de necessitate salutis,
neque ad dispositionem, sive distinctionem Eccle-
siae pertinent. Tamen etiam de olei unctione fit
mentio in Evangelio Marc. cap. vi, 13, ubi dici-
tur quod apostoli *oleo ungebant infirmos*. (Ad 1m).

Art. IV. - *Utrum oleum olivae sit materia conve-
niens hujus sacramenti.*

RESP. AFF. - R. EST: quia spirituali et ultimae,
et ideo perfectae sanationi, quam hoc sacramen-
tum significat et efficit, optime respondet unctio
olei, quod est lenitivum, et penetrativum usque
ad intima, et etiam diffusivum. Et quia oleum
principaliter nominatur olivae liquor, cum alii
liquores solum ex similitudine ad ipsum, olei
nomen accipiant, ideo oleum olivae etiam debet
esse quod assumitur in materiam hujus sacra-
menti.

Art. V. - *Utrum oporteat oleum esse consecratum.*

RESP. AFF. - R. EST: in sacramentis quae non
perficiuntur in ipsa consecratione materiae, sicut
perficitur Eucharistia, sed in usu ipsorum, sicut
in caeteris sacramentis, habent materiam sancti-
ficatam, vel ex usu seu contactu ipsius Christi,
sicut in aqua baptismi, vel ex consecratione Ec-
clesiae, sicut est in hoc sacramento. Christus
enim non est usus hoc sacramento, nec aliqua
corporali unctione, quia non ei competebat (cum
sit ipse auctor gratiae et sanctitatis); et ideo in
omnibus unctionibus requiritur sanctificatio ma-
teriae.*

(* Theologi quaerunt an illa sanctificatio sit de necessitate
praecepti aut sacramenti; sententia quae posteriorem partem
affirmat probabilior est, et in praxi eam sequi necessarium est.

Art. VI. – *Utrum oporteat materiam hujus sacramenti esse consecratam per episcopum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia in omnibus sacramentis quae indigent materia sanctificata, prima sanctificatio materiae fit per episcopum, et usus quandoque per sacerdotem, ut ostendatur sacerdotalis potestas ab episcopali derivata.

Art. VII. – *Utrum hoc sacramentum habeat aliquam formam.*

RESP. AFF. – R. EST: quia significatio materiae sacramentorum non determinatur ad effectum determinatum, cum ad multa se possit habere, nisi per formam verborum. Jacobus autem (v, 14-15) totam vim hujus sacramenti videtur constituere in oratione, quae est forma hujus sacramenti, ut dicitur (in resp. art. 8 et 9, seq.).*

NOTANDUM: Sacra Scriptura omnibus communiter proponitur. Et ideo forma baptismi, qui ab omnibus dari potest, debet in Sacra Scriptura exprimi: et similiter forma Eucharistiae, quae exprimit sacramenti illius fidem, quae est de necessitate salutis. Sed formae aliorum sacramentorum non inveniuntur in Sacra Scriptura traditae; sed has Ecclesia ex traditione Apostolorum habet, qui a Domino acceperunt, ut dicit Apostolus (I. Cor. xi, 23): *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, etc.* (Ad 1m).

Art. VIII. – *Utrum forma hujus sacramenti debeat proferri per orationem indicativam, et non per deprecativam.*

RESP.: debet proferri per orationem deprecativam, ut patet per verba Jacobi (v, 14), et ex usu Ecclesiae; et hoc propter tria.

(*) Juxta Con. Trid. (Sess. xiv, cap. 1) hujus sac. forma est: *Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Deus quidquid per visum, etc. deliquisti.*

PRIMA R. EST: quia suscipiens sacramentum hoc est viribus propriis destitutus, unde indiget orationibus sublevari.

SECUNDA R. EST: quia hoc sacramentum datur exeuntibus, qui jam desinunt esse de foro Ecclesiae, et in solius Dei manu requiescunt: unde et ei per orationem committuntur.

TERTIA R. EST: quia hoc sacramentum non habet aliquem effectum, qui semper ex oratione ministri consequatur, sicut character in baptismo. Et ideo in hoc sacramento non potest esse forma indicativi modi, sicut in aliis sacramentis. Quaedam autem verba, scil. *Ungo hos oculos oleo sanctificato in nomine Patris*, etc., quae in quibusdam Ecclesiis utebantur in collatione hujus sacramenti, non sunt forma hujus sacramenti, sed sunt dispositio ad formam, in quantum intentio ministri determinatur ad actum illum per verba. (Ad 3m).

Art. IX. - *Utrum praedicta oratio sit competens forma hujus sacramenti.*

RESP. AFF. - R. EST: quia tangit sacramentum in hoc quod dicitur: *Per istam sanctam unctionem*; et illud quod operatur in sacramento, scil. *divinam misericordiam*; et effectum, scil. *remissionem peccatorum*.

QUAESTIO XXX

De effectu hujus sacramenti

Deinde considerandum est de effectu hujus sacramenti. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum extrema unctio valeat ad remissionem peccatorum.*

RESP. AFF. - Scil. : principalis effectus hujus sacramenti est remissio peccatorum quoad reli-

quias peccati, ex consequenti autem etiam quoad culpam, si eam inveniat.

R. EST: quia sacramentum efficit principaliter quod figurat. Hoc autem sacramentum adhibetur secundum modum cujusdam medicationis, seu sanationis. Sicut autem corporalis medicatio praesupponit corporalem vitam in medicato; ita spiritualis spiritualem. Et ideo hoc sacramentum non datur contra defectus quibus spiritualis vita tollitur, scil. contra peccatum originale, vel mortale; sed contra illos defectus quibus homo spiritualiter infirmatur; et hic defectus nihil aliud est quam quaedam debilitas, et ineptitudo, quae in nobis relinquitur ex peccato actuali vel originali, et quae *reliquiae peccati* dicuntur. Sed quia gratia non patitur secum peccatum, ideo, ex consequenti, si hoc sacramentum invenit peccatum aliquod vel mortale vel veniale, tollit ipsum quoad culpam; dummodo non ponatur obex ex parte recipientis; sicut etiam de Eucharistia et Confirmatione supra dictum est. Et ideo etiam Jacobus de remissione peccati conditionaliter loquitur, dicens: *Si in peccatis sit, dimittentur ei.*

Art. II. - *Utrum sanitas corporalis sit effectus hujus sacramenti.*

RESP. AFF. - *Scil.:* unctio hujus sacramenti non ex proprietate naturali, sed ex virtute divina, sanationem etiam corporalem facit, et ideo non semper eam inducit.

R. EST: quia sanatio corporalis, quod est secundarius effectus hujus sacramenti, non sequitur, nisi secundum quod expedit ad principalem, scil. spiritualem sanationem; et tunc semper corporalem sanationem inducit, dummodo non sit impedimentum ex parte recipientis; nam hoc sa-

cramentum, quantum est de se, efficaciam habet ad sanationem corporalem, ut patet ex forma ipsa. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum hoc sacramentum characterem imprimat.*

RESP. NEG. - R. EST: quia hoc sacramentum est solum in remedium: et non deputatur per ipsum homo ad aliquid sacrum agendum, vel suscipiendum. - Unctio autem quae adhibetur in hoc sacramento non est consecrationis, sicut illa quae fit in Ordine et in Confirmatione; sed est unctio medicationis (Ad 2m).*

QUAESTIO XXXI

De ministro hujus sacramenti

Deinde considerandum est de administratione hujus sacramenti. Circa hoc quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum laicus possit hoc sacramentum conferre.*

RESP. NEG. - R. EST: quia quamvis in mortis articulo, ne alicui via salutis praecludatur, possit baptismus etiam a laico conferri, non tamen extrema unctio, cujus tanta non est necessitas, ut dispensatione egeat.

Art. II. - *Utrum diaconi possit hoc sacramentum conferre.*

RESP. NEG. - R. EST: quia diaconus vim habet purgativam tantum, non autem illuminativam. Et quia illuminatio fit per gratiam, ideo nullum

(*) In extrema unctione sacramentum tantum est unctio simul cum forma; gratia autem infusa est res tantum; spiritualis devotio, allevatio et confortatio est res et sacramentum simul.

sacramentum, in quo gratia confertur, diaconus potest dare ex officio.

Art. III. – *Utrum solus episcopus possit hoc sacramentum conferre.*

RESP. NEG. – *Scil.*: etiam simplices sacerdotes possunt hoc sacramentum administrare.

R. EST: quia illa sacramenta dispensanda solis episcopis reservantur quae suscipientem in aliquo statu perfectionis super alios ponunt. Hoc autem non est in hoc sacramento, cum omnibus detur. – Quantum autem ad confirmationem, quae a solo episcopo ex officio administratur, considerandum est quod haec imprimit characterem, quo collocatur homo in statu perfectionis. Non autem hoc est in hoc sacramento. Et ideo non est simile. (Ad 1m).

QUAESTIO XXXII

Quibus hoc sacramentum conferri debeat et in qua parte corporis

Deinde considerandum est de quibus hoc sacramentum conferri debeat et in qua parte corporis. Circa quod quaeruntur septem:

Art. I. – *Utrum hoc sacramentum sanis conferri debeat.*

RESP. NEG. – R. EST: quia hoc sacramentum est quaedam spiritualis curatio, ut dictum est (qu. xxx, art. 1 et 2), quae quidem per quemdam corporalis curationis modum significatur. Et ideo illis quibus corporalis curatio non competit, scil. sanis, non debet hoc sacramentum conferri.

Art. II. - *Utrum hoc sacramentum dari debeat in qualibet infirmitate.*

RESP. NEG. - R. EST: quia hoc sacramentum est ultimum remedium quod Ecclesia potest conferre, quasi immediate disponens ad gloriam. Et ideo illis tantum infirmitatibus debet exhiberi qui sunt in statu exeuntium, propter hoc quod aegritudo nata est inducere mortem, et de periculo timetur.

Art. III. - *Utrum hoc sacramentum dari debeat furiosis et amentibus.*

RESP. NEG. - R. EST: quia cum forma hujus sacramenti sit deprecativa, ut dictum est (qu. xxix, art. 8), ideo ad effectum hujus sacramenti percipiendum plurimum valet devotio suscipientis, quae in furiosis et amentibus non invenitur, nisi haberent lucida intervalla, in quibus sacramentum recognoscerent; et sic eis conferri in statu illo posset.*

NOTANDUM: Propter rationem formae hujus sacramenti, ad effectum percipiendum multum valet etiam personale meritum conferentium, et generale totius Ecclesiae (In corp. art.).

Art. IV. - *Utrum hoc sacramentum debeat dari pueris.*

RESP. NEG. - *Scil. :* non debet dari pueris qui nondum habent usum rationis.

R. EST: quia hoc sacramentum exigit actua-lem devotionem in suscipiente, sicut et Eucharistia. Unde sicut Eucharistia non debet dari

(*) Non requiritur devotio praesens aut actualis, sed sufficit ad extremam unctionem recipiendam devotio praeterita, dummodo absit irreverentiae periculum. Hinc illud sacramentum administrandum est iis qui vi morbi usum rationis amiserunt, etiamsi tam repentino morbo corrupti fuerint et sine confessione moriantur.

pueris, ita nec hoc sacramentum. – Item, quia hoc sacramentum contra illas praecipue infirmitates datur, quae sunt ex peccato actuali causatae, quasi peccati reliquiae, quae non sunt in pueris. (Ad 1m et 2m).

Art. V. – *Utrum in hoc sacramento totum corpus inungi debeat.*

RESP. NEG. – R. EST: quia hoc sacramentum exhibetur per modum curationis. Curatio autem corporalis non oportet quod fiat per medicinam toti corpori appositam, sed illis partibus ubi est radix morbi. Eti deo etiam unctio sacramentalis debet fieri in illis partibus tantum in quibus est radix spiritualis infirmitatis.

Art. VI. – *Utrum convenienter determinantur partes ungentae.*

RESP. AFF. – *Scil.*: quinque sensuum organa, renes et pedes, quorum prima sunt de necessitate sacramenti.

R. EST: quia convenienter unguuntur radices proximae principiorum peccandi, quae sunt principia agendi. Haec autem sunt principium dirigens, quod est in vi cognoscitiva, principium imperans, quod est in vi appetitiva, et principium motus, quod est in vi motiva. Cognitio autem a sensu vitam habet, et ideo inunguntur loca quinque sensum, scil. oculi propter visum, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum, manus propter tactum, qui in pulpis digitorum praecipue viget. – Propter vim appetitivam inunguntur renes; * pedes autem inunguntur propter motivam, qui sunt principalius ejus

(*) Unctio renum, ut praescribit Rituale, in mulieribus honestatis gratia semper omittitur; atque etiam in viris, quando infirmus commode moveri non potest.

instrumentum. Et quia primum principium operationis humanae est cognoscitiva, ideo illa unctio ab omnibus observatur quae fit ad quinque sensus, quasi de necessitate sacramenti.

Art. VII. - *Utrum mutilati debeant inungi in illis dictis partibus.*

RESP. AFF. - *Scil.* : mutilati etiam inungi debent, quanto propinquius fieri potest ad partes illas in quibus unctio fieri debuerat.

R. EST: quia quamvis non habeant membra, habent tamen potentias animae, quae illis membris debentur, saltem in radice; et interius peccare possunt per ea quae ad partes illas pertinent, quamvis non exterius.

QUAESTIO XXXIII

De iteratione hujus sacramenti

Deinde considerandum est de iteratione hujus sacramenti. Circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. - *Utrum hoc sacramentum debeat iterari.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia effectus hujus sacramenti, qui est sanitas mentis et corporis, non est perpetua, sed potest amitti, postquam fuerit per sacramentum effecta: ideo hoc sacramentum sine sui injuria potest iterari.

Art. II. - *Utrum in eadem infirmitate debeat iterari.*

RESP. AFF. - *Scil.* : eadem infirmitate laborantibus non secundum eundem, sed diversum infirmitatis statum, potest extrema unctio iterum exhiberi.

R. EST: quia si aegrotus recidivum patiat, erit alia infirmitas; et ideo poterit fieri alia unctio, cum infirmus iterum ad mortis articulum pervenit.

QUAESTIO XXXIV

De sacramento ordinis quoad ejus essentiam et ejus partes

Post haec considerandum est de sacramento ordinis. Et primo, de ordine in communi; secundo, de distinctione ordinum; tertio, de conferentibus ordinem; quarto, de impedimentis ordinandorum; quinto de his quae sunt ordinibus annexa. – De ipso autem ordine in communi tria videnda sunt: primo de ejus entitate, et quidditate, et partibus ejus; secundo, de ejus effectu; tertio de suscipientibus ipsum. Circa primum quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum ordo in Ecclesia esse debeat.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia Deus, ut in suis operibus repraesentaretur, non solum secundum quod in se est, sed etiam secundum quod aliis influit, hanc legem naturalem omnibus imposuit, ut ultima per media reducerentur et perficerentur, et media per prima. Et ideo ut ista pulchritudo Ecclesiae non deesset, posuit ordinem in ea, ut quidam aliis sacramenta traderent, suo modo Deo in hoc assimilati, quasi Deo cooperantes; sicut et in corpore naturali quaedam membra aliis influunt.

Art. II. – *Utrum convenienter ordo definiatur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ordo secundum quod est Ecclesiae sacramentum, est *signaculum quoddam Ecclesiae, quo spiritualis potestas traditur ordinato.*

R. EST: quia in hac definitione duo ponuntur quae sunt essentialia in hoc sacramento, scil. signum exterius, ibi *signaculum quoddam*; id est, signum quoddam; et effectum interiorem, ibi *quo spiritualis potestas*, etc.

NOTANDUM: Nomen ordinis dupliciter accipitur: quandoque significat ipsam relationem inter superiores et inferiores; et sic non accipitur hic. Quandoque autem accipitur pro ipso gradu, qui ordinem primo modo acceptum facit: et quia ratio ordinis, prout est relatio, invenitur ubi primo aliquid superius altero occurrit; ideo hic gradus emittens per potestatem spiritualem ordo nominatur. (Ad 4m).*

Art. III. - *Utrum ordo sit sacramentum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sacramentum, ut ex dictis patet (qu. xxix, art. 1), nihil est aliud quam quaedam sanctificatio homini exhibita cum aliquo signo visibili. Unde cum in susceptione ordinis quaedam consecratio homini exhibeatur per visibilia signa, constat ordinem esse sacramentum.

NOTANDUM: Inunctio regalis non est sacramentum, quia non ordinatur ad dispensationem divinorum sacramentorum, sicut ordinatur inunctio ordinis. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum forma hujus sacramenti convenienter exprimat.***

RESP. AFF. - Scil. : forma qua Ecclesia in hoc sacramento utitur conveniens est.

R. EST: quia per ipsam exprimitur traductio potestatis, in qua hoc sacramentum principaliter consistit, et usus ipsius potestatis, per quam

(*) Hoc sac. potest plenius definiri: *Signaculum quo spiritualis potestas traditur et gratia confertur ad ecclesiastica munia rite obeunda.*

(**) De forma hujus sac. non consentiunt inter se theologi. Alii volunt formam consistere in verbis quae ab episcopo in impositione manuum recitantur; alii dicunt formam esse illa verba quae profert episcopus in traditione instrumentorum, quod magis D. Thomae sententiae consentaneum videtur.

ipsa potestas innotescit; nam potentiae notificantur per actus.

Art. V. – Utrum hoc sacramentum habeat materiam.

RESP. AFF. – Scil. : a) hoc sacramentum materiam habet sicut alia sacramenta praeter poenitentiam; b) diversimode tamen ab aliis sacramentis quae materiam habent.

R. PRIMI EST: quia effectus proprius hujus sacramenti, scil. character, non percipitur ex aliqua operatione ipsius qui ad sacramentum accedit, sicut est in poenitentia; sed omnino ex extrinseco advenit; et ideo ei materiam competit habere sicut alia sacramenta.

R. SECUNDI EST: quia hoc quod confertur in aliis sacramentis, derivatur tantum a Deo, non a ministro, qui sacramentum dispensat; sed illud quod in hoc sacramento traditur, scil. spiritualis potestas, derivatur etiam ab eo qui sacramentum dat, sicut potestas imperfecta a perfecta. Et ideo efficacia aliorum sacramentorum principaliter consistit in materia, quae virtutem divinam et significat, et continet, ex sacificatione per ministrum adhibita; sed efficacia hujus sacramenti principaliter residet penes eum qui sacramentum dispensat.* Et ideo porrectio materiae magis est de essentia hujus sacramenti quam tactus. Tamen ipsa verba formae videntur ostendere quod tactus materiae sit de essentia sacramenti; ** quia dicitur: *Accipe hoc, vel illud.* (Ad 3m).

(*) Non negat auctor materiam simul cum forma habere vim conferendi effectum, sed hanc principaliter vim attribuit ministro, facta comparatione ad materiam.

(**) Quibus verbis significat S. Doctor hanc sententiam esse probabilem; unde si quis de facto materiam non tangeret, sacramentum esset iterandum saltem sub conditione.

QUAESTIO XXXV

De effectu hujus sacramenti

Deinde considerandum est de effectu hujus sacramenti. Circa quod quaeruntur quinque:

Art. I. - *Utrum in sacramento ordinis conferatur gratia gratum faciens.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia sicut gratia gratum faciens est necessaria ad hoc quod homo digne sacramenta recipiat; ita etiam ad hoc quod digne sacramenta dispenset. Deus autem, cujus *perfecta sunt opera* (Deut. xxxii, 4), qui dat potentiam aliquam, dat etiam ea per quae executio illius potentiae possit congrue fieri. (Unde Apostolus ad Tim. (I Tim. iv, 14): *Noli negligere gratiam quae est in te, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii, etc.*).

NOTANDUM: Ad idoneam executionem ordinum non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens; ut sicut illi qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis. Et ideo praeexigitur gratia quae sufficiat ad hoc quod digne connumerentur in plebem Christi; sed confertur in ipsa susceptione ordinis amplius gratiae munus, per quod ad majora reddantur idonei. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum in hoc sacramento ordinis imprimatur character quantum ad omnes ordines.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia per quaelibet ordinem aliquis constituitur supra plebem in aliquo gradu potestatis ordinatae ad sacramentorum dispensationem. - Unde cum character sit signum distinctivum ab aliis, oportet quod in omnibus

character imprimatur: cujus etiam signum est quod perpetuo manent, et nunquam iterantur.

Art. III. - *Utrum character ordinis praesupponat characterem baptismalem.*

RESP. AFF. - R. EST: quia per characterem baptismalem efficitur homo receptivus aliorum sacramentorum. Unde qui characterem baptismalem non habet, nullum aliud sacramentum recipere potest.

Art. IV. - *Utrum character ordinis praesupponat de necessitate characterem confirmationis.*

RESP. NEG. - *Scil.:* character confirmationis praesupponitur de congruitate.

R. EST: quia de congruitate requiritur omnis perfectio, per quam aliquis reddatur idoneus ad executionem ordinis; et unum de istis est ut sit confirmatus. (Unde qui confirmationem non suscepissent, valide quidem, sed illicite ordinarentur).

Art. V. - *Utrum character unius ordinis de necessitate praesupponat characterem alterius ordinis.*

RESP. NEG. - R. EST: quia potestates sunt distinctae, et una, quantum est de sui ratione, non requirit aliam in eodem subjecto. Et ideo etiam in primitiva Ecclesia aliqui ordinabantur in presbyteros, qui prius inferiores ordines non susceperant; tamen per constitutionem Ecclesiae determinatum est quod ad majores ordines se non ingerat qui prius minoribus officiis se non humiliavit. Et inde est quod qui ordinantur per saltum secundum canones non reordinantur, sed id quod omissum fuerat de praecedentibus ordinibus, eis confertur.

QUAESTIO XXXVI

De qualitate suscipientium hoc sacramentum

Deinde considerandum est de qualitate suscipientium hoc sacramentum. - Circa quod quaeruntur quinque:

Art. I. - *Utrum in suscipientibus ordinem requiratur bonitas vitae.*

RESP. AFF. - *Scil.:* sanctitas vitae requiritur ad ordinem de necessitate praecepti, sed non de necessitate sacramenti.

R. EST: quia cum in quolibet ordine aliquis constituatur dux aliis in rebus divinis, quasi praesumptuosus mortaliter peccat qui cum conscientia peccati mortalis ad ordines accedit.

NOTANDUM: Quia per ordinem ministri spirituales efficiuntur medii inter Deum et plebem, ideo debent bona conscientia nitere quoad Deum, et bona fama quoad homines. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum requiratur scientia totius sacrae scripturae.*

RESP. NEG. - *Scil.:* non requiritur scientia totius sacrae scripturae, sed tanta de scientia requiritur quod sufficiat ad hoc quod aliquis dirigatur in actu illius ordinis.

R. EST: quia illi qui aliis praeponuntur curam animarum suscipientes, scire debent ea quae ad doctrinam fidei et morum pertinent, et quae ad executionem sui ordinis spectant. Ad superiores autem sacerdotes, scil. episcopos, pertinet ut etiam ea quae difficultatem in lege facere possunt, sciant, et tanto magis, quanto in majori gradu collocantur. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum ex merito vitae aliquis gradus ordinis consequatur.*

RESP. NEG. - R. EST: quia in ministris Ecclesiae non constituitur gradus ordinis ex hoc quod habent gratiam, sed ex hoc quod participant aliquod gratiae sacramentum (scil. sacramentum ordinis).

Art. IV. - *Utrum promovens indignos ad ordines peccet.*

RESP. AFF. - *Scil.:* promovens indignos ad ordines crimen mortale committit, quasi summo Domino infidelis, et praecipue cum hoc in detrimentum Ecclesiae vergat, et honoris divini.

R. EST: quia quicumque indignos promovet, infidelitatis reus efficitur, cum supra mensuram traderet divina, contra illud Luc. xii, ubi describitur fidelis servus, qui constitutus est *supra familiam suam, ut det illis trifici mensuram.*

Art. V. - *Utrum aliquis in peccato existens possit sine peccato ordine suscepto uti.**

RESP. NEG. - R. EST: quia quicumque cum peccato mortali aliquod sacrum officium pertractat, indigne illud faciat; de jure enim naturale est, ut sancta sancte pertractentur.

QUAESTIO XXXVII

De distinctione ordinum, et eorum actibus, et characteris impressione

Consequenter agendum est de distinctione ordinum, et eorum actibus, et characteris impressione. Circa quod quaeruntur quinque:

(*) De hac qu. confer quod jam dictum est (P. III, qu. lxiv, art. 6).

Art. I. - *Utrum debeant plures ordines distingui.***RESP. AFF. - Scil. :** propter tria:

PRIMA R. EST propter Dei sapientiam commendandam: quia divina sapientia maxime relucet in distinctione rerum tam in naturalibus, quam in spiritualibus.

SECUNDA R. EST ad subveniendum humanae infirmitati: quia per unum non poterant omnia quae ad divina mysteria pertinebant, expleri, sine magno gravamine.

TERTIA R. EST ut via proficiendi hominibus amplior detur: nam, dum plures in diversis officiis distribuuntur plures efficiuntur Dei cooperatores, quo « nihil est divinius », ut Dionysius dicit (Eccle. Hier. cap. 3).

NOTANDUM: Divisio ordinis non est totius integralis in suas partes, neque totius universalis, sed totius potestativi: cujus haec est natura, quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est aliqua participatio ejus. Et ita est hic: tota enim plenitudo sacramenti hujus est in uno ordine, scil. sacerdotio, sed in aliis est quaedam participatio ordinis. Et ideo omnes ordines sunt unum sacramentum. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum sint septem ordines.*

RESP. AFF. - R. EST: quia distinctio ordinum, qui sunt gradus ad Eucharistiam ordinati, accipienda est secundum relationem ad Eucharistiam; et secundum hoc septem sunt gradus potestatis seu ordinis. Nam potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius Eucharistiae, aut ad aliquod ministerium ordinatum ad hoc sacramentum Eucharistiae. In primo habetur ordo sacerdotum, in alio est cooperatio ministrorum, quae est vel in ordine ad ipsum sacramentum, vel in ordine ad suscipientes. In primo habetur triplex cooperatio: prima est quantum ad dispensationem

ipsius sacramenti, et hoc pertinet ad diaconum, qui sanguinem Christi dispensat; secunda est ad materiam sacramenti ordinandam in sacris vasis ipsius sacramenti, et hoc pertinet ad subdiaconum; tertia est ad praestandum materiam sacramenti, et hoc pertinet ad acolythum, qui urceolum cum vino et aqua praeparat. Et sic in ordine ad ipsum sacramentum sunt tres ordines, scil. diaconatus, subdiaconatus et acolythatus. — In ordine autem ad suscipientes hoc sacramentum aliis tres gradus seu ordines distinguuntur secundum triplex genus immundorum, scil., primo, infidelium qui credere nolunt, qui a visione divinorum et coetu fidelium arcendi sunt: et hoc pertinet ad ostiarios: secundo, illorum qui volunt credere, sed nondum instructi, scil. catechumeni; et ad horum instructionem ordinatur ordo lectorum; tertio, illorum qui sunt fideles, et instructi, sed impedimentum habentes ex daemonis potestate, scil. energumeni; et ad hoc ministerium est ordo exorcistarum. Et sic patet ratio et numeri et gradus ordinum.

NOTANDUM: In primitiva Ecclesia, propter paucitatem ministrorum, omnia inferiora ministeria diaconis committebantur, ut patet per Dionysium (Eccl. Hier. cap. 3), ubi dicit: « Ministrorum alii stant ad portas templi clausas; alii aliud proprii ordinis operantur; alii autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum panem et benedictionis calicem ». Nihilominus erant omnes praedictae potestates, sed implicite, in una diaconi potestate. Sed postea ampliatus est cultus divinus; et Ecclesia quod implicite habebat in uno ordine, explicite tradidit in diversis. (Ad 2m).

Art. III. — *Utrum ordines debeant distingui per sacros et non sacros.*

RESP. AFF. — *Scil. :* a) non secundum se considerati; sed b) ratione materiae circa quam habent aliquem actum.

R. PRIMI EST: quia sic omnis ordo est sacer, cum sit sacramentum quoddam.

R. SECUNDI EST: quia tres ordines, scil. presbyteratus, diaconatus et subdiaconatus, habent actum circa rem aliquam consecratam; alii autem ordines non habent. Nam presbyteratus et diaconatus habent actum circa corpus Christi et sanguinem consecratum, et subdiaconatus habet actum circa vasa consecrata: et ideo eis etiam continentia indicitur, ut sancti et mundi sint qui sancta tractant.

Art. IV. - *Utrum actus ordinum convenienter in littera assignentur.**

RESP. AFF. - R. EST: quia in littera principalis actus unicuique ordini assignatur secundum quod unusquisque ordinum magis proxime ordinatur ad Eucharistiae sacramentum.

Art. V. - *Utrum sacerdoti character imprimatur in ipsa calicis porrectione.*

RESP. AFF. - R. EST: quia collatio potestatis fit ordinandis per hoc quod datur eis aliquid quod ad proprium et principalem actum pertinet. Principalis autem actus sacerdotis est consecrare corpus et sanguis Christi. Et ideo character sacerdotalis imprimitur in ipsa datione calicis cum patena sub forma verborum determinata, scil. *accipe potestatem offerendi sacrificium Deo missasque celebrandi, tam pro vivis quam pro defunctis.*

NOTANDA: 1. Benedictio, manus impositio et unctio fiunt ut proxima praeparatio ad suscipiendum ordinem; traditio autem potestatis fit per collationem instrumentorum quae ad proprium actum pertinet: ejusdem enim est formam inducere, et materiam de proximo praeparare ad formam. - Benedictio autem per quam ordinandi di-

(*) In littera, i. e. Sent. iv. dist. 24.

vinis obsequiis mancipantur, datur omnibus. Manus vero impositio fit solis diaconis et sacerdotibus, quibus competit dispensatio sacramentorum, quia significat plenitudinem gratiae.* Unctio autem solis sacerdotibus competit, qua ad sacramentum tractandum consecrantur. (Passim in corp. art.).

2. Cum principalis actus diaconatus sit portare corpus Christi in patena, et dispensare sanguinem cum calice, et quia talis actus non potest exprimi per dationem vasis tantum, ideo potestas ejus exprimitur per actum secundarium, scil. per colationem libri Evangeliorum, et in hac potestate intelligitur alia, et ideo in ipsa libri datione imprimitur character. (Ad 5m).** - Character autem acolytho imprimitur in datione urceoli, in quo principaliter acolythus ministrat. Denominatur tamen ab actu secundario quo ministrat in candelabro propter hoc quod est magis notum. (Ad 6m).

QUAESTIO XXXVIII

De conferentibus hoc sacramentum

Deinde considerandum est de conferentibus hoc sacramentum. Circa quod quaeruntur duo:

Art. I. - *Utrum tantum episcopus ordinis sacramentum conferat.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ad episcopum pertinet cura communitatis. Sicut igitur officia saecularia in civitatibus distribuuntur ab illo qui habet excellentiorem potestatem, sicut a rege; ita ad episcopum pertinet in omnibus divinis ministeriis alios collocare. Unde ipse solus confirmat; ipse etiam solus virgines benedicit, quae

(*) Quia sacerdotes indigent amplissima gratia, ideo sacerdotes manus cum episcopo imponunt eis qui in sacerdotes promoventur, sed diaconis solus episcopus (Qu. seq. art. 1, ad 1m).

(**) St. Alphonsus habet ut probabiliorem sent. quae tenet characterem imprimi per solam impositionem manuum.

figuram gerunt Ecclesiae Christo desponsatae; ipse etiam in ministeriis ordinum ordinandos consecrat; et vasa, quibus uti debent, eis determinat sua consecratione.

NOTANDUM: Papa, qui habet plenitudinem potestatis pontificalis, potest committere non episcopo ea quae ad episcopalem dignitatem pertinent, dummodo illa non habeant immediatam relationem ad verum corpus Christi. Et ideo ex ejus commissione aliquis sacerdos simplex potest conferre minores ordines, et confirmare, non autem aliquis non sacerdos; nec iterum sacerdos majores ordines, qui habent relationem immediatam ad corpus Christi, supra quod consecrandum papa non habet majorem potestatem quam simplex sacerdos. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum haeretici et ab Ecclesia praecisi possint ordines conferri.**

RESP. AFF. - *Scil. : a) Episcopi haeretici et ab Ecclesia praecisi conferunt sacros ordines, sicut et caetera sacramenta; b) ordinati tamen ab illis nullam susceptorum ordinum executionem suscipiunt aut gratiam.*

R. PRIMI EST: quia nullo casu potestas cum consecratione data, re ipsa manente, perdi queat; sicut etiam altare vel chrisma semel consecrata perpetuo consecrata manent.

R. SECUNDI EST: quia recipientes ab eis sacramenta contra prohibitionem Ecclesiae recipiunt, et ideo illicite recipiunt et peccant.

NOTANDUM: In promotione ipsius episcopi datur ei potestas, quae perpetuo manet in eo, quamvis dici non possit character;** quia per eam non ordinatur homo directe ad Deum, sed ad corpus Christi mysticum; et tamen indelebiter manet, sicut character, quia per consecrationem datur. (Ad 2m).

(*) Circa hoc confr. P. III, qu. lxiv, art. 5 et 9.

(**) Ita loquitur S. Th., quia episcopatum non habet ut sacramentum. (Vide infra qu. xl, art. 5).

QUAESTIO XXXIX

De impedimentis hujus sacramenti

Deinde considerandum est de impedimentis hujus sacramenti. Circa quod quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum sexus foemineus impediatur ordinis susceptionem.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia in sexu foemineo non possit significari aliqua eminentia gradus, quam ordo significat: mulier enim statum subjectionis habet. Unde de necessitate sacramenti est quod recipientes ordinem sint ex sexu virili. – Unde quamvis in his quae sunt animae mulier non differat a viro, imo et quandoque melior inveniatur multis viris, et donum prophetiae et alia hujusmodi recipere possit, tamen non potest (jure naturali) ordinis sacramentum recipere.

Art. II. – *Utrum pueri et carentes usu rationis ordines possint suscipere.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia in ordine non requiritur actus suscipientis de necessitate sacramenti, sed potestas spiritualis divinitus datur: et ideo pueri et alii usu rationis carentes ordinem quidem suscipere possunt, hac tamen distinctione habita: scil. in minoribus ordinibus requiritur discretionis tempus de honestate, propter dignitatem sacramenti, sed non de necessitate praecepti, neque de necessitate sacramenti. Sed ad majores ordines requiritur usus rationis et de honestate, et de necessitate praecepti, et propter votum continentiae quod habent annexum, et quia etiam eis sacramenta tractanda committuntur. Sed ad episcopatum, ubi etiam in corpus mysticum accipitur potestas, requiritur actus

suscipientis curam animarum pastorem; et ideo est etiam de necessitate consecrationis episcopalis quod usum rationis habeat.*

Art. III. - *Utrum servitus impediatur aliquem a susceptione ordinis.*

RESP. AFF. - *Scil.*: quantum ad actum.

R. EST: quia servus non habet potestatem sui. Si tamen promovetur, ordinem suscipit: quia libertas non est de necessitate sacramenti, licet sit de necessitate praecepti; cum non impediatur potestatem, sed actum tantum.

Art. IV. - *Utrum propter homicidium debeat aliquis ab ordinibus proberi.*

RESP. AFF. - R. EST: quia Eucharistiae sacramentum, ad quod omnes ordines referuntur, est sacramentum pacis nobis factae per effusionem sanguinis Christi. Homicidium autem maxime contrariatur paci, et homicidae magis conformantur occidentibus Christum, quam ipsi Christo occiso, cui omnes ministri praedicti sacramenti debent conformari. Ideo de necessitate praecepti est quod non sit homicida qui ad ordines promovetur.

Art. V. - *Utrum illegitime nati debeant ab ordinibus suscipiendis impediri.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ordinati constituuntur prae aliis in quadam dignitate, et ideo requiritur in eis claritas quaedam honestatis et bonae famae. In illegitime natis autem, cum sint ex vitiosa origine, haec claritas obscuratur; et ideo a susceptione ordinum repelluntur, nisi cum eis dispensetur: et tanto est difficilior eorum dispensatio, quanto eorum origo est turpior.

(*) Ad praxim autem quod attinet standum est ad Cod. J. C.

Art. VI. – *Utrum propter defectu membrorum debeat aliquis impediri.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si talis defectus inferat maculam notabilem, e. g. abscissio nasi.

R. EST: quia per talem maculam obscuratur personae claritas, vel potest facere periculum in executione ordinis.

QUAESTIO XL

De his quae sunt annexa sacramento ordinis

Deinde considerandum est de his quae sunt annexa sacramento ordinis: et circa hoc quaeruntur septem:

Art. I. – *Utrum ordinati debeant tonsuram deferre.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia illi qui divinis ministeriis applicantur, adipiscuntur regiam dignitatem, et debent esse in virtute perfecti. Tonsura enim (et idem dicitur de rasura), cum sit circularis, signum est regni et perfectionis. – Conversi autem tondantur propter renuntiationem temporalium; sed non raduntur, quia non occupantur divinis ministeriis, in quibus divina oporteat eos mente contemplari. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum corona sit ordo.*

RESP. NEG. – *Scil.:* non est ordo, sed praeambulum ad ordinem.

R. EST: quia per coronam non confertur potestas ordinis, sed fit deputatio ad officium quod communiter a toto ministrorum collegio exercetur, sicut dicere divinas laudes. – Haec autem deputatio non imprimit characterem, sed debet fieri per episcopum, qui etiam vestes be-

medicit, et vasa, et alia omnia quae ad divinum cultum applicantur. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum per acceptionem coronae aliquis renuntiet temporalibus bonis.*

RESP. NEG. - R. EST: quia terrenorum possessio non contrariatur divino cultui, ad quem clerici deputantur, sed nimia eorum sollicitudo: quia, ut dicit Gregorius (Moral. lib. x, cap. 17), « affectus in crimine est, non census ».

Art. IV. - *Utrum supra sacerdotalem ordinem debeat esse aliqua potestas episcopalis.*

RESP. AFF. - *Scil.:* oportet esse potestatem episcopalem supra sacerdotalem, quantum ad actum secundarium sacerdotis, non autem quantum ad primum.

R. EST: quia quantum ad primum actum sacerdotis, quod est consecrare corpus Christi, potestas sacerdotis non dependet ab aliqua superiori potestate, nisi divina.* Quantum autem ad secundum actum, quod est praeparare populum Dei ad susceptionem sacramenti corporis Christi, sacerdos dependet ab aliqua superiori potestate, scil. et humana, per quam possit exire in actum absolvendi et ligandi. Unde praesupponit quantum ad hoc praelationis jurisdictionem, qua sibi subdantur illi quos absolvit.

Art. V. - *Utrum episcopatus sit ordo.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) in quantum ordo est sacramentum ad Eucharistiae sacramentum ordinatum, episcopatus non est ordo; b) est autem ordo secundum quod est officium quoddam respectu quarumdam actionum sacrarum.

(*) Ex quadam congruitate praesupponitur actus episcopalis in consecratione altaris, et vestium, et hujusmodi. (In corp. art.).

R. PRIMI EST: quia episcopus non habet potestatem superiorem sacerdote respectu ad corpus Christi. (Art. praec.).

R. SECUNDI EST: quia episcopus habet potestatem in actionibus hierarchicis respectu corporis mystici supra sacerdotem. – Unde licet detur aliqua potestas spiritualis episcopo in sui promotione respectu aliquorum sacramentorum, non tamen illa potestas habet rationem characteris. (Ad 2m). – Potestas tamen episcopalis, cum sit respectu quarumdam actionum sacrarum,* non est tantum jurisdictionis, sed etiam ordinis, secundum quod ordo communiter accipitur. (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum supra episcopos possit esse aliquis superior in Ecclesia.*

RESP. AFF. – R. EST: quia cum tota Ecclesia sit unum corpus, oportet, si ista unitas debet conservari, quod sit aliqua potestas regitiva respectu totius Ecclesiae supra potestatem episcopalem, qua unaquaeque specialis Ecclesia regitur: et haec est potestas papae. Et ideo illi qui hanc potestatem negant, schismatici dicuntur, quasi divisores unitatis Ecclesiae.

NOTANDUM: Potestas sacerdotis exceditur a potestate episcopi, quasi a potestate alterius generis; sed potestas episcopi exceditur a potestate papae, quasi a potestate ejusdem generis. Et ideo omnem actum hierarchicum, quem potest facere papa in ministratione sacramentorum, potest facere episcopus: non autem omnem actum quem potest facere episcopus, potest facere sacerdos in colla-

(*) Novem enumerantur actiones propriae episcoporum, scil.: clericos ordinare, virgines benedicere, pontifices consecrare, manus imponere, basilicas dedicare, clericos deponere, synodos celebrare, chrisma conficere, vestes et vasa consecrare. (Infra, Art. vii in corp.).

tione sacramentorum. Et ideo quantum ad ea quae sunt episcopalis ordinis, omnes episcopi sunt aequales; et propter hoc quilibet episcopus alium potest consecrare. (Ad 3m).

Art. VII. - *Utrum vestes ministrorum convenienter sint in Ecclesia institutae.*

RESP. AFF. - R. EST: quia vestes ministrorum, prout Ecclesia a Spiritu sancto edocta unicuique conveniens indicavit, idoneitatem designant quae in eis requiritur ad tractandum divina. - (Ad particularia autem quod attinet videndus est textus principalis).

QUAESTIO XLI

De sacramento matrimonii in quantum est in officium naturae *

Post haec considerandum est de matrimonio: et primo agendum est de eo, in quantum est officium naturae; secundo, in quantum est sacramentum, tertio, in quantum absolute et secundum se consideratur. Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum matrimonium sit de jure naturali.*

RESP. AFF. - *Scil.:* secundum quod naturale dicitur ad quod natura inclinatur, sed mediante libero arbitrio completur.

R. EST: quia ratio naturalis ad ipsum matrimonium naturaliter inclinatur; et quidem dupliciter: primo quantum ad principalem ejus finem, qui est bonum prolis, quod consistit in *esse*, *nutrimentum* et *disciplinam* prolis: non enim intendit natura solum generationem prolis, sed

(*) De his quae de matrimonio hic dicenda sunt, quantum ad ea quae ad legem ecclesiasticam pertinent, standum est ad normas Codicis Juris Canonici.

etiam traductionem et promotionem usque ad perfectum statum hominis, inquantum homo est. Secundo quantum ad secundarium finem matrimonii, qui est mutuum obsequium sibi a conjugibus in rebus domesticis impensum.

NOTANDUM: Quantum ad principalem finem matrimonii, natura hominis inclinatur ex parte generis, unde dicit Philosophus (Ethic. lib. viii, cap. 11 et 12) quod filiorum procreatio communis est omnibus animalibus. Quantum autem ad finem secundarium natura inclinatur ex parte differentiae, quae est proprium speciei. - Ex parte generis autem natura ad hoc non inclinatur eodem modo in omnibus animalibus, sed secundum quod proles indiget sustentatione. In homine autem, quia filius indiget cura parentum usque ad magnum tempus, est maxima determinatio masculi ad foeminam, ad quam etiam natura generis inclinatur. (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum matrimonium cadat sub praecepto.*

RESP. NEG. - **R. EST:** quia inclinatio naturalis ad matrimonium non est necessaria ad perfectionem unius (seu personalem), sed ad perfectionem multitudinis, quae satisficit cum diversa quae competunt ad multitudinis perfectionem per diversos complentur. Ad perfectionem autem humanae multitudinis necessarium est quod aliquos contemplativae vitae inserviant, quae maxime per matrimonium impeditur; et ideo inclinatio naturae ad matrimonium non obligat per modum praecepti, etiam secundum philosophos, nisi aliquando, sicut tempore primitivo, quo paucitas hominum exigebat ut quilibet generationi vacaret. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum actus matrimonii sit licitus.*

RESP. AFF. - *Scil.:* contra illam pessimam haeresim et insaniam secundum quam res corruptibiles creatae sunt a malo Deo.

R. EST: quia inclinatio ad procreationem prolis, ad quam actus matrimonii ordinatur, est naturae, et quidem ad conservationem speciei. Unde impossibile est dicere quod talis actus sit universaliter illicitus, ut in eo medium virtutis inveniri non possit.

NOTANDUM: Turpitude illa concupiscentiae, quae actum matrimoniale semper concomitatur, non est turpitude culpae, sed poenae, ex peccato primo proveniens, ut scil. inferiores vires et membra corporis rationi non obediant. (Ad 3m). Unde actus matrimonialis propter corruptionem concupiscentiae habet similitudinem actus inordinati, ideo per bona matrimonii excusatur a toto, ut non sit peccatum. (Ad 4m). Intensio autem delectationis in actu matrimoniali, quamvis impediatur actum rationis, non tamen tollit rationis ordinem, quia actus matrimonii est a ratione praeordinatus. (Ad 6m).

Art. IV. - *Utrum actus matrimonii sit meritorius.*

RESP. AFF. - *Scil.:* potest, imo et debet esse meritorius, non quidem ex difficultate actus, sed ex charitate.

R. EST: quia ad actum matrimonialem virtus inducere potest, imo et debet, vel justitiae, ut debitum reddat, vel religionis, ut proles ad cultum Dei procreetur. Si autem moveat libido sistens intra bona matrimonii, ut scil. nullo modo ad aliam accedere vellet, est peccatum veniale; si autem extra bona matrimonii efferatur, ut scil. cum quadam muliere idem facere proponeret, est peccatum mortale.

NOTANDUM: Difficultas laboris requiritur ad meritum praemii accidentaliter; sed ad meritum praemii essentialiter requiritur difficultas consistens in ordinatione medii, et hoc est etiam in actu matrimoniali. (Ad 4m).

QUAESTIO XLII

De matrimonio, in quantum est sacramentum

Deinde considerandum est de matrimonio, in quantum est sacramentum. Circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum matrimonium sit sacramentum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia matrimonium contra peccatum importat homini sanctitatis remedium quod exhibetur per sensibilia signa. Et hoc est de ratione sacramenti.

NOTANDA: 1. Forma hujus sacramenti sunt verba quibus exprimitur consensus matrimonialis; benedictio autem sacerdotis est quoddam sacramentale. (Ad 1m). – Talis actus (consensus mutuus), qui est sensui subjectus, habet rationem materiae hujus sacramenti, sicut actus confitentis in sacramento poenitentiae. (Ad 2m). – Conformatur autem passioni Christi non quantum ad poenam (sicut alia sacramenta), sed quantum ad charitatem, per quam pro Ecclesia Christus sibi in sponsam conjungenda passus est. (Ad 3m).

2. Res significata in hoc sacramento est unio Christi ad Ecclesiam. Res et Sacramentum est obligatio quae innascitur viri ad mulierem ex actibus hujus sacramenti exterius apparentibus. Res autem ultima contenta est effectus hujus sacramenti, scil. gratia peculiaris quam illud sacramentum suscipientibus confert (Ad 5m).

Art. II. – *Utrum hoc sacramentum debuerat institui ante peccatum.*

RESP. AFF. – *Scil.*: non ut sacramentum, sed ut officium naturae.

R. EST: quia etiam peccato non existente, matrimonium, secundum naturam, ordinatur ad procreationem prolis. In quantum autem est sa-

cramentum, quia de ratione sacramenti est quod sit signum et remedium, matrimonium institutionem habuit in nova lege, utpote mysterium conjunctionis Christi et Ecclesiae repraesentat, et remedium seu auxilium gratiae contra concupiscentiam carnis praebet.*

NOTANDUM: Secundum determinationem personarum (inter quas non deberet iniri) matrimonium institutionem habuit in lege Moysi. Quantum vero ad alias utilitates quae ex matrimonio consequuntur, sicut est amicitia, et mutuuum obsequium sibi a conjugibus impensum, habet institutionem in lege civili. (In corp. art.).

Art. III. - Utrum matrimonium conferat gratiam.

RESP. AFF. - Scil. : matrimonium, in quantum in fide Christi contrahitur, habet ut conferat gratiam adjuvantem ad illa operanda quae in matrimonio requiruntur.

R. EST: quia ubicumque datur divinitus aliqua facultas, dantur etiam auxilia quibus homo convenienter uti possit facultate illa. Unde cum in matrimonio detur homini ex divina institutione facultas utendi uxore sua ad procreationem prolis, datur etiam gratia, sine qua id convenienter facere non posset; sicut etiam de potestate ordinis supra dictum est (qu. xxxv, art. 1). Et sic ista gratia data, est ultima res contenta in hoc sacramento.

NOTANDA: Sanctificatio matrimonii non est principaliter ex sanctificatione sacerdotis, sed ex hoc quod Christus sua passione illud repraesentavit. (Ad 1m).

2. Sicut aqua baptismi cum forma verborum

(*) Quatenus sac. novae leg. matrimonium videtur institutum fuisse Joan. ii, ubi Christus nuptiis benedixit, non solum bene praecando, vel aquas in vinum mutando, sed gratiam tribuendo et institutum conjugale firmando.

non operatur immediate ad gratiam, sed ad characterem; ita actus exteriores, et verba exprimentia consensum directe faciunt nexum quemdam, qui est sacramentum matrimonii; et hujusmodi nexus ex virtute divinae institutionis dispositive operatur ad gratiam. (Ad 2m).

Art. IV. - *Utrum carnalis commixtio sit de integritate matrimonii.*

RESP. NEG. - *Scil.*: non est de integritate quae attenditur secundum perfectionem primam, sed est de illa quae attenditur secundum perfectionem secundam.

R. EST: quia perfectio prima consistit in ipso esse rei; alia autem in operatione. Carnalis commixtio autem est quaedam operatio, sive usus matrimonii, per quod facultas ad hoc datur; et ideo erit carnalis commixtio de secunda integritate matrimonii et non de prima.

QUAESTIO XLIII

De matrimonio quantum ad sponsalia

Consequenter considerandum est de matrimonio absolute considerato: ubi primo agendum est de sponsalibus; secundo, de matrimonii ratione; tertio, de ejus causa efficiente; quarto, de ejus bonis; quinto, de impedimentis ipsius; sexto, de secundis nuptiis; septimo, de quibusdam matrimonio annexis. Circa primum quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum sponsalia sint futurarum nuptiarum promissio.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia, ut verbum illud *sponsalia*, quod a *spondendo* derivatur, indicat, consensus in conjugalem copulam per verba de futuro non facit matrimonium, sed matrimonii promissionem.

NOTANDUM: Ex tali promissione obligatur unus alteri ad matrimonium contrahendum; et peccat mortaliter non solvens promissum, nisi legitimum impedimentum interveniat. (Ad 2m). Si tamen promissio facta fuerit sub conditione inhonesta, quae est contraria bonis matrimonii, ut si dicam: *Accipiam te, si venena sterilitatis procures*, tunc talis promissio nihil est; si vero non contrariatur bonis matrimonii, ut si dicam: *Accipiam te, si furtis meis consentias*, tunc stat promissio; sed tollenda est conditio. (In corp. art.).

Art. II. - *Utrum tempus septennii sit conveniens assignatum sponsalibus contrahendis.*

RESP. AFF. - *Scil.:* jam in fine primi septenni homo sponsalia contrahere potest, non autem ad obligandum se perpetuo vinculo.

R. EST: quia cum sponsalia sint quaedam promissiones futurorum, ut dictum est (art. praec.), oportet quod illorum sint qui aliquo modo promittere possunt; quod non est nisi illorum, qui habent aliquam providentiam de futuris quae usum rationis requirit. - In fine autem primi septennii incipit esse homo aptus ad aliqua promittenda in futurum, praecipue de his ad quae ratio naturalis inclinatur magis; non autem ad obligandum se perpetuo vinculo, quia adhuc non firmam voluntatem habet.

NOTANDUM: Si ante annos pubertatis fiunt contractus sponsalium per alium, ambo, vel alter reclamare possunt: unde nihil tunc actum est, adeo quod nec aliqua affinitas ex hoc contrahatur. Et ideo sponsalia quae inter aliquos per personas alias contrahuntur, robur habent, in quantum illi inter quos contrahuntur, ad aetatem debitam venientes non reclamant, ex quo intelliguntur consentire his quae per alios facta sunt. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum sponsalia dirimi possint.*

RESP. AFF. - *Scil.:* diversimode.

R. EST: quia cum quis ad religionem confugit, et cum alter conjugum cum altero per verba de

praesenti contrahit, ipso jure sponsalia dirimuntur, sed in aliis casibus dirimi debent secundum iudicium Ecclesiae.*

QUAESTIO XLIV

De matrimonii definitione

Deinde considerandum est de ratione matrimonii. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum matrimonium sit in genere conjunctionis.*

RESP. AFF. - *Scil.* : prout conjunctio importat vinculum quo vir et mulier ad invicem obligantur.

R. EST: quia cum per matrimonium ordinentur aliqui ad unam generationem et educationem proli, et iterum ad unam vitam domesticam, constat quod in matrimonio est aliqua conjunctio, secundum quam dicitur maritus et uxor; et talis conjunctio ex hoc quod ordinatur ad aliquid unum, est matrimonium; conjunctio autem corporum et animorum ad matrimonium consequitur.

Art. II. - *Utrum matrimonium convenienter nominetur.*

RESP. AFF. - *Scil.* : ratione effectus.

R. EST: quia secundum essentiam matrimonium nominatur *conjugium*; secundum causam, quae est desponsatio, vocatur *nuptiae*, a *nubo*, quia in ipsa solemnitate desponsationis, qua matrimonium perficitur, capita nubentium velantur; secundum effectum autem proprie dicitur matrimonium, quia, ut Augustinus dicit (Contra Faustum, lib. xix, c. 26), « mulier non debet ob aliud nubere, nisi ut sit mater ». - Quantum au-

(*) De his standum est hodie ad normas Codicis Juris Canonici.

tem ad compositionem illius verbi *matrimonii*, diversae interpretationes habentur, ut significet scil. *matris munium*, i. e. officium; vel *matrem muniens*, quia per matrimonium mulier ponitur in defensione viri; vel *matrem monens*, ne scil. virum relinquat, alteri adhaerens; vel dicitur matrimonium, quasi *materia unius*; vel etiam a *matre* et *nato*, quia per matrimonium efficitur aliqua mater nati.

NOTANDUM: Quamvis pater est dignior quam mater, tamen circa prolem mater magis est officiosa quam pater. Vel dicendum quod mulier ad hoc principaliter facta est ut sit homini in adiutorium prolis; non autem vir propter hoc factus est. Unde magis pertinet ad rationem matrimonii mater quam pater. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum matrimonium convenienter definiatur in littera.*

RESP. AFF. - *Scil.*: quod sit « viri mulierisque conjunctio maritalis inter legitimas personas, individuum vitae consuetudinem retinens ».

R. EST: quia talis definitio in littera (IV Sent. D. 27), est secundum essentiam matrimonii, scil. *conjunctionem*, et addit determinatum subiectum, in hoc quod dicit, *inter legitimas personas*; ponit etiam differentiam contrahentium ad speciem, in hoc quod dicit, *maritalis*; et ponit etiam virtutem hujus conjunctionis, quia indissolubilis est, in hoc quod dicit, *individuum*, etc. - Aliae autem definitiones proponuntur secundum causam, vel secundum effectum.*

(*) Matrimonium, quatenus est sacramentum, defini potest: Christianorum viri et foeminae personarum legitimarum conjunctio vel contractus maritalis, ad individuum vitae societatem retinendam institutus, et gratiam conjuges sanctificantem conferendi vim habens.

QUAESTIO XLV

De consensu matrimonii secundum se

Consequenter considerandum est de consensu; ubi primo agendum est de ipso consensu secundum se considerato; secundo de consensu iuramento vel carnali copula firmato; tertio de consensu coacto et conditionato; quarto de objecto consensus. - Circa primum quaeruntur quinque:

Art. I. - *Utrum consensus sit causa efficiens matrimonii.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut conjunctiones materialium contractuum fiant per mutuum consensum; ita oportet quod hoc modo etiam fiat matrimonialis conjunctio, quae quidem est spiritualis, inquantum matrimonium est sacramentum; et materialis, inquantum matrimonium est officium naturae et civilis vitae: unde mediante conjunctione materiali fit spiritualis conjunctio, virtute divina, sicut postulat ratio sacramentorum, ubi spiritualis operatio, mediante materiali operatione, ex divina institutione, significatur et efficitur.

NOTANDUM: Consensus directe non est in virum, sed in conjunctionem ad virum ex parte uxoris; et similiter ex parte viri est consensus in conjunctionem ad uxorem. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum oporteat consensum per verba exprimi.*

RESP. AFF. - R. EST: quia consensus in contractibus materialibus, ad cuiusmodum fit conjunctio matrimonialis, ut dictum est (art. praec.), non potest fieri nisi sibi invicem voluntatem suam verbis promant qui contrahunt. Et ideo etiam oportet quod consensus matrimonium faciens verbis exprimatur, ut expressio verborum se

habeat ad matrimonium, sicut ablutio exterior ad baptismum. - Illi autem qui vota sua mutuo verbis exprimere non possunt, uti muti, vel diversarum linguarum, possunt tamen exprimere nutibus, et tales nutus pro verbis computantur. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum consensus expressus per verba de futuro faciat matrimonium.*

RESP. NEG. - R. EST: quia cum aliquis consensum suum per verba de futuro exprimit, non significat se facere matrimonium, sed promittit se facturum, ideo talis expressio consensus non facit matrimonium, sed sponsionem ejus, quae *sponsalia* nominatur.

Art. IV. - *Utrum consensus etiam per verba de praesenti expressus, si desit interior consensus, faciat matrimonium.*

RESP. NEG. - R. EST: quia sicut se habet ablutio exterior ad baptismum, ita se habet expressio verborum ad hoc sacramentum, ut dictum est (art. 2 hujus qu.). Unde si aliquis abluitionem exteriorem reciperet, non intendens recipere sacramentum, sed ludum et dolum facere, non esset baptizatus; ita expressio verborum sine interiori consensu matrimonium non facit. - Tamen probabiliter potest credi dolus non esse, nisi signa evidentialia doli appareant, quia de quolibet praesumendum est bonum, nisi probetur contrarium. (Ad 2m). Ecclesia igitur secundum ea quae foris apparent judicat; nec decipitur in justitia sive jure, quamvis decipiatur in facto. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum consensus in occulto factus per verba de praesenti faciat matrimonium.*

RESP. AFF. - R. EST: quia quod consensus non fiat in occulto non est de essentia hujus sacra-

menti, sed de solemnitate ejus. De essentia enim matrimonii est quod consensus exprimatur per verba de praesenti, et quod fiat inter personas legitimas ad contrahendum. Caetera autem sunt de solemnitate sacramenti, quibus matrimonium fit convenientius. Unde si haec omittantur, verum est matrimonium, quamvis peccent sic contrahentes, nisi per aliquam legitimam causam excusentur.*

QUAESTIO XLVI

De consensu cui advenit juramentum vel copula carnalis

Deinde considerandum est de consensu cui advenit juramentum vel copula carnalis. Circa quod quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum juramentum adjunctum consensui per verba de futuro expresso faciat matrimonium.*

RESP. NEG. – R. EST: quia juramentum tantum confirmat quod in dictis significatur, nec significatum mutat. Et ideo cum verba de futuro ex ipsa sua significatione habeant quod matrimonium non faciant, nondum est matrimonium factum.

NOTANDUM: Juramento in proposito non facit novam obligationem, sed factum confirmat, et sic gravius peccat qui eam (culpabiliter) violat. (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum carnalis copula post verba de futuro consensum exprimentia faciat matrimonium.*

RESP. NEG. – *Scil.:* a) in foro conscientiae talis carnalis copula matrimonium non facit,

(*) Vide Can. 1094.

nisi adsit interior consensus; b) in foro autem Ecclesiae talis copula matrimonium facere iudicatur.

R. PRIMI EST: quia etiam verba de praesenti consensum exprimentia, si consensus mentalis, deesset, non facerent matrimonium, ut supra dictum est (qu. praec. art. 4).

R. SECUNDI EST: quia in foro exteriori nihil potest expressius significare consensum quam carnalis copula, ideo secundum iudicium Ecclesiae carnalis copula, consequens sponsalia, matrimonium facere iudicatur, nisi aliqua signa expressa doli vel fraudis appareant.*

QUAESTIO XLVII

De consensu coacto et conditionato

Deinde considerandum est de consensu coacto et conditionato. - Circa quod quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum aliquis consensus possit esse coactus.*

RESP. AFF. - *Scil. :* a) non coactione vel violentia simpliciter; b) sed coactione mixta.

R. PRIMI EST: quia *violentum simpliciter* dicitur cum quis aliquem corporaliter impellit ad motum. Hoc autem non potest dici de voluntate.

R. SECUNDI EST: quia coactio mixta, seu « violentum mixtum » est quod facit necessitatem conditionatam, sicut cum quis projicit merces in mare, ne periclitetur: et in isto violento quamvis

(*) Sed haec non valent post Con. Trid.; et standum est ad Cod. J. C.

hoc quod fit, non sit per se voluntarium, tamen consideratis circumstantiis hic et nunc, voluntarium est. Et quia actus in particularibus sunt, ideo simpliciter voluntarium est, sed secundum quid involuntarium. Unde haec violentia, vel coactio, potest esse in consensu, qui est actus voluntatis; haec autem coactio in proposito idem est ac metus.

Art. II. – *Utrum aliqua coactio metus cadat in constantem virum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia constans non est pertinax, sed medius est inter inconstantem et pertinacem. Unde aliquis quantumcumque constans, cogi potest metu majoris mali, ad minus malum sustinendum, sicut patet de illo qui tempore naufragii merces projicit in mari. – Inconstans autem, e contra, cogitur ad majus malum propter metum minoris mali, scil. ad peccatum propter metum corporalis poenae. Pertinax autem non potest cogi etiam ad minus malum sustinendum vel faciendum, ut evitet majus malum.

Art. III. – *Utrum consensus coactus tollat matrimonium.*

RESP. AFF. – *Scil.:* consensus coactus metu gravi.

R. EST: quia metus qui cadit in constantem virum, perpetuitatem contractus tollit; potest enim peti restitutio in integrum. Et ideo haec coactio metus quae cadit in constantem virum, tollit matrimonium, et non alia, i. e., coactio levis quae cadit in virum inconstantem.

NOTANDUM: Ad matrimonium non sufficit quodcumque voluntarium, sed voluntarium complete, quia debet esse perpetuum: et ideo per violentum mixtum impeditur. (Ad 2m).

Art. IV. – *Utrum consensus coactus ex parte cogentis faciat matrimonium.*

RESP. NEG. – R. EST: quia matrimonium est quaedam relatio quae non potest innasci in uno extremorum sine hoc quod fiat in alio; ideo non potest esse quod aliquis sit vir non uxoris, vel quod aliqua sit uxor non habens virum: et ideo dicitur communiter quod matrimonium non claudicat.

Art. V. – *Utrum per consensum conditionatum fiat matrimonium.*

RESP. AFF. – *Scil. :* a) si conditio est de praesenti et non contraria bonis matrimonii, matrimonium facit; b) si autem est de futuro necessario conditio facit matrimonium; c) si vero est de futuro contingenti, e. g. datio pecuniae, vel acceptatio parentum, matrimonium non facit.

R. PRIMI EST: quia stante conditione, matrimonium stat.

R. SECUNDI EST: quia futura necessaria sunt praesentia in causis suis, sicut solem oriri cras.

R. TERTII EST: quia idem est iudicium de tali consensu (qui respicit futurum contingens), sicut de consensu qui fit per verba de futuro, quod non facit matrimonium, sed promissionem tantum.

Art. VI. – *Utrum aliquis praecepto patris possit compelli ad matrimonium.*

RESP. NEG. – R. EST: quia in matrimonio est quasi quaedam servitus perpetua, ad quam filius, cum sit liberae conditionis, cogi non potest. – Potest tamen pater eum inducere ex rationabili causa; et tunc si causa illa cogat de necessitate, vel de honestate, et praeceptum patris similiter cogat; alias non.

QUAESTIO XLVIII

De objecto consensus

Deinde considerandum est de objecto consensus.
– Circa quod quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum consensus qui facit matrimonium, sit consensus in carnalem copulam.*

RESP. NEG. – R. EST: quia, ut dictum est supra (qu. XLIV, art. 1), matrimonium non est essentialiter ipsa conjunctio carnalis, sed quaedam associatio viri et uxoris in ordine ad carnalem copulam, et alia quae ex consequenti ad virum et uxorem pertinent, secundum quod eis datur potestas ad invicem respectu carnalis copulae, et haec associatio conjugalitatis copula dicitur. Unde consentire in matrimonium est consentire in carnalem copulam implicite, non explicite.

Art. II. – *Utrum matrimonium possit esse ex consensu alicujus in aliquam propter causam inhonestam*

RESP. AFF. – *Scil.:* dummodo causa inhonesta non afficit causam finalem per se matrimonii, quae est procreatio prolis.

R. EST: quia talis causa inhonesta est causa finalis matrimonii per accidens, ex qua matrimonium ipsum non recipit bonitatem, vel malitiam, sed ipsi contrahentes, quorum est finis per se. Et quia causae per accidens sunt infinitae, ideo infinitae tales causae possunt esse in matrimonio, quarum sunt quaedam honestae, et quaedam inhonestae.

QUAESTIO XLIX

De bonis matrimonii

Consequenter considerandum est de bonis matrimonii. Circa quod quaeruntur sex:

Art. I. - *Utrum haberi debeant aliqua bona ad excusandum matrimonium.*

RESP. AFF. - R. EST: quia nullus sapiens debet jacturam aliquam sustinere, nisi pro aliqua recompensatione alicujus aequalis vel melioris boni. In conjunctione autem viri et mulieris rationis jactura accidit: tum quia propter vehementiam delectationis absorbetur ratio; tum etiam propter tribulationem carnis, quam oportet tales sustinere ex sollicitudine temporalium, ut patet I. Cor. vii. Ei ideo talis conjunctionis electio non potest esse ordinata, nisi per recompensationem aliquorum, ex quibus dicta conjunctio honestetur: et haec sunt bona quae matrimonium excusant, et honestum reddunt.

Art. II. - *Utrum bona matrimonii sufficienter assignentur.*

RESP. AFF. - *Scil. :* proles, fides ac sacramentum prima et potiora sunt bona, quibus matrimonii ratio honesta redditur.

R. EST: quia matrimonium est in officium naturae, et est sacramentum Ecclesiae. Inquantum autem est officium naturae, duobus ordinatur, sicut et quilibet alius virtutis actus: quorum unum exigitur ex parte ipsius agentis, et hoc est intentio finis debiti: et sic bonum matrimonii proles: aliud exigitur ex parte ipsius actus, qui

est bonus in genere ex hoc quod cadit supra debitam materiam; et sic est fides, per quam homo ad suam accedit, et non ad aliam. Sed ulterius habet aliquam bonitatem, inquantum est sacramentum: et hoc significatur ipso nomine sacramenti.

NOTANDUM: In prole non solum intelligitur procreatio prolis, sed etiam educatio ipsius, ut dictum est (qu. XLI, art. 1). – Fides autem non accipitur hic prout est fides theologica, sed prout est pars justitiae, secundum quod fides dicitur ex hoc quod fiant dicta in conservatione promissorum. Ad fidem matrimonii etiam pertinet quod sibi invicem debitum reddant; hoc enim ex ipsa mutua potestate invicem data sequitur. – Quantum vero ad bonum sacramenti, hic intelligenda sunt non solum indivisio, sed omnia illa quae consequuntur matrimonium, ex hoc quod est signum conjunctionis Christi et Ecclesiae. (Passim in responsionibus).

Art. III. – *Utrum sacramentum sit principalius inter bona matrimonii.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) ut dignius, sacramentum est simpliciter principalius; b) ut essentialius, sacramentum est principalius ratione inseparabilitatis; c) ratione naturae principaliores sunt proles et fides, ad debitum finem servandum.

R. PRIMI EST: quia sacramentum pertinet ad matrimonium inquantum est sacramentum gratiae; alia vero duo pertinent ad ipsum, inquantum est quoddam naturae officium: perfectio autem gratiae est dignior perfectione naturae.

R. SECUNDI EST: quia proles et fides pertinent ad usum matrimonii; indivisibilitas autem, quam sacramentum importat, pertinet ad ipsum matrimonium secundum se, quia ex hoc ipso quod per pactionem conjugalem sui potestatem sibi invicem in perpetuum conjuges tradunt, sequi-

tur quod separari non possunt: et inde est quod matrimonium nunquam invenitur sine inseparabilitate; invenitur autem sine fide et prole, quia esse rei non dependet ab usu suo.

R. TERTII EST: quia sic accipiendo fidem et prolem, scil. in suis principiis, prout ex ipsa pac-tione conjugali causantur, constat quod proles est essentialialissimum in matrimonio, et secundo fides, et tertio sacramentum; sicut etiam homini est essentialius esse naturae quam esse gratiae, quamvis esse gratiae sit dignius.

NOTANDUM: Quamvis consensus, qui facit ma-trimonium, non sit perpetuus materialiter, id est, quantum ad substantiam actus, quia ille actus cessat, et potest contrarius succedere; tamen for-maliter loquendo, est perpetuus, quia est de per-petuitate vinculi: alias non faceret matrimonium; non enim consensus ad tempus in aliquam matri-monium facit. Et ideo formaliter, secundum quod actus accipit speciem ab objecto: et secundum hoc matrimonium ex consensu inseparabilitatem ac-cipit. (Ad 4m).

Art. IV. - *Utrum actus matrimonii excusetur per bona praedicta.*

RESP. AFF. - *Scil. :* praedictis bonis actus ma-trimoniae excusatur ex parte ipsius actus, ita ut quod ipse actus non sit malus, sed quod sit bonus et sanctus.

R. EST: quia talis actus, inquantum fide et prole in medio ponitur, habet bonitatem virtutis; inquantum autem bonitatem sacramenti habet, quae conjunctione Christi et Ecclesiam significat, sanctus dicitur. - Malum autem quod inseparabi-liter concomitatur actum matrimonii, non est malum culpae, sed poenae, quae est inobedien-tia concupiscentiae ad rationem. (Ad 2m). - Eru-

bescentia autem sequitur actum, quia de quolibet defectu homo naturaliter erubescit. (Ad 4m).

Art. V. - *Utrum actus matrimonialis excusari possit sine bonis matrimonii.*

RESP. NEG. - *Scil.* : duobus solis modis conjuges absque peccato conveniunt, scilicet causa procreandae proles, et debiti reddendi: alias autem semper est ibi peccatum, ad minus veniale.

R. EST: quia illa duo bona (proles at fides), quae ipsius actum matrimonii respiciunt, honestatem matrimonii faciunt, secundum quod sunt in actuali intentione. Aliud autem tertium bonum, quod est sacramentum, est bonum in habitu, quod non pertinet ad usum matrimonii, sed ad essentiam ipsius, ut dictum est (art. 3 hujus qu.).

Art. VI. - *Utrum cognoscens uxorem, non intendens aliquod bonum matrimonii, sed solam delectationem, mortaliter peccet.*

RESP. NEG. - *Scil.* : nisi aliquis in conjunge non attendat quod conjunx est, sed solum quod mulier, et paratus sit idem facere cum ea, si non esset conjux; si autem in alia non quaeretur delectatio quam in conjunge, tunc est veniale tantum.

R. PRIMI EST: quia sic delectatio quaeritur ultra honestum matrimonii; et ideo talis dicitur ardentior amator uxoris, quia scilicet ardor ille extra bona matrimonii effertur.

R. SECUNDI EST: quia talis delectatio, quamvis excludat bona matrimonii, tamen intra limites est matrimonii; sed minus honesta est quam debet.

QUAESTIO L

De impedimentis matrimonii in generali

Deinde considerandum est de impedimentis matrimonii: primo in generali; secundo in speciali.

Art. Unicus. – *Utrum matrimonio convenienter impedimenta assignentur.**

RESP. AFF. – R. EST: quia, sicut in aliis sacramentis, quaedam sunt de essentia, et quaedam de solemnitate sacramenti, ideo convenienter assignantur impedimenta matrimonio, quorum aliqua contrariantur solemnitati, quae tamen non invalidant contractum, sicut prohibitio Ecclesiae, et tempus feriatum; alia vero contrariantur matrimonii essentiae, et contractum dirimunt. Haec sunt aut ex parte ipsius contractus matrimonii, aut ex parte contrahentium. Quantum ad primum habetur *vis*, id est, coactio, et *error* ex parte ignorantiae, quae voluntarium vitiant. Quantum ad secundum habetur *impotentia coeundi*, et *servitutis conditio*, qua quis impeditur ab actu matrimonii, et impedimentum *ordinis*, et *voti* emissi. Haec autem dirimunt contractum simpliciter, ita quod cum nulla possit matrimonium contrahi. Alia autem impediunt respectu alicujus personae, sicut *ligamen matrimonii*, propter obligationem ad alteram personam; *disparitas cultus*, propter nimiam distantiam; *cognatio*, *affinitas*, et *publicae honestatis justitiae*, propter nimiam propinquitatem; et *crimen adulterii*, propter indebitam conjunctionem. – Haec autem impedimenta his versibus continentur:

(*) De his standum est hodie ad Codicem J. C.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
 Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
 Si sis affinis, si forte coire nequibis,
 Haec socianda vetant connubia, facta re-
 tractant.

NOTANDUM: Personae illegitimae ad matrimo-
 nium contrahendum dicuntur ex eo quod sunt
 contra legem, qua matrimonium statuitur. Ma-
 trimonium autem, in quantum est in officium na-
 turae, statuitur lege naturae; in quantum est sa-
 cramentum, statuitur jure divino; in quantum est
 in officium communitatis, statuitur lege civili. Et
 ideo ex qualibet dictarum legum potest aliqua per-
 sona effici ad matrimonium contrahendum ille-
 gitima. Nec est simile de aliis sacramentis, quae
 sunt sacramenta tantum. Et quia lex naturalis
 secundum diversos status recipit determinationes
 diversas, et jus positivum etiam variatur secundum
 diversas hominum condiciones, in diversis tempo-
 ribus, ideo Magister (Sent. iv, dist., 34) ponit in
 diversis temporibus diversas personas illegitimas
 fuisse. (Ad 4m).

QUAESTIO LI

De impedimento erroris

Deinde considerandum est de impedimentis
 matrimonii in speciali: et primo de impedimento
 erroris. Circa quod quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum error convenienter ponatur impe-
 dimentum matrimonii.*

RESP. AFF. – *Scil.* : error qui impedit cognitio-
 nem.

R. EST: quia cum consensus sit actus voluntatis,
 qui autem intellectus actum praesupponit, ex
 errore qui cognitionem impedit, sequitur defectus
 in ipso consensu, et per consequens in matrimo-
 nium.

Art. II. – *Utrum omnis error matrimonium impediatur.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia error qui matrimonium impedit oportet quod sit de essentia matrimonii. Matrimonium autem includit duo, scilicet personas duas quae conjunguntur, et mutuum potestatem in invicem, in qua matrimonium consistit. Primum autem tollitur per errorem personae; secundum per errorem conditionis, quia servus non potest potestatem sui corporis libere alteri tradere sine consensu sui domini. Et ideo duplex est error qui matrimonium impedit, unus est circa personam, quo aliqua persona putatur esse illa quae non est, alius est circa conditionem servitutis, qua servus non potest potestatem sui corporis libere alteri tradere sine consensu sui domini.

NOTANDUM: Error nobilitatis, in quantum hujusmodi, non evacuat matrimonium, eadem ratione qua nec error qualitatis. Sed si error nobilitatis, vel dignitatis, redundat in errorem personae, tunc impedit matrimonium. Unde si consensus mulieris feratur in istam personam directe, error nobilitatis ipsius non impedit matrimonium; si autem directe intendit consentire in filium regis, quicumque sit ille, tunc si alius praesentetur ei quam filius regis, est error personae, et impediatur matrimonium. (Ad 5m).

QUAESTIO LII

De impedimento conditionis servitutis

Deinde considerandum est de impedimento conditionis servitutis. Circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum conditio servitutis impediatur matrimonium.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si talis conditio sit ignorata, non autem si sciatur.

R. EST: quia sicut impotentia coeundi ignorata impedit matrimonium, non autem si sciatur (ut infra patebit, qu. lviii), ita conditio servitutis ignorata impedit matrimonium, non autem servitus scita. Nam servitus contrariatur matrimonio quantum ad actum, ad quem quis per matrimonium alteri obligatur, quem non potest libere exequi; et quantum ad bonum proles, quae pejoris conditionis efficitur ex servitute parentis. Sed quia quilibet potest in eo quod sibi debetur, sponte detrimentum aliquod subire, ideo si alter conjugum scit alterius servitutem, nihilominus tenet matrimonium. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum servus matrimonium contrahere possit sine consensu domini.*

RESP. AFF. – R. EST: quia jus positivum, de quo est servitus, non potest praejudicare his quae sunt de jure naturali. Servus enim est res domini quantum ad ea quae naturalibus superadduntur, sed quantum ad naturalia omnes sunt pares. (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum servitus matrimonio possit supervenire.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) vir, nolente uxore, potest se alteri in servum dare; b) non tamen ex hoc matrimonium dissolvetur.

R. PRIMI EST: quia vir subditur uxori solum in his quae actum naturae pertinent, in quibus sunt aequales, ad quae servitutis subjectio se non extendit.

R. SECUNDI EST: quia nullum impedimentum matrimonio superveniens potest dissolvere ipsum.

NOTANDUM: Quantum ad dispensationem domus, et ad alia hujusmodi superaddita, vir est caput uxoris, et debet corrigere eam; non autem e converso: et ideo uxor non potest se dare in ancillam, nolente viro. (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum filii debeant sequi conditionem patris.*

RESP. NEG. – *Scil.* : filii sequi debent, quantum ad servitutem, magis conditionem matris quam patris.

R. EST: quia conditio servitutis est ut servitus sit corporalis; servus enim est quasi instrumentum domini in operando: proles autem substantiam corporis habet a matre; a patre autem habet complementum formale. Et ideo proles in libertate et servitute sequitur matrem; sed in his quae pertinent ad dignitatem secundum quod est ex forma rei, sequitur patrem; sicut in honoribus, et municipiis, et haereditate, et aliis hujusmodi.

QUAESTIO LIII

De impedimento voti et ordinis

Deinde considerandum est de impedimento voti et ordinis. Circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum per obligationem voti simplicis matrimonium contractum dirimi debeat.*

RESP. NEG. – R. EST: quia in voto simplici non est nisi simplex promissio proprii corporis ad continentiam Deo servandam facta; ideo post votum simplex adhuc remanet homo dominus sui corporis: unde potest ipsum alteri dare, scilicet uxori, in qua datione sacramentum matrimonii consistit, quod indissolubile est. Et propter hoc votum simplex, quamvis impediatur matrimonium contrahendum, quia peccat contrahens matrimonium post votum simplex continentiae; tamen quia verus contractus est, non potest matrimonium per hoc dirimi. – Postquam tamen consummatum est matrimonium, obligatio voti non se extendit ad hoc quod ipse debitum non

reddat uxori exigendi. (Ad 2m). Quantum autem ad ea in quibus non est factus impotens votum continentiae servari, adhuc post contractum matrimonium obligatur ad servandum; unde non potest petere debitum sine peccato; et mortua uxore tenetur totaliter continere. (Ad 4m).

Art. II. - *Utrum votum solemne dirimat matrimonium jam contractum.*

RESP. AFF. - *Scil.*: non ex statuto Ecclesiae, sed ex natura sui votum solemne dirimit matrimonium contractum.

R. EST: quia per votum solemne homo sui corporis amisit potestatem, Deo illud ad perpetuam continentiam tradens. Et ideo non potest ipsum tradere in potestatem uxoris, matrimonium contrahendo.

Art. III. - *Utrum ordo impediat matrimonium.*

RESP. AFF. - *Scil.*: ordo sacer de sui ratione habet ex quadam congruentia quod matrimonium impedire debeat.

R. EST: quia in sacris ordinibus constituti sacra vasa et sacramenta tractant; et ideo decens est ut munditiam corporis per continentiam servant.

NOTANDA: 1. Ordo sacer apud Graecos impedit matrimonium contrahendum solum ex vi ordinis, sed apud Latinos impedit ex vi ordinis, et ulterius ex voto continentiae, quod est ordinibus sacris annexum. Et ideo apud Graecos et alicis Orientales sacer ordo impedit matrimonium contrahendum, non tamen matrimonii prius contracti usum; possunt enim matrimonio prius contracto uti, quamvis non possint matrimonium denuo contrahere. Sed apud Occidentalem Ecclesiam impedit matrimonium, et matrimonii usum. (In corp. art.).

2. Illi qui sunt in minoribus ordinibus constituti, ex vi ordinis non prohibentur matrimonium contrahere; quia quamvis ordines illi deputentur ad

aliqua spiritualia, non tamen immediate habent accessum ad tractandum sacra, sicut illi qui sunt in sacris ordinibus. Sed secundum statutum occidentalis Ecclesiae, matrimonii usus executionem ordinis non sacri impedit, propter servandam majorem honestatem in officiis Ecclesiae. (Ad 4m).

Art. IV. – *Utrum ordo sacer matrimonio possit supervenire.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia si matrimonio junctus ad sacros ordines accedat, etiam reclamante uxore, nihilominus characterem ordinis suscipit sed executione ordinis caret. Si autem volente uxore, vel ipsa defuncta, recipit ordinem, et executionem.

NOTANDUM: Quod matrimonium potest impediri ex ordine praecedenter suscepto, sed, e contra, ordo non potest impediri ex praecedente matrimonio, ratio est quia matrimonium habet pro causa consensum nostrum, dum ordo habet causam sacramentalem a Deo determinatam: sacramentorum autem virtus est immutabilis; actus autem humani impediri possunt. (Passim ad 5m).

QUAESTIO LIV

De impedimento consanguinitatis

Deinde considerandum est de impedimento consanguinitatis. Circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum definitio consanguinitatis sit competens.*

RESP. AFF. – *Scil.:* consanguinitas est vinculum ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum.

R. EST: quia haec definitio continet et explicat consanguinitatis genus, subjectum, et principium.

– Genus quidem cum dicitur *vinculum*, quod indicat communicationem amicitiae; subjectum, vel quasi subjectum habetur in verbis *personae descendentes ab uno stipite*; et principium in *ly carnali propagatione*.

NOTANDA: 1. In definitione consanguinitatis non oportet accipere stipitem remotum, sed propinquum; quia virtus generantis, quae jam minus perfecta est in nepote quam in filio, subsequenti- bus generationibus debilitatur. (Passim ad 1m).

2. Non dicitur *carnalitas*, sed *consanguinitas*, quia illud quod proxime convertitur in semen, est sanguis, ut probatur De animalibus lib. xv: et quod aliquando unus consanguineus dicitur esse caro alterius, hoc est in quantum sanguis, qui in semen viri, aut in mestrum convertitur, est potentia caro et os. (Ad 4m).

3. Quod autem hoc impedimentum est apud homines, non autem apud animalia, hoc contingit quia animalia non conjunguntur ad amicitiae unitatem propter propagationem multorum ex uno parente proximo, sicut est de hominibus. (Ad 5m).

Art. II. – *Utrum convenienter consanguinitas distinguatur per gradus et lineas.*

RESP. AFF. – *Scil.*: per gradus seu lineas descendentium ab uno communi principio, vel ascendentium ad idem, vel transversalium.

R. EST: quia communicatio consanguinitatis est triplex: una secundum habitudinem principii ad principiatum, et haec est consanguinitas patris ad filium; – alia est secundum habitudinem principiatum ad principium, et haec est filii ad patrem; – tertia est secundum habitudinem eorum quae sunt ab uno principio ad invicem, sicut fratres, qui dicuntur ex eisdem nasci. – Alii autem gradus sumuntur prout istae lineae magis exten-

duntur, et secundum legem sive canonicam, sive civilem computantur.

Art. III. - *Utrum consanguinitas de jure naturali impediat matrimonium.*

RESP. AFF. - *Scil.* : a) consanguinitas quantum ad aliquas personas, i. e., inter patrem et filiam, et inter matrem et filium impedit matrimonium de jure naturali; b) quantum ad alias, i. e., inter personas ejusdem domus, sicut inter fratrem et sororem, impedit de jure divino; c) quantum ad alias, i. e., consanguineos uxoris, et viri, impedit secundum leges humanas et statuta Ecclesiae.

R. PRIMI EST: quia finis matrimonii per se et primo est bonum prolis: quod quidem per consanguinitatem inter patrem et filiam, vel filium et matrem impeditur; non quidem ut totaliter tollatur, quia filia ex semine patris potest prolem suscipere, sed quia inordinatum est quod filia patri per matrimonium conjungatur in sociam causa generandae prolis et educandae, quam oportet per omnia patri esse subjectam, velut ex eo procedentem; et magis mater quam pater, quia magis reverentiae, quae debetur parentibus, derogatur si filius matrem ducat in uxorem; cum uxor viro aliquoaliter debeat esse subjecta.

R. SECUNDI EST: quia finis matrimonii secundarius per se est concupiscentiae repressio; qui deperiret, si quaelibet consanguinea posset in matrimonium duci, quia magnus concupiscentiae aditus praeberetur, nisi inter illas personas quas oportet in eadem domo conversari, esset carnalis copula interdicta. Et hanc causam assignat divina lex dicens (Levit. xviii): *Ne reveles turpitudinem talis, vel talis, quia turpitude tua est.*

R. TERTII EST: quia per accidens finis matrimonii est confederatio hominum, et amicitiae multi-

plicatio; dum homo ad sanguineos uxoris, sicut ad suos, se habet. Et ideo huius multiplicationi amicitiae praeiudicium fieret, si aliquis sanguine conjunctam uxorem duceret, quia ex hoc nova amicitia per matrimonium nulli accresceret.

NOTANDUM: Nulli generi animalium indidit natura sollicitudinem filiorum, aut reverentiam parentum in omne tempus, nisi homini. Unde etiam in quibusdam animalibus abhorret filius cognoscere matrem carnaliter, quamdiu manet apud ipsum cognitio matris, et reverentia quaedam ad ipsam, ut recitat Philosophus (De animalibus, lib. ix, cap. 47) de camelo et equo. (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum consanguinitatis gradus matrimonium impediens potuerint taxari ab Ecclesia.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia praeceptum Ecclesiae firmitatem habet sicut praeceptum Dei, secundum illud Luc. x, 16: *Qui vos audit, me audit.* Sicut igitur olim per leges civiles determinabantur gradus consanguinitatis qui matrimonium impediunt; ita et modo hoc fieri potest et fit per Ecclesiae statutum.

NOTANDA: 1. Quod Ecclesia gradus consanguinitatis qui matrimonium impediunt usque ad quartum restringit, hoc convenienter facit, quia usque ad quartam generationem homines vivere consueverunt, ut sic non possit consanguinitatis memoria aboleri; unde Deus in tertiam et quartam generationem peccata parentum se visitaturum in filiis comminatur. (In corp. art.).

2. In gradibus consanguinitatis prohibendis Ecclesia praecipue observat rationem amoris. (Ad 7m). Unde in lege nova, quae est spiritus et amoris, plures gradus consanguinitatis sunt prohibiti (In corp. art.), quam in lege veteri, quae in personis prohibendis attendit praecipue cohabitationem contra concupiscentiam, prohibens illas personas, ad quas faciliter pateret accessus propter mutuam cohabitationem. (Ad 7m).

QUAESTIO LV

De impedimento affinitatis

Deinde considerandum est de impedimento affinitatis. Circa quod quaeruntur undecim:

Art. I. - *Utrum ex matrimonio consanguinei affinitas causetur.**

RESP. AFF. - *Scil.*: affinitas, quae est propinquitas viri cum consanguineis uxoris, et uxoris cum consanguineis viri, causatur ex matrimonio et carnali copula, sive licita, sive illicita.

R. EST: quia matrimonio et copula vir et mulier efficiuntur una caro; et ideo sicut vir secundum carnem attinet omnibus suis consanguineis, in eodem genere seu radice; ita et mulier attinet eisdem (viri consanguineis), tamen in alio genere, scil. quasi extrinsecus adjuncta, hoc enim aliud genus vinculi dicitur affinitas.

NOTANDUM: Matrimonium affinitatem causat, non solum ratione carnalis copulae, sed etiam ratione societatis conjugalis, secundum quam etiam matrimonium naturale est. Unde et affinitas contrahitur ex ipso contractu matrimonii per verba de praesenti ante carnalem copulam; et similiter etiam ex sponsalibus, in quibus fit quaedam pactio conjugalis societatis, contrahitur aliquid affinitati simile, scil. publicae honestatis justitia. (Art. IV, hujus qu., ad 2m).

(*) Secundum Codicem Juris Canonici hodie vigentem, affinitas oritur ex matrimonio valido, sive rato tantum, sive rato et consummato. Viget inter virum dumtaxat et consanguineos mulieris, itemque mulierem inter et viri consanguineos. Et ita computatur ut qui sunt consanguinei viri, iidem in eadem linea et gradu sint affines mulieris, et vice versa. (Can. 97).

Art. II. - *Utrum affinitas maneat post mortem viri aut uxoris.*

RESP. AFF. - R. EST: quia affinitas non oritur ex eo quod aliqui conjunguntur, sed ex eo quod conjuncti sunt. Et ideo manentibus illis personis inter quas affinitas est contracta, affinitas ipsa non dirimitur, quamvis moriatur persona ratione cujus contracta fuit. Nam aptitudo ad motum, et ipsum moveri, transit; sed motum esse perpetuum est, quia quod factum est, nunquam desinit esse factum, nisi per corruptionem subjecti.

Art. III. - *Utrum illicitus concubitus affinitatem causet.*

RESP. AFF. - R. EST: quia matrimonium affinitatem causabat, secundum quod erat quaedam carnalis commixtio; et ideo etiam fornicarius concubitus affinitatem causat, inquantum habet aliquid de carnali conjunctione. (Ita ante C. J. C.).

Art. IV. - *Utrum ex sponsalibus causetur affinitas.*

RESP. AFF. - *Scil.:* non proprie affinitas causatur, sed solum aliquid affinitati simile, quod est publicae honestatis justitia.

R. EST: quia sicut sponsalia non habent perfectam rationem matrimonii, ita ex sponsalibus non causatur affinitas; sed oritur propinquitas, quae publicae honestatis justitia vocatur, ab Ecclesia instituta propter honestatem, quae etiam impedit matrimonium sicut et affinitas.

Art. V. - *Utrum affinitas sit causa affinitatis.*

RESP. NEG. - R. EST: quia affinitas non oritur per carnis propagationem, in quo semper manet eadem species; sed per matrimonialem conjunc-

tionem, secundum aliam speciem attinentiae, scil. per aliquid exterius adjunctum. Unde si ille modus procedendi iteretur, non erit affinitas sed aliud attinentiae genus.

Art. VI. - *Utrum affinitas impediatur matrimonium.*

RESP. AFF. - *Scil.* : affinitas, praecedens matrimonium impedit contrahendum, et dirimit contractum, eadem ratione qua et sanguinitas.

R. EST: quia sicut inest necessitas quaedam cohabitandi consanguineis ad invicem, ita et affinibus; et sicut est quoddam amicitiae vinculum inter consanguineos, ita inter affines. - Sine impedimento affinitatis impediretur multiplicatio amicitiae, et repressio concupiscentiae, quae per matrimonium quaeruntur. (Ad 1m).

Art. VII. - *Utrum affinitas habeat per se gradus.*

RESP. NEG. - *Scil.* : affinitas non habet per se aliquos gradus, sed omnes gradus affinitatis causantur ex gradibus consanguinitatis.

R. EST: quia gradus attinentiae distinguuntur per carnis propagationem. Propagatio autem carnis per se comparatur ad consanguinitatem, non autem ad affinitatem, nisi mediante consanguinitate, quae est causa ejus. Et ideo ad inveniendum gradus affinitatis est regula generalis, quod quoto gradu consanguinitatis attinet mihi vir, toto gradu affinitatis attinet mihi uxor.

Art. VIII - *Utrum gradus affinitatis extendantur, sicut gradus consanguinitatis.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ex quo gradus affinitatis sumuntur juxta gradus consanguinitatis, oportet quod tot sint gradus affinitatis, quot sunt gradus consanguinitatis.

NOTANDUM: In lege Veteri frater non poterat accipere uxorem fratris sui defuncti, nisi in casu, scilicet quando moriebatur sine prole, ut suscitaret semen fratri suo: quod tunc requirabatur, quando per propagationem carnis cultus religionis multiplicabatur, quod nunc locum non habet. Et sic patet quod non ducebat eam in uxorem, quasi gerens propriam personam, sed quasi supplens defectum fratris sui. (Ad 2m).

Art. IX. – *Utrum conjugium contractum inter affines, vel consanguineos, semper sit dirimendum.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia consanguinitas et affinitas impediunt contrahendum, et dirimunt contractum. Ergo si probatur affinitas vel consanguinitas, separandi sunt (aut per dispensationem vel aliter impedimentum tollatur et novus utrisque detur consensus), etiamsi de facto contraxerint. Consanguinei enim et affines sine incestu contrahere non possunt carnaliter.

Art. X. – *Utrum ad separationem matrimonii contracti inter affines et consanguineos sit procedendum per viam accusationis.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia accusatio ad hoc est instituta ne aliquis sustineatur quasi innocens, qui revera non est, vel quod reputetur aliquid licitum, cum non sit. Et sic matrimonium accusatur, quando propter ignorantiam impedimenti aestimatur legitimum quod est illegitimum.

Art. XI. – *Utrum ad separationem matrimonii contracti inter affines et consanguineos procedi debeat per testes.*

RESP. AFF. – *Scil. :* sicut in aliis causis.

R. EST: quia in causa ista, sicut in aliis, in quibus dubitatur, facienda est iudici fides, per testes: non debet enim iudex praecipitare sententiam

de eo quod non constat. Tamen, ut juristae dicunt, in hac causa multa specialia inveniuntur; scilicet quod «idem potest esse accusator et testis, et quod non juratur de calumnia, cum sit causa quasi spiritualis; et quod consanguinei admittuntur ad testificandum; et quod non observatur omnino ordo judicarius, quia denuntiatione facta, contumax potest excommunicari, lite non contestata; et valet hic testimonium de auditu: et post publicationem testium testes possunt induci»; et hoc totum est ut peccatum impediatur, quod in tali conjunctione esse potest.

QUAESTIO LVI

De impedimento cognationis spiritualis *

Deinde considerandum est de impedimento cognationis spiritualis. Circa quod quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum cognatio spiritualis impediatur matrimonium.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ex Ecclesiae statuto.

R. EST: quia sicut per carnis propagationem accipit homo esse naturae, quod est causa vinculi cognationis carnalis, in quantum est res quaedam naturae; ita per sacramenta accipit homo esse spirituale gratiae, quod est causa vinculi cognationis spiritualis, in quantum est membrum Ecclesiae. Et ideo sicut carnalis cognatio impedit matrimonium ex ipsa natura rei, ita spiritualis ex Ecclesiae statuto.

NOTANDA: 1. Si cognatio spiritualis non praecedit, sed sequitur matrimonium, tunc non dirimit vinculum matrimonii; sed quantum ad actum matrimonii, si cognatio spiritualis fiat ex industria

(*) Ut saepe diximus, de his in praxi standum est ad C. J. C.

extra causam necessitatis, tunc ille ex cujus actus inducitur, amittit jus petendi debitum: sed tamen debet reddere, si petatur; quia ex culpa ejus non debet aliquod incommodum alius reportare. (In corp. art.).

2. Quamvis spiritualis cognatio non impediatur aliquod de principalibus bonis matrimonii, tamen impedit aliquod de secundariis bonis, quod est amicitiae multiplicatio, quia spiritualis cognatio est sufficiens ratio amicitiae per se: unde oportet quod ad alios per matrimonium familiaritas et amicitia quaeratur. (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum per solum baptismum spiritualis propinquitas contrahatur.*

RESP. NEG. - *Scil.*: contrahitur etiam per sacramentum confirmationis.

R. EST: quia nativitas spiritualis, quae habetur per baptismum, completur et confirmatur per sacramentum confirmationis, sicut prima nativitas carnalis quae est in utero matris, perficitur et confirmatur per secundam, quae fit ad extra. Unde sicut per baptismum contrahitur cognatio spiritualis ita etiam per sacramentum confirmationis.

NOTANDUM: Cognatio spiritualis non contrahitur ex aliis spiritualibus, praeter baptismum et confirmationem, quia sicut cognatio carnalis non contrahitur nisi per actum generationis completum, et affinitas non contrahitur nisi facta commixtione seminum, ex qua potest sequi generatio carnalis; ita spiritualis generatio non perficitur nisi per aliquod sacramentum. Unde non videtur conveniens quod spiritualis cognatio contrahatur nisi per aliquod sacramentum. (In corp. art.).

Art. III. - *Utrum cognatio spiritualis contrahatur inter suscipientem sacramentum baptismi, et levantem de sacro fonte.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ille qui baptizatum suscipit de sacro fonte, aut confirmandum tenet, gerit personam Ecclesiae, tanquam mater.

NOTANDUM: Non baptizatus non potest aliquem levare de sacro fonte, cum non sit membrum Ecclesiae, cujus typum gerit in baptismo suscipiens; quamvis possit baptizare, quia est creatura Dei, cujus typum gerit baptizans. Nec tamen aliquam cognationem spiritualem contrahere potest, quia ipse est expers spiritualis vitae, in quam homo primo per baptismum nascitur. (Ad 3m).

Art. IV. - *Utrum cognatio spiritualis transeat a viro in uxorem.**

RESP. AFF. - *Scil. :* a) si vir uxorem suam carnaliter cognoverit; b) et per proprium actum alterius filium de sacro fonte levabit.

R. PRIMI EST: quia ad rationem affinitatis requiritur ut homo et mulier effecti sint caro una.

R. SECUNDI EST: quia per actum alterius, qui baptizat, vel in ipso baptismo suscipit filium ejus, cognatio spiritualis non transit a viro in uxorem. - Si vero uxor non sit baptizata, non perveniet ad eam spiritualis cognatio, propter hoc quod non est capax. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum cognatio spiritualis transeat ad filios carnales patris spiritualis.*

RESP. AFF. - R. EST: quia filius est aliquid patris; et ideo cognatio spiritualis patris transit in filios carnales. (Ita juxta jus antiquum. Hoc autem sublatum fuit per Concilium Trid.).

QUAESTIO LVII

De cognatione legali, quae est per adoptionem

Deinde considerandum est de cognatione legali, quae est per adoptionem. Circa quod quaeruntur tria:

(*) Affirmative respondet S. Doctor juxta jus antiquum; nunc vero post constitutionem concilii Trident., res non ita se habet.

Art. I. – *Utrum adoptio convenienter difiniatur.*

RESP. AFF. – *Scil. : adoptio est extraneae personae in filium, vel nepotem, vel deinceps legitima assumptio.*

R. EST: quia praedicta assignatio in verbis *legitima assumptio* comprehendit genus adoptionis; in verbis *extraneae personae* habet terminum *a quo*, et ubi dicitur *in filium, vel nepotem*, indicatur terminus *ad quem*. Et sic recte exprimitur adoptio, cum sit generatio quaedam legalis, quae similitudinem habet ad generationem naturalem, in qua terminus *ad quem* est forma seu finis generationis, et terminus *a quo* est forma contraria. – Adoptio autem ordinatur ad haereditatis successionem; et ideo illis solis competit qui habent potestatem disponendi de haereditate sua. Unde ille qui non est sui juris, vel qui est minor viginti quinque annis, aut mulier, non potest adoptare aliquem, nisi ex speciali concessione principis. (Ad 3m). – (Ita juxta jus tempore S. Thomae vicens).

Art. II. – *Utrum ex adoptione contrahatur aliquod vinculum impediens matrimonium.*

RESP. AFF. – R. EST: quia per adoptionem causatur propinquitas. Nam filius adoptatus conversatur in domo patris adoptantis, sicut filius naturalis. Et ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi; et talis prohibitio est per Ecclesiam approbata. Et inde est quod legalis cognatio matrimonium impediat.

Art. III. – *Utrum cognatio legalis contrahatur solum inter adoptantem patrem et filium adoptatum.*

RESP. NEG. – R. EST: quia cognatio legalis contrahitur etiam inter patrem adoptantem et filium filii adoptivi, et nepotem, et sic deinceps;

contrahitur secundo inter filium adoptivum et filium naturalem; et, tertio, per modum cujusdam affinitatis, inter patrem adoptantem et uxorem filii adoptivi, vel e contrario inter filium adoptatum et uxorem patris adoptantis. Prima autem et tertia perpetuo matrimonium impediunt; secunda autem non, nisi quamdiu manet in potestate patris adoptantis; unde, mortuo patre, vel filio emancipato, potest contrahi inter eos matrimonium.

QUAESTIO LVIII

De impedimentis frigiditatis, maleficii, furiae vel amentiae, incestus et defectus aetatis

Deinde considerandum est de quinque impedimentis matrimonii, scilicet de impedimento frigiditatis, maleficii, furiae vel amentiae, incestus et defectus aetatis. Et circa hoc quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum frigiditas matrimonium impediat.*

RESP. AFF. – R. EST: quia causa frigiditatis seu impotentiae coeundi, obligatio ad debitum carnale, quae ex contractu matrimonii exoritur, solvi non potest.

NOTANDA: 1. Si impotentia coeundi est temporalis tantum, tunc non solvit matrimonium; si autem est perpetua (et antecedens matrimonio), tunc solvit matrimonium. (In corp. art.). – Si impotentia impediret per triennium carnalem copulam, tunc, secundum praxim Ecclesiae, impotentia judicatur perpetua. (Ad 2m). Sed in hoc Ecclesia errare potest. (In corp. art.).

2. Quamvis actus carnalis copulae non sit de essentia matrimonii, tamen potentia ad actum est de ejus essentia, quia per matrimonium datur utrique conjugum potestas in corpus alterius respectu carnalis copulae. (Ad 1m).

3. Senes quamvis quandoque non habeant caliditatem sufficientem ad generandum, tamen habent caliditatem sufficientem ad carnalem copulam. Et ideo conceditur eis matrimonium, secundum quod est in remedium, quamvis non competat eis secundum quod est in officium naturae. (Ad 3m).

4. Si altera pars matrimonii, cum qua impotens contrahit, sciat hanc impotentiam, et nihilominus contrahit, ostenditur quod alium finem ex contractu quaerit, et ideo contractus stat. Si autem nescit, tunc contractus nullus est. (Ad 4m).

5. Impotentia ex parte mulieris non provenit ex frigidityte, quia ipsa est passiva; sed ex arctatione, et tunc idem est iudicium de arctatione mulieris et de frigidityte viri. (Ad 6m).

Art. II. – *Utrum maleficium possit impedire matrimonium.**

RESP. AFF. – *Scil.:* si impotentia coeundi, quae est ex maleficio, est perpetua; secus autem si est tantum temporalis.

R. patet ex supra dictis (art. praec.).

NOTANDUM: Est differentia inter maleficium et frigiditytem, quia qui propter frigiditytem est impotens, ita est impotens ad unam sicut ad aliam; et ideo quando matrimonium dirimitur, non datur licentia ei ut jungatur alteri; sed ex maleficio homo potest esse impotens ad unam, et non ad aliam, et ideo quando iudicio Ecclesiae matrimonio dirimitur, utrique datur licentia ut alteram copulam quaerat. (In corp. art.).

Art. III. – *Utrum furia impediatur matrimonium.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si furiosus contrahit matrimonium dum habeat lucida intervalla, matrimonium facit; secus matrimonium non facit.

R. EST: quia si habet lucida intervalla, tunc quamvis dum est in illo intervallo, non sit tutum

(*) Malefici vocantur illi homines, qui daemones inducunt ad faciendum ea quae ex subtilitate suae naturae possunt, quae nos non possumus.

quod matrimonium contrahat, quia nesciret prolem educare; tamen si contrahit, est matrimonium, propter possibilitatem consensus.

Art. IV. – *Utrum incestus quo cognoscit quis sororem uxoris suae, matrimonium dirimat.*

RESP. AFF. – *Scil.*: si incestus fiat ante matrimonium contractum.

R. EST: quia sic per incestum contrahitur affinitas. – Si autem post matrimonium contractum et consummatum (fiat incestus), non debet totaliter matrimonium separari; sed vir amittit jus petendi debitum, nec potest sine peccato petere; sed tamen debet reddere petenti, quia uxor non debet puniri de peccato viri. Sed post mortem uxoris debet omnino manere absque spe conjugii, nisi cum eo dispensetur propter fragilitatem suam, cum timetur de illicito coitu. Si tamen praeter dispensationem contrahat, peccat, contra statutum Ecclesiae faciens; non tamen propter hoc matrimonium est separandum. (Ita secundum jus antiquum).

Art. V. – *Utrum defectus aetatis impediatur matrimonium.*

RESP. AFF. – R. EST: quia contractus matrimonii, sicut et alii contractus, ordinationi legis positivae subjacet. Unde secundum jura determinatum est quod ante illud tempus discretionis, quo uterque possit sufficienter de matrimonio deliberare, et debitum sibi invicem reddere, matrimonia non contrahantur; et si non ita facta fuerint, dirimuntur. Hoc autem tempus, ut in pluribus, est in masculis in quarto decimo anno, in foemina autem in duodecimo anno. Si tamen aliquis ad perfectionem debitam ante tempus praedictum perveniat, ita quod vigor naturae et rationis defectum aetatis suppleat, matrimonium non dissolvitur.

QUAESTIO LIX

**De disparitate cultus quae matrimonium
impediat ***

Deinde considerandum est de disparitate cultus quae matrimonium impediat. Circa quod quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum fidelis possit contrahere cum infideli.*

RESP. NEG. – R. EST: quia si contrahentes matrimonium sint diversae fidei, tunc intentio unius, quantum ad educationem prolis alterius intentioni contraria erit: et ita inter eos non potest esse conveniens matrimonium.

NOTANDUM: In Veteri lege, quando non poterat esse timor pertrahendi ad idololatriam, permittebatur matrimonium cum infideli. Et sic Joseph et Moyses, et Esther cum infidelibus matrimonia contraxerunt. Sed in Nova lege, quae per totum orbem diffunditur, similis ratio prohibendi est de omnibus infidelibus. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum inter infideles possit esse matrimonium.*

RESP. AFF. – R. EST: quia matrimonium principaliter est institutum ad bonum prolis non tantum generandae, quia hoc etiam sine matrimonio fieri potest, sed etiam promovendae ad per-

(*) Cultus aut religionis disparitas non vocatur hic ea qua unus est fidelis, alter haereticus; sed qua unus est baptizatus, alter infidelis.

fectum statum, sive naturae, sive gratiae. Matrimonium autem infidelium attingere potest primam perfectionem, quae est communis fidelibus et infidelibus; et haec tamen est imperfecta et materialis respectu secundae perfectionis, scilicet gratiae. - Inter infideles autem est matrimonium prout matrimonium est in officium naturae, determinabile tamen per jus positivum, ut dictum est (qu. praec., art. v).

Art. III. - *Utrum conjux conversus ad fidem possit commanere cum uxore nolente converti.*

RESP. AFF. - *Scil.* : si adsit spes correctionis, seu conversionis.

R. EST: quia infidelitas et adulterium pari passu currunt, cum utrumque sit contra bonum prolis. Unde sicut vir innocens potest libere manere cum adultera spe correctionis, non autem si adulterii peccato fuerit obstinata, ne videatur patronus turpitudinis; quamvis etiam cum spe correctionis possit eam libere dimittere; similiter fidelis conversus potest cum infideli commanere cum spe conversionis, si eam in infidelitate obstinatam non viderit; et bene facit commanendo, tamen non tenetur. Et de hoc est consilium Apostoli (I. Cor. vii, 10).

Art. IV. - *Utrum fidelis conversus possit uxorem infidelem dimittere volentem cohabitare sine contumelia Creatoris.**

RESP. AFF. - R. EST: quia ille qui ad baptismum accedit, regeneratur in Christo, et priori vitae moritur, cum generatio unius sit corruptio alte-

(*) Circa hoc videndum est C. J. C. de Privilegio Paulino,

rius; et ideo liberatur ab obligatione qua uxori tenebatur reddere debitum, et ei cohabitare non tenetur, quando converti non vult; nam unus conjugum non obligatur alteri quasi possessio ejus, sicut domino servus, sed per modum societatis cujusdam, quae non congrue est infidelis ad fidelem, ut patet II. Cor. vi.

Art. V. – *Utrum fidelis discedens ab uxore infideli possit aliam ducere.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si pars infidelis non vult cohabitare sine contumelia Creatoris, i. e., si in verba blasphemiae prorumpat, et nomen Christi audire nolit, et ad infidelitatem pertrahere nitatur.

R. EST: quia si infidelis vult cohabitare sine contumelia Creatoris, potest fidelis libere discedere, sed discedens non potest alteri nubere. – Crimen autem uxoris nolentis cohabitare sine contumelia Creatoris absolvit virum a servitute qua tenebatur uxori, ut non posset ea vivente aliam ducere; sed nondum solvit matrimonium, quia si de blasphemia illa convertetur, antequam ille aliud matrimonium contraheret, redderetur ei vir suus. Sed solvitur per matrimonium sequens, ad quod pervenire non posset vir fidelis nisi solutus a servitute uxoris suae per culpam ejusdem. (Ad 2m). In poenam autem uxoris infidelis indicitur ei quod non possit cum alio contrahere. Sed si postea convertatur, potest ei concedi dispensative ut alteri nubat, si vir ejus aliam in uxorem duxit. (Ad 3m).

NOTANDUM: Matrimonium infidelium est imperfectum, ut dictum est (art. 2 hujus qu.); sed matrimonium fidelium est perfectum, et ita est firmitus. Semper autem firmitus vinculum solvit minus firmum, si sit ei contrarium; et ideo matrimonium quod post in fide Christi contrahitur, solvit matrimonium quod prius in infidelitate con-

tractum fuerat. Unde matrimonium infidelium non est omnino firmum et ratum, sed ratificatur postmodum per fidem Christi. (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum alia vitia solvant matrimonium.*

RESP. NEG. – *Scil. :* a) quantum ad matrimonium ratificatum vinculum matrimonii non solvitur ne quidem per infidelitatem, neque per fornicationem, seu adulterium; b) quantum ad matrimonium non ratificatum, solvitur vinculum, permanente infidelitate in altero conjugum, si alter conversus ad fidem ad aliud conjugium transeat; c) tamen vinculum praedictum non solvitur per adulterium; d) quantum vero ad actum (non autem ad vinculum) matrimonium etiam ratificatum solvi potest tam per infidelitatem, quam per fornicationem, sed non propter alia peccata, nisi forte ad tempus cum pars innocens velit se substrahere a consortio alterius partis ad castigationem ejus, substrahendo ei praesentiae suae solatium.

R. PRIMI EST: quia matrimonium ratificatum non solvitur nisi per novum matrimonium, sicut dictum est supra (art. praec.).

R. SECUNDI patet ex praecedenti articulo.

R. TERTII EST: quia alias infidelis libere posset dare libellum repudii uxori adulterae, et ea dimissa, aliam ducere, quod falsum est.

R. QUARTI EST: quia si etiam propter alia peccata (i. e., praeter infidelitatem et fornicationem seu adulterium) dissolvatur matrimonium, tota die fierent divortia, cum raro inveniatur matrimonium in quo alter conjugum in peccatum non labatur, propterea dicitur (Mt. v, 32): *Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari.*

QUAESTIO LX

De uxoricidio

Deinde considerandum est de uxoricidio. Circa quod quaeruntur duo:

Art. I. - *Utrum liceat interficere uxorem deprehensam in actu adulterii.*

RESP. NEG. - *Scil.* : non licet eam occidere per seipsum, sed per iudicium civile, juxta leges patriae.

R. EST: quia vir zelo justitiae, non livore vindictae aut odii motus, uxorem adulteram in iudicio saeculari accusare criminaliter de adulterio potest, et poenam mortis a lege statutam petere; sicut etiam licet aliquem accusare de homicidio aut de alio crimine. (Non tamen talis accusatio potest fieri in iudicio ecclesiastico, quia Ecclesia non habet gladium materiale.).

Art. II. - *Utrum uxoricidium impediatur matrimonio.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia in eo in quo quis peccat, debet etiam puniri. Sed peccat contra matrimonium qui uxorem occidit. Ergo debet puniri, ut matrimonio privetur. Tamen cum distinctione: si vir occidat uxorem propter adulterium, aut etiam propter odium, tunc uxoricidium impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum; si vero occidat uxorem suam, ut ducat eam cum qua moechatur, tunc uxoricidium dirimit matrimonium, quia tunc efficitur illegitima persona simpliciter ad contrahendum cum illa,

QUAESTIO LXI

De impedimento matrimonii, quod est votum solemne

Deinde considerandum est de impedimentis quae superveniunt matrimonio: et primo de impedimento quod provenit matrimonio inconsummato, scilicet de voto solemnī; secundo de impedimento quod provenit matrimonio consummato, scilicet de fornicatione. Circa primum quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum alter conjugum, altero invito, post carnalem copulam possit religionem intrare.*

RESP. NEG. - R. EST: quia nullus potest facere oblationem Deo de alieno. Per matrimonium autem consummatum, jam est corpus viri factum uxoris; et ideo non potest sine consensu ejus Deo ipsum offerre per continentiae votum.

Art. II. - *Utrum alter conjugum possit, altero invito, ante carnalem copulam religionem intrare.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ante carnalem copulam est inter conjuges tantum vinculum spirituale. Et ideo sicut post carnalem copulam matrimonium solvitur per mortem carnalem; ita per ingressum religionis, vinculum quod est ante carnalem copulam, solvitur, quia religio est quaedam mors spiritualis, qua aliquis saeculo moriens vivit Deo.

NOTANDUM: Ante carnalem copulam non statim tenetur aliquis reddere debitum post matrimonium contractum per verba de praesenti; sed datur ei tempus duorum mensium propter tria: primo ut interim possit deliberare de transeundo ad religionem; secundo ut praeparentur quae sunt necessaria ad solemnitatem nuptiarum; tertio ne vilem habeat maritus datam, quam non suspiravit dilatam. (Ad 2m).

Art. III. – *Utrum mulier possit nubere alteri, viro suo ante carnalem copulam religionem ingresso.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut mors corporalis viri hoc modo vinculum matrimoniale solvit, ut mulier nubat cui vult, secundum Apostoli sententiam (I. Cor. vii); ita etiam post mortem spiritualem viri per religionis ingressum, poterit cui voluerit nubere.

QUAESTIO LXII

De impedimento quod supervenit matrimonio consummato, quod est fornicatio

Deinde considerandum est de impedimento quod supervenit matrimonio consummato, scilicet de fornicatione, quae impedit matrimonium praecedens quoad actum, remanente vinculo matrimoniali. Circa quod quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum propter fornicationem liceat viro uxorem dimittere.*

RESP. AFF. – R. EST: quia Dominus dimittere uxorem concessit propter fornicationem in poenam illius qui fidem fregit, et in favorem illius qui fidem servavit, ut non sit adstrictus ad reddendum ei debitum qui non servavit fidem. Excipiuntur tamen casus, in quibus, non licet viro uxorem dimittere fornicantem, in quibus vel uxor a culpa immunis est, vel utrique aequaliter culpabiles sunt.

Art. II. – *Utrum vir teneatur ex praecepto uxorem fornicantem dimittere.*

RESP. NEG. – R. EST: quia dimissio uxoris fornicantis introducta est ad corrigendum uxoris crimen per talem poenam. Et ideo si mulier

de peccato poeniteat, vir non tenetur eam dimittere; si autem non poeniteat, tenetur, ne peccato ejus consentire videatur, dum correctionem debitam non apponit.

Art. III. - *Utrum vir proprio judicio possit uxorem fornicantem dimittere.*

RESP. NEG. - *Scil.* : quantum ad torum et cohabitationem non potest eam dimittere nisi judicio Ecclesiae. (Nunc autem requiritur judicium civilium sententia).

R. EST: quia nullus in eadem causa est actor et iudex. Tamen quantum ad torum tantum potest eam proprio arbitrio dimittere, quam cito sibi constat de fornicatione uxoris.

Art. IV. - *Utrum vir et uxor in causa divortii debeant ad paria judicari.*

RESP. AFF. - *Scil.* : quantum ad bonum fidei, non autem quantum ad bonum prolis.

R. EST: quia quantum ad bonum fidei conjuges aequaliter sibi invicem tenentur; unde tantum peccat contra matrimonium adulterium unius, sicut adulterium alterius, et haec causa in utroque sufficit ad divortium. Sed quantum ad bonum prolis plus peccat adulterium uxoris quam viri, et ideo major est causa divortii in uxore quam in viro.

Art. V. - *Utrum post divortium vir alteri nubere possit.*

RESP. NEG. - R. EST: quia adulterium non facit quin sit verum matrimonium: nihil autem adveniens supra matrimonium potest ipsum dissolvere. Quantum autem ad verba Domini (Matt. xix, 9), non referuntur ad vinculum, sed ad dismissionem uxoris tantum. (Ad 4m).

Art. VI. – *Utrum post divortium vir et uxor possint reconciliari.*

RESP. AFF. – R. EST: quia vir potest eam non dimittere post fornicationem. Ergo eadem ratione potest eam post divortium reconciliare sibi, si ipsa de peccato poenitentiam agens emendata fuerit (I. Cor. vii, 11).

QUAESTIO LXIII

De secundis nuptiis

Consequenter considerandum est de secundis nuptiis. Circa hoc quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum secundae nuptiae sint licitae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* non solum secundae, sed et tertiae, et sic deinceps.

R. EST: quia vinculum matrimoniale non durat nisi usque ad mortem, ut patet Rom. vii.

Art. II. – *Utrum secundum matrimonium sit sacramentum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia in secundis nuptiis inveniuntur omnia quae sunt de essentia sacramenti matrimonii, scilicet debita materia, et debita forma, id est, expressio consensus interioris per verba de praesenti.

QUAESTIO LXIV

De annexis matrimonio, et primo de debiti redditione

Consequenter considerandum est de annexis matrimonio, et primo de debiti redditione; secundo de pluritate uxorum; tertio de bigamis; quarto de libello ripudii; quinto de filiis illegitime natis. Circa primum quaeruntur decem;

Art. I. – *Utrum alter conjugum teneatur alteri ad redditionem debiti.*

RESP. AFF. – *Scil.* : salva tamen prius personae incolumitate.

R. EST: quia uxor potestatem habet in viro quantum ad generativam virtutem, non autem quantum ad ea quae sunt de conservatione individui ordinata. Unde si uxor ultra exigat, non est petitio debiti, sed injusta exactio; et propter hoc vir non tenetur ei satisfacere. (Ad 2m).

NOTANDUM: Uxor viro leproso tenetur reddere debitum; non tamen tenetur ei cohabitare; quia non ita cito inficitur ex coitu, sicut ex frequenti cohabitatione. Et quamvis generetur infirma proles, tamen melius est ei sic esse, quam penitus non esse. (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum vir teneatur reddere debitum uxori non petenti.*

RESP. AFF. – *Scil.* : uxori non expresse petenti.

R. EST: quia aliquando propter verecundiam uxor non expresse sed interpretative petit, cum aliqua signa in ea apparent voluntatis reddendi debiti.

NOTANDUM: Non debet vir uxorem avertere ne petat debitum, nisi propter aliquam rationabilem causam; et tunc etiam non debet cum magna instantia averti, propter pericula imminencia. (Ad 4m).

Art. III. – *Utrum liceat mulieri menstruatae debitum coniugale petere.*

RESP. AFF. – *Scil.* : a) si fluxus menstruorum est innaturalis, ex aliqua infirmitate proveniens, tunc vir potest debitum petere; b) si autem fluxus est naturalis, quem mulieres sanae determinatis temporibus patiuntur, debitum petere non licet.

R. PRIMI EST: quia talis fluxus est perpetuus et diuturnus; unde oporteret quod vir perpetuo

abstineret. Nec est in hoc periculum prolis, quia mulier in tali statu concipere non potest.

R. SECUNDI EST: quia ex tali commixtione frequenter sequitur nocumentum in prolem; et iterum talis fluxus non durat nisi ad modicum tempus.

Art. IV. – *Utrum debeat sive licite possit mulier menstruata viro poscenti debitum conjugale reddere.*

RESP. AFF. – *Scil.:* si vir a petitione non desistat.

R. EST: quia secus derogaretur matrimonio, per quod datur omnimoda potestas viro in corpus mulieris, quantum ad matrimoniale actum. – Et quamvis ex hac copula possit, sequi nocumentum in prolem, tamen hoc nocumentum non potest comparari infirmitati mulieris; quia si mulier infirmatur, certissimum est quod ex carnali actu periculum ei immineret, non autem ita certum est de prole, quae forte nulla sequeretur. – Item, in casu mulier reddere debet etiam et propter periculum incontinentiae viri, et ne forte ex hoc abominationem ad eam concipiat.

Art. V. – *Utrum vir et mulier sint in actu matrimoniali aequales.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) non aequalitate quantitatis; sed b) aequalitate proportionis.

R. PRIMI EST: quia quantum ad actum conjugalem id quod nobilius est debetur viro; et quantum ad dispensationem domus, vir est qui regit, uxor autem regitur.

R. SECUNDI EST: quia sicut tenetur vir uxori in actu conjugali et dispensatione domus ad id quod viri est; ita uxor viro ad id quod uxoris est.

Et secundum hoc dicitur quod sunt aequales in reddendo et petendo debitum.

Art. VI. - *Utrum vir et uxor possint emittere votum contra debitum matrimonii sine mutuo consensu.*

RESP. NEG. - R. EST: quia de illis tantum bonis potest esse votum quae nostrae subjacent voluntati: qualia non sunt ea in quibus unus alteri tenetur. Unde cum conjuges sibi invicem teneantur in redditione debiti, per quam continentia impeditur, non potest unus absque consensu alterius continentiam vovere; et si voverit, peccat; et non debet servare votum, sed agere poenitentiam de voto male facto.

NOTANDUM: Circa votum non petendi debitum duplex est opinio: quidam enim dicunt quod unus absque consensu alterius potest vovere quod non petet debitum, non autem quod non reddet; quia in primo uterque est sui juris, sed non in secundo. Sed quia si alter nunquam peteret debitum, ex hoc alteri matrimonium nimis onerosum redderetur, dum oporteret unum semper confusionem debiti petendi subire; ideo alii probabilius dicunt quod neutrum potest unus sine consensu alterius vovere. (Ad 3m).

Art. VII. - *Utrum in diebus sacris impediatur petitio debiti.*

RESP. AFF. - *Scil.:* non licet petere, sed reddere non est vetitum. (Vide Art. ix, hujus quaestionis).

R. EST: quia actus matrimonialis quamvis culpa careat, tamen rationem deprimit, propter carnalem delectationem; et ideo hominem reddit ineptum ad spiritualia.

Art. VIII. - *Utrum petens debitum in tempore sacro mortaliter peccet.*

RESP. NEG. - R. EST: quia debitum petere in die festivo non est circumstantia trahens in aliam speciem peccati: unde non potest in infinitum

aggravare. Et ideo non peccat mortaliter uxor, vel vir, si in die festo debitum petat.*

Art. IX. – *Utrum unus conjux teneatur alteri debitum reddere in tempore festivo.*

RESP. AFF. – *Scil.:* salva debita honestate, unus alteri tenetur debitum reddere quocumque tempore, et quacumque hora.

R. EST: quia mulier habet potestatem in corpore viri, quantum ad actum generationis spectat, et e converso.

Art. X. – *Utrum nuptiae certis quibusdam temporibus interdici debeant.*

RESP. AFF. – *Scil.:* temporibus in quibus fideles ad communionem se praeparare debent juxta praxim Ecclesiae, id est, temporibus Nativitatis, Paschae et Pentecostes.

R. EST: quia illis temporibus homines praecipue debent se ad spiritualia elevare; in nuptiis autem consueverunt signa multae laetitiae dissolutae ostendi.

QUAESTIO LXV

De pluralitate uxorum

Deinde considerandum est de pluralitate uxorum. Circa quod quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum habere plures uxores sit contra legem naturae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) plures habere uxores non est contra bonum proles; sed b) est quodam-

(*) Sententia communior negat esse illicitum, et hanc tenent S. Bonav., Scotus, Cajetanus, Sotus et multi alii. Quod si canones et SS. Patres videantur iis diebus expresse prohibere usum conjugii, dicunt praefati auctores id intelligi de consilio, non autem de praecepto (S. Alphons. lib. vi, n. 25).

modo contra bonum fidei; et c) totaliter est contra bonum sacramenti.

R. PRIMI EST: quia pluralitas uxorum neque totaliter tollit, neque aliququaliter impedit matrimonii primum finem, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus foecundandis, et educandis filiis ex eis natis.

R. SECUNDI EST: quia pluralitas uxorum etsi non totaliter tollat, sed multum impedit communicationem operum quae est necessaria in vita domestica; nam non facile potest esse pax in familia, ubi uni viro plures uxores junguntur; cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum, et etiam quia communicatio plurium in uno officio causat, litem; sicut figuli corrixantur ad invicem,* et similiter plures uxores unius viri.

R. TERTII EST: quia matrimonium inter fideles significationem habet unionis inter Christum et Ecclesiam. Sicut autem Christus est unus, et Ecclesia una, ita vir unus, uxorem unam habere debet.

NOTANDUM: Unum virum habere plures uxores, non est contra prima praecepta legis naturae, ut dictum est (hic supra). Sed unam uxorem habere plures viros, est contra prima praecepta legis naturae, eo quod per hoc, quantum ad aliquid, totaliter tollitur, et quantum ad aliquid impeditur bonum prolis, quod est principalis matrimonii finis. In bono enim prolis intelligitur non solum procreatio, sed etiam educatio. Ipsa enim procreatio prolis, etsi non totaliter tollatur, quia contingit post impraegnationem primam iterum mulierem impraegnari, ut dicitur (De Animal. lib. vii, cap 4), tamen multum impeditur, quia vix potest accidere quin corruptio accidat quantum ad utrumque fetum, vel quantum ad alterum. Sed educatio

(*) Vulgare proverbium a Philosopho usurpatum (Rhet. lib. ii, cap. 4).

totaliter tollitur, quia ex hoc quod una mulier plures maritos haberet, sequeretur incertitudo prolis respectu patris, cujus cura necessaria est in educando. Et ideo nulla lege, vel consuetudine, est permissum una mulierem nubere plures viros, sicut e converso. (Ad 8m).

Art. II. – *Utrum aliquando licitum fuerit habere plures uxores.*

RESP. AFF. – *Scil.* : per dispositionem divinam

R. EST: quia lex de unitate uxoris non est humanitas, sed divinitus instituta, nec unquam verbo aut litteris tradita, sed cordi impressa, sicut et alia quae ad legem naturae qualitercumque pertinent. Et ideo in hoc a solo Deo dispensatio fieri potuit per inspirationem internam, quae quidem principaliter patribus sanctis facta est, et per eorum exemplum ad alios derivata est eo tempore quo oportebat praedictum naturae praeceptum praetermitti, ut major esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandae; non est enim inconveniens, si propter bonum prolis aliquid detrahatur aliis duobus bonis, scilicet fidei et sacramenti. (Ad 5m).

Art. III. – *Utrum habere concubinam sit contra legem naturae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia concubinae nomen illam conjunctionem exprimit qua solus concubitus propter seipsum quaeritur, non autem propter bonum prolis, ad quod matrimonium ex ipsa natura est ordinatum. – Et si aliquando ex tali concubitu prolem aliquis quaerat, non tamen est conveniens ad prolis bonum, in quo non solum intelligitur ipsius procreatio, per quam proles esse accipit, sed etiam educatio et instructio. Cum autem educatio et instructio prolis a parentibus debeantur per longum tempus, exigit lex naturae ut pater et mater in lon-

gum tempus commaneant ad subveniendum communiter proli. Haec autem obligatio ad commendandum foeminam marito matrimonium facit. Et ideo patet quod accedere ad mulierem non junctam sibi matrimonio, quae concubina vocatur, est contra legem naturae.

Art. IV. - *Utrum accedere ad concubinam sit peccatum mortale.*

RESP. AFF. - R. EST: quia concubitus fornicarius (quod est idem quod accedere ad concubinam) tollit debitam ordinationem parentis ad prolem, quam natura ex concubitu intendit; ex hoc autem violatur foedus societatis humanae, quod est contra praeceptum charitatis. Et ideo non est dubium quin fornicatio simplex de sui ratione est peccatum mortale, etiamsi lex scripta non esset.

Art. V. - *Utrum aliquando licitum fuerit concubinam habere.*

RESP. NEG. - R. EST: quia ut dictum est supra (art. 3 hujus qu.), concubitus cum ea quae non est matrimonio conjuncta, non est conveniens actio ad bonum prolis, quod est principalis finis matrimonii. Et ideo est contra prima praecepta legis naturae, quae dispensationem non recipiunt.

NOTANDUM: Ubi cumque legitur in veteri Testamento aliquos concubinas habuisse, quos necesse sit a peccato mortali excusari, oportet eas esse matrimonio junctas, et tamen concubinas dici, quia aliquid habebant de ratione uxoris, et aliquid de ratione concubinae. Secundum enim quod matrimonium ordinatur ad suum principalem finem, qui est bonum prolis, uxor viro conjungitur indissolubili conjunctione, vel saltem diuturna, ut ex dictis patet (art. 1 hujus qu.), et circa hoc non est aliqua dispensatio. Sed quantum ad se-

cundum finem, qui est dispensatio familiae et communicatio operum, uxor coniungitur viro ut socia. Et hoc deerat in his quae concubinae nominabantur. In hoc enim poterat esse dispensatio, cum sit secundarius matrimonii finis. (In corp. art.).

QUAESTIO LXVI

De bigamia et irregularitate ex ea contracta

Deinde considerandum est de bigamia et irregularitate ex ea contracta. Circa quod quaeruntur quinque:

Art. I. - *Utrum bigamiae irregularitas sit annexa.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia bigamia tollit perfectam significationem sacramenti, scil. conjunctionis Christi ad Ecclesiam, quae est unius ad unam. Minister autem sacramentorum, qui aliis sacramenta ministrare debet, nullum defectum in sacramentis pati debet. Unde bigamia irregularitatem inducit.

NOTANDA: 1. Secundum S. Doctorem sunt quatuor modi bigamiae qui inducunt irregularitatem: primus est cum quis plures habet uxores de jure successive; secundus, cum simul habet plures, unam de jure, aliam de facto; tertius, cum habet plures successive, unam de jure, aliam de facto; quartus, cum viduam ducit in uxorem. (In corp. art.).

2. Multitudo uxorum successive non tollit significationem sacramenti totaliter, nec sacramentum evacuat quantum ad sui essentiam, sed quantum ad sui perfectionem, quae requiritur in illis qui sunt sacramentorum dispensatores. (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum irregularitas sit annexa bigamiae, quae contingit ex hoc quod homo habet duas uxores, unam de jure et alteram de facto.*

RESP. AFF. - *Scil.:* sive simul sive successive alteram habeat de facto cum illa quam habet de jure.

R. EST: quia quamvis cum altera quam habet de facto non sit sacramentum, est tamen quaedam sacramenti similitudo.

Art. III. - *Utrum contrahatur irregularitas ex hoc quod aliquis ducit uxorem non virginem.*

RESP. AFF. - R. EST: quia divisio carnis, quae fit per corruptionem, est defectus sacramenti matrimonii; in conjunctione enim Christi et Ecclesiae unitas invenitur, et quidem ex utraque parte. Unde si mulier esset ordinis susceptiva, sicut efficitur vir irregularis ex hoc quod ducit uxorem corruptam, ita fieret mulier irregularis si contraheret cum corrupto.

NOTANDUM: Irregularitas non est poena inflicta, sed defectus quidam sacramenti. Et ideo ille qui uxorem ducit corruptam, quam virginem credit, irregularis est, eam cognoscens (Ad 3m); non est enim peccatum quod facit irregularitatem, sed imperfectio significationis. (Ad 3m art. praec.).

Art. IV. - *Utrum bigamia solvatur per baptismum.*

RESP. NEG. - R. EST: quia baptismus solvit culpas, et non solvit conjugia. Unde cum ex ipso conjugio sequatur irregularitas, per baptismum non tolli potest.

Art. V. - *Utrum cum bigamo liceat dispensare.*

RESP. AFF. - R. EST: quia bigamiae non est adjuncta irregularitas de jure naturali, sed de jure positivo. In his enim quae sunt de institutione Apostolorum, cum Ecclesia habeat nunc eandem potestatem statuendi et destituendi, quam tunc habuit, potest per eum qui primatum tenet in Ecclesia, dispensari. (Ad 2m).

QUAESTIO LXVII

De libello repudii

Deinde considerandum est de libello repudii. Circa quod quaeruntur septem:

Art. I. – *Utrum inseparabilitas uxoris sit de lege naturae.*

RESP. AFF. – R. EST: quia matrimonium ex intentione naturae ordinatur ad educationem prolis, non solum ad aliquod tempus sed per totam vitam prolis. Unde de lege naturae est quod parentes filiis thesaurizent, et filii parentum haeredes sint.

NOTANDUM: Quantum ad alias leges quae separabilitatem permittunt, dicendum est quod sola lex Christi humanum genus ad perfectum adduxit, reducens illud in statum novitatis naturae. Unde et in lege Moysi et in legibus humanis non potuit totum auferri quod contra legem naturae erat; hoc enim soli legi spiritus vitae reservatum est. (Ad 1m). Inseparabilitas enim competit praecipue matrimonio, secundum quod est signum perpetuae conjunctionis Christi et Ecclesiae. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum potuerit esse licitum per dispensationem uxorem dimittere.*

RESP. AFF. – *Scil. :* a) si inseparabilitas contineatur in primis praeceptis naturae, solum sub dispensatione divina cadere potuit; – b) si vero contineatur inter secunda praecepta legis naturae, dispensatio separabilitatis cadere potuit etiam sub causa naturali.

R. PRIMI EST: quia prima praecepta legis naturalis sunt de his quae non solum ordinantur ut sint frequenter, sed de his quae ordinantur ut sint semper; et hujusmodi non cadunt nisi sub dispensatione divina, id est, supernaturali, ut

patet in statione solis tempore Josue, vel ratione mysterii divini significandi, vel ostendendi, sicut patet de dispensatione in praecepto Abrahae facto de occisione filii innocentis.

R. SECUNDI EST: quia secunda praecepta legis naturalis sunt de his tantum quae, non semper, sed frequenter fiunt; et talia sunt quorum cursus per aliam causam naturalem impediri possunt. - Unde dimittere uxorem per dispensationem potest esse licitum.

NOTANDUM: In bono prolis, secundum quod est de prima intentione naturae intelligitur procreatio, et nutritio, et instructio, quousque proles ad perfectam aetatem ducatur. Sed quod ei provideatur in posterum per haereditatis et aliorum bonorum dimissionem, videtur pertinere ad secundam legis naturae intentionem. (Ad 1m). Inseparabilitas tamen, quamvis sit de secunda intentione matrimonii, prout est in officium naturae, est tamen de prima intentione ipsius, prout est sacramentum Ecclesiae. Et ideo ex quo institutum est ut sit Ecclesiae sacramentum, manente tali institutione, non potest sub dispensatione cadere, nisi forte dispensatione divina. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum sub lege Moysis licitum fuerit uxorem dimittere.*

RESP. NEG. - *Scil. :* non licebat, Dei mandato, sub lege Moysis, uxorem repudiare, sed propter duritiam cordis Judaeorum illis permittebatur ut majus malum evitaretur.

R. EST: quia bonum aliquod intermitteri potest non solum ad majus bonum accipendum, in quo est honestas; sed etiam ad majus malum vitandum: et tunc si auctoritate ejus qui dispensare potest, hoc fiat, reatum talis boni intermissio non habet, sed honestatem etiam non acquirit. Et sic indivisibilitas matrimonii in lege Moysi intermittebatur propter malum majus vitandum,

scilicet uxoricidium. Quamvis enim inordinatio maneret in repudio, ex qua peccatum dicitur, tamen reatum poenae non habebat neque temporalis, neque perpetuae, inquantum divina dispensatione fiebat. (Ad 5m).

Art. IV. – *Utrum liceat uxori repudiatae alium virum habere.*

RESP. NEG. – *Scil.:* nisi dimissio fiat ex dispensatione divina.

R. EST: quia per repudium matrimonium non solvebatur. Mulier autem non poterat simul plures viros habere. Si autem dispensationis causa esset divina, inseparabilitas matrimonii tolleretur; tunc enim mulier non potest dici alligata lege viri (Rom. vii, 2).

NOTANDUM: Quia viro licebat plures uxores simul habere secundum dispensationem divinam, ideo, una dimissa, etiam matrimonio non soluto, poterat aliam ducere. (Ad 1m).

Art. V. – *Utrum liceat viro repudiatam a se accipere.*

RESP. NEG. – R. EST: ne temere vir uxorem repudiaret.

Art. VI. – *Utrum causa repudii fuerit odium uxoris.*

RESP. NEG. – *Scil.:* causa proxima repudii est odium, sed oportet ponere alias causas remotas quae erant causa odii.

R. EST: quia sicut et amor, odium ex aliqua causa causatur. Unde dicit Aug. in Glossa (Ordin. sup. illud: *Si acceperit homo*, lib. 1 de Serm. Dom. in monte, c. 14) Deuteron. xxiv: «Multae erant in lege causae dimittendi uxorem: solam Chri-

stus fornicationem exceptit; caeteras vero molestias jubet pro fide et castitate conjugii sustineri ». Hae autem causae intelliguntur foeditas vel in corpore, puta infirmitas, vel aliqua notabilis macula, quibus bonum prolis impeditur; vel in anima, sicut fornicatio, vel aliqua hujusmodi, quae in moribus inhonestatem facit.

Art. VII. - *Utrum causae repudii deberent in libello scribi.*

RESP. NEG. - *Scil.* : causae repudii in speciali non scribebantur in libello, sed in generali.

R. EST: quia sufficiebat scriptio in generali ut repudium ostenderetur justum. Non autem scribebantur causae in speciali ut mulieri non praecluderetur via ad secundas nuptias, quae ei secundum legem concedebantur.*

QUAESTIO LXVIII

De filiis illegitime natis

Deinde considerandum est de filiis illegitime natis. Et circa hoc quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum filii qui nascuntur extra verum matrimonium, sint illegitimi.*

RESP. AFF. - R. EST: quia qui nascuntur extra matrimonium, nascuntur contra legem. Nam, quamvis illi qui nascuntur ex illicito coitu, na-

(*) Quaedam quae in lege Veteri illicita erant, a multis licita putabantur per non rectam praeceptorum expositionem, sicut patet de odio inimici, et ita est etiam de repudio, quod scil. mulier repudiata poterat alium virum habere. (Art. iv, hujus qu. ad 3m).

scuntur secundum naturam quae communis est homini et omnibus animalibus, tamen nascuntur contra legem naturae quae est propria hominibus; quia fornicatio, et adulterium, et hujusmodi sunt contra legem naturae. Et ideo tales secundum nullam legem sunt legitimi. (Ad 1m).

NOTANDUM: Quadruplex est status filiorum: quidam enim sunt naturales et legitimi, sicut illi qui nascuntur ex vero et legitimo matrimonio; quidam naturales et non legitimi, ut filii qui nascuntur de simplici fornicatione; quidam legitimi et non naturales, sicut filii adoptivi; quidam nec legitimi nec naturales, sicut spurii nati de adulterio, vel de stupro; tales enim nascuntur et contra legem positivam, et contra legem naturae expresse. (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum filii illegitimi debeant ex hoc aliquod damnum reportare.*

RESP. AFF. – *Scil.:* per hoc quod eis aliquid non est debitum, quod alias poterat esse eis debitum.

R. EST: quia filii illegitimi non admittuntur ad actus quosdam legitimos, scil. ad officia vel dignitates, quae requirunt aliquam honestatem (publicam) in illis qui haec exercent; item, aliud damnum incurrunt, quia non succedunt in haereditate paterna. Filii tamen naturales succedere possunt in sexta parte tantum.

Art. III. – *Utrum filius illegitimus possit legitimari.*

RESP. AFF. – *Scil.:* in quantum damna quae illegitimus filius incurrit, subtrahuntur per legis auctoritatem.

R. EST: quia quod per legem positivam inducitur, per legem etiam positivam revocari potest. Illegitimitas autem filiorum est inducta per legem positivam.

QUAESTIO LXIX

**De his quae spectant ad resurrectionem,
et primo de loco animarum post mortem ***

Post haec agendum est de his quae spectant ad statum resurrectionis. Postquam enim dictum est de sacramentis, quibus homo liberatur a morte culpae, consequenter dicendum est de resurrectione, per quam homo liberatur a morte poenae. Circa tractatum autem resurrectionis tria consideranda sunt, scilicet praecedentia resurrectionem, concomitantia et sequentia. Et ideo primo dicendum est de his quae pro parte, quamvis non ex toto, resurrectionem praecedunt; secundo de ipsa resurrectione et circumstantibus eam; tertio, de his quae eam sequuntur. Praecedentium autem resurrectionem prima consideratio est de receptaculis animarum post mortem eis assignatis; secunda, de qualitate et poena animarum separatarum, eis ab igne inflictis; tertia, de suffragiis, quibus animae defunctorum a vivis adjuvantur; quarta, de orationibus sactorum in patria existentium; quinta, de signis iudicium generale praecedentium; sexta, de igne ultimae conflagrationis mundi, qui faciem Iudicis praecedet. - Circa primum quae-runtur septem:

Art. I. - Utrum assignentur receptacula animabus post mortem.

RESP. AFF. - *Scil.* : secundum quamdam proportionalitatem, secundum quam in Scripturis metaphorice corporalia ad spiritualia transferuntur.

R. EST: quia quamvis animabus post mortem non assignentur aliqua corpora, quorum sint

(*) Incipit hic tractatus sic dictus « De Novissimis » - Vide nostram « Divisionem Schematicam Totius Summae », Tab. XXXIV.

formae vel determinati motores, determinantur tamen eis quaedam corporalia loca per congruentiam quamdam secundum gradus dignitatis earum, in quibus sint quasi in loco, secundum quod magis vel minus accedunt ad primam substantiam cui locus superior per congruentiam deputatur, scilicet Deum, cujus sedem caelum Scriptura esse denuntiat. Et ideo animas quae sunt in participatione perfecta Deitatis, in caelo esse ponimus; animas vero quae a participatione hujusmodi impediuntur, loco contrario dicimus deputari.

Art. II. – *Utrum statim post mortem animae deducantur ad caelum vel ad infernum.*

RESP. AFF. – *Scil.* : ut Scriptura docet.

R. EST: quia sic se habent in animabus meritum et demeritum, quibus perveniunt animae ad praemium, vel ad poenam, quae sunt fines actionum ipsarum, sicut in corporalibus se habet gravitas et levitas. Unde sicut corpus per gravitatem, vel levitatem statim fertur in locum suum, nisi prohibeatur; ita animae, soluto vinculo carnis, per quod in statu viae detinebantur, statim praemium consequuntur, vel poenam, nisi aliquid impediat; sicut interdum impedit consecutionem praemii veniale peccatum, quod prius purgari oportet; ex quo sequitur quod praemium differatur.

Art. III. – *Utrum animae existentes in paradiso vel in inferno egredi valeant.*

RESP. AFF. – *Scil.* : a) ad tempus; b) non secundum cursum naturalem; c) sed secundum dispositionem divinae providentiae.

R. PRIMI EST: quia, ut infra dicitur (qu. lxxi, art. 5), nullus inferno vel paradiso finaliter deputatus inde exire potest.

R. SECUNDI EST: quia secundum cursum naturae homines in mortali carne viventes substantiis separatis immediate conjungi non possunt: omnis enim eorum cognitio non nisi a sensu oriatur; et ideo secundum naturalem cursum animae separatae propriis receptaculis deputatae, a conversatione viventium penitus segregantur.

R. TERTII patet ex factis quae apud auctores fidei dignos, uti Augustinum (in lib. De cura pro mortuis agenda, cap. xvi) et Gregorium (in iv lib. Dial.), narrantur.

NOTANDA: 1. Inter sanctos et damnatos hoc interest, quod sancti, cum voluerint, apparere possunt viventibus, non autem damnati. Sicut enim sancti viventes in carne per dona gratiae gratis datae accipiunt ut sanitates et signa perficiant, quae non nisi divina virtute mirabiliter fiunt, quae quidem signa ab aliis hoc dono carentibus perfici non possunt; ita etiam non est inconveniens ut ex virtute gloriae aliqua potentia animabus sanctorum detur, per quam possint mirabiliter apparere viventibus cum volunt; quod alii non possunt, nisi interdum permisi. (In fine art.).

2. Quamvis aliquando animae sanctorum, vel damnatorum praesentialiter adsint ubi apparent, non tamen credendum est hoc semper accidere. Etiam enim vivi homines aliquando aliis apparent, et eis multa dicunt in somnis, cum tamen constet eos non esse praesentes, sicut Augustinus per multa exempla probat. (Ad 3m. « Sed contra »).

Art. IV. – *Utrum limbus inferni sit idem quod sinus Abrahae.*

RESP. AFF. – *Scil.:* ante Christi adventum sinus Abrahae et limbus inferni idem erant, tamen per accidens, non autem per se.

R. EST: quia cum post mortem animae hominum ad quietem pervenire non possunt nisi merito fidei, et cum in Abraham primum exemplum credendi hominibus datur, ideo requies illa quae

hominibus sanctis post mortem datur, sinus Abrahae dicitur. Sed ante Christi adventum haec quies non importabat quietem desiderii per consecutionem finis (nondum enim finis erat consecutus); sed habebat immunitatem poenae. Et ideo status sanctorum ante Christi adventum potest considerari et secundum id quod habebat de requie, et sic dicitur sinus Abrahae; potest etiam considerari quantum ad id quod eis deerat de requie, et sic dicitur limbus inferni. Post adventum Christi autem nihil prohibet sinum Abrahae esse omnino diversum a limbo, sicut status fruitionis perfectae est diversus a statu immunitatis a poena.

Art. V. - *Utrum limbus idem sit quod infernus damnatorum.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) limbus patrum distinguitur ab inferno; b) quantum ad situm tamen probabile quod est idem locus, vel quasi continuus.

R. PRIMI EST: quia in inferno est poena sensibilis, quae non erat in limbo patrum; etiam quia in inferno est poena aeterna, sed in limbo patrum detinebantur sancti temporaliter tantum.

R. SECUNDI EST: quia existentes in inferno secundum diversitatem culpae diversam sortiuntur et poenam. Et ideo secundum quod gravioribus peccatis irretiuntur damnati, secundum hoc obscuriorem locum et profundiorum obtinent in inferno. Unde et sancti patres, in quibus minimum erat de ratione culpae, supremum et minus tenebrosam locum habuerunt omnibus puniendis; et secundum hoc dicitur Christus infernum momordisse, et ad infernum descendisse

quando patres a limbo eripuit suo descensu. (Ad, 1m).

Art. VI. – *Utrum limbus puerorum sit idem quod limbus patrum.*

RESP. NEG. – *Scil.* : limbus patrum et limbus puerorum absque dubio differunt secundum qualitatem praemii vel poenae.

R. EST: quia pueris non adest spes beatae vitae, quae patribus in limbo aderat; in quibus etiam lumen fidei et gratiae refulgebat. – Sed quantum ad situm, probabiliter creditur utrorumque locus idem fuisse; nisi quod limbus patrum erat in superiori loco quam limbus puerorum, sicut de limbo et inferno dictum est (art. praec.).

Art. VII. – *Utrum debeant tot receptacula distingui.*

RESP. AFF. – *Scil.* : quinque: paradisos, limbus patrum, purgatorium, infernus et limbus puerorum.

R. EST: quia anima post mortem vel est in statu recipiendi finalem retributionem, et secundum hoc vel est in paradiso, vel ratione actualis culpa in inferno, vel ratione originalis culpa in limbo puerorum; vel est in statu quo anima impeditur a finali retributione consequenda: et hoc est vel propter defectum personae, et sic est purgatorium, vel propter defectum naturae, et sic est limbus patrum, in quo detinebantur patres a consecutione gloriae propter reatum humanae naturae, qui nondum poterat expiari. – Quantum ad aerem caliginosum non assignatur daemonibus quasi locus in quo recipiant retributionem pro meritis; sed quasi competens officio eorum, in quantum deputantur nobis ad exercitium. (Ad 4m).

QUAESTIO LXX

De qualitate animae exeuntis a corpore, et poena ei inflicta ab igne corporeo

Deinde considerandum est de generali qualitate animae exeuntis a corpore, et poena ei ab igne corporeo inflicta. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum in anima separata remaneant potentiae sensitivae.*

RESP. NEG. – *Scil. :* a) potentiae sensitivae non remanent simpliciter in anima separata; b) sed remanent secundum quid, id est, ut in radice.

R. PRIMI EST: quia manente proprio subjecto, manere oportet et proprias passiones, et corrupto eo, corrumpi; ideo necesse est illas potentias quae in suis actionibus non utuntur organo corporali, remanere in anima separata; illas autem quae utuntur organo corporali, corrumpi, corpore corrupto: et hujusmodi sunt potentiae omnes quae pertinent ad animam sensibilem et vegetabilem.

R. SECUNDI EST: quia in anima separata manet efficacia influendi iterum hujusmodi potentiae, si iterum corpori uniatur; nec oportet hanc efficaciam esse aliquid superadditum ipsi essentiae animae, quia secus esset abire in infinitum.

Art. II. – *Utrum in anima separata remaneant actus sensitivarum potentiarum.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia isti actus non sunt operationes animae inquantum anima movet seipsam, sicut Plato dicebat admittendo transcorporationem animarum seu metempsychosim, ut refert Aristoteles (De anima, lib. i, tract. 45), quia revera anima non movet seipsam, nec ullo

modo movetur per istos actus; sed sunt motus conjuncti tantum. Unde actus sensitivarum potentiarum nullo modo manent in anima separata, nisi forte sicut in radice remota. — Quantum autem ad imaginationes remanent in anima separata intellectualiter, non autem imaginabiliter. (Ad 3m). — Similiter, memoria, in quantum est potentia partis sensitivae, secundum scilicet quod concernit praeteritum tempus, non remanet. Prout autem est pars imaginationis ad intellectivam partem pertinens, secundum scilicet quod ab omni differentia temporis abstrahit, sic remanet. (Ad 4m).

Art. III. — *Utrum anima separata pati possit ab igne corporeo.*

RESP. AFF. — *Scil.:* supposito quod ignis inferni non sit metaphorice dictus, nec ignis imaginarius, sed verus ignis corporeus, oportet dicere quod anima ab igne corporeo poenas patietur.

R. EST: quia Dominus asserit (Matt. xxv) ignem illum diabolo et angelis ejus esse paratum. Diabolus autem et angelus ejus sunt incorporei, sicut et ipsa anima. — Ignis autem ipse corporeus non potest agere in animam secundum quod est res quaedam corporea, sed secundum quod est instrumentum divinae justitiae vindicantis, agens in virtute principalis agentis, id est, Dei, secundum quod superadditur igni corporeo ut detineat et alligat spiritum, retardans eum ab executione propriae voluntatis, ne scilicet possit operari ubi vult, et secundum quod vult; hoc enim divinae justitiae ordo exigit ut anima, quae peccando se rebus corporalibus subdidit, eis etiam in poena subdatur. Unde Augustinus dicit (De Civ. Dei, lib. xxi) quod sicut anima in hominis conditione jungitur corpori, ut dans ei vitam (quamvis illud

sit spirituale et hoc corporale), et ex illa conjunctione vehementer concipit amorem ad corpus, sic ligatur igni, ut accipiens ab eo poenam; et ex illa conjunctione concipit horrorem. – Ignis enim in animam non per modum influentis, sed per modum detinentis, agit (Ad 4m); et anima ignem videndo ut sibi nocivum, affligitur (Ad 5m).

QUAESTIO LXXI

De suffragiis mortuorum

Deinde considerandum est de suffragiis mortuorum. Et circa hoc quaeruntur quatuordecim:

Art. I. – *Utrum suffragia per unum facta aliis prodesse possint.*

RESP. AFF. – *Scil. :* a) opus unius nullo modo potest alteri valere ad statum consequendum per viam meriti; ut scilicet ex his quae ego facio, aliquis mereatur vitam aeternam; b) sed per viam orationis, etiam quantum ad statum consequendum, opus unius alteri, dum est in via, valere potest.

R. PRIMI EST: quia sors gloriae redditur secundum mensuram accipientis; unusquisque autem ex actu suo disponitur, et non ex alieno; et dico dispositionem dignitatis ad praemium.

R. SECUNDI EST: quia cum impetratio orationis sit secundum liberalitatem Dei qui oratur, ad omnia illa impetratio orationis se potest extendere quae potestati divinae subsunt ordinate.

NOTANDUM: Quantum ad aliquid quod est consequens, vel accessorium ad statum, opus unius potest valere alteri, non solum per viam orationis, sed etiam per viam meriti, tum propter communicantiam in radice operis, quae est charitas in operibus meritoriis; tum ex intentione facientis, qui

aliqua opera specialiter ad hoc facit ut talibus prosint. Unde ista opera quodammodo efficiuntur eorum pro quibus fiunt, quasi eis a faciente collata; unde possunt eis valere vel ad impletionem satisfactionis, vel ad aliquid hujusmodi quod statum non mutat. (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum mortui possint juvari ex operibus vivorum.*

RESP. AFF. – *Scil.:* charitas, quae est vinculum Ecclesiae membra uniens, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos, qui in charitate decedunt.

R. EST: quia charitas, quae est vita animae, sicut anima est vita corporis, non finitur. *Charitas nunquam excidit* (I. Cor. xiii, 8). Unde suffragia vivorum mortuis dupliciter prosunt, sicut et vivis, et propter charitatis unionem, et propter intentionem in eis directam: valent scilicet ad diminutionem poenae, vel aliquid hujusmodi, quod statum mortui non transmutat. – Quamvis enim animae post mortem, non sint simpliciter in statu viae; tamen quantum ad aliquid adhuc sunt in via, inquantum scil. earum progressus adhuc retardatur ab ultima retributione. Et ideo simpliciter earum via est circumsepta, ut non possint ulterius per aliqua opera transmutari, secundum statum felicitatis et miseriae; sed quantum ad hoc non est circumsepta, quin quantum ad hoc quod detinentur ab ultima retributione, possint ab aliis juvari, quia secundum hoc adhuc sunt in via. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum suffragia facta per peccatores mortuis prosint.*

RESP. AFF. – *Scil.:* quantum ad opus bonum operatum, sicut, ex. gr., sacrificium altaris; non autem quantum ad opus operantis, nisi fit ratione, alterius existentis in gratia.

R. EST: quia nostra sacramenta ex seipsis efficaciam habent absque opere operantis, quam aequaliter explent per quoscumque fiant. Ex parte operantis autem, in peccato existentis, nullo modo sunt opera meritoria nec sibi, nec aliis; nisi fiant in nomine totius Ecclesiae, vel ut instrumentum alterius, sicut si quis in charitate decedens praecipiat sibi suffragia fieri, vel alius praecipiat charitatem habens; quia opus instrumenti magis est principalis agentis. Unde illa suffragia valent defuncto, quamvis illi per quos fiunt, in peccato existant. Magis tamen valerent, si essent in charitate, quia tunc ex duabus partibus opera illa meritoria essent.

Art. IV. – Utrum suffragia quae a vivis pro mortuis fiunt, facientibus prosint.

RESP. AFF. – Scil. : a) non in quantum opus suffragii fit per modum satisfactionis alterius; sed b) in quantum est meritorium vitae aeternae.

R. PRIMI EST: quia hoc modo opus suffragii, quod computatur quasi ejus pro quo fit, ita absolvit eum a debito poenae quod non absolvit facientem a debito poenae propriae, quia in tali recompensatione consideratur aequalitas justitiae: opus autem istud satisfactorium ita potest adaequari uni reatui quod alteri non adaequetur.

R. SECUNDI EST: quia opus suffragii est meritorium vitae aeternae in quantum procedit a radice charitatis; et secundum hoc non solum prodest ei pro quo fit, sed facienti magis.

Art. V. – Utrum suffragia prosint existentibus in inferno.

RESP. NEG. – Scil. : tutius est simpliciter dicere quod suffragia non prosunt damnatis.

R. EST: quia damnati, recepta meritis retributione, ad ultimum vitae terminum perveniunt, et charitate destituuntur, per quam opera vivorum continuantur defunctis.

NOTANDUM: De quibusdam damnatis, qui precibus sanctorum miraculose restituti sunt ad vitam, sicut legitur de Trajano, quem beatus Gregorius resuscitavit, dicendum est quod non erant in inferno finaliter deputati, sed secundum praesentem propriorum meritorum justitiam: secundum autem superiores causas, quibus praevidebantur ad vitam revocandi, erat aliter de eis disponendum. - Vel dicendum, secundum quosdam, quod anima Trajani non fuit simpliciter a reatu poenae aeternae absoluta; sed ejus poena fuit suspensa ad tempus, scilicet usque ad diem judicii. (Ad 5m).

Art. VI. - *Utrum suffragia prosint existentibus in purgatorio.*

RESP. AFF. - R. EST: quia, sicut dictum est (art. 1 et hujus qu.), opera unius possunt valere alteri ad satisfactionem, sive vivus, sive mortuus (tamen in charitate) fuerit. - Unde non est inconveniens si multiplicatis suffragiis, poena existentium in purgatorio annihiletur. (Ad 2m).

NOTANDUM: Suffragia ex opere operato facta sunt non solum Ecclesiae sacramenta, sed etiam illi effectus accidentes ex operatione; sicut ex collatione eleemosynarum consequitur pauperum relevatio, et eorum oratio pro defuncto ad Deum. Item, suffragia ex parte principalis agentis immediate valent ad efficaciam suffragii; unde quam cito moriens disponit aliqua suffragia sibi fieri, praemium suffragiorum plene consequitur ante etiam quam fiunt; sed quantum ad efficaciam suffragiorum, non consequitur fructum, antequam suffragia fiant. (Ad 4m).

Art. VII. - *Utrum suffragia valeant pueris in limbo existentibus.*

RESP. NEG. - R. EST: quia pueri non baptizati non detinentur in limbo, nisi quia deficiunt a

statu gratiae. Unde cum per opera vivorum, mortuorum status mutari non possit, maxime quantum ad meritum essentialis praemii vel poenae, suffragia vivorum pueris existentibus in limbo prodesse non possunt.

Art. VIII. – *Utrum suffragia prosint sanctis existentibus in patria.*

RESP. NEG. – R. EST: quia sancti qui sunt in patria, sunt ab omni indigentia immunes, inebriati enim sunt ab ubertate domus Dei.

NOTANDUM: Quamvis sancti qui sunt in patria, de bonis nostris omnibus gaudeant, non tamen sequitur quod multiplicatis nostris gaudiis, eorum gaudium augmentetur formaliter, sed materialiter tantum. Ratio autem gaudendi in sanctis, de quibuscumque gaudent, est ipse Deus, de quo non possunt magis et minus gaudere. (Ad 3m).

Art. IX. – *Utrum orationes Ecclesiae, sacrificium altaris et eleemosynae prosint defunctis.*

RESP. AFF. – *Scil.*: orationes Ecclesiae, sacrificium altaris et eleemosynae praecipue prosunt defunctis: sacrificium altaris et eleemosynae quidem ex parte conjunctionis charitatis, orationes autem ex parte intentionis.

R. EST: quia ad communicationem charitatis sacramentum Eucharistiae praecipue pertinet, cum sit sacramentum Ecclesiasticae unionis, continens illud in quo tota Ecclesia unitur et consolidatur, scil. Christum. Unde Eucharistia est quasi quaedam charitatis origo, vel vinculum. Sed inter charitatis effectus est praecipuum eleemosynarum opus. Et ideo ista duo ex parte charitatis praecipue mortuis suffragantur, scil. sacrificium Ecclesiae et eleemosynae. – Sed ex parte intentionis directae in mortuos praecipue valet oratio, quia oratio secundum suam rationem non

solum dicit respectum ad orantem, sicut et caetera opera, sed directius ad illud pro quo oratur.

NOTANDA: 1. Eucharistia est signum Ecclesiasticae unionis, et ideo ex ipso opere operato ejus efficacia in alterum transire potest; quod non contingit de aliis sacramentis. (Ad 3m).

2. Missae suffragium continet duo: orationem et sacrificium. Ex parte ergo sacrificii oblatis missa aequaliter prodest defuncto, de quacumque missa dicatur; * et hoc est praecipuum quod fit in missa. Sed ex parte orationum magis prodest illa (missa) in qua sunt orationes ad hoc determinatae. Sed tamen iste defectus recompensari potest per majorem devotionem vel ejus qui dicit missam, vel ejus qui jubet dici, vel iterum per intercessionem sancti, cujus suffragium in missa imploratur. (Ad 5m).

Art. X. - *Utrum indulgentiae Ecclesiae prosint mortuis.*

RESP. NEG. - *Scil.:* non principaliter, sed secundario indulgentiae mortuis prosunt.

R. EST: quia indulgentia principaliter prodest ei qui indulgentiam accipit, scil. qui facit hoc pro quo indulgentia datur, ut qui visitat limina alicujus sancti. Cum autem mortui non possint facere aliquid horum pro quibus indulgentiae dantur, eis directe indulgentiae valere non possunt. Secundario autem et indirecte prosunt ei pro quo aliquis facit illud quod est indulgentiae causa, quod quandoque contingere potest, quandoque autem non potest, secundum diversam indulgentiae formam, juxta mentem Ecclesiae.

Art. XI. - *Utrum cultus exequiarum defunctis prosint.*

RESP. NEG. - *Scil.:* cultus exequiarum, quae ad ornamentum sepulturae adhibentur, non prosunt defunctis per se, sed per accidens.

(*) Sive de sanctis, sive de defunctis.

R. EST: quia talia ornamenta prosunt quidem vivis, inquantum sunt vivorum solatia, et quaedam fidei professio resurrectionis mortuorum; prosunt autem defunctis, inquantum per huiusmodi homines excitantur ad compatiendum, et per consequens ad orandum; vel etiam inquantum ex sumptibus sepulturae vel pauperes fructum capiunt, vel ecclesia decoratur; sic enim sepultura inter caeteras eleemosynas computatur.

NOTANDUM: Quia caro est pars naturae hominis, naturaliter homo ad carnem suam afficitur, secundum illud Ephes. v, 29: *Nemo unquam suam carnem odio habuit*. Unde secundum istum naturalem affectum inest viventi quaedam sollicitudo, quid etiam post ejus mortem de corpore sit futurum, doleretque, si aliquid indignum suo corpori evenire praesentiret. Et ideo illi qui hominem diligunt, ex hoc quod affectui ejus quem diligunt conformantur, circa ejus carnem curam humanitatis impendunt; et in hoc eleemosynam ei facere dicitur. (Ad 3m).

Art. XII. - *Utrum suffragia quae fiunt pro uno defuncto, magis illi proficiant pro quo fiunt, quam aliis.*

RESP. AFF. - *Scil.:* a) ex parte charitatis suffragia magis valent ei qui magis charitate est plenus, quam ei pro quo fiunt; b) ex parte intentionis autem et remissionis poenae magis valent pro quo fiunt, imo et sic ei soli valent.

R. PRIMI EST: quia charitas facit omnia bona communia; et secundum hoc illi magis participant qui sunt charitate capaciores; sicut candela quae accenditur pro aliquo, non minus prodest eis, qui cum ipso sunt, sed forte magis, si habent oculus capaciores. Sic autem valor suffragiorum attenditur secundum quamdam interiorem consolationem, secundum quod unus in charitate exi-

stens de bonis alterius delectatur post mortem quantum ad diminutionem poenae.

R. SECUNDI EST: quia ratione intentionis satisfactio unius alteri computatur. Satisfactio autem proprie ad remissionem poenae ordinatur. Unde quantum ad remissionem poenae praecipue valet suffragium ei pro quo fit.

NOTANDUM: Nihil prohibet divites, quantum ad aliquid, esse melioris conditionis quam pauperes, sicut quantum ad expiationem poenae; sed hoc quasi nihil est comparatum possessioni regni caelorum, in qua pauperes melioris conditionis esse ostenduntur, ut ipse Dominus inducit (Luc. vi, 20): *Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei.* (Ad 3m).

Art. XIII. - *Utrum suffragia facta pro multis tantumdem valeant singulis, ac si specialiter pro unoquoque fierent.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) suffragia, secundum quod valent ex virtute charitatis unientis membra Ecclesiae, etiamsi pro multis sint facta, tantum singulis prosunt ac si pro uno tantum fierent; b) suffragia autem in quantum sunt satisfactiones quaedam per intentionem facientis translatae in mortuos, tunc magis valet suffragium alicui quod pro eo singulariter fit, quam quod fit pro eo communiter, et pro multis aliis.

R. PRIMI EST: quia charitas non minuitur, si dividatur effectus ejus in multos, imo magis augetur; et similiter etiam gaudium quanto pluribus est commune, fit majus, ut dicit Augustinus (Confess. lib. viii, c. 4). Et sic de uno bono facto non minus laetantur multi in purgatorio quam unus.

R. SECUNDI EST: quia effectus suffragiorum dividitur ex divina justitia inter eos pro quibus suffragia fiunt.

Art. XIV. – *Utrum tantum valeant suffragia communia illis pro quibus specialia non fiunt, quantum illis pro quibus fiunt, valent specialia et communia simul.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia, ut dictum est (art. xii, hujus qu.) suffragia pro aliquo facta non indifferenter omnibus prosunt, sed ei magis pro quo fiunt, et ideo non est dubium quod communia suffragia et specialia simul plus valent alicui quam communia tantum. Ille tamen pro quo fiunt specialia, consequitur velociorem absolutionem, sed non pleniorum quam ille pro quo tantum communia suffragia fiunt; quia uterque ab omni poena liberabitur finaliter.

NOTANDUM: Quamvis virtus Christi, qui continetur sub sacramento Eucharistiae, sit infinita, tamen determinatus est effectus ad quem illud sacramentum ordinatur. Unde non oportet quod per unum altaris sacrificium tota poena eorum qui sunt in purgatorio expietur; sicut etiam nec per unum sacrificium quod aliquis offert, liberatur a tota satisfactione debita pro peccatis; unde et quandoque plures missae in satisfactionem unius peccati injunguntur. Credibile tamen est quod per divinam misericordiam, si aliquid de specialibus suffragiis supersit his pro quibus fiunt (ut si eis non indigeant), aliis dispensetur pro quibus non fiunt, si eis indigeant; ut patet per Damascenum (in sermone de dormientibus) sic dicentem: – « Vere Deus tanquam justus commetietur impotenti possibilitatem; tanquam sapiens defectuum commutationem negotiabitur »; quae quidem negotiatio attenditur, si id quod deest uni, alteri suppleat. (Ad 2m).

QUAESTIO LXXII

**De oratione respectu sanctorum
qui sunt in patria**

Deinde considerandum est de oratione respectu sanctorum qui sunt in patria. Et circa hoc quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum sancti orationes nostras cognoscant.*

RESP. AFF. - *Scil.* : sancti in patria cognoscunt in Verbo vota, et devotiones, et orationes hominum qui ad eorum auxilium confugiunt.

R. EST: quia ad perfectionis beatitudinis hoc requiritur, ut homo habeat quicquid velit. Hoc autem recta voluntate quilibet vult, ut ea quae ad ipsum pertinent, cognoscat. Unde cum nulla rectitudo sanctis desit, volunt cognoscere ea quae ad ipsos pertinent; et ideo oportet quod illa in Verbo cognoscant. Hoc autem ad eorum gloriam pertinet quod auxilium indigentibus praestent ad salutem; sic enim Dei cooperatores efficiuntur, « quo nihil est divinius », ut ait Dionysius (Caelest. hier. cap. 3). Unde patet quod sancti habent cognitionem eorum quae ad hoc requiruntur.

NOTANDUM: Animae sanctorum habent voluntatem plenarie conformem divinae voluntati, etiam in volito. Et ideo quamvis affectum charitatis ad proximum retineant, non tamen eis aliter auxilium ferunt, quam secundum divinam justitiam vident esse dispositum. Et tamen credendum est quod multum proximos juvent, pro eis apud Deum intercedendo. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum debeamus sanctos interpellare ad orandum pro nobis.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia cum sancti qui sunt in patria, sint Deo propinquissimi, hoc divinae

legis ordo requirit ut nos, qui manentes in corpore peregrinamur a Domino, in eum per sanctos medios reducamur: quod quidem contingit dum per eos divina bonitas in nos suum effectum infundit. Et inde est quod eos intercessores pro nobis ad Deum constituimus, et quasi mediatores, dum ab eis petimus quod pro nobis orent.

NOTANDUM: Sicut non est propter defectum divinae potentiae quod mediantibus secundis causis agentibus operatur; sed est ad complementum ordinis universi, ut ejus bonitas multiplicius diffundatur in res, dum res ab eo non solum suscipiunt bonitates proprias, sed insuper quod aliis causa bonitatis existant; ita etiam non est propter defectum misericordiae ipsius quod oportet ejus clementiam per orationes sanctorum pulsare; sed est ad hoc ut ordo praedictus servetur in rebus. (Ad 1m).

Art. III. - *Utrum orationes sanctorum ad Deum pro nobis fusae semper exaudiantur.*

RESP. AFF. - Scil. : a) oratio sanctorum *expressa*, dum scil. votis suis aures divinae clementiae pro nobis pulsant, semper exaudiuntur; b) oratio autem sanctorum *interpretativa*, i. e., illa quae fit per eorum merita, sicut sanguis Christi pro nobis effusus dicitur veniam petere, non semper exauditur.

R. PRIMI EST: quia sancti non volunt nisi quod Deus vult, nec petunt nisi quod volunt fieri; quod autem Deus vult, semper impletur. Nisi loquamur de voluntate antecedente, secundum quam *vult omnes homines salvos fieri*, quae non semper impletur. Unde nec est mirum, si etiam quos sancti volunt per hunc modum voluntatis, interdum non impleatur.

R. SECUNDI EST: quia ex parte nostra potest esse defectus, quod non consequamur fructum

orationum ipsorum, secundum quod pro nobis orare dicuntur ex hoc quod merita eorum nobis proficiunt.

NOTANDUM: Ex hoc quod sancti nihil aliud petunt quam quod in divina voluntate conspiciunt non sequitur quod oratio eorum sit infructuosa. Orationes enim sanctorum predestinatis prosunt, quia forte praeordinatum est ut intercedentium orationibus salventur; et ita etiam Deus vult ut orationibus sanctorum impleatur illud quod sancti vident eum velle. (Ad 5m).

QUAESTIO LXXIII

De signis quae iudicium praecedent

Deinde considerandum est de signis quae iudicium praecedent. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum aliqua signa praecedant adventum Domini ad iudicium.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia ad dignitatem iudicariae potestatis pertinet habere aliqua indicia quae ad reverentiam et subiectionem inducant. Et ideo adventum Christi ad iudicium venientis multa signa praecedent, ut corda hominum in subiectione venturi iudicis adducantur, et ad iudicium praeparentur, huiusmodi signis praemoniti.

Art. II. - *Utrum circa iudicium, secundum rei veritatem, sol et luna obscurabuntur.*

RESP. NEG. - *Scil. :* in ipso momento adventus Christi non est credibile quod sol et luna obscurabuntur sui luminis privatione; poterit esse tamen ut hoc fiat tempore ad iudicium propinquo ad hominum terrorem.

R. EST: quia totus mundus innovabitur, Christo veniente, et sanctis resurgentibus.

Art. III. – *Utrum virtutes caelorum, Domino veniente, commovebuntur.*

RESP. AFF. – *Scil.*: sive nomen virtutum sumatur pro aliquo ordine angelorum, sive pro omnibus caelestibus spiritibus.

R. EST: quia in primo casu ordo ille, cui proprium est corpora caelestia movere, ab effectu suo cessabunt; sicut nec angeli qui sunt ad custodiam hominum deputati, ulterius custodiae officio vacabunt. In altero casu autem dicuntur virtutes caelorum commoveri propter admirationem novitatis, quae in mundo tunc erit.*

QUAESTIO LXXIV

De igne ultimae conflagrationis

Deinde considerandum est de igne conflagrationis mundi. Circa quod quaeruntur novem:

Art. I. – *Utrum aliqua mundi purgatio sit futura.*

RESP. AFF. – R. EST: quia cum mundus propter hominem aliquo modo factus sit, oportet quod quando homo secundum corpus glorificabitur, etiam alia mundi corpora ad meliorem statum mutantur, ut sit et locus convenientior, et aspectus delectabilior per remotionem corruptionis et infectionis culpae.

Art. II. – *Utrum mundi purgatio sit futura per ignem.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ignis inter alia elementa maximam habet efficaciam ad purgandum

(*) Possunt per virtutes caelorum, ait Sylvius, caeli ipsi caelorumque firmitas et stabilitas intelligi; qui commovebuntur motibus et tremoribus insolitis, similique sensu recte accipitur illud (Job. xxvi): *Columnae caeli contremiscunt et pavent ad nutum ejus.*

et ad dividendum subtilizando. Per hanc autem finalem purgationem reducentur res ad puritatem in qua conditae fuerunt. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum ignis ille quo mundus purgabitur, sit ejusdem speciei cum igne elementari.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia, ut Augustinus dicit (De Civ. Dei, l. xx, c. 16), «sicut mundanarum aquarum inundatione factum est diluvium, ita mundanorum ignum conflagratione figura hujus mundi peribit». Ista autem conflagratio nihil aliud est quam congregatio omnium causarum inferiorum et superiorum, quae ex natura sua habent virtutem igniendi: quae quidem congregatio non naturali cursu rerum, sed virtute divina fiet; et ex omnibus istis causis sic congregatis generabitur ignis, qui faciem hujus mundi exuret.

Art. IV. - *Utrum ignis ille purgabit etiam caelos superiores.*

RESP. NEG. - **R. EST:** quia dispositio contraria perfectioni gloriae quae invenitur in mundo, non invenitur in corporibus caelestibus. Est tamen in corporibus caelestibus motus localis, qui voluntate divina accedente cessabit, et quietatio quae sequetur loco purgationis erit eis.

Art. V. - *Utrum ignis ille alia elementa consumet.*

RESP. NEG. - *Scil. :* elementa manebunt quantum ad substantiam et qualitates eorum proprias; sed purgabuntur ab infectione, quam ex peccatis hominum contraxerunt et ab impuritate quae per actionem et passionem mutua in eis accidit.

R. EST: quia jam cessante motu primi mobilis, in inferioribus elementis mutua actio et passio esse non poterit. Unde ille ignis qui ut instrumentum providentiae, et virtutis divinae aget, non aget in alia elementa usque ad eorum consump-

tionem, non enim est probabile quod illa finali consummatione aliquid perfectionis naturalis ab elementis tollatur; sed solum aget usque ad purificationem. (Ad 3m).

Art. VI. – *Utrum omnia elementa per illum ignem purgantur.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia per ignem poterunt consumi impuritates elementorum, quae ex eorum permixtione proveniunt. Hujusmodi autem impuritates praecipue sunt circa terram usque ad medium aeris interstitium. Unde usque ad illud spatium ignis ultimae conflagrationis elementa purgabit.

Art. VII. – *Utrum ignis ultimae conflagrationis iudicium debeat sequi.*

RESP. NEG. – *Scil.:* ista conflagratio quoad purificationem mundi iudicium praecedet; sed quoad aliquem actum, qui scil. est involvere malos, iudicium sequetur.

R. EST: quia conflagratio illa erit dispositio ad renovationem mundi, quae Christi adventum praecedit; unde et sancti, resurgendo ad Christi iudicium, gloriosa corpora resument; (i. e., corpora igne purgata).

Art. VIII. – *Utrum ille ignis habiturus sit talem effectum in hominibus, qualis designatur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* qualis designatur a Magistro Sententiarum in textu lib. IV, dist. 47, ut sit quod ignis naturaliter aget ante iudicium et in bonos et in malos, qui vivi reperientur, eos in cinerem resolvendo; sed mali illius ignis actione cruciabuntur, boni vero omnis doloris erunt expertes.

R. EST: quia ignis ille, qui aget ut instrumentum divinae justitiae, suam naturam retinebit et sic etiam per suam virtutem naturalem ope-

retur. Quantum ergo pertinet ad virtutem naturalem ipsius, similiter aget in malos et in bonos qui vivi reperiuntur, utrorumque corpora in cinerem resolvendo; in quantum vero aget ut instrumentum divinae justitiae diversimode aget in diversos quantum ad sensum poenae. Mali enim per actionem ignis cruciabuntur; boni vero, in quibus nihil purgandum invenietur, omnino nullum dolorem ex igne sentient, sicut nec pueri senserunt in camino ignis. Boni vero in quibus aliquid purgandum reperietur, sentient cruciatum doloris ex illo igne, plus vel minus, pro meritorum diversitate. Sed quantum ad actum quem post judicium ille ignis habebit, in damnatos tantum aget; quia boni omnes habebunt corpora impassibilia.

Art. IX. - *Utrum ille ignis involvet reprobos.*

RESP. AFF. - *Scil. : ignis conflagrationis.*

R. EST: quia quoad calidum ustivum, et quantum ad id quod in igne grossum reperietur, post judicium, descendet ad inferos et addetur igni inferni in poenam damnatorum; quod vero est ibi subtile et lucidum, remanebit superius et addetur ad gloriam electorum, secundum glossam super illud Dan. vii, 10: *Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus, ubi additur: Ut malos puniat, et bonos purget.*

QUAESTIO LXXV

De resurrectione

Post haec considerandum est de circumstantiibus et concomitantibus resurrectionem. Quorum prima consideratio est de ipsa resurrectione; secunda de ejus causa; tertia de ejus tempore et modo; quarta de ipius termino *a quo*; quinta de conditionibus resurgentium. Circa primum quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum corporum resurrectio sit futura.*

RESP. AFF. - R. EST: quia homo in hac vita non potest, propter varietates fortunae, infirmitates corporis, imperfectiones scientiae et virtutis, et instabilitates, pertingere ad finem suum ultimum, id est ad beatitudinem, quam naturaliter desiderat. Unde oportet ad hanc beatitudinem pertingere post hanc vitam, et quidem non per animam solam, sed etiam per corpus, cujus anima est forma substantialis. Et ideo necesse est ponere post hanc vitam resurrectionem corporum, ut saepe Scriptura dicit. Et sic, homo qui per corpus operatur, in corpore etiam mercedem accipiat.

Art. II. - *Utrum resurrectio erit omnium generaliter.*

RESP. AFF. - R. EST: quia ea quorum ratio sumitur ex natura speciei, oportet similiter inveniri in omnibus quae sunt ejusdem speciei. Talis autem est resurrectio. Nam anima in perfectione ultima speciei humanae esse non potest a corpore separata: unde nulla anima in perpetuum remanebit a corpore separata. Et ideo necesse est, sicut unum, ita et omnes resurgere, ut Scriptura dicit (Jn. v, 28): *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.*

Art. III. - *Utrum resurrectio sit naturalis.*

RESP. NEG. - *Scil.:* resurrectio simpliciter loquendo est miraculosa, secundum quid tantum est naturalis.

R. EST: quia natura non potest principium esse resurrectionis, quamvis ad vitam naturae resurrectio terminetur. Nam nullum principium activum resurrectionis est in natura, neque respectu

conjunctionis animae ad corpus, nec respectu dispositionis, quae est necessitas ad talem conjunctionem; quia talis dispositio non potest a natura induci, nisi determinato modo per viam generationis ex semine. Unde etsi ponatur esse aliqua scientia passiva ex parte corporis, seu etiam inclinatio quaecumque ad animae conjunctionem, non est talis quod sufficiat ad rationem motus naturalis. Unde resurrectio, simpliciter loquendo, est miraculosa, non naturalis, nisi secundum quid scil. ratione termini.

NOTANDUM: Tota operatio naturae est sub operatione divina, sicut operatio inferioris artis sub operatione superioris: unde sicut omnis operatio inferioris artis expectat aliquem finem, ad quem non pervenitur nisi operatione artis superioris inducentis formam, vel utentis artificio facto; ita ad ultimum finem, ad quem tota expectatio naturae intendit, non potest perveniri operatione naturae; et propter hoc consecutio ejus non est naturalis. (Ad 4m).

QUAESTIO LXXVI

De causa resurrectionis

Deinde considerandum est de causa nostrae resurrectionis. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum Christi resurrectio sit causa nostrae resurrectionis.*

RESP. AFF. - *Scil.:* resurrectio Christi est tum causa efficiens et univoca, tum causa instrumentalis nostrae resurrectionis.

R. PRIMI EST: quia illud idem quod fecit resurrectionem Christi, scil. virtus divinitatis ipsius Christi, quae sibi et Patri communis est, est causa efficiens nostrae resurrectionis. Unde dicitur Rom. viii, 11: *Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra.*

R. SECUNDI EST: quia operationes divinae agebantur mediante carne Christi, quasi quodam organo. - Unde resurrectio Christi causatur a divinitate immediate; sed resurrectio aliorum mediante Christo homine resurgente. (Ad 3m).

Art. II. - *Utrum vox tubae sit causa nostrae resurrectionis.*

RESP. AFF. - *Scil.*: nutus divinus quo fiet resurrectio, nihil aliud est quam signum ab ipso Christo datum, cui tota natura obediet ad resurrectionem mortuorum: et hoc signum idem est quod *vox tubae*, quae ita vocatur propter sonoritatem.

R. EST: quia oportet quod in resurrectione corporum communi aliquo signo corporali dato, Christus resurrectionem operetur: quod quidem signum, ut quidam dicunt, erit ad litteram vox Christi resurrectionem imperantis, sicut imperavit mari et cessavit tempestas. Quidam vero dicunt quod hoc signum nihil aliud erit quam ipsa representatio evidens Filii Dei in mundo.

NOTANDUM: Illa vox, quidquid sit, habebit efficaciam instrumentalem ad resuscitandum, non ex hoc quod sentitur, sed ex hoc quod profertur. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum ad resurrectionem angeli operantur.*

RESP. AFF. - R. EST: quia in omnibus quae corporaliter a Deo fiunt, utitur Deus ministerio angelorum. In resurrectione autem est aliquid ad transmutationem corporum pertinens, scilicet collectio cinerum, et eorum praeparatio ad reparationem humani corporis. Unde quantum ad hoc in resurrectione utetur Deus ministerio angelorum. Sed anima sicut immediate a Deo creata est, ita immediate a Deo corpori iterato unietur sine aliqua operatione angelorum.

QUAESTIO LXXVII

De tempore et modo resurrectionis

Deinde considerandum est de tempore et modo resurrectionis. Circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. - *Utrum tempus nostrae resurrectionis differri debeat usque ad finem mundi.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia cum tota materia corporum inferiorum subjaceat variationi secundum motum caelestium corporum, esset contra ordinem quem divina providentia statuit in rebus, si materia inferiorum corporum ad statum incorruptionis perduceretur, manente motu superiorum corporum. Et quia secundum positionem fidei resurrectio erit in vitam immortalem conformiter Christo, qui *resurgens ex mortuis, jam non moritur*, ut dicitur Rom. vi, 9; ideo humanorum corporum resurrectio usque ad finem mundi differetur, in quo motus caeli quiescet. - Quod autem aliquibus sit concessum quod eorum resurrectio non sit usque ad communem resurrectionem dilata, hoc est ex speciali gratiae privilegio (Ad 2m).

NOTANDUM: Occasione verborum Apoc. xx, 4, quidam haeretici posuerunt primam resurrectionem futuram esse mortuorum, ut cum Christo mille annis in terra regnaret: unde vocati sunt *Chiliastae*, quasi millenarii. Et ideo Augustinus (De civ. Dei, lib. xx, cap. 7) dicit verba illa * aliter intelligenda esse, scilicet, de resurrectione spirituali, per quam homines a peccatis dono gratiae resurgunt. Secunda autem resurrectio corporum est. Millenarius autem annorum numerus non significat aliquem certum numerum, sed designat totum tempus quod nunc agitur, in quo nunc sancti cum

(*) Apoc. xx, 4: *Vidi animas decollatorum propter testimonium Jesu, et propter verbum Dei; et infra: Et vixerunt, et regnaverunt cum Christo mille annis; et caeteri mortuorum non vixerunt, donec consummarentur mille anni.*

Christo regnant, quia numerus millenarius designat universitatem, sicut Psal. civ, 8 dicitur: *Verbi, quod mandavit in mille generationes*, id est, in omnes. (Ad 4m).

Art. II. - *Utrum tempus resurrectionis nostrae sit occultum.*

RESP. AFF. - *Scil.*: secundum illud (Act. i, 7): *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quae posuit Pater in sua potestate.*

R. EST: quia determinatus numerus futuri temporis sciri non potest nisi per revelationem, vel per naturalem rationem. Tempus autem quod erit usque ad resurrectionem, enumerari non potest naturali ratione, quia simul erit resurrectio, et finis motus caeli, ut dictum est (art. praec.). Ex motu autem caeli non potest cognosci finis ejus, quia cum sit circularis, ex hoc ipso habet quod secundum naturam suam possit in perpetuum durare. Unde naturali ratione tempus quod erit usque ad resurrectionem, numerari non potest. Similiter etiam per revelationem haberi non potest, ut ex verbis ipsis Domini patet (Act. i, 7).

NOTANDUM: Per mille ducentos sexaginta dies, de quibus fit mentio Apoc. xii, significatur omne tempus in quo Ecclesia durat, et non determinatur aliquis numerus annorum: et hoc ideo quia praedicatio Christi, super quam fundatur Ecclesia, duravit tribus annis cum dimidio; quod tempus fere continet aequalem numerum dierum numero praedicto. Et similiter etiam numerus eorum qui in Daniele ponitur, non est referendus ad numerum aliquem annorum qui sint usque ad finem mundi vel usque ad praedicationem Antichristi; sed debet referri ad tempus quo praedicabit Antichristus, et quo persecutio ejus durabit. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum resurrectio futura sit in noctis tempore.*

RESP. AFF. - *Scil.*: determinata hora temporis qua fiet resurrectio, sciri pro certo non potest,

ut in littera dicitur (Sent, iv, dist. 43). Tamen satis probabiliter a quibusdam dicitur quod resurrectio erit quasi in crepusculo, sole existente in oriente, et luna in occidente.

R. EST: quia in tali dispositione sol et luna creduntur esse creata, ut sic eorum circulatio compleatur penitus per reditum ad idem punctum. Unde de Christo dicitur quod tali hora resurrexit.

Art. IV. - *Utrum resurrectio futura sit subito vel successive.*

RESP.: fiet subito, secundum illud I. Cor. xv, 51: *Omnes quidem resurgemus in momento, in ictu oculi.*

R. EST: quia illud fiet virtute divina immediate, et ideo subito fiet, scil. in termino temporis quo angelorum opus complebitur.

NOTANDUM: Idem videtur esse dicendum de sono illo (tubae), et de formis sacramentorum, scil. quod in ultimo instanti sonus effectum suum habebit (ad 3m); congregatio autem cinerum, quae sine motu locali esse non potest, fiet ministerio angelorum. Et ideo erit in tempore, sed imperceptibili, propter facilitatem operandi, quae competit angelis. (Ad 4m).

QUAESTIO LXXVIII

De termino a quo resurrectionis

Deinde considerandum est de termino a quo resurrectionis. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum mors erit terminus a quo resurrectionis in omnibus.*

RESP. AFF. - *Scil.:* omnes, sine exceptione, morituri sunt ante resurrectionem finalem, ut Scriptura testatur et ordini naturae convenit.

R. EST: quia per infectionem originalis peccati omnes homines debitores sunt mortis. Unde Scriptura resurrectionem omnium futuram praedicit. Hoc est etiam secundum ordinem naturae, quia id quod corruptum et vitiatum est, in suam novitatem non reducitur nisi corruptione mediante; sicut acetum non fit vinum, nisi aceto corrupto. Unde cum natura humana in defectum necessitatis moriendi devenerit, non erit reditus ad immortalitatem nisi mediante morte. Convenit etiam ordini naturae propter aliam rationem, quia, sicut cessante motu cordis omnia membra mortificantur; ita cessante motu caeli, non potest aliquid vivum remanere illa vita quae ex influenza illius motus conservabatur.

NOTANDUM: Quod in Symbolo legitur, *Dominus venturus est judicare vivos et mortuos*, distinctio illa mortuorum et vivorum non est referenda ad ipsum iudicii tempus, neque ad totum tempus praeteritum, quia omnes iudicandi aliquo tempore fuerunt vivi, et aliquo tempore mortui; sed ad illud tempus determinatum quod immediate iudicium praecedet, quando scilicet iudicii signa incipient apparere. (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum resurrectio omnium erit a cineribus.*

RESP. AFF. - *Scil.*: nisi aliquibus ex speciali privilegio gratiae sit indultum contrarium, sicut et resurrectionis acceleratio.

R. EST: quia Scriptura sacra sicut resurrectionem praenuntiat, ita et corporum reformationem, secundum illud Philipp. iii: *Salvatores expectamus Dominum nostrum Jesum Christum. Qui reformabit corpus humilitatis nostrae.* Et ideo sicut omnes moriuntur, ad hoc quod omnes vere resurgere possint, ita omnium corpora dissolvantur, ad hoc quod omnium corpora reformari possint, secundum illud Gen. iii, 19: *Terra es, et in*

*terram ibis.** – Hoc etiam ordo naturae exigit, quia, motu caeli cessante, omnia mixta in pura elementa resolventur.

Art. III. – *Utrum pulveres illi ex quibus humanum corpus reparabitur, aliquam habeant inclinationem naturalem ad animam quae eis conjungetur.*

RESP. NEG. – *Scil. :* in cineribus illis nulla est inclinatio naturalis ad resurrectionem, sed solum ex ordine divinae providentiae, quae statuit illos cineres iterum animae conjungi.

R. EST: quia corpus, post separationem animae, non manet in eadem natura quam habebat; et ideo resolutio corpore in cineres, non remanet in eis aliqua naturalis inclinatio ad praedictam conjunctionem.

QUAESTIO LXXIX

De conditione resurgentium, et primo de eorum identitate

Consequenter agendum est de conditionibus resurgentium. Ubi prima consideratio erit de his quae communiter ad bonos et ad malos pertinent; secunda de his quae tantum ad bonos pertinent; tertia de his quae spectant tantum ad malos. Ad bonos autem et malos communiter tria pertinent, scil. ipsorum *identitas*, *integritas* et *qualitas*. Et primo videndum est de resurgentium identitate. Secundo de corporum integritate. Tertio de ipsorum qualitate. – Circa primum quaeruntur tria:

(*) Vulgata habet: *Pulvis es, et in pulverem reverteris.*

Art. I. – *Utrum in resurrectione anima idem corpus numero resumet.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia resurrectio dici non potest, nisi anima ad idem corpus redeat; resurrectio enim est iterata resurrectio. Ejusdem autem est surgere et cadere. Unde resurrectio magis respicit corpus, quod post mortem cadit, quam animam, quae post mortem vivit. Et ideo si non est idem corpus quod anima resumat, nec diceretur resurrectio, sed magis novi corporis assumptio.* Et hoc conforme est Scripturae sacrae, e. g. Job xix, 26, ubi dicitur: *In carne mea videbo Deum salvatorem meum.*

Art. II. – *Utrum sit idem numero homo qui resurget.*

R. AFF. – **R. EST:** quia oportet quod illud idem numero ad finem perveniat, quod propter finem est factum; ne autem in vanum esse factum videatur, oportet quod idem homo numero resurgat: et hoc quidem fit, dum eadem anima numero eidem corpori numero conjungitur; alias enim non esset resurrectio proprie, nisi idem homo repararetur. Unde ponere quod idem numero non sit qui resurget, est haereticum, derogans veritati Scripturae,** quae resurrectionem praedicat.

NOTANDUM: Aliorum generabilium et corruptibilium forma non est per se subsistens, ut post compositi corruptionem remanere valeat, sicut est

(*) Declaratio Innocenti III in concil. Lateran. can. I, sic se habet: *Omnes mortales cum suis propriis corporibus resurgent quae nunc gestant.*

(**) Ut patet ex Job xix: *Rursum circumdabor pelle mea, et carne mea...*; et I. Cor. xv: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem.*

de anima rationali, quae esse quod sibi in corpore acquiritur, etiam post separationem a corpore retinet, et in participationem illius esse corpus per resurrectionem adducitur, cum non sit aliud esse corporis, et aliud animae in corpore; alias esset conjunctio animae et corporis accidentalis; et sic interruptio nulla facta est in esse substantiali hominis, ut non possit idem numero redire homo propter interruptionem essendi; sicut accidit in aliis rebus corruptis, quarum esse omnino interrumpitur, forma non remanente, materia autem sub alio esse remanente. (In corp. art.).

Art. III. - *Utrum pulveres humani corporis ad eam partem corporis quae in eos dissoluta est, per resurrectionem redire oporteat.*

RESP. NEG. - *Scil. :* pulveres ejusdem partis homogeneae ad eandem partem quantum ad situm non est necesse redire; sed pulveres alicujus partis non possunt ad aliam partem redire specie diversa.

R. PRIMI EST: quia mutatio in situ tantum non facit mutationem in specie. Et sic si materia unius partis redeat ad aliam, nullum praejudicium generabitur identitati totius. Sed loquendo secundum congruentiam, magis probabile est quod etiam situs partium idem servabitur in resurrectione, praecipue quantum ad partes essentielles et organicas, quamvis forte non quantum ad accidentales, sicut sunt ungues et capilli.

R. SECUNDI EST: quia si materia unius partis redit ad aliam partem alterius speciei, sic de necessitate variatur non solum situs partium, sed etiam identitas earum; ita tamen quod tota materia, aut aliquid quod erat de veritate humanae naturae in una, in aliam transferatur. Ablata autem identitate partium, aufertur identitas totius, si loquamur de partibus essentialibus.

QUAESTIO LXXX

De integritate corporum resurgentium

Deinde considerandum est de integritate corporum resurgentium. Circa quod quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum omnia membra humani corporis resurgent.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia cum anima, in habitudine causae efficientis, ita se habet ad corpus sicut ars ad artificiatum, ut Philosophus dicit (De anima, lib. ii, text. 36 et 37), quidquid in partibus corporis apparet, totum originaliter et quodammodo implicite, in anima continetur; sicut quidquid explicite in artificiato ostenditur, hoc totum implicite et originaliter in arte continetur. Et ideo, ad perfectionem animae, corpus ei respondere debet proportionaliter ad plenum. In resurrectione autem corpus non resurget, nisi secundum ordinem quem habet ad animam rationalem. Et ideo oportet etiam hominem perfectum resurgere, scil. cum omnibus membris quae sunt in corpore, utpote totus homo usque ad ultimam perfectionem consequendam reparetur, secundum illud Apostoli (Phill. iii): *reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae.*

NOTANDUM: Quamvis post resurrectionem deerit operatio corporis membrorum, non sequitur ex hoc quod membra corporis frustra erunt; nam instrumentum non solum servit ad exequendam operationem agentis, sed etiam ad ostendendam virtutem ipsius. Unde oportebit ut virtus potentiarum animae in instrumentis corporeis demonstretur, etsi nunquam in actu prodeant, ut ex hoc commendetur Dei sapientia. (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum capilli et ungues resurgent in humano corpore.*

RESP. AFF. - R. EST: quia homo resurget in omni perfectione suae naturae; et ideo oportet ut capilli et ungues resurgant in ipso. Nam, capilli et ungues et alia hujusmodi sunt in homine ad custodiam aliarum partium vitalium. Unde capilli et ungues, quamvis non sint de prima, tamen sunt de secunda perfectione, sicut folia ad cooperturam fructuum.

Art. III. - *Utrum humores in corpore resurgent.*

RESP. AFF. - *Scil.:* non omnes humores qui nunc sunt in corpore resurgent cum corpore, sed illi tantum qui determinatam formam habent ut partes corporis integrales, sicut sanguis, atra et flava bilis et phlegma, et gluten.

R. EST: quia quicquid pertinet ad integritatem humanae naturae in resurgente, hoc totum resurget, ratione praedicta (art. 1 et 2 praec.). Unde oportet quod illa humiditas corporis resurgat in homine, quae ad integritatem humanae naturae pertinet.

Art. IV. - *Utrum totum quod fuit in corpore de veritate humanae naturae, resurget in ipso.*

RESP. AFF. - R. EST: quia aliquid dicitur esse de veritate humanae naturae in quantum proprie pertinet ad esse humanae naturae; et hoc est quod participat formam humanae naturae; sicut verum aurum dicitur quod habet veram formam auri, ex qua est proprium esse auri. Unde, sicut humana natura resurget prout est in individuo, necesse est quod quicquid est in corpore individui de veritate humanae naturae resurgere cum ipso, praesertim illud in quo corpus magis accessit ad perfectam participationem virtutis speciei.

Art. V. – *Utrum quicquid fuit materialiter in membris hominis, totum resurget.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia totalitas materiae quae est in membris hominis non pertinet ad veritatem humanae naturae, quantum ad id quod habet de specie (in individuo). Nam tota materia quae fuit in homine a principio vitae usque ad finem, excederet quantitatem debitam speciei. Et ideo totum quod est in homine, resurget, considerata totalitate speciei, quae attenditur secundum quantitatem, figuram, situm et ordinem partium; non autem resurget totum, considerata totalitate materiae.

NOTANDUM: Natura speciei habet aliquam quantitatem, quam nec excedit, nec ab ea deficit absque errore; quae tamen quantitas habet aliquos gradus latitudinis, et non est accipienda secundum unam mensuram determinatam, sicut accipitur quantitas in individuo. Nam unumquodque individuum in specie humana assequitur infra terminos alius latitudinis aliquem gradum quantitatis, quae competit naturae individui. Et ideo non omnes resurgent in eadem quantitate; sed quilibet resurget in illa quantitate in qua fuisset in termino augmenti, si natura non errasset vel defecisset: quod autem superest, vel deficit in homine, reseccabit vel supplebit divina potentia (qu. seq. art. ii).

QUAESTIO LXXXI

De qualitate resurgentium

Deinde considerandum est de qualitate resurgentium. Circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum omnes resurgent in eadem aetate.*

RESP. AFF. – *Scil. :* in aetate juvenili, sicut Christus resurrexit, quae circa triginta annos incipit, ut Augustinus dicit (De civ. Dei, lib. xxii, c. 15).

R. EST: quia Deus, qui humanam naturam absque defectu instituit, sine defectu reparabit. Status autem ultimae perfectionis humanae naturae in homine est in juvenili aetate, ad quam terminatur motus augmenti, et a qua incipit motus decrementi.

Art. II. - *Utrum omnes resurgent ejusdem staturae.*

RESP. NEG. - R. EST: quia in resurrectione non reparabitur humana natura solum quantum ad idem specie, sed etiam quantum ad idem numero.

Art. III. - *Utrum omnes resurgent in sexu virili.*

RESP. NEG. - R. EST: quia sicut considerata natura individui, debetur diversa quantitas diversis hominibus; ita considerata natura individui, debetur diversus sexus diversis hominibus: et haec etiam diversitas competit perfectioni speciei, cujus diversi gradus implentur per dictam diversitatem sexus vel quantitatis.

NOTANDUM: Mulier subditur viro propter imbecillitatem naturae et quantum ad vigorem animi, et quantum ad robur corporis. Sed post resurrectionem non erit differentia in his secundum diversitatem sexuum, sed magis secundum diversitatem meritorum. (Ad 2m); unde mulier, ut sic, non erit subdita viro.

Art. IV. - *Utrum omnes resurgent in vita animali.*

RESP. NEG. - R. EST: quia resurrectio non erit homini necessaria propter vitam animalem, quae consequitur in hac vita, sed ad consequendam ultimam perfectionem, quae consistit in perventione ad ultimum finem. Unde dicitur (Matt. xxii, 30): *In resurrectione neque nubent, neque nubentur.*

NOTANDUM: Illa comestio qua Christus comedit non fuit necessitatis, quasi cibus indigeret humana natura post resurrectionem; sed fuit potestatis, ut ostenderet se veram naturam humanam resumpsisse, quam prius habuerat in statu illo, quando cum discipulis comederat et biberat. Haec autem ostensio non erit necessaria in resurrectione communi quia omnibus notum erit. (Ad 1m).

QUAESTIO LXXXII

De impassibilitate corporum beatorum resurgentium

Deinde considerandum est de conditionibus beatorum resurgentium; et primo de eorum corporum impassibilitate; secundo de subtilitate; tertio de agilitate; quarto de claritate. – Circa primum quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum corpora sanctorum post resurrectionem erunt impassibilia.*

RESP. AFF. – *Scil.:* proprie accipiendo passionem prout est « motus cordis praeter naturam », non erit in corporibus resurgentium sanctorum potentialitas ad passionem.

R. EST: quia omnis passio fit per victoriam agentis super patiens: nam immoderatus motus cordis, qui causatur ab agente trahente cor ad terminos suos, dicitur passio: impossibile est autem quod aliquid dominetur supra patiens, nisi in quantum debilitatur dominium formae propriae supra materiam patientis. Corpus autem humanum, et quicquid in eo est, erit perfecte subjectum animae rationali, sicut anima perfecte erit subjecta Deo. Et ideo in corpore glorioso non poterit esse aliqua mutatio contra dispositionem illam qua perficitur ab anima; et ita corpora illa erunt impassibilia.

NOTANDUM: In rebus corruptibilibus non perfecte dominatur forma supra materiam, et ideo non perfecte potest ligare ipsam, quin recipiat interdum per aliquam passionem dispositionem contrariam formae. Sed in sanctis post resurrectionem omnino anima dominabitur supra corpus. (Ad 2m).

Art. II. – *Utrum impassibilitas in omnibus erit aequalis.*

RESP. NEG. – *Scil.:* impassibilitas illa erit in uno major quam in alio secundum dominium animae super corpus.

R. EST: quia dominium causatur ex hoc quod ipsa anima fruitur Deo immobiliter: unde in illo qui perfectius fruitur Deo, est major impassibilitatis causa. Secundum se considerata autem impassibilitas erit aequalis in omnibus beatis, et secundum hoc in nullo aliquid passibilitatis remanebit. (Ad 3m).

Art. III. – *Utrum impassibilitas sensum in actu a corporibus gloriosis excludat.*

RESP. NEG. – **R. EST:** quia alias corporalis vita sanctorum post resurrectionem assimilaretur magis somno quam vigiliae; quod non competit illi perfectioni, eo quod in somno corpus sensibile non est in ultimo actu vitae: propter quod somnus dicitur « vitae dimidium »; unde aliquem sensum esse in corporibus beatorum omnes ponunt. Quantum autem ad modum sentiendi dicendum est quod sensus corporum gloriosorum erit per susceptionem a rebus quae sunt extra animam, inquantum scilicet recipitur qualitas sensibilis secundum esse spirituale, id est, species, sive intentio qualitatis, et non ipsa qualitas; sicut pupilla recipit speciem albedinis, et tamen ipsa non

efficitur alba. Unde ipsa receptio per se facit sensum in actu, et non immutat naturam recipientis.

NOTANDUM: Quia Deus apprehenditur a sanctis ut ratio omnium quae ab eis agentur vel cognoscuntur; ideo occupatio eorum circa sensibilia sentienda, vel quaecumque alia contemplanda, aut agenda, in nullo impedit divinam contemplationem, nec e contrario. Item, in sanctis omnes potentiae erunt perfectissimae, et ideo una poterit intense operari, ita quod ex hoc nullum impedimentum praestabitur actioni alterius potentiae sicut et in Christo fuit. (Ad 4m).

Art. IV. – *Utrum in beatis post resurrectionem sint omnes sensus in actu.*

RESP. AFF. – R. EST: quia post resurrectionem erit medium et objectum omnium sensuum. Nam aer est medium visus, auditus et odoratus. Gustus autem habet medium conjunctum, sicut et tactus; cum gustus sit tactus quidam. Quantum ad objectum, erit ibi, praeter objectum visus et auditus, etiam et odoratus, cum Ecclesia cantet quod odor suavissimus erunt corpora sanctorum. Laus etiam vocalis erit in patria; unde dicitur in Glossa ordinaria, super illud Psalmi cxlix: *Exaltationes Dei in gutture eorum*, quod « corda et linguae non desinent laudare Deum ». Sed gustus non erit in actu, ita quod immutetur ab aliquo cibo, vel potu sumpto, ut patet ex dictis (qu. lxxxii, art. 4). Nisi forte dicatur quod erit ibi gustus in actu per immutationem linguae ab aliqua humiditate adjuncta. – Quantum ad tactum, in corporibus gloriosis, a quibus impassibilitas excludit naturalem immutationem, erit immutatio a qualitatibus tangibilibus spiritualis tantum: sicut etiam in corpore Adae fuit, quod nec ignis urere, nec gladius scindere potuisset; et tamen horum sensum habuisset. (Ad 1m).

QUAESTIO LXXXIII

De subtilitate corporum beatorum

Deinde considerandum est de subtilitate corporum beatorum. Circa quod quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum subtilitas sit proprietas corporis gloriosi.**

RESP. AFF. – *Scil.* : assignandus est corporibus gloriosis modus subtilitatis, ut dicantur subtilia propter completissimam corporis perfectionem.

R. EST: quia corpus perfectissime dominabitur ab anima glorificata, quae est forma corporis; ratione cujus corpus gloriosum *spirituale* dicitur, quasi omnino spiritui subjectum.

Art. II. – *Utrum ratione hujus subtilitatis competat corpori glorioso esse in eodem loco cum alio corpore non glorioso.*

RESP. NEG. – R. EST: quia illud quod impedit corpus nostrum nunc ne simul cum alio corpore sit in eodem loco, nullo modo poterit ab eo removeri per dotem subtilitatis. Nihil enim potest prohibere corpus aliquod ne sit simul situatum cum alio corpore in eodem loco, nisi hoc quod in eo requirit diversum situm; nihil enim est impedimentum identitatis, nisi quod est causa diversitatis. Hanc autem distinctionem situs non requirit aliqua corporis qualitas, quia corpori non debetur aliquis situs ratione suae qualitatis: unde remoto a corpore sensibili quod sit calidum,

(*) Subtilitas ea est dos qua anima tanquam forma corporis habebit perfectum dominium super illud, ita ut plene et perfecte suas operationes per illud exerceat, sine ullo impedimento somni, cibi, potus, aut alicujus hujusmodi.

aut frigidum, aut grave, aut leve, nihilominus in eo remanet necessitas praedictae distinctionis, ut patet per Philosophum (Physic. lib. iv), et etiam per se planum est. Et ideo corpus gloriosum non habebit ratione suae subtilitatis quod possit esse simul cum alio corpore (in eodem loco). – Ex operatione tamen divina, id est, miraculose, potest corpus simul esse cum alio corpore in eodem loco, sicut factum est de Christi corpore in natiuitate, cum ex utero Virginis exiit, et post resurrectionem cum ad discipulos clausis januis intravit. (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum per miraculum fieri possit quod duo corpora sint in eodem loco.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia, ut ex dictis patet (art. praec.), unum corpus non potest esse simul cum alio in eodem loco, quia destrueretur esse distinctum utriusque, et acquireretur utrique simul esse unum indistinctum, ut patet in mixtionibus. Esse autem distinctum cuiusque rei dependet a principiis essentialibus rei sicut a causis proximis, sed a Deo sicut a causa prima. Et quia causa prima potest conservare rem in esse, cessantibus causis secundis, ideo divina virtute, et ea sola, fieri potest quod corpori remaneat esse distinctum ab alio corpore, quamvis ejus materia non sit distincta in situ ab alterius corporis materia; et sic miraculose fieri potest quod duo corpora sint simul in eodem loco, sicut accidens fieri potest sine subjecto.

NOTANDUM: Posito quod duo corpora sint simul in eodem loco per miraculum, non sequitur aliquid neque contra communes animi conceptiones, neque contra definitionem lineae, neque contra conclusiones aliquas geometriae; quia quantitas dimensiva habet specialem rationem individuationis et distinctionis, scilicet ex situ partium, praeter rationem individuationis, et distinctionis,

quae est ipsi et omnibus aliis accidentibus communis, scilicet ex materia subjecta. (Ad 2m). Et ideo non repugnat dimensiones duorum corporum esse dimensiones unius loci, quod non est aliud quam duo corpora esse in eodem loco. (Ad 1m). Repugnaret autem quod unum corpus sit simul localiter in duobus locis, neque hoc fieri potest per miraculum (corpus enim Christi non est in altari localiter), quia esse in pluribus locis simul repugnat individuo, ratione ejus quod est esse indivisum in se; sequeretur enim quod esset distinctum in situ. Sed esse cum alio corpore in eodem loco, repugnat ei quantum ad hoc quod est esse divisum ab alio (Ad 4m), quod non repugnaret virtuti divinae, propter rationem dictam.

Art. IV. - *Utrum unum corpus gloriosum possit esse cum alio glorioso in eodem loco.*

RESP. NEG. - *Scil.*: virtute divina hoc potest fieri, ut patet ex dictis (art. praec.); sed non est conveniens.

R. EST: quia in corporibus gloriosis servabitur debitus ordo, qui distinctionem requirit; et quia unum corpus gloriosum non se opponet alteri (ut ejus viam vel transitum obstruat). Et sic nunquam duo corpora gloriosa erunt simul.

Art. V. - *Utrum ex ea subtilitate removeatur a corpore glorioso necessitas existendi in aequali loco.*

RESP. NEG. - R. EST: quia corpus non comparatur ad locum nisi mediantibus dimensionibus propriis. Unde quod corpus aliquod sit in minori loco quam sit sua quantitas, hoc non potest esse nisi per hoc quod quantitas corporis propria efficitur aliquo modo minor seipsa. Hoc autem in corpore glorioso fieri non potest, neque ex parte materiae ipsius, quia corpus gloriosum est impassibile et incorruptibile; neque ex variatione situs, ita scilicet quod partes corporis gloriosi

subintrent se invicem, et sic redeat ad quantamcumque parvam quantitatem, quia repugnaret rectae dispositioni corporis humani, quae requirit determinatum situm, et distantiam partium. Unde nec per miraculum hoc unquam fiet. — Et ideo dicendum quod corpus gloriosum semper erit in loco sibi aequali.

Art. VI. — *Utrum corpus gloriosum ratione suae subtilitatis sit impalpabile.*

RESP. NEG. — **R. EST:** quia palpabile est quod resistet tangenti; tangibile autem est quod sensum tactus immutat. Sic aer est tangibilis, sed non palpabilis. Et secundum hoc corpus gloriosum, ut patet ex corpore Christi glorioso, est tangibile et palpabile; sed ex virtute supernaturali ei competit ut, cum vult, neque palpetur neque tangatur a corpore non glorioso.

QUAESTIO LXXXIV

De agilitate corporum beatorum *

Deinde considerandum est de agilitate beatorum corporum resurgentium. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. — *Utrum corpora gloriosa sint futura agilia.*

RESP. AFF. — **R. EST:** quia anima conjungitur corpori non solum ut forma, sed etiam ut motor: et utroque modo oportet quod corpus gloriosum animae glorificatae sit summe subjectum. Unde sicut per dotem subtilitatis subjicitur ei totaliter,

(*) Agilitas ea est corporis dispositio ab anima proveniens, per quam ita perfecte subjicietur animae tanquam motori, ut sine labore et lassitudine, vel alia quavis difficultate possit ab illa moveri secundum qualibet loci differentiam, idque brevissimo et velut imperceptibili tempore.

inquantum est forma corporis, dans esse specificum; ita per dotem agilitatis subjicitur ei, inquantum est motor, ut scilicet sit expeditum et habile ad obediendum spiritui in omnibus motibus et actionibus animae.

NOTANDUM: Corpora gloriosa dicuntur ferri ab angelis et etiam in nubibus, non quasi eis indigeant, sed ad reverentiam designandam, quae corporibus gloriosis et ab angelis et ab omnibus creaturis defertur. (Ad 1m).

Art. II. - *Utrum sancti agilitate sua nunquam utentur, ita quod moveantur.*

RESP. NEG. - *Scil.* : corpora gloriosa aliquando moveri necessarium est ponere.

R. EST: quia et ipsum corpus Christi motum est in ascensione; et similiter corpora sanctorum quae de terra resurgent, ad caelum empyreum * ascendent; sed etiam post quam caelos conscenderit, verisimile est quod aliquando movebuntur pro suae libito voluntatis; ut illud quod habent in virtute, actu exercentes, divinam sapientiam commendabilem ostendant, et ut etiam visus eorum reficiatur pulchritudine creaturarum diversarum, in quibus Dei sapientia eminenter relucebit.

Art. III. - *Utrum sancti moveantur in instanti.*

RESP. NEG. - *Scil.* : corpus gloriosum movetur in tempore, sed imperceptibili propter brevitatem.

R. EST: quia si corpus gloriosum moveatur in instanti sequeretur quod corpus gloriosum in eodem instanti esset in duobus locis simul, vel pluribus, scilicet in termino ultimo, et in omnibus mediis locis, quod non potest esse. Unde sicut

(*) Quid porro empyreum sit et unde dictum, jam ostensum est (P. I, qu. lxvi, art. 3).

corpus gloriosum nunquam suam corporeitatem amittet; ita nunquam in instanti moveri poterit. (Ad 3m).

NOTANDUM: Quamvis post resurrectionem non erit tempus quod est numerus motus caeli, tamen erit tempus consurgens ex numero prioris et posterioris in quocumque motu. (Ad 5m).

QUAESTIO LXXXV

De claritate corporum beatorum

Deinde considerandum est de claritate corporum beatorum resurgentium. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum corporibus gloriosis claritas conveniet.*

RESP. AFF. – R. EST: quia, ut ex Scripturae auctoritate patet (Matt. xiii, 43), gloria animae in corpus redundabit per claritatem. – Claritas autem quae est in anima spiritualis recipitur in corpore ut corporalis. Et ideo secundum quod anima erit majoris claritatis secundum majus meritum, ita etiam erit differentia claritatis in corpore, ut patet per Apostolum (I. Cor. xv).

Art. II. – *Utrum claritas corporis gloriosi possit videri a non glorioso oculo.*

RESP. AFF. – *Scil.:* claritas corporis gloriosi naturaliter ab oculo non glorioso videri potest.

R. EST: quia claritas illa non aequivoce dicitur; quod enim aequivoce dicitur nihil nobis notificat, sicut qui dicit *canem* esse in caelo, nihil notificat ei qui non novit nisi canem qui est animal. Unde claritas illa, sicut lux, nata est movere visum; et

visus, secundum id quod est, natus est percipere illam.

NOTANDUM: Claritas corporis gloriosi provenit ex merito voluntatis, et ideo voluntati subdetur, ut secundum ejus imperium videatur vel non videatur, et ideo in potestate corporis gloriosi erit ostendere claritatem suam, vel occultare. (Ad 3m).

Art. III. - *Utrum corpus gloriosum necessario videbitur a corpore non glorioso.*

RESP. NEG. - **R. EST:** quia in potestate glorificatae animae erit quod corpus suum videatur vel non videatur sicut et quaelibet actio alia corporis in animae potestate erit: alias corpus gloriosum non esset instrumentum summe obediens principali agenti. Haec autem animae actio non immutat ipsum corpus intrinsece; unde non repugnat impassibilitati corporis.

QUAESTIO LXXXVI

De conditionibus corporum damnatorum resurgentium

Consequenter considerandum est de conditionibus corporum damnatorum resurgentium. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) corpora damnatorum non resurgent cum deformitatibus membrorum, e. g., cum mutilationibus; et quicquid defectus vel turpitudinis ex corruptione, vel debilitate naturae, sive principiorum naturalium in corpore fuit, totum in resurrectione removebitur;

b) defectus autem qui ex naturalibus principiis in humano corpore naturaliter consequuntur, sicut ponderositas, passibilitas, et similia, in corporibus damnatorum erunt.

R. PRIMI EST: quia Auctor qui naturam condidit, in resurrectione naturam corporis integre reparabit. Et hoc contingit etiam ex ratione iustitiae, quia si ille qui in hac vita deformitates habuit, cum eis resurgat, sine quibus constat quod resurget alius gravius puniendus, qui eas in hac vita non habuit, modus poenae non responderet quantitati culpae, sed magis videretur aliquis puniri pro poenis quas in hoc mundo passus fuit, quod est absurdum.

R. SECUNDI EST: quia tales defectus naturales ab electorum corporibus gloria resurrectionis excludet.

NOTANDUM: Cum poena in quolibet foro infligatur secundum conditionem illius fori, poenae quae in hac vita temporali infliguntur pro aliquo peccato, temporales sunt, et ultra vitae terminum non se extendunt. Et ideo quamvis peccatum non sit remissum damnatis, non tamen oportet quod easdem poenas ibi sustineant quas in hoc mundo sunt passi; sed divina iustitia requirit ut ibi poenis gravioribus in aeternum crucientur. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum corpora damnatorum erunt incorruptibilia.*

RESP. AFF. – R. EST: quia totaliter tollitur ab eis principium movens ad corruptionem, scilicet motus alterans ad corruptionem. Nam cum caelum sit primum alterans per motum suum localem, et alia omnia agentia secunda in virtute ipsius agant, et quasi ab ipso mota, oportet quod motu caeli cessante, nihil sit agens quod possit corpus per alterationem aliquam transmutare

a naturali sua proprietate. Unde corpora damnatorum corrumpi non poterunt; et hoc deservit divinae justitiae, ut perpetuo viventes perpetuo punientur, quod divina justitia requirit, ut infra dicetur (art. seq.). – Corpora autem beatorum erunt incorruptibilia non solum propter dictam cessationem motus, sed etiam quia redundantia gratiae et gloriae impedit corruptionem.

Art. III. – *Utrum corpora damnatorum sint futura impassibilia.*

RESP. NEG. – *Scil. :* a) quantum ad *passionem naturalem*, qua scil. aliqua forma recipitur in aliquo subjecto secundum esse naturale materialiter, nullum corpus pati poterit post resurrectionem; b) sed quantum ad *passionem animae*, qua aliquid recipitur in alio spiritualiter per modum intentionis cujusdam, sicut similitudo recipitur in aere, et in pupilla, corpora damnatorum passibilia sunt.

R. PRIMI EST: quia post resurrectionem, motu caeli cessante, non poterit aliquod corpus alterari a sua naturali qualitate, ut dictum est (art. praec.).

R. SECUNDI EST: quia cessante motu caeli, adhuc remanebit passio quae est per modum animae; quia et aer a sole illuminabitur, et colorum differentias deferet ad visum. Et sic species, quae materialiter est in igne, recipitur spiritualiter in corporibus damnatorum et sic ignis sibi assimilabit damnatorum corpora, nec tamen ea consumet. (Ad 2m). – Corpora vero gloriosa, etsi recipient aliquid, et quodammodo patientur in sentiendo, non tamen passibilia erunt, quia nihil recipient per modum afflictivi, vel laesivi, sicut recipient corpora damnatorum.

QUAESTIO LXXXVII

De cognitione quam habebunt resuscitati in iudicio respectu meritorum et demeritorum

Post haec agendum est de his quae sequuntur resurrectionem: quorum prima consideratio erit de cognitione quam habebunt resuscitati in iudicio respectu meritorum et demeritorum; secunda de ipso iudicio generali, ac tempore et loco in quo erit; tertia de iudicantibus et iudicatis; quarta de forma in qua iudex veniet ad iudicandum; quinta de statu mundi et resurgentium post iudicium. Circa primum quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum post resurrectionem quilibet cognoscat peccata quae fecit.*

RESP. AFF. – **R. EST:** quia in quolibet iudicio testis, accusator et defensor habent notitiam eorum quae in iudicio versantur; et ideo in illo communi iudicio, in quo omnia opera hominum venient, oportet quod quisque tunc notitiam habeat omnium operum suorum. Unde dicitur (II. Cor. v, 10): *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum;* et iterum Rom. ii, 15: *In die illa cum iudicabit Dominus, testimonium unicuique sua conscientia reddet; et cognitiones erunt accusantes et defendentes.*

NOTANDUM: Quamvis multa merita et demerita a memoria exciderint, tamen nullum eorum erit quod non aliquo modo maneat in suo effectu, quia merita quae non sunt mortificata, manebunt in

praemio quod eis redditur; quae tamen mortificata sunt, manent in reatu ingratitude, quae augetur ex hoc quod homo post gratiam susceptam peccavit. Similiter etiam demerita quae non sunt per poenitentiam deleta, manent in reatu poenae, quae eis debetur; quae autem poenitentia delevit, manent in ipsa poenitentiae memoria, quam simul cum aliis meritis in notitia habebunt. Unde in quolibet homine erit aliquid ex quo possit ad memoriam sua opera revocare. – Et tamen, ut Augustinus dicit (De civ. Dei, lib. xx, cap. 14), principaliter ad hoc divina vis operabitur. (Ad 1m).

Art. II. – *Utrum quilibet poterit legere omnia quae sunt in conscientia alterius.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut oportet quod iudex et assessor iudicis merita causae cognoscant ad hoc quod justam sententiam proferant, ita oportet, ad hoc quod justa sententia appareat, quod omnibus sententiam cognoscentibus merita innotescant. Unde etiam peccata quae sunt per poenitentiam deleta, in iudicio aliis patefient, secus sequeretur quod nec etiam poenitentia de peccatis illis perfecte cognoscatur, in quo multum detraheretur sanctorum gloriae, et laudi divinae, quae tam misericorditer sanctos liberavit.

Art. III. – *Utrum omnia merita vel demerita, propria et aliena, uno intuitu ab aliquo videbuntur.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) de beatis facile credi potest quod omnia merita et demerita simul in instanti vident; b) sed damnati non omnia in instanti, sed in tempore brevissimo vident.

R. PRIMI EST: quia beati omnia in Verbo videbunt.

R. SECUNDI EST: quia in quolibet parvo tempore sunt infinita instantia in potentia.

QUAESTIO LXXXVIII

De iudicio generali, tempore
et loco in quo fiet

Deinde considerandum est de iudicio generali, tempore et loco in quo fiet. Circa quod quaeruntur quatuor:

Art. I. – *Utrum generale iudicium sit futurum.*

RESP. AFF. – *Scil.* : duplex erit iudicium futurum, secundum duplicem Dei operationem, unum quidem correspondet operationi qua Deus operatur in gubernatione creaturarum, et hoc iudicium erit immediate post mortem singulorum, tamen non erit totale; aliud correspondet operationi Dei qua res primitus in esse produxit, et hoc erit ultimum iudicium, scil. universale.

R. PRIMI EST: quia gubernatio non potest esse sine iudicio, per quod quidem unusquisque singulariter pro suis operibus iudicatur, et hoc non solum secundum quod sibi competit, sed etiam secundum quod competit gubernationi universi.

R. SECUNDI EST: quia sicut omnia processerunt immediate a Deo, ita tunc ultima completio mundo dabitur, unoquoque accipiente finaliter quod ei debetur secundum seipsum. Unde et in illo iudicio apparebit manifeste divina iustitia quantum ad omnia, quae nunc ex hoc occultantur quod interdum de uno disponitur ad utilitatem aliorum, aliter quam manifesta opera exigere videantur. Unde etiam ex tunc erit universalis separatio bonorum a malis, quia ulterius non erit locus ut mali per bonos, vel boni per malos proficiant; propter quem profectum interim commixti inveniuntur boni malis, quoadusque status hujus vitae per divinam providentiam gubernatur. – Unde propria sententia illius generalis

iudicii est universalis separatio bonorum a malis, quae illud iudicium non praecedet. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum iudicium fiet per locutionem vocalem.*

RESP. NEG. - R. EST: quia si vocaliter singulorum facta narrarentur, inaestimabilis magnitudo temporis ad hoc exigeretur. Unde probabile est quod illa quae dicuntur Matth. xxv, non vocaliter, sed mentaliter, intelligenda sint esse perficienda.

Art. III. - *Utrum tempus futuri iudicii sit ignotum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia finis mundi, in quo erit dies iudicii, soli divinae subjacet potestati, et in hoc nulla creatura ei cooperatur. Non enim per aliquam causam creatam mundus finietur, sicut etiam esse incepit immediate a Deo. Unde decenter cognitio finis mundi soli Deo reservatur. Et hanc rationem videtur ipse Dominus assignare: *Non est, inquit, vestrum nosse tempora, vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate*; quasi diceret, « quae soli potestati ejus reservata sunt ». Unde Marci xii, 32: *De die illo, vel hora, nemo scit, neque angeli in caelo, neque Filius, nisi Pater.* Dicitur autem Filius nescire, in quantum nos scire non facit.

Art. IV. - *Utrum iudicium fiet in valle Josaphat.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut Christus ex monte Oliveti in caelum ascendit, sic et circa illum locum eum descensurum probabile est, ut idem esse ostendatur qui descendit et qui ascendit.

NOTANDUM: Sufficit ponere quantumcumque spatium circa locum illum ad capiendum multitudinem iudicandorum; dummodo ab illo spatio Christum videre possint, qui in aere praeeminens, et maxima claritate refulgens, a longinquo inspicere poterit. (Ad 1m).

QUAESTIO LXXXIX

De judicantibus et judicatis
in iudicio generali

Deinde considerandum est de judicantibus et judicatis in iudicio generali. Circa quod quaeruntur octo:

Art. I. – *Utrum aliqui homines iudicabunt cum Christo.*

RESP. AFF. – *Scil.:* a) iudicare proprie loquendo et ex auctoritate propria soli Deo competit; b) iudicare proprie loquendo non ex auctoritate propria sed sententiam latam in aliorum notitiam ducere, competit viris perfectis.

R. PRIMI EST: quia iudicare proprie loquendo dicitur qui sententiam in alterum fert. Iudicare autem *ex auctoritate propria* est illius qui habet dominium in alios et potestatem, cuius regimini subduntur qui iudicantur. Et sic iudicare in iudicio generali est solius Dei.

R. SECUNDI EST: quia perfecti alios ducent in cognitionem divinae iustitiae, ut sciant quid juste pro meritis eis debeatur: et ipsa revelatio iustitiae dicitur iudicium.

NOTANDUM: Modo non proprio dicto multipliciter iudicare dicitur: scil. *causaliter*: et secundum hoc aliqui dicuntur iudicare comparatione, in quantum ex comparatione aliorum aliqui iudicandi ostenduntur, sicut patet Matt. xii, 41: *Viri Ninivitae surgent in iudicio cum generatione ista, et condemnabunt eam.* Sed sic iudicari in iudicio communiter et bonorum et malorum est. – *Interpretative*: interpretamur enim aliquem facere qui facienti, i. e. Christo iudicanti, consentit; unde dicitur Sap. iii, 8: *Judicabunt iusti nationes.* – *Assessorie*, et *per similitudinem*, et secundum hunc modum dicunt quidam iudicabunt, scil. per honorabilem asses-

sionem; quia superiores caeteris apparebunt in judicio, obviantes *Christo in aera*. Quartus modus judicandi est qui perfectis viris conveniet, in quantum in eis continentur decreta divinae justitiae, ex quibus homines judicabuntur; sicut si liber in quo continetur lex, judicare dicatur. (In corp. art.).

Art. II. - *Utrum judiciaria potestas correspondeat voluntariae paupertati.*

RESP. AFF. - *Scil.* : propter tria.

PRIMA R. EST congruitatis: quia voluntaria paupertas est eorum qui omnibus quae mundi sunt contemptis, soli Christo inhaerent; et ideo non est in eis aliquid quod eorum iudicium a justitia deflectat: unde idonei ad iudicandum redduntur, quasi veritatem justitiae prae omnibus diligentes.

SECUNDA R. EST meriti: quia humilitati respondet exaltatio pro merito. Inter omnia autem quae hominem in hoc mundo despectum faciunt, praecipuum est paupertas. Unde et pauperibus excellentia judiciaria potestatis promittitur, ut sic qui propter Christum se humiliat, exaltetur.

TERTIA R. EST dispositionis: quia paupertas voluntaria est prima dispositio ad perfectionem acquirendam; unde ponitur prima inter beatitudines. - Hinc est quod non quibuscumque pauperibus etiam voluntarie repromittitur potestas praedicta, sed illis qui relinquentes omnia sequuntur Christum secundum perfectionem vitae.

Art. III. - *Utrum angeli debeant iudicare.*

RESP. NEG. - *Scil.* : angeli non iudicabunt, nisi per sententiae approbationem.

R. EST: quia assessores iudicis debent iudici esse conformes. Iudicium autem Filio hominis attribuitur, quia secundum humanam naturam omnibus apparebit tam bonis quam malis, quam-

vis tota Trinitas judicet per auctoritatem. Et ideo etiam oportet ut assessores iudicis humanam naturam habeant, in qua possunt ab omnibus bonis et malis videri. Et sic angelis non competit iudicare.

Art. IV. – *Utrum daemones exequentur sententiam iudicis in damnatos.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sic servabitur ordo etiam in poenis, ut homines per daemones puniantur, ne totaliter divinus ordo, quo angelos medios inter natura humanam et divinam constituit, annulletur. Nec ob hoc minuitur aliquid de daemonum poena, quia in hoc etiam quod alios torquent, ipsi torquebuntur: ibi enim miserorum societas miseriam non minuet, sed augebit.

Art. V. – *Utrum omnes homines in iudicio comparebunt.*

RESP. AFF. – R. EST: quia Christus pro omnibus mortuus est, et a Deo est constitutus iudex omnium. Et ideo congruum est ut omnes homines in iudicio congregentur ad videndum ejus exaltationem in humana natura.

NOTANDUM: Per duodecim tribus Israel omnes aliae gentes significatae sunt, quia in sortem duodecim tribuum per Christum sunt vocatae. (Ad 1m).

Art. VI. – *Utrum boni in iudicio iudicabuntur.*

RESP. AFF. – *Scil. :* a) omnes boni iudicabuntur quantum ad retributionem praemiorum; b) quantum autem ad discussionem meritorum non omnes boni iudicabuntur, sed illi tantum qui merita habent cum notabili quadam commixtione cum malis.

R. PRIMI EST: quia unusquisque ex sententia divina praemium merito respondens recipiet. Et

ideo oportet unumquemque secundum hoc iudicari.

R. SECUNDI EST: quia illi qui aedificant supra fundamentum fidei *aurum et argentum et lapides pretiosos*, divinis servitiis totaliter insistentes, qui nullam admixtionem notabilem alicujus mali meriti habent, in eis discussio meritorum locum non habet; sicut illi qui rebus mundi penitus abjectis sollicite cogitant solum quae Dei sunt; et ideo salvabuntur, sed non iudicabuntur. Illi vero qui aedificant super fidei fundamentum *ligna, foenum, stipulam*, qui adhuc scil. amant saecularia, et terrenis negotiis implicantur, ita tamen quod nihil Christo praeponant, sed student peccata eleemosynis redimere, habent quamdam comixtionem bonorum meritorum cum malis; et ideo discussio meritorum in eis locum habet; unde tales quantum ad hoc iudicabuntur, et tamen salvabuntur.

Art. VII. – *Utrum mali iudicabuntur.*

RESP. AFF. – *Scil. :* a) iudicium quod est poenarum retributio pro peccatis, omnibus malis competit; b) iudicium autem quod est discussio meritorum solum fidelibus competit, non autem infidelibus.

R. PRIMI patet ex dictis de bonis (art. praec.).

R. SECUNDI EST: quia in infidelibus non est fidei fundamentum, quo sublato, omnia opera sequentia perfecta rectitudinem intentionis carent; unde non est in eis aliqua permixtio bonorum operum vel meritorum ad mala, quae discussionem requirat. Sed fideles, in quibus manet fidei fundamentum, ad minus fidei actum laudabilem habent, qui, quamvis non sit meritorius sine charitate, tamen quantum est de se, est ordi-

natus ad meritum; et ideo in eis iudicium discussionis locum habet.

Art. VIII. - *Utrum angeli in futuro iudicio iudicabuntur.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) quantum ad iudicium discussionis nullo modo habet locum neque in bonis angelis neque in malis; b) quantum autem ad iudicium retributionis, directe loquendo, hoc iudicium non erit ex parte angelorum, sive bonorum sive malorum, sed ex parte hominum.

R. PRIMI EST: quia neque in bonis angelis potest aliquid mali inveniri, neque in malis aliquid boni ad iudicium pertinent.

R. SECUNDI EST: quia boni angeli amplius gaudium habebunt de salute eorum quos ad meritum induxerunt, et mali amplius torquebuntur, multiplicata malorum ruina, qui per eos ad mala sunt incitati. Unde indirecte hoc iudicium respiciet angelos, in quantum actibus hominum fuerunt commixti.

QUAESTIO XC

De forma iudicis venientis ad iudicium

Deinde considerandum est de forma iudicis venientis ad iudicium. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum Christus in forma humanitatis sit iudicaturus.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia Christo competit iudicare secundum quod dominium super homines habet. Ipse autem est noster Dominus, non solum ratione creationis; sed etiam ratione re-

demptionis, quod ei competit secundum humanam naturam. Imo, non solum super homines, sed super universam creaturam Christus per suam passionem dominium promeruit, et potestatem judiciariam; Matth. ult., 18: *Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra.**

Art. II. - *Utrum Christus in iudicio apparebit in forma humanitatis gloriosa.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia in secundo adventu Christus ad hoc veniet ut iustitiam Patris in homines exequatur; et ideo demonstrare gloriam debet, quae inest ei ex communicatione ad Patrem.

NOTANDUM: Cicatrices quae in ejus corpore apparebunt, non pertinebunt ad aliquam infirmitatem, sed erunt indicia maximae virtutis, qua Christus per passionem et infirmitatem de hostibus triumphavit. (Ad 2m).

Art. III. - *Utrum divinitas a malis sine gaudio videri possit.*

RESP. NEG. - **Scil. :** divinitas ut a malis apprehensa non potest ab ipsis sine gaudio videri.

R. EST: quia res creatae sunt delectabiles per participationem bonitatis, quae est ratio appetibilitatis et delectabilitatis, et ideo possunt apprehensae non delectare; sed id quod per essentiam suam est bonum, impossibile est quod ejus essentia apprehensa non delectet.

NOTANDUM: Impii (in iudicio) manifeste cognoscent Christum esse Deum, non tamen per hoc quod divinitatem ejus videant, sed propter manifestissima Divinitatis indicia. (Ad 1m).

(*) De potestate Christi judiciaria confer quod dictum est part. III, qu. lix.

QUAESTIO XCI

De qualitate mundi post iudicium

Consequenter considerandum est de qualitate mundi et resurgentium post iudicium; ubi triplex consideratio occurrit: prima de statu et qualitate mundi; secunda de statu beatorum; tertia de statu malorum. Circa primum quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum mundus innovabitur.*

RESP. AFF. – *Scil.* : oportebit ut omnes hujus mundi creaturae majorem influentiam a divina bonitate suscipiant quam nunc; non tamen speciem variantem, sed addentem cujusdam gloriae perfectionem; et haec erit mundi innovatio.

R. EST: quia etiam oculo corporis glorificato solatium congruens de visione divinitatis praebebitur, ut inspiciat divinitatem in suis effectibus corporalibus, in quibus manifesta indicia divinae majestatis apparebunt, et praecipue in carne Christi, et post hoc in corporibus beatorum, et deinceps in omnibus aliis corporibus.

Art. II. – *Utrum motus corporum caelestium cessabit.*

RESP. AFF. – *Scil.* : motus caeli cessabit in illa mundi innovatione, non quidem ex aliqua naturali causa, sed divina voluntate faciente.

R. EST: quia, ut fides docet, oportet quod generatio hominum non in perpetuum duret, et ideo eadem ratione nec alia quae ad generationem hominum ordinantur, sicut est motus caeli, et variationes elementorum: non enim est motus de perfectione substantiae caeli, quae remanebit. (Ad 4m).

Art. III. - *Utrum in corporibus caelestibus claritas augebitur in illa innovatione.*

RESP. AFF. - R. EST: quia innovatio mundi ordinatur ad hoc ut etiam mundo innovato, manifestis indiciis quasi sensibiliter Deus ab homine videatur. Pulchritudo autem caelestium corporum praecipue consistit in luce. Et ideo quantum ad claritatem corpora caelestia meliorabuntur.

Art. IV. - *Utrum elementa innovabuntur per receptionem alicujus claritatis.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut in illa ultima rerum consummatione spiritus inferiores accipient proprietates superiorum spirituum, homines enim *erunt sicut angeli in caelo* (Matth. xxii, 30); ita corpora inferiora accipient proprietates corporum caelestium. Corpora autem inferiora cum caelestibus non communicent nisi in natura lucis et diaphani, ut dicitur (De anima, lib. ii, text. 68); et ideo oportet corpora inferiora maxime perfiçi secundum claritatem. - Unde omnia elementa claritate quadam vestientur; non tamen aequaliter, sed secundum suum modum: dicitur enim quod terra erit in superficie exteriori pervia (id est, transparens) sicut vitrum, aqua sicut crystallus, aer ut caelum, ignis ut luminaria caeli.

NOTANDUM: Etiam si sit tota terra glorificata, nihilominus reprobi in tenebris exterioribus erunt, quia etiam ignis inferni, qui quantum ad aliquid eis lucebit, quantum ad aliud eis lucere non poterit. (Ad 3m).

Art. V. - *Utrum plantae et animalia remanebunt in illa innovatione.*

RESP. NEG. - R. EST: quia sicut homo in illa ultima innovatione ad incorruptibilitatem et quietem transfertur, ita et mundus, qui propter

hominem renovabitur, ad incorruptionem ordinabitur. Animalia autem et plantae, sicut et corpora mixta nullum ordinem habent ad incorruptionem, quia ex parte materiae amittunt formam, et forma eorum actu non manet. Unde in illa innovatione non manebunt. Mundus enim, abjecta omni corruptione, perpetuo manebit in quiete. — Et ideo non remanebunt nisi corpora caelestia, elementa et homines.

QUAESTIO XCII

De visione divinae essentiae per comparisonem ad beatos

Consequenter considerandum est de his quae spectant ad beatos post iudicium generale. Et primo de visione eorum respectu divinae essentiae; secundo de eorum beatitudine et eorum mansionibus; tertio de modo quo se erga damnatos habebunt; quarto de dotibus ipsorum, quae in beatitudine eorum continentur; quinto de aureolis, quibus eorum beatitudo perficitur et decoratur. — Circa primum quaeruntur tria:

Art. I. — *Utrum intellectus humanus possit pervenire ad videndum Deum per essentiam.*

RESP. AFF. — **R. EST:** quia cum intelligere sit maxime propria operatio hominis, oportet quod secundum hanc operationem assignetur homini sua beatitudo. Perfectio autem intelligentis, in quantum hujusmodi, est ipsum intelligibile. Unde si in perfectissima operatione intellectus homo non perveniat ad videndam essentiam divinam, sed ad aliquid aliud, oportebit dicere quod aliquid aliud sit beatificans ipsum hominem quam Deus; et cum ultima perfectio cujuslibet sit in conjunctione ad suum principium, sequitur quod aliquid aliud sit principium effecti-

vum hominis quam Deus; quod est absurdum secundum nos.* - Hoc autem accidit non per abstractionem quidditatis rerum materialium, per quod perveniretur ad cognitionem substantiarum separatarum, quia per hoc quod intellectus noster abstrahit quidditates rerum materialium et cognoscit eas, non sequitur quod cognoscat quidditatem separatae substantiae, et praecipue divinam essentiam, quae maxime est alterius rationis ab omni quidditate creata; neque accidit hoc per impressiones substantiarum separatarum, vel divinae essentiae in animabus nostris, quia per nullum similitudinem receptam in intellectu creato potest Deus intelligi, ita quod essentia ejus videatur immediate; sed hoc accidit per hoc quod ipsa substantia separata, jungatur intellectui nostro ut forma, ut ipsa sit quod intelligitur et quo intelligitur. Quicquid autem sit de aliis substantiis separatis, tamen istum modum oportet nos accipere in visione Dei per essentiam, quia quacumque alia forma informaretur intellectus noster, non posset per eam duci in essentiam divinam. Quod quidem non debet intelligi, quasi divina essentia sit forma intellectus nostri, vel quod ex ea et intellectu nostro efficiatur unum simpliciter; sed quia proportio essentiae divinae ad intellectum nostrum est sicut proportio formae ad materiam. Quandocumque enim aliqua duo unum est altero perfectius, recipiuntur in eodem receptibili, proportio unius duorum ad alterum, scilicet magis perfecti ad minus perfectum, est sicut proportio formae ad materiam: et ita cum in anima recipiatur lux intellectiva, et ipsa divina essentia inhabitans, licet non per eundem mo-

(*) Quidam autem philosophi antiqui posuerunt beatitudinem hominis consistere in visione substantiarum separatarum, a quibus anima emanat.

dum, essentia divina se habebit ad intellectum sicut forma ad materiam. Et per hunc modum essentia divina erit quod et quo intelligitur; est enim essentia divina maxime intelligibilis, ab omnibus materiae proprietatibus maxime abstracta; est enim actus purus. Et ideo quamvis essentia divina in intellectu nostro recepta erit medium quo Deus videbitur sicuti est, tamen haec cognitio non dicitur mediata; quia essentia divina non cadit inter cognoscentem et rem cognitam, sed est illud quod cognoscitur dans cognoscenti vim cognoscendi. (Ad 15m).

Art. II. - *Utrum sancti post resurrectionem Deum oculis corporalibus videbunt.*

RESP. NEG. - *Scil.:* a) oculus corporeus glorificatus non videt essentiam divinam sicut visibile per se; b) sed eam videt sicut visibile per accidens.

R. PRIMI EST: quia sensus, inquantum est sensus, percipiat magnitudinem, et visus, inquantum est talis sensus, percipiat colorem; impossibile est quod visus percipiat aliquid quod non est color, nec magnitudo, nisi sensus diceretur aequivoce. Cum ergo visus et sensus sit futurus idem specie in corpore glorioso, qui erat in corpore non glorioso, non poterit esse quod divinam essentiam videat, sicut visibile per se.

R. SECUNDI EST: quia visus corporalis tantam gloriam Dei inspiciet in corporibus, et praecipue gloriosis, et maxime in corpore Christi, et intellectus tam clare Deum videbit, quod in rebus corporaliter visis Deus percipietur, sicut in locutione percipitur vita. Quamvis enim tunc intellectus noster non videat Deum ex creaturis, tamen videbit Deum in creaturis corporaliter visis, et hoc est essentiam divinam videre per accidens.

Art. III. - *Utrum sancti Deum videntes omnia videant quae Deus videt.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) nullus intellectus creatus potest illa omnia cognoscere quae Deus ipse cognoscit *scientia* seu *notitia simplicis intelligentiae*, i. e. illa quae Deus facere potest, quamvis nunquam fecerit, nec facturus sit; - b) anima Christi cognoscit omnia quae Deus cognoscit *notitia* seu *scientia visionis*, i. e., omnia quae sunt, et erunt, et fuerunt; - c) alii autem sancti non omnia hujus scientiae cognoscunt nunc, sed d) possibile est quod post diem iudicii omnes omnia cognoscant quae Deus scientia visionis novit. Ita tamen quod non omnes omnia videant in essentia divina. Sed anima Christi ibi plene videbit omnia, sicut et nunc videt; alii autem videbunt ibi plura vel pauciora, secundum gradum claritatis quo Deum cognoscent; et sic anima Christi de his quae prae aliis videt in Verbo omnes alias animas illuminabit.

R. PRIMI EST: quia cum quantitas potentiae divinae attendatur secundum ea quae potest, si aliquis intellectus videret in divina essentia omnia quae Deus potest facere, eadem esset quantitas perfectionis in intelligendo, quae est quantitas divinae potentiae in producendo effectus; et ita comprehenderet divinam potentiam; quod est impossibile omni creato intellectui.

R. SECUNDI sumitur ex supra dictis in P. III. qu. xvi, art. 2.

R. TERTII EST: quia non est necessarium quod sciens causam sciat omnes ejus effectus, nisi causam comprehendat; quod non competit intellectui creato. Et ideo unusquisque videntium Deum per essentiam tanto plura in ejus essentia conspicit quanto clarius divinam essentiam intuetur:

et inde est quod de his potest unus alium instruere.

R. QUARTI EST: quia sic scientia angelorum et animarum sanctarum potest augeri usque ad diem iudicii, sicut et alia quae ad praemium accidentale pertinent. Sed ulterius non proficiet, quia tunc erit ultimus status rerum, et in illo statu possibile est quod omnes omnia cognoscant quae Deus scientia visionis novit.

NOTANDA: 1. Quamvis autem intellectui videntis Deum conjungatur ipsa divina essentia, quae est omnium ratio, non tamen conjungitur ei prout est omnium ratio, sed secundum quod est ratio aliquorum, et tanto plurium quanto quisque plenius divinam essentiam intuetur. (Ad 4m).

2. Sanctorum desiderium, quo omnia scire desiderant, implebitur solum ex hoc quod Deum videbunt: sicut desiderium eorum, quo omnia bona habere cupiunt, complebitur in hoc quod Deum habebunt. Sicut enim Deus in hoc quod habet perfectam bonitatem, sufficit affectui, et eo habito omnia bona habentur quodammodo, ita ejus visio sufficit intellectui; Joan. xiv, 8: *Domine ostende nobis Patrem et sufficit nobis* (Ad 7m).

QUAESTIO XCIII

De sanctorum beatitudine, et eorum mansionibus

Deinde considerandum est de sanctorum beatitudine, et eorum mansionibus. Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. – *Utrum beatitudo sanctorum sit major futura post iudicium quam ante.*

RESP. AFF. – *Scil. :* tum extensive, tum intensive.

R. PRIMI EST: quia beatitudo tunc erit non solum in anima, sed etiam in corpore; et etiam

ipsius animae beatitudo augebitur extensive, inquantum anima non solum gaudebit de bono proprio, sed etiam de bono corporis.

R. SECUNDI EST: quia corpus est naturaliter ab anima perfectibile; et ideo anima perfectior est in esse suo naturali, cum est in toto, scil. in homine conjuncto ex anima et corpore, quam cum est pars separata. Item, quia corpus gloriosum omnino subdetur animae, ita ut operatio animae erit perfectior, et facta conjunctione cum corpore, magis intense in Deum fertur; nam, ut Augustinus dicit (Sup. Gen. ad litt., lib. xii, c. 35), « ex appetitu corporis retardatur ne tota intentione pergat in illud summum bonum ».

Art. II. - *Utrum beatitudinis gradus mansiones dici debeant.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sicut finis motus localis est locus, ad quem cum aliquid pervenerit, ibi manet quiescens, et in eo conservatur; ita cum nomen motus derivetur usque ad actus appetitus et voluntatis, ipsa finis assecutio appetitivi motus dicitur mansio aut collocatio in fine. Et ideo diversi modi consequendi finem ultimum diversae mansiones dicuntur; ut sic unitas domus respondeat differentiae, quae in beatitudine invenitur ex parte beatorum.

Art. III. - *Utrum diversae mansiones distinguantur penes diversos gradus charitatis.*

RESP. AFF. - *Scil. :* charitas patriae erit principium distinctivum propinquum; principium autem distinctivum remotum est meritum, seu charitas viae.

R. PRIMI EST: quia quanto charitas patriae erit in aliquo perfectior, tanto eum reddet capa-

ciorem divinae claritatis, ut sic secundum cuius augmentum augebitur perfectio visionis divinae.

R. SECUNDI EST: diversitas in merendo tota revertitur ad diversitatem charitatis, et sic charitas viae distinguet mansiones per modum meriti.

QUAESTIO XCIV

De modo quo sancti se habebunt erga damnatos

Deinde considerandum est de modo quo se sancti habebunt erga damnatos. - Circa quod quaeruntur tria:

Art. I. - *Utrum beati qui erunt in patria videbunt poenas damnatorum.*

RESP. AFF. - R. EST: quia sic sanctis magis beatitudo complaceat et ad ea uberiores gratias Deo agant; nam unumquodque ex comparatione contrarii magis cognoscitur, quia contraria juxta se posita magis elucescunt.

Art. II. - *Utrum beati compatiantur miseriis damnatorum.*

RESP. NEG. - R. EST: quia in beatis non erit aliqua passio in parte inferiori, nisi consequens electionem rationis. Unde non erit in eis compassio, vel misericordia, nisi secundum electionem rationis. Hoc autem modo ex electione rationis misericordia et compassio nascitur, scilicet prout aliquis vult malum alterius repelli. Post mortem autem peccatores non poterunt transferri a sua miseria; unde ad eorum miserias non poterit esse compassio secundum electionem rectam. Et ideo beati, qui erunt in gloria, nullam compassionem ad damnatos habebunt.

Art. III. - *Utrum beati laetentur de poenis damnatorum.*

RESP. AFF. - *Scil.* : non per se, sed per accidens.

R. EST: quia per se de aliquo gaudetur in quantum hujusmodi; et sic sancti non laetabuntur de poenis impiorum. Per accidens autem, id est, ratione alicujus adjuncti, sancti de poenis impiorum gaudebunt, considerando in eis divinae justitiae ordinem, et suam liberationem, de qua gaudebunt.

QUAESTIO XCV

De dotibus beatorum

Deinde considerandum est de dotibus beatorum. - Circa quod quaeruntur quinque:

Art. I. - *Utrum ponendae sint aliquae dotes in hominibus beatis.*

RESP. AFF. - R. EST: quia beatis, quando in gloriam transferuntur, aliqua dona divinitus dantur ad eorum ornatum, secundum illud Isa. lxi, 10: *Induit me vestimentis salutis...., quasi sponsam ornatum monilibus suis*; et hi ornatus a Magistris dotes sunt nominati.

Art. II. - *Utrum dos sit idem quod beatitudo.*

RESP. NEG. - *Scil.* : realiter differunt.

R. EST: quia beatitudo dicitur ipsa operatio perfecta, qua anima beata conjungitur Deo; sed dotes dicuntur habitus, vel dispositiones, vel quaecumque aliae qualitates, quae ordinantur ad hujusmodi perfectam operationem; ut sic dotes ordinentur ad beatitudinem, magis quam sint in beatitudine ut partes ejus.

Art. III. – *Utrum competat Christo habere dotes.*

RESP. NEG. – R. EST: quia in illa conjunctione qua Christus unitur Patri per consensum amoris, etiam inquantum est Deus, non dicitur aliquod matrimonium esse, quia non est ibi aliqua subjectio, quam oportet esse sponsae ad sponsum. Similiter etiam nec in conjunctione humanae naturae ad divinam; quia exigitur ibi distinctio personarum: humana autem natura non est personaliter distincta a Verbo. Quantum vero ad unionem Christi cum Ecclesia, Christus conjugitur ut Sponsus, dos autem datur sponsae, quantum ad proprietatem et dominium, quamvis detur sponso ad usum. Unde ratio dotis nullo modo convenit Christo, nisi improprie; ea tamen quae dotes dicuntur, excellentissime ei conveniunt.

Art. IV. – *Utrum angeli habeant dotes.*

RESP. NEG. – *Scil.*: ratio dotis non ita proprie convenit angelis, sicut hominibus.

R. EST: quia ad rationem dotis exigitur quod sit conformitas naturae inter sponsum et sponsam ut scil. sint ejusdem speciei. Hoc autem modo homines cum Christo conveniunt, inquantum naturam humanam assumpsit. Angelis autem non est conformis secundum unitatem speciei, neque secundum naturam divinam, neque secundum humanam. – Large tamen accipiendo dotes, etiam in angelis dotes ponuntur, secundum unionem quam habent cum Christo. (Ad 2m).

Art. V. – *Utrum convenienter ponantur tres animae dotes.*

RESP. AFF. – *Scil.*: visio, comprehensio et fruitio, inquantum sunt habitus quidam quibus anima immediate disponitur ad ipsam operationem beatitudinis, et quae respondent ad fidem, spem et charitatem.

R. EST: quia, ut dictum est (art. 2 hujus qu.) dos est aliquid animae inhaerens, per quod ordinatur ad operationem beatitudinis. Ad hanc autem operationem, quae est ipsa beatitudo, requiruntur substantia ipsa operationis, quae est visio, et perfectio ejus, quae est delectatio. Visio autem aliqua est delectabilis dupliciter: uno modo ex parte objecti, inquantum id quod videtur, est delectabile; alio modo ex parte visionis, inquantum ipsum videre delectabile est. Et quia operatio illa in qua ultima beatitudo consistit, debet esse perfectissima, ideo requiritur quod visio illa sit utroque modo delectabilis. Ad hoc autem quod visio illa sit delectabilis ex parte visionis, requiritur quod sit facta connaturalis videnti per aliquem habitum, qui visionem eliciat; et sic est una dos quae dicitur ab omnibus *visio*. Sed ex parte visibilis requiruntur duo; scilicet convenientia, quae est per affectum; et quantum ad hoc ponitur dilectio (*comprehensiva*); et requiritur conjunctio, secundum quam ponitur *fruitio*.

NOTANDUM: Fruitio (vel, secundum alios, dilectio) respondet spei, inquantum includit comprehensionem, quae spei succedet; quod enim speratur, nondum habetur; et ideo spes quodammodo affligit propter distantiam amati; et propter hoc in patria non remanebit, sed succedet ei comprehensio. (Ad 2m).

QUAESTIO XCVI

De aureolis

Consequenter considerandum est aureolis. - Circa quod quaeruntur tredecim:

Art. I. - *Utrum aureola sit aliud a praemio essentiali, quod aurea dicitur.*

RESP. AFF. - R. EST: quia *aureola* est praemium accidentale quod superadditur *aureae* seu *coro-*

nae; nam *aureola*, de qua loquimur, nihil aliud est quam quoddam gaudium beatorum de operibus a se factis, quae habent rationem victoriae excellentis; quod est aliud gaudium ab eo quo de conjunctione ad Deum quis gaudet, in qua praemium essenziale consistit, quod autem gaudium *aurea* dicitur. – *Aureolae* autem pertinent ad bene esse beatitudinis, et ad decentiam quamdam ipsius. (Ad 1m).

NOTANDUM: Praemium essenziale, quod est fruitio Dei perfecte visi et amati, metaphorice *corona* dicitur, vel *aurea*, tum ex parte meriti, quod cum quadam pugna agitur; *militia* enim *est vita hominis super terram* (Job. vii, 1), tum etiam ex parte praemii, per quod homo efficitur quodammodo particeps Divinitatis, et per consequens regiae potestatis, Apoc. v, 10: *Fecisti nos Deo nostro regnum*, etc. Corona autem est proprium signum regiae potestatis. (In corp. art.).

Art. II. – *Utrum aureola differat a fructu.*

RESP. AFF. – *Scil.*: sumendo *fructum* hic non solum pro eo quod reficit, sicut dicitur de fructu virtutum, vel pro eo quod ultimo expectatur ex labore, sed pro eo quod reficit, quasi ultimus finis, et quod ex semine exurgit quasi fructus verbi Dei. secundum illud Matth. xii, ubi Dominus fructum dividit in tricesimum, sexagesimum et centesimum.

R. EST: quia *aurea* consistit in gaudio quod habetur de Deo; *aureola* vero in gaudio quod habetur de operum perfectione; sed *fructus* in gaudio quod habetur de ipsa dispositione operantis secundum gradum spiritualitatis, in quem proficit ex semine verbi Dei, et haec tria realiter differunt ab invicem.

Art. III. - *Utrum fructus debeat soli virtuti continentiae.*

RESP. AFF. - *Scil.* : fructus, prout hic sumitur, id est, praemium quod debetur homini ex dispositione qua a carnali vita in spiritualem tansit.

R. EST: quia virtus continentiae est quae praecipue hominem a subiectione carnis liberat.

Art. IV. - *Utrum convenienter assignentur tres fructus tribus continentiae partibus.*

RESP. AFF. - R. EST: quia diversi fructus distinguuntur secundum diversum modum spiritualitatis, quem continentia, carnalitate abjecta, facit. Haec autem carnalitas abjicitur primo per continentiam conjugalem, quae est necessaria ne rectitudo spiritus ex delectatione carnis pervertatur, et huic respondet fructus tricesimus; secundo per continentiam vidualem, qua homo a delectationibus carnis spiritum suffocantibus omnino se abstahit, tempore viduitatis, et huic respondet fructus sexagesimus; tertio per continentiam virginalem, per quam homo quolibet tempore, praeterito, praesenti et futuro a delectationibus venereis se abstrahit, et huic fructus centesimus respondet.

NOTANDUM: Distinctio fructuum magis accipitur secundum species et figuras numerorum (de quibus in textu), quam secundum quantitas ipsorum. - Tamen etiam quantum ad quantitatis excessum, potest aliqua ratio assignari. Conjugatus enim abstinet tantum a non sua, vidua vero a suo et non suo; et sic invenitur ibi quaedam ratio dupli: centenarius vero supra sexagenarium addit quadragenarium, qui consurgit ex ductu quaternarii in denarium; quaternarius autem est primus numerus solidus, et cubicus: et sic convenit talis additio virginitati, quae supra perfectionem viduitatis perpetuam incorruptionem adjungit. (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum aureola debeatur ratione virginitatis.*

RESP. AFF. – R. EST: quia ubi est praecellens ratio victoriae, ibi debetur aliqua specialis corona. Unde cum per virginitatem aliquis singularem quamdam victoriam obtineat de carne, contra quam continue bellum geritur, ut patet Galat. v, 17: *Spiritus concupiscit adversus carnem*, etc., virginitati specialis corona debetur, quae *aureola* nominatur.

NOTANDUM: Illis tantum virginibus aureola proprie debetur, quae propositum habuerunt virginitatem perpetuo conservandi, sive hoc propositum voto firmaverint, sive non: et hoc dico, secundum quod aureola proprie accipitur ut praemium quoddam merito redditum, quamvis hoc propositum aliquando fuerit interruptum, integritate carnis manente, dummodo in fine vitae inveniatur, quia virginitas mentis reparari potest, quamvis non virginitas carnis (In corp. art.).

Art. VI. – *Utrum martyribus aureola debeatur.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut perfectissimae victoriae, qua de concupiscentiis carnis triumphatur, scilicet virginitati, debetur specialis corona quae aureola dicitur, ita etiam perfectissimae victoriae, i. e., martyrio propter Christum suscepto, quae habetur de impugnatione exteriori, debetur aureola.

Art. VII. – *Utrum doctoribus aureola debeatur.**

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut per martyrium et virginitatem aliquis perfectissimam victoriam obtinet de carne et mundo, ita etiam perfectissima victoria contra diabolum obtinetur,

(*) Nomine doctorum hic intelliguntur illi qui verbo vel scripto doctrinam sanctam explicant, sive sint titulo doctores, sive pastores, sive praedicatores, sive scriptores.

quando aliquis non solo diabolo impugnantia non cedit, sed etiam expellit eum non solum a se, sed etiam ab aliis. Hoc autem fit per praedicationem et doctrinam. Et ideo praedicanti et doctrinae aureola debetur, sicut et virginitati et martyrio. Hinc (Dan. xii): *Qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellae in perpetuas aeternitates.*

Art. VIII. - *Utrum Christo aureola debeatur.*

RESP. NEG. - *Scil.* : quamvis Christo competat ratio aureae vel coronae, non tamen ei competit ratio aureolae.

R. EST: quia aureola ex hoc ipso quod diminutive dicitur, importat aliquid quod participative et nunquam secundum sui plenitudinem possidetur. In Christo autem invenitur principalis et plena victoriae ratio, per cujus victoriam omnes alii victores constituuntur, ut patet Joan. xvi, 33: *Confidite, ego vici mundum.*

Art. IX. - *Utrum angelis aureola debeatur.*

RESP. NEG. - *Scil.* : ratione qua hominibus aureola debetur, angeli non habent aureolam.

R. EST: quia ea quae in hominibus ad perfectionem meriti pertinent, angelis sunt connaturalia, vel etiam spectant ad communem statum eorum, aut etiam ad ipsum praemium essentiale.

Art. X. - *Utrum aureola etiam corpori debeatur.*

RESP. NEG. - *Scil.* : aureola principaliter est in mente, sed per quamdam etiam redundantiam refulget in corpore.

R. EST: quia gaudium de operibus illis quibus aureola debetur est in mente. Tamen sicut ex gaudio essentialis praemii, quod est aurea, redundat quidem decor in corpore, qui est gloria

corporis, ita ex gaudio aureolae resultat aliquis decor in corpore.

Art. XI. – *Utrum convenienter designentur tres aureolae, virginum, martyrum et praedicatorum.*

RESP. AFF. – R. EST: quia aureola est quoddam privilegiatum praemium privilegiatae victoriae respondens; et ideo secundum privilegiatas victorias in tribus pugnis, quae cuilibet homini imminet, tres aureolae sumuntur. Hae autem pugnae sunt contra carnem, et praecipue contra delectationes venereas, super quas potissimam victoriam obtinet virgo; contra mundum, ubi praecipua victoria est martyris; et contra diabolum, qui praecipue repellitur per doctrinam et praedicationem, quae sunt proprie doctoribus et praedicatoribus. – Alii tamen alias rationes exponunt, prout tres aureolae trium virium animae actibus respondent, scil. rationis, irascibilis et concupiscibilis; vel prout Christo nobilissime conformamur secundum quod fuit doctor, martyr et virgo.

Art. XII. – *Utrum aureola virginum sit potissima inter alias.*

RESP. NEG. – Scil. : a) ex parte pugnae et victoriae primum locum quodam modo et simpliciter tenet aureola martyrum, alio modo aureola virginum; b) ex parte illorum de quibus est pugna primum locum habet aureola doctorum.

R. PRIMI EST: quia ratio propria aureolae respicit pugnam et victoriam; difficultas autem pugnae quae attenditur ex parte ipsius pugnae maxime est in martyrio, quia fortior est et vehementius affligens: pugna autem carnis est periculosior, inquantum est diuturnior et magis nobis imminet a vicino.

R. SECUNDI EST: quia pugna doctorum versatur circa bona intelligibilia; aliae vero pugnae circa sensibiles passiones. - Sed eminentia quae ex parte pugnae attenditur est aureolae essentialior.

Art. XIII. - *Utrum unus alio aureolam excellentius habeat.*

RESP. AFF. - R. EST: quia cum meritum sit quodammodo praemii causa, oportet praemia diversificari, secundum quod merita diversificantur. Meritum autem aureolae potest esse majus et minus. Unde et aureola potest esse major et minor. Sciendum tamen quod intensiori meriti quae attenditur penes radicem seu charitatem, non respondet intensio aureolae, sed intensio aureae; intensiori vero meriti quae est ex genere actus, respondet intensio aureolae. Unde potest esse quod aliquis qui minus in martyrio meretur, quantum ad essentielle praemium, habeat pro martyrio majorem aureolam.

QUAESTIO XCVII

De poena damnatorum

Consequenter considerandum est de pertinentibus ad damnatos post iudicium; et primo de poena damnatorum, et igne quo eorum corpora cruciantur; secundo de his quae pertinent, ad eorum affectum et intellectum; tertio de justitia et misericordia Dei respectu damnatorum. Circa primum quaeruntur septem:

Art. I. - *Utrum damnati in inferno sola poena ignis affligantur.*

RESP. NEG. - R. EST: quia justitiae divinae competit, ut peccatores sicut ab uno recedentes per peccatum, in rebus materialibus, quae sunt

multae et variae, finem suum constituerunt; ita etiam multipliciter et ex multis affligantur. Tamen, quia ignis est maxime afflictivus, propter hoc quod abundat in virtute activa, ideo nomine ignis omnis afflictio designatur, si sit vehemens. (Ad 1m). - In purgatorio autem afflictio fit per solum ignem, quia poena purgatorii non est principaliter ad affligendum, sed ad purgandum. (Ad 2m).

Art. II. - *Utrum vermis damnatorum sit corporalis.*

RESP. NEG. - R. EST: quia post diem iudicii in mundo innovato non remanebit aliquod animal, vel aliquod corpus mixtum (nisi corpus hominis tantum), eo quod non habeat aliquem ordinem ad incorruptionem. Unde vermis qui in damnatis ponitur, non debet intelligi esse corporalis, sed spiritualis, qui est conscientiae remorsus, qui dicitur vermis, inquantum oritur ex putredine peccati, et animam affligit, sicut corporalis vermis ex putredine ortus affligit pungendo.

Art. III. - *Utrum fletus qui erit in damnatis, sit corporalis.*

RESP. NEG. - *Scil. :* a) fletus corporalis secundum quod importat resolutionem lacrymarum in damnatis esse non poterit; b) poterit tamen esse secundum commotionem et turbationem capitis et oculorum.

R. PRIMI EST: quia post diem iudicii, quiescente motu primi mobilis, non erit aliqua generatio vel corruptio, vel corporalis atteratio.

R. SECUNDI EST: quia corpora damnatorum non solum ab exteriori affligentur, sed etiam ab interiori, secundum quod corpus immutatur ad passionem animae in bonum vel malum. Et quan-

tum ad hoc fletus respondet delectationi culpaе, quae fuit in anima et in corpore.

Art. IV. - *Utrum damnati sint in tenebris corporalibus.*

RESP. AFF. - *Scil.* : simpliciter loquendo locus damnatorum est tenebrosus. Sed tamen ex divina dispensatione est ibi aliquid luminis, quantum sufficit ad videndum illa quae animam torquere possunt.

R. EST: quia in inferno hoc modo debet esse locus dispositus ad videndum secundum lucem et tenebras, ut nihil ibi perspicue videatur; sed solummodo sub quadam umbrositate videantur ea quae afflictionem cordi ingerere possunt; dispositio enim inferni erit talis, quod maxime miseriae damnatorum competat.

Art. V. - *Utrum ignis inferni erit corporalis.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia quicquid dicatur de igne qui animas separatas cruciat, de igne tamen quo cruciabuntur corpora damnatorum post resurrectionem oportet dicere quod sit corporeus, quia corpori non potest convenienter adaptari poena, nisi sit corporea.

NOTANDUM: Quia ignis ille erit instrumentum divinae justitiae punientis, ideo secundum modum peccati ejus actio modificatur ex ordine divinae justitiae; sicut etiam ignis fornacis modificatur ex industria fabri in sua actione, secundum quod competit ad effectum artis. (Ad 3m).

Art. VI. - *Utrum ignis inferni sit ejusdem speciei cum igne nostro.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia sicut corpora damnatorum erunt ejusdem speciei cujus modo sunt, ita et ignis quo torquentur damnati in inferno

eiusdem speciei erit cum igne qui apud nos est, licet quasdam proprietates diversas habeat. Nam succensione non indigebit, nec lignis nutrietur; est enim a Deo succensus. Unde erit eiusdem naturae sicut ignis mundi hujus, sed poterit esse alterius materiae. — Et quamvis ignis inferni non luceat, non est sufficiens argumentum ad hoc quod non sit eiusdem speciei; lucere enim non convenit igni secundum quemlibet modum existendi, quia in propria materia existens non lucet. (Ad 4m).

Art. VII. — *Utrum ignis inferni sit sub terra.*

RESP. AFF. — *Scil.*: etsi nullus nisi a Spiritu sancto edoctus, ubi infernus constitutus sit, certo cognoscat: tamen ex ipso nomine inferni et rationibus congruentiae convenienter creditur infernum sub terra esse.

PRIMA R. EST: quia si infernum dicimus, quia inferius jacet, quod terra ad caelum est, hoc esse infernus debet ad terram. Unde Apoc. v, 3, dicitur: *Nemo poterat neque in caelo, neque in terra, neque subter terram aperire librum.*

SECUNDA R. EST: quia cum animae damnatae amore carnis peccavissent, conveniens est ut eis exhibeatur quod carni mortuae exhiberi solet, ut scil. sub terra recondantur.

TERTIA R. EST: quia sicut conveniens locus gaudio electorum est caelum empyreum, ita conveniens locus tristitiae damnatorum est infimum terrae: sicut enim laetitia importat levitas spiritus, ita tristitiam gravitatem. — Unde non est inconveniens contra viscera terrae tanta concavitas conservetur divina virtute, quae damnatorum omnium corpora possit capere. (Ad 3m).

QUAESTIO XCVIII

De voluntate et intellectu damnatorum

Consequenter considerandum est de pertinentibus ad affectum et intellectum damnatorum. - Circa quod quaeruntur novem:

Art. I. - *Utrum omnis voluntas damnatorum sit mala.*

RESP. AFF. - *Scil.* : a) voluntas naturalis etiam in damnatis est bona; b) sed omnis voluntas deliberativa damnatorum est mala.

R. PRIMI EST: quia voluntas naturalis non est ex eis ipsis, sed ex auctore naturae, et secundum hoc inclinatio naturalis, quae voluntas dicitur poterit etiam in damnatis esse bona.

R. SECUNDI EST: quia nulla voluntas potest esse bona nisi per ordinem ad finem ultimum rectae voluntatis: damnati autem perfecte aversi sunt ab hoc fine. Et ideo voluntas deliberativa in eis est solum mala. Unde etiam si aliquod bonum velint, non tamen bene volunt illud, ut ex hoc voluntas eorum bona dici possit.

Art. II. - *Utrum damnati poeniteant de malo quod fecerunt.*

RESP. AFF. - *Scil.* : non per se quidem poenitent de peccatis, sed per accidens.

R. EST: quia non poenitent de peccato in quantum peccatum est, quia voluntas malitiae peccati in eis remanet; poenitent autem per accidens, id est, ratione alicujus adjuncti, in quantum affliguntur de poena quam pro peccato sustinent.

Art. III. – *Utrum damnati recta et deliberativa ratione vellent non esse.*

RESP. NEG. – *Scil.*: damnati nequeunt velle *non esse* secundum se, sed possunt velle *non esse* secundum quod esset miseriae terminativum.

R. EST: quia *non esse* secundum se nullo modo est appetibile, cum non habeat aliquam rationem boni; sed in quantum est ablativum poenalis vitae, seu miseriae, accipit rationem boni. Unde Matt. xxvi, 24 dicitur: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.*

Art. IV. – *Utrum damnati in inferno vellent alios esse damnatos qui non sunt damnati.*

RESP. AFF. – *Scil.*: vellent omnes bonos esse damnatos.

R. EST: quia sicut in beatis in patria erit perfectissima charitas, ita in damnatis erit perfectissimum odium. Unde sicut sancti gaudebunt de omnibus bonis, ita et impii de omnibus bonis dolebunt. Unde et felicitas sanctorum ab eis considerata maxime eos affligit.

NOTANDUM: Damnati minus invidiebunt propinquis quam aliis, et major esset eorum poena, si omnes propinqui damnarentur, et alii salvarentur, quam si aliqui de suis propinquis salvarentur. Et exinde fuit (Luc. xvi) quod dives petiit fratres suos a damnatione eripi. Sciebat enim quod aliqui eriperentur; malisset tamen fratres suos cum omnibus aliis damnari. (Ad 1m); tantum enim superexcrecent odium et invidia, quod magis eligent torqueri magis cum multis quam minus soli (Ad 3m).

Art. V. – *Utrum damnati odium habeant Deum.*

RESP. AFF. – *Scil.*: non prout est in se, sed ratione effectuum ejus in damnatos.

R. EST: quia Deus prout est in se est summa bonitas, et secundum hoc non potest alicui volun-

tati displicere; sed damnati percipientes Deum in effectu justitiae, qui est poena, eum odio habent, sicut et poenas quas sustinent.

Art. VI. - *Utrum damnati demereantur.*

RESP. NEG. - *Scil.:* post diem iudicii nullum erit meritum vel demeritum.

R. EST: quia post diem iudicii erit ultima consummatio bonorum et malorum, ita quod nihil erit ulterius addendum de bono vel de malo. Sed ante diem iudicii tum meritum beatorum, tum poena damnatorum, quantum ad praemium accidentale vel ad poenam accidentalem, augeri potest.*

Art. VII. - *Utrum damnati possint uti notitia quam in hoc mundo habuerunt.*

RESP. AFF. - R. EST: quia nihil quod ad tristitiam possit pertinere, deerit damnatis, ut sit eorum miseria consummata. Unde tristitia eorum erit et ex parte cognoscibilium, et ex parte ipsius cognitionis, prout damnati considerabunt et mala quae gesserunt, ex quibus damnati sunt, et bona delectabilia quae amiserunt, et ex utroque torquebuntur; similiter etiam considerabunt notitiam quam de rebus speculabilibus habuerunt, imperfectam esse, et se amisisse summam ejus perfectionem, quam poterant adipisci.

Art. VIII. - *Utrum damnati aliquando cogitabunt de Deo.*

RESP. NEG. - *Scil.:* non cogitabunt de Deo secundum se, sed per accidens.

(*) Hanc sententiam, saltem tacite, retractavit B. Thomas; postea enim docuit neque beatos, neque damnatos quidquam mereri post mortem. Cfr. P. I., q. lxii, a. 9 ad 3, et II-II, q. xiii, art. 4 ad 2m. - Etiam in hoc art. rationem propriam, quoad secundam partem, non assignat.

R. EST: quia nullo modo cogitari potest de Deo secundum se, id est, secundum id quod est ei proprium, scilicet esse totius bonitatis principium, sine delectatione; unde sic nullo modo a damnatis cogitabitur: cogitabitur autem in effectibus ejus, utpote punire, vel aliquid hujusmodi; et secundum hoc consideratio de Deo tristitiam inducit.

Art. IX. – *Utrum damnati gloriam beatorum videant.*

RESP. AFF. – *Scil.:* in iudicio vel ante iudicium, et quidem non clare; non autem post iudicium.

R. EST: quia ex hoc turbabuntur tum propter invidiam dolentes de felicitate eorum, tum propter hoc quod ipsi talem gloriam amiserunt. Unde dicitur Sap. v, 2 de impiis: *Videntes turbabuntur timore horribili.* Sed post diem iudicii omnino beatorum visione privabuntur; nec tamen ex hoc eorum poena minuetur, sed augebitur, quia memoriam habebunt gloriae beatorum, quam in iudicio viderunt, vel ante iudicium; et hoc erit eis in tormentum; sed ulterius affligentur in hoc quod videbunt se indignos reputari etiam videre gloriam quam sancti merentur habere.

QUAESTIO XCIX

De misericordia et justitia Dei respectu damnatorum

Deinde considerandum est de misericordia et justitia Dei respectu damnatorum. – Circa quod quaeruntur quinque:

Art. I. – *Utrum ex divina justitia inferatur poena aeterna peccatoribus.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut secundum justitiam humanam est quod quandoque ille qui

peccat in aliqua civitate, ex ipso peccato efficitur dignus ut totaliter a civium consortio repellatur vel per exilium perpetuum, vel etiam per mortem, ita etiam secundum divinam justitiam aliquis ex peccato redditur dignus penitus a civitatis Dei consortio separari; quod fit per omne peccatum quo contra charitatem (graviter) peccat, quae est vinculum civitatem praedictam uniens.

NOTANDA: 1. Inveniuntur etiam et aliae rationes a sanctis assignatae, quare juste pro peccato temporali aliqui poena perpetua puniantur. Una est, quia peccaverunt contra bonum aeternum, dum contempserunt aeternam vitam (S. Aug., De civ. Dei. lib. xxi, cap. 11). Alia ratio est, quia homo in suo aeterno peccavit. Qui enim in peccatum mortale labitur propria voluntate, se ponit in statu a quo erui non potest, nisi divinitus adjutus: unde ex hoc ipso quod vult peccare, consequenter in peccato vult manere perpetuo. Sicut si aliquis se in foveam projiceret, unde exire non posset nisi adjutus, posset dici quod in aeternum ibi manere voluerit, quantumcumque aliud cogitaret. Vel potest dici, et melius, quod ex hoc ipso quod mortaliter peccat, finem suum in creatura constituit, et vellet perpetuo in peccato manere, si hoc sibi esset impune (S. Greg. Moral. lib. xxxiv, c. 16). Potest et alia ratio assignari, quia contra Deum, qui est infinitus, peccatur. Unde cum non possit esse infinita poena per intensionem, quia creatura non est capax alicujus qualitatis infinitae, requiritur quod sit saltem duratione infinita. (In corp. art.).

2. Quamvis ex hoc quod aliquis peccat contra Deum, qui est auctor essendi, mereatur ipsum esse amittere; considerata tamen ipsius actus inordinatione, non debetur ei amissio esse, quia esse praesupponitur ad meritum et demeritum; nec per inordinationem peccati esse tollitur vel corrumpitur; et ideo non potest esse debita poena alicujus culpae privatio ipsius esse. (Ad 6m).

Art. II. – *Utrum per divinam misericordiam omnis poena damnatorum terminetur tam hominum quam daemonum.*

RESP. NEG. – PRIMA R. EST: quia sententia contraria, quae fuit Origenis, ut ex Augustino (De civ. Dei, lib. xxi, c. 17) patet, auctoritati Scripturae repugnat, quae habetur Apoc. xx, 9: *Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi et bestiae et pseudo prophetae cruciabuntur die ac nocte in saecula saeculorum*, per quod in Scriptura significari aeternitas consuevit.

SECUNDA R. EST: quia sententia contraria ex una parte nimis Dei misericordia extendebat, et ex alia parte nimis eam coarctabat. Eiusdem enim rationis esse videtur bonos angelos in aeterna beatitudine permanere et malos angelos in aeternum puniri. Unde sicut ponebat daemones et animas damnatorum quandoque a poena liberandas; ita ponebat angelos et animas beatorum quandoque a beatitudine in hujus vitae miseria devolvendas.

NOTANDUM: Deus quantum in ipso est, miseretur omnibus. Sed quia ejus misericordia sapientiae ordine regulatur, inde est quod ad quosdam non se extendit, qui se misericordiae fecerunt indignos, sicut daemones et damnati qui sunt in malitia obstinati. (Ad 1m).

Art. III. – *Utrum divina misericordia patiatur saltem homines in aeternum puniri.*

RESP. AFF. – R. EST: quia sicut daemones sunt in malitia obstinati, et ita perpetuo puniendi, ita et hominum animae qui sine charitate decedunt. – Unde cum damnatorum merita mutari non possunt, comminatio poenae semper in eis implebitur. (Ad 3m).

Art. IV. – *Utrum poena christianorum damnatorum per divinam misericordiam terminetur.*

RESP. NEG. – R. EST: quia non omnes finaliter in fide persistentes a poena aeterna erunt immunes, nisi et ab aliis criminibus inveniantur finaliter absoluti. Dicit enim Dominus (Matth. vii, 21): *Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in caelis est; et in multis aliis locis sacra Scriptura peccantibus aeternas poenas comminatur.*

Art. V. – *Utrum omnes illi qui operantur misericordiae opera, punientur aeternaliter.*

RESP. NEG. – *Scil.:* illi punientur aeternaliter qui in peccato mortali, id est, sine charitate, decedunt.

R. EST: quia sine charitate non potest aliquid Deo esse acceptum, nec sine ea prodest aliquid ad vitam aeternam, ut patet I. Corinth. xiii. Et ideo soli poenitentes per opera misericordiae veniam penitus liberantem consequentur a Domino, *qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.*

APPENDIX

QUAESTIO I (Apud Nicolajum LXXI).

De qualitate animarum quae cum originali peccato solo ex hac vita decedunt

Deinde considerandum est in particulari de diversis qualitatibus animarum a corporibus exutarum juxta diversum statum eorundem: et primo quidem de animabus quae cum sola originali culpa ex hac vita decedunt. – Circa quod quaeruntur duo:

Art. I. – *Utrum animae cum sola originali culpa decedentes a corporeo igne patiantur, vel affligantur poena ignis.*

RESP. NEG. – R. EST: quia defectus qui per originem traducitur, rationem culpae habens, non est per subtractionem vel corruptionem alicujus boni quod naturam humanam consequitur ex principiis suis, sed per subtractionem vel corruptionem alicujus quod naturae superadditum erat. Et ideo nulla alia poena ei debetur, nisi privatio illius finis ad quem donum subtractum ordinabat. Hoc autem est divina visio: et ideo carentia hujus visionis est propria et sola poena originalis peccati post mortem; poena enim debet esse proportionata culpae.

NOTANDUM: Dolor sensibilis respondet delectationi sensibili, quae est in conversione actualis peccati; concupiscentia autem habitualis, quae est in originali peccato, delectationem non habet; et ideo dolor sensibilis non respondet ei pro poena. (Ad 4m).

Art. II. – *Utrum ejusmodi animae patiantur afflictionem spiritualem propter statum in quo sunt.*

RESP. NEG. – R. EST: quia ex hoc quod aliquis caret eo quod suam proportionem excedit,

non affligitur, si sit rectae rationis; sicut nullus sapiens homo affligitur de hoc quod non potest volare sicut avis, vel quod non est rex, vel imperator, cum ei non sit debitum. Pueri autem nunquam fuere proportionati ad hoc quod vitam aeternam haberent, quia nec eis debebatur ex principiis naturae, cum omnem facultatem naturae excedat, nec actus proprios habere potuerunt, quibus tantum bonum consequerentur. Et ideo nihil omnino dolebunt de carentia visionis divinae; imo magis gaudebunt de hoc quod participabunt multum de divina bonitate et perfectionibus naturalibus. – Unde quamvis pueri non baptizati sint separati a Deo quantum ad illam conjunctionem quae est per gloriam, non tamen ab eo penitus sunt separati, imo ei conjunguntur per participationem naturalium bonorum: et ita etiam de ipso gaudere poterunt naturali cognitione et dilectione. (Ad 5m).

QUAESTIO II (Apud Nicolajum LXXII)

De qualitate animarum quae in purgatorio propter peccatum actuale, vel ejus poenam, expiantur

Deinde considerandum est de animabus quae post hanc vitam propter actualium peccatorum poenam igne purgatorio expiantur. – Circa quod quaeruntur sex:

Art. I. – *Utrum poena purgatorii excedat poenam temporalem hujus vitae.*

RESP. AFF. – *Scil.*: poena purgatorii minimum damni, tum sensus, excedit maximam poenam hujus vitae.

R. EST: quia affectus quo desideratur summum bonum post hanc vitam, in animabus sanctis

est intensissimus, quia non retardatur affectus mole corporis, et etiam quia terminus fruendi summo bono jam advenisset, nisi aliquid impediret; ideo de retardatione maxime dolent. Similiter etiam cum dolor non sit laesio, sed laesionis sensus, tanto aliquid magis dolet de aliquo laesivo, quanto magis est sensitivum. Unde laesiones quae fiunt in locis maxime sensibilibus, sunt maximum dolores causantes. Et quia totus sensus corporis est ab anima, ideo si in ipsam animam aliquid laesivum agat, de necessitate oportet quod maxime affligatur.

NOTANDUM: Quod sit ignis poena purgatorii, hoc patet ex auctoritate Patrum, cum Graecorum tum Latinorum. Inter Latinos enim Augustinus (In Psal. xxxvii): « In hac vita me purges, et talem reddas cui emendatorio igne non sit opus ». - (Item, Homiliarum lib. 1, hom. xvi; et De Genesi contra Manich. lib. ii, c. 20). - Ambrosius (In Psal. cxviii, conc. 3): « Hic (seu in praesenti vita) purgatus necesse habet illic purificari (scil. post hanc vitam) ut unusquisque nostrum ustus romphaea illa flamma, non exustus, introgressus in illam paradisi amoenitatem gratias agat Deo », etc. Hieronymus etiam peccatorum Christianorum opera « igne probanda et purganda », in Isaiam significat, purgatorium insinuans, quod in aeternum cruciandis opponit. Similiter et Gregorius (Dial. lib. ii, c. 20): « De levibus quibusdam culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est ». - Inter Graecos Basilius (In Isa. cap. 9) peccatum quod in confessione detectum est, arefacto comparat feno, et tale ait esse « quod facile devoret purgatorius ignis ». Gregorius Nyssenus (vel ejus frater, in Orat. pro mortuis): « Post egressum a corpore nemo particeps Divinitatis fieri potest, nisi maculas ejus purgatorius ignis abstulerit ». Similiter Gregorius Nazianzenus (Orat. de Baptis. seu in sancta lumina); Eusebius Emyssenus (ut vult Bellarminus, juxta Perronium Eucherius, hom. iii Epiphaniae). Hinc iidem fere omnes Patres locum illum Luc. iii: *Baptizabit vos in Spiritu sancto et igni*, et illum I. Cor. iii: *Salvus erit quasi per ignem*, sic explicant, ut,

praeter quasdam quas adjiciunt interpretationes, «ignem purgatorii» utrobique significari velint. (Nota post art. vi, hujus qu.).

Art. II. – *Utrum illa poena sit voluntaria.*

RESP. NEG. – *Scil.*: non est voluntaria absolute, sed conditionate.

R. EST: quia absolute nulla poena est voluntaria; nam ratio poenae ex hoc est quod voluntati contrariatur. Animae autem quae sunt in purgatorio sciunt quod sine poena ad beatitudinem pervenire non possunt. Et ideo non assumunt poenam, nec vellent ab ea liberari; sed eam supportant; et quantum ad hoc voluntaria dicitur.

Art. III. – *Utrum animae in purgatorio per daemones puniantur.*

RESP. NEG. – R. EST: quia injustum est ut qui de aliquo triumphavit, ei subjiciatur post triumphum. Illi autem qui sunt in purgatorio, de daemonibus triumphaverunt, sine peccato mortali decedentes. Ideo non subjicientur eis puniendi per eos; sed sola divina justitia purgantur. Tamen possibile est quod angeli boni eos ad loca poenarum deducant: et etiam ipsi daemones, qui de poenis hominum laetantur, eos comitantur, et assistunt purgandis, tum ut eorum poenis satientur, tum ut in eorum exitu a corpore aliquid suum ibi reperiant.

Art. IV. – *Utrum per poenam purgatorii expietur peccatum veniale quoad culpam.*

RESP. AFF. – *Scil.*: culpa venialis in eo qui cum gratia decedit, post hanc vitam dimittitur per ignem purgatorium.

R. EST: quia poena illa aliquo modo voluntaria, virtute gratiae habebit vim expiandi culpam

omnem, quae simul cum gratia stare potest.*

NOTANDUM: Eo quod culpa venialis in purgatorio remitti potest, non sequitur quod anima in purgatorio possit peccare venialiter, quia peccatum veniale contingit ex corruptione fomitis, qui in anima separata in purgatorio existente non erit, et ideo non poterit peccare venialiter. Sed remissio culpae venialis est ex voluntate gratia informata, quae in purgatorio erit in anima separata. Et ideo non est simile (Ad 2m).

Art. V. - *Utrum ignis purgatorius liberet a reatu poenae.*

RESP. AFF. - **R. EST:** quia reatus nihil est aliud quam debitum poenae; et ideo per hoc quod aliquis poenam sustinet quam debebat, a reatu absolvitur; et secundum hoc poena purgatorii a reatu purgat.

Art. VI. - *Utrum ab illa poena unus liberetur alio citius.*

RESP. AFF. - **Scil.:** quidam in purgatorio diutius quam alii torquentur, secundum quod affectus eorum ad venialia fuit magis immersus.

R. EST: quia ea quae sunt majoris adhaerentiae, tardius purgantur.

ARTICULI DUO

De purgatorio

(Ex editione Patav. an. 1712).

Art. I. - *Utrum purgatorium sit post hanc vitam.*

RESP. AFF. - **Scil.:** etiam ratione satis constare potest, purgatorium esse post hanc vitam.

(*) In opusculo *De malo*, qu. vii, art. 2 ad 9m et 17, S. Doctor sic retractat quod in Sent. iv scripserat: Culpa non remittitur per poenam, sed remittitur in purg. veniale, quantum ad culpam virtute gratiae, non solum secundum quod est in habitu, sed prout exit in actum charitatis, detestantis veniale peccatum.

R. EST: quia si per contritionem, deleta culpa, non tollitur ex toto reatus poenae, nec etiam tolluntur semper venialia, dimissis mortalibus, et justitia hoc exigit ut peccatum per poenam debitam ordinetur, oportet quod ille qui post contritionem de peccato et absolutionem decedit, ante satisfactionem debitam, post hanc vitam puniatur. Et ideo illi qui purgatorium negant, contra divinam justitiam loquuntur.

Art. II. - *Utrum sit idem locus quo animae purgantur, et quo damnati puniuntur.*

RESP. AFF. - *Scil.* : lege ordinaria locus in quo animae purgantur est conjunctus ei in quo damnati puniuntur.

R. EST: quia *secundum legem communem* seu ordinariam locus purgatorii est locus inferior, inferno conjunctus; ita quod idem sit ignis qui damnatos cruciat in inferno, et qui justos in purgatorio purgat, quamvis damnati, secundum quod sunt inferiores merito, et loco inferiores ordinandi sint. Alius autem est locus purgatorii *secundum dispensationem*; et sic quandoque in diversis locis aliqui puniti leguntur, vel ad vivorum instructionem, vel ad mortuorum subventionem, ut viventibus eorum poena innotescens per suffragia Ecclesiae mitigaretur.

Et sic terminatur hodie, die 6 Julii 1947, hoc opus, die 1 octobris 1940 inceptum, cum Deo et B. M. V. et B. Thomae animo gratissimo, et cum spe ut per ipsum homines in lucem et ad vitam adjuvari possint. Amen.

INDEX

	Pag.
Prologus	1
Quaestio I. – De convenientia incarnationis	» 1
Quaestio II. – De modo unionis Verbi incarnati	» 7
Quaestio III. – De modo unionis ex parte personae assumptis	» 17
Quaestio IV. – De modo unionis ex parte naturae humanae assumptae	» 21
Quaestio V. – De modo unionis ex parte partium humanae naturae	» 24
Quaestio VI. – De modo assumptionis quantum ad ordinem	» 27
Quaestio VII. – De gratia Christi prout est quidam singularis homo	» 30
Quaestio VIII. – De gratia Christi, secundum quod est caput Ecclesiae	» 38
Quaestio IX. – De scientia Christi in communi	» 44
Quaestio X. – De scientia beata animae Christi	» 47
Quaestio XI. – De scientia indita vel infusa animae Christi	» 49
Quaestio XII. – De scientiae animae Christi acquisita	» 52
Quaestio XIII. – De potentia animae Christi	» 55
Quaestio XIV. – De defectibus corporis assumptis a Filio Dei	» 57
Quaestio XV. – De defectibus animae a Christo assumptis	» 61
Quaestio XVI. – De consequentibus unionem, quantum ad ea quae conveniunt Christo secundum esse et fieri – Seu de communicatione idiomatum, sive de modo loquendi de mysterio incarnationis	» 65
Quaestio XVII. – De pertinentibus ad unitatem in Christo quantum ad esse	» 72
Quaestio XVIII. – De pertinentibus ad unitatem in Christo quantum ad voluntatem	» 73
Quaestio XIX. – De pertinentibus ad unitatem Christi quantum ad operationem	» 77
Quaestio XX. – De convenientibus Christi secundum quod Patri fuit subjectus	» 80
Quaestio XXI. – De oratione Christi	» 82
Quaestio XXII. – De sacerdotio Christi	» 84

Quaestio XXIII. – De adoptione Christi	Pag. 88
Quaestio XXIV. – De praedestinatione Christi	» 90
Quaestio XXV. – De adoratione Christi	» 93
Quaestio XXVI. – De eo quod Christus mediator Dei et hominum dicitur	» 96
Quaestio XXVII. – De B. Virginis Mariae sanctifica- tione	» 98
Quaestio XXVIII. – De virginitate B. Mariae	» 106
Quaestio XXIX. – De Matris Dei desponsatione	» 110
Quaestio XXX. – De B. Mariae Virginis annuntiatione	» 112
Quaestio XXXI. – De conceptione Salvatoris	» 114
Quaestio XXXII. – De conceptione Christi quoad ac- tivum principium	» 120
Quaestio XXXIII. – De modo et ordine conceptionis Christi	» 123
Quaestio XXXIV. – De perfectione prolis conceptae	» 125
Quaestio XXXV. – De nativitate Christi	» 127
Quaestio XXXVI. – De manifestatione Christi nati	» 131
Quaestio XXXVII. – De legalibus circa puerum Je- sum observatis	» 135
Quaestio XXXVIII. – De baptismo Joannis	» 138
Quaestio XXXIX. – De baptizzazione Christi	» 140
Quaestio XL. – De modo conversationis Christi	» 145
Quaestio XLI. – De tentatione Christi	» 148
Quaestio XLII. – De doctrina Christi	» 150
Quaestio XLIII. – De miraculis a Christo factis	» 153
Quaestio XLIV. – De singulis miraculorum speciebus	» 155
Quaestio XLV. – De transfiguratione Christi	» 157
Quaestio XLVI. – De passione Christi	» 159
Quaestio XLVII. – De causa efficiente passionis Chri- sti	» 168
Quaestio XLVIII. – De modo passionis Christi quan- tum ad effectum	» 173
Quaestio XLIX. – De effectibus passionis Christi	» 176
Quaestio L. – De morte Christi	» 180
Quaestio LI. – De sepultura Christi	» 184
Quaestio LII. – De descensu Christi ad inferos	» 185
Quaestio LIII. – De resurrectione Christi	» 189
Quaestio LIV. – De qualitate Christi resurgentis	» 192
Quaestio LV. – De manifestatione resurrectionis	» 194
Quaestio LVI. – De resurrectionis Christi causalitate	» 199
Quaestio LVII. – De ascensione Christi	» 200
Quaestio LVIII. – De sessione Christi ad dexteram Pa- tris	» 204
Quaestio LIX. – De judiciaria potestate Christi	» 206
Quaestio LX. – De sacramentis in communi	» 210
Quaestio LXI. – De necessitate sacramentorum	» 215

Quaestio LXII. – De principali effectu sacramentorum, qui est gratia	Pag. 218
Quaestio LXIII. – De effectu sacramentorum , qui est character	» 222
Quaestio LXIV. – De causa sacramentorum . . .	» 226
Quaestio LXV. – De numero sacramentorum . .	» 233
Quaestio LXVI. – De pertinentibus ad sacramentum baptismi	» 237
Quaestio LXVII. – De ministris per quos traditur bap- tismi sacramentum	» 247
Quaestio LXVIII. – De suscipientibus baptismum	» 251
Quaestio LXIX. – De effectibus baptismi	» 258
Quaestio LXX. – De circumcissione quae praecessit baptismum	» 263
Quaestio LXXI. – De praeparatoriis quae simul con- currunt cum baptismo	» 266
Quaestio LXXII. – De sacramento confirmationis	» 269

DE SACRAMENTO EUCHARISTIAE

Quaestio LXXIII. – De Sacramento Eucharistiae se- cundum se	» 276
Quaestio LXXIV. De materia Eucharistiae quantum ad speciem	» 281
Quaestio LXXV. – De conversione panis et vini in corpus et sanguinem Christi	» 286
Quaestio LXXVI. – De modo quo Christus est in hoc sacramento	» 293
Quaestio LXXVII. – De accidentibus remanentibus in hoc sacramento	» 300
Quaestio LXXVIII. – De forma sacramenti Euchari- stiae	» 306
Quaestio LXXIX. – De effectibus sacramenti Eucha- ristiae	» 311
Quaestio LXXX. – De usu, seu sumptione hujus sa- cramenti in commune	» 317
Quaestio LXXXI. – De modo quo Christi usus est hoc sacramento	» 326
Quaestio LXXXII. – De ministro hujus sacramenti	» 328
Quaestio LXXXIII. – De ritu hujus sacramenti	» 334
Quaestio LXXXIV. – De sacramento poenitentiae	» 338
Quaestio LXXXV. – De poenitentia secundum quod est virtus	» 344
Quaestio LXXXVI. – De effectu poenitentiae quoad mortalium peccatorum remissionem	» 348
Quaestio LXXXVII. – De remissione venialium pec- catorum	» 352

Quaestio LXXXVIII. – De reditu peccatorum per poenitentiam dimissorum	Pag. 355
Quaestio LXXXIX. – De virtutum recuperatione per poenitentiam	» 358
Quaestio XC. – De partibus poenitentiae in generali	» 361

SUPPLEMENTUM

Quaestio I. – De partibus poenitentiae in speciali. Et primo de contritione	» 365
Quaestio II. – De objecto contritionis	» 367
Quaestio III. – De quantitate contritionis	» 369
Quaestio IV. – De tempore contritionis	» 371
Quaestio V. – De effectu contritionis	» 372
Quaestio VI. – De confessione quoad ejus necessitatem	» 374
Quaestio VII. – De confessionis quidditate	» 378
Quaestio VIII. – De ministro confessionis	» 379
Quaestio IX. – De qualitate confessionis	» 383
Quaestio X. – De effectu confessionis	» 386
Quaestio XI. – De sigillo confessionis	» 388
Quaestio XII. – De satisfactione quoad ejus quidditatem	» 391
Quaestio XIII. – De satisfactionis possibilitate	» 393
Quaestio XIV. – De qualitate satisfactionis	» 394
Quaestio XV. – De his per quae fit satisfactio	» 397
Quaestio XVI. – De suscipientibus sacramentum poenitentiae	» 398
Quaestio XVII. – De potestate clavium	» 400
Quaestio XVIII. – De effectu clavium	» 402
Quaestio XIX. – De ministris clavium	» 404
Quaestio XX. – De his in quos usus clavium exerceri potest	» 407
Quaestio XXI. – De excommunicationis definitione	» 408
Quaestio XXII. – De his qui possunt excommunicare et excommunicari	» 411
Quaestio XXIII. – De participatione eum excommunicatis	» 413
Quaestio XXIV. – De absolutione ab excommunicatione	» 415
Quaestio XXV. – De indulgentia	» 415
Quaestio XXVI. – De his qui possunt indulgentias facere	» 418
Quaestio XXVII. – De his quibus valent indulgentiae	» 419
Quaestio XXVIII. – De solemni ritu poenitentiae	» 421
Quaestio XXIX. – De sacramento extremae unctionis quantum ad ipsius essentiam et institutionem	» 423

Quaestio XXX. – De effectu hujus sacramenti	Pag. 427
Quaestio XXXI. – De ministro hujus sacramenti	» 429
Quaestio XXXII. – Quibus hoc sacramentum conferri debeat et in qua parte corporis	» 430
Quaestio XXXIII. – De iteratione hujus sacramenti	» 433
Quaestio XXXIV. – De sacramento ordinis quoad ejus essentiam et ejus partes	» 434
Quaestio XXXV. – De effectu hujus sacramenti	» 437
Quaestio XXXVI. – De qualitate suscipientium hoc sacramentum	» 439
Quaestio XXXVII. – De distinctione ordinum, et eorum actibus, et characteris impressione	» 440
Quaestio XXXVIII. – De conferentibus hoc sacramentum	» 444
Quaestio XXXIX. – De impedimentis hujus sacramenti	» 446
Quaestio XL. – De his quae sunt annexa sacramento ordinis	» 448
Quaestio XLI. – De sacramento matrimonii in quantum est in officium naturae	» 451
Quaestio XLII. – De matrimonio, in quantum est sacramentum	» 454
Quaestio XLIII. – De matrimonio quantum ad sponsalia	» 456
Quaestio XLIV. – De matrimonii definitione	» 458
Quaestio XLV. – De consensu matrimonii secundum se	» 460
Quaestio XLVI. – De consensu cui advenit juramentum vel copula carnalis	» 462
Quaestio XLVII. – De consensu coacto et conditionato	» 463
Quaestio XLVIII. – De objecto consensus	» 466
Quaestio XLIX. – De bonis matrimonii	» 467
Quaestio L. – De impedimentis matrimonii in generali	» 471
Quaestio LI. – De impedimento erroris	» 472
Quaestio LII. – De impedimento conditionis servitutis	» 473
Quaestio LIII. – De impedimento voti et ordinis	» 475
Quaestio LIV. – De impedimento consanguinitatis	» 477
Quaestio LV. – De impedimento affinitatis	» 481
Quaestio LVI. – De impedimento cognationis spiritualis	» 485
Quaestio LVII. – De cognatione legali, quae est per adoptionem	» 487
Quaestio LVIII. – De impedimentis frigiditatis, maleficii, furiae vel amentiae, incestus et defectus aetatis	» 489
Quaestio LIX. – De disparitate cultus quae matrimonium impediatur	» 492

Quaestio LX. – De uxoricidio	Pag. 496
Quaestio LXI. – De impedimento matrimonii, quo est votum solemne	» 497
Quaestio LXII. – De impedimento quod supervenit matrimonio consummato, quod est fornicatio	» 498
Quaestio LXIII. – De secundis nuptiis	» 500
Quaestio LXIV. – De annexis matrimonio, et primo de debiti redditione	» 500
Quaestio LXV. – De pluralitate uxorum	» 504
Quaestio LXVI. – De bigamia et irregularitate ex ea contracta	» 508
Quaestio LXVII. – De libello repudii	» 510
Quaestio LXVIII. – De filiis illegitime natis	» 513
Quaestio LXIX. – De his quae spectant ad resurrec- tionem, et primo et loco animarum post mortem	» 515
Quaestio LXX. – De qualitate animae exeuntis a cor- pore, et poena ei inflicta ab igne corporeo	» 520
Quaestio LXXI. – De suffragiis mortuorum	» 522
Quaestio LXXII. – De oratione respectu sanctorum qui sunt in patria	» 531
Quaestio LXXIII. – De signis quae iudicium praecedent	» 533
Quaestio LXXIV. – De igne ultimae conflagrationis	» 534
Quaestio LXXV. – De resurrectione	» 537
Quaestio LXXVI. – De causa resurrectionis	» 539
Quaestio LXXVII. – De tempore et modo resurrec- tionis	» 541
Quaestio LXXVIII. – De termino a quo resurrectionis	» 543
Quaestio LXXIX. – De conditione resurgentium, et primo de eorum identitate	» 545
Quaestio LXXX. – De integritate corporum resurgen- tium	» 548
Quaestio LXXXI. – De qualitate resurgentium	» 550
Quaestio LXXXII. – De impassibilitate corporum beatorum resurgentium	» 552
Quaestio LXXXIII. – De subtilitate corporum beato- rum	» 555
Quaestio LXXXIV. – De agilitate corporum beato- rum	» 558
Quaestio LXXXV. – De claritate corporum beatorum	» 560
Quaestio LXXXVI. – De conditionibus corporum damnatorum resurgentium	» 561
Quaestio LXXXVII. – De cognitione quam habebunt resuscitati in iudicio respectu meritorum et demeritorum	» 564
Quaestio LXXXVIII. – De iudicio generali, tempore et loco in quo fiet	» 566

Quaestio LXXXIX. – De judicantibus et judicatis in judicio generali	Pag. 568
Quaestio XC. – De forma judicis venientis ad judi- cium	» 572
Quaestio XCI. – De qualitate mundi post judicium	» 572
Quaestio XCII. – De visione divinae essentiae per com- parationem ad beatos	» 576
Quaestio XCIII. – De sanctorum beatitudine, et eo- rum mansionibus	» 580
Quaestio XCIV. – De modo quo sancti se habebunt erga damnatos	» 582
Quaestio XCV. – De dotibus beatorum	» 583
Quaestio XCVI. – De aureolis	» 585
Quaestio XCVII. – De poena damnatorum	» 591
Quaestio XCVIII. – De voluntate et intellectu dam- natorum	» 595
Quaestio XCIX. – De misericordia et justitia Dei re- spectu damnatorum	» 598
Appendix. Quaestio I. – De qualitate animarum quae cum originali peccato solo ex hac vita decedunt	» 603
Quaestio II. – De qualitate animarum quae in pur- gatorio propter peccatum actuale, vel ejus poenam, expiantur	» 604
De purgatorio	» 607